

В. 2322/
1,2

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОЙ.

Написавъ

ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

ЧАСТЬ II.

2. вѣдѣль.

ОЛЕКСАНДЕР ПАНЕЙКО

ЛВѢВЪ, 1889.

Накладомъ Товариства имени Шевченка.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
пѣдъ зарядомъ К. Беднарского.

ЗР

Збірка М. С. Довжика

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 36161

И 20378/2-2

б) *Поезія лирична.*

Поетична вдача народу руско-українського з'являє ся именно въ творахъ лиричнихъ, по-за-якъ рускій п'єсн' простонароднїй визначають ся найб'льшою красою въ поезіи Славянъ. Коли-жъ якій письменникъ рускій єсть талановитый и х'сенеує ся тими п'єнями людowymi, то може ѓнъ справд'ь утворити знаменитїй поезіѣ лиричнїй, поставивши свою литературну д'яльн'сть на засновку непохитн'мъ. Тому-то Маркіянъ Пашкевичъ, Тарасъ Шевченко и Осипъ Федьковичъ стали славными поетами лиричними, написавши такї п'єсн' та думи, якї утворивъ бы рускій нар'дъ, коли-бъ хот'в'в и теперъ проявляти свою творчу силу. А вже-жъ и инші поети, щ'б не м'али такого в'щого духа, якимъ звеличилась сеєя „тр'бця“, любувались въ лиричн'мъ напрям' литературн'мъ и збогатили нашу словесн'сть ц'нними своїми творами. Такъ отже лирична поезія розвинулась у насъ красше, н'жъ поезія епична и драматична и сталаєсь виразомъ вс'хъ тыхъ думокъ и бажанъ, якї на Руси-Украин' з'являлись у вс'хъ добахъ сусп'бно-національного побуту. А по-за-якъ наша батьк'вщина ѓдъ поконв'ьку побивалась тяжкимъ лихол'темъ, то згадка за тї злидн' виражає ся часто словомъ сумовитимъ. Все-жъ таки вдача Українця зъ природы єсть б'льше весела, н'жъ тужлива, и про-те см'єє ся ѓнъ иногд' кр'зь слезы та любує ся въ ясн'мъ и мирн'мъ св'тогляд'ѣ. ѐдтакъ руска поезія лирична здобула соб' м'жъ сестрицями славянськими становище передов'є, изъ-за чого руска литература зъ-годомъ-перегодомъ таки доборе ся до красшой дол' въ пантеон' словесного житя народ'въ славянськихъ.

1. Маркіянъ Шашкевичъ¹⁾.

Коли після першого подѣлу Польщѣ (1772) Австрія одержала ббльшу часть колишньої Червоної Русі, то можна було сподѣватись, що Русини небавомъ позбудуться пѣтмы духовой, въ яку були попались пѣдъ управою польскою шляхетчины, та що наукою въ рѣднѣй мовѣ двигнуть ся изъ свого упадку суспбльно-національного. И справдѣ бажавъ цѣсарь Іосифъ II. пѣднести руске духовенство до высшой просвѣты, думаючи, що освѣченѣй

¹⁾ Важнѣйша литература: а) „Память Маркіяну Р. Шашкевичу“. Сочинено Я. Ѳ. Головацкимъ. (Вѣнок Русинам на обжинки. Уплѣвъ Иван Б. Ѳ. Головацкій. Часть I. У Вѣднѣ 1846; стор. 47—66). — б) „Вспоинка о Маркіянѣ Шашкевичу“. Стаття Богдана Дѣдицкого въ альбумѣ „Зоря галицкая“. Въ Львовѣ 1860; стор. 488—497. — в) „Маркіяна Шашкевича жизнь и літературна діяльність“. Річ проф. дра Омеляна Огоновського, виголошена на декляматорьському вечері, даному заходом товариства „Просвѣта“ в память поэта дня 7. липця 1872. року. („Правда“. Письмо літературно-політичне. Рочник пятій. Львів 1872; стор. 157—163). — г) „Маркіян Шашкевич“. Річ проф. Верхратского въ 30. роковини смерти М. Шашкевича. („Правда“. Рочник шестій 1873; стор. 392—399; 424—430). — д) „Возрожденіе галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“. Стаття Ник. Устіяновича въ письмѣ літературно-науковѣмъ „Родимый Листокъ“. (Издатель и отв. редакторъ Н. М. Огоновскій). Годъ II. Черновцы 1880; число 1—3. — е) „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“. Изъ записокъ Якова Ѳ. Головацкого. („Литературный Сборникъ“, издаваемый галицко-рускою Матицею. Редакторъ Б. А. Дѣдицкій. Годъ 1885. Выпускъ I, стор. 10—36). — ж) „Маркіянъ Шашкевичъ“. Про его жите и письма написавъ Омелянъ Огоновскій. Читанка для селянъ и мѣщанъ. У Львовѣ 1886. (95. книжочка товариства „Просвѣта“). — з) „Жите и значене Маркіяна Шашкевича и въ додатку матеріялы и замѣтки до генезы руско-народного ѣдродженя въ Галичинѣ“. Написавъ Володимиръ Коцовскій. Львовъ 1886. — Порѣвн. замѣтки Коцовского въ III. томѣ „Руской Библиотеки“ П. Онишкевича; стор. XIX—XXXII.

душпастьрѣ зможуть бути тямущими учителями темного люду. Тому-то по его приказу заведено (1787) рускѣ выклады на университетѣ Львовскѣмъ¹⁾. Однакже Русины, бувши приголомшенѣ вѣковою долею, не вмѣли оцѣнити того добродѣйства цѣсарского. Хоча бо Іосифъ II. звелѣвъ, щобы тѣ выклады ѡдбувались въ языцѣ рускѣмъ²⁾, то профессеры на выдѣлѣ богословскѣмъ и философичнѣмъ учили въ языцѣ церковно-славянскѣмъ, котрый лишъ денекуды прикрашали словами рускими. Коли-жь въ тѣмъ часѣ ученѣ профессеры университетскѣи не знали рѣдной мовы, то ѡдки-жь могли еи навчитись студенты, котрыхъ морочила мертвота выкладу незрозумѣлого? Такъ отже просвѣта въ галицкѣи Руси снися-лась тогдѣ таки своими людьми, щѣ явились слѣпными проводниками на безпутию, ведучѣмъ у безгодню смерти національной. Тогдѣ-то печатались букварѣ для сѣльскихъ дѣтей въ языцѣ церковно-славянскѣмъ, а по-за-якъ ученѣ грамотѣѣ не пѣклувались святощами народными, то й не дивота, щѣ въ 1830. р. въ Ставропигійскѣи типографіи напечатано оду „Богъ“, неначе бѣ сей стихотворѣ руссійского поэта Державина бувъ написаный въ мовѣ (мало)рускѣи³⁾.

На Украинѣ пѣдъ кормигю руссійскою поблагословилося на свѣтъ ранѣшній⁴⁾, а въ Галичинѣ пѣдъ управою австрійскою зѣ вины своихъ русскихъ книжаникѣвъ густа темрява огорнула заковязлу землю, щѣ давнѣй-

¹⁾ Порѣвн. II, стор. 48—60.

²⁾ „Матѣія Данненмавра Наставленія історіи церковныя латински изданная, Θεодоромъ же Захаріасіевичомъ — на рускѣи языкѣ переведенная“. Часть I. Въ Львовѣ *ЛѠЧ* (1790); стор. 2.

³⁾ Сю оду выдавъ Д. Зубрицкѣи въ языкахъ руссійскѣмъ, польскѣмъ и нѣмецкѣмъ.

⁴⁾ Въ 1798. р. напечатано перелицьовану Енеиду Ивана Котляревского.

шимъ своимъ лихолѣтемъ мовь-то засуджена була на дрѣмоту-мертвоту. Здавалось, що галицка Русь заснула на вѣки, що просвѣта въ рѣднѣй мовѣ вже не вырине нѣколи изъ зворушеного моря чужои культуры. Справдѣ, судилось намъ послѣднимъ бути; бо коли другі Славяне вже вершка дохаплювались и ось-ось братались зъ повнымъ яенымъ сонцемъ, то намъ, галицкимъ Русинамъ, приходилось гибѣти на долині въ густѣй студеной мрацѣ. Та отъ, не загибла нѣ мова, нѣ хороша душа руска, що була неначе чиста сльоза дѣвоча въ долони Серафима!¹⁾ Нарѣдъ галицко-рускай, хоча творивъ ся трохи-не самими хлопами-мужиками, не мѣгъ щезнути безъ слѣду на своѣй поконовѣчнѣй земли: въ курныхъ хлопскихъ хатахъ зберегалась найдорожша спадщина по нашихъ дѣдахъ, се-бѣ-то рѣдна мова, и ѳдтакъ плебейскій нарѣдъ ждавъ-дожидавъ другого Мойсея, котрый отворивъ бы уста матери-Руси, — уста замкнені въковою недолею и вывѣвъ бы своихъ землякѣвъ изъ пѣтмы-мертвоты на свѣтъ яеный та животворный. И справдѣ, въ галицкѣй Руси явивъ ся великій патріотъ, що рѣднѣй мовѣ привернувъ давнѣи права, доказавши дѣломъ, що руска мова перестаетъ бути хлопекою, а есть способною статись мовою всѣхъ Русинѣвъ. То не ранѣшня зоря выринула зъ густыхъ хмаръ на тьмаво́мъ небосклонѣ: то Маркіянъ Шашкевичъ зъявивъ ся яенымъ свѣточемъ, що спящихъ своихъ землякѣвъ пробудивъ до житя просвѣтного.

Молодой вѣкъ Маркіяна. Маркіянъ Шашкевичъ родивъ ся 6. листопада 1811. р. въ селѣ Пѣдлісю, повѣту Золочѣвского. Отець его Симеонъ бувъ священникомъ въ селѣ Княжю; мати же его, Єлисавета, оставалась якійсь часъ въ гостинѣ у свого батька, Романа Ав-

¹⁾ „Русалка Днѣстровая“. У Будимѣ 1837; стор. III.

диковского, священника въ Пѣдлїсю, де й родивъ ся Маркіянъ.

Хата священника въ Пѣдлїсю стоить въ найкрасшѣмъ мѣсци села: при хатѣ садъ, а ѡдтакъ лѣсъ при-тыкає майже до саду. Малый Маркіянъ бувавъ часто у свого дѣда въ Пѣдлїсю и вже зъ-малку полюбивъ красне село и милї звуки рѣдной мовы. Добре затымивъ ѡнъ собѣ старї дубы и сосны, щѣ стояли близько хаты и згадувавъ пѣзїѣше про садочокъ, де соловѣйчикъ щебетавъ пѣсенки, та про журавля, щѣ тягнувъ воду зъ керницѣ. Ѡдтакъ спѣвавъ ѡнъ въ задумѣ:

Пѣдлїсецка горо бѣла!

Якъ тебе не бачу,

Такъ ми тяжко, такъ ми сумно,

Щѣ трохи не плачу¹⁾.

Крѣмъ Маркіяна, найстаршого, були въ батька ще чотыри сыны: Никола, Антѣнъ, Осипъ и Захаръ, та й двѣ дочки, Марїя и Юлія. Изъ тыхъ сынѣвъ Симеона Шашкевича Антѣнъ дослуживъ ся въ вѣйску цѣсарскѣмъ ранги капитана при пїонѣрахъ; Никола вмеръ около 1838. р., а Осипъ и Захаръ пропали десь безъ вѣсти.

Маркіянъ учивъ ся навпередъ въ нормальныхъ школахъ въ Золочевѣ, а потѣмъ ѡддано єго до гимназіѣ въ Бережанахъ. Уже тогдѣ оказувавъ сердечну любѣсть въ житю зъ товаришами; про-те всѣ горнулись до него и слухали радо єго дотепной мовы. Коли вчивъ ся въ Бережанахъ, ставъ писати стїшки польскї; особливо тогдѣ, якъ приѣхавъ домѣвъ на свята або на вакаціѣ, писавъ бувало вѣршѣ зъ пожеланемъ для родителейъ, а братья и сестры радо выучувались тыхъ любыхъ творѣвъ Маркіяна²⁾.

¹⁾ „Вѣнок“, часть I, 1846; стор. 100.

²⁾ „Правда“, 1873; статья Ив. Верхратского; стор. 395.

Коли Маркіянъ ставъ учитись въ Бережанахъ, дѣждавъ ся ѓнъ великого свята родинного : дѣдусь его, Романъ Авдиковскій, священникъ въ Пѣдлісю, празнувавъ золоте свое весеље и 50-лѣтну рѣчницю своего священства. Цѣла родина и приятель задумали святкувати се велике свято справдѣ велично. Дѣти, внуки й правнуки зѣбрались вѣ второкъ великодный (6. мая 1823. р.) въ Пѣдлісю и въ честь юбилята уплели „Вѣнецъ изъ сердець жичливыхъ“. Се бувъ стихотвѣръ въ мовѣ польскѣй и рускѣй, щѣ его надруковано у Львовѣ; тѣлько-жъ руска мова сихъ вѣршѣвъ не була ще чиста, народна, але перемѣшана зѣ словами церковно-славянськими. Все-жъ таки сердечнѣ були тѣ слова, котрыми дѣти, внуки й правнуки звеселили „дѣдуса“ въ день золотого его весеља¹⁾. Сей веселый стишокъ пѣдписали дѣти, внуки й правнуки Романа Авдиковского, а мѣжь тыми внуками бувъ такожь Маркіянъ Шашкевичъ.

Якъ Маркіянъ скѣнчивъ науку гимназіяльну въ Бережанахъ, то власть духовна приняла его въ семинарію Львѣвску, и ѓдтакъ ставъ ѓнъ слухати вышшихъ наукъ на выдѣлѣ филозофичнѣмъ. Та не довго пробувавъ Маркіянъ въ семинаріи духовнѣй. Разъ позволено єму и его товаришеви Базилевичеви выйти на свѣтъ за орудкою; коли-жъ ѓнъ забавивъ ся надъ призволену годину, то старшина выгнала его зъ семинарѣ.

Гѣрко прийшлось теперъ Маркіянови жити на свѣтѣ. Отець его загибавъ ся на него и ѓдказавъ єму свои помочи. Треба було самому старатись о хлѣбѣ, та въ бѣдѣ дадше вчитись. Тая журба о долю далась єму добре

¹⁾ Володимиръ Коцовскій, „Причинки до галицко-русской библиографіи передъ 1848. рокомъ“. („Зоря“, 1886; ч. 22; стор. 377. 378). Сю библиографичну рѣдкость передавъ Коцовскому д-ръ Иванъ Мандычевскій.

въ тямки и зъѣдала его здоровлє въ слабосильнѣмъ тѣлѣ. Але молодой Шашкевичъ не впавъ духомъ. Недоля навчила его дбати про себе самого: ѣнъ оглянувъ ся въ свѣтѣ, пѣзнавъ людей, ѣдтакъ ставъ учитись рѣдной мовы¹⁾ и познакомивъ ся зъ исторією свого народу. Тогдѣ читавъ ѣнъ чи-мало такихъ книжокъ, на якѣ въ семинаріи не вѣльно було ѣ дивитись. Бажаючи богато хосєного навчитись, Шашкевичъ навѣщавъ библиѣтку при университетѣ и въ закладѣ имени Осєолинскихъ. Осѣбливо-жъ сеєя польска библиѣтка подавала много пєживы духови Маркіяна. Тогдѣ-то допавъ ѣнъ писемъ Добровєского про славянщину, читавъ творы Шафарика, Линдого, Раковецкого, Вука Стефановича, — и „нитка по нитцѣ дѣйшовъ до самого клубка. Тутъ єму отворивъ ся великѣй свѣтѣ! — славянщина, зѣ своєю поважною, величною стариною, зѣ ѣдмолоджеными ѣдживаючими парѣстками. Все то переймала молода, повна силы и надѣѣ душа: — зѣ живымъ запаломъ молодецкимъ слѣдивъ, испытовавъ, загортавъ цѣлу славянщину, и заєдно розпросторонювавъ свои вѣдомости“²⁾).

Такъ отже Маркіянъ розглянувъ ся въ славянщинѣ и становъ наразѣ въ новѣмъ свѣтѣ, про якѣй давнѣйше ѣ не догадувавъ ся. Тогдѣ познакомивъ ся ѣнъ зѣ двома талановитыми Русинами, щѣ вчились философѣѣ у Львовѣ, — зѣ Яковомъ Головацкимъ та Иваномъ Вагилевичемъ³⁾. Головацкѣй ходивъ такожѣ до би-

¹⁾ Маркіянови Шашкевичєви мабутъ звѣстна була малоруска граматика А. Павловского. (С.-Петербургъ 1818. — Гляди „Вѣнок“, часть I, 1846; стор. 52.) А вже-жъ найлучше навчивъ ся ѣнъ руской мовы, читаючи пѣснѣ простонароднѣй и слушаючи казокъ людovýchъ.

²⁾ „Вѣнок“, часть I, 1846; стор. 51. 52.

³⁾ Шашкевичъ записавъ ся тогдѣ на выклады II. року философѣѣ, мѣжь-тымъ коли Яковъ Головацкѣй и Вагилевичъ були слухачами I. року философѣѣ.

бліотеки Оссолінських і побачив там збірник народних пісень українських, які видав в Москві (1827) Михайло Максимович. Сейчас переписав Головацькій цілу сю книжочку і бодак познакомив ся з тими піснями також Шашкевич. Головацькій придбав собі Енеиду Котляревського¹⁾, изъ-за чого і Шашкевич дізнав ся про се писане творця руско-української літератури в період новім.

Никола Устиянович пише, що Маркіян жив в Княжю майже два роки, та що там крім інших книг читав „Слово о полку Игоревім“, „Судь Любушинь“ і „Короледворску рукопись“²⁾. Саме-тогді дідич села Княжого, Тадій Василевскій, що був совітником губерніальним у Львові, давав Маркіянови читати книжки польскі і сербскі. Крім Василевського дізнав Маркіян між ученими Поляками також Вацлава Залеского, котрий під назвою Вацлава з Олеська видав (1833) у Львові пісень польскі і рускі люду галиційського. Маркіян дізнав також одного ученого Чеха, що звав ся Ян Православ Каубек. Той давав ему книжки чeskі і розказував про одроджене свого народу.

Коли Маркіян довідав ся, що деякі народи славянскі, именно чeskі і сербскі, двиглись з упадку життя національного, то став промышляти, чи не мóg бы і рускі народ бодай свою мову од захибелі охоронити. Сумно стало молодому Маркіянови, що нашому

¹⁾ Головацькій купив собі друге видане Енеиды Котляревского зъ р. 1808. По-за-якъ в сѣмъ виданю були тільки три часті, то четверту часть переписав він своєю рукою изъ екземпляра (3. виданя зъ р. 1809.), що его найшов в бібліотецѣ Василіянського монастиря у Львові. („Литературный Сборникъ“, 1885; выпускъ I, стор 11.)

²⁾ „Родимый Листокъ“. Годъ II. 1880; ч 2., стор. 27.

народови межи другими народами славянськими судилось бути послѣднимъ, що сей безталанний нарѣдъ не має своєї письменної мови, коли другі підносять ся просвѣтою и здобувають собі поважанє у чужинцѣвъ.

Довго йшовъ ѣнъ на-помацки безъ провѣдника; довго не знавъ, чи засвітає єму свѣтъ въ тѣй блуканинѣ. „Все ѣнъ туживъ за чимєь, шукавъ, чого у школахъ не учили, чого не знаходивъ нѣ въ старыхъ, нѣ въ новыхъ словесностяхъ, бо ѣнъ шукавъ своєї народної, банувавъ за своєю родимою. Мовъ пѣвсонно снувала ся передъ умомъ якась нова, питома, своя народна словеснѣсть, — але не було ѣдваги безъ проводу самому пустити ся въ незнакому путь“¹⁾. Головацкій пише, що такимъ провѣдникомъ бувъ єму именно Котляревскій, ѣдтакъ Маркіянъ „побачивъ живий прикладъ, переконавъ ся о можности народної рускої словесности, — загадавъ великую гадку, утворити чисто-народну словеснѣсть южно-рускую, и сесѣй гадцѣ вѣренъ оставъ ся до кѣнця“²⁾.

Пѣзнавши велику родину славянську ставъ отже Маркіянъ глядати народу руского и найшовъ єго пѣдъ єльською стрѣхою. Але-жь сей нарѣдъ явивъ ся неначе бѣдною сиротиною, що вѣми покинена пѣдъ чужимъ тыномъ пропадає. Маркіянъ Пашкевичъ бувъ першій въ Галичинѣ, що бажавъ зблизитись до незрячихъ, простыхъ братѣвъ, що хотѣвъ до нихъ заговорити мовою рѣдною и засновати для нихъ свѣтыню просвѣты.

Руска трѣйця. Маркіянъ Пашкевичъ зѣєднавъ для великої своєї гадки деякихъ товаришѣвъ шкѣльныхъ и про-те завязавъ тогдѣ кружокъ, до котрого крѣмъ Якова Головацкого и Ивана Вагилевича належали ще Бульвиньскій, Иванъ Головацкій, Илькевичъ, Козановичъ,

1) Яковъ Головацкій, „Вѣнок“, часть I 1846., стор. 52.

2) *ibid.*, стор. 52. 53.

Козловскій, Лопатынскій, Острожинскій, и и. Всѣ они прибрали собѣ имена славянскіи, заявляючи симъ починомъ, що бажають свои молодіи силы присвятити славянщинѣ, а именно матери-Руси. Такъ Шашкевичъ прозвавъ себе Русланомъ, Яковъ Головацкій — Ярославомъ, Вагилевичъ — Далиборомъ. Були ще Богданы, Володаръ, Всеволоды, Метиславы, Ростиславы и и.

Члены сего товариства обѣщували словомъ чести, трудитись черезъ цѣле жите для просвѣты народу руского. Они вписувались въ альбумъ, що звалось „Руска Зоря“. Крѣмъ своего имени и прѣзвища вписували они тутъ якесь одвѣтне прислѣвѣ. Такъ Шашкевичъ вписавъ изъ пѣснѣ народной сѣ слова: „Свѣти зоре на все поле, закѣль мѣсяць зѣйде“; Яковъ Головацкій замѣтивъ: „Гυῶφι σεχούτον, пѣзнай себе, буде зъ тебе!“ Острожинскій же написавъ: „Часъ уже Ляхамъ перестати, а намъ Русинамъ начинати“. Вписались ще студенты философій и богословія: Бѣлинскій, Гадзинскій, Кульчицкій, Минчакевичъ, Охримовичъ, Покинскій, Урицкій и другіи¹⁾.

Въ сѣмъ кружку вызначувались особливо три товаришѣ, Шашкевичъ, Головацкій и Вагилевичъ, своими працями въ хосенъ руской мовы, и про-те звано ихъ „рускою трѣйцею“. Душею-жь сеи трѣйцѣ бувъ Маркіянъ Шашкевичъ. Середнього росту, тонкій и меткій; волосе яспорусе, очи синіи, тужній, носикъ невеличкій, кѣнчас-тый, лице худощаве, блѣде, що зъявляло подобу справдѣ дѣвочу — ось и образъ нашего Маркіяна. Онъ мавъ рѣдкій даръ, взбудити въ товаришахъ любовь до рѣдного слова, промовити до сердца, заохотити до працѣ. Самъ бувъ мягкого, доброго сердца, въ товариствѣ дотепный и забавный. Коли-жь розговоривъ ся про руску народнѣсть, про руску мову, тогдѣ показала ся вся сила его

¹⁾ „Литературный Сборникъ“. Годъ 1885. Выпускъ I, стор. 12.

душѣ: очи блиснули живо, чоло трохи приморщилось и лице набрало якоись грѣзнои поваги; говоривъ сердечно й сильно переконувавъ. Ось якимъ горячимъ словомъ захоочувавъ ђнѣ землякѡвъ, любити рѡдну мову:

Руська мати насъ родила,
 Руська мати насъ повила,
 Руська мати насъ любила, —
 Чому-жь мова ей не мила?
 Чомъ ся невѣ встыдати маємъ?
 Чомъ чужую полюблямъ?¹⁾

Такъ отже не дармувавъ Шашкевичъ ѡдѣ того часу, якъ его выгнали зъ семинарїѡвъ. Можна-жь на-певно сказати, що ђнѣ не достигъ бы пѡзнѣйшои своєї славы, коли-бъ остававъ ся безъ перервы вѣ тѡмъ духовнѡмъ институтѣ, и коли-бъ не бувъ познакомивъ ся зъ исторїєю и мовами народѡвъ славянськихъ. — Тиху наукову працю Маркїяна перервало велике нещасте вѣ родинѣ. Се бо вмеръ его отецъ Симеонъ 30. сѣчня 1833. р. и ѡдтакъ мати лишила ся зъ сиротами безъ всякої помочи. Деяку пѡльгу подававъ нещаснымъ сиротамъ дѣдичъ Княжого, Тадѣй Василевскїй, котрый надъ ними принявъ оцѣку и долею Маркїяна щиро займавъ ся.

Маркїянови треба було подумати про будущу свою долю, и про-те скѡнчивши науки философїѣ, подавъ ся зновъ о принятѣ до семинарїѡвъ. И дѣйстно приняла его до сего института духовна старшина (20. вересня 1834. р.), коли дѡзналась, що ђнѣ черезъ три роки безъ доганы живѣ на свѣтѣ.

Ѡдѣ смерти батька ставъ Маркїянъ сумовитимъ и западавъ часто на здоровлю²⁾. Щѡ весны выѣздивъ ђнѣ

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 57.

²⁾ Сестра Маркїянова Юлія изъ Шашкевичѡвъ Сметанова, писала (30. червця 1860. р.) своему молодому братанцеву Володи-

изъ семинаріѣ до села Княжого, де по смерти Сямеона Шашкевича завѣдателемъ парохіѣ поставлено Терентія Сметану, що бувъ оженивъ ся зъ Юлією, сестрою Маркіяна. Сметана удержувавъ при собѣ такожъ матѣрь жены, и про-те Маркіянови бувъ тымъ милѣйшимъ побуть на батькѣвщинѣ.

Въ семинаріѣ не мѣгъ Маркіянъ покинути тыхъ гадокъ, якими переймивъ ся тогдѣ, коли гѣрко бѣдувавъ на свѣтѣ. Вступивъ отже въ тѣснѣйшій звязокъ зъ рускимъ кружкомъ и бувъ провѣдникомъ молодыхъ товаришѣвъ въ змаганяхъ патріотичныхъ. Якъ дуже сѣ товаришѣ любили свого Маркіяна, можна дѣзнатись изъ сихъ слѣвъ Михайла Козановича: „О безсмертнй Маркіяне!... Ты зажегъ еси огонь въ моѣй груди, котрый лише гробова переть загасити зможе“¹⁾.

Вже въ 1833. р., коли Маркіянъ живъ на свѣтѣ, мабуть зъ принуки его, семинаристы зложили збѣрничокъ стихотворѣвъ пѣдъ заголовкомъ; „Сынъ Руси“²⁾. Въ сѣмъ рукописнѣмъ збѣрничку помѣстивъ Маркіянъ два свои стишки. Ось и слова першого зъ обохъ тыхъ

мирови, що вже „черезъ той часъ трехлѣтнього приватизованья здоровья Маркіяна дуже утерпѣло“. („Зоря галицкая, яко альбумъ на годъ 1860“; стор 490.)

¹⁾ „Вѣстникъ для Русиновъ австрійскои державы“. Вѣдень 1852; число 38.

²⁾ Ось и заголовокъ сего збѣрничка рускихъ стихотворѣвъ: „Сынъ Рускѣ, или собраніе стихотворѣвъ къ рускимъ азикѣмъ въ клерѣ Семінаріѣ генеральной въ Львѣкгородѣ, рускогѣ краю Метрополіѣ. Рокѣ 1833“. — Рукопись сего збѣрничка стихотворѣвъ зберегаея въ библиотекѣ крилошанина А. Петрушевича. Порѣви. „Бесѣду“, журналъ литературы, политики и современной жизни. Львовъ 1887; число 1. 2. (Статья п. з. „Образецъ галицко-русской письменности изъ 1833. года.)

стишкѣвъ, щѣ мавъ заголовокъ: „Слово до читателей руского языка:

Дайте руки юнѣ други,
Серце къ серцю най припаде,
Най щезають тяжкѣ туги,
Умъ охота най засяде.

Разомъ, разомъ! кто силъ мае,
Гонѣтъ зъ Руси мраки тьмаві, —
Зависть най насъ не спинае,
Разомъ къ свѣтлу други жваві.

Одтакъ находить ся въ сѣмъ збѣрничку прекрасна „дума“ Маркіянова, щѣ починае ся словами:

Чи то сокѣль пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи то люта джума летить?
Нѣ, — то козакъ конемъ садить...¹⁾

Коли-жь Маркіянъ живѣ въ семинаріи, то питомцѣ хотѣли звеличити письменнымъ творомъ день уродинѣ тогдѣшнього цѣсаря Франца I. Про-те написавъ онъ одвѣтний стишокъ, котрый надруковано у Львовѣ 1835. р. пѣдъ заголовкомъ: „Голо сѣ Галичанъ въ пресвѣтлый, прерадостный $\xi\tilde{\xi}$ (66) день рожества Ёго императорскаго Величества Франца I., цѣсаря австрійскаго, короля Ихъ наймилоствившаго“. Се бувъ першій галицко-рускій стихотвѣръ, написаный въ чистѣй мовѣ народнѣй. И отъ, сеся мила мова була неначе росею живущею и цѣлющею для семинаристѣвъ, щѣ дотѣль хѣнувались языками польскимъ, латиньскимъ и нѣмецкимъ, а не дѣзнались еше, що рѣдна мова є спосѣбна, статись литера-

¹⁾ Сесею „думу“, написану пѣсля народнои казки, въ новѣй редакціи помѣстивъ Маркіянъ Шашкевичъ въ „Русалцѣ Днѣстровѣй“ п. з. „Погоня“ (стор. 65—68).

турною. Видѣвши тогдѣшне радѣсне зворушене своихъ товаришѣвъ, Никола Устїяновичъ мѣгъ по-правдѣ сказати, що чудова тая ода зазвенѣла въ серцяхъ рускихъ мовъ „позавна“, завзываючи мертвякѣвъ изъ гроба¹⁾. Напечатанї 250 екземплярѣвъ сеи оды розхоплено жаждливо мовъ невидану новѣсть, и ѳдтакъ ходила она зъ рукъ до рукъ не тѣлько въ семинаріи, але й по-за мурами сего духовного института въ мѣстѣ й на провинціи²⁾.

Въ 1836. р. Маркіянъ выголосивъ першу руску бесѣду въ музеѣ семинаріѣ передъ духовною старшиною и передъ спрошеними гѣстьми³⁾. Дотѣль говорено такі бесѣды по-польски, а часомъ по-латиньски и по-нѣмецки; ажъ ось Шашкевичъ поваживъ ся першій, на зборѣ старшихъ и молодыхъ ѳдозватися по-руски. Сеся новина подобалась вельми всѣмъ семинаристамъ, и ѳдъ того часу стали деякі мѣжь собою говорити мовою рѣдною.

Того-жь (1836) року по вакаціяхъ сказавъ Маркіянъ першу руску проповѣдь въ архикатедральнѣй церквѣ св. Юрія у Львовѣ въ самъ празникъ Покрова Пресвятои Богородицѣ. Крѣмъ Шашкевича выголосили тогдѣ руску проповѣдь еще Юліянъ Величковскій въ церквѣ Успеньскѣй и Никола Устїяновичъ въ церквѣ Параскевы. А по-за-якъ тогдѣшній ректоръ Телиховскій нѣколи не бувъ бы позволивъ семинаристамъ проповѣдати въ мовѣ рускѣй, то тї три молодї патриѣты предложили ректо-

1) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 45.

2) Сей стихотвѣръ Шашкевича есть теперь рѣдкѣсть библіографична. Въ „Родимѣмъ Листку“ (1880., ч. 3., стор. 45. 46) напечатано его пѣсля рукописной копїѣ, котру Николай Устїяновичъ доставивъ покойный Модестъ Мацѣвскій, игумень монастыря на Яенѣй Горѣ въ Гошевь.

3) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 45.

ратови проповѣди въ мовѣ польскѣй, одначе вивчилиев ихъ по-руски¹⁾.

Саме тогдѣ написавъ Шашкевичъ дуже красну пѣню руску „Болезлавъ Кривоустый пѣдъ Галичемъ“. Въ нѣй прославивъ онъ мужнѣсть давныхъ Галичанъ, котрѣ въ 1139. р. побороли того польского короля. Одначе тогдѣшня цензура не призволила печатати сеи патріотичной пѣснѣ; надруковано єв ажь въ 1849. р. въ „Зорѣ галицкѣй“ (ч. 7).

Важною єсть вѣдомѣсть, котру подавъ Володимирови Коцовскому крилошанинъ А. Петрушевичъ, що Шашкевичъ, будучи въ семинарін, старавъ ся о дозвѣль для выдаваня часописи; одначе ѳдмовлено єму по причинѣ, що семинаристамъ не вѣльно займатись періодичными выданями²⁾.

Маркіянъ все заохочувавъ своихъ товаришѣвъ до невсыпущого труда въ хосенъ Руси; радивъ имъ, записувати зъ устѣ люду народнѣй пѣснѣ, приповѣдки й казки, та й пѣзнавати рѣдну мову, рѣднѣй звычайѣ й обычаѣ.

Русалка Днѣстровая. Маркіянъ Шашкевичъ хотѣвъ выдати книжку, въ котрѣй крѣмъ народныхъ пѣсень находили-бъ ся стихотворы, казки та науковѣ розправы молодыхъ товаришѣвъ. Сю книжку гадавъ онъ назвати „Зорею“. Онъ постаравъ ся о портретъ Богдана Хмельницкого и описавъ жите сего гетьмана; ѳдтакъ скомпонувавъ ще кѣлька стихотворѣвъ и казку „Олена“.

¹⁾ Никола Устіяновичъ замѣчає (въ „Родимѣмъ Листку“, 1880., стор. 45), що въ архикатедральнѣй церквѣ у Львовѣ не говорено проповѣдей рускихъ ѳдъ часѣвъ епископа Іосифа Шумлянського. Тѣлько въ церквѣ св. Николая можна було учути проповѣди рускѣй, що ихъ выголошувавъ Яєбѣвъ Геровскѣй, профессоръ университета, великѣй добродѣѣй бѣдной молодежи руской.

²⁾ „Зоря“, 1886; ч. 24., стор. 415, въ статѣ В. Коцовского: „Рукописней матеріялы до галицко-русской литературы“.

Вагилевичъ зладивъ два стихотворы, „Мадей“, та й „Жулинъ и Калина“, а Головацкій уложивъ пѣсенку „Два вѣночки“, и выбравъ изъ своего збѣрника деякі народні пѣснѣ, до котрыхъ Вагилевичъ написавъ вступну розправу.

Коли Шашкевичъ зъ Головацкимъ выготовивъ рукопись до друку, то треба було ще постаратись о те, щобъ урядъ позволивъ тѣ писаня выпечатати. Але-жь вѣ Львовѣ не було тогдѣ цензора руского, тому-що до того часу рускихъ книжокъ свѣтскихъ нѣхто не друковавъ. Печатались тѣлько книги церковні, и то пѣдъ надзоромъ митрополита або епископа. Проте Шашкевичъ мусѣвъ довольитись лишъ тымъ, що позволено літографовати портретъ Богдана Хмельницкого, коли ѓнъ въ цензурѣ заявивъ, що се єсть „ein verdienstvoller Mann und Feldherr“. Ѡдтакъ треба було рукопись „Зорѣ“ ѓдѣслати до цензуры Вѣденской. Цензоромъ славянскихъ книгъ бувъ тамъ Варѣоломей Копитаръ, директоръ университетской бібліотеки въ Вѣднѣ, що бувъ великимъ знатокомъ филологіѣ славянской. Одначе ѓнъ звернувъ рукопись Шашкевичеви, заявляючи, що не має власти оцѣняти рускихъ писемъ. Мѣжь-тымъ поставлено вже вѣ Львовѣ цензора руского. Симъ цензоромъ бувъ Венедиктъ Левицкій, священникъ рускій, професоръ богословія морального на университетѣ Львѣвскѣмъ.

Сему першому цензору рускому не подобалась чиста мова руска, въ якѣй Маркіянъ зладивъ свою „Зорю“; такожъ незвычайною оказалась єму правопись „рускои трѣйцѣ“¹⁾. А вже-жь головною причиною засудженя

¹⁾ Сї молодї письменники выкинули букву ѣ (писали отже: лѣсе, лан, а не лѣсь, ланѣ); замѣсьць ѓ, є писали і (кїнь, лїд замѣсьць кѣнь, лѣдѣ), а букву ы заступили знакомъ и (риба, води замѣсьць рыба, води). Ѡдтакъ приняли они два новї знаки, се-бѣ-то знакъ џ

„Зорѣ“, по думцѣ цензора, були деякі ліберальні слова, що виражали мовь то невдоволенє изъ сучасного побуту въ державѣ. Осѣ н. пр. замулило руского цензора, що Шашкевичъ въ думцѣ „Згадка“ поваживъ ся се сказати:

Засипѣваю, що минуло,

Передвѣцкій згану часъ:

Якъ весело колись було,

А якъ сумно нынѣ въ насъ!¹⁾

Одтакъ рѣшивъ Русинъ-цензоръ, що першой рускои книжки въ Галичинѣ не вольно друковати. Руска трійця упала духомъ; на ню звернула бачне око поліція²⁾. Ба, небавомъ явились въ семинаріи комисарѣ зъ поліціѣ, щобы зревидувати Шашкевича, чи не находять ся у него книжки и письма, заказані цѣсарскимъ урядомъ. Комисарѣ перетрясли всѣ рѣчи Шашкевича, але не найшли нѣчого такого, що на него навело бы бѣду.

Коли-жъ митрополича консисторія въ починѣ Шашкевича и Головацкого не добачала нѣчого кары гѣдного, то Маркіянъ ставъ зъ Головацкимъ обдумувати спосббъ, якъ бы довершити початого дѣла. Маркіянови забаглось конче, напечатати хочъ частину давной рукописи, що звалася „Зорею“. Не-малу помѣчъ въ сѣй справѣ подавъ ему Головацкій. Рѣкъ бо передше (1835) вчивъ ся ѓнь на Угорщинѣ въ Пештѣ, де познакомивъ ся зъ кѣлькама молодыми Сербами. Такъ отже оба товаришѣ урадили

для вираженя двѣйного звука *дж* (вицѣ замѣць виджу), а замѣць буквы *с*, що вытворює ся зъ *л*, поставили знакъ *ѣ* (робіѣ замѣць робієць изъ робієль, воѣк замѣць воєкъ изъ воєль).

¹⁾ „Вѣнок“, ч. I., стор. 82.

²⁾ Разомъ зѣ Шашкевичемъ бувъ тогдѣ въ семинаріи такожь Головацкій; тѣлько-жъ въ науцѣ бувъ ѓнь о два роки молодшій. Вагилевичъ же живъ на свѣтѣ, бо не мѣгъ опоратись зъ наукою философій, котрой зъ великими перервами слухавъ черезъ сѣмь рокѣвъ (1830—1837).

выпечатати сю рукопись на Угорщинѣ въ Будимѣ, бо въ Галичинѣ цензура не позволила-бъ друковати такои рускои книжки. Все-жь таки треба було поробити деякі зміны въ давнѣйшій рукописи. Выкинено розправу про Хмельницького вразъ зъ его портретомъ, выкинено й деякі стихотворы, и додано де-що нового. Одаткъ Маркіянъ назвавъ новый збѣрникъ „Русалкою Днѣстровою“.

Въ 1836. р. пѣславъ Головацкій сю рукопись до Пешту на руки Серба, Юрія Петровича. И дѣйстно Петровичъ обѣцявъ Головацкому, занятись выпечатанемъ книжочки. Коли его заходами Будимска цензура позволила друковати „Русалку“, то оповѣстивъ онъ Шашкевича й Головацкого, що выпечатане ви стоить буде 400 зол. р. А по-за-якъ оба тѣ товаришѣ не мали грошей, то треба було постаратись о помѣчь у якого добродѣя. Головацкій написавъ листъ до Николы Верещиньского, священника й директора школы головнои въ Коломыѣ, и онъ обѣцявъ дати жадані грошѣ¹⁾.

Изъ выпечатаныхъ 1000 екземплярѣвъ „Русалки“ Петровичъ пѣславъ (1837. р.) 900 на руки Головацкого до Львова, а 100 екземплярѣвъ выславъ до Вѣдья. Але-жь Львовска цензура не дозволила „Русалцѣ“ бачити свѣта божого. Полиція забрала тѣ екземплярѣ, які були у Львовѣ, а Маркіяна й его товаришѣвъ поставила пѣдъ свѣій доглядъ. Зъ-пѣдъ тои конфіскаты выдобулась „Русалка“ ажъ въ 1848. р. По Галичинѣ розбѣйлись хйба лишь тѣ

¹⁾ Коли Н. Верещинскій приславъ грошѣ на друкъ „Русалки“, то показалось, що Будимекѣй печати треба було заплатити ще 100 зол. р. Про-те Шашкевичъ позычивъ у колеги Авдиковского „посаговыхъ“ двацять голяндскихъ дукатѣвъ и передавъ ихъ въ заставъ Тарасевичеви, духовникови семинаріѣ. Одаткъ Головацкій одержавши 100 зол. р., пѣславъ ихъ въ Пештъ на руки Петровича. („Литературный Сборникъ“. Годъ 1885; стор. 32.)

екземпляръ сей книжки, котрї Петровичъ выславъ бувъ до Вѣдня.

Такъ отже за выданє невинной книжочки Шашкевичъ дбждавъ ся клопоту великого. Та кобы хочь свои земляки повитали радо сю першу руску книжочку! Але-жь мало кому зъ галицкихъ Русинѡвъ припала „Русалка“ до вподобы. Про сю невзгодину пише Головацкій въ „Вѣнку“ ось-такє: „Въ нещасливу годиноньку уродила ся тая „Русалка“. Замѣсьць помочи та пѡдѣсхочуваня найшли ся поемѣвки та недовольнѡсть, ба й ворогованя. Показало ся, же щѡ голова, то розумъ. Були такї, котрї бы радї єю витали, але не въ тѡмъ строю. Одному за се, другому за тоє невподоба; одному въ сѣмъ, другому въ тѡмъ недогода. Не взявъ врагъ и такихъ, щѡ зовеѣмъ цурали ся такою невидальщиною и бѣсомъ на неѣ дивили ся“¹⁾.

Мабуть Маркіянъ не догадувавъ ся такого лиха, коли свою „Русалку“ пускавъ въ свѣтъ отъ-сими словами: „Не жури ся, Русалочко зъ-надъ Днѣстра, що-сь не прибрана! Въ нарядѣ, якїй ѡдъ природы и простодушного и добросердного народа твоего приймила-сь, стаєшь передъ твоими сестрицями. Они добрї; приймутъ тя и украсять“²⁾. Але не всѣ земляки приняли радо сей першїй плѡдъ на нивѣ рѡдного поля. Такъ ровесники, якъ и старшї неразъ дорѣкали гѡрко Маркіянови; не-одному бо не подобалась „хахольска, хлопска“ мова „Русалки“. Ба, й азбучный диктаторъ Осипъ Левицкій кинувъ ся зъ мокрымъ рядомъ на „тріумвіратъ“, щѡ поваживъ ся выкинути ы изъ азбуки рускои, „który to krok Rusinów żaden nawet najprostszy diak ruski nie pochwali“³⁾.

¹⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 54.

²⁾ „Русалка Днѣстровая“, стор. IV.

³⁾ Listy, tytułowe się piśmiennictwa ruskiego w Galicyi, staraniem

Одтакъ той грамотѣй зъявлявъ вдяку „rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko, i Rusałce Dniestrowej rozszerzyć się w téj formie, w jakiej z rąk triumviratu wyszła, nie pozwolił“¹⁾.

Тѣ наруги и поемѣховиска супроти „Русалки“ спонукали деякихъ товаришѣвъ Маркіяна, жалѣти про таку щербату долю рѣдной мовы. Отъ, що писавъ колишній товаришъ его, Михайло Козановичъ: „Одколи невинну доню твою (Русалку) зачали поругати, смагати и гонити родимцѣ, бѣдъ тогды я попалъ въ тугу, и мои чувства скрылись въ болестнѣмъ серци, а бѣддаленый свѣтами бѣдъ тебе зѣоставъ я безъ потѣхи, роду и друга“²⁾. Одначе Маркіянъ зносивъ терпеливо всякій незаслуженій доганы й наруги своихъ землякѣвъ, бо знавъ, що тѣлько тая дорога, котрою бнѣ ступае, веде до просвѣты въ батькѣвщинѣ.

Коли Маркіянъ бувъ на четвертѣмъ роцѣ богословія, то епископъ Перемыскій Ив. Снѣгурскій, пѣзнавши его, радивъ ему не женитись, щобы при консисторіи дослугуватись высшихъ почестій въ церквѣ. Але рада матери перемогла: Маркіянъ любивъ сѣльскій людъ и хотѣвъ мѣжь нимъ жити та просвѣтити его наукою. Въ мѣсяци лютѣмъ 1838. р. бѣдбулось его вѣнчане зъ Юлією, дочкою Теодора Крушиньского, священника въ Деревни повѣту Жовкѣвского. Одтакъ высвячено его 20. мая 1838. р. та й пѣслано (30. червня т. р.) на администрацію капелянѣвъ въ Гумнискахъ. Потѣмъ бувъ бнѣ администраторомъ капелянѣвъ въ Нестаничахъ (бѣдъ 16. листопада 1838. до 22. цвѣтня 1841. р.). Опѣсля обнявъ администрацію

ks. Jozefa Lewickiego ze Szklá wydawane. W Przemyslu 1843. List I. Peszt dnia 1-go Maja 1841; — str. 7.

¹⁾ *ibid.*, стор. 24.

²⁾ „Вѣстникъ для Русинѣвъ австр. державы“, 1852; ч. 38.

парохіѣ въ Новосѣлкахъ лѣскихъ, а 12. мая 1842. р. инстальовано єго парохомъ въ сѣмъ селѣ¹⁾.

Доля Маркіянова. Вже на четвертѣмъ роцѣ богословія носивъ Маркіянъ явный зарѣдъ сухѣтъ у своѣй груди²⁾, про-те, хочъ ѣнъ живъ на селѣ, то хирне єго тѣло западало часто въ недугу. Не мѣгъ ѣнъ отже такъ, якъ було слѣдъ, займатись сѣльскимъ хозяйствомъ, и бѣдувавъ чи-мало. Коли-жъ позычивъ у свого сусѣды 40 зол. р., а сей вѣритель домагавъ ся уплаты довгу, то Маркіянъ прочитавши листъ єго, написавъ на оборотнѣй сторонѣ отъ-сей стишокъ :

Цвѣтка дробная,	Весь дугъ скрасила,
Молила неньку,	Щобы я була
Весну раненьку:	Якъ сонце ясна,
„Нене рѣдная!	Якъ зоря красна,
Вволи ми волю,	Щобымъ згорнула
Дай менѣ долю,	Весь свѣтъ до себе“.... ³⁾
Щобъ я зацвила,	

Въ чудовѣмъ сѣмъ стишку заявивъ поетъ, що бажавъ мати лѣпшу долю, щобы любовь свою до людей доказати найкрасшими дѣлами. И дѣйствио бувъ ѣнъ приятелемъ и добродѣемъ своихъ парохіянъ, котрѣ горнулись до него, мовъ дѣти до батька, и полюбили єго именно за прекраснѣ науки церковнѣй, якѣ ѣнъ голосивъ въ чистѣй мовѣ рускѣй.

Хотячи пѣднести рѣдну мову зъ упадку, звертавъ ѣнъ увагу на Украину и радувавъ ся вельми, що тамъ выдавано книжки въ такѣмъ-самѣмъ языцѣ, въ якѣмъ

¹⁾ Вѣѣ тѣ три села, Гумниска, Нестаничѣ и Новосѣлки лѣскѣ належать до староства въ Камѣнцѣ струмиловѣй.

²⁾ „Родимый Листокъ“, 1880; ч. 3., стор. 44.

³⁾ „Русалка Дифетровая“, стор. 71. 72. — Порѣвни оповѣтку А. Вахнянина въ „Зорѣ“, 1882; ч. 10.

бнѣ самъ зладивъ свою „Русалку“. Такъ дѣзнавъ ся Маркіянъ, що вже въ 1818. р. Петро Артемовекій-Гулакъ написавъ гарну казку „Панъ та собака“, що Григорій Квѣтка Основяненко выдавъ въ Москвѣ (1834. и 1837. р.) чудовій свои повѣсти, мѣжь котрыми найбѣльше ёму подобалась повѣсть „Маруся“. Шашкевичъ читавъ думки й пѣснѣ, якѣ въ Харьковѣ выдавъ (1839) Амвросій Могила [Метлинскій] и познакомивъ ся зъ „Ластѣвкою“, що ёв выдавъ (1841) Евгений Гребѣнка въ Петербурзѣ. Але-жь найбѣльшою радостію зрадѣвъ Маркіянъ тогдѣ, коли прочитавъ „Кобзаря“, се бѣ-то поетичнѣ творы Тараса Шевченка, напечатанѣ въ Петербурзѣ 1840. р. Духъ Маркіяна пѣдносивъ ся въ гору, се бо вѣривъ бнѣ, що вже не запропаститъ ся рѣдна мова, коли на Украинѣ такѣ славнѣ писателѣ списували въ нѣй свои творы.

„Ластѣвку“ Гребѣнки и збѣрникъ думъ та пѣсень Могила пѣславъ Шашкевичъ своему приятелеви, Мих. Козловскому, священникови въ Тѣшкахъ, и написавъ до него и ёго родини отъ-сей листъ: „Рѣднѣ любезненькѣ! Несе ся воздухами до васъ, мои миленькѣ, шпарка Л а с т ѣ в к а. Ой ластѣвка-жь то, ластѣвка! такой ще нѣхто зъ роду не бачивъ, бо не то ино, що гарно выспѣвуе та щечече, та такъ мовъ промовляе, а то ще й на зиму не ховае ся, и все снуе ся, и все лѣтае, и все выспѣвуе, що забудешъ и бѣду и горе, и смутокъ и журбу, и здае ся тобѣ, що завжди весна. — При Л а с т ѣ в ц ѣ ступае вагою сановитый, сумный, казавъ-бысь пристарый Могила, и заглядае не такъ якъ ластѣвка весело въ бѣконця, а ступае пѣдъ землю въ могила, цѣлуе давный порошокъ, обнимае кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляе зъ вѣтрами по степахъ, або зъ ворономъ по-пѣдъ небеса. — Отъ такъ, братчику! потѣшь ся зъ ними, полюбуй ся, пожури ся и поплачь, а небавкомъ назадъ ихъ

до насъ пришли... Отъ, отъ, бувъ бымы забудь. Основяненковыхъ повѣстей другую книжку потому пришломо. Прехороша тамъ Маруся, окаянный пянюга Ничипѣрь, и таки живѣсѣнкій на патреть салдаты; побачишь самъ небавкомъ, коли Ластѣвку и Могилу не довго у себе забавляти будешь, бо они чужі; вже зъ Основяненкомъ довше будешь балакавъ¹⁾.

Коли-жь „побратимови“, Николѣ Устіяновичеву, посылавъ пѣснѣ украинскій, то писавъ до него:

Отъ такъ, Николаю, вкраинскій брлята
И веселятъ душу и сердце загрѣвають;
Отъ такъ, Николаю, рускій соколята
То въ голосъ, то зъ-тиха матери слѣвають,
Ажь мило згадати, якъ то сердце бѣтъ ся,
Коли зъ Украины руская пѣсенька
Такъ мило-солодко вколо сердца ветъ ся,
Якъ коло милого дѣвка русявенька....²⁾

Маркіянъ бажавъ цѣлымъ сердцемъ, щобъ Гиличина въ розвою рѣднои мовы не осталась по-заду, а йшла зъ Україною рѣвнымъ крокомъ у змаганю просвѣтнѣмъ. Працювавъ отже безъ перестанку и заохочувавъ давныхъ товаришѣвъ шкѣльныхъ, служити безъ доганы справѣ народній.

Але тѣло его не выдержало працѣ ненастанной: ѣнъ нидѣвъ и марнѣвъ щѣ-разъ бѣльше и лежачи въ тяжкѣй недузѣ, утѣшивъ ся тою вѣсткою, що обѣцяно ему презенту на парохію въ Золочевѣ. Та отъ, подобалось божій воли, щобъ ѣнъ не зазнавъ въ житю лучшой долѣ. Коли страдавъ тяжкою дыхавицею, то колишній това-

¹⁾ И. Онишкевича „Руска Библиотека“, томъ III., стор. 61. 62. — „Жите и значене М. Шашкевича“... Написавъ Володимиръ Коцовскій. Львѣвъ 1886; стор. 16. 17.

²⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 69.

ришь его, Никола Устіяновичъ, парохъ у Славску, звеселивъ свого „побратима въ день имени его“ гарнымъ советомъ, що починає ся словами:

Друже сердечный, красенькій соколе!

Ты соловѣемъ зъ руского серденька:

Якъ о дитинѣ любящая ненька,

О рускѣмъ щастю плачешь и недоли....¹⁾

Въ тѣмъ часѣ Устіяновичъ запрошувавъ Маркіяна, щобы для поратованя здоровля приѣхавъ до него въ горы. Одначе недуга Маркіяна змоглась такъ, що онъ тративъ взѣръ и слухъ, и дня 7. червця 1843. р. (переживши 32 роки) розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ найлучшій сынъ матери-Руси, що єъ збудивъ ѡдъ твердого сну до нового житя народного.

У Маркіяна були два сыны: Святославъ и Володимиръ. Святославъ умеръ недолѣткомъ въ Новосѣлкахъ, а Володимиръ, що написавъ деякі гарні поезіѣ лиричній, впокоивъ ся у Львовѣ 16. лютого 1885. р. Жена-жь Маркіянова, Юлія зъ Крушиньскихъ, жиє доси у Львовѣ и коротає свѣй вѣкъ въ великій бѣдѣ²⁾.

Въ 1880. р. въ празникъ св. Іоанна Хрестителя громадка студентѣвъ Львѣвского университета ѡдвѣдала могилу Маркіянову въ Новосѣлкахъ лѣскихъ. Ѡдъ одной старенькой жѣнки довѣдались они, що тѣло Шашкевича спочиває въ могилѣ мурованѣй, котру первѣстно призначено для родины Винницкѣхъ, властителѣвъ Новосѣлокъ. Они-то позволили похоронити Шашкевича въ тѣй могилѣ, та вымуровали для себе другій грѣбъ. Пѣзнѣйше перейшла могила, въ котрѣй спочиває соловѣй рускій, на влас-

¹⁾ „Вѣнокъ“, часть II, стор. 125.

²⁾ Пять рокѣвъ по смерти Маркіяна Никола Устіяновичъ напечатавъ прекрасный стихотвѣръ п. з „Згадка за Маркіяна Шашкевича“. (Львѣвъ 1848. р.)

нѣсть шляхтича Гарбовского, одначе ще въ 1879. р. поховано въ нѣй священника Ивана Грабянку, щѣ бувъ наслѣдникомъ Шашкевича въ Новосѣлкахъ. Одакъ тѣ рускѣ студенты зложили на могилѣ вѣнецъ зъ надписію на лентѣ: „Маркіяну Шашкевичу — Русины-академики“. Тогдѣ попросили они священника Володимира Рожевского, щѣбъ ѳдправивъ надъ грѣбомъ парастасъ за упокѣй душѣ Маркіяновой. Панъ-отець вволивъ ихъ волю, ѳдправивши по-переду вечѣрню въ каплиці на кладовищи. Одакъ въ краснѣй промовѣ сказавъ ѳнъ своимъ парохіянамъ, хто-то бувъ Маркіянъ Шашкевичъ, и чимъ ѳнъ великій та славный въ галицкѣй Руси¹⁾. Такъ отже разомъ зъ рускими студентами университетскими молились селяне и учитель зъ близькихъ сель, щѣбы Богъ сотворивъ вѣчную память першому просвѣтителю темныхъ-незрячихъ громадянъ.

Литературна дѣяльнѣсть Маркіяна Шашкевича. Выданемъ „Русалки Днѣстровой“ Шашкевичъ зъєднавъ собѣ память вѣковѣчну. Осъ еи заголовокъ: „Русалка Днѣстровая“. Ruthenische Volkslieder. У Будимѣ. Письмомъ корол. всеучилища Пештанского. 1837 (мала ѳсѣмка, сторѣнъ XX и 133). На оборотнѣй сторѣнѣ заголовной картки помѣщено чешке мотто: „Ne z-mutného oka, z ruku pilné naděje kwitne“ (Kollar). Пѣсля „передслѣвля“ (стор. III—VI) слѣдуютъ „пѣсенъ народнѣй“, котрѣ зѣбравъ Яковъ Головацкѣй и Иванъ Вагилевичъ. Навпередъ напечатано тутъ „передговоръ къ народнымъ рускимъ пѣснямъ“ (урывокъ изъ ширшой розправы Далибора Вагилевича; стор. IX—XX); ѳдакъ слѣ-

¹⁾ „Дѣло“, 1880., ч. 54. въ статьѣ фелетона: „Надъ могилою Маркіяна Шашкевича“.

дують I. „думы и думки“ (стор. 1—35), II. „обрядові пѣнѣ“ (стор. 36—58). По-переду „думъ и думокъ“ стоить отъ се польске „мotto“ зъ думки Богдана Залеского:

..... Co się stało!
 Gdzie to naszych dum połowa?
 Zaporozskich dziś tak mało!
 A miłośna ta lub owa,
 O trzech zorzach, trzech krynicach,
 Siedmiu wodzach, stu dziewicach, —
 Rzekłbyś: że te dumy z laty
 Przenuciwszy błogie chwile,
 Przenuciwszy smutne straty
 Z ludźmi głuchną gdzieś w mogile....¹⁾

Се „motto“ важнымъ есть изъ-за того, що оно послужило Могильницкому засновкомъ до написаня гарной элегіѣ (въ выданю „Скита Манявского“), щб починае ся словами:

Ахъ недоле! що-жь ся стало?
 Где ся нашѣ пѣсни дѣли,
 Пѣсни золотіи!²⁾

Опбсла слѣдують „складаня“ (стор. 61—100), се-бъ-то оригинальнѣ творы рускои „трѣйцѣ“. Сюды належить шѣсть лиричныхъ поезій Шашкевича: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Веснѣвка, 5) Туга за милою, 6) Сумракъ вечерный; бдтакъ помѣщено тутъ стишокъ Я. Головацкого „Два вѣночки“, и два епичнѣ стихотворы Вагилевича „Мадей“ та „Жулинь и Калина“. До „складань“ належить такожь казка Шашкевича п. з. „Олена“. — По-

¹⁾ Сѣ слова Богдана Залеского находятъ ся въ его думцѣ „Co mi tam! czyli poranek starego myśliwca“. (Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego. Wydanie zbiorowe, przejrzone przez autora. Lwów 1877. Tom I., str. 118)

²⁾ „Скитъ Манявскій“. Въ Перемышли 1852; стор X—XI.

тѣмъ слѣдують „переводы“: а) „пѣснѣ народнѣ сербскіи“, (стор. 103—108) — шість пѣсень въ перекладѣ Шашкевича („Дѣвчина а рыба“, „Дѣвчина до рожѣ“, „Пуста дѣвчина“, „Дѣвчина лице мыюча“, „Ангелчинѣ ворота“ и „Знатель“), а двѣ пѣснѣ въ переводѣ Головацкогo („Три тузѣ“ и „Смерть милыхъ“); — б) „изъ чешской Корольдворской рукописи“ (стор. 109—112) — чотыри пѣснѣ въ перекладѣ Шашкевича („Китиця“, „Ольнѣ“, „Лишена“ и „Зазуля“). — Дальше помѣщено тутъ „Старину“ (стор. 115—121); именно пояснявъ Шашкевичъ слово „старина“ и бдтакъ надруковавъ три простонароднѣ стихотворы и одну стародавну грамоту. Дальше слѣдуе „Коротка вѣдомѣть о рукописяхъ славянскихъ и рускыхъ, находячихъ ся въ книжници монастыря св. Василя Великого у Львовѣ“ (статья Головацкогo; стор. 122—129), а наконецъ напечатавъ Шашкевичъ литературну оповѣтку про збѣрникъ Осипа Лозиньского п. з. „Руское весѣле“ (стор. 130—133).

А вже-жъ першимъ напечатанымъ творомъ Шашкевича була (якъ выше сказано) ода въ рѣчницю уродинѣ цѣсаря Франца I. (Львѣвъ 1835. р.). Въ сѣй одѣ блиснувъ талантъ Маркіяна яснымъ съявомъ, изъ-за чого авторъ сего панегиричного стихотвору ставъ бдъ-разу однимъ зъ наилучшихъ поетѣвъ Руси-Украины. Тутъ бо вмѣвъ бнѣ наблюдати естетичну мѣру въ величнѣй похвалѣ монарха и зъявивъ змагане вѣщого духа до найвышого роду поезіѣ лиричной. Свѣтоглядъ Маркіяна бувъ тогдѣ по-найбѣльше ясный, тощю-що не зазнавъ ще того заколоту въ житю, якій зворушивъ ёго душу, коли выдавъ „Русалку Днѣстрову“. Такожъ не знемагавъ бнѣ еще тѣломъ и не журился изъ-за бѣдности и всѣлякихъ невзгодинѣ.

Ще передше (1833) написавъ бнѣ „Думу“, щѣ їй въ новѣй редакціи (1837) давъ назву „Погоня“, и бдтакъ

1834) скомпонувавъ бовву пѣсеню п. з. „Болеславъ Кривоустый пѣдъ Галичемъ въ лѣто 1139“¹⁾). Въ сѣй пѣсни томонить смѣливо именно отъ-сей окликъ до боротьбы:

Гей, хто Русинъ, за ратище!
 Въ крѣпкѣй руки мечъ ясный;
 Шпарка стрѣла най засвище:
 Гордый Ляше, день не твоѣй!

Сей окликъ до завязующего бою зъ „гордымъ Ляхомъ“ бувъ вѣдай не малою притычиною для цензора Венедикта Левицкого, щѣ въ загалѣ не мѣгъ погодитись зъ литературнымъ напрямомъ и зъ правописію альманаха „Зоря“.

Можна ѳдтакъ догадатись, щѣ передъ рокомъ 1837. Маркіянъ задумавъ писати епичный стихотвѣръ п. з. „Перекинчикъ биеурманскій“²⁾). Богатыромъ сеи поемы мавъ бути польскій графъ Вацлавъ Ржевускій, прозванный „Золотою Бородою“ або „Ревухою“³⁾, котрый по упадку Наполеона I. зъ невеличкою дружиною покинувъ Европу и глядавъ свободы въ арабскѣй пустыни Нежду. Онъ одягавъ ся по-арабеки и принимавъ мову, обычаѣ та вѣру арабску. Побувши кѣлька лѣтъ въ Арабистанѣ вернувъ Ржевускій въ Савранъ на Подѣлю, одначе задержавъ стрѣй оріентальный и ставъ великимъ демократомъ. Польскій поетъ Адамъ Мицкевичъ звеличивъ его въ стихотворѣ „Fagys“. Коли-жь Польша лагодилась до боротьбы зъ царатомъ, то Ревуха живъ въ приязни зъ Тимкомъ (Томою) Падурою, звѣстнымъ поетомъ школы польско-украиньскою, котрый взявши бандуру ходивъ по Украинѣ цѣлый рѣкъ до р. 1829., и намагавъ ся спонукати козаковъ до повстаня противъ Россіѣ. Падура зъявлявъ ко-

¹⁾ „Зоря галицка“, 1849; число 7.

²⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 73—77.

³⁾ „Родимый Листокъ“, 1880; число 3, стор. 44.

закамъ, що провѣдникомъ ихъ буде „Золота Борода“, дитина гетьманьска. Але козаки не послушали голосу псевдо-бандуриста и ѳдтакъ 14. мая 1831. р. въ злощаснѳй битвѳ на Подѳлю пѳдѳ Дашовомъ Ржевускѳй пропавъ безъ слѳду¹⁾.

Такъ отже въ поемѳ „Перекиничкѳ бисурманскѳй“ Маркѳянъ хотѳвъ розвинути гарну картину суспѳльного побуту на Украинѳ въ рокахъ 1828—1831., коли жили ще тѳ Запорожцѳ, щѳ видѳли зруйноване своєї Сѳчи. Та отъ, поетъ лишивъ намъ тѳлько маленьку частину проектованои поемы п. з. „Бандуристь“, зъобразивши народногo сѳввака украиньскаго. Въ сѳй частинѳ бѳльшого стихотвору И. Верхратскѳй запримѳтивъ „гарный леть вѳщѳи бесѳды, красу поетичныхъ образѳвъ, та й смѳлѳсть и вдалѳсть порѳвнанъ и иносказѳвъ“²⁾. И справдѳ зъявивъ тутъ поетъ высшѳ гадки, до якихъ людова поезѳя не вносить ся. Говорить ся тутъ про старогo сѳввака, котрого вѳ въ селѳ знаютъ, молодѳ й старѳ, хочѳ бнѳ ино часомъ до села заходить. Але-жѳ бандуристь зъявивъ ся разъ въ селѳ тяжко зажуреный. Бувало йде селомъ весело й смѳло; зѳ хаткою, зѳ деревцемъ кож-дымъ розмовляѳ, вдарить въ бандурку, зѳ-дрѳбненька заграѳ козачка чи шумку, — ажѳ згадати мило! А теперѳ бнѳ чогось сумный, цѳсоньки не звонить, зѳ дѳтьми ся не бавить. Коли старшина й молодцѳ докола его обступили, то присѳвъ бнѳ на царинѳ и на тужливу цуту заграѳ про давнину Русѳ.

И выняѳ бандурку и обтерѳ полою,

И ставъ ѳ строити, и повѳвъ рукою

По струнахъ зѳ легенька, — струны згаморили...

¹⁾ „Pyśma Tymka Padurry. Wydanie posmertne z awtohręfiw“ Lwiv 1874; stor. XXI—XLIV.

²⁾ „Правда“, 1873, стор 426.

Пѣвецъ розумѣе, бо зъ нимъ говорили ;
 Вже лѣтъ сорокъ кѣлька ихъ бесѣду знае.
 И вдаривъ сильнѣйше и скорше тручае,
 И стали гремѣти та Бескидскимъ громомъ,
 И стали шумѣти та степовымъ шумомъ,
 То зновъ закипѣли, якъ воды старого
 Отця-Словутицѣ, — бо о нѣмъ думаетъ
 Пѣвецъ и мыслию честь ему спѣвае ; —
 То зновъ злебедѣли, якъ бы галичъ много
 Стадами злетѣвши чисте поле вкрыли ;
 То знова зъ-легонька, зъ-тиха гомонѣли,
 Мовъ згадка лѣтъ давныхъ, минушой долѣ,
 Що-разъ то тихше и тихше бренѣли,
 Зъ думкою пѣвця розплылись по поли,
 А наконецъ зглухли, — зовсѣмъ занѣмѣли...¹⁾

Шкода велика, що Маркіянъ въ короткомъ своѣмъ
 житю не встигъ написати тои бѣльшой поемы, въ котрой
 бы показавъ, що Украина по своѣмъ политичнѣмъ упадку
 не далась вловити принадою революційной Польщѣ. Такъ
 отже сеся поетична частина зберегае ся въ нашѣй лите-
 ратурѣ неначе окрушина зъ тыхъ дорогоцѣнныхъ ка-
 мѣньчикѣвъ, котрѣ умный митець призбирувавъ для зло-
 жения чудового образа мозаикowego.

Володимиръ Коцовекий догадуе ся²⁾, що въ 1835. р.
 Шашкевичъ написавъ три думы : „Нещасный“, „Сумракъ
 вечерный“ и „Розпука“. И справдѣ при задумчивѣй сво-
 ѣй вдачи мѣгъ поетъ уже тогдѣ скомпонувати думки
 вельми тужливѣ, коли живѣ въ надѣѣ на лучшу будуч-
 нѣсть. Та-жь въ „Тузѣ за милою“ каже онъ, що „ту-
 жить, плаче и слезами вмывае ся, та веселомъ годинѣнъ-

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 77.

²⁾ И. Онишкевича „Руска Библиотека“, томъ III. У Львовѣ
 1884; стор. XXV; замѣтка 4.

ки вже не надѣває ся¹⁾; — ђдтакъ въ думцѣ „до милои“ зъявляє ђнѣ, що й мила плаче й тужить за нимъ, и про-те просить ђнѣ вѣтра, щобы понѣсъ до неї пѣсеньку на легкихъ крылахъ, та ѣй звѣстивъ, що „прийде милый, приголубить, и зъ невѣ ся звѣнчає“²⁾.

До найдавнѣйшихъ думокъ Маркіяновихъ належить такожъ тая, що починає ся словами: „По-за тихій за Дунай“. Єѣ напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ“ (1886; ч. 23) пѣсля автографа, присланого Яковомъ Головацкимъ въ бібліотеку Народного Дома у Львовѣ³⁾. Въ сѣй думцѣ братъ тужить за братомъ, що пробуває въ чужинѣ за тихимъ Дунаємъ.

Найкрасшою єсть думка „Сумракъ вечерный“, написана у формѣ сонета. Маркіянъ высказує тутъ тихій смутокъ, по-за-якъ ђнѣ въ нещастю думає мовѣ могила середъ степу о пѣвночи, — ђдтакъ каже, що єго радощѣ сплынули такъ, якъ Днѣстеръ сплыває. Ясне єго небо повисло чорними хмарами, неначе-бъ густѣ боры склонились тяжкими тугами⁴⁾. — Чудовою єсть такожъ елегія „Пѣдлісе“. Въ нѣй зъявивъ поетъ тугу за молодими лѣтами, коли-то ђнѣ въ рѣднѣмъ селѣ живѣ дѣтвомъ безъ журбы й смутку. Коли-жъ Маркіянъ ставъ администраторомъ капелянѣ въ Гумнискахъ (1838) и тамъ зустрѣнувъ ся зъ гѣркою прозою житя, то въ пѣсни „Надъ Бугомъ“ высказавъ ђнѣ свою недолю сими словами:

Мое сердце бѣдненькое
Радощѣвъ не має,

¹⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 92.

²⁾ *ibid.*, стор. 104.

³⁾ В. Коцовскій старавъ ся доказати, що сю думку написавъ Шашкевичъ не скорше, якъ ажъ въ 1835. р. („Зоря“, 1886; ч. 23, стор. 399).

⁴⁾ „Русалка Днѣстровая“, стор. 78. 79.

Лишь розлуку изъ долею, —
Лишь слезоньки знае¹⁾.

А вже-жъ въ думкахъ „Нещасный“, „Розпука“ и „Лиха доля“ слова Маркіяна суть такъ сумовиті, неначе-бъ ѓнъ розпрощавъ ся на вѣки зѓ шасною долею. Именно въ думцѣ „Лиха доля“ жалкуе ся поеть, що тая доля мовъ гадина ѓдлива переѣла его шасте, що вчинила его серцю зъ гараздомъ розлуку. Ба, ѓнъ догадуе ся вѣщимъ духомъ, що мраки лихой долѣ и надъ гробомъ его ще повѣснуть, — изъ-за чого ѓнъ въ розпуцѣ кличе: „Ой надѣя! таку долю най то громы трѣснуть!“

Изъ сего короткого огляду видно, що въ думкахъ Маркіяновыхъ переважно проявляє ся тонъ елегійный, котрый есть такожь загальною прикметою думокъ простонародныхъ. Уже Яковъ Головацкій оцѣнивъ зовемъ добре сї стихотворы Шашкевича, кажучи отъ-се: „Думки Маркіянові повні глубокого чувства, плывуть изъ-пѓдъ самого сердца гладкимъ, звучнымъ, чистымъ руськимъ языкомъ; рѣдко въ нихъ свободная, безжурная мысль, найчастѣйше глубока, сердечна туга; жаль та скарга на недолю ажъ сердце розривае. — Отъ, словомъ, истинне цятно нашої народной поезіѣ русской“²⁾. ѓдтакъ Иванъ Верхратскій подавъ ось-таку характеристику думокъ Маркіяновыхъ: „Его думки то справдѣ непорочні, дѣвичі, о чудовѣй красѣ, але — плакучі“³⁾. Сї стихотворы Маркіянові суть неначе цвѣты рѣднои левады,

¹⁾ Думку „Надъ Бугомъ“ надруковано у-перве въ „Вечерницяхъ“ у Львовѣ 1862; ч. 20.

²⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 58. — Головацкій пише, що лишъ деякі початкові думки Маркіяна напечатано, та що бѓльша ихъ часть розсыпана мѣжь приятелями и знакомыми покойника въ рукописяхъ находить ся. (ibid., стор. 57.)

³⁾ „Правда“, 1873; стор. 426.

сповитї рано-въ-ранцѣ легонькою мракою, крѣзь котру мигтить роса на личку сихъ чудовыхъ дѣтей природы.

Всѣхъ лиричныхъ стихотворѣвъ напечатано доси девять нацять: Въ 1835. р. надруковано „Голосъ Галичанъ“ въ рѣчницю уродинѣ цѣсаря Франца I., въ „Русалцѣ“ же находятъ ся шѣсть поезій: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Веснѣвка, 5) Туга за милою¹⁾ и 6) Сумракъ вечерный“. Опѣсля въ першѣй части „Вѣника“ крѣмъ сихъ шести стихотворѣвъ надруковано ще отъ-сѣ бѣшь думокъ и пѣсень: 1) Побратимови, посылаючи єму пѣснѣ украинскій, 2) Нещасный, 3) До***, 4) Днѣстрованка, 5) Думка, 6) Пѣдлесе, 7) Лиха доля и 8) До милон. Одаткъ въ „Зорѣ галицкѣй“ (1849, ч. 7) находятъ ся боева пѣсня „Болеславъ Кривоустый пѣдъ Галичемъ“. Опроче въ „Вечерницяхъ“ (1862, ч. 20) напечатано думку „Надъ Бугомъ“, а въ „Зорѣ“ помѣщено думку п. з. „Вернѣтъ ся пѣсни родимѣй“ (1880, ч. 2) и сю думку, що починає ся словами: „По надъ тихій надъ Дунай“ (1886, ч. 23)²⁾. Крѣмъ сихъ лиричныхъ стихотворѣвъ читаемо въ першѣй части „Вѣника“ ще урывокъ изъ пѣснотвора „Перекинчикъ бисурманскій“, ѳдакъ въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) находимо казку „Опыхане пане?“ — мѣжъ-тымъ коли въ „Читанцѣ“ Маркіяновѣй (1850. и 1853. р.) зустрѣчаемо 29 „басень“.

Маркіянъ Шашкевичъ займавъ ся ще перекладомъ декотрыхъ стихотворѣвъ чешскихъ, сербскихъ и польскихъ.

¹⁾ Думку Шашкевича „Туга за милою“ переложивъ Фр. Л. Челяковскій на мову чешку п. з. „Touha po milé“, и замѣстивъ єѣ въ Часописи чешкого Музея зъ р. 1842. въ статьѣ „Z anthologie maloruské“, стор. 334—335.

²⁾ Въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) напечатано два польскій стишки Маркіяновѣй: „A wiesz ty?“ (Do Julii...) i „Moje niebo“ (Julii...) — стор. 492. — Въ „Читанцѣ“ же Маркіяна находятъ ся чотыри „пѣснѣ“ (стор. 91—93.)

Именно переложивъ ѓнѣ два староческїи поетичнїи памятники: „Судъ Любушинѣ“ и „Корольдворску рукопись“, и по словамъ Головацкаго пбелавъ оба сїи переводы Изманлу Срезневскому въ Россїю¹⁾. Въ „Русалцѣ“ надруковавъ Маркіянѣ слѣдующїи чотыри пѣсенѣ „Корольдворской рукописи“ въ рускѣмъ перекладѣ: 1) Киятиця, 2) Олѣнь, 3) Лишена и 4) Зазуля. Въ першѣй же части „Вѣнка“, крѣмъ сихъ чотырохъ пѣсень помѣщено ще пѣсню пѣдъ заголовкомъ „Рожа“. Ѡдтакъ въ „Русалцѣ“ и въ „Вѣнку“ напечатано отъ-сїи сербскїи народнїи пѣсенѣ въ рускѣмъ переводѣ: 1) Дѣвчина а рыба, 2) Дѣвчина до рождѣ, 3) Пуста дѣвчина, 4) Дѣвчина лице мыюча. Окрѣмъ сихъ пѣсень помѣщено въ „Русалцѣ“ ще двѣ сербскїи пѣсенѣ въ перекладѣ Маркіяна: 1) Ангелчинїи ворта и 2) Знатель.

Шашкевичъ заходивъ ся такожь коло перекладу польской поемы Северяна Гоциньского, написаной п. з. „Zamek Kaniowski“²⁾. Польскїи поетъ малюе тутъ живыми барвами повстане „гайдамакѣвъ“ противъ панѣвъ, особливо-жь розказуе про рѣзню въ Умани на Украинѣ. Се повстане украиньского люду зъобразивъ такожь Шевченко въ „Гайдамакахъ“. Тѣлько-жь Гоциньскїи видить въ гайдамакахъ простыхъ розбишакѣвъ, а Шевченко добавчае въ нихъ воинѣвъ про свободу й волю. — Частину того польского стихотвору переложивъ отже Шашкевичъ на мову руску, и ѓдтакъ у Львѣвскѣй часописи „Основа“ выпечатано 1870. р. (въ числѣ 27.) одинѣ уступъ изъ сего перекладу.

Маркіянѣ переложивъ на живучу мову руску такожь старорускїи епичнїи твѣръ „Слово о полку И-

¹⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 58. 59.

²⁾ Порѣвн. Dzieła Seweryna Goszczyńskiego. T. II. Lipsk 1870. „Zamek Kaniowski“. Część trzecia; str. 79—81.

горевѣмъ“. Въ 1864. р. лучилось професорови Анатольови Вахнянинови мати въ рукахъ манускриптъ сего перекладу¹⁾, одначе доси его не надруковано. Ёще въ 1869. р. зберегалась сеся рукопись у отця Осипа Крушиньского, пароха въ Селискахъ повѣту Яворѣвского; теперъ же кажутъ, що сеся дорогоцѣнна спадщина по Маркіянѣ десь запропастилась.

Пашкевичъ писавъ вдатно такожь цвѣтистою прозою. Въ „Русалцѣ“ напечатавъ ѣнь казку „Олена“, и писанѣмъ симъ заявивъ горячу любовь до хлѣборобѣвъ. Се розказуе ѣнь, якъ парубокъ Семенъ женивъ ся зъ Оленою и запросивъ на свое весѣлѣ молодого пана, сына старосты. Старостичъ выбирае ся на весѣлѣ, однако тѣлько для того, щобы молоду Олену собѣ пѣрвати. Але тогдѣ якъ-разъ на замку старостича бувъ опрышокъ, перебраный за козацкого бандуриста. Ёнь хотѣвъ розвѣдати, якъ бы можна було найлекше напасти на замокъ. Той опрышокъ чувъ ѣдповѣдь, яку старостичъ давъ Семенови на запросины, и гнетъ догадавъ ся, що той панъ мае якусь лукаву гадку. Сейчасъ давъ про се знати своему ватажкови, щѣ звавъ ся Медведюкъ. Ватажко роздѣливъ опрышкѣвъ на двѣ части: одна часть напала на замокъ, а друга прийшла въ саму пору на весѣлѣ, щѣбъ ѣдобрати бутному старостичу молоду Олену. „Потанцюемъ зъ грабителями, вражими сынами!“ каже ватажко, выдаючи розказы. Опѣсля ѣддае Медведюкъ Семенови ѣдданицю и не приймае нѣ его запросинъ на весѣлѣ, нѣ заплаты за оборону молодятъ противъ грабительѣвъ. — „Майте ся гараздъ!“ ѣдповѣвъ ватажко Медведюкъ, „менѣ тамъ (на весѣлю) не бути! У васъ перше шють, а потѣмъ танцюють, въ насъ на ѣдворотъ, перше танцюють,

¹⁾ Порѣвн. „Зорю“, 1882, ч. 10.

а потѣмъ поють... Хлоцѣ! на конѣ, та до нашихъ!" кликнувъ ватажко до товаришѣвъ, — та й щезли.

Такожь сеся казка, хочъ не писана вѣршами, есть на-скрѣзь поетична, по-за-якъ мова въ нѣй сильна й жива, така сама, яка появляе ся въ простонародныхъ пѣсняхъ и думахъ.

Коли-жь Шашкевичъ въ „Русалцѣ“ оказавъ велику любовь до устныхъ переказѣвъ люду, то можна було сподѣватись, що ѣнъ для науки своихъ незрячихъ братѣвъ зладить яку пригожу книжочку. И дѣйстно написавъ Маркіянъ „Читанку для малыхъ дѣтей до школьного и домашнего употребленія“. Сю книжочку надруковано по его смерти у Львовѣ 1850. р. Друге выдане ея зладивъ въ 1853. р. Головацкій накладомъ галицко-русской Матицѣ. Она подѣлена на 6 главъ: 1) Короткое изображеніе свѣта; 2) Повѣсти изъ святыхъ книгъ; 3) Повѣстки благодѣяній; 4) Коротенькіи науки; 5) Басни и 6) Пѣснѣ. — Черезъ кѣлька лѣтъ уживано сю читанку въ науцѣ шкѣльній. Она була-бъ довше удержалась въ школахъ народныхъ, коли-бъ авторъ уложивъ бувъ еѣ зъ поглядомъ на маліи дѣти, щѣ починають учитись.

Маркіянъ займавъ ся такожь историчною бувальщиною Руси-Украины. Ставъ отже писати про початки козачины запорожской, опираючись на исторіи Н. Бантыш-Каменьского та й на поменшихъ историчныхъ розправкахъ о Запорожцяхъ и о Сѣчи. Одначе Шашкевичъ не встигъ написати бѣльшой статѣѣ, и зладивъ лишь коротку розвѣдку п. з. „О Запорожцѣохъ и йихъ Сѣчи“. Рукопись сеи историчной розвѣдки — всего три карточки — попала ся (1862) щасливо въ руки профессора Анатоля Вахнянина, и бѣтакъ надруковано еѣ въ „Зорѣ“ (1882. р. въ числѣ 10.).

Бажаючи піднести мову руску зъ пониженя, придержувавъ ся Маркіянъ въ письмѣ азбуки рускои. Але-жь найшлись такі люде, котрѣ польскимъ абецадломъ хотѣли обдарити письменнѣсть руску. Такъ Вацлавъ зъ Олеська вышечатавъ (1833) рускїй пѣсень людовї букввами польскими, и въ переднѣмъ словѣ до збѣрника пѣсень польскихъ и рускихъ домагавъ ся, щобъ Русины покинули свою мову и приняли языкъ польскїй¹⁾. Опѣсля той Вацлавъ зъ Олеська найшовъ въ молодѣмъ священнику Осипѣ Лозиньскѣмъ прихильника своєї гадки. Лозиньскїй, спонуканий своимъ коляторомъ-дѣдичемъ Гвальбертомъ Павликовскимъ, написавъ коротку розвѣдку²⁾ про те, що було-бъ добре, ввести польске абецадло въ галицко-руску письменнѣсть. Противъ Лозиньского выступивъ навпередъ Осипъ Левицкїй, капелянъ Перемыского єпископа Ивана Снѣгурского³⁾. Такожъ рускїй кружокъ, що горнувъ ся въ семинаріи около Пашкевича, не похвалявъ такої дивовижной новини, а дѣяльний сей про-

¹⁾ Порѣвн. отъ-сї слова Вацлава зъ Олеська: „W wyższych względach to wyłączenie Rusinów od naszej literatury zdaje mi się dla ogólnej literatury sławiańskiej, do której wiecznie i zawsze dążyć powinniśmy, być bardzo szkodliwe. Słowaki, Sławianie na Śląsku, Morawianie, przyłączyli się do Czech; do kogoż się mają Rusini przyłączyć? Lub czyli mamy życzyć, żeby Rusini swoją własną mieli literaturę? Cóżby się było stało z literaturą niemiecką, gdyby szczególne plemiona germańskie usiłowały były własną mieć literaturę? Kto mię w tym punkcie nie zrozumie, temu pomódz nie mogę, gdyż mi niepodobna jaśniej się tłumaczyć“. („Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego“... We Lwowie 1833; str. XLIII.)

²⁾ „O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego“. Przez ks. J. Łozińskiego. („Rozmaitości“. Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej“. 1834. Nr. 29)

³⁾ „Odpowiedź na zdanie o zaprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego“. Szkło d. 1. października 1834. („Rozmaitości“. Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej“. 1834. Nr. 53.)

водырь молодыхъ патриотѣвъ написавъ розправу п. з. „Азбука і Abecadło“. Uwagi nad rozprawą: O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego, napisaną przez ks. J. Łozińskiego, umieszczoną w „Rozmai-tościach Lwowskich“ z roku 1834. Nr. 29. W Przemyślu. W drukarni biskupiej obrz. gr. cath. 1836. (12°, 30 сторбнѣ)¹⁾. Коли Шашкевичъ выготовивъ сю ѡдповѣдь, то студенты и семинаристы зложили де-що грошей, а Головацкій поѣхавъ до Перемышля, де надруковавъ розправу Маркіяна въ оборонѣ азбуки руской. — Рѣкъ опбеля выступивъ Шашкевичъ оячь противъ забаганкамъ Осипа Лозиньского, коли ѡнъ описавъ „Руское весѣле“, и сю книжочку напечатавъ въ Перемышли (1835) буквами польскими. Въ „Русалцѣ Днѣстровѣй“ сказавъ Маркіянъ въ тѣй справѣ отъ-се: „Найбѣольшою обманою, ба неспро-щенимъ грѣхомъ въ сѣмъ дѣлѣ є, що писатель, ѡдвергши азбуку нитому рускую, принявъ буквы ляцькіи, котрѣ цѣло не пристаютъ къ нашому языкови“ (стор. 131).

Опроче Маркіянъ дбавъ такожъ про моральну науку землякѣвъ. Навпередъ написавъ ѡнъ три „Псалмы Руслановѣй“, котрѣ Головацкій выдавъ въ першѣй части „Вѣвка“ (стор. 60—63). Зъ тыхъ псалмѣвъ довѣдуємо ся, що Маркіянъ не давъ ся захитати у своѣй вѣрѣ якими-сь людьми недовѣрками. Осъ яку величну гадку зъявивъ ѡнъ въ псалмѣ другѣмъ: „Гѣрдишь ся, чоловѣче, умомъ твоимъ и розумомъ твоимъ, якъ день свѣтломъ, забувши на сонце, якъ въ подобѣ ворона павлянымъ пѣремъ, гѣрдишь ся и кажешь: нѣтъ Бога! — то й тебе нѣтъ; — сонъ єсь и мара, а твое имя вѣтеръ на степахъ Украйны, а мысль твоя дымъ и заворотъ, а жите твое — жите камѣня у земли глубоко, а надѣя твоя якъ пѣна на водахъ, и не лишить ся по дняхъ твоихъ слѣдъ“....

¹⁾ Гляди II., стор. 141—142.

А вже-жъ не можна тутъ поминути отъ-сеи приписки Якова Головацкого до третього псалму: „Кажешъ, приятелю, що простымъ языкомъ нашимъ не можна лишъ о домашнихъ, щоденныхъ рѣчахъ бесѣдовати, що руській народный языкъ со-всѣмъ неспособный до выраженя вышихъ понятій. Отъ тобѣ показавъ живымъ примѣромъ Шашкевичъ, якъ можна взнести ся высоко, якъ можна своимъ нарѣчьемъ безъ чужої примѣшки и найвышихъ понятія о Бозѣ гладко выговорити, — та ще якъ сильно, якъ мудро, якъ положительно, основно. Не языкъ народный виненъ, але ты самъ, бо (вдарь ся въ груди) не знаєшь его, не вмѣєшь по-руськи. Шашкевичъ не рѣкъ, не два выучовавъ и розбиравъ народну бесѣду; — теперъ видишь, якъ ему гнетъ ся всюды пѣдъ ладъ. Не лѣнуй ся, працой, то и тобѣ легше пѣйде; але знай, що безъ працѣ само до берега твого не приплыне“¹⁾.

Въ тѣмъ религійномъ напрямѣ своєї душі Шашкевичъ переложивъ такожъ деякі частини Евангелія на мову руску. Въ III. томѣ „Руской Библиотеки“ И. Онишкевича надруковавъ В. Коцовскій пять главъ Евангелія Матеея, и цѣле Евангеліе Іоанна въ перекладѣ рускомъ (стор. 65—112)²⁾. А по-за-якъ Маркіянъ слова Евангелія хотѣвъ зрозумѣло выложити своимъ парохіянамъ, то списувавъ собѣ декотрі проповѣди въ живій мовѣ рускѣй. Пять сихъ проповѣдей посѣдає Осипъ Крушинскій, парохъ въ Селвесахъ, у котрого находятя ся такожъ деякі инші рукописи Маркіянові³⁾. Одну-жъ „проповѣдь

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 63. 64.

²⁾ Евангеліе св. Іоанна переложивъ Маркіянъ въ 1842. р. Въ кѣнци сего Евангелія помѣстивъ днѣ прекрасный стихъ лиричный п. з. „Слава Богу“. (И. Онишкевича „Руска Библиотека“, томъ III., стор. 112.)

³⁾ „Дѣло“, 1883; число 127.

слова Божого в день преподобнаго Отца нашего Онуфрія“ напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ“ (1886, ч. 24., стор. 415). Въ сѣй проповѣди нема нѣякихъ прикметъ схолястичной мудрости; она вельми популярна и справдѣ чудова изъ-за сердечной простоты науки христiянської.

Годить ся ще спомнути, що по словамъ Я. Головацкаго Маркіянъ „робивъ надъ словаремъ етимологичнымъ церковно-словенского языка“, та що збиравъ матеріялы до „Исторiѣ наверненiя Словенъ до вѣры христiянської“¹⁾.

Изъ сего огляду можна дбзнатись, що Маркіянъ Шашкевичъ зъявлявъ невсыпущу дѣяльнбсть у вѣсѣхъ напрамахъ литературныхъ. Щобы-жь довершити всего того, що бнъ бувъ розпочавъ, треба було-бъ пожити въ здоровлю бодай сѣмдесять лѣтъ... Та отъ, смерть скосила чудову цвѣтку саме-тогдѣ, коли она стала розвивати свои листочки на привѣтъ ясного сонця.

*

*

*

Пятьдесять лѣтъ минуло бдѣ того часу, якъ въ галицкбй Руси ринуло живущою водою зъ керницѣ, котру въ давнбй давнинѣ заткано изъ-за того, що струя каламутной рѣки здавалась бути лучшою, нѣжь водиця зъ чистого жерела. Пятьдесять лѣтъ минуло бдѣ того часу, якъ Маркіянъ Шашкевичъ живымъ словомъ „Русалки Днѣстровои“ подолѣвъ мертвоту давнаго литературного напруму и ставъ творцемъ новой doby словес-

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 56. — Яковъ Головацкiй пише, що Маркіянъ гадавъ покласти той словарь пбдвалиною вѣсѣхъ своихъ языкословныхъ роббтъ. „Але видачи, що бы то его далеко завело, що е больше дечого погрѣбнѣйшого, та й помѣрковавши, що не его здоровле було до такъ труднои, неперестанной працѣ, лишивъ ту роботу другимъ“.

ного житя въ Галичинѣ. Зъ-першу тее жерело живущои воды плыло въ нашой батькѣвщинѣ незамѣтно, та ажъ въ 1848. р. стало оно лѣкомъ цѣлющимъ для всей громады рускои, щѣ дотѣль томилась спрагою и побивалась всѣлякими невзгодинами національного й суспѣльного побуту. Та й нѣгде правды дѣти, литературне жите текло-бъ у насъ широкою струею, коли-бъ всѣ Русины черпали воду изъ своєї батькѣвскои керницѣ. Одначе найшлись перевертнѣ, щѣ сю рѣдну керницю намагають ся засыпати камѣнемъ, по-за-якъ имъ лучше подобае ся пронорина у могучого сусѣда. Але-жь годѣ теперъ заткати жерело воды живущои! — годѣ занапастити слово живе, щѣ мимо всѣлякихъ перепонъ розвивае ся гарно въ рѣдной литературѣ. Про-те Русинови-народовцеви не сумовати изъ-за невзгодищъ суспѣльного житя! Вже-жь Маркіянъ подае пѣльгу зажуреному землякови сими словами:

Одкни той камень, щѣ ти серце тисне,
 Дозволь, въ той сумный тынь
 Най свободоньки сонѣчко заблысне,
 Ты не неволь сынъ!¹⁾

Справдѣ, треба намъ крѣпитись духомъ и жити въ тѣй надѣи, щѣ, якъ мине другихъ пятьдесятъ лѣтъ въ розвою нашего житя литературного, при батькѣвскои керници воды живущои буде красуватись велична святаыня народнои славы, въ котрои гений Маркіяна святкуватиме зъ „Русалкою“ столѣтню рѣчницю свого весѣля.

2. Никола Устіяновичъ²⁾.

Никола Устіяновичъ родивъ ся 1811. р. въ мѣсточку Николаевѣ, повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Отець

¹⁾ „Вѣстникъ для Русинѣвъ австр. державы“. 1852, ч. 38.

²⁾ Литература: „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускиихъ и

его Леонтій набувъ въ молодѣмъ вѣцѣ достаточной про-
свѣты въ гимназiи Дрогобыцкѣ¹⁾ и бувъ самовидцемъ
последнихъ днѣвъ рѣчи-посполитои польскои. Его вы-
брано бурмистромъ вольного королѣвского городка Ни-
колава, и въ сѣмъ урядѣ остававъ ся онъ до глубокои
старости.

Никола вчивъ ся навпередъ у мѣцевого дяка, хочъ
въ Николаевѣ була тогдѣ трикласова школа тривiальна.
Небавомъ доказавъ онъ прилюдно, що одъ дяка перей-
мивъ скванно грамоту церковну, се бо въ недѣлѣ и свя-
та читавъ онъ въ церквѣ Апостола и сiйвавъ зъ дякомъ
въ крилосѣ. А вже-жъ дома пивъ онъ живущу водицю
изъ жерела материньскои любви: его бо мати визна-
чувалась найкрасшими прикметами душѣ и выкохувала
одинацятѣро своихъ дѣтей самою теплѣйшою любовью.
Она-то бажала вчинити свою хату тихимъ захистомъ се-
мейного щастя, и про-те одвертала одъ своихъ дѣтей
темнѣй картины невзгодинѣ въ родинѣ. Коли-жъ сусѣдка
стала кляти-проклинати свою дочку, то Никольцева мати

любителей народного просвѣщенiя". Составлено Яковомъ Головац-
кимъ. Въ Львовѣ 1850; стор. XVII—XXIV; 1—11. — „Николай Л.
Устiяновичъ“ („Родимый Листокъ“. Черновцы 1881; годъ III, чи-
сло 14. и 15; стор. 229—231). — „Изъ автобiографiи Николая Л.
Устiяновича“ („Литературный Сборникъ, издаваемый галицко-
русскою Матицею“. Годъ 1885; стор. 41—46). — „Николай Устiя-
новичъ“. Некрологъ, написавъ Иванъ Франко („Зоря“, 1885; рѣкъ
VI, число 21; стор. 251. 252).

¹⁾ Въ Дрогобычи учителями Леонтiя Устiяновича були ла-
тиньскѣй монахи. Они-то записали въ школьнѣмъ его свѣдоцтвѣ
ось-таку похвальну замѣтку: „*sicuti leo robustissimus inter anima-
lia, ita Leontius Ustyanowicz inter condiscipulos suos*“. — У Леонтiя
були чотыри сестры. Найстарша зъ нихъ була оддалась за Лѣ-
щиньского въ Роздолѣ, друга за Огоновского въ Демир, третя
за Головацкого въ Николаевѣ, а четверта за Шараневича въ Тро-
станци.

бувало кликала до своїхъ дѣтей: „Дѣточки! втѣкайте, бо вже Харчиха клеене!“ Сю злющу и клебѣтливую сусѣдку зобразивъ Никола Устѣяновичъ опѣсля въ повѣстцѣ „Допустъ божій“¹⁾). Назвавши еѣ Євкою Харчишиною, поставивъ супроти неї тиху и добрящу Лесиху, се-бѣ-то свою матѣрь, щѣ гамувала пристрасть загонистої сусѣдки и черезъ свого Никольця пѣслала ѣї горнятку зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святой вечеръ. Тому-то й сей сынъ еї бувъ вельми чутливый, сердечный и любувавъ ся пѣзнѣйше въ идеальнѣмъ напрямѣ молодечого змаганя.

Изъ дякѣвскої школы перейшовъ малый Никольцьо въ школу тривіальну або нѣмецку, а опѣсля ѡдвѣзъ его отецъ до Львова для дальшої науки. Тутъ харчувавъ ся ѡнъ хлѣбомъ и крупами, якѣ батько довозивъ своему талановитому сынови. Коли-жь Никола бувъ студентомъ философїѣ, то за-про чутливу свою вдачу полюбивъ политичный мрѣѣ своихъ товаришѣвъ-Полякѣвъ, и 1830. р. трохи-не заплывъ въ Варшаву пѣдъ революційной хоругвы Хлопицкого, верховного начальника вѣйскѣ польскихъ²⁾).

Скѣнчивши науку философичну, Никола Устѣяновичъ ставъ слухати богословїя на университетѣ Львѣвскѣмъ, и ѡдтакъ 17. вересня 1835. р. духовна власть приняла его въ семинарію, коли бувъ слухачемъ III. року богословїя. Будучи ще студентомъ философїѣ стоявъ ѡнъ мабутъ по-далеки ѡдъ кружка Маркіянового, по-за-якъ Я. Головацкій не наводить имени его мѣжь именами моло-

¹⁾ „Недѣля“. Письмо народне для науки и забавы, господарства, промыслу и торговлѣ за рѣкъ 1865. Редакторъ Маркиль О. Попель. Львѣвъ; число 11—15.

²⁾ „Изъ автобіографїи Николая Л. Устѣяновича“. („Литературный Сборникъ“. Годъ 1885; стор. 42).

дыхъ товаришѣвъ-патріотѣвъ¹⁾). А вже-жь на веснѣ 1836. р. заявивъ онъ дѣломъ, що мѣгъ бути сильною пѣдмогою „русской трѣицѣ“ въ змаганю просвѣтнѣмъ. Саме-тогдѣ (29. цвѣтня 1836. р.) умеръ Михайло Гарасевичъ, архипресвитеръ капитулы митрополичоу Львовѣ, мужъ ученый, що бувъ вельми дѣяльный въ хосенѣ церкви и руского народу. Въ память сего ієрарха Устіяновичъ написавъ стихъ п. з. „Слеза на гробѣ Ёго Высокопрепод. и Всечестныйшаго Господина Михайла Барона от Neustern Гарасевича.... въ память вѣчную великодушна Ёго Питомцами генеральнаго Семінаріум Львгородск. издавна. Въ Львградѣ печат. заведенія Ставропигійскаго“ 1836²⁾).

Ледви-жь зъявивъ Устіяновичъ галицкѣй Руси свою „Слезу“, то азбучный диктаторъ Осипъ Левицкій пѣславъ ему сатиру п. з. „Слеза надъ слезою“. Левицкій закидувавъ Устіяновичеви, що не знавъ граматики и що въ стиху своѣмъ не зберѣгъ красы руской мовы. Та не доглянувъ той герой граматичный, що въ „Слезѣ“ Устіяновича мова далеко красша, нѣжь въ сатиричнѣй нѣсенѣтници „Слеза надъ слезою“. Коли Устіяновичъ у своѣй елегіи поклавъ „мotto“: „На Галичѣмъ небѣ || нова зоря згасла“, то Левицкій написавъ свою сатиру пѣдъ сею девізою: „Пѣдъ Галичимъ небомъ || языкъ рускій гасне“. — Ось слѣдуютъ и деякі строфы сего недоладного писаня³⁾:

¹⁾ „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“ („Литер. Сборн.“ 1885; стор. 11—12). — Головацкій пише, що Никола Устіяновичъ, будучи студентомъ, ходивъ „въ фуражцѣ“ [конфедератцѣ] (ibid., стор. 14).

²⁾ Коли-жь Устіяновичъ написавъ своѣй стихъ въ чистѣй мовѣ рускѣй, то питомцѣ Вѣдньского конвикта присвятили памяти покѣйного Михайла Гарасевича „Отзывъ жало изъ Вѣднѣ“ въ мовѣ макароничнѣй.

³⁾ Сея рукопись Осипа Левицкого находитъ ся въ библио-

Не дивуй ся чужинокко,
 Що ја плачу надъ слезовъ:
 Кождый вже нарѳдъ легонько,
 Слухаје грамматиковъ.

Всякій ходить дубровоју,
 Вщїрилъ очи въ темный лѣсъ,
 Задумаль ся головоју,
 Тай забулъ, куда залѣзь.

Ой не ма вже русска мати
 Мовы ^{је}нашої красоты:
 Дмухла ѳтъ насъ спочивати
 За долины, за лѣсы,

Приваленна ляшиноју
 Принесенновъ зъ римскихъ шкѳлъ;
 Не учујешь, щѳбъ въ покоју,
 Кто по русски говорилъ....

Мово мїльша соловіја!
 Дѣды тужать за тобовъ;
 Села, поле, вся стихїја,
 Чајуть лучшихъ поетѳвъ!

Појавїлись: въ сей часъ мажуть
 Найдавнїйшу букву јоръ;

тецѣ „Народного Дому“. Ёи заголовокъ есть ось-такїй: „Слеза надъ слезоју надгробноју зъ причины смерти М. Гарасевича Барона ѳтъ Найштернъ и проч. именовъ питомцей семїнарїй Лвѳвской на свѣтъ выданноју творенїя Устијановича“. Авторъ напечатавъ сей свѳй стихъ (безъ заголовку) въ Вѣденскѳмъ „Вѣстнику для Русинѳвъ авестрїйской державы“, 1851. р ч. 64., въ стѣть: „О галицко-русскомъ языкѣ“.

Иже якъ j оры всѣ кажутъ,
Шлють азбуцѣ наглый моръ....¹⁾

Голосъ ломлять, верши лѣплять,
Поетичнихъ нѣтъ правіль,
Всѣхъ невиннихъ право слѣплять,
Бо провадятъ русскихъ въ тыль....²⁾

А вже-жъ трохи чимнѣйшими критиками стихотвору „Слеза“ були рускій семинаристы, котрї свого товариша Николу прозвали „соловейкомъ Грицемъ“, неначе-бъ похваляли змѣсть елегїѣ, та не годились тѣлько зъ мовою, якою, по ихъ думцѣ, говорить Гриць на селѣ. Одинъ тѣлько Григорїй Яхимовичъ, щѣ въ тѣмъ часѣ вчивъ религїѣ на выдѣлѣ философичнѣмъ, бувши своякомъ Гарасевича, годивъ ся зовсѣмъ зъ литературнымъ напрямомъ Устїяновича, и постаравъ ся о перекладъ сего стихотвору на мову нѣмецку³⁾. Одаткъ напечатано сей перекладъ въ „Wiener Zeitung“ дня 1. сєрнїя 1836. р.

Авторъ „Слезы“ наблизивъ ся мабуть до кружка Маркїяна Шашкевича. Уже-жъ бо передше Маркїянъ Шашкевичъ замѣтивъ у Николы Устїяновича талантъ поетичный; а коли Яковъ Головацкїй, скѣнчивши першїй рѣкъ философїѣ въ Пештѣ, вернувъ ся зъ Угорщины въ Галичину (1835), то Шашкевичъ прочитавъ єму кѣлька вдатныхъ поезїѣ Устїяновича, и познакомивъ сего свого товариша зъ Головацкимъ⁴⁾. Одаткъ самъ Устїяновичъ

¹⁾ Осипъ Левицкїй дорѣкає тутъ именно М. Шашкевичеви изъ-за новой правописи. А вже-жъ бѣльшою новиною була правопись самого Левицкого, котрый принявъ йоту (j) зъ алфавета латиньского.

²⁾ Всѣхъ стрѣфъ въ сѣй писаниѣ Левицкого єсть шѣснацять.

³⁾ „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 43.

⁴⁾ *ibid.*, стор. 26.

розказувавъ пбзнйше, що его поезіѣ находятъ ся въ „Русалцѣ Днѣстровѣй“, изъ-за чого и въ „Словѣ“ (1885, ч. 116) въ посмертнѣй згадцѣ за Николу Устіяновича сказано, що онъ написавъ „два небольшія стихотворенія въ Русалцѣ Днѣстровой“. Коли-жъ въ „Русалцѣ“ нема нѣякихъ поезій Николы Устіяновича, то годѣ намъ порозумѣти, чому-то Устіяновичъ, написавши стихъ „Слеза“, „попалъ въ подозрѣніе опаснаго крамольщика у политическихъ властей“, чому онъ пбсля ревизіѣ полиційной бувъ нотованый на втрату „tituli mensae“ вразѣ зъ Маркіяномъ и другими, и чому стоявъ пбдѣ доглядомъ полиціѣ ажъ до року 1848. ?¹⁾ Та-жъ въ цѣлѣмъ стишку ледви найдемо два мѣсяца, котрѣ Полякамъ могли въ-дечѣмъ неподобатись²⁾. Австрійскому же правительству заявивъ авторъ тутъ велику льяальнѣсть; про-те годѣ второпати, за-що вытерпѣвъ Устіяновичъ тяганняу и деякі невзгодины ?

Сю справу пояснивъ намъ лишь подекуды сынъ Николы, Корнило. Невзгодины Николы навязують ся до давнѣйшой подѣѣ. Се бо пбдозрѣвала его старшина духовной семинаріѣ, що онъ написавъ революційный стишокъ въ польскѣй мовѣ, изъ-за чого бувъ онъ приневоленый выступити изъ семинаріѣ. Пбсля двохъ рокѣвъ (1835)

¹⁾ „Изъ автобіографіи Николая Л. Устіяновича“. („Литер. Сборникъ“, 1885; стор. 44).

²⁾ Порбви. отъ-сѣ двѣ строфы:

Кто якъ онъ намъ правду скаже,
Темни мраки розсвѣтитъ?
Заступитъ насъ, силу звяже,
Кто ворога побѣдитъ?...
Коли буря передъ лѣты
Зашумѣла и въ нашъ край,
Ты возгласивъ: за мновъ дѣти!
Где Австрія, тамъ нашъ рай!

приняли его опять въ сю духовну институтію. А вже-жь цѣннѣйше, коли написавъ рускій стихъ п. з. „Слеза“, уважано его „москалемъ“, изъ-за чого старшина семинаріѣ дивилась на него косымъ окомъ.

Устіяновичъ каже у своѣй автобіографіи¹⁾, що по тѣй першій невдатній пробѣ літературної бнѣ майже зовсѣмъ замовкъ. Мѣжь-тымъ скѣнчивъ бнѣ богословіе на университетѣ Львѣвскѣмъ въ 1837. р.²⁾, оженивъ ся зъ Анною, дочкою Петра Плешкевича, священника въ Мокротинѣ повѣту Жѣвкѣвского, и ѡдтакъ пѣсля посвященя ієрейского одержавъ 29. червця 1838. р. „инструментъ“ на администрацію капелянівъ въ Волковѣ, повѣту Львѣвского. Опѣсля (8. мая 1841. р.) поставлено его администраторомъ парохіѣ въ Славску, повѣту Стрыйского. Дня 24. листопада 1842. р. одержавъ бнѣ институтію на пароха въ сѣмъ селѣ, и ѡдтакъ остававъ ся тутъ черезъ двяцять ѡсѣмъ рокѣвъ.

Будучи парохомъ въ Славску ставъ Устіяновичъ проявляти вельми хосенну дѣяльнѣсть въ напрямѣ просвѣтнѣмъ и національнѣмъ. Въ мѣсяци червни 1848. р. написавъ бнѣ въ „Зорѣ галицкѣй“ вельми патріотичну статью противъ „Собору руского“, се-бѣ-то противъ польско-руской Рады, котра выступала ворожо противъ головної Рады руской и старалась занাপастити національній змаганя Русинѣвъ галицкихъ. До членѣвъ того Собору звернувъ ся Устіяновичъ мѣжь иншимъ зъ та-

¹⁾ „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 44.

²⁾ Предметѣвъ богословскихъ учивъ ся Устіяновичъ зъ-привола, се-бѣ-то не дуже запопадливо. Мѣжь предметами екстраординарными полюбивъ бнѣ естетику и при ексаминѣ зъ сего предмету одержавъ „*classem eminentem*“. Въ семинаріѣ же зложивъ бнѣ ексаминъ зъ языка церковно-славянського зъ выслѣдкомъ вельми добрымъ.

кою апострофою: „Если бы-сьмо поспытали ся за рускій языкъ, тое ядро народности Галича, чи-жь коли погадали-сьте надъ нимъ, розвивали-сьте его силу и краю? — ба, щó кажу, чи бесѣдовали-сьте коли въ нѣмъ зъ любованьомъ и зъ радостію? чи признавали-сьте ся коли до тои, якъ вы кажете, шореткои, пренпростои, жебрачои мовы?“ (число 4. и 6.) — Дня 15. серпня 1848. р. подавъ ђнь головнѣй Радѣ рускѣй свою гадку пѣдъ розвагу, щобы скликати до Львова собѣръ рускихъ „ученыхъ“ и при ихъ помочи засновати Матицю руску¹⁾. Осъ якѣ гадки подавъ Устѣянович Радѣ рускѣй до обачного огляду: 1) Чи нашъ рускій языкъ въ дальшѣмъ розвою устоить ся побѣчь языкѣвъ россійского, польского и церковно-славянського? и якои дороги треба держатись, щобы въ одинъ изъ сихъ языкѣвъ не перетворивъ ся. — 2) За-для выказаня такои дороги є мабутъ конче потрѣбна граматика порѣвнуюча. — 3) Котра зъ-помѣжь нынѣшнихъ грамматикъ рускихъ могла-бъ бути основою для науки въ школѣ и для письменности загальнои? — 4) Котрѣ члени нового товариства могли-бъ взяти на себе обовязокъ выдаваня або перекладу книжокъ шкѣльныхъ? — 5) Потрѣбною єсть народна часопись, щобъ наша письменнѣсть могла розвиватись²⁾.

¹⁾ На тую гадку прийшовъ такожъ правникъ Иванъ Борискевичъ. Коли ђдакъ голова Рада руска въ тѣмъ внеску Устѣяновича зъ-разу не добачала хѣсна для Русинѣвъ, то дѣяльний сей патріѣтъ своими запопадливими заходами спонукавъ сю политичну репрезентацію Русинѣвъ, установити комисію, котра вчинила-бъ всякѣй потрѣбнѣй приготавленя до зѣвзду „ученыхъ рускихъ и любителейъ народного просвѣщеня“.

²⁾ „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного посвѣщенія.“ Составлено Яковомъ Годовацкимъ. Въ Львовѣ 1850. стор. XVII—XVIII.

И отъ, вже 20. серпня (1. вересня) 1848. р. въ сѣй важной справѣ завязалась комисія, котра „ученыхъ“ землякъвъ своихъ запросила на собѣръ до Львова¹⁾. Славный той собѣръ ѡдбувъ ся въ музеѣ рускои семинаріѣ духовной въ дняхъ 19—26. жовтня т. р.²⁾. Душею-жь собору „ученыхъ“ рускихъ бувъ Никола Устіяновичъ Дня 19. жовтня выголосивъ ѡнъ зъ вѣщимъ одушевленемъ патріотичну мову, въ котрой мѣжь иншимъ отъ-се сказавъ: „На широкой картинѣ святой славящины лежитъ земля красная, богатая, текущая медомъ и молокомъ, земля, на которой вѣками не забракло нѣ хлѣба, нѣ соли. Надъ Вислокомъ и Дономъ суть еи границѣ, а Бескиды и море еи сторожами. Въ коло неи облягли золотымъ вѣнцемъ красніи еи посестрицѣ, якъ составы тѣла средоточне сердце. Тымъ осередкомъ величественного дерева, тымъ сердцемъ славящины есть руская земля, а на нѣй мешкае народъ, славный колись богатствомъ и силою, но сто-разъ славнѣйшій судьбами своими. Бувальщина его записана кервою и слезами, а сердце роздертое кривдами и всякою злобою... Кто-жь въ славящинѣ не знае той мовы святой Руси, той бесѣды сердца, того наповидного ласканя, которымъ мати перше дитя свои милости любуе, той красавои пѣсоньки, якую ластѡвка пѡдъ стрѣхою щечече, — хто не знае барвы, цвѣту и вони той лѣторосли золотобережной Украины. На славяньскѡмъ выросла она сердце и всякими цвѣтами приоздобила ю красавая мати... Ажь хо-

¹⁾ На томъ соборѣ „ученыхъ рускихъ“ намагавъ ся Рудольфъ Мохъ вразъ зъ Оеицомъ Лозиньскимъ и зъ Иваномъ Жуковскимъ, выкинути букву ѣ зъ письма руского. („Галичорускій Вѣстникъ“ 1849; ч. 70.)

²⁾ Про собѣръ рускихъ „ученыхъ“ у Львовѣ гляди II, стор. 60—71.

чемъ налюбовати ся ви принадами милости, пѣйдѣмъ до Основяненка Марусѣ; ажъ желаємъ надивити ся ненагляднымъ ви барвѣ красотамъ, вержѣмо окомъ на его всходъ сонця; ажъ хочемъ узброити ся въ крѣпость, послухаймо громкого Шевченка; ажъ розвеселити ся и попустовати, возьмѣмъ Котляревского; ажъ на послѣдокъ статочного образа хочемъ, прочитаймо единъ тѣлько короткій уступъ зъ „Перекинчика“ пѣдъ назвою „Бандуристъ“, черезъ незабвенного нашого Шашкевича написаний; а сли бы-сьмо не пожаловали потрудити ся до пѣсеней народа, до той коморы природныхъ народныхъ гадокъ, знайшли бы-сьмо не единую звѣздку, которая бы славу найкрасшому письменникови каждого народа принесла. О тѣй красѣ бесѣды рускои добре знаютъ Славяне; зъ того-то жерела черпали нашѣ побратимцѣ Поляки для своего языка овую обильнѣсть, которою днесъ такъ велично ихъ мова ся красуе. Рускими то цвѣтами покрыли они давнюю наготу краснорѣчя своего¹⁾.

Сею мовою Устѣяновичъ зъєднавъ собѣ сердца всѣхъ землякѣвъ, щѣ були присутнѣи на соборѣ „ученыхъ“ рускихъ; про-те въ „Зорѣ галицкѣй“ (1848; ч. 25) завдяки за чудову его рѣчь сказано отъ-се: „Соловѣй рускѣй, Устѣяновичъ Николай, такъ красенько до чувства всѣхъ промовивъ, щѣ ся ажъ розплакали.“

Такъ отже Устѣяновичъ станувъ на передѣ тыхъ дѣячѣвъ патріотичныхъ, щѣ бажали присвятити всѣ свои силы просвѣтѣ Руси галицкои. Та небавомъ само правительство краеве призвало Устѣяновича изъ Стрыйскихъ гѣръ въ столицю, щѣбъ бнѣ занявъ ся редакцією рус-

¹⁾ „Историч. очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ“, стор. 2—9.

кои часописи урядової¹⁾. Про-те митрополича консисторія дала єму бдпустку на часъ бдъ 15. червня 1849. до кбвця червня 1850. р. У Львовѣ ставъ бнъ отже выдавати „Галичо-рускій Вѣстникъ“ тричи въ тыжднв. Помбчниками єго въ редакціи сеи часописи були: Иванъ Головацкій, Богданъ Дѣдицкій и Михайло Коссакъ. — Перше число явилось 2. (14.) липня 1849. р. въ суботу, а послѣдне (ч. 16.) вышло 7. (19.) лютого 1850. р.

Коли-жь редакцію урядової часописи рускои перенесено до Вѣдня, то 19. марта 1850. року Устіяновичъ просивъ консисторіѣ, щобъ велѣла деканови впровадити єго назадъ въ парохію села Славска, тому-що бнъ у Львовѣ своє дѣло вже закбнчивъ.

Въ 1861. р. выбрано Устіяновича посломъ на соймъ краевый у Львовѣ. Коли ще бдбувались выборы до сойму, написавъ бнъ вельми популярну розправу п. з. „Нащо тїи выборы и той соймъ?“²⁾ Одначе въ соймѣ поетъ изъ-за чутливої своєї вдачѣ не мбгъ розвинути одвѣтної дѣяльности парламентарной. Дня 24. цвѣтня 1861. р. на порядку дневнбмъ була справа спорбвъ сервітутовыхъ. Посоль Корнель Кречуновичъ поставивъ тогдѣ внесокъ,

¹⁾ Въ письмѣ президіѣ намѣстництва краєвого до митрополичої консисторіѣ читаємо мѣжь иншимъ отъ-се: „Der Herr Minister des Innern hat angeordnet, dass in jedem Kronlande wenigstens ein Regierungsblatt in der Landessprache ins Leben gerufen werde. Die Redaction dieses Blattes habe ich dem mir hiezu als vollkommen geeignet geschilderten gr. kath. Pfarrer von Slawsko Nikolaus Ustyjanowicz anvertraut, welcher dieselbe auf die Dauer eines Jahres unter der Bedingung zu übernehmen sich erklärt hat, dass ihm nebst der aus der Redaktionskasse bemessenen Remuneration auch noch die Pfarreinkünfte und der Kongruarbeitrag belassen bleibe“... Lemberg, am 22. Juni 1849. — *Gółuchowski.*

²⁾ „Додатокъ“ до 14. числа „Слова“ зъ 1861. р.

щобы соймъ завѣзавъ властвителѣвъ посѣлостей бѣльшихъ и селянъ, „aby dla szczęścia i pomyślności wspólnej ojezyznu wszystkie spory swoje dobrowolnie zagodzili między sobą“¹⁾. Въ сѣй справѣ забирали голосъ рускіі послы Анто́нъ Могильницкій, Юліянъ Лаврѣвскій, Теофилъ Павликѣвъ, Иванъ Борисикевичъ, Никола Устіяновичъ и и. — Устіяновичъ сказавъ у своѣй мовѣ мѣжь иншимъ отъ-се:²⁾ „Панове! обывательскіи чесноты польскон шляхты суть знаніи цѣлому свѣту. Щастемъ нашимъ есть, же нашіи селяне не знаютъ еще за науку Прудгона³⁾. Панове! нашъ нарѣдъ рускій есть добрый, зарѣвно якъ и мазурекій красныи. Нарѣдъ рускій мае вѣру, мае боязнь Бога, мае милость ближнього въ своѣмъ серцю. Зъ такими людьми легко порозумѣти ся въ тѣмъ, що есть добрымъ. Ото-жь, мои панове, я вношу, завѣзвати обывателѣвъ земскыхъ, щобы, нѣмъ яка устава буде, о кѣлько возможно, въ добромъ способѣ погодитись зѣ своими давными пѣддаными; если тѣлько една сторона и друга уступити ехоче, тамъ легкая згода. А нашіи селяне и мы всѣ знаемъ, що лучша соломяна згода, якъ золотый процесъ. Тіи споры наскучили всѣмъ; селяне нашіи желаютъ залагоды, и готові самі подати руки до згоды на пѣдставѣ справедливости и правды“⁴⁾.

Въ тѣй самѣй каденціи соймовѣй домагавъ ся Лешко графъ Борковскій (18. [30.] падолиста 1865. р.) щобъ соймъ разъ уже ухваливъ, що языкъ польскій

¹⁾ Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń sejmu krajowego galicyjskiego we Lwowie, odbytych od dnia 15. do 26. kwietnia 1861. r. — str. 299.

²⁾ *ibid.* стор. 341. и 342.

³⁾ Петро Йосифъ Прудгонъ (1809— 1865) бувъ славнымъ соціалистомъ французскимъ.

⁴⁾ Въ бесѣдѣ своѣй Никола Устіяновичъ пѣшовъ за внесомъ Адама князя Сапѣги.

єсть єдинимъ урядовимъ языкомъ въ соймѣ и выдѣлѣ краєвѣмъ, по-за-якъ руска мова єсть тѣлько нарѣчїемъ языка польского¹⁾. Въ тѣй своѣй мовѣ сказавъ тогдѣ сей польскій графъ (по словамъ Устїяновича) ось-такє: „Świat zna tylko Polskę i Moskwę. Rusi niema! Jacyś Ru- teńczyki istnieli tylko w mózgu Stadyona“²⁾. — И отъ, въ десять лѣтъ пѣзнійше заявивъ Никола Устїяновичъ, що сї слова Борковєкого отворили єму очи въ поглядѣ на руску справу въ Галичинѣ. Въ „Литературнѣмъ Сбор- нику“ написавъ ѓнѣ ѓдтакъ про того ворога Русинѣвъ, що ѓнѣ „отъ части правъ“, — що „єго слова не одному изъ насъ издерли полуду изъ очей“³⁾. Тому-то не див- но, що Иванъ Франко про таку политичну сповѣдь Ни- колы Устїяновича замѣтивъ отъ-се: „Той самъ поєть, котрого польскій патріотичный єнтузіязмъ 1829—1830. року о-мало не завѣвъ пѣдъ хоругви Хлопицкого въ Варшаву, мусѣвъ дожити того, щобъ циничный окликъ Лєшка Борковєкого „Niema Rusi, tylko Polska i Moskwa!“

¹⁾ Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji sejmku krajowego królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z w. księstwem Krakowskiem w roku 1865—1866. Tom I, str. 59—64.

²⁾ „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 46. — Пѣсля за- писокъ стенографичныхъ сказавъ Лєшко Борковскій въ соймѣ отъ-се: „Nie wiem, jaką nam przyszłość pan Bóg sposobi; ale to wiem z pewnością, że ta część narodu naszego, która z jednej strony ulegając wpływowi granicznym stawała się z wolna małymi, niezupel- nymi Russami, to jest Rusinami, z drugiej strony opierając się zlach- ezeniu, tyle krwi drogiej przelała, że ta część narodu naszego, mówi, nigdy Niemcami nie będzie i być nie może. Albo pozostanie przy pniu rodzimym, i jak z nim podzielała przeszłość. podzielać z nim będzie wszystkie przyszłości koleje, — albo oderwawszy się od pnia rodzimego, stanie się z małych wielkimi, całkowitymi Russami, i ta przepaść po- chłonie ją bez śladu.“ (Stenograf. sprawozdania.. w roku 1865—1866. Tom I. str. 61)

³⁾ „Литер. Сборн.“, 1885; стор. 46.

— отворивъ ему очи на Русь, котрѣй онъ служивъ найкрасшою частиною своего жия и найкрасшими плодами своего таланту, и показавъ ему въ тѣй Руси — иллюзію! А прецѣнь се дѣло не иллюзія! А прецѣнь по-за те дѣло анѣ онъ, Николай Л. Устіяновичъ, анѣ нѣхто другій зъ нѣбы „прозрѣвшихъ“ нѣякого иного, живого и чесного дѣла не найшовъ и найти не мѣгъ! А прецѣнь на всѣхъ тыхъ нѣбы прозрѣвшихъ справдилась приновѣдка: „ѣдъ своихъ ѣдстали, а до чужихъ не пристали!“...¹⁾

Такъ отже Устіяновичъ стоявъ на сторожи народныхъ святощій до р. 1861. Вже въ сѣмъ роцѣ змѣнивъ онъ подекуды свѣй давнѣйшій поглядъ на природный розвѣй рускои мовы, користуючись мабутъ проводомъ Антона Петрушевича. Саме-тогдѣ написавъ Плятонъ Костецкій рецензію „Зорѣ галицкои“, альбома на рѣкъ 1860. Костецкій сказавъ про Дѣдицкого, що онъ веде землякѣвъ простымъ шляхомъ до Калуги и Москвы; ѣд-такъ супроти „татарвы московекои“ въ Галичинѣ звеличивъ рецензентъ Николу Устіяновича²⁾.

Прочитавши сю рецензію Устіяновичъ станувъ въ оборонѣ Богдана Дѣдицкого („Слово“ 1861; ч. 4—7), и мѣжъ иншимъ розказавъ одну дотѣль нѣкому незвѣстну

¹⁾ „Зоря“, рѣкъ VI, число 21, стор. 252

²⁾ Плятонъ Костецкій писавъ про Николу Устіяновича се щѣ слѣдуе; „Pan B. A. Dziedzicki i tatarwa moskiewska w Galicyi nie ma się już co ludzi. Jeżeli M. Ustyanowicz, którego artykuły p. Dziedzicki w ś. p. Wistnyku wiedeńskim jako antimoskiewskie wstrzymywał, pośród ostatnich wawozów stryjskich, gdzie go na karze trzymają spółwiercy p. Dziedzickiego, pośród wołających o chleb ośmiorga dzieci, krwią poety i krwią człowieka napisane pieśni pozwolił zamieścić w pamiętniku ruskim przez B. A. Dziedzickiego i jemu podobnych wydawanym: o to znak, że się ludowa Ruś ocuciła z moskiewskich uderzeń...“ („Przegląd powszechny“, 1860. Lwów. Nr. 99.)

подбю, яка лучилась въ 1849. р. при завязаню галицко-русской Матиць. По словамъ Устіяновича предложено тогдѣ до рѣшеня се пытане, въ яко́мъ языцѣ и якою правописью печатати-мутъ ся книжки матичній? — именно чи „въ нарѣчію простѣмъ и необразованѣмъ,“ якимъ досе говорить нарѣдъ рускій въ загалѣ, чи „языкомъ образованымъ и литературою цвѣтущимъ, якимъ пише Россія“, чи на-послѣдокъ „церковнымъ языкомъ?“

Бѣльша часть присутныхъ Русинѣвъ заявила тогдѣ, що треба хѣснуватись „простимъ языкомъ“, котрый живе въ устахъ народу 15-миліонного. На тее повставъ Антонъ Петрушевичъ и (якъ пише Устіяновичъ) доказавъ „достаточными доводами“, *„що языкъ, котрымъ Москва пише, не єсть языкомъ Москвы, але єсть чистымъ образованымъ рускимъ языкомъ, — що народного языка російского въ письмахъ николи не было и не єсть, що языкъ народный цѣлкомъ розличає ся своєю природою отъ письменного языка Москвы, — що Русинъ говорящего Москаля совсемъ не розумѣе, а насупротивъ для необразованного Россіянина языкъ его письменный єсть незрозумѣлымъ, и же тѣлько родовитый Русинъ безъ помочи граматическихъ наукъ и докладно читати и порозумѣти може“...*

Опѣсля розказує Устіяновичъ, що гадку Петрушевича „многій зъ притомныхъ членѣвъ Матицы всперали“, и що „горячий языкословный споръ“ кѣнчивъ ся рѣшенемъ бѣльшости сямъ способомъ: „Ухвалено, всѣ дѣла, назначеныи до просвѣщенія общенародного, издавати и печатати на добѣ скѣлько возможно тѣмъ языкомъ, якій живе въ устахъ народа; противно же дѣла вышпей науки, до круга читателейъ литературно образованого приналежащія, издавати въ языцѣ письменномъ, котрый має начало своего развитія въ далекой минув-

шости, а который ошибочно чисто-россійскимъ называютъ...¹⁾

Изъ сихъ слѣвъ Николы Устیانовича галицкїи Русины дѣзнались про таке рѣшене членѣвъ Матицѣ, якого въ протоколѣ не записано, и яке було вѣдай тѣлько рїшм desiderium кѣлькохъ прихильникѣвъ одного литературного языка. Пѣсля сеи ревеляціѣ признае Устیانовичъ, що гадка Петрушевича здавалася ему „неосновною“, и що ѣнъ рѣшивъ ся „держатись навсегда простонародного слова, розвивати его вѣмїи дрѣбными своими силами въ чистомъ его духу“.²⁾ Одаткъ каже Устیانовичъ, що живе слово своего закутка въ Стрїйскихъ горахъ вѣвѣ ѣнъ въ „Галичо-рускїи Вѣстникъ.“ Та отъ, (замѣчае ѣнъ дальше) не познакомившись близше зъ церковнымъ языкомъ, и „не маючи найменшого понятїя о россійскѣмъ“, боровъ ся ѣнъ зъ насуваючими ся трудностями нужно, зладивъ самъ якусь нову правопись для свои часописи, перекручувавъ „слоги слѣвъ“, та й ковавъ слова новїи. Коли-жь ѣнъ иногдѣ своимъ „почтеннымъ сотрудиникамъ“ вказавъ яке нове слово, думаячи, що оно есть „чисто простонародне руске“, то тїи его помѣчники нашли се слово „въ чисто-московскѣмъ словарѣ Шмидта“. Опѣсля замѣчае Устیانовичъ отъ-се: „Такъ ишолъ я уже тогда, мимо моей волѣ впростѣ на противную, мною нарокомъ обминаемую дорогу, вмѣсто до нашего Кїева, до московской Калуги.“³⁾

¹⁾ „Слово“, 1861. число 6.

²⁾ *ibid.*

³⁾ Въ 1881. р. писавъ Н. Устیانовичъ въ сѣй справѣ осьтакое: „Великую заслугу для галицкой словесности положилъ я тѣмъ, що живучи въ горахъ, между народомъ чисто-русскимъ и изучивши языкъ матерный на бесѣдѣ не искаженной поль-

Изъ сеи политичной сповѣди Никола Устіяновича можна дѣзнатись, що бнѣ въ 1861. р. запропастивъ уже свѣй давный идеаль, та що позбувшись ясного свѣтла що-разъ бѣльше попадавъ ся въ памороку новыхъ думокъ, котрыми переймавъ ся ажъ до кѣнця жита. Хоча-жъ въ рокахъ слѣдующихъ повертавъ иногда до давнѣйшого своего свѣтогляду, то однако при чутливѣй своѣй вдачи зъявлявъ бнѣ опять наклѣнъ до литературного „объединенья“, и ажъ въ 1865. р. ѡдвернувъ ся зовсѣмъ бѣ Русинѣвъ-народовцѣвъ. Вже-жъ рѣдный его сынъ Корнило розказуе, „що въ 1862. р. старавъ ся Адольфъ И. Добрянскій Николу Устіяновича переконати, що Галичане не мають пѣдъ истнующими обставинами найменшой надѣвъ до подвиженя народности своєї; що имъ зъ-за того треба ненависть Ляхѣвъ ѡдплатити такою-жъ ненавистью и признаючись до єдности народной зъ Россією, ратувати бодай частину индивидуальности своєї, Никола Устіянович ѡдповѣвъ, що сього бути не може, що сьому перечить этнографія й исторія, що кромѣ кѣлькохъ фантастѣвъ нѣхто и гадки не мае о Моеквѣ; що всѣ Русины стоять и стояти-мутъ за своимъ питомымъ галицко-украиньскимъ языкомъ“¹⁾. — Ѡдтакъ ще й въ 1863. р. наближивъ ся Устіяновичъ трохи до Русинѣвъ-народовцѣвъ, изъ-за чого въ литературнѣй часописи „Вечерницѣ“ (1863; ч. 8) напечатано гарну его думку „Похѣдъ на Царьгородъ.“

Але вже въ 1865. р. зъявивъ бнѣ ненависть до Украинцѣвъ-народовцѣвъ, ба й дорѣкавъ своему сынови щиною, я торопливо старался ввести тую чистоту и въ галицко-русскую письменность, а тѣмъ самымъ сблизити постепенно галицкое нарѣчїе къ обще-русской словесности“ („Родимый Листокъ“. Годъ III., 1881; ч. 14. и 15; стор. 231.)

¹⁾ „Правда“, письмо літературно-політичне. Рѣчникъ пятый. Львів 1872; стор. 192.

Корнилови изъ-за того, що придержувавъ ся хоругвы народной. Въ листѣ своѣмъ до пріятеля, Мелетія Романовскаго, пароха въ Живачевѣ¹⁾, написавъ Никола Устіяновичъ 14. лютого 1865. р. мѣжь инымъ отъ-се: „Корнель (найстаршій сынъ) пустиль ся мимо всякихъ мнихъ противныхъ усилій на бездонное море, и вѣдай чи не утоне въ немъ. Жаль ми его, — но дармо!“ — Опбля-жь въ листѣ зъ 28. лютого 1877. р. заявивъ бнѣ Романовскому се, що слѣдує: „Создателѣ козацкои монархіи розеѣяли таку спасительную Просвѣту, и застроили такіи блаженный рай межи нами, же уже днесь исполняе ся пророческое слово Завѣта: „И врази домашніи его!““

Въ загалѣ можна замѣтити, що бѣ тогдѣ, якъ Устіяновичъ позбувъ ся народныхъ идеалѣвъ, повѣяло бѣ пѣвночи студенымъ вѣтромъ на его тихій захистъ въ Стрыйскихъ Карпатахъ. Про-те ставъ бнѣ недоволенъ своею долею и жалкувавъ ся часто на свою бѣднѣть. Въ тѣмъ-то листѣ до Романовскаго (зъ д. 14. лютого 1865. р.) малює Никола ось-такъ образъ незавидной своєи долѣ: „Сила душъ зломлена, убита; я днесь уже для свѣта непотрѣбъ, трутень въ полномъ значеніи слова. Отъ, жию, бо ще жити треба, хотяи ми неразъ медомъ запахне сырый воздухъ могилы... Самъ при такъ численнѣй родинѣ²⁾ жию скудно и бѣдно; но Богу слава,

¹⁾ Мелетій Романовскій, парохъ въ Живачевѣ повѣту Городенецкаго, передавъ авторови сеи исторіи литературы черезъ д-ра Северина Даниловича десять листѣвъ, які писавъ до него Никола Устіяновичъ бѣ 1865. до 1882 р.

²⁾ Всѣхъ дѣтей у Николы Устіяновича було дванайцатеро: двое умерло (Петро й Иванъ), а десятеро жиють доси. Слѣдуютъ они въ отъ-сѣмъ порядку: 1) Корнило, поеть и артистъ-маларь; 2) Никола, професоръ гимназіяльній на Буковинѣ; 3) Савиць, священникъ въ Головецку, въ Стрыйскихъ горахъ; 4) Климъ, вы-

не маю долговъ. Бѣльше якъ 15 разъ подавалъ ся я о якое лучшее мѣсце, но хотяй уже-мь отъ давна сивый якъ собака, и геть попрѣдалъ зубы, то такой кажутъ, що ще того мало, щобъ выдобутись обрядовцеви зъ нужды. Треба, щобъ еще ся скулилъ, якъ собака, и выучилъ ся мелькати хвостомъ якъ собака. Но до такой науки уже старому не стае понятности, а шня, якъ знаешь, давно закощавѣла, що и годѣ на цаль нагнути долѣ. Въ прочемъ не дбаю, докъ ще стае силъ лазити по горахъ; но що тогда буде, якъ уставуть силы? Здаесь, що я ся родилъ на се, щобъ бѣдити до гроба“...

Въ 1868. р. (17. сепня) просивъ Н. Устѣяновичъ консисторію митрополичю, щобъ ему позволила поѣхати въ Россію на 14 днѣвъ. Въ Кіевѣ бо живъ его братъ Василь, що займавъ ся купецтвомъ при помочи своего сына. Хоча-жь Никола Устѣяновичъ заявивъ консисторію, що бажае навѣстити недужого брата, то однако не позволено ему ѣхати за кордонъ.

Въ 1870. р. розпрощавъ ся ѣнъ зъ горами Стрыйскими, въ котрыхъ давнѣйше усмѣхалась ему поезія житя, и ѣдтакъ 5. грудня т. р. ставъ ѣнъ парохомъ въ Сучавѣ на Буковинѣ. Одначе й тутъ ѣнъ не повеселѣйшавъ и въ листахъ до Мелетія Романовского часто жалувавъ ся на свою „дряхлѣсть“, та на пропащій лѣта въ житю.

Дня 24. червня (6. липня) 1878. р. святкувавъ

служеный надъ-поручникъ, теперь урядникъ при желѣзници Кароля Людвика; 5) Богданъ, мировой судья въ Поти на Кавказѣ; 6) Меланія Соломея. ѣддана за Ивана Шиха, священника въ Сучавѣ; 7) Володимиръ, ветеринарь въ Коломыи; 8) Марія, ѣддана за Исидора Бобикевича, священника въ Вихторовѣ; 9) Иванъ, священникъ въ Заставнѣи на Буковинѣ; 10) Ольга.

Устіяновичъ въ Сучавѣ 40-лѣтню рѣчницю свого священства. Рускїи народовцѣ въ Галичинѣ задумали звеличити его ювилей сердечнымъ привѣтомъ. Про-те въ политичнѣй часописи „Правда“ (зъ 1878. р., ч. 13) написано въ сѣй справѣ мѣжь иншимъ отъ-се: „Хто зъ Русинѣвъ-народовцѣвъ (кого до найглубшихъ глубинъ порушали колѣсь чудово-симпатичнїй пѣснѣ нашего сентиментального родимця-поета, котрому многїи вѣкомъ старшїи зъ насъ завдячують розбудженє любви до свои свѣтомъ и людьми — навѣть своими людьми — забутои народности, завдячують розбудженє патриотизму на тѣй пѣдставѣ, на пѣдставѣ свои питомои народности) не стрепенувъ, и чїе сердце не заскакало зъ радости на вѣсть о такѣмъ для всѣхъ Русинѣвъ дорогѣмъ святкованю? Хто запенявъ бы поспѣшати зъ заявленємъ найсердечнѣйшого сочутя для нашего правдиво-народного поета? Кажемо — поета, бо мы лѣчимо поетомъ не того, хто багато писавъ — якъ отсе водить ся у насъ, — а того, хто хочьбы не многими поезїями електризувавъ своихъ сучасникѣвъ-землякѣвъ. Хто-жь зъ насъ не приголосить ся до нашего оклику: „живи намъ якъ найдовше и гараздуй, єдиний зъ нашихъ галицькихъ руськихъ поетѣвъ-патріархѣвъ!“

Ôдтакъ руско-народнїи товариства, молодѣжь академична й ученики деякихъ гимназїй пѣслали ветеранови поетови привѣтнїи телеграмы, заявляючи, що его пѣснѣ жити-муть мѣжь Русинами вѣчно. Можна було отже сподѣватись, що ювилятъ скаже народовцямъ „спасибѣгъ“ за ихъ щирїи желаня въ тую сороко-лѣтню рѣчницю свого священства. Та-жь бнѣ самъ бувъ однимъ зъ першихъ патриотѣвъ, щѣ въ галицькѣй Руси здвигли високо хоругѣвъ народнои идеї; бнѣ рѣшивъ ся колѣсь, на всегда придержуватись рѣднои мови и своєю пѣсеню

будити землякѣвъ до нового житя національного. Та оть, въ „Родимѣмъ Листку“ (зъ д. 25. червня 1879. р. ч. 12.) замѣстивъ ѣнъ „отвѣтъ на поздравленія съ 24-ымъ юнія 1878. года“ пѣдъ заголовкомъ „Моимъ друзьямъ.“ Сей „отвѣтъ“ намагавъ ся Устіяновичъ написати по-россійски, и ѣдтакъ сердечныхъ гратулянтѣвъ прикрывъ ѣнъ неначе мокрымъ рядомъ, по-за-якъ Русинамъ-народовцямъ закидувавъ сепаратизмъ, неначе-бъ они „ушли по раду къ тому, кто намъ всегда былъ врагъ, и лишь о нашемъ помышлялъ смиренья.“ Ѡдтакъ зъявивъ ѣнъ, що радъ бы всѣхъ къ „единству“ призвати, щобъ вернулось „согласіе“ минувшихъ лѣтъ“.

Справдѣ сумно, що ветеранъ-поеть забувъ тогдѣ исторію нашего національного ѣдродженя въ 1848. р. Русины-народовцѣ придержують ся той политичной и просвѣтной програмы, котру пѣдписавъ самъ Устіяновичъ. Коли-жъ ѣнъ оѣбсѣя сеи програмы ѣдцуравъ ся, то несправедливо дорѣкавъ ѣнъ народовцямъ изъ-за сепаратизму, и непотрѣбно покликувавъ ихъ до „согласія“, котре помѣгъ ѣнъ перевертнямъ занапастити. Ѡдтакъ не дивно, що свѣточемъ всѣхъ его думокъ ставъ тогдѣ Иванъ Наумовичъ, котрому ѣнъ присвятивъ свѣй стихъ въ „Родимѣмъ Листку“ (1881; ч. 14; стор. 214), называючи себе „празднымъ трутнемъ“ изъ-за того, що „въ время роковое къ дѣлу былъ уныль.“

Самъ Устіяновичъ заявивъ тогдѣ въ сѣй часописѣ, що ѣнъ „изнеможенный жизнью и слезами.“ А вже-жъ въ 1882. р. ѣдъживъ ѣнъ надѣю, що одержитъ презенту на парохію въ Чернѣвцяхъ. Черновецкѣ Русины выслали петицію до правительства (зъ 312 пѣдписами), пѣслали депутацию до президента управы краевой и до митрополита въ той цѣли, щобъ ихъ парохомъ поставлено Ни-колу Устіяновича. Одначе бажаня уніятскои громады

Черновецкою не сповнились, и бдтакъ Устіяновичъ остававъ ся и дальше парохомъ въ Сучавѣ, де ѱ умеръ 3. листопада 1885. р.¹⁾

Памяти покѳйного Устіяновича редакція „Слова“ присвятила свѳй некрологъ, въ котрѳмъ мѣжь иншимъ сказано отъ-се: „Ободряя редакцію къ выдержанію въ намѣченной газетою цѣли, покѳйный стоялъ всегда твердо при томъ и высказывалъ то въ своихъ къ намъ письмахъ, что нынѣшнее время переходовое, что сепаративческое направленіе, проявляющее ся въ нашей литературѣ, должно прекратитись, и что историческому развитію народа не помѣшаютъ стремленія розъединителей“ (ч. 116).

Саме-тогдѣ спѳмнула ѱ редакція „Дѣла“ про покѳйника незлымъ-тихимъ словомъ, по-за-якъ колишній его змаганя просвѣтній и національній (бдъ 1848—1861 р. були справдѣ хосенній. „Въ першихъ рокахъ нашего народнаго розбудженя“ (сказано въ „Дѣлѣ“ ч. 118) „покѳйникъ бддававъ ся бувъ цѣлою душею трудамъ на поли нашой литературы, а перенятый до глубины душѣ народною идеєю, написавъ бнъ тогды найкрасшій свои поезіѣ и оновѣданя. Пѳзнѣйше збитый обставинама часу зъ першой своѣи дороги, бдповѣдною его талантови, переставъ писати и муза его замовкла на завсѣгды. — Съ о. Николаемъ Устіяновичемъ лягъ въ могилу одинъ изъ тыхъ борцѣвъ народныхъ, щѳ то першій бдважились наставити грудь за добро и волю своего народа.“

Литературну свою дѣяльнѳсть почавъ Никола Устіяновичъ въ 1836. р., коли написавъ згадану елегію „Слеза на грѳбъ — Міхаила Барона от Neustern Гарасевича“²⁾. Сей стишокъ Устіяновича

¹⁾ Покѳйникъ бувъ такожъ деканомъ Буковинскимъ.

²⁾ Елегію „Слеза на грѳбъ М. Гарасевича“ написавъ Устія-

есть слабшимъ бѣдъ першого поетичного твору Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ“. Авторъ ставлячи перші кроки на поетичнѣмъ Парнасі, поступавъ несмѣло напередъ, ба, можна сказати, що тѣлько двѣ перші строфы мають стѣйнобсть литературну, мѣжь-тымъ коли шѣснацять дальшихъ строфъ являють ся писанемъ новака-рифмача.

Въ трицятыхъ рокахъ написавъ Устіяновичъ мабути ще три стихи п. з. „Осѣнь“, „Надѣстрянка“ и „Гей-гей! милый Боже!“ Елегійніи сї поезійки напечатано въ другѣй части „Вѣнка“ (стор. 123—124; 126—129), одначе ихъ змѣсть служитъ доказомъ, що Никола Устіяновичъ писавъ ихъ ще тогдѣ, коли думки Маркіяна Шашкевича въ „Русалцѣ Днѣстровѣй“ побудили талановитыхъ его товаришѣвъ, писати тужливїи стихотворы. И справдѣ „Надѣстрянка“ має свѣой взоровзѣръ въ „Згадцѣ“ Маркіяна, мѣжь-тымъ коли въ пѣсни „Гей-гей! милый Боже!“ остання строфа зъявляє подекуды тїи самїи слова, якїи находятъ ся въ першѣй строфѣ думки Маркіянової „Розпука“. Опроче пѣсня „Гей-гей! милый Боже!“ написана очевидячки тогдѣ, коли Никола думавъ про свою женитьбу. Опѣсля тяжка недуга Маркіяна Шашкевича спонукала Устіяновича до написаня сонета п. з. „Побратимови въ день имени его“¹⁾. Въ сѣмъ гарнѣмъ стихотворѣ желавъ онъ здоровля недужному другому сими словами:

О Маркіяне! кобы Ты весною
Въ силѣ, здоровлю зацвивъ побратимамъ,
Щобы мы довго тѣшились Тобою!“

новичъ 4-стоповыми трохеями (не зовеѣмъ правильными) въ 18 строфахъ, въ котрыхъ першїи и третїи вѣршѣ мають римъ женскїи, мѣжь-тымъ коли другїи и четвертїи вѣршѣ зъявляють римъ мужескїи.

¹⁾ Вѣнокъ, II, 1847; стор. 125.

Коли-жь не стало „красенького сокола“, коли Маркіянъ розпирощавъ ся зъ симъ свѣтомъ, то Устіяновичъ присвятивъ памяти его польскій вѣршъ п. з. „Cieniem Marcejujana Szaszkiewicza ku wiecznej Jego ramięci“¹⁾). Авторъ бажавъ, щобъ сю елегію напечатавъ Янъ Н. Камѣньскій въ „Rozmaitość-яхъ“, се-бѣ-то въ литературнімъ додатку до газеты Львівскои, одначе сей польскій писатель не помітивъ стихотвору Устіяновича въ своїй часописи, заявивши ему, що боить ся „narazić się publiczności“ Се бо спомнувъ тутъ Устіяновичъ про „synu odszczepione“, про „narodowe wskrzeszenie (Rusi)“ и звеличивъ въ Маркіянѣ творця галицко-рускои литературы, котрый „prominawszy sąsiedzkie przestrzenia, na własnej dzikiej, pogardzonej niwie szukał kwiatu i woni skwapliwie dla swych godaków na wianek.“

Сю польску елегію переложивъ Н. Устіяновичъ опбеля на мову руску п. з. „Згадка за Маркіяна Шашкевича во вѣчну ю Ёго память.“ О́дтакъ рускій перекладъ напечатавъ ѓнъ вразѣ зъ польскимъ текстомъ у Львовѣ въ 1848. р. (8^о, сторѓнь 15)²⁾.

Творча сила Устіяновича зъявлялась дѣяльною до 1860. р. Тогдѣ писавъ ѓнъ по-найбѓльше пѓдъ псевдонимомъ:

¹⁾ Сей польскій стихъ написавъ Устіяновичъ мабутъ въ 1816. р. Першу бо строфу сего поетичного твору почавъ ѓнъ сими словами:

T r z y w i o s n y c z e k a m , w y g ł a d a m t r z y w i o s n y ,
I ł z a w ą b a d a m ż r e n i c ą w s p ó ł b r a c i ,
C z y j a k i k w i a t e k c h o ć s k r o m n e j p o s t a c i
W p o r a n e k z ł o t y , p r o m i e n n y , r a d o ś n y ,
N i e b ł y ś n i e n a T w o i m g r o b i e .

²⁾ Стихотвѓръ „Згадка за Маркіяна Шашкевича“, напечатавъ Н. Устіяновичъ кирилицею (въ типографіи института Ставропигійского). Въ рускомъ текстѣ ѓдкинувъ ѓнъ знакъ ѣ пѓсля спѓвзвукѓвъ твердыхъ.

мами „Никола зъ Николаева“, „Дротарь“, „Наумъ“, ...ъ, и помѣщувавъ свои стихотворы именно въ „Зорѣ галицкѣй“ и въ литературныхъ додаткахъ до „Вѣстника“ Вѣдньскогого.

Въ 1860. р. выдавъ Богданъ Дѣдицкій у Львовѣ „поезіи Николая Устыяновича“, часть I. Дѣдицкій подѣливъ сіи стихотворы на двѣ части: I. „Думки и пѣсни“, II. „Притчи и сказки“. Попереду написавъ „слово отъ издателя“. Тутъ замѣтивъ онъ, що Устыяновичъ належить „къ числу лучшихъ — ба, самыхъ наилучшихъ писателей австрійской Руси“, (стор. IV.) и заявивъ, що сей нашъ поетъ въ рускѣй литературѣ займае такое становище, якимъ хѣснуе ся Людвикъ Уляндъ въ нѣмецкѣй, а Винкентій Поль въ польскѣй словесности (стор. XII.) А вже-жъ поминувши те, що оба сіи поэты на Парнасъ выше стоятъ бѣдъ Николая Устыяновича, такое порѣвнане вже изъ-за того есть невдатнымъ, що Уляндъ писавъ именно прекраснѣ баллады, та що Поль придбавъ собѣ славне имя поемою „Могорть“. Тому отже, що Устыяновичъ написавъ тѣлько двѣ баллады п. з. „Проклятство матери“ и „Рекрутка“, не можна его прирѣвнувати зъ Уляндомъ, котрый опроче пѣсля Гетого есть однимъ зъ наилучшихъ поетѣвъ нѣмецкихъ, мѣжь-тымъ коли Н. Устыяновичъ мѣжь поэтами рускими середуще займае мѣсце. Одаткъ стоитъ онъ подалеки бѣдъ Поля, котрый спѣвавъ про побуть шляхетчины въ Польщи, и не любивъ демократичного напруму въ литературѣ.

Межи веѣми лиричными поезіями Николая Устыяновича есть найкрасшою „Згадка за Маркіяна Шашкевича“¹⁾. Попереду поставивъ онъ „мотто“: „Кому

¹⁾ Сю елегію написавъ онъ силлябичными вѣршами, якими хѣснують ся поэты польскій. Веѣхъ строфѣ в чотырнацять; въ кождѣй строфѣ находить ся по 10 вѣршѣвъ зъ римами женьскими

языкъ свѣй, своя земля мила, || тотъ жалямъ нашимъ не подивуе.⁴ Въ свѣй елегіи добачаємо великій талантъ поэта лиричного, щѣ зъумѣвъ написати вельми вдатный стихотворъ, хоча не пѣзнавъ ще богатои скарбницѣ поезіѣ простонародной. Тому-то заслуга его тымъ бѣльша, щѣ взлетѣвъ мовь орель високо, хочь физичній перепоны въ высловѣ подекуды вздержували его фантазію и не дали розвинутиєсь вѣщому его духови въ повнѣй силѣ. Присвячуочи памяти Маркіяна свою „Згадку“ змалювавъ онъ чудовыми барвами образъ своего друга, пишучи мѣжь иншимъ отъ-се :

Якъ ранна звѣздка на неба востоцѣ,
Щѣ яснѣй днинцѣ досвѣтъ розвиває,
Якъ воздухъ Мая, щѣ по земнѣмъ стоцѣ
Радбеть, довольство, жите выгрѣває —

Очарованя свѣтъ милый :

Такъ ты жаркою чувствѣ Твоихъ весною
Дыхнувъ утѣху въ нашѣ оболоня;
Такъ Ты лучею звѣздочки ранною
Розсвѣтомъ шибнувъ по-пѣдъ небосклоня,
Днѣстровѣй днинцѣ тоскливый.

Крѣмъ сеи елегіѣ найбѣльшу стѣйнѣсть литературну має ода „Третій Май“¹⁾. Въ першѣй строфѣ сеи оды наслѣдувавъ поетъ оду Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ“, и ѣдтакъ писавъ такимъ ладомъ, якій замѣчаємо въ патріотичныхъ одахъ нѣмецкого поета Кльѣпштока. И справдѣ авторъ переймавъ ся тогдѣ вѣщимъ духомъ, высказуючи мѣжь иншими отъ-сѣ слова :

(Г). Тѣ-жъ вѣршѣ римують ся по-найбѣльше ось-такимъ ладомъ : першій вѣршъ римує ся зъ третимъ, другій зъ четвертымъ, пятый зъ десятымъ, шестый зъ осьмымъ, а семьй зъ девятымъ вѣршомъ.

¹⁾ „Галичо-рускій Вѣстникъ“ 1849; число 4.

Гей братья! землю цѣлуймо нынѣ,
 До груди скибу притиснѣмъ!
 Зъ руского сердца рускѡй родинѣ
 Пѣню свободы загудѣмъ!

Миленькій єсть такожь стихъ, написаный „До Зорѣ
 галицкои“¹⁾. Авторъ зъявивъ великій патріотизмъ,
 звертаючись до нового сего гостя ось такою апострофою:

...Незнаный гостю на рускѡй землици!

Звѣстунко мила райского зараня,
 Дитино неба, сонця красавице,
 Цвѣтко надѣѣ, первѣенко свитаня,
 Гадочокъ щастныхъ зрѣниче дѣвича,
 Витай же звѣздо на земли Галича!
 Витай на нивахъ, де каждая скиба
 Кривдами зрыта, кервою зброчена,
 Гѡркими слезы зблялята, сплавлена,
 Де чорна доля, сумная загиба
 Сумракомъ гробу душу привалила, —
 Витай намъ гостю, витай Зоро мила!...

Всягде, о всягде розсвѣти лучами
 Народной жизни щасте й свободу:
 Загляни ясно лѣсами, горами
 До каждой рѣчки, до каждого броду!
 А нясть молодця въ шабельку зазвонить,
 Въ бѣлий руки заплеще дѣвица,
 Старецъ сивенькій слезку долѣ зронить,
 Розъяенить око журлива вдовиця:
 А въ коло сонця дитятко малое
 Зачне при пѣняхъ о Днѣстрѣ, Полтавѣ,
 Якъ соколятко въ гнѣздѣ молодое,
 Снити о щастю и козацкѡй славѣ...

¹⁾ „Зоря галицка“, 1848; ч. 14.

Одтакъ годить ся похвально сѣмнати про сѣ лиричній поезіѣ Н. Устіяновича: „Верховина“, „Туга“, „Бѣдна“, „Русская думка“, „Хора“... Хочь въ деякихъ лиричныхъ стихотворахъ добачаемо прикметы той туги, яка проявляє ся въ думкахъ Шашкевича, то все-таки свѣтоглядъ Никола Устіяновича єсть въ загаль вeseлѣйшій бдъ свѣтогляду Маркіянового. Опроче поетичній творы Шашкевича основують ся на поезіи простонароднѣй, Устіяновичъ же зъявивъ по-найбольше напрямъ до клясицизму въ поезіи, та лишь въ писаню декотрыхъ „притчъ и казокъ“ нахиливъ ся бнъ до романтизму.

Никола Устіяновичъ написавъ такожь два панегиричній стихи: а) „Молитва руского священника въ день рожественный Єи цѣсарского Высочества архикнягинѣ Софіи Фридрики Дороеи Маріи Юсифины“ 21. февраля (5. марта) 1855¹⁾; — б) „Єго Высоко-Преосвященству Григорію Барону Яхимовичу, новопоставленному Митрополиту Галичскому“²⁾.

Про „притчи и казки“ можна се сказати, що они єуть слабшою стороною творчої поетичной силы Никола Устіяновича. Найменше вдатною єсть притча „Святый Іоаннъ Евангелистъ“³⁾, хочь авторъ намагавъ ся писати єѣ въ стилю библійнѣмъ. Трохи лучшими вважають ся двѣ притчи п. з. „Провидѣніе“⁴⁾, списані зъ устъ народа. Коли-жь Устіяновичъ переймивъ засновокъ сихъ казокъ изъ скарбницѣ поезіѣ людовой, то треба було єму писати сѣ эпичній творы ладомъ популярнымъ; одначе бнъ не зумѣвъ бути поетомъ народнымъ и въ

1) „Отечественный Сборникъ“ (Литературный додатокъ до „Вѣстника“ Вѣденского) 1855; число 9.

2) „Зоря галицкая“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. IX—XI.

3) „Отечественный Сборникъ“, Вѣденъ 1853; ч. 24.

4) *ibid.*, ч. 16. и 43.

писаню своѣмъ наvertsъ часто на ладъ мовы книжной. Лучшою вѣтъ казка „И старому придаеть ся школа“. Въ нѣй розвивае ся живый драматизмъ, але ритмъ не веюды е правильный, та й мова не може вважатись чисто-рускою. Одаткъ эпичный стихотвѣръ „Проклятво матери“¹⁾ назвавъ авторъ баядою. Але-жь въ баядѣ эпичный предметъ прикрашуе ся лиричнымъ и драматичнымъ элементомъ поезіѣ. Тутъ же добачаемо тѣлько лиричну сторону поезіѣ, мѣжь-тымъ коли дѣя майже зовсѣмъ не розвивае ся.

Въ сѣй другѣй части поезій Н. Устіяновича напечатавъ Дѣдицкій такожь казку „Пещена дитина“²⁾ и думку „Послѣдня житя тоска“. Тая казка належить до найлучшихъ стихотворѣвъ Устіяновича. Опроче короткѣй стихотворы, якъ баяда „Рекрутка“³⁾ и дума „Походъ на Царьгородъ“⁴⁾ уважають ся цѣннымъ здобуткомъ нашої литературы. Одначе тѣлько такѣ дробнѣй стихотворы эпичнѣ Н. Устіяновича мають литературну стѣйнобсть, котрѣ ѡнъ писавъ чисто-рускою мовою; тѣ же думы, щѣ ихъ зложивъ въ такъ-званѣмъ литературнѣмъ галицко-рускѣмъ языкѣ, мають свою вагу лишъ для библиографіѣ. Сюды належать думы: „Смерть князя Романа пѣдъ Завихвостомъ въ лѣто 1205“⁵⁾; — „Ужасъ на Руси при сближеніи Монголовъ въ лѣто 1224“⁶⁾; — „Княгиня Романова“ (1206)⁷⁾.

Никола Устіяновичъ задумавъ написати такожь бѣльшу поему п. з. „Путь на полонину“, одначе не успѣвъ

¹⁾ *ibid.*, ч. 39.

²⁾ Порѣви. „Отечеств. Сборникъ“, 1859; ч. 21.

³⁾ „Зоря галицкая“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. 37—39.

⁴⁾ „Вечерницѣ“. Львовъ 1863; число 8.

⁵⁾ „Зоря галицкая“, 1860; стор. 29—32.

⁶⁾ *ibid.*, стор. 32—35.

⁷⁾ „Слово“, Львовъ 1862; ч. 17.

довершити сего поетичного твору, и надруковавъ лише три урывки п. з. „Чары“¹⁾, „Дорога жизни“²⁾ и „Всходъ сонця въ горахъ“³⁾.

Сей галичко-рускій поетъ написавъ прозою чотыри повѣсти: 1) „Старый Ефремъ“, 2) „Местъ верховинця“, 3) „Страстный Четвергъ“ и 4) „Допустъ Божій“. Одтакъ зложивъ ще одну казку „Толкущему отверзется“.

Въ повѣстяхъ „Допустъ Божій“ и „Старый Ефремъ“ списавъ авторъ частину своєї біографіѣ. Такъ въ повѣстцѣ „Допустъ Божій“⁴⁾ зъобразивъ онъ (якъ уже выше сказано) добрящу свою матѣрь, що бдвертала своихъ дѣтей бдъ злющои Харчихи, проклинающои свою дочку, и що сѣй клекѣтливѣй сусѣдцѣ черезъ своего Никольця пѣслали горнятко зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святой вечерь. — Въ повѣсти же „Старый Ефремъ“⁵⁾ згадує Устіяновичъ, що въ хату сего велими розумного старця прибѣгавъ часто, коли изъ шкѣлъ въ лѣтѣ до своихъ родителейъ приѣхавъ, и що неразъ слухавъ бесѣды того старенького Златоустого. Никола Устіяновичъ каже, що Ефрема бачивъ послѣдній разъ въ вакаціѣ, коли вже бувъ въ школахъ високихъ, та що у него пѣзнавъ Ганусю, зъ котрою опѣсля оженивъ ся. Хоча-жь въ сѣй повѣсти высказують ся розумнѣ правила жия, то однако авторъ не зъумѣвъ писати ладомъ природнымъ. Столѣтній бо, неграмотный селянинъ Ефремъ, що за цѣсаря Юсифа II. и Франца II. служивъ въ вѣйску,

1) „Галичко-рускій Вѣстникъ“, 1850; ч. 4.

2) „Отечественный Сборникъ“, Вѣдень, 1859; ч. 5.

3) *ibid.*, ч. 24.

4) „Недѣля“, Львовъ, 1865; ч. 11—13.

5) „Галичко-рускій Вѣстникъ“, Львовъ, 1849; ч. 7—11. 16. 19. 20. 22. 25. 32. 33. 36. 42. — Порѣви. выдане товариства „Прогрессъ“, 1874.

являє ся не-въ-мѣру розумнымъ ба й ученымъ, неначе-бъ збагнувъ всю глѣбнѣ практичної мудрости житя.

Выше стоять „повѣстка по правдивѣмъ случаю“ п. з. „Мѣсть верховинця“¹⁾. Устіяновичъ описавъ тутъ вельми гарно горы-Карпаты въ Стрыйщинѣ и зъобразивъ вѣрно вдачу двохъ верховинцѣвъ — Петра Наливайка-Продана и Федора Медуляка.

Коли-жь Никола Устіяновичъ въ сѣй повѣсти начертавъ вдатно характеры головныхъ дѣевыхъ осѣбъ, то въ повѣсти „Страстный Четвергъ“²⁾ перемѣстивъ ѳнъ въ Карпаты подѣю таку, котра могла лучитись въ горахъ Шкоціѣ, та въ загалѣ корыстувавъ ся тутъ повѣстярскою манієрою Вальтера Скотта. Про-те Косѣвскій купецъ, се-бъ то Добушь, Крайникова Зѣня и злюща баба Зубаня являють ся типами чужими, хоча вся дѣя розвиває ся въ рѣднѣй верховинѣ. Та й нѣгде правды дѣти, поетична вдача Устіяновича являє ся вѣщою именно въ описахъ природы, мѣжь-тымъ коли порѣвнаня и дїялоіи єго не всюды уважають ся вдатными.

Наконецъ треба ще запримѣтити, що казка „Толку щемо му отверзет ся“³⁾ єсть важною подекуды тѣлько изъ-за того, що въ нѣй згадує ся про молоденькій вѣкъ Григорія Яхимовича. — Устіяновичъ зъєднавъ собѣ такожъ чи-малу заслугу редакцією часописи „Галичорускій Вѣстникъ“ (1849—1850). Крѣмъ двохъ повѣстей, „Старый Ефремъ“ и „Мѣсть верховинця“ и крѣмъ кѣлькохъ стихотворѣвъ писавъ ѳнъ въ сѣй часописи такожъ статѣѣ политичнѣй и помѣщувавъ въ нѣй розправы правописнѣй

¹⁾ *ibid.* ч. 75—78. — Порѣвн. выдане професора Омеляна Партицкого зъ р. 1879; стор. 107—191.

²⁾ „Зоря галицка“, 1852; число 1—18. — Порѣвн. выдане Ом. Партицкого зъ р. 1879; стор. 1—100.

³⁾ „Недѣля“, 1865; ч. 14.

та замѣтки граматичні Осипа Лозиньского, Осипа Левицкого и и. Мѣжь сими статьями вызначує ся именно розвѣдка Осипа Левицкого п. з. „Розговоры надъ образованіємъ языка галицко-русского ѳтъ часу конституціи“ (1849; ч. 69. 70. 71). Ѳдтакъ слѣдує ѳдповѣдь незвѣстнаго автора на сю статью Левицкого, п. з. „Мова ѣако средство просвѣщеня уважана“ (ч. 77). Лозиньскій же написавъ статью п. з. „Ще щось о правописи“ (1850; ч. 4. 5.). Авторъ сеи розвѣдки высказує правило: „Пиши так, як більша часть народа говорит.“ Ба й самъ Устіяновичъ намагавъ въ 1836. р. придержуватись правописи фонетично¹⁾.

А вже жь зъ-годомъ перегадомъ покидавъ Устіяновичъ свои первѣстні думки про самостѣйность руского языка супроти россійского, и ѳдъ р. 1861. нахилявъ ся щѳ-разъ бѳльше до „ѳбъединителѣвъ“ литературныхъ. Рускій „соловейко“ перестававъ спѣвати: ѳнъ прислухавъ ся звукамъ иншой спѣвучой птахи и хотѣвъ наслѣдувати ѳи голосъ. Та ба! соловейкови не спѣвати голосомъ кося; годѣ бо змѣнити вѣковѣчныхъ законѳвъ природы. Никола Устіяновичъ позбувшисъ давнѣйшихъ своихъ идеалѳвъ народныхъ, ставъ чужинцемъ въ рѳднѳй батькѳвщинѣ. Въ 1880. р. пригадавъ ѳнъ собѣ свѳй молодой вѣкъ и написавъ статью п. з. „Возрожденіє галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“²⁾.

¹⁾ Ось и примѣръ. той правописи Николы Устіяновича зъ р. 1836. („Зоря“ 1887; ч. 8, стор. 14⁰):

Де сѣ нашѣ лѣта дѣли, лѣта молоденькі?

Як-мо разом долинами

Над Дифетровими водами

Як соколоньки лѣтали ясенькі —

Гей, лѣта, милій Боже, лѣта молоденькі!

²⁾ „Родимый Листокъ“ 1880; ч. 1 - 3. Въ 1879. р. выдавъ Н. Устіяновичъ въ Коломы книжочку п. з. „Практична наука

Одначе згадкою про давнѣйшу свѣтлу добу свого житя не загрѣвъ ѓнъ уже свого сердца до любви рѣднихъ святощій. Послѣднїй поетичнїй свои творы намагавъ ся ѓнъ писати по-россійски¹⁾.... И знемѡгъ рускїй „соловейко“, — затрѣпотавъ своими крыльцями та й замерзъ ѡдъ студени вѣтру пѡвнѡчного, не звеселивши вже нѣкого послѣдними звуками завмирающей своєї пѣснѣ.

3. Амвросїй Метлинскїй²⁾.

Амвросїй Лукїянович Метлинскїй родивъ ся на Украинѣ 1814. р. въ Гадяцкѡмъ повѣтѣ Полтавской губернїѣ. Навпередъ учивъ ся въ Гадяцкѡй школѣ повѣтвѡй пѡдъ проводомъ Михайла Макаровеского, щѡ бувъ украинскимъ письменникомъ³⁾. Зъ тоѣ школы перейшовъ Метлинскїй въ Харкѡвску гимназїю, а ѡдтакъ въ Харкѡвскїй университетъ, въ котрѡмъ скѡнчивъ повный курсъ наукъ по словесному факультету. Опѡсля займавъ ѓнъ мѣсце библіотекаря университетского и приготавливавъ ся до экзамина магістерского. Написавъ отже (1843) диссер-

о годованїю винной лозы“ (16^о, сторѡнъ 30). ідтакъ написавъ свою автобїографїю, котру напечатавъ Богданъ Дѣдицкїй въ „Литературнѡмъ Сборнику“, 1885; стор. 41—46.

¹⁾ Порѡвнай именно стихъ Н. Устїяновича п. з. „Моимъ друзьямъ.“ „Отвѣтъ на поздравленїя съ 24-ымъ юнїя 1878. года. („Родимый Листокъ“, Черновцы 1879; число 12.)

²⁾ Литература: а) „А. Л. Метлинскїй“ („Поэзія Славянъ“. Сборникъ лучшихъ поэтическихъ произведенїй славянскихъ народовъ въ переводахъ русскихъ писателей, изданный подъ редакціею Ник. Вас. Гербеля. С.-Петербургъ 1871; стор. 193). — б) „Харьковскїй университетъ“ („Вѣстникъ Европы“, IX. годъ, январь, томъ I. С.-Петербургъ 1874; стор. 101—104; статья М. Де-Пуле). — в) „Амвросїй Лукїяновичъ Метлинскїй“ („Очерки исторїи украинской литературы XIX. столѣтїя“ Н. И. Петрова. Кїевъ 1884; стор. 128—135).

³⁾ Порѡви. П., стор. 260—269.

тацію „объ истинномъ значеніи поэзій“. Новый магистеръ ввійшовъ поміжъ професорівъ Харківського университета и будучи адьюнктомъ-професоромъ читавъ теорію прозы й поезій та й исторію російської словесности. Въ 1849. р. поставлено его ординарнымъ професоромъ російської словесности на университетѣ св. Володимира въ Кієвѣ. Въ 1858. роцѣ видавъ Метлинській докторску диссертацію „Взглядъ на историческое развитіе теоріи прозы и поэзій“. Сю диссертацію написавъ ѓнъ на основѣ твору Степана Шевырева п. з. „Теорія поэзій въ ея историческомъ развитіи“. Въ Кієвѣ пробувавъ ѓнъ до р. 1854. Вернувшись въ Харківъ занявъ ѓнъ давню свою катедру и бувъ професоромъ до р. 1858., въ котрѣмъ пѣшовъ въ ѓдставку. Опѣсля живъ на берегахъ Женевського озера и на полудневѣмъ березу Крыма въ Ялтѣ, де й умеръ въ кѣнци червня 1870. р. ѓдъ раны, яку въ нападѣ меляхолійнѣмъ завдавъ собѣ своєю рукою.

Метлинській визначувавъ ся вдачею вельми симпатичною: въ поглядахъ своихъ на свѣтъ бувъ ѓнъ идеалистъ, щѣ вважавъ ся щасливимъ, коли мѣгъ другимъ добро творити. Все своє жите остававъ ся холостомъ, а доходы професорскій обертавъ въ бѣльшѣй часті на удержанє своєи родини та на пѣдмогу бѣднои молодежи. Про-те студенти университетскій горнулись до него мовъ до свого батька, бажаючи користуватись его наукою и досвѣдомъ практичнимъ. Любивъ же Метлинській особливо тыхъ Украинцѣвъ, котрї его звеселяли звуками рѣднихъ пѣсень и передавали ему деякі дрѣбки изъ величного скарбу поезій прѣстонароднои. А по-за-якъ въ квартиру Метлинського приходили такожъ кобзарѣ, щѣ спѣвали украинскій думы, то тї збори студентскій були неначе словесною „Свѣчію“, въ котрѣй молодї товаришѣ грѣлись при ватрѣ народныхъ святощїй. Вже-жь и самъ

Метлиньскій знавъ чи-мало пѣсень народныхъ, котрыхъ навчила его стара бабусенька, и ѳдтакъ въ думцѣ „Бабусенька“ присвятивъ ѳнъ згадцѣ еи сеей слова: „Старую бабусеньку згадаю! вона мене кохала: пѣснями целенала, рѳднымъ словомъ кормила, рѳдноѳ мовѣ учила, — старую бабусеньку згадаю!“ (стор. 69.)

На университетѣ зъявлявъ Метлиньскій хосенну дѣяльнѳсть дидактичну, домагаючись ѳдѣ студентѳвъ, щѳбъ запопадливо займались письменними вправами литературними; ѳдтакъ у себе дома оживлювавъ ѳнъ тую науку животворнымъ духомъ рѳдного слова. Такъ отже лекціѳ университетекѳ доповнювались въ хатѣ професора розмовами про рѳдну литературу.

Метлиньскій вивчивъ ся трохи-не веѳхъ языкѳвъ славянськихъ и познакомивъ ся такожь зъ мовою нѣмецкою. Саме-тогдѣ въ трицятыхъ рокахъ проявились дружнѳ взаимины мѣжь Славянами; особливо-жь ческѳ славянофилы Колляръ, Ганка, Челяковскѳ стали проповѣдниками новои братньои любви мѣжь народами славянскими. ѳдтакъ Амвросіѳ Метлиньскѳ и Олександръ Корсунъ¹⁾ були першѳ славянофилы украинскѳ, котрѳ любовь до батькѳвщини бажали погодити зъ симпатіями до державы правовѣрного царя.

Свою литературну дѣяльнѳсть почавъ Метлиньскѳ въ кѳнци трицятыхъ рокѳвъ, и ѳдтакъ въ 1839. р. пѳдѣ псевдонимомъ Амвросіѳ Могилы выдавъ ѳнъ въ Харьковѣ „Думки и пѣсенѣ та ще де-що“ (12⁰, сторѳнъ 204). Попереду напечатавъ ѳнъ въ сѳбѣ книжочцѣ „замѣтки относительно южнорусскаго языка“ (стор. 1—35)²⁾. Видячи, щѳ московскѳ панслависты въ бѳльшѳй части неприхильно ѳдносились до языка руско-украинь-

¹⁾ Гляди II., стор. 244—250.

²⁾ Тѳ замѣтки пѳдписавъ А. Метлиньскѳ своимъ именемъ.

ского¹⁾, Метлиньскій высказавъ ось-таку думку про будущу долю рѣдной мовы: „Южнорусскій языкъ со дня на день забывається и молкнетъ, и, придетъ время, забудется и смолкнетъ.... Но можетъ быть и то, что въ эпоху пренебреженія южнорусскаго языка, любовь къ нему проснется... Уже свѣтлое вниманіе правительства и просвѣщенныхъ мужей звѣздою благовѣстія засіяло надъ міромъ Словеніи, — и ни одна черта народности не изгладится, ни одно зданіе языка не разрушится, ни одна православная мысль не умретъ безплодно въ этомъ мірѣ“ (стор. 3. 4.). — Одаткъ слѣдує девять замѣтокъ про руско-украинську мову и правописъ. Именно въ четвертѣй замѣтцѣ подає Метлиньскій взбрѣць пятьохъ правописіи украинськихъ, се-бѣ-то правописи Максимовича, Котляревскаго, Срезневскаго, Артемовскаго-Гулака и зразокъ своєи правописи, котрой ѓнѣ придержувавъ ся въ выданю „думокъ и пѣсень“ (стор. 13—15). Ось и поглядѣ на сю правописъ Метлиньскаго: Задержавши стародавню букву ꙗ для означенія звука і, жі и букву ѡ (= старосл. и старорус. ѡ), писавъ ѓнѣ ѡ (і) = о, ѓдтакъ ѡ, і = е, а иногдѣ такожь ѡ = е, о (въ деklinація заименникѡвъ и приложникѡвъ); отже: лѣто, сѣнь, кѡнь (конь), вѣйсько (войсько), зѣлья (зеліє), сѣбный (серебрный), ѡн (он), нѣй (ней), добръмъ (добромъ). — Пѣсля сихъ замѣтокъ заявивъ Метлиньскій, що ѓнѣ радѣ-бы написати повну граматику и словарь рѣдной мовы, коли-бѣ Богъ помѡгъ, и люде не боронили ѡму сеи працѣ. Опроче замѣтивъ ѓнѣ тутъ, що головною его цѣлію було, звернути увагу Украинцѣвъ на деякі окремі прикметы рѣдной мовы (стор. 34).

Пѣсля сего переднаго слова слѣдуютъ „думки и пѣснѣ“ (числомъ 28). Сіи стихотворы Метлиньскаго по-

¹⁾ Мѣжь московскими панславистами означувавъ ся тогдѣ именно М. Погодинъ.

хваливъ уже въ 1844. р. Микола Костомарѣвъ, написавши въ „Молодику“ (стор. 182—184) мѣжь инымъ отъ-се: „Большая часть изъ его стихотвореній запечатльна истиннымъ дарованіемъ и отличается особенною художественностію... Характеръ стихотвореній Могилы отличается глубокою грустью и вѣрными изображеніями древняго быта. Онъ прекрасно поиялъ поэзію степной козацкой жизни; у него козакъ вездѣ является существомъ высокимъ, но вмѣстѣ буйнымъ и дикимъ; сцена дѣйствія его покрыта туманомъ и слезами...“

И які-жь провѣдніи идеї проявляютъ ся въ лиричныхъ творахъ Амвросія Могилы? Украина саме-тогдѣ была заснула и ѳдакъ на ватрѣ батькѣвскѣй погасло ясне поломя народного житя, та въ попелѣ тлѣли лишъ деякіи искры. Могыла любивъ народнїи святощѣ, одначе не смѣвъ голосно заявити своего патріотизму супроти новыхъ порядкѣвъ на Украинѣ. Коли-жь занастивъ ся національный побуть козачины, коли не стало давного житя въ рѣднѣй земли, то поеть розкрывавъ могилы „начиненїи трупомъ“, и сумовитый приглядавъ ся руинѣ колишнѣи славы народной. Вже-жь и Маркіянъ Шашкевичъ запримѣтивъ сю вдачу Могилы, пишучи отъ-се до своего приятеля Михайла Козловского; „При Ластѣвцѣ¹⁾ ступае вагою сановитый, сумный, казавъ бы-сь пристарый Могыла, и заглядае не такъ якъ ластѣвка весело въ ѳконця, а ступае пѣдъ землю въ могилы, цѣлуе порохъ, обнимае кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляе зъ вѣтрами по стѣнахъ або зъ ворономъ по-пѣдъ небеса“²⁾).

¹⁾ М. Шашкевичъ згадуе про тую „Ластѣвку“, котру Евгени Гребѣника выдавъ въ Петербурзѣ 1841. р.

²⁾ Порѣвн. И. Онишкевича „Руску Библиотеку“, томъ III, стор. 61.

Образы колишньої слави меркотять въ уявѣ поета лише въ ночі, коли зброньки въ туманъ поховають ся и мѣсяць у хмары заплыве. Тодѣ гетьманъ стоить високо на замку: голову свою схиляє якъ былину и орломъ позирає на Украину. Але-жь край вже втихомиривъ ся: гетьманъ чує, що бдѣ моря до моря не пахне вже ворога духъ, видать, що орелъ безъ крыль и безъ пѣрь, — що козакъ и кѣнь умеръ; — все тихо й глухо... Гетьманъ прислухавъ ся, глянувъ ще разъ на Украину, и схиливъ ся якъ былина въ домовину (стор. 81—83).

Коли-жь годѣ привернути славной бувальщины, то треба поетови погодитись зъ сучаснымъ побутомъ въ державѣ. Про-те въ думцѣ „Самотній спѣвцѣ“ зъявляє онъ ось-таку думку славянофильску:

Є въ насъ вѣра, царь и мова,
И чи-мало насъ Словенъ;
Все своє въ насъ, — ну, чого намъ
Ще шукати въ бисурменъ? (стор. 73.)

Въ сѣй думцѣ сказавъ Могила, що поодинокі народности славянскій въ новѣмъ побутѣ суспѣльно-національнѣмъ задержують окремі прикметы свои породы. А вже-жь рѣкъ опѣсля (1840) Олександръ Корсунъ назвавъ Украину щасливою, що она будучи жѣвною придбала для своихъ дѣтокъ ще й батька, се-бѣ то царя православного. Теперъ-то (по думцѣ Корсуна) Украинцѣ и Москаль панують, мѣжь-тымъ коли инші Словене сердеги у Нѣмця бѣдують¹⁾. Та й самъ Метлинскій звеличивъ силу Москвы въ думцѣ „Пожаръ Москвы“, починаючи сей стихотворѣнь отъ-сими словами:

Царство бѣлого царя широко резлегло ся,
Одъ веходу до заходу сонця простягло ся:

¹⁾ „Сіпѣ“, украинскій новорочникъ. Харькѣвъ 1841; стор. 211. 212.

Є тамъ чи-мало мѣсяця для силы,
Мѣсяця чи-мало и для могилы (стор. 101)¹).

Згадуючи про пожаръ того города поетъ каже, що Москву святую изъ-пѣдъ ворога-Француза вызволяли чубаті козаки (стор. 103.).

Найкрасшимъ поетичнымъ творомъ Метлинського єсть думка „Козачая смерть“ (стор. 87—89). Єъ присвятивъ авторъ Петру Петровичу Артемовскому-Гулаку, поставивши „мотто“ изъ „Слова о полку Игоревѣмъ“ („Сваты поповша и сами полегоша“). Поетъ каже, що тамъ, де недавно козакъ на Ляха налѣтавъ, теперь по бѣлому степови сивый туманъ тихо розлягає ся, и степъ-земля рѣдну й нерѣдну кровь допиває. Та отъ, про-мѣжь трупами хтось стогне, мовъ розмовляє: то старый козакъ изъ сыномъ вѣку доживає, порубаный зъ посѣченымъ ось-такъ розмовляє:

- Батьку, батьку! менѣ душно, мене пече,
Въ горлѣ засыхає!
- Сынку, сынку! била мене все кровь тече,
Водицѣ немає!
- Батьку, батьку! хто по насъ въ степу заплаче?
Хто насъ поховає?
- Чуєшь, сынку? чорный воронъ вѣтсья, криче,
За дяка сѣває!
- Батьку! изъ-за плечей морозъ подирає,
Въ серцѣ стыне, стыне...

¹) Въ думцѣ „Пожаръ Москвы“ каже поетъ, що коло Москвы полягло чи-мало нашихъ костей, такъ що й воску на поминъ не стало. Тогдѣ покѣйнымъ братьямъ-лицарямъ запалено одну свѣчку, по-за-якъ „Москва, якъ Божая свѣчка огнемъ запалала“ (стор. 103). Такожъ Корсунъ у „Снопѣ“ высказує ту-саму гадку въ думцѣ „Велика панихида“, котру переложивши зъ ческого присвятивъ „Москалямъ“. („Снѣпъ“, стор. 224. 225).

— Трупомъ вкрый ся, кровю вражою умый ся!

Й ихъ не трохи гине...

Оттакъ розмовлявъ батько зъ сыномъ на боевищи; — небавомъ опбсла оба застогнали й замовкли... тѣльки кровь дзюрчала.

Поеть кѣнчить чудову сю думку отъ-сими словами:

Де недавно козакъ гомонѣвъ, його кѣнь тупотѣвъ,

Воронъ крикавъ, лѣтавъ и спускавъ ся, й на трунахъ
[сѣдавъ,

Чуешь, якъ и вѣтеръ засвистѣвъ, загомонѣвъ?

Плаче-оплакуе козакѣвъ, своихъ братѣвъ...

Кости по степахъ въ пѣскахъ ховае,

Пѣню поминальную спѣвае...

Такъ отже минула козацка слава, и згадка про неѣ живе тѣлько въ пѣсняхъ бандуристѣвъ. Про-те въ думцѣ „Бандура“, котру Метлиньскій присвятивъ Іереміи Галцѣ, сказано про старого козака-спѣвака, що бнѣ спѣвае про гетьмана, про гайдамаку, — що тогдѣ плаче бандура, мовъ оживае (стор. 39. 40). Въ думцѣ же „Смерть бандуриста“ (стор. 116—120) старый козакъ каже, що въ ему и въ бандурѣ вже голосъ замирае, — ба бнѣ заявляє въ розпуцѣ сердца, що „вже не гремѣти-ме, вже не горѣти-ме якъ въ хмарѣ пѣсня въ народѣ, бо вже наша мова конае...“ Але-жъ думка сея кѣнчить ся сими вѣщими словами:

Запалало и стемнѣло,

Застогнало въ небесахъ...

Хлынувъ дождь, — загомонѣло

На горахъ, поляхъ, въ борахъ...

Старця й бандуры немае,

Пѣня по-міру лѣтае!

Изъ сего короткого огляду видно, що Метлиньскій бувъ справдѣ тымъ бандуристомъ, що на руинѣ батькѣвъ-

щини плакавъ-рыдавъ изъ-за недолѣ землякѣвъ. Де-якон пѣльги для примученого сердца глядавъ бнѣ въ захистѣ православного царя; бѣтакъ думавъ бнѣ, що въ службѣ царскѣй козаки стануть опять гуляти по поли и шукати собѣ славы въ боротьбѣ зъ ворогомъ (стор. 43). А поза-якъ Метлинскѣй симпатично бѣносивъ ся до тогочасного славянофильства, то й ческѣй патріоты-письменники помянули сего тямущого Украинця добрымъ словомъ. Бѣтакъ Франць-Ладиславъ Челяковскѣй переложивъ три думки Метлинского на мову ческу и выдавъ ихъ въ „ческѣй антологіи“¹⁾. Осъ и заголовки сихъ перекладаныхъ думокъ: 1. Hetman; 2. Odrodilec (зрадникъ); 3. Kozácká smrt.

Деякѣ думки Метлинского основують ся на поезіи простонароднѣй. Сюды належать именно думки: „Пѣдземна церква“ (стор. 59—61), „Перекотиполе“ (стор. 66—68) и „Дитина-сиротина“ (стор. 75—78). Годить ся тутъ замѣтити, що переказъ про перекотиполе послуживъ такожъ Григорію Квѣтцѣ-Основяненкови засновкомъ въ писаню прекрасной повѣсти пѣдъ тымъ-самымъ заголовкомъ.

Мѣжь думками и пѣснями Метлинского находить ся ще вельми гарный стихотвѣръ п. з. „Глекъ“, що єго авторъ присвятивъ „Грицькови Основяненкови“ (стор. 108—115). Сей стихотвѣръ має прикмету поезіѣ эпичной и служить доказомъ, що у Метлинского бувъ такожъ чи-малый талантъ, писати вдатнѣ оповѣданя поетичнѣй. Авторъ розказує тутъ, якъ Глекъ пѣзноу добою выйшовъ бѣдъ нанѣ-отця. Старый козакъ бувъ трохи выпивъ

¹⁾ „Casopis českého museum“. XVI. ročník. V Praze 1842. Z anthologie maloruské. Přeložením Fr. L. Čelakovského: 1) Hetman (str. 323. 324); 2) Odrodilec (str. 324); 3) Kozácká smrt (str. 332—334).

и замѣсьць до своєї хаты зайшовъ на кладовище. Тутъ пѣзнававъ онъ могилы своихъ товаришѣвъ и приятелѣвъ и пригадувавъ собѣ подѣвъ зъ ихъ житя. Епичный сей твѣръ кѣнчить ся семи словами:

Такъ Глекъ старый балакавъ дуже, далъ тихше,
А тамъ замовкъ, схиливъ ся на могилу...

До церкви въ-ранцѣ йшли, — до його, онъ не дыше:
Взяли, та й положили въ домовину.

Се поетичне оповѣданѣ подобае ся особливо зъ за того, що авторъ смѣе ся тутъ крѣзь сльозы, и що онъ на кладовищи розвивае образъ колишнього змаганя громадянъ въ житю суспѣльнѣмъ.

Въ думкахъ и пѣсняхъ Метлинського добавчаемо мову ядренисту, зложеноу по-найбѣльше въ вѣршѣ сялябичній; одначе зустрічаемо подекуды такожь правильнѣй ямбы и трохеѣ. Опроче всякѣй вѣршѣ визначують ся правильнымъ римомъ.

Пѣсля думокъ и пѣсень Метлинського слѣдують въ сѣмъ збѣрнику переклады деякихъ стихотворѣвъ славянскихъ и нѣмецкихъ, що осмотренѣ суть заголовками: „Луна изъ Словенѣ“ (стор. 121—161) и „Луна ще изъ Нѣмецѣ“ (стор. 163—175). У главѣ „Луна изъ Словенѣ“ Метлинскѣй напечатавъ навпередъ одинъ чекскѣй сонетъ Колляра изъ епичного твору „Slávy dcera“ (№ 256), почѣмъ слѣдуе 1) Луна „изъ Чехѣ“, се-бѣ-то перекладъ деякихъ стихотворѣвъ чекскихъ, именно: а) „Ночна розмова“ (изъ Челяковского); б) Розмова „милого зъ милоу“; в) „Смерть царя“; г) Сонетъ (изъ Колляра; переложено на мову росскѣйску); — 2) Луна „изъ Старочехѣ“ (зъ короледворскѣй рукописи): а) „Бенесъ Германовъ“; б) „Олень“; в) „Сиротина“; г) „Роза“ (переложено на мову росскѣйску) 1) — 3) Луна „изъ Словацѣ“, се-бѣ-то

1) Рукопись Короледворску переложивъ на мову руску вже передше Маркѣянъ Шашкевичъ.

пѣснѣ словацкій (числомъ 9); — 4) Луна „изъ Сербіѣ“; тутъ переложено три сербскій пѣснѣ на мову руско-украиньску, а четверту пѣсню на мову російську; — 5) Луна „изъ Польщѣ“: а) „Морлакъ въ Венеціа“; б) „Дорога“ (изъ Витвицкого); в) „Чорнобрѣвка“ (изъ Суходольского); г) „Похѣдъ“ (изъ Одянця; переложено на мову російську).

Пѣсля „Луны изъ Словеніѣ“ слѣдує „Луна ще изъ Нѣмеціѣ“. Въ сѣй главѣ находить ся шѣсть стихотворѣвъ нѣмецкихъ въ перекладѣ руско-украиньскѣмъ: а) „Привязні душѣ“ (изъ Матиссона); б) „Добра-ночь“ (изъ Кернера); в) „Було“ (изъ Анастасія Грина); г) „Хлопчикъ-пастушокъ“ (изъ Улянда); д) „Навѣщення зъ могилы“ (изъ Ельншлегера); е) „Пѣсня садѣвничого“ (изъ Улянда).

Одтакъ въ сѣмъ збѣрнику напечатано „Приложенія отъ издателя“ (стор. 177—190). Метлинскій подавъ тутъ навпередъ головні замѣтки правописні, и надруковавъ ѣсѣмъ славянскихъ стихотворѣвъ, именно два чеські, два староческкі, два сербсккі и два польсккі стихотворы. Всѣ они являють ся тутъ въ оригіналѣ, та тѣлько прикрасивъ ихъ Метлинскій своєю рускою правописію. — Въ кѣнци напечатавъ ѣнъ словарець рускій п. з. „объясненіе непонятныхъ для Великороссіянъ южнорускихъ словъ и выраженій“ (стор. 191—204).

Чотыри роки опѣсля (1843) въ журналѣ Бецкого „Молодикъ“ напечатано два украинскій стихотворы Метлинского п. з. „Розмова зъ покѣйными“ и „Рѣдна мова“¹⁾.

Въ 1848. р. Амвросій Метлинскій выдавъ въ Харьковѣ „Ю ж н ы й р у с с к і й з б о р н и к ъ“ (12⁰, сторѣнѣ

¹⁾ Порѣвн. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“ Н. П. Петрова; стор 130.

60 + 108 + 44 + 72 + 92). Въ передньому слові пише він, що до видання сего збірника спонукала его ідея імператорського общества історій и древностей російських при Московському университеті по відділенню етнографіи Росії. Въ сій ідеї сказано, що въ хосені того общества треба б-ть збирати народні казки, байки, пісні, перекази, прислів'я, — та що ему придатні були бы такожі словарі „простонародного языка и мѣстных нарѣчій“. Одаткь замѣчає Метлинський, що для того видавництва придбав він кілька більшихъ и меншихъ письменнихъ творівъ „въ простѣмъ народнѣмъ языкѣ южной Руси“, — що сї творы важні суть именно из-за того, що въ нихъ малює ся вѣрно суспільний побутъ народу українського. Тї то письменні творы подає він отже у своїмъ збірнику, и сподѣє ся, що при участі любителівъ словесности зможе вести дальше се своє видавництво.

Опѣсля слѣдує статья п. з. „Правописаніє южно-русского языка или нарѣчія“ (стор. 9—18). Метлинський каже, що дотѣль появилася трояка правопись українська: Одні намагали користуватись крайною фонетикою, пишучи н. пр. дывыця (дивиться), истаця (їється), иду и йду (їду), виль и вїль (воль); — другі наблюдали за проводомъ Михайла Максимовича правопись етимологічну, пишучи бѣбѣ, вѣсѣ, слѣзѣ; — инші ишли середую дорогою, придержуючись правописи Ивана Котляревского, котру поправивъ И. Срезневскій въ виданію „Наталки Полтавки“ (отже: лѣто, вїль, срібный, бїльються). Сею правописію Котляревского и Срезневского хѣнувавъ ся Метлинський въ виданію „думокъ и пісень“, та приблизивъ ся тѣлько подекуды до вѣговору, по-за-якь писавъ: зїлля (зеліє), спанья и т. д. Одаткь въ виданію „Южного русского Сборника“ зла-

дивъ Метлинській українську правописъ сямъ способомъ : а) ѳдкинувъ знакъ *з* пѳсля твердыхъ спѳвзвукѳвъ, н. пр. дуб; — б) принявъ новый знакъ **и** (се-бѳ-то латиньске *и, v*) для выраженя звука *и* (= **ы, н**): син, води; — в) писавъ *и, йи* замѳсець **к**: свит, *йиду*; — г) звукъ *ї* (= **о, є**) выражавъ ѳнъ знакомъ **й**: дїм, нїс (несль); — д) уживавъ *є* для означеня йотованого самозвука *є*: моє, спиває; — е) принявъ *й* замѳсець **й**: добрий...

Пѳсля сїхъ попереднихъ замѳтокъ слѳдують творы пятохъ українськихъ поетѳвъ. Навпередъ напечатано „Думки и пѳснѳ“ А(мвросїя) М(етлиньского). Тутъ находять ся чотыри думки сего-жь автора: „Бандура“, „Козачї поминки“, „Сирѳтка“ и „Старець“. Сї думки напечатавъ Метлинській вже въ 1839. р. въ збѳрнику своѳмъ „Думки и пѳснѳ та ще де-що“, тѳлько въ новѳмъ выданю (1848) переробивъ ѳнъ ихъ подекуды, изъ-за чоґо сї чотыри думки являють ся тутъ въ новѳй редакцїи¹). Опроче послѳ думки „Козачї поминки“ напечатавъ Метлинській ще й ческїй перекладъ (п. з. „Козацка смрт“), що єґо зладивъ Челяковскїй пѳсля першої редакцїѳ.

ѳдтакъ слѳдують въ сѳмъ збѳрнику отъ-сї поетичнї творы: а) „Думы та сїѳвы“ Михайла Петренка (стор. 26—60); — б) „Вовкулака“, украиньске повѳрье. Розказъ въ стихахъ Стефана Александрова (стор. 1—108²)²) — „Наталя, або двѳ долѳ разомъ“. Поема Михайла Макаровского (стор. 1—44³); — г) „Гарасько, або таланъ и въ неволи“. Повѳсть въ стихахъ Михайла Макаровского

¹) Въ новѳмъ выданю (зъ 1848. р.) змѳнивъ Метлинській такожь заґоловки двохъ думокъ, по-за-якъ замѳсець „Козачая смертъ“ написавъ „Козачї поминки“, та й назву „Дитина-Сиротина“ заступивъ заґоловкомъ „Сирѳтка“.

²) Про „Вовкулаку“ Степана Александрова гляди II., стор. 258—260.

(стор. 1—72⁴)¹⁾; — д) „Щира любовь, або милый дорогше щастя“. Драма Грицька Основяненка [Григорія Квѣтки] (стор. 1—92⁵).

Въ 1852 р. выдавъ Метлиньскій въ Кіевѣ „Байки и прибаютки“ Льва Боровиковского (12^о, сторѣнь 118)²⁾, а въ 1854. р. напечатавъ ѓнѣ въ тѣмъ-же городѣ „Народныя южнорусскія пѣсни (8^о, сторѣнь XVIII—472)³⁾.

Въ переднѣмъ словѣ сего своего збѣрника говорить Метлиньскій децо про способъ твореня литературы простонародной и про народный напрямъ словесности письменной, ѓдтакъ замѣчае, що украиньскѣ пѣсенѣ людовѣ збиравъ такожь Микола В. Гоголь. Сказавши де-що про

¹⁾ Про оба епичнѣ творы Михайла Макаровского („Наталя“ и „Гарасько“) гляди II, стор. 262—269.

²⁾ Про „Байки и прибаютки“ Льва Боровиковского гляди II, стор. 271—274. Кажуть, що Метлиньскій напечатавъ сѣ байки мабутъ безъ призову автора. (Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 130., замѣтка). ѓдтакъ самъ выдавецъ пѣдъ псевдонимомъ „Землякъ“ помѣстивъ рецензію байокъ Боровиковского въ 24. числѣ „Москвитянина“ за рѣкъ 1852.

³⁾ Уже передше напечатано отъ-сѣ збѣрники рускихъ пѣсень простонародныхъ: а) „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсень“ (князя П. Цертелева). С.-Петербургъ 1819; — б) „Малороссійскія пѣсни“, изданныя Михаиломъ Максимовичемъ. Москва 1827; — в) „Запорожская Старина“ (И. И. Срезневского) 2 части въ 6 книжкахъ. Харьковъ 1833—1838; — г) „Украинскія народныя пѣсни“ изданныя М. Максимовичемъ. Часть I. Москва 1834; — д) „Малорусскія и червонорусскія думы и пѣсни“ (Платона Лукашевича). С.-Петербургъ 1836; — е) „Pieśni ludu ruskiego w Galicyi“. Zebrał Żegota Pauli. Tom I. II. Lwów 1839—1840; — ж) „Сборникъ украинскихъ пѣсень“, издаваемый М. Максимовичемъ. Часть I. Кіевъ 1849. — Въ 1833. р. выдавъ у Львовѣ Вацлавъ зъ Одеська „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego“.

правопис¹⁾, въ якѣй печатано народнй южнорускй пѣснь, заявляє бнѣ, що въ выданю сихъ пѣсень годѣ було наблюдати окремыхъ прикметъ мовы въ рѣзныхъ пѣднарѣчїяхъ, та що бнѣ придержувавъ ся выговору нарѣчїя головного. Важнй суть ѡдтакъ его замѣтки про ритмъ пѣсень. Вѣршь простонародноя пѣснь по наибѣльше обѣймае 14 складѣвъ (сїлябѣ), або 7 парѣ, зъ котрыхъ четвертою парю кѣнчить ся перша половина вѣрша, по-заякъ тутъ наблюдае ся пересѣчка (цезура) въ кѣнци якогонебудь слова. Про-те такй довгй вѣршь може роздѣлитись на-двое, изъ-за чого творять ся два коротшй вѣршѣ, одинъ изъ чотырохъ, а другй изъ трохъ парѣ складѣвъ. Всякй-жь двѣ пары складѣвъ, крѣмъ послѣдней ѡддѣльной, мають тѣлько одинъ наголосъ (accentus) на другѣмъ або на третѣмъ складѣ. Хоча-бѣ отже изъ чотырохъ сїлябѣ и двѣ зъявляли наголосъ, то тѣлько одинъ наголосъ пѣдносить ся сильнѣйше, а другй вызначуе ся слабше²⁾. Такъ отже треба читати: козакъ добрый, або козакъ дѣбрый (не козакъ дѣбрый). Осъ и примѣръ такогo вѣрша:

Хилѣте ся | густй лѣзы, || ѡдкѣль вѣтеръ | вѣе,
Дивѣте ся, | карй ѡчи, || ѡдкѣль мйлый | вѣе.

Рѣдко-коли вызначуе ся наголосомъ першй або четвертый складѣ; н. пр.

Изъ-за горй | вѣтеръ вѣе, || жйто поло | вѣе:

На козакá | худа слáва, || що робйть не | вмѣе.

¹⁾ Метлинскй ѡдкинувши тутъ знакъ ѣ въ кѣнци слѣвъ пѣсля твердыхъ спѣвзвукѣвъ писавъ и для означеня звука *i*, *ji* (тило = тѣло, иду = ѣду), мѣжь-тымъ коли бнѣ звукъ *u* (= *y*, *u*) выражавъ знакомъ *u* (сын, роботы).

²⁾ Порѣвн. „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ von Dr. Emil Ogonowski. Lemberg. 1830. Anhang: „Einige Bemerkungen über die Betonung im Ruthenischen“. Seite 234.

Одтакъ слѣдує подѣль пѣсень на шѣсть громадъ, котрѣ розмежують ся зновъ въ поменшій ѡддѣлы. Ось и переглядъ тыхъ головныхъ громадъ: I. „Пѣсни житейскія“; II. „пѣсни годовыя“; III. „пѣсни и думы поучительныя“; IV. „думы и пѣсни былевыя“ (историчнѣ); V. „пѣсни бытовыя“ (пѣсенѣ жита суспѣльного) и VI. „пѣсни шуточныя“. Всѣхъ пѣсень, выданныхъ Метлинскимъ, есть около 800.

Мѣжь думами историчными вважає ся многоцѣнною дума „про Хвеська Ганжу Андибера“, що ѡдносить ся до дѣвъ 1647. р. (стор. 377—382)¹⁾. Противъ дукѡвъ-серебряникѡвъ выступають тутъ бѣднѣй „летяги“-козаки, котрыхъ проводыромъ являє ся гетьманъ запорожскій, Хвесько Ганжа Андиберъ. До тыхъ-то дукѡвъ озвавъ ся бѣтъ згѡрдно отъ-сими словами:

Ей дуки, кажутъ, вы дуки!

За вами всѣ луги и луки,

Нѣгде нашему брату козаку-летязѣ стати

И коня попасти!

Такъ отже въ сѣмъ збѡрнику прѡстонародныхъ пѣсень находимо не одну смѣливу гадку, котрой Метлинскій у своихъ „думкахъ и пѣсняхъ“ не поваживъ ся высказати. Все-жь таки въ развитку нашої литературы заслуга єго есть чи-мала: ѡнъ явивъ ся поетомъ въ передодни національного змаганя Украины, — ѡнъ бувъ неначе „предитечею“ Тараса Шевченка, и въ 1839. р. сѣввавъ про рунну батькѡвщины, згадуючи сумовито про давну славу козачины. Хоча-жь Шевченко въ думѣ „Тарасова нѡчь“ (зъ 1840. р.) зъявивъ симпатію до гетьманщины, то однако сѣбмнувъ ѡнъ тутъ, що ворогами Украины були не тѡлько Татаре й Ляхи, але й Москалѣ,

¹⁾ Сю думу записано ѡдъ кобзарѣвъ Андрѣя Шута и Андрѣя Бешка въ Чернигѡвщинѣ.

и про-те для України не мѡгъ бнѣ глядати захисту пѡдъ кормигою царя православного. Метлинскій розкрывъ могили, „начиненій трупомъ“, а Шевченко спѣвавъ надъ могилами, що „слава не поляже, — не поляже, а розкаже, що дѣялось въ свѣтѣ, чія правда, чія кривда, и чин мы дѣти“¹⁾.

4. Тарасъ Шевченко²⁾.

Пѣсля загибели національной самостѡйности України высшій веретвы суспѡбности стались по-найбѡльше перевертнями супроти руско-українського народу, котрого доля була незавидна, по-за-якъ головнимъ єго репрезентантомъ були невольники-крѣпаки. Колись охороняла Украина Польшу й Москву ѡдъ нападѡвъ дикои

¹⁾ „До Основяненка“. („Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. 2).

²⁾ Важнѣйша литература: а) „Воспоминаніє о Шевченкѣ; єго смерть и погребеніє“ („Основа“. Петербургъ 1861; мартъ, стор. 1—21. Стаття Л. Жемчужникова). — б) „Значеніє Шевченка для України. Проводы тѣла єго въ Украину изъ Петербурга“ („Основа“ 1861; іюнь, стор. 1—38²⁾). — в) „Taras Szewczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego, z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861. — г) „Taras Szewczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865. — д) „Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter“. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. — є) „Провідні идеї въ письмахъ Тараса Шевченка“. Студіумъ О. М. Партицкого. У Львові 1872. — ж) „Критично-естетичний погляд О. М. Огоновского на декотрі поезіи Тараса Шевченка: I. До Основяненка („Правда“, письмо літературно-політичне. У Львові 1872; число 9., стор. 431—441); II. Послание землякам („Правда“, 1873; число 1, стор. 24—38); III. Погляд на важнѣйші думки Шевченкові (ibid. ч. 3., стор. 114—125); IV. Неофіти (ibid. ч. 4., стор. 166—172; ч. 5., стор. 197—201; ч. 6., стор. 227—232). — з) „Гайдамаки“. Поєма Тараса Шевченка. Студіумъ О. Меляна Огоновского („Правда“. Місячник для словесности, науки и полі-

Татарвы, — колись була она забороломъ свободы противъ пошести неволѣ, — та отъ, зъ волѣ могучихъ сусѣдѣвъ попалась въ недолю-неволю. Здавалось, що она на вѣки заснула, що густі мраки покрили велику могилу на кладовищи народнѣмъ. Правда, що часъ бѣдъ часу блимали крѣзь пѣтму деякі зѣрки, вказуючи путь-дорогу недовиткамъ, щѣ мовъ тѣни покѣйникѣвъ снувались на згарщи святинѣ народного житя, одначе сонъ-дрѣмота й смерть-неволя лягли великою утomoю и руиною на примученѣй земли. Ажъ ось зъ-нечева по безкрайнихъ степахъ залунавъ покликъ до нового житя, — и зворухнулись мерцѣ въ могилахъ, розкрыли очи, и побачили свого брата, щѣ самъ бувъ колись крѣпакомъ-невольникомъ, а теперъ ставъ апостоломъ правды й науки. Такъ отже до закрѣпощеного народу зрозумѣлимъ словомъ мѣгъ промовити тѣлько той вѣщій поетъ, щѣ въ нѣмъ була кѣсть бѣдъ кости и кровь бѣдъ крови нещасныхъ мужикѣвъ. Симъ поетомъ бувъ Тарасъ Шевченко. Въ имени цѣлого народу, загибаючого въ неволи, заспѣвавъ ѣнъ

тики. У Львові 1879; стор. 161—174, 219—229, 286—296, 351—357). — и) „Бесіда Володимира Барвінського“, виголошена на музикально-декламаторськѣмъ вечері у Львові в XV. роковини смерті Тараса Шевченка, дня 11. марта 1876. (Додаток до числа 6. „Правди“ р. 1876). — і) „Le poète national de la Petite-Russie Chevtschenko“. Émile Dugand („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tom XV.; р. 919—944). — к) „Шевченко, українофілії соціалізм“. Стаття М. Драгоманова в укр. збірці „Громада“. Nr. 4. Женева 1879. — л) „Причинки до оціненія поезій Тараса Шевченка“. Стаття Івана Франка у Львівськѣмъ „Сьвіті“. 1881. і 1882. р., стор. 158—161, 171—172, 195—199, 221—224 — м) „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Нѣкоторыя дополненія и поправки къ его біографіи“ („Кіевская Старина“. 1882. Томъ III., стор 560—567. Стаття П. Лебедеенцев]а). — н) „Тарасъ Гр. Шевченко“ по воспоминаніямъ разныхъ лицъ [1831—1861. г.] („Кіевская Старина“. 1882. Томъ IV., стор. 66—77. Стаття Н. Бѣлозерского). —

щєсно нову, щєсно свободи й волї, и на руинї батькїв-
щини высказавъ отъ-сю правду :

Не вмїрає душа наша,
Не вмїрає воля,
И насытый не выоре,
На днї моря поле,
Не скує душї живои
И слова живого.... (II, 56)¹⁾.

а) Дитячїй вїкъ Тараса. Тарасъ Григорїевичъ Шевченко родивъ ся 25. лютого 1814. р. въ селї Моринцяхъ, повїту Звенигородского, губернїи Кїївскои правобѣчь Днїпра. Дїдъ Шевченка бувъ по ремеслу швець ; ѳдеи й пѳшла назва родини. Родителї его були крѣпаками помѣщика Василя Васильевича Енгельгардта, щѳ бувъ племѣнникомъ князя Гр. А. Потемкина Таврицкого и дѣйствительнымъ тайнымъ совѣтникомъ. Отець Тараса, Гри-

ѳ) „Жизнь и произведенїя Тараса Шевченка“. Сводъ матеріаловъ для его біографїи. Съ портретомъ. Составилъ М. К. Чалый. Кїевъ 1882. — п) „Посланїе Шевченка“. Естетично-критична студїя Иліи Кокорудза („Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. У Львовѣ 1885; число 15—19). — р) „Чѣмъ есть для насъ Шевченко?“ Критичное розсужденїе Ф. С(вистуна). Львовъ 1885. — Вельми богату литературу про Тараса Шевченка подавъ М. Комаровъ въ „Библіографичномъ Показчику новои украинської літературы“ (1798—1833 р.). Кїївъ 1883.

Важнымъ жереломъ для біографїи Тараса Шевченка есть его „Дневникъ“, печатаный въ Петербургскѳй „Основѣ“ 1831. и 1862. р., ѳдтакъ многоцѣннїи суть его „Листы“, писанїи до рѳзныхъ особъ а друкованїи именно въ „Основѣ“ и „Кїевскѳй Старинѣ“.

¹⁾ Цитаты зъ „Кобзаря“ Шевченкового наводять ся пѳсля выданя Прагского зъ р. 1876. Число римске означає томъ, арабске-жь — сторону. Другимъ томомъ уважає ся тота частина „Кобзаря“, въ котрѳи напечатано поезїи, забороненїи цензурою въ Россїи.

горій, бувъ родомъ изъ села Керелѣвки, повѣту Звенигородского. Се бувъ чоловѣкъ письменный и розумный, але не мавъ своєї волѣ; про-те, якъ оженивъ ся, пере-нѣсь ся по приказу помѣщика зъ Керелѣвки до Моринець, зъ-ѣдки була его жѣнка. Такъ отже въ Моринцяхъ родивъ ся Тарасъ.

Всѣхъ дѣтій у Григорія Шевченка було пятеро: найстаршій сынъ Микита, ѣдтакъ дочка Катерина, третій Тарасъ, четверта Ирина, а наймолодшій сынъ Осипъ.

Якъ мнувъ одинъ рѣкъ зъ половиною, родители Тараса вернулись зъ Моринець въ Керелѣвку. Коли отже Тарасъ подрѣсь, то ставъ тямити себе въ Керелѣвцѣ; про-те й всѣ его дитячї споминки вяжуть ся до Керелѣвки.

Та невеличкій бувъ тогдѣшний свѣтъ маленького Тараса. Бѣдна, стара, бѣла хата зъ почорнѣлою соломяною стрѣхою и зъ чорнымъ дымаремъ, около хаты на причѣлку яблуня зъ червонобокїми яблуками, навкруги яблуня зѣльникъ, у ворѣтъ стара вѣтвиста верба, за вербою клуня, за клунею на горбѣ садъ, за садомъ левада, за левадою долина, а въ долинѣ тихій потѣкъ, неначе уквѣтчаныи вербами и калиною. А въ тѣмъ потоцѣ пѣдъ широколистяными лопухами купае ся кремезный, бѣлявий хлопчина; выкупавшись вбѣгае въ тѣнистый садъ, паде пѣдъ першою грушею або яблунею и засыпляе. Выспавшись гараздъ, дивить ся ѣнъ на далеку гору и пытае ся самъ себе: „А щѣ тамъ за горою? Мабуть є тамъ залѣзні стовпы, щѣ пѣддержують небо. А-ну, пѣду, та подивлюсь, якъ они его тамъ пѣддержують!“ Вставъ и ненадумуючись, пѣшовъ долиною и левадою навиростецьикъ горѣ, мнувъ царину, ѣдтакъ зъ пѣвъ-версты поля, — ажъ ось на поли стоить висока могила. Тарасъ выдрапавъ ся на могилу, щѣбы подивитись, чи далеко ще до-тыхъ желѣзныхъ стовпѣвъ. Стоить хлопчина и розглядае

ся по обѣ стороны. И по одну сторону село, и по другую сторону село, лишь изъ темныхъ садѣвъ выринають триголовіи церкви, вскрытіи бѣлою бляхою. Задумавъ ся Тарасъ: „Нѣ“, каже, „сегодня поздно, не дойду вже до тыхъ залѣзныхъ стовпѣвъ; пойду завтра разомъ зъ Катрею. Она до череды коровъ погонитъ, а я пойду до залѣзныхъ стовпѣвъ; сегодня только одурю брата Микиту; скажу, що я бачивъ залѣзній стовпы, тѣ, що подпирають небо“.

И отъ, хлопчина похитнувъ ся на могилѣ и скотивъ ся комѣть-головою на землю. Вставши на ноги, не разбиравъ довго, по котрѣмъ боцѣ могилы збсунувъ ся, а просто, куды бачили очи, выбравъ ся нѣбы назадъ до дому. На щасте стрѣтили его чумаки, и вздержавши хлопчину запытались его: „А куды ты мандруешь, парубче?“ — „До дому“. — „А де-жь твоій дѣмъ, небораче?“ — „Въ Керелѣвцѣ“. — „Такъ чого-жь ты идешь у Моринцѣ?“ — „Я не въ Моринцѣ, а въ Керелѣвку йду“. — „А коли въ Керелѣвку, такъ сѣдай на мою мажу, товаришу; мы тебе доведемъ до дому“.

Посадили его на скринку, що буває на передѣ чумацкого возу, дали ему батѣгъ въ руки, — а онъ поганяе собѣ волѣвъ безжурный и веселый, мовь-бы то нѣчого не лучилось. Довѣзжаючи до села, узрѣвъ Тарасъ на прѣтивъ себе на горѣ хату и закричавъ весело: „Онъ-де, онъ-де наша хата!“ — „А коли ты вже бачишь свою хату“, сказавъ хозяинъ воза, „то й иди зъ Богомъ!“ И знявши хлопчину зъ воза, спустивъ его на землю, а обернувшись до товаришѣвъ сказавъ: „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — гукнули чумаки, а хлопчина побѣгъ собѣ въ село.

На дворѣ вже смеркало, коли Тарасъ подѣйшовъ до перелазу, та побачивъ, що всѣ домашні сидятъ собѣ

въ кружку біля хаты на зеленѣмъ „шпорищи“ та й вечеряють. Тѣлько Катерина, котра свого братчика все бавила й дуже любила, не вечеряла, а стояла собѣ біля дверей, підперши голову рукою, и такъ нѣбы-то дивилась на перелазъ. Коли-жъ Тарасъ высунувъ голову зъ-за перелазу, то она скрикнула: „пришовъ! пришовъ!“ Побѣгла до братчика-волокиты, вхопила на руки, понесла черезъ подвѣре и посадила въ кружокъ вечеряти, сказавши: „Съдай вечерять, прибудо!“ Послѣ вечери сестра повела его въ хату, й уклавши на постели, перехрестила, поцѣлувала, и усмѣхаючись у-друге назвала его прибудою.

Тарасъ довго не мѣгъ заснути: пригоди того дня не давали ему спати. Онъ думавъ все о желѣзныхъ стовпахъ, и о тѣмъ, чи говорити про нихъ Катеринѣ та Микитѣ, чи не говорити. А вже жъ Микита бувъ разъ зъ батькомъ въ Одесѣ, и тамъ конче видѣвъ тѣ стовпы; та отъ, якъ ему говорити про нихъ, коли ихъ Тарасъ зовсѣмъ не бачивъ. Катерину можна-бъ ще одурити;... та нѣ... и ѣй не треба нѣчого казати. Одаткъ хлопчина думавъ ще довго о желѣзныхъ стовпахъ, та й заснувъ¹⁾.

Тарасови було тогдѣ пять або шість рокѣвъ. Тогдѣ жила ще его матѣрь; про-те молода его доля була золота й дорога. Ажъ ось два-три роки опѣсля ставъ онъ учитись у школѣ косоокого Совгиря, щѣ бувъ дячкомъ „нестихарнымъ“²⁾. Гѣрко приходилось Тарасови складати *тму - му*, *тля - мя*³⁾, бо ось выбѣгне онъ бувало изъ

¹⁾ Про сю дитячу пригуду свою розказуе самъ поетъ въ оповѣданю „Княгиня“, написанѣмъ по-россійски въ 1853. р. („Кіевская Старина“. 1884. Томъ VIII., стор. 393—395).

²⁾ „Нестихарнымъ“ звавъ ся той дякъ, котрого не назначила власть епархіальна. Такого дяка поставляли громадяне вразъ зѣ священникомъ по давному обычаю.

³⁾ *Тму - му*, *тля - мя* — се зразокъ складаня въ давныхъ букваряхъ на Украинѣ.

школы на улицу, погляне на яръ, а тамъ безжурнї его товаришъ бавлять ся на соломѣ била клунѣ, и не знаютъ, що є на свѣтѣ и дякъ и школа. Ледви-жь ставъ качатись на соломѣ мѣжь щасливими товаришами, приходили сейчасъ два псалтырники, брали Тараса за руки и вели его назадъ въ школу, де Совгирь нагодувавъ его березовою кашою¹).

Въ 1823. р. вмерла Тарасова мати. Про неѣ спѣмнувъ бнѣ опѣсля (1850. р.) отъ-сими словами:

Я бачивъ пекло... Тамъ неволя,
Робота тяжкая, нѣколи
И помолитись не дають.
Тамъ матѣрь добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила. (II, 152.)

До смерти матери хлопчина не знавъ лиха, але якъ не стало доброи неньки, напосѣлась на него недоля, и бдтакъ побивавъ ся бнѣ невзгодинами ажъ до самой смерти. Батько Тараса по смерти жены оставъ ся вдѣвцемъ зъ дрѣбными дѣтьми, бо наймолодшому сынови було пѣвтора року. Оженивъ ся отже въ-друге, и такъ увѣйшла въ дѣмъ мачоха. У неи були дѣти зъ першого подружя, и про-те зъ-за дѣтей-зведенятъ настали въ родинѣ злиднѣ. Не було години безъ сварнѣ по-мѣжь дѣтьми, не було години безъ суперечки мѣжь мачохою а батькомъ. Мачоха не любила наибѣльше пустѣя Тараса за-те, що бнѣ неразъ побивавъ єи слабенького Степанка. То й часто карала она пасынка, хочъ иногдѣ бувъ безвиннымъ.

У Шевченкѣвъ на квартирѣ стоявъ разъ салдатъ. У него вкрадено три золотї; про-те наробивши богато

¹) „Кіевская Старина“. 1884; стор. 396. — Шкѣльнїй товаришъ прозывали Тараса Грушевськимъ. („Правда“, 1876; ч. 1., стор. 24.)

крику, ставъ ѓнъ ихъ шукати. Мачоха выновѣла пѣдо-
зрѣне на пасынка Тараса. Той боживъ ся, що ѓнъ не
виноватый, але мачоха стояла при своѣмъ: „Грошѣ
вкравъ Тарасъ!“ Тогдѣ Тарасъ утѣкъ изъ хаты и скрывъ
ся въ корчахъ калины въ садѣ сусѣднього мужика, що
звавъ ся Женихомъ. Тамъ пересидѣвъ чотыри днѣ. Се-
стра Ирина бережливо скрывала его сховакъ передъ до-
машними, тайкомъ носила ему ѣсти, та й старалась его
розвеселити. Тарасъ устроивъ собѣ въ корчахъ калины
салашъ, поробивъ около него дорѣжки, посыпавъ ихъ
пѣскомъ и забавлявъ ся стрѣльбою изъ бзины. Пятого
дня вынайшли Тараса. Его стали допытувати про тѣ гро-
шѣ черезъ три днѣ. Тымъ допытомъ займавъ ся дядько
Тараса, Павло, „великій катюга“. Коли хлопчина все-
таки ѓдиравъ ся, то звязали ему руки й ноги, и били
его прутемъ, щобъ до вини признавъ ся. Зъ болю при-
нявъ Тарасъ вину на себе, — коли-жь его розвязали
и занытали, де подѣвъ вкрадені грошѣ, то ѓдповѣвъ, що
законавъ ихъ десь-тамъ въ саду, а якъ ему звелѣли, по-
казати тес мѣсце, то вышеръ ся онять, и допытъ розпо-
чавъ ся на-ново. Але пѣчого вже бѣльше не добились
и примученого пасынка кинули въ темну комору... Пѣз-
нѣйше показалося, що злодѣемъ бувъ таки сынъ мачохи;
ѓнъ спрятавъ бувъ грошѣ въ дувлѣ старой вербы. Та-
расъ бувъ все вдячный своѣй сестрѣ за тес, що она въ
тогдѣшнѣмъ его клопотѣ старалась его потѣшити. Коли
вмиравъ, то просивъ приятелѣвъ, не забувати сестры
Ирины.

Невзгодины домові приневолили батька, ѓддалити
Тараса ѓдъ очей мачохи и ѓддати его на науку до мѣ-
щанина Губского. У Губского Тарасъ вивчивъ ся гра-
матки (букваря) дуже швидко, тѣлько сей учитель не

могъ собѣ рады дати зъ хлопцемъ непосидючимъ и пустымъ. Всякіѣ доганы батьковѣ не помагали нѣчого.

А вже-жъ радше слухавъ онъ оповѣданъ свого дѣда й батька про давну бувальщину. Батько бо розказувавъ Тарасови въ недѣлю або въ свята повѣсти зъ библійної исторіѣ або зъ житій святихъ. Иншою була мова столѣтнього дѣда. Онъ бувъ самовидцемъ колѣвщини, се-бѣ-то повстаня хлопѣвъ и козакѣвъ проти польскихъ панѣвъ и жидѣвъ, и въ недѣлю любивъ оповѣдати дѣтямъ и внукамъ про „гайдамакъ“. Ось и згадка Тараса про сѣ страшнѣ оповѣданя:

Бувало въ недѣлю, закrywши Минею,
 По чарцѣ зъ сусѣдомъ выпивши тѣби
 Батько дѣда просить, щобъ той розказавъ
 Про колѣвщину, якъ колись бувало,
 Якъ Залѣзнякъ, Гонта Ляхѣвъ покаравъ.
 Столѣтнѣ очі, якъ зорѣ, сіяли,
 А слово за словомъ смѣялось, лилось:
 Якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла.
 Сусѣде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли,
 И менѣ малому не-разъ довелось
 За титаря плакати. И нѣхто не бачивъ,
 Що мала дитина у куточку плаче. (I, 128.)

Тѣ оповѣданя дѣда вельми вподобались малому хлопчинѣ, и онъ стямивъ ихъ собѣ такъ добре, що зъ тыхъ згадокъ зложивъ пѣзнѣйше чудову поему п. з. „Гайдамаки“. Але не тѣлько оповѣданя дѣда розгрѣвали тогдѣ душу малого Тараса. Онъ ходивъ зѣ сестрами до Лебединьского монастыря, помолитись Богу¹⁾. Мѣжъ черцями жили ще старцѣ, що були самовидцями страшнои рѣзнѣ

¹⁾ Монастырь Лебединскій лежить 35 веретъ бддалеки одъ Керелѣвки. Въ двадцятихъ рокахъ перетворено его въ монастырь „паняньскій“.

(1768. р.). Именно одинъ старенькій чернець, вельми говѣрливый, розказувавъ богомольцямъ про тее, якъ гайдамаки заявили свою месть. По-мѣжь богомольцями, щѣ товпились навкруги того старця, нѣхто не замѣтивъ тогдѣ босого хлопця, котрый зъ наибѣльшою увагою прислухувавъ ся тому оповѣданю.

Въ два роки по смерти матери втративъ Тарасъ такожъ своего батька (1825. р.). Вмираючи згадавъ отецъ такожъ за своего сына Тараса, и мовъ-то вѣщимъ духомъ сказавъ таке: „Сынови Тарасу изъ моего хозяйства нѣчого не треба; ѣнъ не буде абы-якимъ чоловѣкомъ; зъ його буде або щось дуже добре, або велике ледащо; — для його мое наслѣдство або нѣчого не буде значити, або нѣчого не поможе“.

По смерти батька оставъ ся Тарасъ круглымъ сиротою: ѣдъ мачохи не мѣгъ сподѣватись и доброго слова. Тому-то згадка за родителейъ не выгасла нѣколи въ его души, та много лѣтъ опѣсля написавъ ѣнъ отъ-се въ думцѣ про своихъ старыхъ:

Лежать собѣ у холодѣчку

Мовъ у раю мои старі;

Хресты дубові посихлялись,

Слова дощемъ позаливались. (I, 235.)

Одинацати-лѣтній Тарасъ ставъ поныхачемъ у злющон мачохи. Часто сидѣвъ ѣнъ пѣдъ тыномъ въ старѣй рядниѣ и думавъ про гѣрку долю сироты. Але-жь мачоха не давала ему дармувати: ѣдъ весны до пѣзнои осени велѣла ему пасти телята й свинѣ по-биля Керелѣвки й Тарасѣвки. Зъ кусникомъ сухого хлѣба Тарасъ проводивъ въ поли цѣлѣ днѣ. Щѣбы-жь въ часѣ спеки лѣтньои ѣддыхнути, сѣдавъ часто пѣдъ одну зъ могиль, котрыми вкритѣ суть тамошнѣ поля. А вже-жь въ зимѣ казали ему ходити до школы. Взявши табличку, кала-

марь и псалтырь, Тарасъ пішовъ до дяка Петра Бугорского и бувъ у него школяромъ та робѣтникомъ. Про тогдѣшню свою долю и про злиднѣ рoдины писавъ Шевченко оцбеля (1850) отъ-се:

. . . . Мы

Розлѣзли ся межи людьми,
 Мовъ мышенята; я до школы —
 Носити воду школярамъ,
 Браты на панщину ходили,
 Поки лобы имъ поголили.
 А сестры! . . . сестры? Горе вамъ,
 Мои голубки молодіи!
 Для кого въ свѣтѣ живете?
 Вы въ наймахъ выросли, чужіи,
 У наймахъ косы побѣлѣють,
 У наймахъ, сестры й умрете! (II, 152. 153.)

У Бугорского вчивъ ся Тарасъ грамазки (букваря), часослова и псалтыри¹⁾. Але той дякъ бувъ великій паниця и мало пильнувавъ науки. Иногда втѣкавъ ъдъ него Тарасъ и скривавъ ся въ садѣ селянина Жениха. Тутъ у корчахъ калины ховавъ ся ъдъ дякѣвскои тростинки и сидѣвъ по кѣлька день при цѣдмозѣ своихъ добрыхъ сестеръ, котрѣ засіяли єго страхою. Все-жь таки цѣдъ конецъ другого року вивчивъ ся ънъ у дяка псалтыри.

¹⁾ Въ давнѣйшихъ житєписяхъ Шевченка читаемо, що ъдъ Бугорского перейшовъ Тарасъ до Нестеровского, священника въ Керелѣвцѣ, у которо навчивъ ся писати, та що ъдтакъ зновъ вернувъ ся до Бугорского. Одинае Пр. П. Л(ебединце)въ справивъ тую оповѣтку замѣчаючи, що Тарасъ въ домѣ священника Ивана Нестеровского не живъ и нѣчого у него не вчивъ ся, поза-якъ Нестеровскій бувъ уже старый, та що Шевченко пробувавъ якійсь часъ у Григорія Кошицѣ, котрый бувъ другимъ священникомъ въ Керелѣвцѣ. („Кіевская Старина“. 1882. Томъ III., стор. 563.)

Учителєви и школярєви велось гараздъ, коли въ селѣ бувъ мертвецъ. Тарасъ читавъ зъ памяти трохине цѣлу псалтырь сильнымъ голосомъ; про-те громадяне полюбили молоденького пощыхача дякѣвского, и ѳдтакъ въ селѣ не похоронено нѣ одного покѣйника, надъ котрымъ Тарасъ не прочитавъ бы псалтыри. За всяку таку прислугу доставляли Тарасѣи кнышь и копу (50 копѣйокъ); тѣлько-жь ѳнъ ѳддававъ сей дохѳдъ дякови, котрый удѣлявъ єму пятака на бублики. Тогдѣ ходивъ ѳнъ въ дѣравѳй свитияѣ безъ шапки и чобѳтъ якъ лѣтомъ, такъ и зимою. Коли-жь въ селѣ не було мерця, то дякъ зѳ своимъ помѳчникомъ не мавъ иногдѣ и кусника хлѣба; тогдѣ йшли они оба вечеръ на прожитокъ мѣжь людєй, та спѣвали пѳдъ ѳкнами „Богомъ избранную“¹⁾.

Мѣжь-тымъ Бугорскїй зъ приятелемъ своимъ Лимаремъ зацївавъ ся тяженько, такъ, що Тарасъ, вернувши ѳдъ мерця домѳвъ, застававъ ихъ трохине все мертвецки пьаными. Тому-же, що дякъ обходивъ ся зѳ школярями жорстоко, то всѣ зненавидѣли єго вельми²⁾.

¹⁾ „Кїевская Старина“. 1884. Томъ VIII.; стор. 398.

²⁾ Про сего злющего дяка-учителя написавъ Шевченко отъ-се у своѣй автобїографїи: „Этотъ первый деспотъ, на котораго я наткнулся въ моей жизни, поселилъ во мнѣ на всю жизнь глубокое отвращенїе и презрѣнїе ко всякому насилїю одного чело-вѣка надъ другимъ“. („Кобзарь“. У Празї. II., стор. XVII). А вже-жь Лебединцевъ вспѳмнувъ добрымъ словомъ про того Бугорского. По словамъ его „стихарный“ той дякъ бувъ сыномъ священника села Верещакъ; учивъ ся въ бувшѳй академїи Кїївскѳй до середньої класы реторики, а ѳдтакъ переймивши церковного устава и нотного спѣву при архїерейскѳмъ хорѣ, ставъ ѳнъ дякомъ въ Керелѳвцѣ. Самохѳтъ принявъ ѳнъ Тараса у своѣй хатѣ и бувъ его учителемъ; опбєля-жь познакомивъ его зъ деякими малярами та иными письменными людьми. Ба, Лебединцевъ пише, що Бугорскїй не бувъ пьаницею безтямнымъ. („Кїевская Старина“. 1882. Томъ III., стор. 562.)

Підъ его рукою ставались они лукавими и мстивими, обманювали его при всякій нагодѣ и робили ему всѣлякія песты та пакости. Коли-жь Тарасъ найшовъ его разъ безъ памяти пьяного, то уживъ проти него таки его оружія, се-бѣ-то тростинки, и на-скільки стало силы, бдилативъ ему за всѣ свои обиды.

Межи книжками дяка подобалась була Тарасови якась книжочка зъ образками. Шевченко выбивши дяка тростинкою не вважавъ грѣхомъ, взяти собѣ тую книжочку. Вже бо тогдѣ лисбивъ онъ рисувати, и якъ тільки спромѣгъ ся, купивъ собѣ паперу, и въ бурянѣ рисувавъ собѣ такъ, якъ умѣвъ.

Одъ Бугорского втѣкъ Тарасъ въ ночи въ мѣстечко Лысянку до маляра-діякона, котрый своимъ норовомъ пригадувавъ того дяка. Три днѣ двигавъ Шевченко на гору ведрами воду и розтиравъ на желѣзній блясѣ фарбу-мѣдянку. На четвертый день хлопчина повандрувавъ до Стеблова, повѣту Канѣвского, а потѣмъ прийшовъ въ Тарасѣвку до дячка-„хиромантика“, котрый глянувши уважно на лѣву руку Шевченка, заявивъ рѣшучо: „У тебе нема способности нѣ до чого, ба й нѣ до шевства, нѣ до бондарства“.

Такъ вандрувавъ бѣдный хлопець по селахъ, бажаючи конче чого хосенного навчитись. Ось що пише онъ про се въ „епілогу“ до „Гайдамакъ“:

Давно те минуло, якъ мала дитина,
Сирота въ рядниѣ я колись блукавъ,
Безъ свиты, безъ хлѣба, по тѣй Украинѣ,
Де Залѣзнякъ, Гонта зъ свяченымъ гулявъ.
Давно те минуло, якъ тыми шляхами,
Де йшли гайдамаки, малими ногами
Ходивъ я та плакавъ, та людей шукавъ,
Щобъ добру навчили... (I, 127. 128.)

Одтакъ втративши всю надѣю, статись коли-небудь маляремъ, Шевченко вернувъ ся въ рѣднє село и ставъ „пастыремъ стадъ непорочныхъ“, се-бѣ-то овецъ. Ось якъ описує ѓнѣ тогдѣшне свое житє идиличне:

Минѣ тринадцятыи минавъ,
 Я пасѣ ягнята за селомъ:
 Чи то такъ сонечко сїяло,
 Чи такъ минѣ чого було —
 Минѣ такъ любо-любо стало,
 Неначе въ Бога...

— — — — —
 Чому Господь не давъ дожить
 Малого вѣку у тѣмъ раю?
 Умеръ бы орючи на нивѣ,
 Нѣчого-бѣ на свѣтѣ не знавъ,
 Не бувъ бы въ свѣтѣ юродивымъ,
 Людей и Бога-бѣ не проклявъ! (II, 110. 111.)

Старшій братъ Тараса, Микита, бажавъ заправити его до хозяйства, та дарма; непосидючій хлопецъ не хотѣвъ бути хлѣборобомъ; ѓнѣ покинувъ волѣвъ и пѣшовъ въ село Хлѣбнѣвку, щѣ славилось своими малярами. У одного зъ нихъ Шевченко й осѣвъ, и живѣ черезъ двѣ недѣлѣ на пробѣ. Маляръ Хлѣбнѣвскій найшовъ его способнымъ до своєї штуки, але боявъ ся безъ призову помѣщика Енгельгардта держати у себе хлонця-крѣпака. Про-те порадивъ Тарасови, постаратись о карту, котрою помѣщикъ своему пѣдданому позволивъ бы жити въ Хлѣбнѣвцѣ та вчитись малярства.

Поки Тарасъ не рѣшивъ ся пѣйти до двору по карту, живѣ ѓнѣ якійсь часъ у Григорїя Кошицѣ, священника въ Керелѣвцѣ¹⁾. Зъ-першу бувъ ѓнѣ у сего пань-

¹⁾ „Кїевская Старина“. 1887. Томъ XIX. Статья Ѡ. Лободы и. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ и мои

отця „креденсовымъ“, чистивъ и прятавъ въ шафу ножъ й вилки, мывъ тарелъ й ложки, топивъ „грубку въ покояхъ“, и ходивъ по-дѣлу въ село або въ поле. Вечерь читавъ собѣ псалтырь або житія святихъ, а коли хѣснுவавъ ся вѣльнымъ часомъ, то на коморѣ и стайни угльомъ рисувавъ когутѣвъ, людей, церкви, ба й дзвѣницю Кіѣвску. Опѣсля ставъ онъ „наймитчукомъ“, та бувъ погоничомъ товару. Иногда запрягаеъ булану, широкохвосту кобылу та возивъ сливки, яблука або дынѣ на продажъ въ сусѣднѣй мѣсточка Бурты и Шнолу. Опроче ѡдвозивъ онъ Яся, сына о. Григорія, до школы въ Богуславъ, а потѣмъ въ Кіѣвъ.

Коли-жь Тарасови сея служба навкучилась, то пошовъ онъ въ Олшану, де живъ Дмитренко, управитель майна Енгельгардта, и ставъ просити о карту. Дмитренко же змѣркувавъ скоро, що се хлопчина жвавий и цѣкавый; — за-для того не выдавъ ему карты, але взявъ его до двора на службу.

б) Тарасъ въ панскѣй службѣ. Молодой помѣщикъ Енгельгардтъ наслѣдувавъ тогдѣ майно своего батька и хотѣвъ мати велику службу двѣрску. Про-те Дмитренкови було приказано, зъ-по-мѣжь дѣтей мужикѣвъ набрати хлопцѣвъ жвавыхъ, котрѣ були-бъ придатнѣ до всѣлякихъ робѣтъ на панскѣмъ дворѣ. Тыхъ хлопцѣвъ треба було навпередъ де-чого привчити, щобы кождый ставъ зовеѣмъ способнымъ до окремой своєї службы. Тарасъ попавъ ся пѣдъ кормигу кухаря. Той казавъ ему чистити горцѣ й кѣтлы, носити дрова на кухню и таке инше робити. Але-жь и при такѣй робѣтъ любивъ Тарасъ рисувати, и якъ тѣлько придбавъ собѣ якій грѣшь, куповавъ собѣ сейчасъ книжочку зъ образками.

объ немъ воспоминанія“; стор. 563—577. Лобода пише, що у священника Кошицѣ живъ Тарасъ кѣлька рокѣвъ.

Скоро лишь яку нову книжочку дбставъ, прятавъ ся зъ нею до саду, щобъ нѣхто зъ двѣрскои службы его не побачивъ. Тамъ рисувавъ собѣ образки и налѣплювавъ ихъ на деревахъ. Рисуючи погуковавъ собѣ весело и спѣвавъ весѣлякѣ пѣснѣ. Але-жъ такимъ дѣломъ Тарасъ залишавъ иногдѣ свою службу, изъ-за чого двѣрскій кухарь его гараздъ побивавъ. Та й тогдѣ не выгасла въ его серцю любовь до родини. Розказують, що разъ повелось Тарасови дѣстати бдѣ якогось гостя двадцять копѣйокъ въ среблѣ за вычищене чоботѣвъ. Коли-жъ бдѣдавъ его братъ Микита, Тарасъ давъ ему на дорогу весѣ тѣ грошѣ. За сей даръ не забувъ Микита нѣколи. На проводахъ тѣла Тараса въ Кіевѣ Микита згадувавъ крѣзь сльозы про тую подѣю, кажучи: „Що то за добра душа була! Я його колись таки бивъ малого, та й добре бивъ, а бнѣ, неббжчикъ, бдѣдавъ минѣ послѣднѣи свои грошѣ“.

Минувъ часъ пробы, и бдѣтакъ управитель оцѣнючи вдачу й способнѣсть кожного хлопця, запримѣтивъ въ одвѣтнѣмъ списѣ, що Тарасъ єсть гѣднымъ, бути колись кѣмнатнымъ маляремъ. Одначе така класификація управителя не спасла Тараса бдѣ долѣ панского козачка. Его убрали въ дрилихову куртку та въ широкѣ шаравары и бдѣвезли въ Вильну, де тогдѣ живѣ помѣщикъ Енгельгардтъ. Обязкомъ его було, услугувати панови въ дорожѣ, а дома стояти мовчки въ кутѣ „переднѣи“, поки панъ не крикнѣвъ, щобъ козачокъ подавъ люльку, або налявъ шклянку воды. Але пустѣй Тарасъ не мѣгъ довго стояти тихо передѣ дверми помѣщика: бнѣ спѣвавъ собѣ часто пѣснѣ гайдамацкѣ, або крадькома бдѣрисовувавъ олѣвцемъ образы школы суздальскои.

Панъ Тараса бувъ чоловѣкъ непосидючій: заєдно вѣздивъ то въ Кієвъ то въ Петербургъ, та бравъ зъ со-

бою моторного козачка. Въ часѣ тыхъ панскихъ вандро-вокъ Шевченко щѣ-разъ бѣльше вправлявъ ся въ рисо-ваню, и якъ тѣлько мѣгъ де-небудь захопити якій образъ, старавъ ся вѣрно его ѣдрисувати. Та отъ, изъ-за сее любви до штуки дѣставъ разъ Тарасъ ѣдъ своего пана чи-малого прочухана.

Дѣялось се 6. студня 1829. р. Живучи въ Вильнѣ поѣхавъ помѣщикъ Енгельгардтъ на балъ, щѣ его устроили дворяне по причинѣ именинъ царя Николая. Тарасъ лишивъ ся дома. Коли всео загихло-поснуло, засвѣтивъ ѣнъ свѣчку и ставъ рисувати. Зъ-помѣжь картинъ выбравъ ѣнъ образъ козака Платова. Вже дѣбравъ ся до маленькихъ козачкѣвъ, гарцюючихъ около великихъ копытъ генеральского коня, коли по-заду его отворились двери, и ввѣшовъ его помѣщикъ. Мовъ бѣсноватый кинувъ ся на своего козачка и побивъ его чи-мало. На другій день приказавъ еще кучерови Сидоркови выпарити его хорошенько, заявивши, щѣ Тарасъ мѣгъ бувъ запалити не тѣлько дѣмъ, але й мѣсто.

Тарасови було тогдѣ 16 лѣтъ ѣдъ роду. Коли живѣвъ въ Вильнѣ, запѣзнавъ ся зъ одною швачкою. Перша ся любка панского козачка не була крѣпачкою; не диво про-те, щѣ тая любовь збудила въ Тарасѣ гадки новѣ, якѣ дотѣль ще не приходили ему до головы. Для бѣдного сироты розкрывъ ся свѣтъ новый, — ѣнъ почувъ такожь въ собѣ гѣднѣсть чоловѣчу, та погадавъ собѣ, щѣ й ѣнъ мѣгъ бы на свѣтѣ вѣльнѣйше ѣддыхати. Але тая швачка була Полькою и домагалась ѣдъ Тараса, щѣбъ зъ нею говоривъ по-польски. Влюбленный Украинець, якъ мѣгъ, наломлювавъ свѣй языкъ до выговору польского, щѣбъ тѣлько не противитись своѣй любѣй; — та куды! Хоча Шевченко силувавъ ся бесѣдувати по-польски, то за-ѣдно навертавъ на ладъ мовы руско-украиньской. А вже-жь

трицять лѣтъ пѣзнѣйше, якъ розмовлявъ въ Кієвѣ зъ одною Полькою, то виражавъ ся лучше въ мовѣ ляцкѣй, чо-за-якъ тота панна отъ-се сказала: „Pan Szewczenko bardzo dobrze mówi po-polsku, ale zawsze w jego mowie jest coś chłopskiego“¹⁾). Такъ отже навчивъ ся Тарасъ мовы польскою, и опѣсля читавъ въ оригіналѣ поетичнѣй творы Адама Мицкевича, Богдана Залѣскаго и естетику Кароля Либельта²⁾).

в) Шевченко вчить ся малярства. Помѣщикъ Енгельгардтъ живѣ тогдѣ въ Вильнѣ довѣй часѣ. Иногда выѣзжавъ бытъ зъ-ѡдтамъ до иншихъ мѣстъ на ярмарки, одначе служба двѣрска лишалась таки въ Вильнѣ. Шевченко, маючи велику охоту до малярства, просивъ неравъ пана, щобъ давъ его въ школу якого маляра. Помѣщикъ услухавъ наконецъ просьбы своего крѣпака, и коли живѣ въ Варшавѣ, ѡддавъ его на науку одному майстрови, щѡ малювавъ кѡмнаты. Маляръ запримѣтивъ въ Тарасѣ велику способнѡсть до своего штуки, та що-жь? крѡмъ мальованя кѡмнатъ не мѡгъ его нѣчого бѡльше навчити. А бувъ се добрый чоловѣкъ; коли отже по шести мѣсяцяхъ прийшовъ до Енгельгардта за ѡбщяною платою, то высказавъ щирю правду, щѡ Шевченко годенъ навчитись вышюи штуки малярекою. За радою того маляра помѣщикъ ѡддавъ Тараса въ школу Варшавскаго маляра, щѡ звавъ ся Лямпи. Помѣщикъ подумавъ, щѡ колисъ мѡгъ бы мати велику корысть, якъ бы его крѣпакъ добре вывчивъ ся малярства, и про-те увѡйшовъ въ угоду зъ тымъ артистомъ зъ тою вымѣн-

¹⁾ „Taras Szewczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; str. 14.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведения Тараса Шевченка“; стор. 21.

кою, щобъ Шевченко остававъ ся таки въ панскѣмъ домѣ, и тѣлько доходивъ на лекціѣ.

Для бѣдного крѣпака настали днѣ щасливѣ. Тарасъ увѣйшовъ мѣжь людей вѣльныхъ и ставъ такожь самъ вѣльнѣйше ѡддыхати, бо бѣльшу часть дня бувъ свободный ѡдъ панской службы. Але ледви розглянувъ ся въ свѣтѣ, повертала зъ бѣльшою силою тяжка задума и згадка про гѣрку долю крѣпацку. Тогдѣ бачивъ ѡнѣ, якъ свободно й весело живутъ собѣ инші люде, щѣ суть вѣльнѣй, и про-те погадавъ ѡнѣ собѣ неразъ: „Чому-жь и менѣ не бути вѣльнымъ? Чому я родивъ ся крѣпакомъ? Хиба-жь мѣй помѣщикъ мавъ лучшу душу, якъ сей або той крѣпакъ?“ Сѣ и подѣбнѣй думки мучили Тарасову душу безъ перестанку и за-для того бували такѣ днѣ, щѣ ему остогидло житѣ.

Саме-тогдѣ приготавлилось польске поветанѣ. Помѣщикъ Павло Василевичъ Енгельгардтъ, щѣ бувъ полковникомъ гвардіѣ, пѣшовъ въ ѡдставку и ѡдтакъ ставъ жити въ Петербурзѣ. Спovуканий просьбами Шевченка, ѡддавъ его помѣщикъ на науку маляреви, щѣ звавъ ся Ширяевъ. Бувъ се чоловѣкъ лихій, щѣ Тараса неразъ побивавъ и вѣлякими способами ему злу свою волю заявлявъ. Все-жь таки пробувавъ Тарасъ у него черезъ чотыри роки. Тогдѣ малювавъ ѡнѣ запонадливо, ба й въ ясны веснянѣй ночи бѣгавъ въ царскѣй „лѣтнѣй садѣ“, де рисувавъ изъ статуѣй, поставленыхъ на камѣнныхъ стовпахъ для украшеня саду.

Въ тѣмъ часѣ пѣзнавъ ся Тарасъ въ Петербурзѣ зѣ своимъ землякомъ, Ивановъ Сошенкомъ, котрый бувъ такожь маляремъ¹⁾. Сошенко чувъ за Шевченка де-що еще въ Ѡльшанѣ, коли вчивъ ся у маляра

¹⁾ Иванъ Максимовичъ Сошенко бувъ родомъ зъ мѣсточка Богуслава, Кѣвской губерніѣ.

Превлоцкого. Въ Петербурзѣ же довѣдавъ ся бнѣ про Тараса бдѣ брата жѣнки Шаряева; про-те просивъ его, щобъ молодого Украинця приславъ до него на квартиру. Тарасъ прийшовъ дѣйстно слѣдующого дня до своего земляка Сошенка, але-жь сей маляръ зачудувавъ ся чимало, коли Шевченка передъ собою побачивъ. Лица его одежда була замазана красками; опроче явивъ ся бнѣ босый, розхрѣстаный и безъ шапки. Выразъ его лица бувъ хмурый и недовѣрчивый¹⁾.

Коли Сошенко пбзнавъ, що Шевченко велику мав охоту, лучше вправитись въ малярствѣ, то запросивъ своего земляка, щобъ частѣйше до него приходивъ²⁾. И такъ Тарасъ ставъ приходити до Сошенка каждой недѣлѣ и въ свята. Тогдѣ розказувавъ Тарасъ де-що про свое житє и майже все кбнчивъ сѣ свои оповѣданя тымъ, що горювавъ изъ-за своей тяжкой долѣ. Сошенко радъ бувъ допомочи въ чбмъ-небудь своему землякови, але самъ бувъ бѣдный и працювавъ безъ-перестанку за-для кусника щоденного хлѣба.

Сошенко бувъ приятелемъ украинского поэта Евгенія Гребѣнки, щб живъ въ Петербурзѣ и служивъ канцеляристомъ въ комисіи духовныхъ училищъ. Зъ нимъ ставъ бнѣ радити, якъ допомочи бѣдному крѣпакови. Гребѣнка займавъ ся щиро долею несчастного земляка, прикликувавъ его часто до себе, дававъ ему читати деякѣ книжки та удѣлявъ не одну добру раду. Опбеля Сошенко представивъ Шевченка конференцъ-секретарю академіѣ художествъ, Василеву Григоровичу, и просивъ его, освободити талановитого Украинця зъ-пбдъ тяжкой кор-

¹⁾ Сю оповѣстку про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенко записавъ Чалый зъ устъ сего-жь маляра. (Спорбн. „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Кіевъ 1882; стор. 22—23.)

²⁾ Сошенко живъ тогдѣ на 4. линіи Василевского острова.

миги у маляра Ширяєва. Зъ Гребѣнкою бувавъ Тарасъ у придворного маляра Венеціянова; сей же представивъ Шевченка Василеву А. Жуковскому, славному поетови російському.

Такъ отже радѣ й науцѣ сихъ мужѣвъ завдячувавъ Тарасъ свою просвѣту. Вже-жъ Сошенко дивувавъ ся, що Шевченко ђдѣ того часу, якъ пбзнавъ ся зъ Гребѣнкою, позбувъ ся своєї пустоты та й въ наукахъ значнй зробивъ поступи. ђдтакъ Жуковскій, хочачи въ Тарасѣ збудити замиловане до малярства, задавъ ему разъ тему: „описать жизнь художника“. Мабуть уже тогдѣ вдоволивъ Тарасъ великого учителя письменною своєю вправою; опбсля-жъ (1856) обробивъ ђнѣ сю тему обширно, написавши автобіографію п. з. „Художникъ“¹⁾.

Саме-тогдѣ управитель двору Енгельгардта, именемъ Прехтель, запросивъ Сошенка до себе въ гостѣ. Они оба знались ђдѣ давно й були приятелями. Коли-жъ жена Прехтеля выѣхала зъ города на дачу, то Сошенко сировадивъ ся въ дѡмъ Прехтеля и сидѣвъ у него черезъ кѡлька мѣсяцѣвъ, покѡль жена его зъ дачи не вернулась. ђдтакъ Шевченко ходивъ такожъ сюды до свого земляка. Одначе Прехтельови не дуже подобалась тая гостина. Тарасъ бо запускавъ ся зъ двѡрекою службою въ розмову и правивъ ѣй неразъ про теє, що крѣпакови годѣ вже довше бути невѡльникомъ, тому-що ђнѣ такій-самый чоловѣкъ, якъ и панѣ. По такѡй науцѣ служба двѡрска стала думати про свободу, не хотѣла робити, ба, найшлись такі смѣльчаки, котрї панскому управи-

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII. стор. 1—35; 193—236; 385—411. Въ сѣй автобіографіи п. з. „Художникъ“ описавъ Шевченко въ мовѣ російскѡй именно сю частину свого житя, коли вчивъ ся въ академіи художествъ пѡдѣ проводомъ славного Карла П. Брюлова.

телеви сказали, що крѣпаки мають таке-саме право до свободи й волѣ, щб̄ й паны! Такои бесѣды Прехтель не чувъ бд̄ь роду свого! Про-те розсердивъ ся вельми и задумавъ, Шевченка навчити розуму. И ось на другій день, ледви тб̄лько „защитникъ вольности и правъ“ показавъ ся на дворѣ, схопили его и завели въ арештъ. Надармо просивъ Сошенко, щб̄ Прехтель не каравъ Тараса; тб̄лько просьбамъ молоденькои жены управителя повелось бд̄вернути бд̄ь смѣливого Украинця погану халепу¹⁾.

Шевченко малювавъ цѣлыми днями штахеты и крб̄влѣ, а въ яснй̄ ноци бѣгавъ въ „лѣтнй̄ садъ“, рисувати изъ статуй. Въ свята-жъ ходивъ въ салѣ ермитажа²⁾, де приглядавъ ся творамъ славныхъ художникб̄въ. Въ тб̄мъ „лѣтнй̄мъ садѣ“ Шевченко ставъ писати першй̄ свои стихотворы. Одначе изъ литературныхъ его писемъ того часу напечатано опб̄сля тб̄лько одну баляду „Причинна“. Тогдѣ радивъ ему Сошенко, малювати акварелею портреты зъ натуры. Коли-жъ помѣщикъ Енгельгардтъ побачивъ роботу Тараса, то приказавъ ему рисувати портреты своихъ любовницъ, за-що своему крѣпакови дававъ иногдѣ цѣлого рубля.

г) Освободжене Шевченка зъ крѣпацтва. Минуло красне лѣто, а настала сумна осѣнь. Жена Прехтеля вернулась изъ дачѣ и осѣла въ городѣ; про-те бѣдному Сошенкови треба було выноситись зъ панского дому. Сировадивъ ся отже зновъ въ давну свою квартиру у Нѣмкинѣ Маріѣ Ивановны. Тарасъ мб̄гъ опять приходити

¹⁾ Сошенко малювавъ тогдѣ портретъ жены Прехтеля; пошовъ отже до неи на дачу, и просивъ, щб̄ заступилась у мужа за Шевченка.

²⁾ Ермитажъ — музей красныхъ штукъ при зимовй̄ палатѣ царскб̄й въ Петербурзѣ.

до свого приятеля. Тогдѣ бувавъ ѓнѣ все смутный, бо пѣзнавъ, яке-то нещастѣ, коли чоловѣкъ есть невольникомъ якогосѣ пана.

Шевченко радѣ бувъ дѣстатись въ академію художествѣ, та й самѣ помѣщикѣ не бувъ противный такому бажаню его, бо хотѣвъ мати свого маляра придворного. Але сынамѣ крѣпакѣвъ не вѣльно було вѣйти въ святиню красныхъ штукѣ. Причиною тои заборони була нещасна доля деякихъ крѣпакѣвъ, котрѣ будши учениками въ академіи художествѣ, не могли выдержати неволѣ, якѣ вернулись назадѣ до своихъ помѣщикѣвъ, та часто самѣ себе вбивали.

Коли-жѣ тее бажане Шевченка не могло сповнитись, то въ розпуцѣ сердца ѓнѣ трохи-не збожеволѣвъ. Було се въ началку 1838. р. Хоча его добродѣѣ, Гребѣнка, Венеціановѣ, Жуковскій хлопотались его освободженемѣ, то однако ся справа поступала поволи напередѣ. Проте Тарасѣ прийшовѣ разѣ до Сошенка вельми зворушений. Проклинавъ гѣрку свою долю и загрозивѣ, що недолюдкови-помѣщикови заявить свою месть изъ-за своєї неволѣ. Коли-жѣ Жуковскій дѣзнавъ ся, що Шевченко побивае ся чорною задумою, то въ письмѣ своѣмѣ старавѣ ся его втихомирить. Проте Тарасѣ ставѣ веселѣйшимѣ и за-вдяки до сего російского поэта ставѣ читати его знаменитѣ творы.

Мѣжъ-тымѣ старавѣ ся В. Жуковскій порозумѣтись зѣ помѣщикомѣ про цѣну выкупленя Тараса зѣ крѣвацтва. Та отѣ лиха доля перейшла дорогу Тарасови ще й тогдѣ въ порожни. Якійсь генералѣ замовивѣ бувѣ у Шевченка вымальоване свого портрету за 50 рублѣвъ. И справдѣ, Тарасѣ зладивѣ небавомѣ той портретѣ, одначе малюнокѣ не подобавѣ ся генералови, и проте не хотѣвъ ѓнѣ приняти портрету. Изъ-за такой обиды задумавѣ

Шевченко помститись перебѣрчивому генералови. Дѣзнавши, що ѓнѣ посѣщає одну голярню, спонукавъ Тарасѣ цирулика, для вивѣски купити собѣ генерала зѣ намыленою бородою. И отѣ, цируликѣ купивѣ за безцѣнѣ той образѣ и вивѣсивѣ его передѣ своєю голярнею. Замѣтивши свѣй портретѣ генераль розсердивѣ ся вельми и ѓдкупивѣ его ѓдѣ цирулика для себе; ѓдтакѣ задумавѣ ѓдомститись очайдушному маляреви, и просивѣ Енгельгардта, щобѣ продавѣ ему сего крѣпака. Коли-жѣ помѣщикѣ готовѣ бувѣ вволити волю генерала, то Жуковскій покванивѣ ся, довести до кѣнця справу освобожденя Шевченкового. Вже передше просивѣ ѓнѣ Брюлова, славного маляра вѣ Петербурзѣ, вымалювати якій образѣ на тее, щобѣ пустити его вѣ льотерію. Брюловѣ принявѣ ся радо за се дѣло, и намалювавѣ портретѣ самого Жуковского. Чи-малу участь вѣ тѣй льотеріи приняла царска семья, ба й она выграла портретѣ. Изѣ сеи льотеріѣ добродѣѣ Шевченкові одержали 10.000 рублѣвъ, се-бѣ-то таку-саму суму грошей, яку той генераль дававѣ помѣщикови за Шевченка. Сею-то великою цѣною буда куплена свобода Тараса Шевченка д. 22. цвѣтня 1838. р.¹⁾ Шевченкови було тогдѣ 24 рокѣвъ. Вѣ память 22. цвѣтня 1838. р. присвятивѣ ѓнѣ опѣсля двомѣ своимѣ добродѣямѣ знамениті свои стихотворы: именно Василеви Андревичу Жуковскому присвятивѣ „Катерину“, а Василеви Ивановичу Григоровичу — „Гайдамакѣвъ“.

Коли Тарасѣ довѣдавѣ ся про свое освобожденя зѣ крѣпацтва, то не знавѣ мѣры вѣ заявленю своєї радости. Сейчасѣ побѣгѣ ѓнѣ до Сошенка, щѣ малювавѣ

¹⁾ Порѣвн. „Жизнь и произведения Тараса Шевченка“. Составилѣ М. К. Чалый. Кіевѣ 1882; стор. 30. — До року 1882. писано, щѣ свободу Тараса куплено цѣною 2.500 рублѣвъ.

тогдѣ чотырохъ евангелистѣвъ. Щобы скорше довершити свого дѣла, бѣднѣй маляръ все сидѣвъ у своѣй квартирѣ, у Нѣмкинѣ Маріѣ Ивановны. Було-то въ послѣднихъ дняхъ мѣсяця цвѣтня. Сошенко бѣдчинивъ ѣкно, бо було вже запахло весною, — ажъ ось зъ-нечевя ѣкномъ всакуе радѣснѣй Тарасѣ. Поваливъ на землю образъ евангелиста Луки, и трохи-не зшибъ зъ нѣгъ самогю Сошенка. Ѡдтакъ кидае ся на шю своему другови та кричить: „Свобода! свобода!“ Дарма, що Сошенко зупиняе его и пытае: „Чи не здурѣвъ ты, Тарасе?“ Шевченко лишъ стрыбае по кѣмнатѣ, та покликуюе: „Свобода! свобода!“ Коли-жъ Сошенко дѣзнавъ ся, що Тараса справдѣ вже увѣльнено бѣдъ крѣпацтва, ставъ и самъ тѣшитись щастемъ свого приятеля, обѣймавъ и цѣлувавъ Шевченка, почѣмъ они оба зъ радости розплакались мовѣ дѣти.

Ѡдтакъ мѣгъ Тарасѣ уже безъ всякои перепоны посѣщати академію художествъ, та не довго опѣсля ставъ однимъ изъ наилучшихъ ученикѣвъ славного маляра Брюлова, — того-самого, що причинивъ ся чи-мало до освобожденя Шевченка.

Сошенко похоронивъ тогдѣ свого товариша, що звавъ ся Безлюднымъ, изъ-за чого ставъ ѣнъ вельми тужити и не мѣгъ якось до работы братись. Минуло лѣто и настала сумна осѣнь; про-те Сошенко просивъ Тараса, щобы сировадивъ ся до него на квартиру. Шевченко приставъ на тее. А вже-жъ замѣтивъ небавомъ Сошенко, що молодой его приятель своєю вдачою чи-мало змѣнивъ ся. Брюловъ бо впроваджувавъ свого любимця въ панскѣ дома; тому-то молодой маляръ ѣздивъ часто на вечера въ дома аристократѣвъ, убиравъ ся по-модному, — отъ, бавивъ ся въ панича. Самъ Сошенко признавъ, що Тарасови закрутилось тогдѣ въ головѣ, та й неразь до-

рѣкавъ ему, кажучи: „Ей, Тарасе, схаменись! Чомъ ты дѣла не робишь? Чого тебе нечиста носитъ по тымъ гостямъ? Маєшь таку протекцію, такого учителя!“ — Та куды! Тарасъ и слухати не хотѣвъ щирои рады Сошенка. И задумавъ ся бѣдный маляръ, та сказавъ: „Закрутивъ же мѣй Тарасъ! — не буде зъ його нѣчого путнього!“

Шевченкови на свободѣ завернулось въ головѣ: мабуть хотѣвъ собѣ вынагородити за гѣрку долю минувшихъ лѣтъ. Коли-жь Шевченко дома сидѣвъ, то або спѣвавъ, або щось собѣ писавъ, та все говоривъ до Сошенка: „А послухай, Соха, чи воно такъ добре буде?“ Та й ставъ читати свои вѣршѣ. — „Та бдченись ты зъ своими никчемными вѣршами“, каже бувало Сошенко; „чомъ ты настоящего дѣла не робишь?“

Добряга Сошенко не богато розумѣвъ ся на красныхъ вѣршахъ, та гадавъ, що всякій бѣдный чоловікъ лишъ о свѣй хлѣбъ дбати повиненъ. Ему здавалось, що кожда штука wymagaє безпрерывной працѣ, та що маляреви годѣ займатись писанемъ вѣршѣвъ. Коли-жь побѣйше приятелѣ пытали Сошенка, чому ѓнѣ Тарасови за-дѣя поезіѣ дорѣкавъ, то ѓдповѣвъ ѓнѣ простодушно: „А хто-жь його знавъ, що зъ його зробитьця такій великій поетъ? А все-таки я стою на своѣмъ, що якъ бы ѓнѣ покинувъ тодѣ свои вѣршѣ, то бувъ бы ще бѣльшимъ живописцемъ“.

Самъ Шевченко признавъ ся, що ѓнѣ малюючи въ академіи, думавъ про слѣпця-кобзаря, про гайдамакѣвъ, та нишкомъ писавъ поезіѣ. Вже тогдѣ снувались передъ его душею тѣни козацкихъ гетьманѣвъ, — вже тогдѣ розстелювавъ ся степъ, засѣяный могилами. Хотѣвъ бувало малювати портреты, та осьъ передъ нимъ меркотѣла въ маревѣ мати-Украина. Тарасъ часто задумувавъ ся, та не

могъ очей своихъ одвести одъ того образа чудової Украйны. Одакъ сподзнавъ онъ, що се було змагане душѣ до писаня поезій. Саме-тогдѣ писавъ онъ свою „Катерину“. Зялишавъ роботу малярску и писавъ свои вѣршѣ, не догадуючись, що тѣ вѣршѣ будуть колись причиною его лихолѣтя.

Таразъ живъ разомъ зъ Сошенкомъ лише чотыри мѣсяцѣ, одъ осени 1838. р. до мѣсяця сѣчня 1839. р. Довше не могъ поетъ зъ маляремъ погодитись: одинъ одного не розумѣвъ, — про-те бувало, що оба зъ собою неразъ посварились. Опроче й любовна справа була причиною, що они ще бѣльше мѣжь собою розъеднались. Въ тѣй бо квартирѣ, де жили оба Украинцѣ, сидѣла у Маріѣ Ивановны ея сволчка, сирота, дочка Выборгскаго бурмистра, дуже гарна Нѣмкиня; — звалася Марія Яковлевна. Въ нѣѣ влюбивъ ся Сошенко и хотѣвъ зъ нею подружитись. Але Тарасъ станувъ ему въ дорозѣ, бо й онъ сподобавъ собѣ дѣвчину та зъумѣвъ еѣ собѣ зъеднати. Бѣдныи маляръ довго скривавъ свѣѣ жалѣ до Тараса, але въ кѣнци таки не выдержавъ: насваривъ на него та й выгнавъ его изъ своєї хаты.

Опѣсля живъ Тарасъ на Островѣ, въ 5. линіи, въ домѣ Ариста; коли-жь занедужавъ, то товаришь его Пономаревъ, що займавъ казѣонну квартиру въ академіи художествъ, принявъ его у себе на „антресоляхъ“¹⁾, (де опѣсля й умеръ поетъ). Въ часѣ недуга Шевченко намалювавъ свѣѣ портретъ, що его помѣщено въ „Русскѣѣ Старинѣ“ за рѣкъ 1880.

Освободившись зъ крѣпацтва Шевченко не забувавъ, що его браты й сестры все ще побивались неволею. Тогдѣ написавъ онъ листъ до Варѣоломея Г. Шев-

¹⁾ Антресолями або мезанінами зовуть ся низькѣѣ кѣмнаты мѣжь партеромъ а першимъ поверхомъ бѣльшого дому.

ченка, свого далекого свояка и „названого брата“. Въ сѣмъ письмѣ жалкувавъ бнѣ про сумну долю сестры Ирины, котрой мужь, маляръ Бойко, бувъ безтямный пияниця. „Скажи ты отому поганому маляреви“ (писавъ Тарасъ Варѣоломееви), „що якъ не покине пити та бити сестру, то, ей-же Богу, пѣде въ солдаты!“²⁾.

Не довго опѣсля, якъ Сошенко прогнавъ бѣдъ себе Тараса, бѣдний той маляръ ставъ нездужати. Треба було отже покидати столицю и выѣхати на Украину. Коли Тарасъ довѣдавъ ся, що Сошенко изъ-за недуги выѣзжавъ зъ Петербурга, то прийшовъ до давного свого приятеля. Признавъ ся до вины, що легкодушно бѣдбивъ бѣдъ него тую Нѣмкиню, и заявивъ сердечный жалъ, коли пращавъ ся зъ добрымъ Сошенко. Недужій маляръ повѣхавъ въ Нѣжинъ, де опѣсля поставлено его учителемъ повѣтровои школы зъ мѣсячною платою чотырохъ рублѣвъ.

Шевченко остававъ ся все ще въ академіи и малювавъ гарній образы. Тогдѣ любивъ посѣщати трактиръ около биржѣ, де збирались матрозы, именно Голяндцѣ и Англичане, куды отже рѣдко заглядала полиція. Мѣжъ-тымъ любувавъ ся що-разъ бѣльше въ поезіи, и вже тогдѣ написавъ бнѣ такій гарній вѣршѣ, що зъєднали ему вѣковичну славу у землякѣвъ.

д) Шевченко — Кобзарь. Въ 1840. р. выдавъ Тарасъ въ Петербурзѣ першій збѣрникъ поетичныхъ своихъ творѣвъ пѣдъ заголовкомъ „Кобзарь“. На заголовной картцѣ нарисовано бандуриста, що сидять пѣдъ вербами. Въ сѣмъ „Кобзарѣ“ напечатано отъ-ей творы: „Катерина“, „Утоплена“, „Причинна“, „Тарасова нѣчь“, „Иванъ Пѣдкова“ и деякѣ думки.

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Т. Шевченка“, стор. 35.

Ледви появивъ ся „Кобзарь“ въ Петербурзѣ, критики російскій стали глумитись украиньскѣй мовѣ и народности. Але-жь на Украинѣ вѣсь земляки приняли тѣ поетичнѣй творы Шевченка зъ нечуванымъ запаломъ: въ одну мить счезла апатія до рѣдного слова, котра въ послѣднихъ 30-хъ рокахъ змоглась такъ дуже, що украиньскій панѣ говорили: „Мы терпѣть не можемъ украиньскаго языка!“ Теперь самі тѣ панѣ любувались музою украиньскаго поета, и дѣзнались, що мова батькѣвска е справдѣ чудова.

Небавомъ опѣсля Шевченко написавъ поему „Г а й д а м а к и“. Ледви-не-ледви выпустивъ ихъ цензурный комитетъ; треба було доказати, що авторъ сего твору не вѣсть „бунтовщикомъ“. Одаткъ въ 1842. надрукувавъ Тарасъ сю знамениту поему въ Петербурзѣ. Опѣсля выславъ ѣмъ три екземплярѣ своимъ приятелямъ: одинѣ Григорію С. Тарновскому, другій — Миколѣ Маркевичеви, а третій екземпляръ Викторови Забѣлѣ. Дня 25. сѣчня 1843. р. писавъ ѣмъ Григорію Тарновскому отъсе про своихъ „Гайдамакѣв“: „Пустивъ я ихъ у люди, и до цѣи поры ще нѣхто ѣ „спасибѣ“ не сказавъ. Може ѣ тамъ надъ ними смѣють ся такъ, якъ тутъ Москалѣ. Зовуть мене ентузіастомъ, сирѣчь дурнемъ. Богъ имъ звидить! Нехай я буду и мужицькій поетъ, абы тѣльки поетъ, то менѣ бѣльшь нѣчого не треба“¹⁾. Петербургскій критики кинулись зъ мокрымъ рядомъ такожь на „Гайдамакѣв“. Хоть и не ѣдказували авторови таланту, то хотѣли его спонукати, щобъ писавъ по-російски, та выбиравъ до своихъ творѣвъ темы зъ житя вышней версты суспѣльности.

е) Шевченко на Украинѣ. Въ 1843. р. Тарасъ одержавъ степень „свобѣдного художника“, и ѣд-

¹⁾ „Листы Шевченка“. („Основа“. 1862. Май; стор. 63.)

такъ хотѣвъ поѣхати на Украину, де земляки ждали-ждали своего Кобзаря. Але годъ було такъ скоро выдбутись зъ-посередъ гуляющихъ товаришѣвъ. Самъ Брюловъ, учитель Тараса, „бывъ байдики“, залишаючи своє дѣло, та вводивъ свого талановитого ученика въ домъ панскій. Про-те писавъ Шевченко до одного своего приятеля: „Карлъ Павловичъ (Брюловъ) байдики бѣ, собѣ на здоровья, а „Осада Пскова“¹⁾ жде лѣта. — А я... чортъ-зна-що, не то роблю щобъ, не то гуляю, сновигаю по оцьому чортовому болоту, та згадюю нашу Украину. Охъ! якъ бы менѣ можно було приѣхать до соловья! весело-бъ було, та не знаю. Сидѣли мене проклятїи кацапы, такъ що не знаю, якъ и выкручатъця“²⁾. Все-жь таки бажавъ бнѣ навѣстити свою батькѣвщину, и про-те писавъ до Гр. Тарновского: „Коли приѣду, то не выганяйте мѣсяць або другїй, бо въ мене и на Украинѣ, окроме васъ нема пристанища; а я вамъ що-небудь на-малую“³⁾.

Въ тѣмъ-то 1843. роцѣ поѣхавъ отже Шевченко на Украину, котрой не бачивъ лѣтъ чотырнадцять. Тутъ живѣ бнѣ до року 1847., пробуваючи по-найбѣльше у приятельствѣ въ губерніяхъ Чернигѣвскѣй и Полтавскѣй. Чимъ Тарасъ тогдѣ займавъ ся, можно дѣзнатись изъ твору Ованаса Чужбиньского: „Воспоминаніе о Тарасѣ Шевченкѣ“ (С. Петербургъ 1861). Поетъ бувавъ у панѣвъ украиньскихъ, котрї любили гулянки, завязавши кружокъ пѣдъ назвою „сбщество мочемордія“, супротивъ котрого станули „сухомордіе“, се-бѣ-то тї, щѣ не любили пѣти.

¹⁾ „Осада Пскова“ — образъ Брюлова. Мѣжь малюнками сего славного артиста визначувались: „Іоаннѣ Хреститель“ и „Марїя Магдалина“.

²⁾ „Основа“. 1862. Май; стор. 5².

³⁾ *ibid.*, стор. 6².

Але Шевченко небавомъ одцуравъ ся бдѣ приязни зъ такими панами, котрѣ цѣль житя добачали въ пустой забавѣ, а дерли шкуру изъ незрячихъ-темныхъ братовъ. Бувало й таке, що Шевченко дорѣкавъ такимъ недолудкамъ-панамъ, що згнущались надъ нещасными крѣпаками.

Саме-тогдѣ князь Николай Василевич Репнинъ, генералъ-губернаторъ украинскій, запрошувавъ Шевченка до себе въ село Яготинъ, и одтакъ поетъ, вымалювавши портретъ сего князя. живъ усю зиму (1844) въ его дворѣ. Его умной и сентиментальной дочкѣ, Варварѣ Николаевнѣ, заявлявъ Тарасъ плятоничну любовь, и она стояла такожь въ дружнихъ, чисто-братнихъ односинахъ до украинского поэта, зовучи его „своимъ добрымъ и грустнымъ пѣвцемъ“¹⁾. Одтакъ Шевченко присвятивъ їй своѣй стихотворѣ „Тризна“, що его написавъ (1844) въ мовѣ російскій. Въ украинскѣмъ же языкѣ зладивъ онъ гарный вѣршь „До сестры“, въ котромъ зъявивъ ось-таку сповѣдь сердечну:

Намъ зъ тобою, моя сестро,
 Не ходити въ парѣ:
 Твое сонце свѣтитъ ясно,
 Мое-жь давно въ хмарѣ²⁾.

Въ 1845. р. посѣтивъ Тарасъ рѣдне село Керелѣвку. Разомъ зъ Варѣоломеємъ Шевченкомъ прибувъ онъ на самъ храмовый празникъ св. Іоанна Богослова (26. вересня) до родины. Тарасови особливо подобалась гостина у титаря Игната Бондаренка, що въ саду пѣдъ яблунею частувавъ Шевченка старымъ добрымъ медомъ. Бувъ

¹⁾ Порѣвн. „Письма княжны В. Н. Репниной къ Шевченку“. („Жизнь и произведения Т. Шевченка“. Сводъ матеріаловъ для его біографіи. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882; стор. 43—50.)

²⁾ „Кіевская Старина“. 1885; томъ XI, стор. 522.

же тогдѣ у титаря лѣрникъ. Тарасъ заразъ до него: „Спѣвай думы!“ — але лѣрникъ нѣякихъ думъ не знавъ. Одаткъ ставъ его Тарасъ просити, щобы спѣвавъ пѣсенѣ, и самъ пѣдтягавъ голосомъ за нимъ. Опѣсля ходивъ Тарасъ по саду разомъ зъ Варѣоломеємъ и ставъ деклямувати: „За горами горы хмарами повитѣ“...¹⁾ Варѣоломей слухавъ, притаивши духа: волосе у него пѣдняло ся дыбомъ: онъ ставъ радити Тарасови, щобъ не дуже заходивъ у хмары. Одаткъ показувавъ поетъ Варѣоломеєви якѣсь портреты и говоривъ, що се его приятелѣ, що веѣ они умовили ся, працювати для просвѣты народной. Сеся праця мусѣла йти по думцѣ Тарасовѣй ось такою дорогою: „Кождый зъ нихъ, ѡдповѣдно своимъ недостаткамъ, визначавъ, яку суму онъ вкладати-ме въ громадску касу. Касою управляти-ме выборна администрація. Каса рости-ме якъ зъ вкладокъ, такъ и зъ процентѡвъ, а якъ вырасте гараздъ, тогдѣ выдавати-меть ся зъ неи тымъ убогимъ людямъ, котрѣ скѡнчивши їмназію, не мати-муть спромѡжности йти въ университетъ. Той, хто бравъ сю запомогу, повиненъ бувъ, скѡнчивши университетъ, служити шѣсть лѣтъ учителемъ на селѣ.“²⁾

По кѡлькохъ дняхъ посѣтивъ Шевченко Керелѡвского священника, котрого знавъ будучи ще въ школѣ у дяка Бугорского. У старого „батюшки“ гостивъ тогдѣ сынъ его, молодой священникъ, котрый, дожидаячи рѣдкого гостя, запросивъ еще одного молодого панъ-отця зъ сусѣднього села. Оба молодѣ священники намагались забавляти славного гостя розмовами-нѣсенѣтницами; але Шевченко говоривъ зъ ними нерадо и балакавъ тѡлько

¹⁾ Сими словами починае ся стихотвѡръ Шевченка п. з. „Кавказъ“.

²⁾ „Споминки (Варѣоломея Г. Шевченка) про Тараса Григоровича Шевченка“. („Правда“. У Львовѣ 1876; стор. 25—26.)

зб старенькимъ батюшкою про давну давину. Ледво одбйшовъ Тарасъ, въ дѣмъ священника прибѣгла старенька Лимариха.

— „А щѣ? бачили, батюшка, нашего Тараса? — Якій днь?“ спытала она молодого священника. — „Та бачивъ же!“ одповѣвъ днь. „Але якъ бы ты, бабо, знала, якій днь дурный! Сѣвъ собѣ зъ старымъ, та тѣлько розытуе про голодраньцѣвъ! Та ще якъ на глумъ, попросивъ покликати нѣкчемного Смолька, своего школьного товариша, та й ставъ зъ нимъ цѣлуватись“. — „Чудно отце вы, батюшка, кажете;“ одповѣла Лимариха дивуючись. „Зъ нами Тарасъ нѣколи не мовчить, а зъ вами мабуть не знавъ, про що балакати“¹⁾.

Опѣсля заѣхавъ Шевченко въ Исковцѣ, Полтавской губерніѣ, де живъ Опанасъ Чужбинскій, котрый саме тогдѣ вернувъ ся зъ Кавказа. Въ тѣмъ часѣ Шевченко писавъ поему „Иванъ Гусъ“ и перероблявъ епичный твѣръ „Кавказъ“²⁾. Одтакъ вразъ зъ Чужбинскимъ одбувавъ Тарасъ вандрѣвку по губерніи Чернигѣвскѣй въ цѣляхъ археологичныхъ. Навпередъ посѣтили они Нѣжинъ. Привѣдомъ Кобзаря зворушивъ ся весь гѣродъ; дверѣ его кватеры не зачинялись. Особливо студенты лица высказували ему сердечне „здоровъ бувъ!“ Мѣжь ними бувъ такожь Н. В. Гербель, щѣ опѣсля переложивъ „Кобзаря“ на мову росіѣйску. Въ Нѣжинѣ стрѣтивъ ся поетъ зъ давнымъ своимъ другомъ Сошенкомъ, щѣ въ сѣмъ гѣродѣ бувъ учителемъ рисункѣвъ. Але й тогдѣ, коли Шевченка всѣ земляки величали славнымъ поетомъ, Сошенко высказавъ ему свою гадку, що все-

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“, стор 51—52.

²⁾ Поетъ хѣснувавъ ся тогдѣ оновѣданями Чужбинского про Кавказъ.

таки було-бъ лучше, коли-бъ ѓнъ бѣльше займавъ ся малярствомъ, нѣжь поезією; ба, бѣдный учитель-маляръ запримѣтивъ простодушно, що Шевченкова поема „Тризна“, выдана въ мовѣ росіійскѣй 1844. р., не має литературной стѣйности.

Зъ Нѣжина поѣхали оба путники въ Чернигѣвъ. Въ сѣмъ городѣ ѓдрисувавъ Шевченко деякі стародавні памятники штуки, и ѓдтакъ зъ-ѓдси ѣздивъ часто въ село Седнѣвъ та бувавъ гостемъ у Анд. Ив. Лизогуба. Въ Седнѣвѣ намалювавъ Шевченко кѣлька образѣвъ для сего своего друга. Тогдѣ бувавъ ѓнъ такожъ въ Качанѣвцѣ (въ Борзенскѣмъ повѣтѣ) у Григорія Степ. Тарновского, у котрого збирались литераты й художники.

Того-жь року (1846) Шевченко зъ Чужбинскимъ поѣхавъ въ Кіѣвъ. Тарасъ задумавъ ѓдрисувати важнѣйшія памятники Кіѣвской старины и деякі красшія околицѣ города. Иногдѣ покидавъ ѓнъ сю свою роботу, та „бивъ байдки“; коли-жь лучились днѣ дощевѣ, то лежавъ собѣ цѣлый день на постели и читавъ часописи, або такі творы историчні, котрыми мѣгъ хѣснутись въ малярствѣ. Жиючи въ Кіѣвѣ рѣдко навѣщавъ панѣвъ. „Ходѣмъ лучше на Днѣпро!“ говоривъ ѓнъ бувало, спечкавшись запросинъ на забаву панску, — „сядемъ де небудь на кручи и заспѣваемъ.“ Коли-жь годѣ було вымовитись ѓдъ такихъ запросинъ, то поеть, явившись въ домахъ аристократіѣ, вмѣвъ наблюдать правила чести, изъ-за чого все его вельми поважали. А вже-жь страстно любивъ Тарасъ простія звычаѣ народнія, и ходивъ радо въ тѣ дома, де его принимали не пышно, але щиро. Тамъ бувавъ ѓнъ веселый, говѣркій; любивъ именно розказувати вселякія пригоды способомъ шутливымъ. Наймилѣйшою була ему тота гостина, коли приготовано ему добрый сѣльскій ѓбѣдъ, се-бѣ-то борщъ

зъ сушеними карасями, зъ свѣжою капустою и зъ иншими придатками, пшоняну кашу, запѣканого Днѣпрового ляща и т. и.

Поетъ любивъ дуже дѣтей; сѣдавъ неразъ мѣжь нихъ въ кружокъ на улицѣ, оповѣдавъ имъ казки, робивъ сопѣвки, спѣвавъ пѣсенки, котрыхъ знавъ богато. Коли рисувавъ розвалины „Золотыхъ ворѣтъ“, найшовъ ѓнъ разъ мѣжь валами трилѣтню дѣвчинку, щѣ туды була заблукалась; посадивъ еѣ побѣчь себе на розстелену хустину и робивъ ѣй рѣзніи забавки, граючись зъ нею дотѣль, докѣль не надѣйшла зажурена мати, щѣ глядала своєї дитини.

ж) Товариство св. Кирила и Методія. Въ Кіевѣ пѣзнавъ ся Шевченко зъ декотрыми молодыми Украинцями, именно зъ Миколою Костомаровомъ и Пантелеймономъ Кулѣшемъ. Зъ тыми новыми приятелями Тарасъ ѣздивъ по Кіевщинѣ, та ѓдрисовувавъ стародавній церкви и важнѣйшій будѣвлѣ давной столицѣ Руси-Украины. Тогдѣ приготавливавъ Шевченко рисунки для альбума „Живописная Украина“. Иногда забавлявъ ся зъ товаришами и спѣвавъ всѣлякѣ пѣснѣ народнѣ; мавъ бо голосъ чудовый и любувавъ ся въ пѣсняхъ та казкахъ про давну бувальщину. Часто розмовлявъ ся зъ приятелями про гѣрку долю Украины и ставъ думати, якъ бы допомочи бѣдному народови.

Въ першій день праздника Рождества Христоваго 1846. р. Микола Костомарѣвъ засновавъ политичне товариство, се-бѣ-то „товариство св. Кирила и Методія“. Членами сего товариства були: Микола Гулакъ-Артемовскій, Микола Костомарѣвъ, Олександръ Навроцкій, Василь Бѣлозерскій, Опанасъ Марковичъ, Тарасъ Шевченко, Пантелеймонъ Кулѣшь, Посяда, Тулубъ, Савичъ и и. Осъ и програма сего товариства:

1. Принимаемъ, что духовное и политическое соединеніе Славянъ есть истинное ихъ назначеніе, къ которому они должны стремиться.

2. Принимаемъ, что при соединеніи каждое славянское племя должно имѣть свою самостоятельность, а такими племенами признаемъ Южно-Руссовъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ Словенцами, Лужичанъ, Иллиро-Сербовъ съ Хорутанами и Болгаръ.

3. Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть правленіе народное, и соблюдать совершенное равенство согражданъ по ихъ рожденію, христіанскимъ вѣроисповѣданіямъ и состоянію.

4. Принимаемъ, что правленіе, законодательство, право собственности и просвѣщеніе у Славянъ должно основываться на святой религіи Господа нашего Иисуса Христа.

5. Принимаемъ, что при такомъ равенствѣ образованности и чистой нравственности должны служить условіемъ участія въ правленію.

6. Принимаемъ, что долженъ существовать общій славянской соборъ изъ представителей всѣхъ племенъ.

Одтакъ слѣдуютъ „главныя правила общества“ (числомъ 11). Въ девятѣмъ пунктѣ сего правила сказано ось-также: „Устанавливаемъ, какъ все общество въ совокупности, такъ и каждый членъ должны свои дѣйствія соотносить съ евангельскими правилами любви, кротости и терпѣнія; правило же, цѣль освящаетъ средства, общество признаетъ безбожнымъ“¹⁾.

¹⁾ Выше наведена програму „товариства Кирило-Методіѣвскаго“ найшовъ одинъ Украинець мѣжь паперами одного зъ членѣвъ сего политичнаго товариства и переписавъ еѣ для автора сеи исторіѣ литературы руской. Тыхъ же „главныхъ правилъ общества“ не мѣгъ бнѣ (крѣмъ девятого пункта) подати авторови, замѣчаючи, що про нихъ „неудобно“ писати.

А вже-жъ Костомарѳвъ заявивъ въ „Кіевскѳй Старинѳ“ (томъ V., 1883; стор. 226—227), що „желанія“ товариства, ѳдносячѳ ся до Славянъ, заключались въ сихъ пунктахъ: 1) Освободжене славянъскихъ народѳвъ зъ пѳдъ кормиги чужихъ народѳвъ; 2) орѳганизоване ихъ въ самостѳйниѳ политичнѳй грѳпы зъ удержанемъ федеративной ихъ звязи мѳжь собою; 3) усунене всякой неволѳ; 4) знесене кастовыхъ привилегій; 5) релігійна свобода й терпимѳсть въ вѳрѳ; 6) при повнѳй свободѳ всякой науки вѳры заведене одного славянъского языка въ публичнѳмъ богослуженю всѳхъ истнующихъ церкѳвъ; 7) повна свобода мысли, науки и печатаного слова; 8) выкладъ всѳхъ славянъскихъ языкѳвъ и ихъ литературъ въ науковихъ институтахъ всѳхъ народѳвъ славянъскихъ.

Опроче авторъ „Жизни Кулѳша“, мабуть Василь Бѳлозерскій, („Правда“, 1868., ч. 2—4; 24—28) написавъ отъ-се про думки членѳвъ сего товариства: „Найкращимъ способомъ, ширити свою проповѳдь, уважали вони устне й печатне слово й добру науку дѳвчатъ, яко матѳрокъ и сестеръ тыхъ дѳятелѳвъ, що мали колись вьрости середъ стуманѳлого людѳ, и холодного, лѳннивого панства. Тымъ-то вони постановили пѳклучатись, щобъ на Украинѳ постало якъ найбѳльшь письменного й тямущого жѳвноцтва. Не въ централизоване государство замѳрили вони скупити всѳ славянъскѳй народѳ, а въ вѳльний союзъ пѳдъ протекторатомъ россійского императора. А якъ имперія його доти не згѳдна була-бъ притулити до себе славянъской федераціѳ, доки не очистилась бы ѳдъ ганьбы крѳвацтва, то установлено було, помалу-малу пѳдготовляти и панѳвъ и урядъ до зрозумѳння сеи спасенной громадской потреби за помѳччю науки и намовы, а простый людъ — до новои кращоѳ

долѣ — за помбѣчю шкблѣ; розпочати-жь се дѣло повиннѣ були паны-гуманисты у своихъ селахъ¹⁾.

Уложивши статутъ, члены тайного сего товариства политичного завели свою печатку зъ девизою: „И ураумѣете истину и истина свободить вы“. (Еванг. Іоан. VIII, 32), и носили перстѣнь зъ чистого желѣза зъ буквами К. М.

Высокіѣ идеѣ товариства Кирило-Методіѣвского выказувавъ бѣтакъ Шевченко въ найкрасшихъ своихъ поетичныхъ творахъ, особливо-жь въ „Посланію землякамъ“ и въ поемѣ „Иванъ Гусъ“. Одначе організацію товариства нашъ Кобзарь не мбгъ займати ся; та й Кулѣшь наъ за своєи аристократичной вѣдчѣ стоявъ подалеки бѣдъ прочихъ товаришѣвъ; про-те въ „Хуторнбй Поезіи“ заявивъ бнъ отъ-се: „Обохъ насъ не прийнято въ тайне политичне общество за-для того, що мы й саміѣ по собѣ працювати-мемо для славянськой и украинськой свободы, а тымъ часомъ, на случай игемонського гонення, до насъ нѣхто не причепиця²⁾. Все-жь таки хвалѣвъ бнъ статутъ общества, пишучи мѣжь иншимъ отъ-се: „Въ статутѣ, якъ онбєля вже стало минѣ вѣдомо, мѣжь иншими премудрыми задумами було сказано, що Украинцѣ сполучать славяницину въ одну федерацію пбдъ протекцію всероссійського императора, а коли-бъ всероссійській императоръ на се не зволивъ, то будуть промышляти объ собѣ якъ небудь инше³⁾).

Мѣжь-тымъ посѣщавъ Шевченко своихъ приятелѣвъ и пбдносивъ ихъ духа до любви рбднихъ святощій. Въ загальѣ бувавъ бнъ душею всякого збору въ семейнбмъ житю своихъ приятелѣвъ. Дня 22. сѣчня 1847. р.

¹⁾ „Правда“. 1868; число 25; стор. 298.

²⁾ „Хуторна поезія“. У ві Львові. 1882; стор. 28.

³⁾ *ibid.*

въ Вознесенської церквѣ села Оленѣвки (Борзеньского повѣту, Чернигѣвской губерніѣ) Тарасъ державъ вѣнецъ при вѣнчаню П. Кульша зъ сестрою Василя Бѣлозерского, будучи „бояриномъ“. Коли молодята прийшли одъ вѣнця въ хутѣръ Мотронѣвку, то Шевченко здоровкаючись зъ молодою кликнувъ словами одной народной коляды: „Чи ты царѣвна, чи королѣвна?“ На щѣ женихъ одвѣтивъ шутливо: „На чужій коровай очей не порывай, да собѣ дбай!“¹⁾ Кажуть, що Шевченко переховувавъ бережливо ту ю квѣтку, котру молода пришила ему до сурдута.

Живучи на тѣмъ хутѣрѣ Тарасъ очаровувавъ матерѣ Бѣлозерского своимъ спѣвомъ. Ходить бувало по кѣмнатѣ, заложивши руки назадъ, опутивши въ-низъ задуману голову, та спѣває тихимъ, тонкимъ голосомъ отъ-сѣ пѣснѣ: 1) „Ой, избѣди, зѣйди, ты зѣронько та вечѣрная!“ — 2) „У Кіевѣ на ринку шють чумаки горѣлку“. — 3) „Ой горе, горе! якій я вдавъ ся, брѣвъ черезъ рѣченьку та й не вмывавъ ся“. — 4) „Де-жь ты, доню, барила ся, барила ся?“ — „На мельника дивила ся, дивила ся“²⁾.

А по-за-якъ любивъ рѣдну мову, и въ нѣй высказувавъ свои идеалы, то дорѣкавъ всякому, хто цуравъ ся ея и хѣснувавъ ся языкомъ россійскимъ. Про-те писавъ разъ отъ-се до Варѣоломея Шевченка: „Скажи братовѣ Миколѣ, що, якъ писати-ме до мене, то нехай пише по-нашому, бо якъ нѣ, то й читати не буду, а то менѣ вже й такъ отъ-ся московщина обридла“³⁾.

Въ тѣмъ (1847) роцѣ блиснула Тарасови надѣя на красну будучиность. Заходами приятелѣвъ поставлено его

1) „Кіевская Старина“. 1882; томъ IV., стор. 70.

2) *ibid.*, стор. 71.

3) „Правда“. 1876; стор. 24.

учителемъ „малярского искусства“ въ Кіівскѣмъ университетѣ, одна-жь молода Украинка була такою ентузіяеткою супроти поетичныхъ творѣвъ Шевченка, що жертвувала ему свѣй посагъ въ тѣй цѣли, щобъ поѣхавъ на три роки въ Италію и тамъ познакомивъ ся зъ свѣтомъ клясичнымъ¹⁾. Поетъ зрадѣвъ радостію изъ-за такои жертвы и выѣхавъ изъ Кієва щобъ зѣбрати свои рукописи, котрѣ полишавъ въ рѣзныхъ домахъ, де бувавъ гостемъ. Коли-жь ѣнъ на гостинѣ въ Лубнахъ²⁾ выголосивъ кѣлька своихъ вѣльнодумныхъ поезій, именно-жь „Кавказъ“, то найшовъ ся хтось, щѣ донѣсь власти, мабуть-то ѣнъ выступае ворожо противъ царя. Небавомъ опѣсля ѣхавъ Тарасъ зъ Чернигова до Кієва, але вже не доѣхавъ до гѣрода. Коли перевозивъ ся поромомъ на Днѣпрѣ, то єго арештовано (5. цвѣтня 1847. р.).

А вже-жь увязнено ще й девять иншихъ членѣвъ товариства. Часъ ѣдъ часу сходились они въ квартирѣ Гулака за Софійскою оградѣю въ домѣ протоієрея Завадского. Та отъ, разомъ зъ Гулакомъ за дощанною перегородѣю мешкавъ студентъ Алексѣй Петровъ. Зъ розмовъ товаришѣвъ долѣтали до него деякѣ слова, и ѣнъ уявивъ собѣ, щѣ се сконѣсь ся якійсь заговѣръ. Сейчасъ донѣсь ѣнъ власти про єй ворохобнѣй сходины, изъ-за чого тыхъ членѣвъ арештовано.

Шевченка увязнили отже не тѣлько за-для того, щѣ уважано єго членомъ тайного политичного товариства, але й по причинѣ написаня поемы „Кавказъ“. Коли приятелѣ Шевченка довѣдались, щѣ єго арештовано, то сильно затрѣвожились и обдумували способы, якими можна-бъ було Кобзареви помочи въ єго неволи. Особливо княж-

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Т. Шевченка“, стор. 61.

²⁾ Лубны — повѣтовый гѣродъ губерніѣ Полтавской.

на Варвара Репнина старалась выеднати ему пользу через своего тѣточнаго брата, министра Уварова, ба й рѣшилась въ сѣй справѣ написати листъ до шефа жандармѣвъ гр. А. Ѳ. Орлова. Але той шефъ ѡдповѣвъ письмомъ офиціальнымъ, въ котрѣмъ княжнѣ заказавъ мѣшатись въ не свою справу, и вести переписку зъ салдатомъ Шевченкомъ, по-за-якъ въ противнѣмъ случаю ѡнъ зъ княжною поступить собѣ по всей строгости законѣвъ.

Изъ Кіева повезли Шевченка въ Петербургъ. Коли ѡнъ послѣ допроса въ „III. отдѣленію“ разомъ зъ Костомаровомъ ишовъ у свѣй „номеръ“, то сказавъ своему приятелеви: „Не жури ся, Миколо! доведеться ще намъ у купѣ жити“.

28 мая слѣдувала царска конфирмація засуду. Шевченко сидѣвъ пѣвъ року въ арештѣ: ѡпѣсля вывели его на свѣтъ Божій, та зновъ посадили на „чортопхайку“ и ѡдвезли ажъ въ Оренбургъ, де представлено его корпусному командирови В. А. Обручеву, та дивизионному и бригадному генераламъ. Тутъ зачислено его „рядовымъ“ въ Оренбургскій линейный баталіонъ № 1., щѣ находивъ ся въ Орскѣй крѣпости. Туды-жь ѡдослано Шевченка въ начатку осени (1847) року.

з) Шевченко въ неволи. Тарасъ живъ на воли девять рокѣвъ, се-бѣ-то ѡдъ 22. цвѣтня 1838. р. до 5. цвѣтня 1847. р., коли его арештовано на Днѣпрѣ пѣдъ Кіевомъ. Такъ отже зъ волѣ царя Николая ставъ ѡнъ салдатомъ. Въ Орскѣй крѣпости побивавъ ся ѡнъ тяжкою недолею-неволею, та й не мавъ надѣѣ, выдобутись колись зъ-помѣжъ каторжниківѣвъ. Справдѣ сумно було ему въ чужѣмъ киріизкѣмъ степу. Кругомъ него простягнулась трупомъ бездыханнымъ помарнѣлая пустыня, кинутая Богомъ. Въ сѣй недоли згадавъ ѡнъ про дав-

ныхъ своихъ товаришѣвъ, написавши короткій стихотвѣръ

„Моиѣ соузникамъ“, котрый починаѣ ся сими словами:

Згадайте, братія моя,

(Бодай те лихо не верталось!)

Якъ вы гарнесенько и я

Изъ-за решотки вызирали

И певне думали: „коли

На раду тиху, на розмову,

Коли мы збѣдемо ся знову

На сѣй зъубоженѣй земли?“

Нѣколи, братія, нѣколи!... (I, 217. 218.)

Шевченкови не вѣльно було нѣ писати, нѣ рисувати¹⁾; про-те довелось ему „зъ вѣршами ховатись, мережати книжечки, сѣввати и плакати у бурянѣ“. Въ недѣлю выходивъ бывало нишкомъ въ поле, та тынявъ ся по-надъ рѣкою Ураломъ. Выходить, дивить ся и згадуе Украинну, — и згадати боить ся. И тамъ степы, и тутъ степы, але-жь кирѣзкѣй степы не такѣ, якъ на Украинѣ, „рудѣ-рудѣ, ажъ червонѣ, а тамъ голубѣи, зеленѣи, мережанѣ нивами, ланами, высокими могилами, темными лугами...“ („Кобзарь“, II, 105—107.)

Давнѣй прѣятелѣ стали забувати про своего Кобзаря, и лишъ де-кто помянувъ его добрымъ словомъ. Такъ Лизозубъ приславъ ему Шекспира и матерѣялы до рисованя и мальованя, а квяжна Варвара Реннина потѣшила его въ недоли дружнымъ письмомъ²⁾.

Въ Орскѣй крѣпости пѣзнавъ ся бнѣ зъ деякими засудженными дворянами, котрѣ морально низше стояли бѣдѣ простыхъ колодникѣвъ и справдѣшнихъ каторжниковѣвъ-душегубцѣвъ. Одного зъ такихъ упавшихъ членѣвъ

¹⁾ Тарасови позволено читати часопись „Русскѣй Инвалидѣ“.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведеня Тараса Шевченка“, стор. 71.

вышого товариства зобразивъ Тарасъ въ повѣсти „Несчастный“, щó єв написавъ въ мовѣ російскій¹⁾. А вже-жъ чи-малу симпатию заявлявъ поетъ деякимъ тямущимъ Полякамъ, щó сидѣли въ тій крѣпости; особливо-жъ бд-носивъ ся по-приятельски до Сѣраковского, Залеского²⁾, Желиговского (Антонія Сова). Одъ Бронислава Залеского одержавъ Шевченко польскій поезіѣ Богдана Залеского, и бдтакъ удержувавъ зъ нимъ дружну кореспонденцію. Въ 1858. р. присвятивъ бнѣ сему приятелю стихъ п. з. „Ляхамъ“ (II, 209—210).

Въ тій крѣпости Тарасъ проживъ всю осѣнь и зиму 1847—1848. р. Зъ початкомъ 1848. р. прибувъ тамъ офицеръ Бутаковъ въ цѣляхъ науковыхъ для описаня моря Аральского. Бажаючи облекшити долю Шевченка просивъ бнѣ генерала Обручева, придати єму до помочи Тараса, щобы тойже бдрисувавъ виды береговъ незнамого дотѣль моря. Обручевъ згодивъ ся на тую просьбу, и вже 11. мая 1848. р. выбралась експедиція зъ 30 людей въ степъ вразъ зъ транспортами пѣдъ проводомъ генераль-майора Шрайбера. Цѣлый похѣдъ бдбувъ Шевченко пѣшкомъ, бддѣльно бдъ роты вѣйскової; бнѣ бувъ веселый и довольный перемѣною своего положеня. Єдина книга, котру мавъ зъ собою, була Библия. На другій день пѣсля выходу побачили путники зъ-далека пожежу степову, вдѣяну Кирѣизами, щобы спалити зѣвялу, суху ковыль-траву. Шевченко довго любувавъ ся тымъ видомъ и за просьбою генерала зобразивъ бнѣ акварелею ту импровизовану иллюминацію. Одтакъ подарувавъ бнѣ єю картину генераль-майорови. 19. червня експедиція до-

¹⁾ „Историческій Вѣстникъ“ за 1881. г. № 1.

²⁾ Порѣвн. Письма Т. Г. Шевченка къ Бр. Залескому⁴ 1853—1857. г. („Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176 611—622; 853—866).

стигла рѣки Сыръ-Даріѣ, де въ крѣпости бѣльшь мѣсяця треба було дожидати корабля, що мавъ сю громадку ѡдвезти на море. Черезъ весь той часъ Шевченко малювавъ портреты акварелею.

Плавба морека почалась 25. липня и середъ великихъ невзгодинь тревала цѣлї два мѣсяцѣ. Шевченко займавъ ся выключно рисоуванемъ берегѡвъ моря Аральскаго. 23. вересня корабель кинувъ котву въ устю Сыръ-Даріѣ; ѡдтакъ путники вийшли на берегъ, щобъ перезимувати въ крѣпости на островѣ Костъ-Араль. Тутъ стояли гарнизонѡмъ уральскї козаки, що були раскольниками. Побачивши Шевченка зъ широкою „якъ лопата“ бородою, думали собѣ, що ѡнъ єсть раскольникѡмъ и мученикѡмъ за вѣру. Оновѣстили отже свого асаула, що прибувъ до нихъ мученикѣ. Асауль запросивъ Тараса до себе и ставши передъ нимъ на-вѣ-колѣнкахъ, сказавъ смирно: „Благословѣте, батюшка! мы уже все знаємъ!“ Тарасъ змѣркувавъ сейчасъ, що тамошнї Уральцѣ вважають его своимъ батюшкою-духовникѡмъ, подавъ симъ козакамъ „раскольникѣе благословенїе“. Щасливый асауль поцѣлувавъ Тараса въ руку та й угостивъ его у себе вечѣръ дружнимъ бенкетѡмъ¹⁾. Не довго ѡпбеля оголивши бороду перейшовъ Шевченко въ Раймъ, головнїй фортъ на берегу Сыръ-Даріѣ. Але хочъ позбувъ ся довгои бороды, то все-таки Уральцѣ вважали его мученикѡмъ и просили его ѡ благословенїе.

Експедиція закѡнчилась въ осени 1849. р. Шевченко прибувъ назадъ въ Оренбургъ и за призволомъ генерала Герна ставъ мешкати въ его домѣ. Бутаковъ показавъ генералови працѣ експедицїѣ, а на першѡмъ мѣсци предложивъ альбумъ видѡвъ берегѡвъ Аральскихъ;

¹⁾ „Дневникъ Т. Гр. Шевченка“. („Основа“, 1861; сентябрь, стор. 13—14.)

одтакъ вносивъ офіціально, щобы творцєви сєго альбума, се-бъ-то Шевченкови, выеднати авансъ въ „унтеръ-офицеры“. Симъ способомъ сподѣвавъ ся Бутаковъ зроби ти першій крокъ до заходѣвъ въ цѣли освободженя Шевченка зъ неволѣ. Генераль Обручевъ вволивъ волю Бутакова и вступивъ ся за Шевченкомъ, але зъ Петербурга одержавъ ѓнъ строгу догану за теє, що на-перекѣръ царскому приказови дозволивъ Тарасови малювати. Одтакъ Бутакова поставлено пѣдъ тайный доглядъ полиціѣ, та звернено альбумъ рядовому салдатови Шевченкови.

Коли-жъ поєтъ не мавъ уже надѣѣ, освободитись зъ тяжкою неволѣ, то писавъ нишкомъ свои думы, въ которыхъ жалкувавъ ся вельми про свою недолю-неволю. Осє якї слова сумовитого одчаю выдобувались иногдѣ зъ-пѣдъ закервавленого єго серця:

Чи мати Богу не молилась,
 Якъ понесла мене, що я,
 Нєначе лютая змїя
 Розтоптана въ степу здыхає,
 Захода сонця дожидає?
 Отъ такъ-то я теперъ терплю,
 Та смерть изъ степу выглядаю...
 А за-що? — ѣй-Богу не знаю!
 А все таки ѣѣ люблю
 Мою Украину широку,
 Хочъ я по ѣй и одинокій,
 (Бо, бачте, пары не найшовъ)
 Ажъ до погибєли дѣйшовъ. (I, 233.)

Хоча Обручевъ одержавъ догану изъ-за тої пѣлги, заявленої Шевченкови, то все-таки бувъ ѓнъ для него прихильнымъ. Коли-жъ одинъ прапорщикъ донѣсь власти, що Шевченко малює портрєты офіціальныхъ и вы-

сокопоставленихъ осббъ, то доля поета-артиста стала тяжшою. Обручевъ дбоставъ нову письменну догану и бдтакъ приказано ему, выслати Шевченка въ далеку Новопетровску крпность надъ Каспійскимъ моремъ въ Азію.

Коли Тараса вели изъ Орскои крпности въ Новопетровскій фортъ (въ жовтні 1850. р.), то въ мбсточку Гуревъ на улиці пбднявъ бнть свбжу вербову палку и привбзъ еб зъ собою въ нову свою оселю. Бдтакъ въ гарнизонбмъ горбдб застромивъ еб въ землю, та й зовсбмъ про неб забувъ. Ажъ ось на весну огородникъ сказавъ ему, що его палка росте. Опбсля Шевченко ставъ еб пбдливати и пбзнбйше въ часб своббднбмъ та за призволомъ фельдфебля спочивавъ неразъ въ густбй тбни вербы. Шевченко говоривъ, що тая верба часто ему нагадувала легенду про каючого ся розббйника¹⁾.

Тамошному комендантові наказано, щоби строго наглядавъ Тараса и въ нбчбмъ не дававъ ему пбльги. Небавомъ опбсля на мбсце Обручева наставъ генераль-адбютантъ Перовскій. Сему на стбль въ кабинетъ покладали разъ одинъ зъ найббльше вдатнихъ стеновихъ рисункбвъ Шевченка въ надбї, що генераль зверне увагу на картину, и довбдавшись про артиста заступитъ ся за нимъ у высшихъ властей. Одначе Перовскій, якъ тблько побачивъ картину, догадавъ ся сейчасъ, чия она, кинувъ еб на землю и приказавъ, нбколи ему й не згадувати про того „ледачого“ чоловбка.

Въ тбй далекбй чужинб Тарасъ бдзюкромивъ ся вже новсбмъ бдъ тыхъ людей, щб его знали й любили. Цблунму сумувавъ тяжко и дожидавъ нетерпеливо весны

¹⁾ „Основа“, 1862; квбтень, стор. 27—28. — Въ переказахъ люду галицко-русского каючій ся той розббйникъ zove ся „Маде-вмъ“. (Порбви. „Казки“. Зббравъ Игнатій зб Никловичъ. Львбвъ 1861; стор. 3.)

и парового корабля зъ далекого города Астрахани. Зъ весною бо доходила до него не одна вѣтка зъ рѣдного краю ѳдъ деякихъ давныхъ приятелѣвъ, котрѣ не забували за нещасного Тараса, щѳ далеко ѳдъ нихъ, зъ якихъ гриста миль, побивавъ ся неволею въ поганѳй пустыни. Коли-жь почта корабельна не привезла ему нѣчого, то ѳнъ тяженько зажуривъ ся, и отъ-щѳ въ думцѣ своѳй написавъ:

И зновъ менѣ не привезла
Нѣчого почта зъ Украины!
За грѣшнѣи мабутъ дѣла
Караюсь я въ оцѣй пустыни
Сердитымъ Богомъ... (I, 248.)

Зъ помѣжь давныхъ приятелѣвъ першѣй ставъ зъ нимъ лѣстуватись Семень Гулакъ-Артемовекой, славный спѣвакъ россѣйской оперы въ Петербурзѣ. ѳдтакъ въ однѳмъ лѣстѣ до сего друга поетъ зъобразивъ (1. липня 1852. р.) ось-такъ нове мѣще своего побуту: „Тутъ все нѣсокъ та камѣнь; хочъ бы травка, хочъ бы деревце, — нѣчого — нѣчого! Тутъ и горы, якъ слѣдъ, не побачишь; дивишь ся, та така туга тебе огорне, хочъ давись, та удавити ся нѣчимъ“¹⁾.

Про тогдѣшне свое житѣ писавъ Тарасъ своему приятелеви А. О. Козачковскому (16. липня 1852. р.) мѣжь-иншимъ ось-таке: „Жию въ казармахъ; муштруюсь щѳ-день, хожу въ карауль, — одно слово, салдаты, та ще салдаты якѣй! Просто — пугало воронѣ! Вусы величезнѣ, лысна мовъ твѳй гарбузъ; точнѣсѣнько салдацкѣй патреть, щѳ его зъобразивъ Кузьма Трохимовичъ (у Основяненка“²⁾).

¹⁾ „Основа“, 1862; липець, стор. 10.

²⁾ *ibid.*, квѣтень, стор. 19.

Тогдѣ радѣ бувъ поетъ де-що прочитати и зъявити яку-небудь литературну дѣяльнѣсть, щобы позбутись страшнои нудьги. Проте 14. цвѣтня 1854. р. писавъ онѣ А. Козачковскому, щобѣ приславъ ему текстъ „Слова о полку Игоревѣмъ“ въ выданю Шипкова або Максимовича, по-за-якѣ онѣ задумавъ переложити сей старорускѣй поетичный памятникъ на „нашъ задушевный прекрасный языкъ“¹⁾. Межи книгами, котрѣ Шевченкови доставлено, подобалась ему чи-мало Естетика польского писателя Кароля Либельта²⁾. Сей твѣръ читавъ онѣ за-любки пѣдѣ тою вербою, щѣ еѣ выкохавъ собѣ въ горѣдѣ гарнизоннѣмъ.

Мѣжь-тымѣ по иниціативѣ княжны Варвары Репниной графиня Настася Ив. Толстая стала въ 1855. р. заходитись около освобожденя Шевченка зѣ неволѣ. Чи-мало хлопотавъ въ сѣй справѣ Михайло Лазаревскѣй, щѣ бувъ урядникомъ въ Петербурзѣ. Онѣ-то посѣтивъ Тараса ще давнѣйше въ Оренбурзѣ и въ Орскѣй крѣпости, та опѣсля занявъ ся щиро долею своего приятеля. Одаткъ въ начатку року 1857. подавъ Тарасови звѣстку, щѣ онѣ вже небавомъ освободити ся зѣ неволѣ. Поетъ дѣзнавшись про таку веселу новину, зрадѣвъ радѣстю и 22. цвѣтня 1857. р. ѣдписавъ Лазаревскому ось-такѣ: „Христосъ воскресѣ, братѣ мѣй любый! — Удавъ ся-жѣ минѣ сьогорѣчний великденъ! Такого святого радѣсного великоднѣя у мене ще й зѣ-роду не було. Якѣ-разѣ 7. апрѣля приишла до насѣ почта и привезла твою дорогую посылку и твоѣ радѣснее письмо ѣдѣ 17. генварѣя. Я трѣхи-не одурѣвъ, прочитавши його; та ще якѣ закуривъ твою сигару (я десять лѣтъ не куривъ сигары), то якѣ

¹⁾ *ibid.*, стор. 22—23.

²⁾ *ibid.*, 1861; июль, стор. 13; — августѣ, стор. 7; — сентябрь, стор. 23.

закуривъ твою гавану, то такъ минѣ, друже мій єдиний, запахло волею, що я заплакавъ, якъ тая дитина...¹⁾

Ôдтакъ 2. мая 1857. р. Лазаревскій першій оповѣстивъ Шевченка, що царь Александръ II. давъ амнестію поєтови українському. Въ листѣ своѣмъ писавъ ѓнъ Шевченкови, що графиня Толстая просить єго, не ѣхати на Украинну, а приѣзжати въ Петербургъ. Такъ ѓтже Тарасъ змѣнивъ плянъ своєи подорожя; се бо хотѣвъ ѓнъ навѣстити своєо приятеля Якова Кухаренка, кошового атамана чорноморскихъ козакѣвъ; ѓдтакъ зъ Чорноморя думавъ поѣхати черезъ Крымъ, Харкѣвъ, Полтаву, Кіѣвъ въ Минскъ, Несвижъ, а накоець въ село Чарковичѣ, де живѣ єго другъ Брониславъ Залескій. Ажъ зъ Чарковичъ хотѣвъ Шевченко черезъ Вильно поѣхати въ Петербургъ. Вволяючи-жъ волю своєи заступницѣ, выбравъ ѓнъ коротшу дорогу, и задумавъ ѣхати Волгою черезъ Астрахань и Нижній Новгородъ въ Москву и Петербургъ.

в) Шевченко зновъ на воли. 21. липня 1857. р. оповѣщено українського Кобзаря офіціально про царску амнестію. Ôдтакъ вытерпѣвши десятилѣтню неволю оставивъ ѓнъ Новопетровску крѣпость 2. серпня о 9. годинѣ вечѣръ, и на лоди рыбарскѣй поплывъ моремъ та однимъ раменемъ Волги. Пѣсля тридневной плавбы прибувъ ѓнъ въ Астрахань, де єго повитали деякїи Украинцѣ. Про-те писавъ Тарасъ въ Дневнику своѣмъ²⁾, що ѓдъ 15. до 20. серпня бувъ у него такїи свѣтлый и прекраснїи празникъ, якого ще не було въ єго житю.

¹⁾ *ibid.*, 1862; мартъ, стор. 6.

²⁾ „Основа“, 1862; лютий, стор. 4. — Дневникъ своїи ставъ Шевченко писати въ мовѣ російскѣй ѓдъ 12. червня 1857. р. Почавши ѓдъ мая 1861. р. печатано сей Дневникъ въ Петербургскѣй „Основѣ“ (1861. и 1862. р.).

22. серпня попливъ Волгою на кораблі, щó звавсь „князь Пожарскій“, и 31. серпня приставъ до берега въ Саратовъ. Въ сѣмъ городѣ посѣтивъ ђнъ Тетяну Петровну Костомариху, матѣрь Миколы Костомарова. Сынъ еи бувъ саме-тогдѣ за границею. Сердечна старенька Тетяна пбзнала сейчасъ Тараса и привитала его мовь рѣдного сына; ђдтакъ показала ему письмо свого сына зъ заграицѣ и вѣтку фіялкѣвъ, выслану їй изъ Штокгольму 30. мая. Сея дата пригадала поетови злощасный день 30. мая 1847. р., коли въ наслѣдокъ царской „конфирмаціѣ“ Шевченко и Костомарѣвъ втратили волю; про-те Тарасъ и Тетяна розплакались мовь дѣти. Пращаючиь передавъ ђнъ матери свого приятеля стихотвѣръ, щѣ его написавъ въ 1847. р. пѣдъ заголовкомъ „Н. И. Костомарову“. Въ сѣмъ стихотворѣ помянувъ поеть такожь матѣрь Миколину, котра „чорнѣйше чорной землѣ иде, зъ хреста неначе знята“. (II, 104—105.)

Въ часѣ дальшой плавбы Шевченко читавъ „Губернскіе очерки“ Щедрина, а коли 16. вересня корабель остановивъ ся въ 10 верстахъ ђдъ Казани, то поеть поѣхавъ въ сей гѣродъ та й нарисувавъ зъ природы кѣлька картинѣ. Опѣсля всѣвъ опять на корабель и 19. вересня прибувъ въ Нижній Новгородъ. Тутъ задержала его полиція, не дозволяючи ему пускатись въ дальшу дорогу. Хоча бѣ Новонетровскій комендантъ И. А. Усковъ выдавъ Шевченкови ђдпустку зъ призволомъ ѣхати прямо въ Петербургъ, то баталіонный командиръ, близшій начальникъ Тараса, розсердивъ ся изъ-за такого розпоряженя та й увѣдомивъ полиціѣ-майстра въ Нижнѣмъ Новгородѣ, щѣбъ Шевченка задержавъ и приславъ въ Уральскъ, де-бѣ освобожденый салдатъ дѣставъ указъ про ђдпустку зъ якими-то ограниченями. Такъ отже застрягъ Тарасъ въ Нижнѣмъ и ставъ жалкуватись, щѣ

помилували, та тільки до половини. Въ письмѣ-жъ своѣмъ до Михайла С. Щепкина, артиста драматичного въ Москвѣ, писавъ ѓнѣ мѣжь иншимъ отъ-се: „Теперь я въ Нижнѣмъ Новгородѣ на воли, та на такѣй воли, якъ собака на привязи“¹⁾.

Въ сѣмъ городѣ живѣ поетъ по-найбѣльше у архитекта Овсяникова и займавъ ся зъ-першу безъ-впину читанѣмъ книжокъ. Прочитавъ „О времени происхожденія славянскихъ письменъ“ Осипа Бодяньского, „Богдана Хмельницкого“ Костомарова, „Грамотку“ и „Записки о южной Руси“ (II. томъ)²⁾ Кулѣша, „Народнѣй оповѣданя“ Марка Вовчка и де-що иншого. Опроче писавъ ѓнѣ тутъ деякѣ стихотворы, именно поему „Неофиты“, и забиравъ ся до писаня поемы п. з. „Дервишь и са-трапъ“, котру задумавъ присвятити своимъ землякамъ. Тогдѣ писавъ ѓнѣ Кулѣшеви про свою поему „Иванъ Гусъ“, котра була десь запропастилась въ 1847. р. Осѣ и слова Шевченковѣ: „Чи не найдешъ тамъ у панночки-хуторянки въ альбомѣ мого Гуса? — а то шкода буде, якъ пропаде“³⁾.

24. грудня 1857. р. приѣхавъ въ Нижнѣй Новгородѣ Михайло Щепкинъ зъ Москвы, повитати сердечного приятеля. Сему артистови драматичному присвятивъ Шевченко ще въ 1846. р. думку п. з. „Пустка“ („Кобзарь“, I, 181), а въ память 24. грудня 1857. р. присвятивъ ему своихъ „Неофитѣвъ“, зовучи его „возлюбленникомъ музъ и граціи“ (II, 166). Щепкинъ приѣхавши въ Нижнѣй, виступавъ въ театрѣ въ деякихъ важнѣйшихъ своихъ роляхъ. Въ честь Шевченка выставлено тогдѣ „Москаля-

1) „Основа“, 1861; октябрь, стор. 12.

2) Першій томъ Кулѣшевыхъ „Записокъ о южной Руси“ читавъ Шевченко вже въ Новопетровскѣй крѣпости.

3) М. К. Чалый, „Жизнь и произв. Т. Шевченка“, стор. 107.

Чарівника“ Івана Котляревського. Ролю Чупруна гравъ 70-лѣтній Щепкинъ, мѣжь-тымъ коли молода акторка Катруся Піунова выступила въ роли Тетяны. Шевченко зрадѣвъ великою радостію, коли въ московскѣмъ городѣ почувъ на сценѣ рѣдне слово; ђнъ кричавъ „славно!“ — плескавъ въ долони, тупавъ ногами, не жалуючи именно похваль гарної артистцѣ¹⁾.

Щепкинъ пробувавъ въ Нижнѣмъ ради-Шевченка шѣсть днѣвъ; ђнъ-то подавъ своему приятелеви гадку, познакомитись зъ Катрусєю. И отъ, одного разу, одягшись по-святочному Шевченко пѣшовъ до Піуновыхъ. Акторка була саме-тогдѣ на выходѣ зъ дому. — „Погоди, дѣвчино, вернись!“ сказавъ ѣй Шевченко. — „Годѣ, менѣ треба на пробу“, ђдповѣла Катруся. — „Серденько мое, погоди!“ моливъ Тарасъ. Дѣвчина вернулась въ кѣмнату, де сидѣвъ и батько еи. — „Отъ, и батько!“ промовивъ поетъ и попросивъ, покликати матѣрь, щѣбула въ кухни. Всѣ усѣли. — „Отъ, добрѣ, а отъ купецъ!“ говоривъ Шевченко, вказуючи на дѣвчину и на себе. — „Батьку и мати! ђддайте еѣ менѣ!“ — Акторка стояла нѣ жива, нѣ мертва, дрѣжачи ђдъ страху. ђдтакъ за словами: „нема коли, конѣ ждуть!“ она бѣгцемъ кинулась зъ кѣмнаты и поѣхала на пробу²⁾. — Шевченко ђдъ того часу не бувавъ уже въ домѣ Піуновыхъ, але довго не мѣгъ забути про свою Катрусєю.

Коли Тарасъ пробувавъ въ Нижнѣмъ Новгородѣ, то Костомарѣвъ, вернувшись изъ-за границѣ, не знавъ, що Тараса задержано въ тѣмъ гѣродѣ, про-те дожидавъ ђнъ свого приятеля два тыжднѣ въ Петербурзѣ; ђдтакъ

¹⁾ Піунова не знала нѣ слова по-українськи, и тѣлько великими змаганями повелось Щепкинови, привчити еѣ роль „Тетяны“ въ мѣвъ українськѣй.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“; стор. 114.

поѣхавъ въ Саратовъ и написавъ до Кобзаря вельми патриотичне письмо, заявляючи мѣжь иншими отъ-сѣ слова щирого привѣту и доброй рады: „Братови любому, друзьяцѣ щирому, спѣвацѣ славному, вѣрному товаришови незапамятной пригоды 1847. року, Тарасови Григоровичу бѣдъ брата и друга чоломъ и вѣрне слово! — Слава, честь, благодареніе великому, справедливому, милосердному Богу, вызволившему тебе, друже, изъ тяжкой неволѣ на свѣтъ божій, мѣжь народъ хрещеный, на надѣю всѣмъ кохающимъ щиро Украину и всѣ братерскій славянскій народы. — — Швидче пиши, да старай ся, щобъ тебе пропустили до Петербурга. Та пиши, пиши, тѣлько по-нашому пиши! Часъ змѣнивъ ся: Царь, дай Богъ єму здоровья и довгого царствования! не забороняе нашой мовы; теперь процвите рѣдне слово; богато охочихъ до його, тебе тѣлько не достає, головы нашего милого, любого! Дай Богъ тобѣ, перетерпѣвши велике горе, зняти зъ себе напоследокъ терновый вѣнецъ, и въ чеснѣй, поважнѣй старости дожити вѣку, веселячи и навчаючи на все добре кобзою твоєю голосною землякѣвъ твоихъ, да бѣбираючи пѣсля смерти вѣчную славу!...“¹⁾

Але-жь Шевченко думавъ тогдѣ про свою Катрусю, про-те на теє сердечне письмо Костомарова не давъ нѣякой бѣднѣди. Одаткъ авторъ „Богдана Хмельницкого“ выславъ до Кобзаря другій листъ. Осъ и деякѣ частины сего письма: „Чого єси такъ замовкъ, коханий друже и приятелю? Я писавъ до тебе, а ты минѣ не одвѣтувавъ; думавъ, що тебе вже нема у Нижньому, коли-жь одъ Кулѣша одбравъ звѣтку, що ты й доси сидишь тамъ. — Мене порадовала „Грамматка“ Кулѣша, не такъ сама, якъ та думка, щобъ писати для народу. При-

¹⁾ *ibid.*, стор. 105. 106.

ходитъ часъ проснутись нашому люду и розумомъ працювати. Коли у царекѣмъ рескриптѣ сказано, щобъ подумать объ заводѣ школъ и объ выхованню народнѣмъ, то мусять щиро Южно-Руссы ужити тую царську милость для корысти и ужитку и подносу своєї мовы. Треба, щобъ по селамъ учили дѣтвору по нашому, а для того треба ще того, по чѣмъ учитись. А то теперъ всякій наемѣтьця зъ насъ: отъ, скаже, писали, писали и повѣсти, и комедіѣ, и романы, а саме главне забули. Правда, и вѣршѣ, й драмы, и романы установляли мову и розвивали єѣ, тѣлько теперъ пришла пора подумать про инше. — Народу треба теперъ не лигоминокъ, а твердои, трезвои стравы. Поезіѣ нашої ѣнъ не прийма, бо має своєї стѣлько, що й намъ надѣлить на довгій часы. Теперъ намъ треба граматикѣ своєї мовы, короткои естественной исторіѣ, короткои географіѣ та космографіѣ, та книги про законы, на скѣлько потрібно для народа. Отъ, щѣ намъ треба!¹⁾

Коли-жъ Костомарѣвъ дѣзнавъ ся про причину довгои мовчанки Тарасовой, то въ писемѣ своѣмъ радивъ єму оженити ся, щобъ „хоть на старости лѣтъ пѣсля такой глубокой, гѣркой коновки лиха трохи ѣдпочивъ душею“²⁾.

Шевченко сподѣвавъ ся, що въ Нижній Новгородѣ приѣде й Кулѣшь; але ѣнъ бувъ тогдѣ занятый своєю друкарнею въ Петербурзѣ: опроче заявивъ ѣнъ Тарасови въ писемѣ своѣмъ, що земляки ждуть єго въ столицѣ, и про-те замѣтивъ: „Якъ пѣйде слава, що вже й теперъ до тебе збираютьця земляки, якъ жида до рабина, то гледи й попсуєтьця твоє дѣло у великихъ панѣвъ“³⁾. Тогдѣ пѣславъ Кулѣшь Шевченкови 250 карбованцѣвъ,

¹⁾ *ibid.*, стор. 115. 116. — ²⁾ *ibid.* — ³⁾ *ibid.*, стор. 109.

котрї збравъ изъ продажи сѣмнадцати „невольницькихъ пейзажѣвъ“, щó були нарисованї Тарасомъ.

Одтакъ 4. сѣчня 1858. р. пѣславъ Шевченко Кулѣшеви своихъ „Неофитѣвъ“, „ще не добре выкбиченыхъ“, щобъ ихъ гарненько переписавъ и одѣславъ старому Щепкинови¹⁾. Але-жь Кулѣшеви не дуже сподобавъ ся сей епичный твѣръ, изъ-за чого онъ Тарасови опѣсля отъ-се писавъ: „Твои Неофиты, брате Тарасе, гарна штука, да не для друку! Не годить ся напominать доброму сыновни про дѣла его батька, ждучи одъ сына якого-бъ не було добра. Онъ же теперь у насъ первый чоловѣкъ; якъ бы не онъ, то й дыхнуть намъ не дали-бъ. А воля крѣпакѣвъ — то-жь його дѣло. — Инша була-бъ рѣчь, якъ бы ты докбичивъ „Гуса“, тамъ бы тобѣ було де розгулятьця...“²⁾

Кулѣшь хотѣвъ спонукати Шевченка, щобы въ хосень люду зладивъ деякї историчнї картины. Про те писавъ онъ до него въ сѣй справѣ ось-таке: „Колись ты малювавъ „Живописну Украину“, и нѣчого зъ того не вышло, а хочъ бы й вышла яка тобѣ корысть грошова, то все-жь ты бувъ послухачъ панскїй, а не людскїй: людамъ не було-бъ нѣякого дѣла до твоєї „Живописной Украины“, — не змогли-бъ люде за дорожнетою до неї докупитьця. Теперь же самъ бачишь, що панскїй вѣкъ кбичається, а людскїй начинається, — то сама година помѣркувати, якъ бы людамъ помогти, духомъ у гору пбднаться. Отъ же я тобѣ дамъ добру раду: Накидай ты перомъ дещо зъ нашої исторїї и попбдписуй найкращї вѣршѣ зъ думъ и зъ свого таки компонування. Сї твои рисунки мы вырѣжемо на деревѣ, одпечатаѣмъ и розрисуѣмъ фарбами трошки краще одъ

¹⁾ „Основа“, 1862; май, стор. 10.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 117.

лубочныхъ картинокъ московськихъ. Цѣна буде имъ по 2 и по 4 шаги¹⁾, а коли дуже дешево, то й по 6 шагѣвъ; и будуть вони продаватись по всѣхъ ярмаркахъ, и будуть вони налѣплюватись у кожній хатѣ замѣсь московсько-суздальского плюгавства, и буде старе й мале на ихъ дивитись, и отъ-тѣ підписи вычитувати, и розбѣдятьця по Вкраинѣ наше „слово забудьте“, наше слово тихо-сумне, богобоязливе, и воскресить воно не одну душу, — и мала твоя праця станетьця зъ часомъ причиною великого дѣла, всесвѣтнього, — душа моя чуе...“²⁾ Хоча-жь сеся рада Кулѣшева була справдѣ добра, то однако Шевченко не хотѣвъ взятись за таку роботу. Онъ звинявъ ся тымъ, що хочачи зладити такі рисунки треба-бъ жити на Украинѣ мѣжь народомъ, а не въ столиці.

Такъ отже Тарасъ займавъ ся тогдѣ оянь литературными працями: написавъ три поезійки: „Доля“, „Муза“ и „Слава“, и переписавъ для печатаня стихотворы: „Вѣдьма“, „Лилея“ и „Русалка“.

Мѣжь-тымъ приятелѣ Шевченка вдѣяли тее въ хошенъ его, що его не выслано въ Уральскѣ. И отъ, 1. марта на имя губернатора Нижньо-новгородского наспѣла офиціяльна „бумага“, въ котрѣй позволено Тарасови жити въ Петербурзѣ.

Одтакъ 8. марта 1858. р. выѣхавъ поетъ зъ Нижнього Новгорода, де звышь шести мѣсяцѣвъ пробувавъ. 11. марта приѣхавъ онъ въ Москву. Тутъ повитали его сердечно оба старіи приятелѣ, Михайло Щепкинъ и Максимовичъ, ба й два московскіи панслависты, Сергій Аксаковъ и Михайло Погодинъ и такожь професоръ Степанъ Шевыревъ зъявили велику симпатію украиньскому поетови. 25. марта Максимовичъ угостивъ Тараса дружнымъ

¹⁾ Шагъ — двѣ копѣйки.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 122.

бенкетомъ, на котрѣмъ мѣжь иншими були присутнїи По-
годинъ и Шевыревъ. Въ честь Кобзаря выголосивъ Ма-
ксимовичъ свѣй стихъ, що єго закѣнчивъ сими словами:

Перебувъ ты тяжке лихо
И лиху недолю, —
Заспѣвай же новыхъ пѣсень
Про людську волю;
Заспѣвай намъ такихъ пѣсень,
Щобъ мати Украина
Веселилась, що на славу
Тебе породила!¹⁾

26. марта ѡдѣхавъ Тарасъ въ Петербургъ, и якъ
прибувъ у столицю, зрадѣвъ вельми, коли Максимовичъ
черезъ Г. П. Галагана приславъ єму поему „Иванъ Гусъ“,
котра вважалась уже пропашою и ѡдтакъ найшлась
у Москвѣ.

Коли Шевченко приѣхавъ въ Петербургъ, то 29.
марта 1858. р. явивъ ся въ канцелярїи оберъ-полицій-
майстра. Поетови украиньскому, звѣтному въ цѣлѣй сла-
вянщинѣ, зволивъ Єго Превосходительство дати свѣдоц-
тво, що єму, яко ѡдставному простому салдатови Орен-
бургекого линїйного 1. баталїона вѣльно жити въ Пе-
тербурзѣ одинъ рѣкъ, почѣмъ ѡбѣдному салдатови треба
було старатись о дальшу милѣсть оберъ-полиціймайстра.

Въ Петербурзѣ горнулись около Шевченка не тѣль-
ко Украинцѣ, але й Россїяне. Вже тогдѣ носились по
Россїи слухи, що царь небавомъ освободить мужикѣвъ
зъ крѣпацтва, а по-за-якъ Тарасъ пѣдносивъ все про-
тестъ противъ тої неволѣ, то величали єго всѣ тямущїи
люде неваче апостола свободы. Въ честь поета давано
бенкеты, на котрыхъ Украинцѣ и Россїяне говорили смѣ-
ло теє, що имъ лежало на серцю. Всѣ выхваляли Шев-

¹⁾ „Основа“, 1861; іюнь, стор. 8—9².

ченка, що въ неволи не впавъ духомъ, але зберѣгъ горячу любовь до рѣднои землѣ. Въ сѣмъ часѣ присылали ему земляки сердечнѣи письма зъ Украины; въ нихъ звали они его батькомъ и просили, щобъ не перестававъ сѣввати для славы батькѣвщины.

У Василя Бѣлозерского стрѣтивъ Тарасъ Полякѣвъ, Сѣраковского, Станевича и Желиговского-Сову, що були его товаришами въ Орскѣи крѣпости. Въ Петербурзѣ бажали они зѣднати собѣ украиньского поета для политичныхъ своихъ плянѣвъ. Сова присвятивъ Шевченкови одинъ свѣи стихотвѣръ „Do poety ludu“, та й Тарасъ написавъ стихъ п з. „Антонію Совѣ“ (I. 354), въ котрѣмъ наслѣдуючи Сырокомлю зѣобразивъ видлично щасте семейного житя. А вже-жъ Шевченко не мѣгъ брататнєсъ зъ тыми, що не були щирыми приятелями народу украиньского. Наймилѣйшою була ему гостина у „святои заступницѣ“, се-бѣ-то у графинѣ Настасѣ Ив. Толстой, котра украиньского поета приймала у себе зъ честію не-абы-якою. Ён же мужъ, Федѣръ Петровичъ Толстой, що бувъ вице-президентомъ академіѣ художествъ, позволивъ Тарасови мешкати въ самѣи академіи, изъ-за чого бѣи мавъ тихій кутокъ для своихъ праць академичныхъ и литературныхъ¹⁾.

Житє Шевченка поплыло спокѣино и весело, мовъ филия Днѣпрова, що тече тихенько, коли єѣ цѣлує леготѣ

¹⁾ Графъ Федѣръ Петровичъ Толстой старавъ ся вже бѣи року 1855. выеднати Тарасови амнестію. Коли-жъ въ осени 1856 р. дѣзнавъ ся, що рѣшено пустити Шевченка на волю, то прийшовши до дому въ ноци, збудивъ обѣ дочки, що вже спали, и сказавъ весело: „Вставайте дѣти! велика радѣсть! Шевченко освобожденый!“ Порѣви. „Воспоминанія о Шевченкѣ“ Екатерины Юнге въ „Вѣстнику Европы“. С.-Петербургъ 1883; томъ IV., стор. 838. — Катерина Юнге була дочкою графа Федора Толстого и жила въ Кієвѣ.

весняный. Окруженный приятелями Тарасъ неначе оживъ, и своимъ любимъ поведенемъ очаровувавъ не то свою ровню, але й высшій версты товариства. Дбмъ Толстыхъ уважавъ онъ своимъ, и про-те майже все его приятель, именно Костомаровъ, Бѣлозерскій, Кулъшь, Лазаревскій, Семень Гулакъ-Артемовскій, були милыми гостями въ палатѣ Федора й Настасѣ. Скоро минали вечера въ дружнихъ бесѣдахъ и спорахъ; незамѣтно засиджувались усе до ранку. Шевченко сильно горячивъ ся въ спорѣ, але тая его горячбсть була якась мила, такъ, що онъ нѣкого нѣчимъ не прогнѣвивъ. Онъ бувъ вельми добрачій, мягкій и наивно довѣрчивый у зношеняхъ зъ людьми, та не вѣ-мѣру чутливый на красу природы.

Два разы приѣздивъ одвѣдати своего друга артистъ драматичный Щепкинъ. Онъ деклямувавъ знаменито поезіѣ Шевченковѣ. Але наибольше зрадѣвъ Шевченко тогдѣ, коли въ столицю приѣхавъ славный трагикъ-негръ Айра Ольдريدжъ. Шевченко побачивши его въ роли Шекспирового „Отелла“ уважавъ его артистомъ величнымъ и одтакъ пбзнавъ ся зъ нимъ въ домѣ графовъ Толстыхъ. Вдача обохъ сихъ мужѣвъ була трохи-не однакова. Се були двѣ чистѣ, честнѣ душѣ, справдѣшнѣ артисты; оба перебули въ молодомъ вѣцѣ тяжке лихолѣте. Одинъ, хотячи дбстатись до театру, до котрого „собакамъ“ и „неграмъ“ не вольно було входить, ставъ на службу у якогось актора, — другій бажаючи навчитись малярства бувъ попухачемъ у такого Ширяева, щб чотыри роки згвущавъ ся тяжко надъ панскимъ крѣпакомъ. Они розмовляли зъ собою черезъ перекладчика¹⁾, але розумѣлись дуже добре тогдѣ, коли одинъ одному спѣвавъ свои рѣднѣ пѣсенѣ. Ольдريدжъ не мбгши вымовити

¹⁾ Ролу товмачѣвъ оббймали по-наибольше обѣ молоденькѣ дочки гр. Федора и Настасѣ Толстыхъ.

русскихъ именъ, Тараса Шевченка называвъ „the artist“. Часто прилучувавъ ся до нихъ п'янисть Анто́нъ Контекій, Полякъ, щó Шевченкови акомпанювавъ українськїй п'єснѣ, и щó на обохъ слухачѣвѣ наводивъ тихій сумъ величними звуками Мозартового „Requiem“. А вже-жъ межи всѣлякими мѣльодїями и п'єснями, якї дотóль чувъ англїйскїй трагикъ, подобались єму особливо п'єснѣ украинськїй. Иногдѣ спѣвавъ Ольдридждь мелянхолїйнїй негританськїй п'єснѣ або стародавнїй романсы англїйскїй¹⁾.

Айра Ольдридждь посѣщавъ часто Шевченка въ „антресоляхъ“ академії художествъ. Тогдѣ старый хмурый салдатъ, щó услугувавъ Шевченкови, ставъ бувало прятати-чиетити убогу кóмнату Тарасову и геть выкидувавъ вѣтки барвѣнку, зóв'ялои руты та иншихъ квѣтóвѣ степовыхъ, якї дóстававъ поетъ зъ Украйны óдъ землякóвѣ. Якъ трагикъ явивъ ся, то замыкано дверѣ и óдтакъ Шевченко зó своимъ гостемъ остававъ ся самодругъ. Справдѣ, самъ Богъ знає, якъ и щó они оба тогдѣ говорили. Тогдѣ-то Тарасъ малювавъ портретъ Айры Ольдриджда, а óдтакъ трагикъ-негръ дóставъ óдъ М. Микѣшина портретъ Шевченка, щó єго сей артистъ нарисувавъ для „Кобзаря“.

А вже-жъ наибóльшимъ ентузіястомъ супроти Ольдриджда явивъ ся Шевченко тогдѣ, коли óнъ въ Марїиньскóмъ театрѣ гравъ ролю „короля Лїра“. Мѣжь актами побѣгъ Тарасъ за кулісы, допавъ до славного трагика, ставъ цѣлувати єго лице, руки и плечѣ и за-вдяки за знамениту игру заявлявъ єму крóзь сльозы наибóльшїй свóй подивъ²⁾.

¹⁾ „Вѣстникъ Европы“, 1883; томъ IV. въ статьѣ Катерини Юнге „Воспоминанїя о Шевченкѣ“.

²⁾ „Споминки про Шевченка М. Микѣшина“ (Т. Г. Шевченко. „Кобзарь“. У Празї. II., стор. XVIII.).

Жиючи въ Петербурзѣ Шевченко пѣзнавъ ся зъ Ивановомъ Тургеневомъ. Онъ навѣстивъ украиньского поета вразѣ зъ Маркомъ Вовчкомъ, се-бѣ-то зъ Марією Марковичкою, и ѳдакъ Тарасъ приходивъ иногдѣ въ дѳмъ того славного писателя російского. Въ товариствѣ Тургенева прочитавъ разѣ Шевченко свѳй стихотвѳръ „Вечѣръ“ (I, 212—213) и очарувавъ всѣхъ присутныхъ своєю деклямацією и чудовымъ змѣстомъ сеи думки. Тургеневъ розказує¹⁾, що Шевченко задумавъ бувъ написати якусь поему въ такѳмъ языкѣ, якій зрозумѣли-бъ Украинцѣ й Россіяне; и справдѣ Тарасъ зладивши частину той поемы читавъ Тургеневу єи початокъ. Одначе російскому писателеви не внодобало ся таке єпичне писанє, котре було слабымъ переспѣвомъ якогось стихотвору Пушкина. Тогдѣ-то хотѣвъ Тургеневъ пѣзнати письменнїй творы украиньскїй и пытавъ ся Шевченка, якого автора треба читати, щобъ швидко навчитись „малоросійского языка“. На те ѳдповѣвъ Кобзарь живо: „Марка Вовчка; ѳнъ одинъ володѣе нашою мовою“²⁾. И справдѣ Тарасъ дивувавъ ся вже давнѣйше гарнымъ „Народнымъ оповѣданямъ“ Марка Вовчка, коли сидѣвъ въ Новопетровскѳй крѣпости. Сї оповѣданя приславъ єму Кулѣшь, пишучи въ листѣ своѣмъ отъ-се: „Бачь, якї дива творятьця! уже й каменне починає вопїяти. Де-жь бакъ не диво, що Московка переобразилась въ Украинку, да такї новѣсти вдрала, що хогь бы й тобѣ, мѳй друже, то прийшлоє бы въ миру. Якъ то ихъ ты уподобаєшь? Пиши щиро, бо ты въ насъ голова на всю Украину“³⁾. Коли-жь Тарасъ пѣзнавъ ся зъ Марією Марковичкою, то на па-

¹⁾ „Кобзарь“, т. I. въ стартѣ „Споминки про Шевченка И. С. Тургенева“; стор. VI.

²⁾ *ibid.*

³⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 106.

мять 24. сѣчня 1859. року присвятивъ ѣй гарный вѣршь п. з. „Марку Вовчку“ (I, 348—349) зовучи єѣ „кроткимъ апостоломъ и обличителемъ жестокихъ людей насытыхъ“. Въ поминѣ М. А. Марковички написавъ Шевченко такожъ стихотвѣръ п. з. „Сонъ“, що починає ся словами: „На панщинѣ пшеницю жала“ (I, 343—344).

По-мѣжъ приятелями Тараса визначувавъ ся Данило Каменецкій, що бувъ моральнымъ провѣдникомъ молодыхъ Украинцѣвъ въ Петербурзѣ. Се бувъ одинъ-однѣсѣнькій чоловѣкъ, що знавъ добре Марка Вовчка; тѣлько ѣнъ мѣгъ бувъ написати біографію сеи украиньскои писательки. Коли-жъ ѣнъ въ Петербурзѣ 15. жовтня 1880. р. въ великѣй бѣдѣ вмеръ, то мабуть уже не дѣждемо ся повнои житєписи Маріѣ Марковички. Той-то Каменецкій бувъ вельми дѣяльний въ выдаваню метеликѣвъ, се-бѣ-то дробныхъ книжочокъ въ хосенъ украиньского народу, и самъ складавъ до друку „Кобзаря“ Шевченкового въ другѣмъ выданю (1860).

Въ 1858. р. Шевченко читавъ „Космосъ“ Гумбольдта въ перекладѣ росіѣйскѣмъ и дѣставъ лѣтопись Самѣйла Величка, котру бувъ ему выславъ Осеѣвъ Бодяньскій въ 1856. р., коли-то поетъ сидѣвъ въ Новопетровскѣй крѣпости¹⁾. 15. марта 1858. р. приславъ ему Максимовичъ шутливу поему Константина Думитрашка п. з. „Жабомышодракѣвка“²⁾ и такожъ свои „Псалмы“. Про сеѣ переспѣвъ псалмѣвъ Давидовыхъ писавъ тогдѣ Максимовичъ ось-такє: „Будь ласковъ, подивись на сѣ псалмы пильненько, и що въ ихъ не до-ладу, одмѣть менѣ все до послѣднього словця: зъ твоѣи порады може и змо-

¹⁾ Третій томъ лѣтописи Величка! приславъ Тарасови Максимовичъ 6. жовтня 1859. р.

²⁾ Порѣвн. „Исторію литературы рускои“, II, стор. 298—301.

жеть ся менѣ ихъ справити такъ, щобъ и въ люди зъ ними не соромъ було показати ся коли небудь¹⁾.

Мѣжь-тымъ Шевченко думавъ про свою женитьбу и 22. падолиста 1858. р. писавъ листъ до Маріѣ Василевны, молодой жены Михайла Максимовича. Ось и его слова: „Я васъ просивъ, щобъ вы мене оженили. — А то якъ вы не оженете, то й самъ Богъ не оженить, такъ и пропаду бурлакою на чужинѣ. На те лѣто, якъ Богъ поможе, буду въ Кіевѣ и на Михайловѣй горѣ, а вы тамъ де-небудь пѣдъ яворомъ або пѣдъ вербою и поставьте мою заквѣтчану княгиню, а я пѣду погулять та й зо-стрѣну вѣ. — Зробѣть-же такъ, мое сердце єдине, а я вамъ теперъ шлю замѣсець парчевого очѣпка мѣй невеличкій „Сонъ“, а лѣтомъ привезу величнену поему, якъ зробите по моему прошенію, а якъ-же нѣ — то нѣ²⁾. — Опѣсля (10. мая 1859. р.) писавъ Тарасъ до Маріѣ Василевны мѣжь иншимъ отъ-се: „Посылаю вамъ свѣй портретъ; тѣлько будѣте ласкаві, не показуйте портретъ дѣвчатамъ, а то вони злякаютця, подумаютъ, що я гайдамацкій батько, та нѣ одна и за-мужь не пѣйде за такого паливоду. А тымъ часомъ однѣй, найкращѣй скажѣть тихенько, щобъ рушники дбала, та щобъ на своєму огородѣ гарбузѣвъ не сажала“...³⁾

Въ кѣнци 1858. р. кружокъ московскихъ панславистѣвъ задумавъ выдавати нову часопись „Парусъ“. Максимовичеви поручено редакцію, просити Шевченка та иншихъ украиньскихъ письменникѣвъ, щобъ схотѣли бути помѣчниками нового издавництва. Не знаючи ще, въ якѣмъ дуеѣ выдавати-меть ся той „Парусъ“, Шевченко обѣцявъ пѣслати редакціи деякі свои стихотворы та ставъ

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1884; томъ VIII, стор. 646.

²⁾ *ibid.*, 1885; томъ XI, стор. 335.

³⁾ *ibid.*, стор. 337.

спонукувати й Кулѣша до літературної підмоги редакційного комітету. Ледви-жъ появилось перше число „Паруса“, то Кулѣшъ зб Шевченкомъ бдвернулася зъ презирствомъ бдъ той московскои часописи, котра вступилася за одного князя, „любителя хлосты“¹⁾.

і) Шевченко — на Украинѣ. Хоча въ Петербурзѣ Тарасъ ставъ „модною фігурою“ и живѣ собѣ весело въ крузѣ приятелѣвъ, то все-таки столиця була ему чужиною. Онѣ бажавъ чимъ-скорше поѣхати на Украину и побачити Днѣпро-Славуту та широкі степы. И справдѣ на весну 1859. р. сповнилось се его бажанє. Въ цвѣтнн vyrвавъ ся Тарасъ изъ столицѣ и заѣхавъ въ рѣдне село. Мѣжь братьми пробувавъ не довго, — хотѣвъ побачити безталанну свою сестру Ярину. Осѣ якъ она сама розказувала про свою стрѣчу зъ братомъ Тарасомъ: „Була я на городѣ — полола. Дивлюсь, бѣжить моя дѣвчинка: „Мамо, мамо! васѣ якийсь Тарасѣ гукає; скажи, каже, матерѣ, що до неѣ Тарасѣ прийшовъ“. — „Якій Тарасѣ?“ А сама и зъ мѣця не зоступлю. Ажѣ осѣ и самѣ онѣ иде. — „Здрастуй, сестро!“... Я вже й не знаю, що зо мною було. Отѣ, мы сѣли гарненько пѣдѣ грушею; онѣ сердешный положивъ голову на мои колѣна, та все просить мене, щобѣ я йому розказувала про свое життє гѣрькеє. Отѣ, я йому й розказую, а онѣ покѣйникѣ слухає, та все додає: „еге-жѣ! такѣ, сестро, такѣ“. Наплакалася я до волѣ, ажѣ покѣль не доказала до кѣнця, якѣ мѣй чоловѣкѣ умерѣ²⁾. Онѣ сердешный вставѣ, подививсь на небо, перехрестивсь та й сказавѣ: „Слава-жѣ тобѣ, Господи! Молись, сестро; и я вѣльный, и ты вѣльна...“³⁾

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 135—137.

²⁾ Мужѣ Ярины, малярѣ Бойко, бувѣ безтямнымѣ пьяницею. Порѣвн. II., стор. 469.

³⁾ „Основа“, 1862; червець, стор. 34.

Поетъ не мѳгъ довго сидѣти въ Керелѳвцѣ, бо не мѳгъ дивитись на гѳрку долю своєї родини, щѳ жила въ неволя крѣпацтва. Такъ отже въ кѳнци мая поѣхавъ ѳнъ въ Корсунь¹⁾, де живѣ єго „названный братъ“ Варѳоломей Шевченко, щѳ бувъ управителемъ дѳбрѣ князя Лопухина. Тарасъ приѣхавъ въ Корсунь на простѳмъ возѣ; ѳнъ бувъ одягнений въ сѣру полотнянку, а на головѣ мавъ соломяный капелюхъ. Въ Корсунѣ живѣ Тарасъ два мѣсяцѣ: встававъ о 4. годинѣ рано, щѳбы послухати, якъ птички щебечуть, витаючи схѳдѣ сонця. Ходивъ отже въ Лопухиньскій садъ и выбравши собѣ тамъ тихій захистъ сидѣвъ трохи-не до обѣда зѳ своимъ альбумомъ. Иногдѣ любивъ ѳнъ ходити по двору въ ночи до ранѣшньої зорѣ говорячи, щѳ „безчисленнѣ збрѳнки не пускають його въ хату“.

Уже тогдѣ бажавъ ѳнъ купити собѣ землю при Днѣпрѣ и поставити хату такъ, щѳбы Днѣпро плывувъ у самого порога. Про-те ѣздивъ неразъ по-надъ сею рѣкою и глядавъ пригожого мѣсяця для своєї оселѣ. Въ половинѣ липня Тарасъ розпрощавъ ся зъ Варѳоломеємъ, бо хотѣвъ ѳдвѣдати Максимовича на Михайловѣй горѣ. Варѳоломей проводивъ поета до Межирѣчя, де впадає Рось въ Днѣпро. Въ имѣнню помѣщика Парчевского подобалась Тарасови чудова околиця, про котру ѳнъ опѣля часто згадувавъ въ листахъ своихъ до Варѳоломея. Помѣщика не застали дома. Зустрѣнувшись опѣля зъ нимъ въ Черкасахъ поетъ все-таки нѣчого ѳдѣ него не добивъ ся; видно було, щѳ той помѣщикъ не хотѣвъ бути сусѣдою Шевченка, „щѳ-то волю писавъ“, якъ про него говорили мужики. ѳдтакъ сказавъ Парчевскій, щѳ якъ побачить ся зъ генераль-губернаторомъ княземъ Василь-

¹⁾ Корсунь — мѣсточко губернѣ Кѣвской, повѣту Канѣвского.

чиковомъ, то заразъ потѣмъ дасть „резолуцію настоящую“.

Саме-тогдѣ горнулись мужики около Шевченка, изъ-за чого бесѣдувавъ онъ зъ ними про деякі справи суспѣльного житя. Въ Межирѣчю въ кружку деякихъ мѣщанъ и селянъ ѳдбулась его „катихизація зъ зернами“. Тарасъ взявъ мякушку хлѣба и зробивши одну бѣльшу кулю поставивъ еѣ на столѣ та сказавъ: „Дивѣть, дѣтоньки, се царь!“ Потѣмъ скрутивъ кѣлька меншихъ галочокъ, поклавъ ихъ навкруги великои и пояснювавъ: „Ось царска семья!“ ѳдтакъ довкола сихъ кулекъ поклавъ ще менші галочки и звѣстивъ: „Видите, браты, се генералы-паны!“ Опѣсля выпытувавъ онъ присутныхъ громадянъ изъ наглядной сеи демонстраціѣ. Въ-кѣнци взявъ Шевченко въ обѣ пригорщи житя и засыпавши царя, его семью и генералѣвъ кликнувъ: „А ось нарѣдѣ!“... Ледви скѣнчивъ Тарасъ свою катихизацію, ажъ ось схопивъ его жандармъ¹⁾ и ѳдвѣзъ его въ Мошны, а ѳдтѣль ѳдставлено поета въ Черкасы²⁾. Мабуть кѣнчила-бъ ся тутъ тая справа по-доброму, коли-бъ Тарасъ въ мовѣ своѣй бувъ обачный супроти справника, щѣ звавъ ся Табачниковъ. Сей чиновникъ, скѣнчивши своѣй дослѣдъ, угостивъ Шевченка у себе ѳбѣдомъ; потѣмъ выймивъ изъ столика свои стихотворы и ставъ де-що читати украиньскому поетови. Тарасъ дѣзнавшись, що се писане справника єсть нѣсенѣтницею, взявъ зшитокъ недоладныхъ поезій та замкнувши его въ столику выкинувъ ключъ

¹⁾ Коли Шевченко выѣзжавъ зъ Петербурга, то приказано полиціи „строго наблюдать за ѳставнымъ солдатомъ Тарасомъ Шевченкомъ“.

²⁾ Сидячи въ Черкасахъ въ арештѣ Шевченко написавъ 20. липня 1859. р. стихотвѣръ п. з. „Сестрѣ“ (I, 352—353), згадуючи свою безталанну сестру Ярину.

крѣзь отворене ђкно. Побачивши таку дивовижу справникъ розсердивъ ся и насваривъ чи-мало на Шевченка. Але поетъ одвѣтувавъ єму такожъ смѣливими словами, а коли справникъ натякнувъ на свою урядову службу, то Тарасови не стало терпцю и ђдтакъ кликнувъ ђнь: „дурный ты зъ твоимъ...“ Тогдѣ-то велѣвъ Табачниковъ ђдвести Тараса въ Кіѣвъ, де єго посадили въ крѣпости¹⁾.

Въ Кіѣвъ станувъ Шевченко передъ генераль-губернаторомъ княземъ Иларіономъ Васильчиковомъ, котрый велѣвъ пустити єго на волю и позволивъ єму жити въ Кіѣвѣ. Все-жь таки бувъ поетъ пђдъ доглядомъ жандармского полковника. ђдтакъ на Подоль, на передмѣстю Преварцѣ наймивъ собѣ Тарасъ квартиру у хозяйки, щѡ вельми любила поезіѣ Кобзаря и пѣснѣ народнѣ. Въ Кіѣвѣ побачивъ Шевченко свого давного приятеля, Ивана Сошенка, щѡ мавъ квартиру въ церковнѡмъ домѣ „вѣсѣхъ скорбящихъ“. Сюды приходивъ поетъ за-любки; тутъ бо жартувавъ собѣ зъ панною Леонтиною, щѡ була по-знаку женѣ Сошенка, говоривъ комплементы чорнявѡй Ганусѣ, племѣнниці сего маляра, котрого поетъ шутливо звавъ „старымъ ледащѡ“, и ђдтакъ снѣвавъ деякѣ пѣснѣ. Зъ Сошихою и Леонтиною говоривъ Тарасъ по-польски, и тогдѣ сеся панна высказала про него звѣстнѣ слова, мабуть-то Шевченко добре говорить по-польски, щѡ одначе въ єго мовѣ все-таки є „соś chłopskiego“²⁾.

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887; томъ XIX, въ статьѣ ђ. Лободы п. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ...“, стор. 569. — Вареломей Шевченко подає иншу причину арештованя Шевченка. ђнь пише, щѡ поетъ бувъ въ Межирѣчю въ товариствѣ Полякѡвъ. Въ розмовѣ про черцѣвъ Тарасъ зъявивъ деяку вѡльну думку, про-те увязнено єго, мабуть-то ђнь „богохульствуєтъ“. („Правда“, 1876; число 2., стор. 66. въ статьѣ: „Споминки про Тараса Григоровича Шевченка“.)

²⁾ Порѡви. II, стор. 459.

А вже-жъ Тарасъ не мѣгъ злюбити тои Леонтины; коли бнъ опбеля чорнявѣй Гануси пославъ збѣрникъ украинськихъ пѣсенъ зъ нотами, то просивъ еѣ, „не радитьця зъ нанною Леонтиною, бо вона добру не научить“.

Въ тѣмъ часѣ поетъ ходивъ такожъ до М. К. Чалого, инспектора другої гїмназїї Кїївскої¹⁾. Разъ розказувавъ бнъ при вечери про Петербургскихъ своихъ приятелѣвъ, критикувавъ твори Некрасова²⁾ а выхвалювавъ оповѣданя Марка Вовчка. Бесѣдуючи про повѣсть „Институтка“, присвячену єму Вовчкомъ, Тарасъ порѣвнувавъ украинську єю писательку зъ Жоржомъ-Зандомъ³⁾, звѣстною авторкою французскихъ повѣстей, котра по єго думцѣ Марїи Марковичцѣ „и въ кухарки не годитьця“.

Изъ Кїєва поѣхавъ Шевченко въ повѣтъ Конотопскій до матери свого приятеля Михайла Лазаревского. Тбї „божественнѣй“ старущцѣ поетъ присвятивъ свѣй стихотвѣръ „Вечѣръ“ (I, 212—213), щѣ єго Туртенева назвавъ „прекраснымъ“⁴⁾.

к) Тарасъ бажає жити надъ Днѣпромъ. Повернувши въ Петербургъ (7. вересня 1859. р.) поетъ ставъ часто листуватись зъ Варлоломєємъ Шевченкомъ. Тогдѣ хотѣвъ бнъ поставити собѣ хату надъ Днѣпромъ и доживати тамъ євого вѣку. Вже въ 1850. р. жиючи въ Новопетровекѣй крѣпости Тарасъ написавъ думку „Ха-

¹⁾ Сей Чалый єсть авторомъ цѣнной монографїї „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Сводъ матерїяловъ для єго біографїи Кїєвъ 1882.

²⁾ Николай А. Некрасовъ (1821—1878) — славный поетъ російскїй, щѣ въ творахъ своихъ натякавъ часто на пытаня суспѣльного житя.

³⁾ Жоржъ Зандъ — псевдонимъ бароновои А. L. Dudevant (1804—1876). Она писала именно гарнї повѣсти.

⁴⁾ „Кобзарь“ I, стор. V.

тина“ (II, 150—151), въ котрѣй высказавъ ось-таку тугу за тихимъ раємъ:

А я такъ мало-небогато
 Благовъ у Бога — тѣлько хату,
 Одну хатиночку въ гаю,
 Та двѣ тополѣ коло неи,
 Та безталанную мою...
 Мою Оксаночку, щобъ зъ нею
 У-двохъ дивити ся зъ горы
 На Днѣпръ широкій, на яры,
 Та на ланы золотополі,
 Та на высокіи могилы...

Въ новѣй хатѣ надъ Днѣпромъ хотѣвъ Тарасъ жити зб своимъ подружемъ. Онъ любивъ женщины живого характеру и бажавъ мати таку жену, „щобъ пѣдъ нею земля горѣла на три сажнѣ“. Та отъ, уже тогдѣ, якъ живѣ въ Корсуни у Вареоломея, подобавъ собѣ наймичку его, щѣ звали єѣ Харитою¹⁾. Зъ нею думавъ онъ подружитись и про-те 2. надолета 1859. р. писавъ отъ-се въ листѣ до Вареоломея: „... Въ Петербурзѣ я не всижу — онъ мене задушить. Нудьга така, щѣ нехай Богъ боронить всякого хрещеного и нехрещеного чоловіка. — Чи Хариту ще не приходивъ нѣхто зъ нагаємъ сватать? Якъ щѣ нѣ, то спытай у неи нишкомъ, чи не дала-бъ вона за мене рушникѣвъ? Або нехай сестра спытає, — се жѣноча рѣчь. Отѣ одуковані та ненадриюковані панночки у мене въ зубахъ навязли; — нѣфорощ! та й бѣльшь нѣчого! — Слава менѣ не помагá, и менѣ здастьця, якъ не заведу своего кѣшла, то воно мене и въ-друге поведе Макарові телята пасти! — Харита менѣ

¹⁾ Харита була крѣпачкою князя Лопухина.

дуже, дуже подобалась. Порадь ся зъ своєю жѣнкою, а зъ моєю сестрою¹⁾, та й менѣ раду дайте²⁾.

Дивнымъ выдалось Вареоломееви таке женихане; про-те хотѣвъ ђнь Тараса ђвести ђдѣ єго думки, пишучи єму отъ-се: „Чоловѣкъ ты письменный; — дѣло твоє таке, що живучи надѣ Днѣпромѣ на самотѣ, тѣлько зъ жѣнкою, часомъ може треба-бѣ похвалитьця жѣнцѣ, що оце минѣ прийшла така и така думка, то оце я такъ написавъ, та й прочитати ѣй. Що-жь вона (Харита) тобѣ скаже? Тодѣ твоя нудьга ще побѣльшає. Та вже тодѣ хочь сядь та й плачь, — нѣхто нѣчого не по-може. Або якъ дасть Богъ дѣточокъ, хто-жь имъ стежку покаже? Насунувши тобѣ таку увагу, жду, що ты скажешь и якъ воно по-твоему?³⁾

Але-жь Тарасъ не збивъ ся зъ пантелику и 7. студня 1859. р. ђповѣвъ Вареоломееви отъ-се: „Твоя порада добра, спасибѣ тобѣ! Ты тѣлько забудь ось що (а ты це добре знаєшь): Я по плоти и духу сынъ и рѣдний братъ нашего безталанного народу, то й якъ же таки себе поєднати зъ паньскою кровю? Та й що та панночка одукована робити-ме у моѣй мужицькѣй хатѣ? Зъ нудьги пропаде, та й менѣ укоротити недовгого вѣку. — Харита менѣ подобала ся, хочь я ѣѣ и назирки бачивъ. Нехай ще сестра Ярина подивитьця на неѣ, та що вона скаже, то такъ воно и буде. Мати — всюды однакова мати; коли розумна та щира, то и дѣти вийдуть вѣ люде, хочь по-пѣдѣ тынью; а хочь и одукована та безъ розуму, безъ серця, то и дѣти виростуть, якъ те ледащо вѣ шинку...“⁴⁾

¹⁾ Жѣнку Вареоломея звавъ поетъ своєю сестрою, такъ якъ єго самого вважавъ своимъ братомъ.

²⁾ „Основа“, 1862; червець, стор. 7⁴.

³⁾ *ibid.*, стор. 9⁴, замѣтка 2. — ⁴⁾ *ibid.*

Довго зволѣкавъ Вареоломей сю справу та не мѡгъ якомь рѣшитись, сказати Харитѣ, що Тарасъ хоче зъ нею подружитись. Та отъ черезъ пять мѣсяцѣвъ трохи-не въ кождѡмъ листѣ поетъ стѡйно домагавъ ся рѣшучои ѡдповѣди. Коли-жъ Вареоломей зъявивъ Харитѣ думку Тарасову, то сказала она, що хоче ще порадитись зъ батькомъ та зъ матѣрю. Хочъ ѡнъ вѣй говоривъ, що выкупить єв зъ крѣпацтва, поки Тарасъ приѣде, то она не хотѣла ѡддаватись за пана и пре-те сказала, що не думає ще йти за-мужь, що хоче ще погуляти. А Катеринѣ, жєнѣ Вареоломея, повѣла: „Якъ выкуплять, то й закрѣпостять на весь вѣкъ; — не хочу, Богъ зъ ними!“¹⁾

Коли-жъ Тарасъ довѣдавъ ся, що Харита ледащиця, то просивъ Вареоломея (15. мая), найти єму другу. Осъ и єго слова: „Якъ-що та придурковата Харита не схаменула ся, то проси сестру Катерину и сестру Ярину, чи не накинуть вони окомъ у Керелѡвцѣ огрядну та чепурну дѣвчину, хочъ и вдовицю, абы чесного роду, та щобъ нестара и доладна була. Безъ жѣнки и надъ самѣсенькимъ Днѣпромъ и въ новѡй великѡй хатѣ, и зъ тобою, мѡй друже-брате, я буду на самотѣ, я буду одинокій“²⁾. — На се письмо ѡдповѣвъ єму Вареоломей (17. мая): „Коли хочешъ, я зроблю такъ, що моя жѣнка высватає тобѣ Наталку Ш(улячѡв)ну. Одначе Тарасови вже давнѣйше не вѡдобалась тая людина; про-те ѡдписавъ ѡнъ Вареоломееви: „Я вѣй добре не розгледѣвъ; здається трошки педантка и недуже чепурна, а нечепурна жѣнка и цыгановѣ не дружина... Шкода, що ота Харита зледащѣла, а менѣ-бъ лучшой жѣнки и на край свѣта шукать не треба“³⁾.

¹⁾ *ibid.*, стор. 15⁴, замѣтка 2.

²⁾ *ibid.*, стор. 17⁴.

³⁾ *ibid.*, стор. 18⁴.

Мѣжь-тымъ Варѳоломей старавъ ся купити пригоже мѣсце надъ Днѣпромъ, де-бъ можь було поставити хату для Тараса. Не добивши торгу зъ Парчевскимъ Варѳоломей допытавъ другого гунту недалеко одъ Триполя на самомъ краю села Стайокъ надъ самѣсьнькимъ Днѣпромъ. Але-жь Шевченко боявъ ся, щобъ сердитый Днѣпро „не пошкодивъ“, бо все потрохи бравъ що-весны той землѣ такъ, що черезъ 20—30 рокѣвъ мѡгъ бы зовѣмъ той гунтъ забрати. Опѣсля Варѳоломей оповѣстивъ Тараса, що довѣдавъ ся про иншу оселю на лѣвѡмъ берегу Днѣпра била Рудякѡвъ надъ Днѣпромъ, де озера кругомъ пообрастали лѣсомъ. Одначе Тарасъ хотѣвъ, щобъ Варѳоломей самъ оглянувъ тев мѣсце; ѡдтакъ писавъ своему названому братови, що Михайло Максимовичъ уступае ему въ Прохорѡвцѣ таке саме добро, тѡлько що не коло Днѣпра; видно Днѣпро та здалека, а Тарасови его треба коло порога.

Ще якійсь жидъ предложивъ одну оселю въ мѣстечку Ржицевѣ, одначе Тарасъ ѡписавъ Варѳоломеви: „Начхай ты въ ермолку отому жидови, що ты пишешъ, зъ його гунтомъ и зъ його хатою. Кѡнчай швидче въ Каневѣ!“

Такъ отже Варѳоломей выбравъ въ-кѡнци вельми романтичне мѣсце мѣжь Каневомъ и Пекарами, выше по Днѣпру ѡдъ того мѣсця, яке Тарасъ самъ бувъ выбравъ коло Пекарѡвъ. Осъ якъ описавъ Варѳоломей се добро: „На высокѡй горѣ есть лѣсочокъ, граничить зъ Монастырищемъ; посередъ того лѣсочка поляна далеченько ѡдъ города; въ-низу кѡлька рыбальскихъ хатокъ. На тѡй горѣ дуже багато дячокъ, яблонь и грушь, — садочокъ завести можна. А любый, староденный Днѣпро буде здаватьця тобѣ пѡдъ ногами. Крунишна вода не-

подалеку, а рыба щó-ранку буде свѣжа, бо рыбалки попередь порбгъ возити-мутъ зъ-низу въ городъ“¹⁾.

Поеть зрадѣвъ дбзнавшисъ про таку благодать, одначе не дбждавъ ся осѣсти тамъ надъ Днѣпромъ у своѣй хатѣ. Справа закупна землѣ пбдъ Каневома проволбдкалась довго, по-за-якъ се майно було городске. Опроче деякѣ лихѣ люде не хотѣли допустити, щобъ на пустцѣ городскбй осѣвъ той, „щб людамъ волю писавъ“. Обтакъ ледви-не-ледви повелось родинѣ Тараса закупити се мѣсце для его могилы.

Жиючи въ Петербурзѣ Шевченко удержувавъ корреспонденцію зб всеми важнѣйшими письменниками украиньскими. Коли-жь зъ Дрезна дбставъ листъ бдъ Марка Вовчка, то 25. мая 1861. р. бдписавъ мѣжь иншимъ се щб слѣдуе: „Спасибб тобѣ, моя доню любая, моя единая, що ты мене хочъ у Дрезденѣ згадала. Я ще й досѣ тутъ — не пускають до дому. Печатать не дають; не знаю, щб робити!... Втечу на Украину, оженюсь и верну ся якъ умытый въ столицю. — Въ осени буде у насъ свбй журналъ пбдъ редакцію Бѣлозерьского и Макарова...“²⁾

Такъ отже Шевченко не покидавъ думки про женитьбу. Вже 22. серния 1860 р. пбславъ бнѣ Варѣоломееви въ Кореунѣ ось-таке письмо: „Будущее подружѣе мое зоветця Ликеря — крѣпачка, сирота, така сама наймичка, якъ и Харита, тблько розумнѣйша бдъ неи, — письменна и по-московьскому не говорить. Вона землячка наша изъ-пбдъ Нѣжина. Тутешнѣй земляки нашѣ (а надто панночки), якъ почули, що менѣ Богъ таке добрб посылае, то ще трошки подурнѣшали. Гвалтомъ голосятъ: „не до-пары, не до-пары!“³⁾ Нехай имъ здастця,

¹⁾ *ibid.*, стор. 19⁴.

²⁾ „Правда“, 1875; чсло 14., стор. 574.

³⁾ До тыхъ женщинѣ, щб голосили „не до-пары“ (Тарасови

що не до-пары, а я добре знаю, що до-пары. — Въ осені, якъ одъробисся зъ полемъ и окопаєшь наше будущее кбшло, выбери на тому кбшли найкраще мѣсце и посади яблуню и грушу на память 1860. р. 28. іюля¹⁾.

Ликеря Полусмакова була крѣпачкою помѣщика А. Я. Макарова и служила „горничною“ у сестры его, В. Я. Карташевской²⁾. Сю дѣвчину Тарасъ полюбивъ щиро и на память 5. сернія 1860. р. написавъ стихъ „Ликерѣ“ (I, 356—357). Тогдѣ-то думавъ бнѣ про будущее свое щасте и наслѣдуючи польского поэта Сырокомлю написавъ идиличный стихотвѣръ, що починає ся сею строфою:

Посажу коло хатины
 На споминѣ дружинѣ
 И яблуньку и грушечку,
 На споминѣ єдинѣй... (I, 354.)

Посылаючи Варѣоломееви сей стихотвѣръ замѣтивъ Тарасъ отъ-се: „Поберемо ся пѣсля Покровы. — Сказано, коли чоловіккъ чого добре шукає, то й найде: такъ и зо мною теперъ трапилось. Менѣ теперъ не жаль, що Харита трошки придурковата“³⁾.

А вже-жъ 5. жовтня 1860. р. Тарасъ писавъ Варѣоломееви се, що слѣдує: „Я зъ своєю молодою, не побравши ся, розбйшовъ ся. Ликеря така сама-самѣсенка,

зъ Ликерією). належали именно А. М. Кулѣшева и Н. М. Бѣлозерска. Порѣвн. листы ихъ, писані до Макарова, помѣщика крѣпачки Ликеріѣ. (М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 165—168.)

¹⁾ „Основа“, 1862; червець, стор. 20—21⁴.

²⁾ Тую Ликерію бачивъ И. Тургеневъ и описавъ єѣ ось-такъ: „Существо молодое, свѣжее. нѣсколько грубое, не слишкомъ красивое, но по-своему привлекательное, съ чудесными бѣлокурыми волосами и той не то горделивой, не то спокойной осанкой, которая свойственна ея племени“. („Кобзарь“ въ статьѣ И. С. Тургенева „Споминки про Шевченка“, I, стор. VI.)

³⁾ „Основа“, 1862; червець, стор. 21⁴.

якъ и Харита, — дурнѣйша тѣлько тымъ одъ Хариты, що письменна. Що менѣ на свѣтѣ робить? Я одурѣю на чужинѣ та на самотѣ¹⁾). Вже 14. вересня т. р. Шевченко написавъ стихъ „А. Я. Макарови“ (I, 363), цомѣщикови тои Ликерѣ, натякаючи на тее, що ѓнѣ зѣ своєю молодю розбѣшовъ ся. Опѣсля мабуть самъ Варѣоломей радивъ Тарасови, оженились зъ якоюсь „мадамъ“ Соарѣ у Кіевѣ, и про-те писавъ єму поетѣ, щобъ самъ поѣхавъ у Кіевъ та своимъ окомъ на неѣ подививъ ся; одначе додавъ ѓнѣ въ листѣ своѣмъ, що „по слуху вона йому не подобала ся“²⁾). Такъ отже Шевченко закинувъ всяку думку про женитьбу и втративъ надѣю на щасливу долю въ родиннѣмъ житю. Небавомъ опѣсля зустрѣнувъ ся ѓнѣ зъ Костомаровомъ въ театрѣ на представленю оперы „Вильгельмъ Тель“. Тарасъ любивъ вельми сю оперу, бо добачавъ въ Телю речника свободы й волѣ. Тогдѣ запытавъ ся его Костомарѣвъ: „Ну, Тарасе, коли-жь твоє весѣлля?“ — „Тодѣ мабуть, коли твоє?“ ѓдновѣвъ Тарасъ. „Не женичь ся намъ зъ тобою; зостанемо ся до смерти бурлаками“³⁾).

Сидячи въ академіи художествъ Шевченко займавъ ся рисоуванемъ и іравированемъ образѣвъ. Опроче зладивъ деякѣ стихотворы и ставъ писати книжочки для науки дѣтей. Навпередъ написавъ ѓнѣ „Букварь южно-рускій“, що его надруковано въ Петербурзѣ 1861. р. Тарасъ хотѣвъ розкинути его по селахъ, де були школы; грошѣ-жь, якѣ вилынули-бъ изъ продажѣ сеи книжочки, думавъ ѓнѣ положити въ касу недѣльныхъ школѣ⁴⁾). За

¹⁾ *ibid.*, стор. 224.

²⁾ „Правда“, 1875, число 24. („Листы Т. Г. Шевченка до Варѣоломея Г. Шевченка“, стор. 970.)

³⁾ „Кобзарь“. У Празі. I, стор. X.

⁴⁾ Про „недѣльнѣй школы“ гляди II, стор. 92—99.

букваромъ хотѣвъ Шевченко выдати аритметику, ѳдтакъ етнографію, географію та исторію руско-украиньску для шкѳлъ недѣльныхъ и сѣльскихъ.

Саме-тогдѣ хлопотавъ ся ѳнъ справою освободженя своєї родини зъ крѣпацтва. А численна була семья Тарасова. У брата Миколы були три сыны: Сава, Петро и Прокѳпъ, у брата Осина такожъ три: Трохимъ, Андрѣй и Иванъ, та й у сестры Ярины були три сыны: Лавро, Логинъ та Иванъ¹⁾. Помѣщикъ Фльорковскій, Полякъ, готовъ бувъ дати свободу симъ мужикамъ, тѳлько безъ землѣ. Тогдѣ Тарасъ хотѣвъ заплатити сему помѣщикови по 85 рублѣвъ за душу зъ полемъ, але ѳнъ домагавъ ся вышешоу цѣны. Въ-кѳнци при помочи „общества для пособія литераторамъ“ повелось Тарасови выкупити свою родину зъ крѣпацтва. Се сталося кѳлька мѣсяцѣвъ передъ оголошенемъ царского манифесту зъ д. 19. лютого 1861. р. про свободу всѣхъ крѣпакѳвъ.

Въ 1860. р. напечатано въ Петербурзѣ друге выдане „Кобзаря“²⁾, и поетъ зрадѣвъ вельми, коли не тѳлько земляки сказали ему велике спаси-бѳгъ, але й деякѣ тямущѣ Россіяне за-вдяки за славнѣ стихотворы присылали свои листы „украиньскому козаку, бандуристу и художнику“³⁾.

л) Тараса недуга, смерть и похороны Мѣжъ-тымъ ѳдъ надолеста 1860. р. Тарасъ ставъ нездужати: великѣ невзгодины и злиднѣ житя зломали сильну статью

¹⁾ Тарасова сестра Катерина вмерла на холеру (1830. р.).

²⁾ Се друге выдане „Кобзаря“ есть повнѣйше першого. Въ нѣмъ напечатанѣ отъ-сѣ стихотворы: Катерина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Тарасова вѳчь, Гамалія, Утоплена, Причинна; Думки, Пѣснѣ и Псалмы Давидовѣ.

³⁾ Чалый, „Жизнь...“, стор. 175—177.

Кобзаря¹⁾. Все-жь таки не по́ддававъ ся онъ неду́зъ и не перестававъ займатись своимъ дѣломъ. Рисувавъ и малювавъ майже безъ вѣнну и мало коли выходивъ изъ своєї кѣмнатки въ антресоляхъ академіѣ художествъ. Коли-жь 23. падолиста у Лазаревскаго стрѣтивъ ся зъ лѣкаремъ Бари, то жалувавъ ся на бѣль груди. О́дъ того часу було поетови що-разъ гѣрше; тому́ же, що онъ за-попадливо іравировавъ картины та малювавъ копію изъ своего портрету, приятелѣ его не добачали нѣчого лихого въ станѣ его здоровья. Про-те Василь Бѣлозерскій про-сивъ Шевченка 2. сѣчня 1861. р., чтобы схотѣвъ бути „основателемъ“ нового журнала „Основа“. А вже-жь 22. сѣчня поетъ писавъ братови Вареоломееви: „Погано я зострѣвъ оцей новый поганный рѣкъ: другій тыждень не вихожу зъ хаты. Чхаю та кашляю, ажъ обѣсѣло“²⁾. Въ тыждень опѣсля писавъ онъ отъ-се: „Такъ менѣ ли-хо, що я ледви перо въ рукахъ держу“³⁾.

Коля Костомарѣвъ дѣзнавъ ся, що Шевченко тяжко нездужає, то посѣтивъ его двѣчи; другій разъ прийшовъ до него въ лютьмѣ, кѣлька днѣвъ передъ смертію Кобзаря. Тогдѣ-жь сказавъ ему Шевченко, що вже зовсѣмъ здоровъ, та показувавъ ему золотый годинникъ, куплений въ тыхъ дняхъ; ѣдтакъ замѣтивъ Тарасъ, що се першій годинникъ, якій мавъ въ житю.

¹⁾ Шевченко бувъ широкоплечій, приземистый, — чоловѣкъ кремезный, щѣ мавъ, якъ-то кажуть, здоровле желѣзне. Въ милыхъ его очахъ выражавъ ся супокѣй душі, а голосъ мовы его бувъ такъ мягкій, що нѣколи не можъ було до-волѣ наслухатись его розумной, милозвучной бесѣды. Вложивши на голову високу шапку баранячу и одягнувши ся въ кожухъ, густо-вусый Тарасъ явивъ ся типомъ справдѣшнього Украинця.

²⁾ „Основа“, 1862; червець, стор. 24⁴.

³⁾ *ibid.*

Въ субботу, 25. лютого въ день именинъ Тараса першій ѡдвѣдавъ его Михайло Лазаревскій, та заставъ его въ великихъ мукахъ. Шевченко сказавъ, що годѣ ему дыхати, та що цѣлу нѣчь пересидѣвъ на постели; проте просивъ Лазаревского, написати Вареоломееви, що ему „дуже недобре“. Небавомъ прийшовъ лѣкаръ Бари та звѣстивъ, що водна пухлина пѡдѡйшла до легкихъ. Ще того дня Тарасъ зъявивъ бажане, поѣхати весною на Украину кажучи: „Отъ, якъ бы до дому, тамъ бы я може одужавъ!“ Поетови хотѣлось ще жити й висцѣвати всѣ тѣ пѣенѣ, якѣ таились въ его души; проте кѡлька разъ сказавъ, що не хотѣвъ бы ще вмирати¹⁾.

Крѡмъ Барого прийшовъ до недужого Тараса ще й лѣкаръ Круневичъ; одначе ему не було полекшѣ. Та ось пѡдъ вечѣръ принесли Шевченкови сю депешу зъ Полтавы: „Батьку! Полтавцѣ поздоровляють любого Кобзаря зъ именинами и просять: „Утни, батьку, орле сивый!“ Выслухавши сѣ слова Тарасъ озвавъ ся: „Спасибѡ, що не забувають!“ Втѣшивъ ся трохи симъ сердечнымъ привѣтомъ, але небавомъ сказавъ: „Чи не засну я? — возъмѣть огонь!“ Та годѣ було заснути вмираючому.

По десятѡй годинѣ въ ночи прийшовъ до Тараса Лазаревскій зъ другимъ приятелемъ. Поетъ сидѣвъ на постели, бо годѣ було лежати. Коли-жь Лазаревскій запытавъ, чи не мѣшають ему супокою, ѡдповѣвъ Тарасъ: „И справдѣ такъ; менѣ хочетьця говорити, а говорити

¹⁾ Поетъ любивъ жити, хоча й лихолѣтемъ побивавъ ся. Проте вже въ Новопетровскѡй крѣпости высказавъ отъ-сѣ слова:

И хочется, Боже милый!

Якъ хочется жити

И любити твою правду

И весь свѣтъ обняти! (I, 238.)

трудно⁴. Одтакъ оба приятель лишили Тараса самого; при нѣмъ оставъ ся слуга-салдаты. Трохи-не цѣлу нѣчь просидѣвъ Шевченко на постели, опершись о неѣ рука-ми; страшна нудьга томила нещасного: то запалювавъ, то гасивъ свѣчку. О пятѣй годинѣ рано (26. лютого) ка-завъ себе убраться, хочачи зѣйти въ-низъ до своєї робѣтнѣ. На послѣднѣмъ ступени бнѣ упавъ комѣть-головою; — салдаты кинувъ ся до него, — Шевченко бувъ неживый.

Смерть Шевченка вразила громомъ Украину, що осталась „вдовою-сиротиною“. Тарасъ умеръ на чужинѣ, — „не въ степу, не на могилѣ надъ Днѣпромъ широ-кимъ заснувъ кобзарь вѣчнымъ сномъ глубокимъ, а полѣгъ надъ Невою, пѣдъ снѣгами...“¹⁾ Та й перечувавъ Тарасъ вѣщимъ своимъ духомъ, що розпрощає ся зъ симъ свѣтомъ на чужинѣ, изъ-за чого бнѣ въ думцѣ „до Осно-вяненка“ сказавъ:

Нехай ще разъ усмѣхнеться
Серце на чужинѣ,
Поки ляже въ чужу землю
Въ чужѣй домовинѣ. (II, 4.)

А вже-жъ земляки Шевченка, що жили въ Петер-бурзѣ, вмѣли оцѣнити вагу отъ-сихъ слѣвъ его заповѣту:

Якъ умру, то поховайте
Мене на могилѣ,
Середъ степу широкого
На Украинѣ милѣй:
Щобъ ланы широкополѣ
И Днѣпро, и кручѣ
Були виднѣ, було чути,
Якъ реве ревучѣй. (II, 72.)

¹⁾ Порѣвн. стихъ А. С. Чужбиньского въ память Т. Шев-ченка. („Основа“, 1861; мартъ, стор. 10.)

Про-те въ самъ день смерти „батька Тараса“ зѣбрались приятелѣ его у Михайла Лазаревскаго и порѣшили: 1) перевезти тѣло его на Украину, якъ самъ поеть передъ смертію про се свою волю бувъ заявивъ¹⁾; 2) поставити ему памятникъ; 3) основати народну школу „Тарасову“ або „Шевченкову“; 4) удержувати одного або кѣлькохъ стипендистѣвъ въ университетѣ Кіѣвскѣмъ и Харкѣвскѣмъ, въ Одескѣмъ лицей и въ академіи художествъ; 5) выдати якъ наилучше творы Кобзаря; 6) вызначити премію за житєпись поета въ мовѣ украиньскѣй и за критичный розбѣръ его творѣвъ; 7) выдати популярнѣ книжочки въ хосенѣ народу; 8) помагати родинѣ Тарасовѣй и 9) навѣщати що-рѣкъ кому-небудь изъ приятелѣвъ покѣйника его могилу²⁾.

Одтакъ 28. лютого вѣ второкъ мясопустного тыжня ѡдбулась похоронна „обѣдня“ въ церквѣ академичнѣй. Приятелѣ Тараса выголосили тутъ кѣлька прощальныхъ бесѣдъ и жалѣбныхъ стихѣвъ. Найкрасшою була промова П. Кулѣша, котрый мѣжь иншимъ отъ-се сказавъ: „Немає зъ насъ нѣ одного достойного проректи рѣдне украиньске слово надъ домовиною Шевченка: уся сила и вся краса нашої мовы тѣльки йому одному одкрыла ся... Такій поеть, якъ Шевченко, не однимъ Украинцямъ рѣдний. Де-бъ ѡнъ не вмеръ на великому славянскѣмъ мировѣ, чи въ Сербіи, чи въ Болгаріи, чи въ Чехахъ, — всеюды ѡнъ бувъ бы мѣжь своими... Радуйся-жь, Тарасе, що спочивъ ты не на чужинѣ, бо немає для тебе чужи-

¹⁾ Грицько Ченстоховскій, що вразъ зъ Михайломъ Лазаревскимъ супроводжавъ тѣло Шевченка до Кієва, сказавъ Кіѣвскѣй громадѣ, що, коли вмираючого поета пытались, де его похоронити, ѡнъ ѡдповѣвъ: „въ Каневѣ!“ (М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 191.)

²⁾ „Основа“, 1861; іюнь, стор. 13—14².

ны на всѣй славянщинѣ, и не чужій люде тебе ховають, бо всяка добра и розумна душа тобѣ рѣдна. Бажавъ еси, Тарасе, щобъ тебе поховали надъ Днѣпромъ-Славутомъ: ты-жь бо його любивъ и малювавъ и голосно прославивъ. Маємо въ Бозѣ надѣю, що й се твоє бажання виконаємо. Будешь лежати, Тарасе, на рѣднѣй Украинѣ, на узбережжѣ славного Днѣпра, ты-жь бо його имя зъ своимъ имямъ на вѣки зъєдночивъ. Ще-жь ты намъ зоставивъ одинъ завѣтъ, Тарасе. Ты говоривъ своѣй непорочнѣй музѣ:

Мы не лукавили зъ тобою,
Мы просто йшли, — у насъ нема
Зерна неправды за собою...“ (I, 340.)

„Великій и святой завѣтъ! Будь же, Тарасе, певень, що мы його соблюдаемо и нѣколи не звернемо зъ дороги, щѣ ты намъ проложивъ еси...“¹⁾

Та й инші земляки, щѣ не могли бути на похоронѣ Тараса, высказали сердечный жалъ изъ-за смерти своего батька. Именемъ Полтавской громады заявивъ тогдѣ Олександръ Кониській щире жалѣбне слово, котре кѣнчить ся отъ-сею сумовитою гадкою:

Умеръ Кобзарь! Ёго пѣснѣ
Бѣльше не гремѣти...
И ставъ вѣтеръ на могилѣ
Сумно голосити,

¹⁾ *ibid.*, мартъ, стор. 5—6. — Надъ гробомъ Шевченка выголосивъ прощальну мову такожъ Полякъ В. Хорошевскій. Ось и частина сего бесѣды; „Niech też polskie słowo, krótkie, ale serdeczne, zabrzmie przy twojej trumnie, zacny rusiński wieszczu! Tyś kochał swój kraj ojczysty, swój Dniepr siny, swój lud siermiężny, tyś tego ludu był dzielnyim śpiewakiem; na łzę jego tyś zawsze łzą odpowiadał, — cześć tobie! Tyś pono nie lubił Polaków, ale tę niechęć ku nim sprawiły w tobie dawne ich błędy, z których na lud twój, przez ciebie gorąco umiłowany, wielkie spłynęły cierpienia...“ („Основа“, 1861; мартъ, стор. 9.)

То завьє, то застогне,
 Жалѡбно заллетця :
 Наче сокѡль обь могилу
 Крылами забетця ;
 Бетця, квилить, — свѣжу землю
 Зь могилы змѣтає, —
 Молить : „встань мѡй вольный брате !“ —
 Нѣ ! не дочуває !...
 Спи, Тарасе, тихо-тихо,
 Поки Богъ розбудить ;
 Твого-жь слова вь Украинѣ
 По-вѣкъ не забудуть !...¹⁾

Поета похоронили на кладовищи Смоленськѡмъ, на котрѡмъ бнѣ за-житя любивъ сидѣти й думати, и щѡ его бувъ такожь бдрисувавъ. Опѡсля вь сороковый день приятель зѡбрались онять на грѡбъ Шевченка, щѡбъ его помянути добрымъ словомъ. Тогдѣ пѡсля панахиды сказавъ Микола Костомарѡвъ мѣжь иншимъ ось-такє : „Щє разъ зѡбрались мы до тебе, Тарасе, подякувати тобѣ за все, щѡ зробивъ ты для насъ, — за гѡркѣй слѡзы, щѡ ливъ ты цѣлый вѣкъ свѡй за своихъ дѣтей. Дуже мабуть були вони палючѣй, бо схаменулась вся Украина, якъ побачила ихъ. Схаменулась та й загадалась... Нагадавъ ты їй, Тарасе, про славу давнину, про великѣй дѣла нашихъ батькѡвъ, про славне козацтво... Нагадавъ ты їй про все, щѡ колись дѣялось на Украинѣ : „чїя правда, чїя кривда, и чїи мы дѣти !“ Якъ Божїй грѡмъ грѡмнула твоя свята пѣсня по всѣй Украинѣ ; заворушилась бѣдолаха, — прокинулись твои дѣтки, ажъ дивлятця, а ты

¹⁾ „Основа“, 1861; июнь, стор. 16—17². — Опроче на смерть Тараса написано богато стихотворѡвъ, мѣжь котрыми вызначаєся вѣршь В. С. Кулика. („Основа“, *ibid.*, стор. 17—18².)

показуєшь имъ далеко-далеко щось ясне та блискуче...¹⁾

И справдѣ прокинулись дѣтки Тарасовѣ, бо й галицкѣ Русины, дѣзнавшись про смерть Тараса зъявляли жалѣбну тугу: молодѣжь носила чорнѣ кокарды на шапкахъ и молилась за покѣй душѣ великого громадянина. Тогдѣ-то пѣсенѣ Кобзаря залунали животворною луною надъ Днѣстромъ: галицкѣ Русины пробудились изъ мертевецкого сну и стали зберегати святощѣ народнѣ бдѣ загибели.

Мѣжь-тымъ земляки Тараса, щѣ жили въ Петербурзѣ, старались выеднати у власти позволенѣ, перевезти тѣло его на Украину. Коли-жь въ-кѣнци Михайло Лазаревскѣй усунувъ въ сѣй справѣ всякѣ перепоны, то 26. цвѣтня 1861. р. богато Украинцѣвъ прийшло въ-останнѣ на грѣбѣ Тараса. Отворено домовину, и ѡдтакѣ де-хто побачивъ, щѣ тѣло Кобзаря не змѣнилось, та тѣлько поккрылось плѣсеню. Деревяну домовину вложено въ другу, оловяну, и ѡпѣсля заговоривъ П. Кулѣшь: „Щѣ-жь се ты, батьку Тарасе, одѣжджаєшь на Украину безъ червонои китайки, заслуги козацькою? Чимъ же ты нижчѣй одѣ тыхъ козацькихъ лицарѣвъ, щѣ червоною китайкою вкрывали ся, заслугою козацькою пышали ся?... Розкиньте-жь, небожата, червоный цвѣтъ славетный по чорнѣй, сумнѣй домовинѣ Тарасовѣй. Нехай нашъ батько зъявитця на Украинѣ лицаремъ щирымъ, щѣ живѣ и вмерѣ побиваючись про добро, про честь и волю нашу...²⁾ И поккрыто домовину червоною китайкою по козацькому обычаю.

Похоронами Шевченка хлопотавъ ся въ Кієвѣ „названный братъ“ его, Варѣоломей. Нарады въ сѣй справѣ

¹⁾ „Основа“, *ibid.*, стор. 27—28².

²⁾ *ibid.*, стор. 31².

бдбувались у М. К. Чалого, директора другої гимназії. Хто радивъ погребати тѣло Кобзаря на Оскольдодвй могилѣ, хто на Щекавици, хто вказувавъ на Выдубицкій монастырь, де „мужицкій поетъ“ спочивавъ бы мѣжь генералами й панами, а хто домагавъ ся сповнити заповѣть Шевченка и похоронити его на берегу Днѣпровомъ за Каневома. Варѣоломей притакнувъ тымъ, щобоялись демонстраціѣ и бажали похоронити Тараса на кладовищи Выдубицкого монастыря; про-те бнъ умовивъ ся въ сѣй справѣ зъ игуменомъ того монастыря. Але сталося инакше. 6. мая въ субботу, около 4. години съ-полудня студенты та инаша молодѣжь везли домовину Тарасову зъ Чернигѣвского берега мостомъ Днѣпровымъ, хотячи простувати до церкви Рождества Христоваго. Тогдѣ Варѣоломей Шевченко поѣхавъ чимъ-скорше до протоіерея Лебединцева и заявивъ ему твердо волю Петербургской громады украиньской, похоронити тѣло Шевченка на горѣ мѣжь Каневома и Пекарами. Одтакъ Лебединцевъ зъ Варѣоломеєма поѣхавъ въ Лавру до митрополита Арсенія, щобы показати ему бдкрытый листъ, выданный министерствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ на перевезене тѣла. Зъ похороннымъ походомъ стрѣтилися они оба передъ „башенными воротами“. Молодѣжь обѣцала задержатися на дорозѣ и дожидати розрѣшеня на дальшій похѣдъ въ городъ. Митрополитъ велѣвъ Лебединцеву ѣхати до генераль-губернатора Васильчикова, котрый протоіереєви и Варѣоломеєви сказавъ: „Стало! пусть внесуть въ церковь!“¹⁾

Такъ отже внесено тѣло Кобзаря въ церковь Рождества Христоваго на Подолѣ. Рано-въ-ранцѣ вынесено

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1882, томъ III., въ статьѣ Пр. П. Лебединцева „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“. (Нѣкоторыя дополненія и поправки къ его біографіи; стор. 365—367.)

домовину зъ церкви на улицу Александрѣвску, чтобы зняти зъ неи фотографію. Домовину окружили братья Тараса зѣ своими дѣтьми. Тогдѣ де-хто пытавъ ся: „хто покѣйникъ?“ и одержавъ ѡдповѣдь: „мужикъ, но чинъ на нѣмъ генеральскій!“ Въ церквѣ не було нѣякихъ бесѣдъ, але ледви вынесено домовину на улицу, треба було задержуватись зъ тѣломъ що-кѣлька крокѣвъ, тому-що выступало богато бесѣдникѣвъ именно зъ кругѣвъ молодежи. Найкрасшій мовы прощальній выголосили у крѣпостного форту два студенти Вл. Антоновичъ и М. Драгоманѣвъ.

Коли ѡдтакъ похоронный походъ зближивъ ся до парового корабля на Днѣпрѣ, то зъ тѣломъ Кобзаря въ-останне попрощавъ ся М. К. Чалый. Опѣсля кораблемъ ѡдвезено домовину Тарасову до Канева; проводжали еъ крѣмъ родины два приятелѣ Шевченка, Иванъ Сошенко й Викторъ Забѣла, Сошиха й Чалиха, та зъ двадцять студентѣвъ. До Канева приплывъ тогдѣ човномъ зъ Михайловои горы М. Максимовичъ, старый приятель Кобзаря. По ѡдправѣ панахиды въ соборнѣй церквѣ занесено домовину на гору Чернечу¹⁾, чтобы поховати Кобзаря на тѣмъ-самѣмъ мѣщи, де ѡнъ бажавъ поставити собѣ хату. Тая гора стоить надъ Днѣпромъ за три версты ѡдъ Канева. Она така крута, що на неѣ трудно йти просто. Студенты выкопали яму мимо зливы дощевой и ѡдтакъ въ кѣлькохъ дняхъ высыпано могилу довгу зъ чотырма углами. Сю могилу обложено камѣнемъ двома терасами, а верху неи поставлено высокой деревянный хрестъ²⁾. Коли по двадцати рокахъ терасы розсувались и хрестъ похиливъ ся, то ѡдновлено могилу. Теперь вхо-

¹⁾ Чернеча гора zove ся теперь Тарасовою.

²⁾ „Шевченкова могила“, статья Ивана Левицкого въ украиньскѣмъ альманаху „Луна“. (Кіевъ 1881; стор. 67—79.)

дять ся схѣдцями деревляными на земляный курганъ, майже на три сяжнѣ высокій. Верхъ могилы єсть плоскій въ чотыри аршины промѣру, а на тѣй площі стоить величезный хрестъ зелѣзный въ три сяжнѣ высокій разомъ зъ педесталемъ. Чудовый образъ природы розкрыває ся передъ очима путника изъ сеи могилы, щѣ зберегає порохъ батька Тараса. Горы, покритѣ лѣсомъ, пѣднимають ся зъ одной стороны амфітеатрально и обмежують зъ-заду гору Шевченкову; по другѣй же сторонѣ видно зъ могилы Днѣпро-Славуту, щѣ розкинувъ ся по долині синьою лентою, а дальше простягає ся безкрая низина заднѣпряньска — мрѣє степъ, щѣ бувъ колись вольный, а теперь занашащений новымъ лихолѣтемъ¹⁾.

На могилу Шевченка ходять хлѣборобы, щѣбы сцѣлитись ѡдъ пропашницѣ та иншихъ недугъ. А вже-жъ въ переказахъ народу Тарасъ зъображає ся лицаремъ, рѣвнымъ Морозенкови, Нечаєви, Палѣєви, — ѡнъ-то стає за волю „сермяжного люду“. Де-хто вѣрує, щѣ ѡнъ жие досѣль, та щѣ замѣць него поховано когось иншого; де-хто розказує, щѣ єго тѣло въ дорозѣ пѣдмѣняли й вкрали; а де-хто говорить, щѣ ѡнъ будучи „характерникомъ“ вставъ невидимо зъ гробу. Нарѣдъ вказує на високу могилу недалеко (25 верстѣ) ѡдъ Керелѣвки, де мабуть-то зберегає ся домовина Тараса. Та й всѣлякѣ приказки оповѣдають собѣ люде на Украинѣ про сего добредѣя, щѣ „волю писавъ“. Осъ и слова одного мужика: „Бувъ собѣ колись-то такѣй великѣй характерникъ-Шевченко, та такѣй, щѣ зъ нимъ нѣхто не мѣгъ зрѣвнятыся. Ъздивъ ѡнъ, кажуть, скрѣзь по свѣтѣ та збиравъ одъ панѣвъ разнѣ листы-бумаги. Кажуть, щѣ якъ ѡнъ умеръ, то його привезли въ домовинѣ зъ-ѡдкѣль-сь зъ-далека на Украинѣ“.

¹⁾ „На Украинѣ“. Споминки и враженя зъ подорожи. Написавъ Олександръ Барвѣньскѣй. („Дѣло“, 1885; число 112.)

ну, бо якъ умиравъ, то сказавъ, щобъ його поховали въ степу на могилѣ, нѣбы-то въ рѣднѣмъ краю. Отъ його и привезли туды до Жидѣвського¹⁾, до теи розкопанои могилы, де коло здорового шляху, — стали здѣмать зъ воза домовину, та й не здѣмуть, така важка! Щѣ не робили, нѣякъ не здѣмуть, та мусѣли прикликать зъ села двадцять дѣвокъ чесныхъ, та ажъ тѣ зняли вѣ. Але-жь якъ пѣсля розкрыли вѣ, то вона тѣльки повна разныхъ списѣвъ-бумагъ, а його самого не було; та такъ вѣ зъ тыми бумагами и закопали. Кажуть, що пѣсля хтось-то хотѣвъ ту могилу розкопати та забрать списы (бо зъ ними можно було-бъ одѣбратъ назадъ у людей ту землю, щѣ у панѣвъ забрали пѣсля панщины), та у того чоловѣка одѣбрало руки и ноги, то ѣнъ и покинувъ докопувати“. — Розказують такожь, що „Шевченко цей дуже клопотавъ ся за людей, щѣ робили у панѣвъ панщину, и дуже просивъ за нихъ царя, щобъ той давъ имъ волю. А царь все-таки волѣ не дававъ. Отъ, разъ ѣнъ приходитъ до царя, — його впустили въ палатку. Ввѣйшовши въ палатку ѣнъ хапъ за шапку, та объ землю трахъ, та й каже тодѣ царевѣ: Оце тѣльки й твоѣи землѣ, що пѣдъ моею шапкою, а надъ всею землею паны царюють! Весь свѣтъ я извѣздивъ, а нѣде не бачивъ, щѣ такъ було гѣрко та важко жити людемъ, якъ въ твоѣмъ царствѣ“²⁾.

м) Поглядъ на поезіѣ Тараса Шевченка. Малюючи въ академіи художествъ пѣдъ проводомъ Брюлова Тарасъ писавъ нишкомъ вѣршѣ, про котрѣ ѣнъ отъсе говоривъ: „Хто його знае, ѣдкѣль несетьця, — несеть-

¹⁾ „Жидѣвскимъ“ зове ся лѣсъ недалеко ѣдъ села Гусаковои, повѣту Звенигородского.

²⁾ „Кіевская Старина“, 1882; томъ III, въ статьѣ А. Смѣктія „Взглядъ народа на Шевченка“, стор. 371—373.

ця п'єня, складаютьця стихи, дивлюсь — уже й забувъ, про що думавъ, а мерщій напишеш те, щó нав'ялось“¹⁾. А вже-жъ Тарасъ не знавъ ще тогдѣ, що єго стихи мають високу стóйнóсть литературну, по-за-якъ Иванъ Сошенко называвъ ихъ „нѣкчемными“. Про-те скривавъ óнъ свои стихотворы, щóбъ нѣхто ихъ не бачивъ. Ось щó розказують про óдкрыте першихъ творóвъ музы Шевченковои: Одинѣ Полтавскій дворянинѣ, Петро Мартосѣ, пóзнавъ ся у Гребѣнки зъ Тарасомъ въ кóнци 1838. р. и бувавъ у него въ кватирѣ єго на Василевскóмъ Островѣ. Óдтакъ той дворянинѣ просивъ Шевченка, щóбъ акварелею намалювавъ єго портретъ. Та ось разъ пóднявъ óнъ зъ землѣ кусникъ паперу, записаного оловцемъ, и ледви-не-ледви óдчитавъ чотыри вѣршѣ:

Червоною гадюкою
Несе Альта вѣсти,
Щобъ летѣли крюки зъ поля,
Ляшкóвъ-панкóвъ вѣстѣ²⁾.

Показалось, що у Тараса було чи-мало такихъ записанихъ кусникóвъ паперу. Поетъ зберегавъ ихъ въ деревянóй скринцѣ пóдъ постелею. Взявши за призволомъ Шевченка тѣ паперы Мартосѣ пóшовъ сейчасъ до Гребѣнки и óдтакъ оба стали óдчитувати першій стихотворы Тараса. Коли небавомъ той панъ бачивъ ся зъ поетомъ, то не говоривъ нѣчого про стихиотворы, дожидаючи, чи не запытає ся про нихъ самъ Шевченко, — але óнъ не сибóгнувъ нѣ словомъ про тѣ свои писаня. Ажъ ось сказавъ дворянинѣ: „Знаєте щó? Тарасъ Григоровичъ! Я прочитавъ вашѣ стихи, — дуже, дуже добре! Хотите, напечатаю?“ — „Ой нѣ, добродѣю!“ óдповѣвъ Шевченко, „не хочу, не хочу, далєбó, що не хочу! щóбъ ище

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 56.

²⁾ „Тарасова нóчь“ въ „Кобзарѣ“, II, стор. 7.

попобили! Цуръ йому!“ Довго намагавъ ся Мартосъ спонукати Тараса, щобъ позволивъ друковати свои стихотворы, — нѣ та нѣ! Въ-кѣнци поетъ вволивъ таки волю сего дворянина, котрый въ 1840. р. выдавъ у-перве въ Петербурзѣ Тарасового „Кобзаря“¹⁾.

Въ першихъ своихъ стихотворахъ Шевченко бувъ поетомъ-романтикомъ²⁾ и любувавъ ся въ литературнѣмъ напрямѣ росейскихъ писателѣвъ Жуковского и Козлова. И справдѣ поезіѣ Тараса „Причинна“, „Утоплена“ и „Тополя“ основують ся на переказахъ простонародныхъ. Ихъ написавъ поетъ небавомъ пѣсля вызволу зъ крѣпацтва.

Балляда „Причинна“ (I, 18—24) навязує ся до переказу про Русалки, котрѣ по вѣрованю народному живутъ въ Днѣпрѣ, та при свѣтлѣ мѣсяця виходять зъ воды, щобы погратись, погуляти та пѣсеньку заспѣвати. Въ баллядѣ Шевченка виходять изъ Днѣпра тѣ Русалки, котрѣ були колись дѣтьми, щѣ ихъ нехрещеныхъ втопили матери въ водѣ. Осъ и змѣсть сеи балляды: Молодый козаченько полюбивъ дѣвчину та поѣхавъ на вѣйну, — обѣцявъ вернутись, та отъ, рѣкъ минувъ, а его немає; про-те пѣшла дѣвчина до ворожки, котра ѣй чарами (причиною) заподѣяла таке лихо, щѣ она мовъ божевѣльна въ ночи надъ водою блукала ѣ милого дожидала. Прийшла ѣдтакъ до дуба кучерявого, щѣ стоявъ при битѣй дорозѣ, и вылѣзла на него; опѣсля стала злѣзати, коли Русалки кругомъ дуба мовчки еѣ дожидали. Взяли еѣ

¹⁾ Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кієвъ 1884; стор. 307—308.

²⁾ Романтизмъ въ литературѣ основує ся на свѣтоглядѣ чудеснѣмъ, фантастичнѣмъ и єсть наслѣдкомъ великого змаганя житя душевного, мѣжъ-тымъ коли въ класицизмѣ наблюдає ся рѣвностѣйностъ въ розвою душѣ ѣ тѣла.

та залоскотали, а досвіта пёрнули въ воду. Дѣвчина спить пѣдъ дубомъ, але вже не чує, якъ кує зозуля. Мѣжь-тымъ вернувъ козаченько зъ далекои дороги, и якъ дѣзнавъ ся, що єго дѣвчины нема въ хатѣ, зажурений ѣхавъ швидко до дому. Ажь ось при дубѣ побачивъ свою сизокрылу, що мовь-то заснула. Кинувъ коня, та до неи, але она заснула на вѣки. Тогдѣ зареготавъ ся козакъ, розѣгнавъ ся, та въ дубъ головою...

Коли-жь поеть пишучи сю першу балляду явивъ ся справдѣшнимъ романтикомъ, то въ другѣй баллядѣ „Утплена“ (I, 182—187) намагавъ ся погодити романтизмъ зъ напрямомъ реальнымъ. Змѣсть сего стихотвору єсть ось-такій: За одною молодою вдовою ходили козаки „ордою“, — ходили дотѣль, поки она породила дочку. Опѣсля вдова пила й гуляла зъ жонатими й парубками. Та отъ, минулись лѣта молодіи: мати вяне, а дочка червоноѣ, виростає, — выросла Ганна кароока якъ тополя середъ поля. Тогдѣ полюбивъ єѣ рыбалка жвавий, кучерявий. Але-жь матери не вподобались тѣ любовцѣ: она катувала дочку, называла єѣ байстрямъ, — сказано, стало ѣй заздро, що єѣ саму покидали вже хлопцѣ. Напувала дочку трутою, — не помогло; тогдѣ сказала ѣй: „Душно менѣ, ходѣмъ, дочко, до ставку купатись!“ Пѣшли до ставку. Оѣтакъ поеть зъображає реально картину купаня. Рыбалка сидить на тѣмъ боцѣ рѣки, дивить ся и млѣе... Ажь ось злюща мати впила ся въ довгѣ косы дочки... хвиля роздала ся, закицѣла, застогнала й обохъ покырила. Тогдѣ пѣрнувъ рыбалка въ воду, вырвавъ косы зъ заклятыхъ рукъ матери и вынѣсь утоплєну Ганнусю на берѣгъ; — поцѣлувавъ єѣ та й самъ втопивъ ся. Оѣдъ того часу ставокъ чистый зарѣсєт осокою, — не купають ся дѣвчата, обходять горою. Въ ночи выплыває зъ воды мати, сядє на тѣмъ берєзѣ, а мѣжь-тымъ синя хвиля вы-

носитъ Ганнусю, що сѣдає на пѣсочку. Выплыває й рыбалка, цѣлує єѣ въ очи, та й поринає опять въ воду. Вѣтеръ спочиває, прокине ся и тихесенько въ осоки пытає: „Хто се? хто се?...“

Шевченко любувавъ ся довго въ романтичнѣмъ напрямѣ литературнѣмъ; про-те повертавъ иногдѣ й пѣзнѣйше до такого писаня, коли ставъ уже зъображати картини побуту державного, національного й соціально-го. Такъ около 1857. р. написавъ ѣнъ романтичнѣй стихотворы „Русалка“ (I, 201—202), „Лилея“ (I, 203—205) и „Калина“ (I, 205—207); тѣлько-жь въ нихъ добавчаемо творчу силу самого поэта, що вже ѡдвертавъ ся ѡдъ складаня поезіѣ простонародной.

Мѣжь давнѣйшими стихотворами, котрѣ поетъ написавъ зъ поглядомъ на переказы людовѣ, вызначає ся именно баллада „Тополя“ (I, 6—12). Засновкомъ єи суть народнѣй пѣснѣ про метаморфозу дѣвчины або молодицѣ въ тополю¹⁾. Хоча-жь въ сѣмъ стихотворѣ добавчаемо всякѣй прикметы поезіѣ простонародной, то все-таки легко замѣтити, що форму „Тополь“ зложивъ авторъ вельми симметрично и справдѣ артистично²⁾.

Крѣмъ деякихъ балладъ написавъ Шевченко, освободившись зъ крѣпацтва, такожъ прекрасный эпичный стихотворѣ п. з. „Катерина“ (I, 25—45), що єго при-святивъ своему добродѣєви Василю А. Жуковскому на память 22. цвѣтня 1838. р. Въ сѣмъ стихотворѣ зъобра-

¹⁾ Порѡвн. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси“ собранныя Я. Ѡ. Головацкимъ. Часть III. а., стор. 170—172. — „Сборникъ пѣсенъ буковинскаго народа“. Составилъ А. Лоначевскій. Кієвъ 1875; стор. 256.

²⁾ Омелян Огоновскій, „Критично-эстетичный погляд на балладу Тополя“. („Правда“, Рочник VI. У Львові 1873; стор. 456—464.)

живъ поетъ сумну долю сѣльской дѣвчины, що́ сталась жертвою панскои розпуеты й самоволѣ. Чернобрѣва Катерина любила москаля; — та отъ, затрубили въ похѣдъ: москаль пѣшовъ въ Туречину¹⁾, а Катрусю покрыли. Батько й мати выгнали дочку зъ хаты, щобъ пошла пошукати въ Москвѣ свекрухи. Катерина покори-лась тяжкѣй доли, взяла дитину на руки и пошла розпытувати шляхъ на Московщину. Въ зимѣ зустрѣла она москалѣвъ-салдатѣвъ и пыталась, чи нема мѣжь ними чорнявого еи Ивана; але они сказали, що не знаютъ, та стали йй глумитись. Коли-жь заревла страшна завирюха-хуртовина, то бѣдна Катерина зайшла въ хату лѣсничого. Ажь ось побачила она москалѣвъ, а попереду нихъ свого любого Ивана. Та ба, бнѣ не хоче пѣзнати своєї Катерины та кричить по-московски: „Дура, атвѣ-жися! вазьмите прочь безумную!“ Коли-жь батько бѣ-цуравъ ся свого сына, то Катерина въ одчаю душѣ про-сила москалѣвъ, щобы взяли дитину зъ собою та бѣдали старшому. Не взяли москалѣ дитины, а Катерина побѣгла боса лѣсомъ и опинилась въ ярѣ середѣ ставу. „Прийми, Боже, мою душу, а ты мое тѣло!“ сказала она и шубовсть въ воду. Дитину нашли лѣсничѣй... Минуло бѣтакъ кѣлька лѣтъ, якъ до Кіева йшовъ слѣпый коб-зарь; сѣвъ спочивати, а бияя него кунявъ на сонци его повожатый, торбинками обвѣшаний. Саме-тогдѣ вхавъ шляхомъ берлинъ шестернею, а въ берлинѣ господыня зъ паномъ и сѣмьею. Берлинъ опинивъ ся проти стар-цѣвъ; побѣгъ чорнобрѣвый Ивась, бо зъ бѣконця панѣ махнула рукою и дала грошѣ гарному хлопчинѣ. Гля-нувъ панѣ та бѣдвернувъ ся, пѣзнавъ бо карѣ очи, чорнѣ бровенята своєї Катрусѣ, — пѣзнавъ батько свого сына... Берлинъ рушивъ, а Ивася покрыла курява.

¹⁾ Шевченко намалювавъ Катерину, зѣобразивши еѣ, якъ она розпрощалась зъ москалемъ и верталась въ село.

Въ епичнѣмъ сѣмъ стихотворѣ Катерина покритка являє ся мученицею супроти москала, щѣ занастивъ еи долю. Проте годѣ ѣй дорѣкати, що она въ крайнѣй розпуцѣ положила свою дитину на шляху кажучи: „Оставай ся шукать батька, а я вже шукала!“ Катеринѣ не було чого жити на свѣтѣ, а малымъ сиротою могли пѣклуватись добрѣ люде.

Межи творами Шевченка визначує ся Катерина найкрасшими поетичними образами, спокѣйними высоко-умными рефлексіями и чудовою мелодійною мовою. Проте сею поемою зъєднавъ собѣ Тарасъ уже въ сороковыхъ рокахъ широку славу не тѣлько на Украинѣ, але й въ Московщинѣ. Опроче въ сѣмъ стихотворѣ проявляє ся не тѣлько гѣрка правда суспѣльного житя, але й глубша идея побуту національного. Поетъ зъявивъ тутъ неначе въ аллегоріи долю Украины, занашчену могутчою Москвою.

Бѣльше реальною єсть „Наймичка“ (I, 138—154), ба, М. Драгоманѣвъ зове єѣ „найпростѣйшою и найреальнѣйшою зъ усѣхъ поемъ Шевченка“¹⁾. Коли-жь Полякъ Леонардъ Совиньскій сю поему дуже високо цѣнить²⁾, то Українець К. Шейковскій уважає єѣ „совершенно безжизненною и въ основѣ своей совершенно не народною“³⁾. Онъ замѣчає, що женщина, пѣдкидуюча

¹⁾ „Громада“. Українська збірка. № 4. Женева 1879; стор. 137.

²⁾ Порѣвн. отъ-єй слова Совиньского: „Powieść p. t. Najemnica (Najmyczka) jest siostrą rodzoną poprzedzającą (Katarzyny), lecz z pomysłu stokroć szczytniejszą“. — „Opowiadanie to, skreślone z biblijną rzewnością i prostotą, przewyższa wszystkie inne utwory Szewczenki pod względem myśli niepokalanie chrześcijańskiej“. („Taras Szewczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861; str. XL; XLIV—XLV.)

³⁾ „Опытъ южнорусскаго Словаря“. Трудъ К. Шейковского. Кієвъ 1861; выпускъ I, стор. XIV.

свою дитину, не належить до народу українського. О́дтакъ Н. И. Петровъ зъявляє¹⁾, що „Наймичка“ Шевченка основує ся на романєв Пушкина „Подъ вечеръ осєнью ненастной“²⁾, въ котрѣмъ вводять ся на сцену молода покритка, щѣ въ осѣнній ночи сумує-горює и нишкомъ пѣдкидаетъ свою дитину на порѣгъ чужої хаты. А вже-жъ въ кождѣй литературѣ зустрѣчаютъ ся такі казки про щєщасну покритку. Шевченко корыстувавъ ся симъ мотивомъ поезіѣ простонародной тѣлько въ прологу, а ѳдтакъ въ самѣй поемѣ розвинувъ чудову идиличну картину простонародного побуту на Украинѣ. Пѣдкинєну дитину нашли за ворѣтьми дѣдъ Трохимъ и баба Настя, щѣ тихенько собѣ въ хуторѣ жили, всего придбали, але не мали дѣточокъ. Охрестили дитину и назвали єѣ Маркомъ, а якъ минувъ рѣкъ, то молода молодиця прийшла на той хутѣръ благодатный, проситись у наймы. Поєднались. Наймичка Ганна бавить дитину и не каже нѣкому, щѣ малый Марко єсть єї сыномъ. Марко ростє-выростає, ба вже й чумакує, и ѳдтакъ высватали єму таку кралю, щѣ хочъ за гетьмана то не соромъ. Мѣжь-тымъ умерла бабуся Настя, а дѣдъ зъ Маркомъ просивъ Ганны, щѣбъ на весѣлю була за матѣрь. Хочъ благовъ старый, хочъ Марко плакавъ, наймичка не хотѣла бути за матѣрь на весѣлю у богатыхъ людей. Передъ весѣльємъ пѣшла въ Кіѣвъ, помолитись Богу, а якъ вернулась, то молода Катєрина и Марко повитали єѣ неначє матѣрь. Щє й опѣсля ходила Ганна въ Кіѣвъ на прощу, а якъ четвертый разъ ѳдтѣль вернулась, то занєдужала й

¹⁾ „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“; стор. 363.

²⁾ „Сочинєнія А. С. Пушкина“. С.-Петербургъ 1887; томъ III; стор. 5—7. — Кулѣшь пише про Шевченка, щѣ Пушкина ѳнъ знавъ на-память, дарма, щѣ писавъ не єго мовою, не єго складомъ. („Основа“, 1862; сѣчень, стор. 60³.)

сказала Катеринѣ, що тяжко вмирати въ чужої теплѣй хатѣ. Саме-тогдѣ бувъ Марко въ дорозѣ, — Ганна сумувала, що онъ довго забаривъ ся и, сохрани Боже, може й занедужавъ. Уже наймичку запричащали, вже й масло-святіє служили, — не помогло. Старый Трохимъ ходивъ мовъ убитый, а Катерина зъ болящюй й очей не зводила. И озвалася Ганна: „Доню Катерино! чи ще Марко не приѣхавъ? Охъ! якъ бы я знала, що дѣжду ся, що побачу, то ще-бъ подождала!“ Ажъ ось приѣхавъ Марко, та довѣдавшись, що Ганна тяжко нездужав, ввѣйшовъ мерщій въ хату. „Слава — слава Богу!“ сказала вмираюча наймичка, якъ побачила Марка. Велѣла ему наближитись а Катрѣ выйти зъ хаты. Тогдѣ зъявила передъ сыномъ велику тайну своего житя: „Марку!“ сказала она, „подиви ся на мене! — я не Ганна, не наймичка, — я... я твоя мати!“ — Зомлѣвъ Марко, — до матери, — а мати вже спала...

Читаючи сю поему всякій переймає ся якимись любими солодошами душѣ изъ-за згадокъ житя патріархального, и великимъ дивомъ дивує ся саможертвѣ наймички Ганны, що за-для щастя сына весь вѣкъ каралась въ чужої хатѣ. Хоча-жь „Наймичка“ визначує ся чудовыми идиличными образами и библійною простотою, то все-жь „Катерина“ має вышу стѣйнось литературну.

Натякнувши въ „Катеринѣ“ на тее, що Украина пѣдъ кормигою Москвы не має щасной долѣ, Шевченко затуживъ за давными часами козацкои славы и въ кѣлькохъ стихотворахъ спѣмнувъ добрымъ словомъ про давну гетьманщину. Сю свою тугу за славою гетьманщины высказавъ поетъ именно въ двохъ стихотворахъ: „До Основяненка“ и „Тарасова нѣчь“¹⁾. Такъ въ думцѣ „До Основяненка“ (II, 1—4) читаємо отъ-се:

¹⁾ Оба сѣ стихотворы зложивъ поетъ вельми артистично, наблюдаючи естетичну мѣру въ писаню епичнобь.

Не вернутъся сподівані,
 Не вернетъся воля,
 Не вернетъся козачина,
 Не встануть гетьманы,
 Не покують Україну
 Червоні жупаны.

А въ стихотворѣ „Тарасова нѣчь“ (II, 4—8)¹⁾ зъявивъ Шевченко ось-таку козако-фильску думку:

Була колись гетьманщина,
 Та вже не вернетъся;
 Було колись панували,
 Та бѣльше не будемъ...
 Тѣи славы козацькою
 По-вѣкъ не забудемъ!

А вже-жъ найбѣльше звеличивъ поетъ козачину въ епичнѣмъ творѣ „Гамалія“ (I, 13—18). Козаки въ Скутарѣ побивають ся неволею и тужать, що нема нѣ вѣ-тру, нѣ хвилѣ изъ Украины. Спѣвъ невольникѣвъ учувъ Босфоръ, — ажъ затрясъ ся, бо зъ-роду не чувъ козац-кого плачу, — застогнавъ широкій и ревучи пославъ хви-лю далеко у синее море. И море ревнуло Босфорову мову, у Лиманъ погнало, а Лиманъ подавъ на хвилѣ Днѣ-прови тую журбу-мову... И вкрыли Днѣпро байдаки, а козаки спѣваючи плыли въ помѣчь братамъ-невольни-камъ. Попереду кермувавъ байдакомъ Гамалія. — Визан-тія и Скутара дрѣмає въ гаремъ-раю; Босфоръ клеко-тить, неначе скаженный; реве гарматами Скутара; ко-зацтво преться безъ ваги, — и покотились яничары. Га-

¹⁾ „Тарасовою нѣчю“ зове ся битва Переяславска (1628), коли-то козацкій гетьманъ Тарасъ Трясило поборовъ коронного гетьмана Конедпольского. Пѣсля веселоцій въ свято Божого Тѣла Поляки спочивали въ обозѣ своѣмъ, ажъ ось зъ-нечева напали на нихъ козаки и розбили ихъ до-тла.

малія гуляе мовь по пеклу и вызволяє козакѡвъ зь турецкой неволѣ. Хлопцѣ зѡйшлись, люльки зь пожару запалили, — вѣзли на байдаки и поплыли домѡвъ, рвучи червонѣи горы-хвилѣ.

Мова сеи думы вѣть вельми ядрениста, а живѣи образы творять неначе панораму найкрасшихъ картинъ природы й бувальщины.

Коли-жь поетъ сидѣвъ невольникомъ въ Новопетровскѡй крѣпости, то въ уявѣ своѣи бачивъ козакѡвъ въ могилѣ и про-те спѣвавъ сумовито :

Дивлю ся — въ могилѣ усе козакѣ:
 Якѣи безголовый, якѣи безъ руки,
 А хто по колѣна неначе одтятий;
 Лежать собѣ хлопцѣ, мовь у теплѡи хатѣ.

— — — — —
 Усѣ тѣи могилы, — усѣ оттакѣ:
 Начиненѣи нашимъ благороднымъ трупомъ,
 Начиненѣи туго... Оце воля спить.
 Лягла вона славно, лягла вона въ-купѣ
 Зѣ нами козаками... (I, 324.)

Правда, що Шевченко поставивши собѣ пытанѣ: „де подѣлась доля-воля, бунчуки, гетьманы?“ — ѡдповѣвъ: „де подѣлось? изгорѣло!“ (II, 5) — ѡдначе ему здавалось, що слава козачины могла вернутись, що Украина могла при гетьманѣ Иванѣ Мазепѣ вызволитись зь пѡдъ кормиги Москвы. Про-те въ стихотворѣ „Полуботко“ зъявивъ поетъ ось-таку тужливу думку :

Чи засьяють нашѣ шапки
 На вкраинськѡмъ поли?
 Чи гулятимуть козацкѣи
 Шаблѣ на просторѣ?
 Не заснула бы нѣколи
 Козацкая слава,

Якъ-бы зъ шаблями при Иванѣ
 Вся Украина встала! (II, 77.)

Коли-жь минулась козачина, то явились гайдамаки, що по словамъ Шевченка „встали за святую правду й волю, и розкували закованый у кайданы народъ темный“ (II, 63). Тому-то й провѣдникѣвъ колѣвщини величае поетъ славными мужами, называючи Гонту „мученикомъ праведнымъ“, а Залѣзняка „душею щирою“ (I, 93). Поетъ каже, що тогдѣ по всѣй Украинѣ було „лихо гѣрше пекла“, — що заковані руки розвязались та бѣдали „кровь за кровь и муки за муки“, бѣ-такъ дивує ся онъ, „що того-жь батька дѣти не вмѣли, не хотѣли жити та братать ся“, — „серце його болить, якъ згадає, що старыхъ Славянъ дѣти впились кровю“. (I, 102.)

Поетъ розказавъ за дѣдомъ своимъ козацьку славу такъ навманя безъ книжьной справы. Онъ згадує, що въ недѣлю батько бувало просить дѣда, щобъ той розказавъ про колѣвщину, якъ колись бувало, якъ Залѣзнякъ и Гонта Ляхѣвъ покарали. И оповѣдавъ дѣдусь про тее, якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла... Суспѣде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли, и Тарасови малому неразъ довелось за титаря плакать¹⁾ (I, 128). Бо-жь погуляли гайдамаки, добре погуляли, трохи-не рѣкъ шляхецькою кровю напували Украину, та й замовкли, — ножѣ пощербилы... Сумно-сумно гайдамаки залѣзную силу поховали, насыпали високу могилу; заплакали, розойшли ся, бѣдѣля взяли ся (I, 129). Посѣяли гайдамаки въ Украинѣ жито, та не вони його жали, — нема правды, не выросла; кривда повыває... (I, 130.)

¹⁾ Титаря церкви Олъшаньской, батька Оксаны, вбили конфедераты польскій.

Се головнї думки поеми „Гайдамаки“, высказанї самымъ Тарасомъ. Предметъ еи справдѣ страшный, — одначе ужаснї сцены рѣзнї й руины вмѣвъ поеть влагодити то чудовыми идилличными образами¹ (стрѣча Галайды зъ титарѣвною Оксаною; I, 74—78), то веселымъ спѣвомъ кобзаря и гулянкою гайдамакѣвъ (I, 108—115), то елеїйными рефлексїями самого поэта (I, 102. 129). Коли-жь контрасты тѣни и свѣтла зливають ся тутъ въ гармонїйну цѣлѣсть, то й ефектъ всеи поеми в справдѣ величїй.

Хоча-жь критика украиньска¹), польска²) ба й французка³) похвально выражае ся про литературну стѣйность сеи поеми, то однако Иванъ Франко вважае „Гайдамакѣвъ“ слабымъ творомъ поетичнымъ. У „Свѣт-ѣ“ Львѣвскѣмъ пише ђнъ (1881. р.), що Шевченко не порозумѣвъ значѣня колѣвщины (стор. 159), по-за-якъ гайдамачина була выбухомъ боротьбы соціальнои, не патріотичнои, — була тѣлько однимъ моментомъ гайдамацкого руху (стор. 160), — що ђнъ выбравъ тему не конче пригѣдну до епичного обробленя и не конче згѣдну зѣ своєю природою и зъ характеромъ свого таланту, та що зъ рѣзнихъ причинъ понявъ ђнъ сю тему фальшиво

¹) К. Шейковскїй пише: „Если-бы Шевченко и ничего больше не написалъ кромѣ этой пїесы (Гайдамаковъ), то и она одна могла-бы увѣковѣчить его имя. Она представляетъ рядъ великолѣпныхъ жизненныхъ картинъ, полныхъ драматизма. Сцены эти смѣло можно поставить рядомъ съ лучшими Шекспировскими сценами“. („Опытъ южнорусскаго Словаря“. Кїевъ 1861. Выпускъ первый; стр. XIV.) — Порѣви. „Гайдамаки“ (поема Т. Шевченка). Студїум проф. д-ра Омеляна Огоновьскаго. („Правда“. У Львові 1879; стор. 164—174; 219—229; 286—296; 351—357.)

²) „Taras Szewczenko“. Życie i pisma jego. Napisałъ Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; стр. 29—40.

³) Émile Durand, „Le poète national de la petite-Russie Chevchenko“. („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tome XV., p. 937.)

и обробивъ єѣ слабо (стор. 172). По думцѣ И. Франка причина сихъ похибокъ була именно тая, що Шевченко вытворивъ собѣ націонализмъ козацкій, підпертый хибною исторією¹⁾, котрый-то націонализмъ спонукувавъ его шукати идеалу житя Украйны въ минувшости и высцѣвати той идеаль въ великѣй поемѣ.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, Шевченко зрозумѣвъ такы добре значѣнє колѣвщины. Въ „Передмовѣ“ бо до „Гайдамакѣвъ“ пише њнъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Весело послухать слѣпного кобзаря, якъ њнъ заспѣває думу про те, що давно дѣялось, — якъ бороли ся Ляхи зъ козаками... Весело, — а все-таки скажешь: „слава Богу, що минуло!“ а надто якъ згадаешь, що мы одной матери дѣти, що всѣ мы Славяне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сыны и внуки, що батьки ихъ помилялись, нехай братають ся знову зъ своими ворогами, нехай житомъ-пшеницею, якъ золотомъ покрыта, нерозмѣжованою останеться на вѣки одъ моря и до моря славянская земля“. (I, 136—137). Опроче самъ И. Франко признає, що Галайда, вбиваючи Ляхѣвъ, робивъ тѣлько святе, патриотичне дѣло (стор. 172). Одтакъ легко спѣзнати, що тема „Гайдамакѣвъ“ була зовсѣмъ згѣдною зъ природою Тараса й зъ характеромъ єго таланту. Уже-жь бо трудно погодитись зъ симъ критикомъ, мабуть-то Шевченко вмѣє плакати, жалѣти, тужити, гнѣватись, але не вмѣє спокѣйно оповѣдати, малювати словами. Хйба-жь частинны поемы, написанѣ пѣдъ заголовкомъ „Титарь“ (I, 74—80) „Лебединь“ (I, 115—118) не зъявляють епичного спокою? хйба-жь оповѣданє про „Гонту въ Умани“ (I, 119—127) не вызначує ся всякими прикметами найкрасшого епичного писаня?

¹⁾ Тою хибною исторією вважає И. Франко „Исторію Русовъ“. (Гляди Исторію литературы руской, ч. I, стор. 392—393.)

Дальше годъ притакнути критикови, мабуть-то-бъ Шевченко зъ рѣзнихъ причинъ понявъ фальшиво тему „Гайдамакѣвъ.“ Франко хотѣвъ бы, щобы поетъ представивъ тѣлько боротьбу соціяльну; про-те каже ѓнъ, що коли-бъ се було стадось, то Тарасъ мѣгъ бы бувъ сотворити справдѣ безсмертне дѣло (стор. 172.) По думцѣ критика, зачавъ Шевченко свою поему соціяльнымъ контрастомъ: богатого жида и его слуги-попыхача Галайды, одначе вже зъ появленемъ польскихъ конфедератѣвъ зъ боротьбы соціяльной стае боротьба національна (стор. 160). — Намъ же здае ся, що коли-бъ Шевченко представивъ тѣлько боротьбу соціяльну, то въ такѣмъ случаю тема Гайдамакѣвъ справдѣ була-бъ не пригѣдною до епичного обробленя. Коли-жъ поетъ въ гайдамачинѣ видѣвъ боротьбу національну, то на закидъ: „гайдамаки не воины, — розбѣйники, воры, пятно въ нашѣй исторіи“ — мѣгъ ѓнъ въ „Холоднѣмъ Ярѣ“ ѓдповѣсти: „брешешь, людоморе! за святую правду, волю розбѣйникъ не стане!“ (II, 63). Додати ще годить ся, що тогдѣ, якъ Шевченко писавъ „Гайдамакѣвъ“ (1841. р.) не ѓдбувалась въ его души боротьба мѣжь козацко-украиньскимъ патріотизмомъ та мужицкими симпатіями, по-за-якъ симпатіѣ мужицкѣ стали проявлятись въ поезіяхъ Шевченка именно тогдѣ сильно, коли ѓнъ бувъ невольникомъ-салдатомъ. Тому-то не можъ згодитись зъ такою думкою, мабуть-то-бъ патріотична струна Шевченка почала звенѣти фальшивымъ звукомъ, коли писавъ „Гайдамакѣвъ.“

Въ кѣнци нѣякъ не можъ казати за проводомъ И. Франка, що интересъ въ „Гайдамакахъ“ двоить ся, коли не трѣить ся, — що нема тутъ єдности дѣйства (стор. 171). Вже-жъ Галайда выступае местникомъ пѣдъ проводомъ Залѣзняка, а ѓдтакъ самъ Залѣзнякъ въ Умани

уступає на другій плянъ крѣваго образа супроти страшного местника Гонты. Въ поемѣ сѣй не було-бъ єдности дѣйства й интересу хиба лишъ тогдѣ, коли-бъ авторъ давъ бувъ своѣй поемѣ заголовокъ „Гонта“; — коли-жъ назвавъ єѣ „Гайдамаками“, то ачейже нѣчого тутъ не двоить ся, анѣ не троить ся, по-за-якъ уже й самъ критикъ признавъ, що въ поемѣ именно „месть цѣлого люду украиньского напередъ высуває ся“¹⁾.

Такъ отже треба признати, що „Гайдамаки“ Шевченка високу мають литературну стѣйнобѣть, та що супроти нихъ поемы „Сонъ“, „Неофиты“, „Марія“ суть слабшми стихотворами²⁾.

Сей нашъ поглядъ на „Гайдамакѣвъ“ кѣнчимо слѣдуючою замѣткою Володимира Барвѣньского: „Гайдамачину треба узнати подѣєю народньою вже за-для того, що вытворилась вона въ нашѣмъ краю (се-бѣ-то на Украинѣ), мѣжъ нашимъ народомъ и за-для краевыхъ причинъ, хочъ не засягла усѣхъ верствъ народнихъ. Не спадає вона соромомъ на нашу исторію, такъ якъ мы єѣ не выкликали, а гайдамацкѣй пролетаріятъ змуше-

¹⁾ Коли-жъ П. Франко назвавъ „Гайдамакѣвъ“ Шевченка „слабымъ творомъ поетичнымъ“, то не дивота, що бить и студію Омеляна Огоновского про „Гайдамакѣвъ“ („Правда“, 1879) уважавъ невдатною. (Порѣви. его „Причинки до оціненя поезій Тараса Шевченка.“ I. „Гайдамаки“ — у „Свѣт-ѣ“ 1881. р., стор. 158—161; 171—172.) Се-жъ тѣлько дивно, що бить зрозумѣне генезы поетичного напрума Тарасового лишъ собѣ приписує, дарма, що єй погляды на розвѣй поетичной вѣдчѣ Шевченка высказавъ М. Драгоманѣвъ уже въ 1879. р. („Громада“. Украиньська збѣрка Нр. 4. Женева 1879; въ статьѣ „Шевченко, украинѣфѣли j соціалѣзм“, стор. 101—230.)

²⁾ П. Франко каже, що верхъ поетичного творчества Шевченка мы бачимо въ его поемахъ политичныхъ („Кавказъ“, „Сонъ“), въ „Неофитахъ“, „Маріѣ“, и особливо въ „Думкахъ“. („Свѣт“, стор. 172.)

ный до конечной обороны переступивъ тѣлько границѣ сѣи обороны!“ — „У тѣй боротьбѣ козацтва изъ шляхтою стояли по сторонѣ козаковъ не однѣ гольтянаки, а йшли за ними и поважнѣ селяне та мѣщане. Та й коли-бъ навѣтъ признати, що зъ козаками йшли тѣлько однѣ голляпняки, такъ чѣя-жь се була робота, що на Русь-Украинѣ, де нѣ поступило козацтво, всюды знаходило сотнѣ и тысячѣ сихъ обдранцѣвъ, що за Хмельницького мало-що-не вся Русь-Украина виявилась такою розбишацькою?¹⁾ Не вже-жь козаки розплодили сѣй павперизмъ въ земли, що молокомъ и медомъ плыла та слыла обѣтованою землею?“²⁾

Давна гетьманщина не довго була идеаломъ козакофильскихъ думокъ Тараса. Онъ зрозумѣвъ небавомъ, що деякѣ гетьманы не дбали про добро народу, про-те въ стихотворѣ „Сонъ“ вкладае въ уста сивенького дѣдуса отъ-сѣ слова: „Недоумы! занастили Божій рай! гетьманщина!...“ (II, 101.) Именно въ думцѣ „Розрыта могила“ Украина дорѣкае тяжко Богданови Хмельницкому, що онъ запропастивъ долю й волю своєї матери. Осъ и докѣрливѣ слова безталанной неньки:

Ой Богдане, Богданочку!
 Якъ-бы була знала, —
 У колысцѣ-бъ придушила,
 Пѣдъ серцемъ приспала!
 Стены мои запродамъ
 Жидови, Нѣмотѣ,
 Сыны мои на чужинѣ
 На чужбѣй робѣтъ. (II, 54.)

Все-жь таки не мѣгъ поетъ забути про славу козацку, и про-те ще около 1859. р. тужачи въ Петербурзѣ

¹⁾ Самъ И. Франко признае, що „рухъ гайдамацкѣй тлѣвъ трѣхи-не бѣдъ часѣвъ Хмельницького“. („Свѣт“, стор. 160)

²⁾ „Правда“. Рочник IX. 1876; стор. 516. 566.

за Україною висказавъ ѓнѣ въ думцѣ своїй отъ-сѣ патриотичнїй слова:

Нехай думы козацькїя
 Въ Украинѣ витають —
 Тамъ широко, тамъ весело
 Одъ краю до краю...
 Якъ та воля, щó минулась,
 Днѣпръ широкїй — море,
 Степъ и степъ, ревуть пороги,
 И могилы-горы:
 Тамъ родилась, гарцювала
 Козацькая воля;
 Тамъ шляхтою, Татарами
 Засѣвала поле... (I, 346.)

Мѣжь-тымъ заявлявъ Шевченко свои симпатїѣ славнымъ Запорозцямъ, котрї колись „ажь до моря степъ широкїй крыли“ (I, 60.) Про нихъ спомнувъ ѓнѣ добрымъ словомъ вже въ стихотворѣ „Иванъ Пѣдкова“ (I, 4—6)¹⁾, ба й въ „Нсвольнику“ (I, 157—177) зобразивъ поетъ сѣчовика, котрому Турки-яничары выпекли очи горячимъ залѣзомъ. ѐдтакъ въ „Москалевѣй криници“ сказано про Запорозцѣвъ, що „не було й не буде такихъ людей“ (I, 334).

Такъ отже зъ-годомъ-перегодомъ въ давнѣй бувальщинѣ козацкѣй Шевченко не добачавъ уже засновку до своихъ стихотворѣвъ, изъ-за чого ѓнѣ заявивъ, що „заснула Украина, буряномъ укрылась“, — що она „дѣтямъ надѣю въ степу оддала, а надѣю вѣтеръ по полю розвѣявъ“ (II, 10).

Коли-жь Микола Костомарѣвъ засновавъ политичне товариство св. Кирила и Методїя, то поетъ ставъ голов-

¹⁾ Стихотворѣ „Иванъ Пѣдкова“ есть лишь частиною ббльшой поемы, котрой Шевченко въ писаню своѣмъ не довершивъ.

нымъ речникомъ высокихъ идей сего славянофильского кружка. Саме-тогдѣ написавъ ѓнѣ поему „Иванъ Гусъ“ (II, 29—36) та „Дружнѣе посланіе до мертвыхъ, и живыхъ, и ненарожденныхъ землякѣвъ, въ Украинѣ и не въ Украинѣ сущихъ“ (II, 64—71). Тую поему при-святивъ ѓнѣ (22. падолиста 1845. р.) Павлови Йосипови Шафарикови. Поетъ згадує тутъ про тее, що „Нѣмота запалила велику хату, и сѣмью Славянъ тыхъ славныхъ порѣзнила и тихо-тихо упустила усобиць люту змію“. Але-жь правда Славянъ не потонула въ нѣмецкѣй пучинѣ, тому-що на давнѣмъ пожарищи искра братства тлѣла-дотлѣвала, дожидала рукъ твердыхъ та смѣлыхъ, и дождалась“. Ѡдтакъ каже Шевченко, що Шафарикъ „прозрѣвъ въ попели глыбоко огонь добрый смѣлымъ сердцемъ, смѣлымъ орлимъ окомъ, и засвѣтивъ свѣточъ правды, волѣ“. И пробудились Славяне до нового житя и „братъ зъ братомъ обняли ся, и проговорили слово тихой любви“. Коли-жь „въ одно море потекли славянскіи рѣки“, то бажає поетъ, щобъ „усѣ Славяне стали добрыми братами и сынами сонця правды“.

Высказавши сѣ славянофильскѣ думки въ посвященію поемы Шафарикови Шевченко зъобразивъ величну статью Констанського еретика Ивана Гуса, що „поборовъ ся за правду“. Одначе въ „Кобзарѣ“ напечатано тѣлько двѣ частини сеи поемы, всѣ же прочѣ запропастились переходячи зъ рукъ до рукъ, коли авторъ бувъ невольникомъ и не мѣгъ доглядати творѣвъ своєї музи.

Але-жь побѣчь теорій про всеславянство зъявивъ поетъ въ тѣмъ часѣ такожь здоровѣ гадки про національне и просвѣтне ѓдроджене своихъ землякѣвъ. Сѣ гадки высказавъ ѓнѣ въ „Дружнѣмъ Посланію“, котре вважає ся неначе евангеліємъ въ народнѣмъ житю Украинцѣвъ. Провѣдну идею въ сѣмъ дидактичнѣмъ пи-

саню зрозумівъ добре Ілія Кокорудзъ, написавши се щб слѣдує: „Основною гадкою Посланія¹⁾ єсть зазивъ, щббъ всѣ Украинцѣ, паны й хлѣборобы, просвѣченї й темнї обнялись разомъ и пѣдносили добробытъ спѣльный и правдиву просвѣту; щббъ паны и просвѣченї не вдоволялись тѣлько либеральными фразами, але щббъ и на дѣлѣ робили се, щббъ народови помочи може, щббъ меншї брата учили ся и твердыми руками а вольными устами поцѣловали своихъ вольныхъ дѣтей“²⁾. Коли-жь М. Драгоманѣвъ форму „Посланія“ уважає „примѣромъ розтрѣпаности“³⁾, се-бъ-то писаня недоладного, то Кокорудзъ замѣчає⁴⁾, щббъ сей стихотвѣръ написано по плану напередъ уложеному, по-за-якъ „въ кождѣй зъ трохъ частїй видимо гармонїйно-повторючу ся головну мысль: землякї злї, тому грозить катастрофа; потреба отже поправы и любви, щббъ лиху долю усунути“. Одаткъ по думцѣ сего молодого учителя проявляють ся въ „Посланїю“ три головнї части: 1) вступъ, щббъ сягає до слѣвъ „въ своѣй хатѣ — своя й правда, и сила, и воля“ (II, 64—65); — 2) середня аргументацїйна часть, сягаюча до слѣвъ: „учѣте ся, браты мои, думайте, читайте!“ (65—70); — 3) закѣнченє (70—71). Середуца-жь часть розпадає ся на три меншї частини: а) ѣдъ слѣвъ: „нема на свѣтѣ Украины“ — ажъ до слѣвъ: „якъ-бы вы вчились, такъ якъ треба, то й мудрость бы була своя“; — б) до слѣвъ: „доборолась Украина до самого краю“; — в) до слѣвъ: „учѣте ся, браты мои...“⁵⁾

1) Кокорудзъ зове „Посланїє“ поемою.

2) „Посланїє“ Шевченка. Естетично-критична студїя Іліѣ Кокорудза. („Зоря“, 1885; стор. 202.)

3) „Громада“. 1879; № 4; стор. 187.

4) „Зоря“, 1885; стор. 225.

5) *ibid.*, стор. 202—203.

Въ другій часті дидактичного сего стихотвору сказавъ поетъ панамъ українськимъ именно отъ-сї гѳркій слова правды:

Якъ-бы вы вчились такъ якъ треба,

То й мудрость бы була своя;

А то залѣзете на небо:

„И мы — не мы, и я — не я!

И все те бачивъ, все те знаю:

Нема нѣ пекла, анѣ раю,

Немає й Бога, тѳлько я,

Та куций Нѣмець узловатый,

Та й бѳльшь нѣчого...“ (II, 66—67.)

Сими словами дорѣкає Тарасъ тымъ недовченимъ землякамъ, котрї захопили де-що зъ писемъ нѣмецкихъ философѳвъ и французкихъ енциклопедистѳвъ, та й стались моральними калѣками й недовѣрками. Тымъ недоумамъ помѣшалось въ головѣ именно тогдѣ, коли въ философїи Фїхтога прочитали отъ-сю тезу: „Das Ich setzt sich als bestimmt durch das Nicht-Ich“¹⁾. Изъ-за того каже Шевченко, що они лѣзуть на небо та собѣ погукують: „И мы — не мы, и я — не я!“ А вже-жъ найбѳльшїй докѳръ заявивъ поетъ потомкамъ колишнихъ гетьманѳвъ и въ загалѣ панамъ українськимъ, коли сказавъ, що ясновельможнїй гетьманы то „рабы, пѳднѳжки, грязь Москвы, Варшавське смѣття!“ И справдѣ „не гетьманы, не поодинокї лицарекї одважнї дѣла козакѳвъ суть славою Украины, але идея волѣ, незалежности, рѳвности, братерства цѣлого народу українського, котру-то идею скривили поодинокї гетьманы въ своихъ еґоїстичныхъ цѣляхъ“²⁾.

¹⁾ Порѳви. статью Ом. Огоновского п. з. „Критично-эстетичный взгляд на декотрі поезїи Т. Шевченка“. („Правда“, 1873; стор. 31.)

²⁾ П. Кокорудзь, „Зоря“, 1885; стор. 214.

Коли Шевченко перенявъ ся живо гуманними идеями товариства Кирило-Методіѣвского, то ачейже неразъ насувалась ему думка: „хто взявъ волю Украинѣ“. И ось вытворивъ ся въ нѣмъ антагонизмъ до царизму. Тогдѣ-то ставъ поетъ зъявляти правдивый патріотизмъ украиньскій, по-за-якъ позбувъ ся старокозацкой его за-краски. И написавъ ѡнъ двѣ поемы „Сонъ“ (II, 12—28) и „Кавказъ“ (II, 55—61), въ котрыхъ выступивъ во-рожо противъ самоволь царской. Та й не диво, що по-етъ, будши колись крѣпакомъ, зъобразивъ дѣѣ царизму чорными барвами, бо „якъ часы вѣльного козацтва пред-ставлялись народови въ найкращѣмъ, такъ неволя у царя въ найчорнѣйшѣмъ свѣтлѣ“¹⁾.

Коли-жь де-хто уважае стихохвѣръ „Сонъ“ одною зъ найбѣльшихъ и найкращихъ поемъ Шевченковыхъ²⁾, то Михайло Драгоманѣвъ заявляє, що „Сонъ“ може на-зватись примѣромъ „розтрѣпаности поэта“³⁾. И справдѣ, хочъ поодинокѣ думки сеи поемы суть вельми гарнѣ, то однако нема органичной цѣлости въ сѣмъ творѣ поетич-нѣмъ, не видно епичного супокою и одвѣтной перспек-тивы въ змальованю поодинокихъ образѣвъ сеи поемы. А вже-жь судъ И. Франка про литературнѣ прикметы сего епичного твору не може зватись одностѣйнымъ: се бо сказано въ 10. числѣ Львѣвского „Свѣта“ (стор. 172), що верхъ поетичного творчества Шевченка бачимо въ ѣго поемахъ политичныхъ „Кавказъ“ и „Сонъ“, а ѡдтакъ въ 11. числѣ сеи часописи читаємо (стор. 197), що „Сонъ“

¹⁾ Григорій Цеглинскій, „Шевченко и ѣго сучасна крити-ка“. („Правда“, 1880; стор. 55.)

²⁾ С—ко (Федѣръ К. Волковъ) въ статьѣ „Т. Г. Шевченко і його думки про громадське життья“. („Громада“. 1879. № 4; стор. 75.)

³⁾ „Громада“. 1879. № 4; стор. 187.

єсть одна зъ найслабшихъ штукъ, якѣ вышли зъ-пѣдъ пера Шевченка. Все-жь такъ важнымъ єсть отъ-сей поглядъ Франка на оба тѣ стихотворы: „Въ Снѣ Шевченко стоять бѣльше на національнѣмъ украинськѣмъ ґрунтѣ: Украина нагадуєь йому все и всюды, — си горемъ наболѣла цѣла його истота; тыхъ, хто катує и катувавъ ѣѣ, ѣнъ проклинає съ цѣлымъ жаромъ болющего серця; Сонъ — се велике оскарженє „темного царства“ за теперѣшнѣй и минувшѣй кривды Украины, оскарженє пѣднесене зъ бѣльше (хоть не выключно) партикулярного становища — украинства. Кавказъ же побудований вже на ширшѣй, можна сказати, на загально-людськѣй основѣ. Всяка боротьба за волю, всяка боротьба противъ „темного царства“ находить прихильника въ нашѣмъ поетѣ; Кавказъ се огниста инвектива противъ „темного царства“ изъ становища загально-людського, се може найкрасше свѣдоцтво щирого людського чувства поета...“¹⁾

Иншою думкою єсть Ф. Свистунъ. Ђнъ каже, що „политическѣй воззрѣнѣя Шевченка весьма попутаны и неясны“, що „Шевченко отдалился отъ воззрѣнѣй своего народа и станулъ на почвѣ ненародной, выступая противъ власти монархической“. Ба, Свистунъ добачає въ авторѣ „Сну“ и „Кавказа“ наклѣнъ до „нигилизму“, по-заякъ ѣнъ бувъ „неприклоннымъ державѣ, духовенству, чиновникамъ, войску, — неприклоннымъ монархѣи и республицѣ“²⁾. Та не диво, що Свистунъ пѣдносить противъ поета такѣй докѣръ; ѣнъ бо вытворивъ собѣ дивный по-

¹⁾ „Причинки до оцѣненя поезѣй Тараса Шевченка“. („Свѣт“, 1881; число 11. и 12; стор. 197.)

²⁾ „Чѣмъ єсть для насъ Шевченко?“ Критичное розсужденє Ф. С. Львовъ 1885; стор. 72. 83. 86.

глядъ на устрѣй державный, бажаючи, щобъ цѣла Европа покориласть кормизѣ одного володаря¹⁾.

Своєи ненависти до царизму не кидавъ Шевченко до кѣнця житя. Ђдтакъ въ 1857. р. написавъ ѣнь поему „Неофиты“ (II, 166—187)²⁾. Въ сѣмъ епичнѣмъ стихотворѣ зъобразивъ поетъ, що нарѣдъ украинскій загибає въ неволи, рѣвно якъ колись и неофиты въ першихъ вѣкахъ христїянства мученї бували ѣдъ могучихъ римскихъ императорѣвъ.

„Неофитѣвъ“ оцѣнивъ у-перве Евгений Згарскїй³⁾; ѣдтакъ Омелянъ Огоновскїй подавши критично-естетичный поглядъ на сю поему написавъ въ-кѣнци се що слѣдує: „Неофитѣвъ Шевченка назвали-бъ мы радше политичною аллегорїєю, нѣжъ поемою. Цѣла такъ звана поема творить неначе панораму, що складає ся зъ 15 образкѣвъ. Деякї образки суть дѣйстно гарнї и выкѣнченї, але бѣльша ихъ часть тѣльки нашкицована въ зарисахъ грубшихъ...“⁴⁾ Впрочѣмъ самъ Шевченко писавъ (21. сѣчня 1858. р.) М. Лазаревскому, що „Неофиты ще не выкѣнченї“. („Основа“, 1862; мартъ, стор. 16.) Ђдтакъ редакція „Основы“ (1862; квѣтень, стор. 1.) замѣтила, що „пѣсля того ѣнь не приймавъ ся за ихъ (Неофитѣвъ); такъ вони тѣкъ и зостались невыкѣнченными“. Одначе Франко добачає въ „Неофитахъ“ верхъ поетичного творчества Шевченка, дарма, що Драгоманѣвъ зове ихъ дуже не

¹⁾ *ibid.*, стор. 86. — Поемы „Сонъ“ и „Кавказъ“ оцѣнивъ добре Ом. Партицкїй; порѣвн. „Провїднї идеї въ письмахъ Тараса Шевченка“. У Львовї 1872; стор. 13—19.

²⁾ Шевченко скѣнчивъ писати „Неофитѣвъ“ въ Нижїѣмъ-Новгородѣ 8. студня 1857. р. и ѣдтакъ пѣдписавъ себе назвою „Кобзарь Дармограй“.

³⁾ „Неофиты Тараса Шевченка“. Критично пояснивъ и оцїнивъ Евгений Згарскїй. („Правда“, 1868; ч. 19—23.)

⁴⁾ „Правда“, 1873; число 6., стор. 231.

обробленими¹⁾. Та й, нѣгде правды дѣти, Шевченко не мѡгъ написати вдатнои поемы политичнои, по за-якъ сердце его закипѣло жовчию противъ царизму. Ёму годѣ було переймитись супокоемъ душѣ и епичною объективною списувати картины своего стихотвору.

Хоча-жь Тарасъ зъявлявъ въ „Неофитахъ“ свѡй субъективный свѣтоглядъ, то не можъ нѣякъ притакнути М. Урсиню, мабуть-то въ свѡй поемѣ проявляе ся „мессіянизмъ“, котрый сильно розвинувъ ся въ деякихъ творахъ польскихъ поетѡвъ Мицкевича, Словацкого й Красиньского²⁾. Урсинъ видить въ „Неофитахъ“ мессіянизмъ „пассивного страданія“ и зове его „пессимистическимъ“. А вже-жь въ епичномъ свѣмъ стихотворѣ годѣ добачати наклону до такого мистицизму: Алкидъ, герой „Неофитѡвъ“, хочъ бувъ кайданами окованый, не угнувъ ся передъ кесаромъ-богомъ. Деякѣ прикметы мистицизму, прикрашеного свѣтоглядомъ украинскимъ, замѣчаемо лишъ въ мистеріи „Великій Льохъ“ (II, 36—53), въ котрой три душѣ, три вороны, а ѡдтакъ три лѣрники проявляють въ аллегоріяхъ думки мистичнѣ, якѣ ясно высказують ся въ слѣдуючѡмъ стихотворѣ „Розрыта могила“ (II, 53—55).

Коли Шевченко оцѣсля въ Библіи старого завѣта глядавъ засновкѡвъ до политичныхъ своихъ поезій, то написавъ стихотворы „Сауль“ (II, 244—247), „Царѣ“ (II, 248—254) и ще инші дробницѣ. Одначе сѣ поетичнѣ писаня не мають уже тои литературнои стѡйности, якими вѣзначають ся давнѣйші ёго политичнѣ стихотворы.

Въ царизмѣ видѣвъ отже Шевченко причину недолѣ й

¹⁾ „Громада“. 1879; № 4, стор. 186.

²⁾ М. Урсинъ, „Очерки изъ психологіи славянскаго племени. Славянофилы“. С.-Петербургъ 1887. Порѡвн. статью: „Шевченко и Гоголь“, стор. 179—202.

неволя Украины, изъ-за чого ѓнъ въ послѣднихъ рокахъ житя оказувавъ наклѣнъ до гадокъ революційныхъ¹⁾. Ось якимъ радикальнымъ лѣвомъ думавъ ѓнъ „хиренну волю“ ратувати :

— Добра не жди!

Не жди сподѣваною волѣ —

Вона заснула: царь Микола

Ѓѣ приснавъ, а щобъ збудить

Хиренну волю, треба миромъ,

Громадою обухъ спалить,

Та добре выгострить сокиру,

Та й заходить ся вже будить. (II, 210—211.)

Ѓдтакъ поеть уявивъ собѣ ось-такъ будущу долю батькѣвщины :

— Люде выростуть. Умруть

Ще незачати царята...

А на оновленѣй земли

Врага не буде супостата —

А буде сынъ й буде мати,

И будуть люде на земли. (II, 243.)

А вже-жь давнѣйше Шевченко не бажавъ суспѣльного перевороту, щобы позбутись неволя; ѓнъ гадавъ, що зѣ свого тихого слова выкуе до старого плуга новый лемѣшь и чересло, — що може зъоре перелѣгъ и посеѣ свои ширѣ слѣзы. Ѓдтакъ пише ѓнъ :

Може зѣйдуть и выростуть

Ножѣ обоюднѣ;

¹⁾ Про наклѣнъ Шевченка до думокъ революційныхъ пише Гордонъ се щѣ слѣдуе: „Niepodległa Ukraina była celem jego marzeń, rewolucya dążnością; rzeczy można, że patrzył na świat przez czerwone okulary“. („Soldat“. Nowe pamiętniki J. Gordona. Bruxella i Lipsk 1864; str. 163). — Гордонъ пѣзнавъ ся зъ Шевченкомъ въ Уральску, коли украиньского поэта везли зъ Орской крѣпости до Новопетровского укрѣпленя.

Розпанахають погане,
 Гниле серце, трудне,
 И выцѣдять сукровату,
 И нальють живои
 Козацькои тѣи крови,
 Чистои, святои. (II, 11.)

Одначе и въ пѣзнѣйшѣмъ вѣцѣ житя Шевченко не бувъ дѣйснимъ революціонеромъ, изъ-за чого Драгоманѣвъ пише се щѣ слѣдує: „Не можучи згодитись зъ тымъ, щѣбъ Шевченко бувъ и мѣгъ бути соціялистомъ, мы не можемо згодитись и зъ тымъ, щѣбъ Шевченко бувъ и дѣйснимъ революціонеромъ“¹⁾.

Але-жь Шевченко повстає не тѣлько противъ царизму: ѣнъ не любить такожь „византійства“ церковного (II, 211) и являє ся речникомъ „церквы народнои, — церкви, котра числить ся зѣ святощами народу и тѣи святощѣ своєю повагою освящає“²⁾. Церкву же таку, котра выыскує народъ для державныхъ цѣлей, зове поетъ „церквою-домовиною“. Ось яку думку высказує ѣнъ про таку церкву:

Церкву-домовину
 Нема кому полагодить!
 — — — — —
 Церква-домовина
 Розвалить ся... а зъ-пѣдъ неи
 Встане Украина
 И розвѣе тьму невольъ,
 Свѣтъ правды засвѣтитъ
 И помолять ся на воли
 Невольничѣ дѣти. (II, 262—263.)

¹⁾ „Громада“. 1879; № 4., стор. 166.

²⁾ Партицкій, „Провідні идеї въ письмахъ Т. Шевченка“
 стор. 29.

Такъ отже Шевченко що-разъ бѣльше становивъ ся червонимъ республиканцемъ. Онъ ставъ зачѣпати не тѣлько неволю въ державѣ, але заговоривъ смѣле слово й про неволю въ громадѣ, — онъ ставъ тямущимъ демократомъ. „Любовь до мужика до невѣльного — це найголовнѣйша провѣдна идея Шевченка и якъ поета, и якъ чоловіка“¹⁾. Вже въ „Катеринѣ“ зъобразивъ Тарасъ сумну долю сѣльскои дѣвчины, щѣ сталась жертвою панскои розпусты й самоволь. Опѣсля заявивъ онъ, що „якъ бы розказать про якого-небудь одного маѣната исторію-правду, то перелякать саме-бъ пекло можно; а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать“. (II, 97.) Про-те заговоривъ онъ про горе солдатчины (I, 209), про горе наймѣвъ (I, 299)²⁾, а найпаче сходявъ на „грѣхъ прелюбодѣйный“, минаючи другі не менші грѣхи панства³⁾. „Марина“ (I, 254—263) и „Вѣдьма“ (II, 188—209) — се страшні образы наслѣдкѣвъ розпусты панскои. Не диво отже, що въ епичнѣмъ творѣ „Марина“ Шевченко ось-такій свѣй жалъ до „просвѣщенныхъ христіянъ“ заявляє:

И звѣрь того не зрѣбъ дикій,
Щѣ вы, бючи поклоны,
Зъ братами дѣете! Законы —
. . . . писані за васъ,
То вамъ байдуже! — въ добрый часъ
У Кіѣвъ ѣздите що-року,
Та сповѣдаетесь, нѣвроку,
У схимника. (I, 255.)

Въ иншѣмъ мѣсци каже поеть про потомка геть-

¹⁾ Драгоманѣвъ, „Громада“. 1879; № 4., стор. 155.

²⁾ Одвѣтний стихотвѣръ починае ся словами: „Якъ бы менѣ черевки, || то пѣшла-бъ я на музики“.

³⁾ „Громада“. 1879; № 4., стор. 138.

мана дурного, що він є „презавзятий патріотъ, та й христіянинъ ще до того, що въ Кіівъ вѣдить всякій годъ, у свитѣ ходить мѣжь панами, не горѣлку зъ мужиками и вольнодумствує въ шинку, та й таки своихъ байстрятъ зъ десятокъ у годъ продержити до хреста“. (I, 253—254.)

А вже-жъ тяжку долю крѣпакѣвъ представивъ поетъ вельми реально въ кількохъ образахъ сумовитыхъ. Ось и картинка мужицкого лихолѣтя:

— У тѣмъ раю, щѣ ты покидаєшь,
Латану свитину зъ калѣвки здѣймають —
Зъ шкурою знимають, бо нѣчимъ обути
Паняты недорослыхъ. А онъ розпинають
Вдову за подушне, а сына кують,
Єдиногo сына, єдину дитину,
Єдину надѣю въ вѣйсько оддають;
— А онъ-де, пѣдъ тыномъ
Опухла дитина голодная мре,

А мати пшеницю на панцинѣ жне. (II, 15—16.)

Хоча-жъ Шевченко безъ-перестанку пѣдносивъ протестъ противъ крѣпацтва и заявлявъ велику любовь до мужика, то однако не зробивъ вінъ почину новому радикальному демократизмови. Се бо думає С—ко (Федѣръ К. Волковъ), що Тарасъ первый поставивъ пытанє политично-національне и пытанє про крѣпацтво на ґрунтѣ соціялистичнѣмъ¹⁾. Та отъ, Драгоманѣвъ доказавъ єму наглядно, що Шевченко не бувъ соціялистомъ²⁾, ба вінъ заявивъ, що соціялизмъ на Украинѣ не може розвиватись гараздъ, бо „въ насъ справа соціализму мусить ити поручъ зъ справою выратування своєї породы, зъ новымъ нарождѣннямъ національнымъ“³⁾. Опроче не годить ся Драгоманѣвъ зъ думкою С—ка, мабуть-то Шев-

¹⁾ „Громада“. № 4., стор. 88.

²⁾ *ibid.*, стор. 156—158. — ³⁾ *ibid.*, стор. 213.

ченко бувъ теоретичнымъ раціоналістомъ, и доказує, що українській поетъ зоставъ ся „библейцемъ“ въ основѣ ажъ до смерти¹⁾. Драгомановъ каже у своѣй знаменитой розвѣдцѣ про Шевченка, що „тѣ всѣ противу-христіянскій й навѣтъ безбожній слова й картины, на якій показує С—ко (Волковъ), — то тѣлько або выклики досады горячого чоловіка, котрый не бачить обѣцянои Богомъ правды на земли, або вольнодумне кощунство, або смѣлїи замахы поета“²⁾.

И справдѣ, читаючи поезїи Шевченка замѣчаемо глибоку релігійность и вѣру въ Бога, яку онъ заявлявъ до кѣнця своєї жизни³⁾. И такъ въ стихотворѣ „Перебендя“ згадавши про пѣсню старого кобзаря пише онъ мѣжь иншимъ отъ-се:

— То Боже слово

То сердце по воли зъ Богомъ розмовля,

То сердце щечече Господнюю славу,

А думка край свѣта на хмарѣ гуля. (I, 2.)

Въ поемѣ-жъ „Кавказъ“ звертає ся Тарасъ до Бога въ отъ-сѣи апострофѣ:

Мы вѣруємъ Твоѣи силѣ

И слову живому:

Ветане правда, ветане воля

И Тобѣ одному

Поклонять ся всѣ языки

Во вѣки и вѣки! (II, 56.)

Та й опѣсля, коли поетъ бувъ невольникомъ, явивъ ся онъ богомѣльнымъ, кажучи отъ-се:

Молю ся!... Господи, молюсь!

Хвалить Тебе не перестану,

¹⁾ *ibid.*, стор.140. — ²⁾ *ibid.*, стор. 141.

³⁾ Порѣви. статью „Нѣсколько словъ о народности въ релігійной жизни“. („Основа“, 1861; апрѣль, стор. 128—142²⁾.)

Що я нѣ зъ кимъ не подѣлю
Мою тюрьму, мои кайданы. (II, 105.)

А въ уста варнака-невольника вложивъ Шевченко слѣдующіе слова:

— Все одъ Бога,
Одъ Бога все! А самъ нѣчого
Дурный не вдѣе чоловікъ. (II, 116.)

Коли-жь поеть бувъ опять на воли, то вѣривъ ѓнѣ, що „Богъ судить, вызволяє довготерпеливыхъ“ (I, 350), а до Маріѣ, „царицѣ неба й землѣ“, шле ѓнѣ ось-таку молитву:

Все упованіе мое
На тебе, Мати, возлагаю,
Святая сило всѣхъ святыхъ,
Пренепорочная, благая!
Молю ся, плачу и рыдаю —
Возри, Пречистая, на ихъ
Оттыхъ окраденыхъ, слѣпыхъ
Невольникѡвъ!... (II, 215.)

Въ такихъ же мѣсяцяхъ, въ котрыхъ Шевченко каже, що Бога немає, добачаемо лишъ „смѣлый замахъ поета“ (якъ замѣчае Драгоманѡвъ), по-за-якъ иногда въ тѡмъ-самѡмъ стихотворѣ высказуе ѓнѣ живу вѣру въ Бога. Для примѣру наводимо отъ-се мѣсце зъ поемы „Сонъ“:

— Немае
Господа на небѣ!
— — — — —
— Жива правда
У Господа Бога. (II, 13. 14.)

Подекуды вкладае поеть вѡльнодумнѣ речи въ уста такимъ особамъ, котрі въ одчаю душѣ втратили здоровый розумъ. Такъ божевѡльна вѣдьма пытае ся цигана:

Чи въ васъ єсть Богъ якій-небудь?
 Въ васъ його немає:
 Паны вкрали, та въ шкатулѣ
 У себе ховають. (II, 200.)

Одначе прихильники раціоналізму не вдоволяють ся симъ и подібнимъ доказомъ про правовѣрність Шевченка. Они вказують на „Марію“, котру поетъ зобразивъ покритою, изъ-за чого й Исусъ не може вважатись сыномъ Божимъ. Але вже Французъ *É. Durand* заявивъ, що така идея Шевченка єсть ачейже фальшива¹⁾; ѳдтакъ Драгоманѳвъ замѣтивъ, що хочъ въ сѣй поемѣ Шевченко найдалше ѳдступивъ ѳдъ евангелія, то все-таки не переставъ бути христіяниномъ, по-за-якъ уже въ самѳмъ началку поеми написавъ звѣтну апострофу до „пренепорочнои Маріѣ“. Дальше каже Драгоманѳвъ, що въ „Маріѣ“ хотѣлось поетови обернути христіянство на свѳй ладъ, на службу свойому мужицтву, що проте „постѳйний раціоналістъ не може мати такихъ мрѣй“²⁾. Опроче й въ „Маріѣ“ каже поетъ, що „якъ бы Іосифъ Пречистѳй не давъ руку, то рабами бѳднии рабы мы й доси мерли-бъ“ (II, 222); а ѳдтакъ читаємо, що въ утечи до Египту ослиця несла „живого истинного Бога“ (II, 226).

Видимо отже, що Шевченко пишучи єю поему не порвавъ зъ доѳмами церкви, та лишъ оболѳкъ святу Родину въ прикметы мужицкого житя на Украинѣ. А вже-жъ треба признати, що образы природы та идиличну жизнь святой Родины змалювавъ поетъ зъ чудовою красою;

¹⁾ Порѳвн. отъ-єѳ слова *Durand*-а: „Dans Marie le poète a trouvé le moyen de transformer son sujet par une idée fausse peut-être, mais profonde et humaine“. („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tome XV; p. 939.)

²⁾ „Громада“. № 4.; стор. 140—141.

одтакъ сямъ писанемъ доказавъ онъ, що довголѣтня неволя не занастила поетичной его вдачѣ. Опроче поему „Марія“ писавъ онъ зовѣмъ самотѣйно, та лишъ въ однѣмъ мѣсци можъ запримѣтити, що звѣстный бувъ ему епичный твѣръ Богдана Залеского п. з. „Przenajświętsza Rodzina“¹⁾).

Изъ Библії взявъ поетъ засновокъ и до своихъ „псалмѣвъ“ (II, 264—272). Сї стихотворы (числомъ 10) суть вѣльною парафразою псалмѣвъ Давидовыхъ, одначе Шевченко прикрасивъ ихъ своими думками про волю, звѣщаючи судъ Божій царямъ и судіямъ. Про-те въ псалмѣ 81. слово его зарокотало громомъ надъ головами земныхъ владыкъ, котрї „кровь невинну розливають людей убогихъ, а богатымъ судомъ лукавымъ помагають“ (II, 268).

Въ кѣнци сего погляду на лиричнїи и епичнїи стихотворы Тараса годить ся ще спѣмнути про „думки“, котрї поетъ называвъ своими квѣтами-дѣтьми, по-за-якъ ихъ кохавъ-доглядавъ и высылавъ на Украину, чей найдуть тамъ „ширу правду“ (I, 345—348). Думки тї суть неначе найдорожшими жемчугами въ скарбниці нашой письменной литературы. Они суть не тѣлько вѣрнымъ образомъ душевного свѣта Шевченка, але являютъ ся такожь чудовыми малюнками природы и суспѣльного побуту на Украинѣ²⁾. Въ деякихъ сихъ стихотворахъ Та-

¹⁾ Въ поемѣ Залеского читаемо: „Słońce za obłok czerwony się nurza, || ozłaca Thabor...“ („Poezye Józ. B. Zaleskiego“. Petersb. 1857. I., str. 3.), — въ „Марія“ же Шевченка визначуе ся отъ-сей образъ природы: „У вечерѣ — Фаворъ-гора || неначе зъ злата-серебра || далеко-высоко сіяє...“ (II, 218.)

²⁾ До тексту краснихъ думокъ и деякихъ иншихъ стихотворѣвъ Шевченковихъ уложивъ Микола Лисенко чудову музыку, котра зъєднала ему славу въ цѣлѣй Европѣ. (Гляди его біографію у Львѣвскѣмъ „Свѣт-ѣ“, 1881. р., число 5., стор. 94—96.)

расъ корыстувавъ ся думками простонародными, тѣлько вмѣвъ имъ надати высокій прикметы вѣщого своего духа. Такъ дѣвчина, тужачи за своимъ милымъ, звертае ся до вѣтра отъ-сею промовою:

Вѣтре буйный, вѣтре буйный!
 Ты зъ моремъ говоришь, —
 Збуди його, заграй ты зъ нимъ,
 Спытай сине море:
 Воно знае, де мѣй милый,
 Бо його носило... (I, 193.)

До сихъ думокъ, що заснують ся на поезіи простонародной, належать именно слѣдующіе: а) „У тѣби Катерины || „хата на помостъ“ (I, 292)¹⁾. — б) „Не тополю высокую || вѣтеръ нагнае: || дѣвчинонька одинока || долю зневажае“ (I, 297); — в) „Якъ бы менѣ, мамо, наместо, || то пѣшла-бъ я завтра на мѣсто“ (I, 298); — г) „Якъ бы менѣ черевики, || то пѣшла-бъ я на музыки“ (I, 299); — д) „Ой не пють ся пива-меды, || не петься вода,..“ (I, 304)²⁾; — е) „У недѣленьку та ранесенько || ще сонечко не зѣходило“ (I, 305). — Петровъ показуе ѡдтакъ, що й поема „Петрусь“ (II, 143—150) основуе ся на мотивѣ пѣснѣ народной, та що въ творѣ Шевченка тѣлько розвязка дѣѣ иначе вызначуе ся, нѣжь въ народной пѣсни про Петруся³⁾.

По правдѣ мѣгъ отже Костомарѡвъ сказати, що пѣсня Шевченкова сама собою була пѣснею народною, але новою, — пѣснею такою, яку мѣгъ бы заспѣвати теперь цѣлый нарѡдъ, — та що Тараса мовь-то выбравъ

¹⁾ Н. П. Петровъ, „Очерки укр. литер. XIX. столѣтія“, стор. 359.

²⁾ *ibid.*, стор. 357.

³⁾ *ibid.*, 361.

цѣлый нарѣдъ, щобы спѣвавъ замѣць него.¹⁾ Сюды ѡдносять ся такожь отъ-сѣ слова Кулѣша: „Шевченко ставъ мовь бы высокимъ корогвомъ середь розпорошеного на тысячахъ миль нашего люду; — слово його животворяще сталося ядромъ новои силы, про котору не думали й не гадали за Котляревского найрозумнѣйшій зъ нашихъ землякѣвъ, а та нова сила народнѣсть. Вона насъ родичами по-мѣжь собою поробила, у братню семью зъєдначила и наше украинське суть на вѣки вѣчнѣй утвердила.“²⁾ Не диво отже, що Кулѣшь ставить Шевченка выше Пушкина³⁾, та що Цыпинъ пѣдносить украинського Кобзаря по-надъ всѣхъ поетѣвъ славянщины⁴⁾. Шевченко — то послѣдній кобзарь и першій великій поеть новои великои литературы славянского свѣта⁵⁾. А вже-жь бувъ ѡнъ такожь народнымъ пророкомъ, щѣ звѣщавъ своимъ землякамъ будущу красшу долю кажучи, щѣ „встане правда, встане воля“

¹⁾ „Воспоминаніе о двухъ малярахъ.“ („Основа“. 1861; апрѣль, стор. 51.)

²⁾ „Листи съ хутора“. („Основа“. 1861; мартъ, стор. 29⁴.)

³⁾ Порѣвн. отъ-сѣ слова Кулѣша: „Обидва поеты обдарованѣй великими дарами природы, Шевченко ще бѣльшими, нѣжь Пушкинъ.“ („Хуторна поезія“. У ві Львові 1882; стор. 40.)

⁴⁾ Осъ и словѣ знаменитого російского публициста и бывшего профессора университетского, А. Пыпина: „Въ лицѣ Шевченка малорусская литература, зъ сороковыхъ годовъ, могла создать въ высокой степени даровитого поэта, столь своеобразного и сильного въ своей стихіи, что подобнаго ему мы затруднились бы отыскать во всей славянской литературѣ.“ („Вѣстникъ Европы“. С.-Петербургъ. XXIII годъ; томъ II. 1888; въ статьѣ: „Русскія сочиненія Шевченка“, стор. 250.)

⁵⁾ Се суть слова А. А. Григорьева въ часописи „Время“, 1861; апрѣль, стор. 637. Порѣвн. „Русскую Старину“ за мартъ 1880. р., стор. 594—595.

(II, 56). Про-те до Шевченка ђдносять ся ось-тї слова, котрї ђнѣ высказавъ про „пророка Божого“:

— Жива

Душа поетова святая,
Жива въ святыхъ своихъ рѣчахъ,
И мы, читая, оживаемъ
И чуемъ Бога въ небесахъ. II., 155.)

Шевченко написавъ такожь одну драму („малороссійскую дѣю“) п. з. „Назаръ Стодоля“ въ 3 актахъ. Ось и змѣсть ея: Сотникъ Хома Кичатый обѣцявъ своѣй женѣ, якъ вмирала, выдати дочку Галю за славного козака, Назара Стодолю. Але небавомъ забувъ ђнѣ, що й самъ называвъ своимъ сыномъ Назара, котрый бувъ его вырвавъ зъ-пѡдъ ножа гайдамаки. Хома бажавъ ѡддати Галю за старого Чигириньского полковника, що звавъ ся Молочай. Приходятъ старосты ѡдъ полковника на самѣсеньке Рѡздво¹⁾: Галя радѣ, думаячи, що ихъ приславъ Назаръ; ажъ ось являе ся й ђнѣ самъ зъ товаришомъ Гнатомъ Карымъ и зъ деякими молодыми козаками. Назарови здавалось, що Галя хоче ѡддатись за кого иншого, про-те дорѣкае ѣй изъ-за того, а коли довѣдуе ся про хитрощѣ сотника, то зъ-першу грозить ему местію, обѣля-жь старае ся его ублагати, щобъ не занашувавъ долѣ своєї дитины. Але-жь сотникъ не порушае ся нѣ его просьбою, нѣ ельозами Галѣ, и ѡд-такъ кличе Назаръ до ея батька: „Камѣнь! залѣзо! ты огню хочешъ? буде огонь!“ Назаръ ѡдходить, а ѡдна Галя паде въ памороки. — Въ другѡмъ актѣ приходитъ Назаръ изъ Гнатомъ въ просту хату, де хозяйка дожидала гостей на вечерницѣ. Гнать радить Назарови, выкрасти Галю, умовившись на-передъ зѡ Стехою, молодою

¹⁾ Чудову музыку до колядки рѡздвяной и до кѡлькохъ иншихъ пѣсень въ сѣй драмѣ уложивъ Петро Нѣщиньскій.

ключницею сотника Кичатого. И справдѣ, Назаръ зъѣд-навѣ собѣ вертливу й хитру Стеху, котра прийшла та-кожь на вечерницѣ. Она обѣцяла сказати панночѣ, щобъ вийшла до Назара, якъ засне єи батько. Прихо-дять козаки й дѣвчата; Назаръ изъ Гнатомъ идуть геть зъ хаты. — Въ третѣмъ актѣ Назаръ голубить свою Галю въ руйнахъ старои корчмы, въ котрѣй колись Бог-данъ Хмельницкій зустрѣчавъ сына свого Тимофія, якъ козаки везли єго зъ Молдавіѣ, покритого червоною ки-тайкою. Про сию корчму люде розказували вѣляки дивнѣи казки; про-те вѣ минали єѣ мовѣ страховище. Назаръ хотѣвъ ѡдтѣль зъ Галею поѣхати въ Кодакъ, „запорозьскій гѣродъ“¹⁾, и тамъ повѣнчатись. Але Стеха привела не-бавомъ сотника до тои корчмы, зрадивши мѣсце побуту Назара й Галѣ. Злющій сотникъ велить челяди, скру-тити Назарови зъ заду руки поясами и завязати єму рѣтъ хусткою. Опѣсля по приказу Кичатого челядь взяла на руки нещасну Галю, а ѡдтакъ Стеха зъ Хомою Ки-чатимъ пѣшли за своєю жертвою. Назаръ лежавъ на снѣгу дожидаючи смерти. Ажь ось являє ся Гнатъ, то-варишь Назара; прибѣгає Галя, та розв'язує Назарови хустку й поясъ. Гнатъ веде за груди Хому и хоче єго вбити; одначе Назаръ велить єму пустити лукавого чо-ловѣка. Тогдѣ Хома падає передъ Назаромъ на-вѣ-кол-ѣнки и зовучи єго своимъ сыномъ просить, щобъ вб'ивъ

¹⁾ Кодакъ (Кудакъ) бувъ колись сильною крѣпостію правобѣч Днѣпра. Єѣ поставили Поляки при першѣмъ порогу Днѣпровѣмъ, щобы вгамувати козацѣвъ и не пускати ихъ на море. Кодакъ збудовано на весну 1635. р., а вже въ серпни того року зруйнувавъ єго кошовый атаманъ Сулима; хоча-жь єго Поляки опять здвигли зъ розвалинь, то небавомъ (1648) Богданъ Хмельницкій заподѣвавъ сумну загибель сему дѣлу польському. Тамъ, де була крѣпость Кодакъ, простягає ся теперъ село сего имени (въ губерніи Катеринославскѣй).

грѣшного, проклятого. Але Назаръ пѣдводитъ его й каже: „Устань, моли ся Богу, грѣшный; коли прощають люде, то Богъ милостивѣйшій за насъ“. Тогдѣ Хома, втираючи слезы, заявляє отъ-се: „...Назаре! Я чернець; — спокують въ рясѣ мои беззаконія! Бери мое добро, бери мою Галю, бери все мое! Галю! Назаре! обнѣмѣть ся, поцѣлуйте ся, дѣточки мои! Я хочь и грѣшный, а все-таки батько...“

Сю драму надруковано у-перве въ „Основѣ“ 1862. р. (сентябрь, стор. 3—39³) пѣсля рукописи, щѣ находилась у Н. Д. Бѣлозерского. Изъ деякихъ замѣтокъ на сѣй рукописи можь дѣзнатись, щѣ Шевченко написавъ сю драму въ 16 дняхъ; опроче авторъ зладивъ такожь россійскій перекладъ сего драматичного твору, и передавъ обѣ рукописи, украинську й россійску якомусь Украинцеву, щѣбъ ихъ у себе зберегавъ. Въ 1847. р. той добродѣй „страха-ради“ сховавъ тѣ рукописи у себе дома въ стрѣбѣ, и ажъ по кѣлькохъ рокахъ выдобувъ ихъ на свѣтъ, почѣмъ они переходили зъ рукъ до рукъ, поки не опинились у Кулѣша. Редакція „Основы“ печатаючи ѡдтакъ украинскій текстъ сего драмы замѣтила, щѣ Шевченко назначивъ еѣ мабутъ для театра Петербурского. Вже-жь тая редакція згадує про „литературную слабость“¹⁾ сего драматичного твору, и ѡдтакъ не одинъ критикъ мѣгъ бы Тарасови закинути, щѣ ѡнъ не придержувавъ ся теоретичныхъ правилъ драматургій. Та й нѣгде правды дѣти, въ сѣмъ творѣ нема одвѣтної завязки драматичной, и зъ-за того интрига розвязує ся вельми швидко мовь-то зъ-нечевя. Опроче не одному критикови мабутъ такожь се не внодобає ся, щѣ авторъ не вводитъ на сцену полковника Молочая, щѣ присылавъ

1) „Основа“, 1862; сентябрь, стор. 3—4³, замѣтка.

старостѣвъ до Кичатого. Одначе треба таки признати, що характеры головныхъ дѣвухъ особѣ, Назара й Гната, начертаніи рукою великого художника-поета, та що й любовна стрѣча Назара зъ Галею въ третѣмъ актѣ зъявляє прикметы знаменитого таланту драматичного.

До сего литературного огляду навязуємо ще кѣлька слѣвъ про виданя й цѣреклады поетичныхъ творѣвъ Шевченка. Всякѣ виданя „Кобзаря“, що явились въ Россіи, мѣстять въ собѣ лишъ тѣ поезіи Тарасовѣ, котрѣ выпустила зъ мытарства тамошня цензура. Перше повне виданѣ „Кобзаря“ напечатано въ Празѣ 1876. р. въ друкарни д-ра Ед. Греґра. Першій томъ сего виданя мѣстить въ собѣ тѣ поезіи Тарасовѣ, котрѣ російска цензура дозволяє читати; въ другѣмъ же томѣ надруковано всѣ тѣ творы музы Шевченковой, котрѣ въ Россіи не мають пристановища. Опроче въ першѣмъ томѣ напечатано споминки Турґенева и Полонского про Шевченка и автобіографію Кобзаря, а въ другѣмъ томѣ замѣщено споминки, якѣ списали про Тараса Костомарѣвъ и Микѣшиня. А вже-жь и тее виданѣ не може вважатись критичнымъ: текстъ есть денекуды похибный, а деякѣ стихотворы, котрѣ тутъ напечатано, написали иншіи поеты. Такъ вѣршь, що починає ся словами „Гарно твоя кобза грав, любый мѣй земляче!“ (II, 73—74) есть творѣмъ Олександра Чужбиньского. Надруковано-жь сей вѣршь у-перве въ „Молодику“ Бецкого (1843) пѣдъ заголовкомъ „Шевченкови“ зъ пѣдписомъ имени Чужбиньского. Одаткъ судячи по складаню можѣ сказати, що такожь вѣршь „въ альбомѣ“ (II, 73) и думку „Полуботко“ (II, 76—77) написавъ якѣсь иншій поеть¹⁾.

¹⁾ Олександръ Кописькѣй сказавъ авторови сеи исторіи литературы, що по его думцѣ стихотвѣрѣ „Полуботко“ написавъ Степанъ Руданьскѣй.

Опроче звѣстно, що народно-украиньску пѣсню „Ще не вмерла Украина“, котру надруковано въ выданю Львѣвскѣмъ¹⁾, зложивъ Павло Чубиньскій, та що гарна думка „Дивлю ся на небо...“, котру въ „Правдѣ“ (IX, 1876; стор. 127.) приписано Шевченкови яко авторови, єсть творомъ Михайла Петренка. Та й не диво, що деякі стихотворы иншихъ поетѣвъ опинились мѣжь писанями Тарасовыми. Нашъ вѣщій Кобзарь пошивъ бувъ собѣ маленьку книжечку зъ почтового паперу ще въ тѣмъ часѣ, коли живъ солдатомъ въ неволи, и носивъ єѣ тогдѣ въ чоботѣ; ѳд-такъ въ єѣй книжечцѣ списувавъ ѳнъ не тѣлько свои стихотворы, але й деякі поезіѣ иншихъ авторѣвъ, коли єму щѣ вподобалось. Тымъ-то й сталось, що опѣсля не-одинъ чужій стихъ напечатано мѣжь творами Кобзаря. Впрочѣмъ деякі поезіѣ Тарасовѣ въ Пражскѣмъ выданю напечатано безъ порядку хронологічного; такъ примѣромъ „Лилею“ и „Русалку“ означено рокомъ 1847., мѣжь-тымъ коли самъ Шевченко въ Дневнику своѣмъ пише, що ѳнъ єѣ оба стихотворы переписавъ и зъ-легка поправивъ 6. марта 1858. р.²⁾. Поєму „Княжна“ поставлено въ тѣмъ выданю мѣжь тыми поезіями, щѣ ихъ Тарасъ написавъ въ 1847. р., дарма, що ѳнъ скомпонувавъ той стихотвѣръ въ Нижнѣмъ-Новгородѣ 1858. р.³⁾. Про-те замѣтивъ уже М. Драгоманѣвъ, що „тексты Кобзаря въ Пражському выданю напечатано безъ усякои системы“⁴⁾. Все-жь таки се выданє єсть цѣннымъ изъ-за того,

1) „Поезіѣ Тараса Шевченка.“ У Львові. 1867. Накладомъ К. Сушкевича. Томъ I., стор. 66—67.

2) „Основа“, 1862; червець, стор. 10².

3) „Кобзарь“ У Празі 1876. II, стор. 83.

4) „Громада“ 1879; № 4., стор. 120.

що вважає ся повнимъ збѣрникомъ поетичныхъ творѣвъ Тарасовыхъ, писаныхъ въ мовѣ українськѣй¹⁾.

„Кобзаревѣ“ Шевченка дивують ся великимъ дивомъ не тѣлько Славяне, але й Нѣмцѣ, Французы, Англичане. Майже всѣ народы славянськѣй знають українського „Кобзаря“ въ переводѣ на свои мовы. Найкрасшѣй суть переклады російськѣй и польськѣй. Такъ выдано „Кобзаря Т. Шевченка“ въ Петербурзѣ въ переводѣ поетѣвъ Гербеля, Плещева, Мея, Майкова, Михайлова и др. пѣдъ редакцію Н. Гербеля (1860. 1869. и 1876. р.)²⁾. Опѣсля напечатано въ тѣмъ городѣ „Кобзаря“ въ перекладѣ Чмырева (1878)³⁾, та й окремо явились пересѣвы деякихъ стихотворѣвъ Тарасовыхъ въ мовѣ російськѣй. Текетъ українськѣй „Гайдамакѣвъ“ вразѣ зъ перекладомъ Гербеля напечатано въ прекраснѣмъ иллюстрованѣмъ выданю художника А. Г. Сластьона (С.-Петербургъ 1886). — Мѣжь Поляками займались перекладомъ поезій Шевченковихъ Хаєнськѣй, Горжалчинськѣй, Грудзинськѣй, Совинськѣй и Сырокомля. Найлучше зрозумѣвъ духа украинської поезіѣ Леонардъ Совинськѣй, котрый переложивъ „Гайдамакѣвъ“ (Вильно 1861) и „Наймичку“ (Львѣвъ 1870). Гарнымъ вѣршомъ визначує ся такожъ „Кобзарь“ въ перекладѣ Владислава Сырокомлѣ (Вильно 1863)⁴⁾. Тѣль-

¹⁾ Въ Кіѣвськѣй „Лунѣ“ (1881; стор. 3—6) и въ Львѣвськѣмъ „Свѣт-ѣ“ (1881; стор. 110) надруковано нову думку Тарасову п. з. „Хустина“.

²⁾ Въ тѣмъ выданю „Кобзаря“ надруковано въ перекладѣ російськѣмъ ось-тѣй стихотворы Шевченка: Катерина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Гамалія и думки.

³⁾ Въ выданю Чмырева надруковано Княгиню, Неофитѣвъ, Невольника, Петруся и деякѣй иншѣй стихотворы.

⁴⁾ „Tarasa Szewczenki Kobzarz“. Z małosrosyjskiego spolszczył Władysław Syrokomla. Wilno 1863. Сей поетъ переложивъ 13 стихотворѣвъ Тарасовыхъ на мову польску.

ко-жь сей поетъ не хотѣвъ зладити польского переспѣву „Гайдамакѣвъ“, тому-що по его думцѣ въ сѣй поемѣ проявляють ся образы крѣпавѣ. — О́дтакъ годить ся ще спѣмнути про ческій перекладъ А. Дурдіка (въ альманаху „Poezie světové“), про сербскій переспѣвъ деякихъ частинъ „Кобзаря“ (въ журналѣ Ст. Новаковича „Вила“ 1868. р.), и про болгарскій перевѣдъ кѣлькохъ поезій Тарасовыхъ (въ журналѣ „Свобода“ пѣдъ редакцію Каравелова за р. 1870.). — Зъ-помѣжь Нѣмцѣвъ займавъ ся „Кобзаремъ“ Й. Г. Обрістъ, котрый (1870) написавъ біографію Шевченка и переложивъ та пояснивъ кѣлька его стихотворѣвъ¹⁾. Та й Французъ Ё. Durand, щѣ написавъ статью про народнаго поета Малоруси, переложивъ на свою мову деякі мѣсяця зъ его „Кобзаря“²⁾.

н) Письма Тарасовѣ въ мовѣ російскѣй. Крѣмъ дневника³⁾, автобіографіѣ⁴⁾ и листѣвъ до Бронислава Залеского⁵⁾ написавъ Шевченко по-російски ще два стихотворы епичнѣ, частину одного твору драматичнаго и десять повѣстей⁶⁾. Вже въ „Основѣ“ (1862., мартъ, стор. 142—143³⁾) Михайло Лазаревскій написавъ оповѣтку, щѣ по смерти Шевченка

1) „Taras Grigoriewicz Szewczenko“ ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. (Sechster Jahresbericht der gr. or. Ober-Realschule in Czernowitz.)

2) „Revue des deux mondes“. Tome XV. Paris 1876; p. 919—944. — „Кобзаремъ“ займавъ ся такожъ Англичанинъ Morfill. (Порѣвн. статью „A cossak poet“, умѣщену въ „Macmillans Magazine“, 1886, april.)

3) „Дневникъ“ свѣй писавъ Шевченко ѡдъ 12. червня 1857. до 13. липня 1858. р. Напечатано его въ „Основѣ“ 1861. и 1862. р.

4) „Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. XV—XXII.

5) „Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176; 611—622; 853—866.

6) Всѣ тѣ повѣсти написавъ Шевченко прозою.

лишилось одинацять рукописей¹⁾, що бдтакъ тї рукописи продають ся вєѣ разомъ и кожда окремо, одначе безъ права выданя, котре остає ся при наслѣдникахъ поета. А вже-жь самъ Лазаревскій заподѣявъ таке, що нѣхто не квапивъ ся куповати тыхъ рукописей; бнъ бо написавъ у своѣй оповѣстцѣ, що тї „сочиненія поета довольно слабы“. Опѣсля дѣстались тї рукописи Костомарову, у которого они лежали въ запертьѣ двацять роковъ, и ажъ въ 80-хъ рокахъ деякі ентузіясты музы Шевченковой спонукали того историка, передати имъ сю спадщину по Тарасѣ для печатаня. Именно В. Л. Беренштамъ позбиравъ вєѣ рукописи Шевченковї и довѣвъ ихъ до ладу. Самъ Шевченко надруковавъ въ 40-хъ рокахъ бдрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай“ (1842) и поему „Безталанный“ або „Тризна“ (1844) въ журналѣ „Маякъ“. бдтакъ напечатано въ „Историческомъ Вѣстнику“ 1881. р. (январь) повѣсть „Несчастный“, а повѣсть „Музыкантъ“ въ Кїевскѣй газетѣ „Трудъ“ (1882); потѣмъ надруковано повѣсть „Княгиня“ въ „Кїевскѣй Старинѣ“ (1884), а бдъ року 1886—1887, помѣщено въ сѣмъ журналѣ двѣ поемы, „Слѣпая“ и „Безталанный“, бдрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай“ и шѣсть повѣстей: „Варнакъ“, „Наймичка“, „Близнецы“, „Художникъ“, „Капитанша“, „Прогулка съ удовольствїемъ и не безъ морали“, и „Музыкантъ“²⁾. Не надруковано доси одной повѣсти „о безродномъ Петрусѣ“.

¹⁾ Осъ и заголовки сихъ рукописей: 1) Наймичка, 2) Варнакъ, 3) Княгиня, 4) Музыкантъ, 5) Несчастный, 6) Капитанша, 7) Близнецы, 8) Художникъ, 9) Драматичный твѣръ безъ назвы и безъ кнцця, 10) Прогулка съ удовольствїемъ и не безъ морали, 11) Повѣсть о безродномъ Петрусѣ.

²⁾ Вєѣ тї писаня Тарасовї, котрї печатались въ „Кїевскѣй Старинѣ“, выдано окремою книгою п. з. „Поэмы, повѣсти и рассказы Т. Г. Шевченка, писанные на русекомъ языкѣ“. Кїєвъ 1888.

Помѣжь тыми письмами Тарасовыми найдавнѣйшимъ есть эпичный творъ „Слѣпая“¹⁾, що єго поеть зложивъ ачейже до появленя „Кобзаря“ (1840)²⁾. Змѣсть сєи поемы нагадує пѣзнѣйшу украинську поему Шевченка п. з. „Марина“, а деякї мотивы зъ неи, ба й поодинокї стихи ввѣшли въ поемы „Вѣдьма“ и „Княжна“. Въ першѣй половинѣ сєго твору видно слѣды романтизму 30-хъ рокѣвъ, а хоча замѣчаемо тутъ пересяду красокъ въ картинахъ и деяку штучнѣсть въ драматизмѣ, то однако тї недостатки залагоджують ся силою могучого обуреного людского чутя, котре денекуды доходить до високого поетичного артизму.

Слабшою єсть невеличка поема „Безталанный“ або „Тризна“³⁾, посвящена княжнѣ Репнинѣй. Она має такожь прикметы школы романтичной; се бо зъображає долю якогось поета, що рвавъ ся до идеалу мѣжь людьми, котрї єго не розумѣли, и що ѡдтакъ умеръ звѣстивши проповѣдь любви и окликъ до боротьбы противъ лихолѣтя.

Той напрямъ литературный видно ѡдтакъ въ ѡдрывку зъ драмы „Никита Гайдай“⁴⁾. Въ XIX. томѣ „Кїевской Старины“ напечатано кѣлька сценъ, що ихъ авторъ зложивъ то вѣршами, то прозою, и що суть початкомъ третього акту. Богатырь драмы, сотникъ Никита Гайдай, ѣде посломъ гетьманьскимъ въ Варшаву зъ грамотами до короля и сойму, и ѡдкрыває своѣй судженѣй

¹⁾ „Кїевская Старина“. 1886. Томъ XV; стор. 310—338.

²⁾ „Вѣстникъ Европы“; XXIII. годъ; 1888. Томъ II, стор. 259. въ статьѣ А. Пыпина „Русскїя сочиненїя Шевченка“. Въ сѣй знаменитѣй розвѣдцѣ Пыпинъ пише такожь про самостѣйность руско-украиньской литературы супроти росїйской (стор. 249—252).

³⁾ „Кїевская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 456—470.

⁴⁾ *ibid.*, стор. 277—288.

Марянъ тайну политичнои своєи миссїѣ. Мова єго проявляє ся вельми патетичною: ѡнъ ненавидить интриги и хоче сказати королеви та маїнатамъ польскимъ правду про лихолѣте Украины. Ѡдтакъ поетъ натякавъ тутъ на тую любовь мѣжь братами-Славянами, котра небавомъ опѣсля сталась основою високихъ идей товариства Кирило-Методїївского.

Въ сороковыхъ рокахъ написавъ Шевченко такожъ двѣ повѣсти прозою п. з. „Наймичка“ (1844)¹⁾ и Варнакъ (1845)²⁾, котрї послужили темами до зложеня пѣзнѣйшихъ поемъ украиньскихъ пѣдъ тыми-самыми заголовками. Всѣ прочї повѣсти писавъ авторъ пѣзнѣйше, то въ Новопетровскѣй крѣпости, де сидѣвъ невольникомъ, то въ Петербурзѣ, коли живъ опять на воли. Въ неволи написавъ Шевченко именно отъ-сїѣ повѣсти: „Княгиня“ (1853), „Несчастный“ (1855) и „Художникъ“ (1856). „Княгиня“³⁾ явилась опѣсля въ поетичнѣй перерѣбцѣ украиньскѣй п. з. „Княжна“. Повѣсть „Несчастный“⁴⁾ єсть психологична студїя житя одного каторжника, котрого авторъ пѣзнавъ въ Орскѣй крѣпости. „Художникъ“⁵⁾ же єсть частина автобіографїѣ зъ того часу, коли Тарасъ живъ въ Петербурзѣ у кѣмнатного маляра Ширяева, и коли освободившись зъ крѣпацтва вчивъ ся малярства въ академіи художествъ пѣдъ проводомъ Брюлова.

¹⁾ *ibid.*, 1886. Томъ XV; стор. 576—612; — томъ XVI; стор. 1—36.

²⁾ *ibid.*, 1886. Томъ XV; стор. 410—442.

³⁾ *ibid.*, 1884. Томъ VIII; стор. 391—422. Въ началку сеи повѣсти списавъ поетъ частину своєи біографїѣ зъ того часу, коли бувъ ще дѣтвомъ.

⁴⁾ Повѣсть „Несчастный“ напечатано въ „Историческѣмъ Вѣстнику“. Спб. 1881. р. (январь.)

⁵⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 1—35; 193—236; 385—411.

Особливо важнимъ есть оповѣдане про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенкомъ. Хоча-жь Шевченко розказує тутъ про жите иншого маляра-крѣпака, то нема сумнѣву, що перша частина повѣсти есть справдѣ біографією самого поета.

Вельми интересною есть повѣсть „Близнецы“¹⁾, котра починає ся трохи-не такимъ ладомъ, що й повѣсть „Наймичка“. Нещасна покритка підкинула своихъ близнюківъ въ хуторѣ старого сотника Сокиры. Жена его Парасковья найшла тї немовлята и стала для нихъ матѣрю. Оба дѣтваки Зосимъ и Саватій росли вкупѣ, и хочъ зъ лица були до себе вельми подббнїи, рбзнились чи-мало одинъ одъ другого вдачею душѣ. Зосимъ вчивъ ся опбсла въ школѣ военнѣи, а Саватія оддано въ гимназію а потбмъ на курсъ медичный. Зосимъ гулявъ и вправъ морально такъ низько, що опинивъ ся въ Орскѣи крѣпости, де стрѣтивъ ся зъ нимъ Саватій, що бувъ лѣкаремъ въ Оренбургу. Мѣжь-тымъ умеръ старый сотникъ и въ заповѣтѣ записавъ свое майно Саватию, котрый все ще живъ въ далекѣи чужинѣ. Ажь ось явивъ ся Зосимъ на хуторѣ покбйника и хозяйнувавъ тутъ по-своему: пивъ и гулявъ безъ тямки. Коли-жь Саватій дбзнавъ ся, що братъ его руйнує батьківщину, то вернувъ ся домѣвъ, и, якъ мога, потѣшавъ свою названу матѣрь, що заливалась гѣркими слѣзами за ледачимъ житемъ своего любого Зосѣ. Але-жь сей недолудокъ живъ недовго; его вбили въ часѣ нѣчного гуляня. — Въ сѣй повѣсти являє ся вельми симпатичнымъ старый сотникъ Сокира, иб зъединивъ въ особѣ своѣи всякї найкрасшї прикметы украиньского хуторянина. Та й приятель его, Степанъ Мартиновичъ Левицкїи, есть

¹⁾ *ibid.*, 1886. Томъ XVI; стор. 199—251; 409—411; 589—626.

гарнымъ типомъ колишнього сѣльскаго учителя, що любивъ народнїй звичаї й обычаї, та визначувавъ ся вельми релігійнимъ напрямомъ душї. Опроче важною єсть сеся повѣсть изъ-за того, що въ нїй проявляє ся частина автобіографїї Шевченка. Се бо пише лѣкаръ Саватїй у своихъ запискахъ про побуть въ Орскій крѣпости и въ Оренбургу, про експедицію на мори Аральскѣмъ, а ѡдтакъ згадує про земляка свого, котрого уральскїй козаки вважали попомъ-роскольникомъ, тому-що въ него була вельми широка борода¹⁾. Та й инші замѣтки въ сїй повѣсти суть дуже цѣннїй. Ось споминає авторъ въ кѣлькохъ мѣсяцяхъ про Григорїя Сквороду²⁾, котрого зове Дїогеномъ свого часу, описує статъ и одѣжу Ивана Котляревскаго, автора „Енеиды“, и розказує про его житє въ Полтавѣ³⁾.

Повѣсть „Музыкантъ“⁴⁾ написавъ Тарасъ въ послѣднїмъ роцѣ свого побуту въ Новопетровскій крѣпости. Тутъ зъобразивъ ѡнъ долю одного крѣпака, що визначувавъ ся талантомъ музыкальнымъ, та опѣсля освободивъ ся зъ неволї при помочи вельми чеснаго Нѣмця, доктора Антона Карловича. Въ сїй повѣсти змалювавъ Тарасъ чорними барвами погану вдачу помѣщика Кленовскаго, до котрого могли ѡдноситись слова Кобзаря, що „якъ бы розказать про якого-небудь одного маїната исторїю-правду, то перелякать саме-бъ цекло можно, а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать“ („Кобзарь“, II. 97). А вже-жь милою є стрѣча поета зъ колишнимъ приятелемъ его, Иваномъ Сошенкомъ, що вчивъ росїйскон исторїї въ школѣ одного

¹⁾ Порѣвн. „Основу“, 1861; сентябрь, стор. 13—14.

²⁾ „Кіевская Старина“. 1886. Томъ XVI; стор. 208. 210. 216.

³⁾ *ibid.*, стор. 232—233; 243. 245. 410. 414.

⁴⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XIX; стор. 627—695.

повѣтового мѣста. Тарасъ згадує, що Шевченко просивъ сего свого друга, записувати все, що́ бдносило-бъ ся до поезіѣ и философіѣ простого народу¹⁾. А вже-жъ въ повѣсти „Прогулка съ удовольствіємъ и не безъ морали“ замѣчає Тарасъ, що „юнымъ прекраснымъ друзьямъ своимъ“ пбелавъ украиньскій пѣснѣ, якій записавъ бдъ Подолянъ и Воляннъ²⁾; ба, бнѣ каже, що украиньскій думы й пѣснѣ суть красшій бдъ рапсодій Гомера³⁾. Впрочбмъ въ повѣсти „Музыкантъ“ споминає авторъ и про се, що Кіѣвска археографична комисія посылала єго на Украину, щобъ бдрисовувавъ стародавній церкви, монастырѣ та инші памятники старовины рбднои землѣ⁴⁾.

Коли-жъ Тарасъ живѣ опята на воли въ Петербурзѣ, то написавъ (1858) повѣсть „Прогулка съ удовольствіємъ и не безъ морали“⁵⁾. Она починає ся описанємъ вандрбвки автора по Украинѣ, почбмъ розвиває ся цѣлый рядъ картинъ сусббльного житя зъ послбднихъ часбвъ крѣпацкого права. Проти свхъ невеселыхъ картинъ ставить Шевченко тиху, любу идилю въ хуторѣ Нѣмця-лѣкаря Прехтеля, котрый оженившись зъ Украинкою, живѣ собѣ мовѣ въ раѣ и въ-кбнци ставѣ ббльше Украинцемъ, нѣжъ Нѣмцемъ. Изъ сєи повѣсти довбдуємо ся, що Тарасъ гадавъ писати поему про „матроза“, котра-бъ починалась словами думы народ-

¹⁾ *ibid.*, стор. 662.

²⁾ *ibid.*, стор. 83.

³⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XVIII стор. 309.

⁴⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XIX; стор. 627—628. — Шевченко бувъ знаменитымъ художникомъ. Гляди статью В. Г—ка въ „Кіевскбй Старинѣ“ зъ 1888. р., томъ XX. п. з. „Иллюстраціи Шевченка“; стор. 8—11³⁾.

⁵⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XVIII; стор. 269—334; 589—626; томъ XIX; стор. 55—89.

нои: „На мори синьому, на камені бѣлому“...¹⁾ Ба, Шевченко пише, що він сю героичну поему (мабуть єи засновокъ) переробивъ на повѣсть „Прогулка...“²⁾ И справдѣ, головнымъ дѣячемъ сеи повѣсти єсть колишній матрозъ Якѣвъ Обеременко, котрый ѳдзначивъ ся въ боротьбѣ пѣдъ Севастополемъ, та опѣсля живъ на хуторѣ при своѣй сестрѣ, „прекраснѣй Єленѣ“, зъ котрою оженивъ ся ротмистръ Курнатовскій, коли она заходами брата освободилась зъ крѣпацтва.

Въ-кѣнци годить ся замѣтити, що въ повѣсти „Капитанша“³⁾ зъображає ся нещасна жертва гульвѣсы-капитана; зъ другои же стороны простый тарабанщикъ-мужикъ, що ставъ єи опѣкуномъ, являє ся примѣромъ незвычайнои доброты и справдѣшньої саможертвы.

Изъ погляду на повѣсти Шевченковѣ, писанѣ въ мовѣ россійскѣй, можно дѣзнатись, що въ нихъ малюють ся реальнѣ образы єуспѣльного житя на Украинѣ въ тыхъ часахъ, коли крѣпаки побивались недолею й неволею⁴⁾. Деякѣ зъ тыхъ творѣвъ, примѣромъ „Наймичка“, „Художникъ“, „Близнецы“, мають високу литературну стѣйностъ, дарма, що Костомарѣвъ въ повѣстяхъ Тарасовыхъ добачає мельодраматичне або й розтягле писане⁵⁾. Въ повѣ-

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1887. Томъ XVIII; стор. 312.— Тыми словами починає ся дума про „Алексѣя Поповича“.

²⁾ *ibid.*, стор. 334.

³⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XVII; стор. 589—625; — томъ XVIII; стор. 1—25.

⁴⁾ Поетъ познакомившись зъ творами Гоголя, полюбивъ реализмъ въ литературѣ. Де-хто каже, що Шевченко не любивъ Гоголя (порѣвн. „Громаду“ зъ р. 1879; № 4., стор. 137), одначе въ повѣстяхъ своихъ Шевченко згадує мило про Гоголя й узнає важностъ єго „Мертвыхъ душъ“. („Кіевская Старина“, 1886; томъ XVI; стор. 30. 430.)

⁵⁾ „Русская Старина“. Спб. 1880. Томъ XXVII., въ статьѣ „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“; стор. 610.

стях Шевченка проявляє ся велика єго релігійність, єго любовь до природи й до України, котру єнь зове „прекрасною, могутчою, вольнолюбивою“¹⁾. Изъ сихъ творѣвъ можно дѣзнатись, що Шевченко зовсѣмъ не бувъ такимъ неукомъ, якимъ єго де-хто вважає. Вже-жъ знавъ єнь Гомера, Вергілія, Овидія (въ перекладѣ російскѣмъ); читавъ исторію Тита Ливія (въ перекладѣ), „Исторію Русовъ“ псевдо-Кониського, романы Вальтеръ-Скотта и Бальзака, поезіѣ Шиллера, Гетого и Кернера, а „стихи Пушкина не сходили у него съ языка“²⁾. Тарасъ згадує про фільософа Бекона, про „череповѣда“ Ляватера и т. и. Впрочѣмъ каже єнь, що читавъ „не-мало“, та що книжки були для него неначе „хлѣбомъ насущнымъ“³⁾.

Повѣстями Шевченка, писаними по-російски, доповнюють ся и поясняютъ ся подекуды українськѣ єго поезіѣ. Они суть важнѣ такожъ за-для того, що читаючи ихъ можемо пѣзнатись зъ просвѣтнимъ свѣтоглядомъ и зъ генетичнымъ розвиткомъ артистичной и поетичной вѣдчѣ Тараса. Тѣ повѣсти подають такожъ цѣнний матеріалъ до єго житєписи. Изъ нихъ можно дѣзнатись, що жите Шевченка — то справдѣшня поезія; а вже-жъ и поетичнѣ єго твори суть вѣрнымъ образомъ житя матери-Украины, котра въ терневѣмъ вѣнци стоить заплакана мѣжь славянськими своїми сестрицями. Єдиною ѡдрадою-пльгою въ єн лихолѣтїю єсть добра єи слава, котра пѣсенїю Кобзаря сталась голосною въ цѣлѣмъ свѣтѣ.

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 591.

²⁾ *ibid.*, стор. 68. — Впрочѣмъ звѣстно, що Шевченко читавъ твори польскихъ поетѣвъ Адама Мицкевича и Богдана Залеского та й естетику Кароля Либельта.

³⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 278. 285.

5. Михайло Петренко¹⁾.

Єсть мѣжь людьми такї домонтарѣ, котрї обертають ся въ тѣсному крузѣ суспѣльного житя и ѳддалеки ѳдъ громадского змаганя невеселый свѳй вѣкъ коротають. Такимъ домонтаремъ бувъ Михайло Петренко. Хочъ по розлогихъ степахъ украиньскихъ залунала пѣсня вѣщого Кобзаря, котра й мерцѣвъ покликувала до нового житя просвѣтного й національного, то Петренко неначе не чувъ сего могучого голосу, и въ рѳднѳмъ своѳмъ мѣстѣ любувавъ ся въ романтичнѳмъ свѣтоглядѣ та спѣвавъ пѣсенѣ про нещасну свою любовь.

Михайло Николаевичъ Петренко родивъ ся въ 1817. р. и по-найѳбѳльше живѣ въ мѣстѣ Славянку, повѣту Изюмского, губернїѣ Харкѳвекоей, та вже за-молоду пѳзнававъ звычайѣ й обычаѣ народнїѣ. Окѳичивши курсъ наукъ въ Харкѳвекѳмъ университетѣ 1841. р. вступивъ ѳнъ въ службу „по гражданскому вѣдомству“. ѳнъ написавъ одну оперу, котрой нѣгде не друковано, и деякї лиричнїѣ стихотворы, котрї помѣщались въ альманаху „Снѳпъ“ Олександра Кореуна (1841), въ „Молодику“ Бецкого (1843) и въ „Южнѳмъ-русскѳмъ Зборнику“ Амвросїя Метлиньского (1848). Въ сѣмъ Зборнику напечатано такожь давнѣйшїѣ стихотворы Петренка (стор. 31—60). Поезїѣ его зовуть ся тутъ „Думами та спѣвами“²⁾.

Найкрасшимъ поетичнымъ творомъ Петренка єсть думка „Небо“ (стор. 32—36)³⁾. Се єсть чистый зразокъ

¹⁾ Порѳви. „Южный русский Зборникъ“ Амвросїя Метлиньского. Харьковъ 1848; стор. 30. — „Очерки исторїи украиньской литературы XIX. столѣтїя“ Н. И. Петрова Кїевъ 1884; стор. 161—164.

²⁾ Всѣхъ стихотворѳвъ Петренка въ сѣмъ „Зборнику“ Метлиньского єсть дванацать.

³⁾ Гляди „Южный русский Зборникъ“ на сторонахъ цитованыхъ.

поезії романтичної; особливо-жъ перша частина сеї думки має чи-малу стійність літературну, изъ-за чого дехто думавъ, що єѣ написавъ Шевченко¹⁾. Ось и початокъ першої частини сего стихотвору:

Дивлюся на небо, та й думку гадаю,
Чому я не соколъ, чому не лѣтаю,
Чому менѣ, Боже, ты крыллѣвъ не давъ?
Я землю-бъ покинувъ и въ небо злѣтавъ!
Далеко за хмари, подальше одъ свѣту,
Шукать собѣ долѣ, на горѣ привѣту,
И ласки у зѣрокъ, у сонця просить,
У свѣтѣ ихъ яснѣмъ все горѣ втопить....

Въ стихотворахъ Петренка проявляє ся сумовита и тужлива єго вдача. Мабуть нещасна любовь поета була причиною єго горюваня й душевної недуги. Онъ каже, що бѣдъ раннього ранку до пѣзної ночі плаче за сердечною своєю голубкою, за Галею (стор. 45). Тому-то въ думцѣ „Смута“ пытає ся бнѣ козака-бурлака, се-бѣ-то себе самого:

Чого ты, козаче, чого ты, бурлаче,
Якъ вѣтеръ осѣнний въ дубровѣ заплаче,
Головоньку схилишь, слѣзьми облѣлєшь ся,
Одъ думки, бѣдъ горя у поле плетєшь ся?

И ось на се пытанє давъ зажурений козакъ таку бѣдповѣдь:

Того я горюю, того плачу, люде,
Що плачучи, кажуть, серцю легше буде!
Бо всѣ пару мають, у всѣхъ є дѣвчина,
Тѣлько я не маю, одинъ якъ былина! (стор. 51.)

Въ думцѣ „Славянскъ“ (стор. 37—43) бажавъ Петренко звелічати своє рѣдне мѣсто, що по рѣчцѣ

¹⁾ Диви „Правду“, IX. 1876; стор. 127. — Порѣвн. „Зорю“, 1887, число 4., стор. 69.

Тору, по рѣвнинѣ гарно розкинуло свої пышай садки и квѣты пахучі по долинѣ. Одакъ спѣмнувъ ѡнъ про гарнї дѣвчата въ родинѣ, кажучи, що нїгде нема такихъ очей, якї мають Славянки, — „и рання зѣрка на востоцѣ наврядъ бува яснѣйша ихъ“ (стор. 38.) Особливо-жь подобались поетови чудовї пѣсенѣ козацькїи и думки дѣдѣвскїи, котрї широко льють ся по горахъ, по садкахъ, а потѣмъ високо у небѣ затихають (стор. 39). Про тї пѣсенѣ згадує поетъ на чужинѣ, тужачи за Україною, де мавъ радѣсть и рай, и про-те каже, що ѡдъ нудьги бѣжить въ поле, и що весь свѣтъ показує ся ему нуднымъ, сумнымъ, слѣзьми облитымъ (стор. 42).

Поетъ намагавъ ся писати такожъ думу „Иванъ Кучерявый“ (стор. 52—55), але-жь при своїй сентиментальнѣй вдачі не мѡгъ доладно довершити епичного стихотвору. Въ сѣй думѣ видимо стару Грицяху, котра сидить въ хатѣ сама та тужить за мужемъ и своими дѣтьми. Се бо сынъ пѡшовъ давно зъ козаками у степъ на Татарѡвъ, и не має ѡбъ нѣмъ вѣсти, си мужъ сидить ѡдъ давна въ неволи „у польскѡй Вкраинѣ“, а дочку одпустила она зъ братомъ въ далеку дорогу ажъ за Донецъ въ Святї-Горы, помолитись Богу, — „и жде еѣ, не дѡждеться, а матери мука“ (стор. 54).

Бѡльшу часть стихотворѡвъ написавъ Петренко пѡдъ впливомъ поезїи Козлова й Лермонтова¹⁾. Тѡлько-жь думки Петренка суть ще сумнѣйшї, нѣжь одвѣтнї елегїйнї твори Лермонтова.

6. Олександръ Чужбиньскїй²⁾.

Батько Олександра Чужбиньского, Степанъ Атанасїєвъ, бувъ захожимъ Великороссомъ; ѡнъ приставъ

¹⁾ Гляди „Очерки исторїи укр. литературы“, стор. 162.

²⁾ „Поезія Славянъ“. С.-Петербургъ 1871; стор. 193—194.

въ приймы до Украинки Лубеньского повѣту, Полтавскои губерніѣ, и тутъ осѣвъ на жѣнчиному добру. 28. лютого 1817. р. уродивъ ся Олександръ Атанасієвъ. До 13. року свого вѣку пробувавъ Олександръ въ хуторѣ посередѣ украиньского народу; его окружала и плекала украиньска природа, украиньска пѣсня. Тринацятилѣтнього Олександра батько одвѣзъ до Нѣжина до гімназіѣ вышихъ наукъ. Тутъ вже вчивъ ся молодой землякъ Атанасієва Евгенийъ Гребѣнка. Певно, що батьки Гребѣнчині и Атанасієві знались добре, и певно, що Гребѣнчинъ батько порадивъ Степану Атанасієву, лишити свого сына на квартирѣ въ купѣ зъ его сыномъ у професора Соловѣва. Живучи въ одной хатѣ, Евгенийъ Гребѣнка не мѣгъ не впливати на молодого Атанасієва; впливъ его бувъ не тѣлько природнымъ, але й неминучимъ. Гребѣнка бувъ старшій одъ Чужбиньского на пять рокѣвъ, до того ще Гребѣнку доля надѣлила такою вдачею, якою люде впливають на товаришѣвъ, саміи того не бажаючи.

Ледви вступивъ Олександръ въ Нѣжиньску гімназію, то перетворено євъ въ лицей, и одтакъ кѣнчивъ онъ курсъ наукъ зъ правомъ „на чинъ XIV. класса“. Оддыхнувши трохи на селѣ вступивъ онъ (1836) въ Бѣлгородскій уланьскій полкъ и въ 1843. р. пѣшовъ въ одставку зъ чиномъ поручика. Въ 1843. р. пѣзнавъ ся онъ зъ Шевченкомъ и бувъ товаришемъ Кобзаря въ вандрѣвкахъ его по Украинѣ. Въ 1847. р. ставъ Атанасієвъ—

— „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. П. Петрова. Кієвъ 1884; стор. 165—169. — „Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ VIII. У Львовѣ 1887. р. въ статьѣ Олександра Кониського: „До исторіи нашего письменства“. (Біографичный звѣтки). „Олександръ Атанасієвъ Чужбиньскій“ (число 4., стор. 69—70). Авторъ сеи исторіи литературы списавъ біографію Чужбиньского по запискамъ Кониського.

Чужбинській урядникомъ канцелярії губернатора въ Воронежі и почавъ редаговати „Воронежскій губернскій вѣдомости“. Два роки опѣсля залишивъ онъ сю службу. Въ 1856. р. Атанасієву-Чужбинському и деякимъ другимъ письменникамъ приказавъ великій князь Константинъ Николаевичъ списати звичаї й обычаї „приморськихъ и прирѣчныхъ жителѣвъ Россіи“. Чужбинській выбравъ собѣ низъ Днѣпра, по-за-якъ та сторона була ему добре звѣстна¹⁾.

Вернувшись зъ подорожи на Днѣпровому побережю Чужбинській вже не покидавъ Петербурга, дѣставши посаду „смотрителя Петропавловскои крѣпости“. По-трохи здорове его почало занепадати; 15. серпня 1875. р. онъ зложивъ свои кости пѣдъ похмурымъ небомъ непривѣтною Пѣвночи²⁾.

Олександръ Атанасієвъ wystупивъ на поли литературнѣмъ въ 1838. р. пѣдписуючи себе псевдонимомъ Чужбинській изъ-за того, що живъ на чужбинѣ и туживъ за родиною. Зъ-першу писавъ онъ тѣлько по-російски, та ажъ въ 1841. р. зладивъ онъ два українскіи стихотворы п. з. „Е. П. Г—кѣ“ (се-бѣ-то Евгенію П. Гребѣнцѣ) и „Прощання“. Ихъ надруковавъ Гребѣнка у своѣмъ альманаху „Ластѣвка“³⁾. Опѣсля напечатано деякіи

¹⁾ Путевіи свои записки печатавъ Атанасієвъ-Чужбинській ѡддѣльними статьями въ „Морскѣмъ Сборникѣ“ 1856—1860. р., а опѣсля выдавъ ти статьѣ въ книжцѣ п. з. „Поѣздка въ южную Россію“. С.-Петербургъ 1861. Критику сего твору написавъ П. Кулѣшь въ „Основѣ“, 1862. р.; январь, стор. 25—51. — Частинку-жь сихъ путевыхъ записокъ помѣщено въ „Правдѣ“ 1870. р. въ перекладѣ украинскѣмъ п. з. „Днѣпровіи пороги“ (стор. 19—23).

²⁾ Олександръ Кониській въ наведенѣи статьѣ „Зорѣ“, 1887., стор. 70.

³⁾ Стихотвѣръ „Е. П. Гребенкѣ“ переложивъ Н. Гербель на мову російську. („Поэзія Славянѣ“, стор. 194.)

лиричній стихотворы Чужбиньского въ „Молодику“ Бецкого и въ „Основѣ“ (1861. и 1862. р.). Мѣжь-тымъ выдавъ бнѣ безименно збѣрникъ вѣршѣвъ въ Петербурзѣ 1855. р. и. з. „Що́ було на серцѣ“ (16^о, сторѣнь 45, всѣхъ стихѣвъ 15). Авторъ намагавъ ся складати свои стихотворы на ладъ пѣсенъ простонародныхъ, про-те въ переднѣмъ словѣ сего збѣрничка писавъ бнѣ ось-таке про гѣнезу своихъ думокъ: „Полени думкою хочь до початку свѣта, коли ще народъ живѣ собѣ не у городахъ, не у селахъ, а невеличкими хуторами, то й тодѣ вже чоловѣкъ спѣвавъ: бо пѣсня найкрасшій прятель людинѣ чи то у смутку, чи у радости. Якъ не потрапишь розказати, одъ чого беретьця у тебе смѣхъ, ѳдкѣль наливаютьця на очи слѣзы: стемениѣсенько такъ не вгадаешъ, де озметьця пѣсня и голосить у серцѣ, поки ты ѳи не выспѣваешъ, хоча-бъ то й на самотѣ у чистѣмъ поли. Скѣльки-жь, якъ подумаемъ, пропало пѣсенъ и пропало затымъ, що нѣхто ихъ не перенявъ, що вони розвѣялись по вѣтру, що згнули, якъ самотна квѣтка де небудь у пуцѣ. Тенерь не те, добрѣ люде! Коли Богъ пославъ чоловѣкови хистъ, коли чїя душа здольна розказати словами те, про що шенче ѳи якїй-сь таемный голосъ: грѣхъ тому кидать даремно отъ-тї пѣснѣ, бо, може, у котрѣй-небудь блисне слово святой правды и навчить, наставить на добро не одно запекле сердце. Усякї ѳ люде на свѣтѣ: кожне дивитьця и дума по-своему; але чи ѳ-жь та людина, щобъ хочь коли-небудь не заспѣвала, або не послухала пѣснѣ? — Спѣвавъ я, братця, выспѣвувавъ, що́ було на серцѣ, що́ роилось на думцѣ, и дивлячись, якъ инодѣ чорнобрѣвї дѣвчата переймають мои пѣснѣ, подумавъ: нехай же не пропадають золотї годивки, которї, Богъ ихъ святой зна, ѳдкѣль сплывались у душу и голосно вырывались на волю“ (стор. 3—4.)

Гадавъ бы хто, що Чужбинський, пізнавши духа пѣсенъ простонародныхъ и почувши въ собѣ внутрѣшнє змаганє до поезіѣ, зъумѣвъ складати вѣршѣ великої стѣйности літературної. Але-жъ у него не було вдатѣ вѣшого поета. Въ єго думкахъ добачаємо лишє вдатнї переспѣвѣ деякихъ мотивѣвъ поезіѣ людової, и про-те не диво, що иногдѣ й чорнобрѣвї дѣвчата переймали єго пѣснѣ. Тому-то стихотвори Чужбинського, напечатанї въ „Основѣ“, подобались Украинцямъ чи-мало, ба, де-хто думавъ, що ихъ написавъ Шевченко. Пѣдъ тими думками й пѣснями пѣдписавъ єнъ себе псевдонимомъ „Невѣдомый“¹⁾. Але-жъ стихи „Безталання“ и „Дѣвоцька правда“, котрї помѣщено въ „Основѣ“ 1861. р. (ноябрь и декабрь, стор. 9. 12⁴), були напечатанї вже давнѣйше въ збѣрнику вѣршѣвъ „Щѣ було на серцѣ“²⁾; а впро-чѣмъ у Шевченка плыла поезія зъ серця струєю животною, Чужбинський же намагавъ ся писати стихотвори, котрї по-найбѣльше явились дѣломъ штуки, не-наче кошією гарного образа природы. Одаткъ поезіѣ Чужбинського суть все ще важнымъ здобуткомъ для нашой литературы; вже-жъ бо подобає ся такожъ цвѣтъ штучный, коли єнъ являє ся вѣрнымъ наслѣдованємъ той цвѣтки, щѣ вкрашає зелену лєваду. Тому-то не диво, що Олександрѣ Кониській похваливъ поезіѣ Чужбинського,

¹⁾ Ось щѣ написала редакція „Основы“ 1861. р. (ноябрь и декабрь), стор. 16⁴: „Стихи Невѣдомого прислано намъ зъ догадкою, що мусять бути Шевченковими первыми пробами. Не знаємо, щѣ скаже громада, а намъ здаєтця, що нѣ. Не та ходѣ и не та мова була въ молодого Тараса“. — Въ „Основѣ“ 1861. р. (ноябрь и декабрь) надруковано отъ-єй стихотвори „Невѣдомого“: „Безталання“, „Дѣвоцька правда“, „Думка“; а въ „Основѣ“ 1862. р. (августъ) помѣщено вѣршѣ „Думка“ и „Оснѣ“.

²⁾ Порѣвн. збѣрникъ стихотворѣвъ „Щѣ було на серцѣ“, стор. 21 - 23; 26—27.

пишучи отъ-се: „Исторія нашего письменства не повинна обминати Чужбиньского; она въ своѣй широкѣй осель мусить дати куточокъ и сму — разъ за-те, що єго вѣршѣ прегарнѣи и написанѣ такою плавкою мовою, такимъ музичнымъ и свѣвучимъ метромъ, що и тямущѣ люде вважали ихъ яко власнѣ Тарасовѣ творы“¹⁾.

Россійскому рецензентови збѣрника „Що було на серцѣ“ подобавъ ся найбѣльше стихъ „Прощаннѣя“, и хочъ ѣнъ руско-украиньску мову назвавъ языкомъ „дегтярникѣвъ и чумаковѣвъ“, то все таки признавъ ѣнъ, що въ сѣй елегѣи єсть богато свѣжости, силы ѣ теплоты²⁾. А вже-жъ красшою єсть „Дума“ Чужбиньского, въ котрѣй высказує ся туга за милою. Осъ и початокъ сєи думы:

Шумлять лозы при дорозѣ,
 Забѣлѣло въ поли:
 Метѣль мете; буйный вѣтеръ
 Розходивсь на воли, —
 Гуля собѣ, — нема йому
 На свѣтѣ зупину,
 Гуля собѣ черезъ горы,
 Та черезъ долины.
 Коли-бъ минѣ, вѣтре буйный,
 На часъ твои крыла,
 Годѣ бъ мене людська воля
 Нѣчимъ не спинила...³⁾

Стихотворы Чужбиньского зъявляють тонъ елегѣйный. Въ чужбинѣ туживъ ѣнъ за родиною, а въ думцѣ „Безталаннѣя“ сказавъ, що стоить, якъ той самотный горохъ при дорозѣ: кому треба ѣ не треба, всякъ стручки

1) „Зоря“, 1887; число 4., стор. 69.

2) „Москвитянинъ“, 1855; № 4.

3) „Основа“, 1863; августъ, стор. 51².

зриває. Одтакъ кѣнчить ѣнь сю думку ось-такимъ сумовитымъ окликомъ до щастя:

Де-жь ты, щастя, де сховалось?

Дня безъ тебе трачу,

Зглянь, нехай тебе у вѣчи

Я хочь разъ побачу.

Глянь крѣзь чорнѣ оченята

Минѣ на годину,

Та й лети собѣ одъ мене, —

А я — въ домовину¹⁾.

Въ „Основѣ“ (1861. р. мартъ, стор. 10) надруковано ще гарный вѣршь Чужбиньского, котрый ѣнь выголосивъ въ церквѣ академичнѣй при домовинѣ Тараса Шевченка. А вже-жь въ „Кобзарѣ“ (1876) напечатано его думку, щѣ починає ся словами „Гарно твоя кобза грає, любый мѣй земляче!“ (II, 73)²⁾.

Мѣжь прозаичными творами Чужбиньского, писаными по-россѣйски, вызначує ся наибѣльше „Воспоминаніє о Тарасѣ Шевченкѣ“ (С.-Петербургъ въ „Рускѣмъ Словѣ“ 1861. р. № 2). Се писанє єсть цѣннымъ причинкомъ до біографіѣ Кобзаря, по-за-якъ тѣлько изъ тыхъ згадокъ можно дѣзнатись важныхъ датъ про жите Шевченка на Украинѣ ѣдъ 1843. до 1847. року.

Чужбиньскѣй писавъ такожъ словарь п. з. „Матеріялы для сравнительнаго и объяснительнаго словаря и грамматики русскаго языка и другихъ славянскихъ нарѣчій“. Томъ III. „Прибавленіє къ Извѣстіямъ императорской Академіи Наукъ по отдѣлу русскаго языка

¹⁾ „Щѣ було на серцѣ“, стор. 22—23.

²⁾ Сю думку надруковано вже въ „Молодику“ Бецкого (1843. р. на стор. 102). Надъ вѣршомъ стоить „Шевченкови“, а пѣдъ нимъ „А. Чужбиньскѣй“. (1841, ноября 26). — Порѣвн. II, с стор. 566.

и словесности“. (С.-Петербургъ 1855). Се єсть словарь украинсько-россійскій, що простягає ся бдѣ буквы А до З. До поодинокихъ слѣвъ українськихъ подає авторъ одвѣтний перекладъ въ мовѣ россійскѣй, а денекуды помѣщає бнѣ такожъ фразы українскѣй. Въ надрукованѣй частинѣ сего словаря добачаємо менше слѣвъ нѣжъ въ „словниці“ Пискунова, та й въ загалѣ той лексиконѣ Чужбиньского не має нѣякои ваги литературнои.

7. Якѣвъ Щоголевъ¹⁾.

Якѣвъ Ивановичъ Щоголевъ родивъ ся 1824. року въ Ахтырцѣ, повѣтовѣмъ мѣстѣ Харкѣвскои губерніѣ, де й учивъ ся напередѣ въ тамошнѣй народнѣй школѣ, а бдѣ 1836. р. въ першѣй Харкѣвскѣй гимназїи. Приѣзжаючи бдєи домѣвъ на ферїѣ Щоголевъ любивъ сидѣти на горѣ пѣдъ стародавною церквою, де читавъ романы Вальтеръ-Скотта, або й дививъ ся зъ горы на чудову долину, де тече рѣка Ворскла въ чотырохъ верстахъ бдѣ Ахтырки. Въ гимназїи читавъ поезїи Батюшкова, Жуковеского й Лермонтова²⁾, и вже тогдѣ ставъ писати деякї стихотворы украинскѣй й россійскѣй, котрї напечатано въ „Молодику“ Бецкого 1843—1844. р. Въ тѣмъ часѣ зладивъ бнѣ такожъ збѣрничокъ свонхъ поезїй, та вступаячи въ университетъ показавъ его професорамъ

¹⁾ Н. П. Петровъ, „Очерки исторїи украинской литературы XIX. столѣтїя“. Кїевъ 1884; стор. 427—439. — „Дѣло“, 1883., число 47., въ статьѣ Михайла Комаря п. з. „Ворскло“ (фелетонъ). — „Дѣло“, 1884., число 55., въ статьѣ Олександра Кониського: „Новѣйше письменство“. Критичный оглядъ „Очеркѣвъ исторїи укр. литературы“ Н. П. Петрова (фелетонъ). — „Кїевская Старина“, 1884; томъ VIII., январь, въ статьѣ В(асила) Г(орден)ка: „Ворскло, лїрна поэзія Я. Щоголева“. Харькївъ 1883; стор. 151—154.

²⁾ Про Батюшкова, Жуковеского й Лермонтова гляди П., стор. 180.

И. Срезневскому и А. Метлинскому, котрї спонукали его, вписатись на факультетъ филологичный. Такъ отже пѣдъ проводомъ Метлинскаго виравлявъ ся бнѣ ще бѣльше въ писаню стихотворѣвъ и на просьбу сего профессора зложивъ кѣлька украинскихъ пѣсень и думокъ. Метлинскїй хотѣвъ помѣстити тї стихи въ „Южнѣмъ русскѣмъ Сборнику“¹⁾, одначе для незвѣстной причины не надруковано ихъ (1848) въ сѣмъ альманаху. Въ 1858. р. авторъ передавъ ихъ студентови Нѣговскому, бѣдъ котрого они мабуть дѣстались (1860) въ альманахъ Кулѣша, „Хату“²⁾. Тутъ напечатано отъ-сїи стихотворы Щоголева: „Гречкосїй“, „Поминки“, „Безталаннѣ“, „Безрѣднїй“ и „Покѣрна“³⁾.

Въ 1848. р. Щоголевъ скѣнчивъ курсъ въ Харкѣвскѣмъ университетѣ и бѣдтакъ шѣсть рокѣвъ служивъ въ урядѣ державныхъ доменъ („по вѣдомству государственныхъ имуществъ“), а опѣсля бувъ секретаромъ Харкѣвской думы. Щѣ-року выѣзжавъ бнѣ на хutory, щобы зблизитись до сѣльскаго люду и скрѣпити духа своего свѣжою силою поезїѣ простонародной. А вже-жъ першїи его стихотворы зъ р. 1843—1844. попались пѣдъ острый судъ тогдѣшней критики россїйской. Молоденькїй поетъ зѣгнувъ ся передъ ареопагомъ словеснаго диктатора, Виссарїона Бѣлинскаго, котрый не знаючи украинскаго народу и не розумѣючи его мовы, высмѣявъ першїи стихи Щоголева, щѣ ихъ напечатано въ „Молодику“. Про-те бѣдъ 1847. до 1864. р. сей поетъ не писавъ нѣчого; мабуть затихла его пѣсня такожь изъ-за катастрофы, якою занастылась (1847) доля Шевченка и иншихъ членѣвъ

1) Про Амвросїя Метлинскаго гляди II., стор. 426—442.

2) „Хата“, 1860. Выдавъ П. А. Кулѣшъ. Петербургъ.

3) *ibid.*, стор. 5—12.

товариства Кирило-Методієвского. Се-жь тільки дивно, що Якбѣвъ Щоголевъ не настроивъ своєї ліри въ 1861., коли деякі тямущі Українцѣ засновали літературний органъ „Основу“. Ажь осьъ въ 1864. р. бувъ вінъ на го-стинѣ въ однімъ дружнімъ домѣ та почувъ, що хозяйка заспѣвала пѣсню, що починає ся словами: „Ой у мене бувъ коняка...“ Се-жь бувъ єго стихотвѣръ, що єго написавъ ще въ 1846. р. підъ заголовкомъ „Гречкосій“¹⁾. Хозяйка дѣзнавшися, що єи гѣсть єсть авторомъ сеї пѣснѣ, просила єго, щобъ давъ їй инші свої стихотворы, по-за-якъ она могла-бъ ихъ передати своякови, що звавъ ся Єдличка, и бувъ композиторомъ пѣсень українськихъ. Такъ отже Щоголевъ утворивъ тогдѣ отъ-сѣ чотыри пѣснѣ: „Квѣтка“, „Орель“, „Дуброва“ и „Маруся“²⁾. Опѣсля-жь замовкъ опять ажь до р. 1876., бо не хотѣвъ страждати въ митарствѣ цензуры изъ-за творѣвъ своєї музы. Въ тѣмъ роцѣ передавъ вінъ кѣлька своїхъ пѣсень Олександрови Кониському, котрый въ Кієвѣ гадавъ выдавати альманахъ „Батькѣвщину“. Изъ сихъ поезій Щоголева надруковано опѣсля (1881) въ альманаху „Луна“³⁾ лишъ двѣ єго думки: „Козакъ“ (стор. 6—7) и „Летить орель по-надъ степомъ“ (стор. 55—57). Въ 1883. р. напечатано три єго стихотворы въ українськѣмъ альманаху „Рада“⁴⁾, а ѡдтакъ самъ авторъ выдавъ въ тѣмъ-

1) Въ збѣрнику „Ворскло“ (1883) авторъ давъ сѣй пѣсни заголовокъ „У поли“.

2) Сѣ чотыри пѣснѣ надруковано ажь 1883. р. въ збѣрнику „Ворскло“.

3) „Луна“. Український альманахъ на 1881. р. Частына перша. Выданне Л. В. Ильницького. Кієвъ.

4) „Рада“. Український альманахъ на 1883. рокъ. Частына перша. Видання М. Старицького. Кієвъ. — Въ сѣмъ альманаху напечатано тѣ письменнѣ матеріялы, якѣ мали ввійти въ другу частыну „Луны“, що єѣ цензура не пустила въ свѣтъ. Изъ тво-

роцѣ збѣрнику своихъ поезій п. з. „Ворскло, лірна поезія“¹⁾ (Харкѣвъ 1883. р. вел. 8°, сторѣнь 154). — Пѣшовши въ ѣдставку около 1880. р. Щоголевъ жиє до сѣль въ Харковѣ.

Въ збѣрнику „Ворскло“ надруковано 75 стихотворѣвъ, изъ котрыхъ десять уже давнѣйше напечатано въ „Хатѣ“, „Лунѣ“ и „Радѣ“. Авторъ не помѣстивъ тутъ тѣлько тыхъ кѣлька стихѣвъ, котрѣ (1843. р.) були появились въ „Молодику“ Бецкого. Мабуть и самъ Щоголевъ не цѣнивъ ихъ високо, коли не надруковавъ ихъ у збѣрнику „Ворскло“.

Украинскій критики оцѣнили стихотворы Щоголева въ загаль вельми прихильно. Вже Кулѣшь помянувъ „первоцвѣтъ Щоголева“ въ „Хатѣ“ ось-такимъ добрымъ словомъ: „Упала менѣ въ руки поезія якогось пана Щоголева. Зрадѣвъ я ѣѣ прочитавши. Прочитавъ землякамъ-приятелямъ у столицѣ — и вони слухали ѣѣ смакуючи. И звеселились мы всѣ, що таки хоть одна струна людськи на рѣднѣй бандурѣ бриньнула. Не багато тыхъ пѣсень, да чистый же медъ, а не перга словесна. То правда, що не до Шевченковыхъ ихъ прирѣвняти, а все-жь и то щира рѣдна поезія. Се такъ, якъ инѣдъ весною соловей у саду голосно да любо высѣвує, а тутъ коло тебе золота бжѣлка надъ квѣткою ветця. Слухаєшь соловя зъ великою вподобою, а не скажешь же й бжѣлцѣ: „Лети собѣ геть, не гуди коло мене!“ Складъ у того пана Щоголева правдиво рѣдний. Не Шевченкѣвъ голось ѣнѣ переймає; переймає ѣнѣ голось народнои пѣс-

рѣвъ Щоголева надруковано въ „Радѣ“ три стихи: „Ткачѣ“, „Родини“ и „Шинокъ“.

¹⁾ Збѣрнику своихъ поезій назвавъ Щоголевъ „Ворскломъ“ изъ-за того, що въ молодѣмъ вѣцѣ надъ сею рѣчкою думавъ найкрасшій свои думки.

нѣ, и изъ пѣснѣ бере основу своего komponування. Тымъ часомъ, яко поетъ правдивый, а не пѣдспѣвачъ, має бнѣ у своему голосѣ щось праведно свое, — якусь власну повагу й красу, которой нѣ въ пѣсени народнѣй не покажешь, нѣ въ Шевченковыхъ вѣршахъ не догледисся; не чуже бо добро бнѣ собѣ присвоивъ, а своимъ власнымъ даромъ насъ чарув. Се такъ, якъ отъ инодѣ спѣвають дѣвчата надъ водою, а ветця по водѣ ихъ чистый голосъ, и оддаеця въ гаю, мовъ чарѣвничѣ спѣввы самой музы народнѣй, — оддаеця съ-тиха, неясно, не такъ голосно, а любо слухати, и слухавшь його дивуючись!¹⁾

Одтакъ въ 1884. р. В. Г—ко (Василь Горленко) помѣстивъ оцѣнку збѣрнику „Ворекло“ въ „Кіевскѣй Старинѣ“ (т. VIII., стор. 151—154). Сей критикъ добачае въ авторѣ „лірної поезіѣ“ талантъ не-абы-якій, кажучи про него, що бнѣ не наслѣдувавъ нѣчїяхъ поезіѣ, та що въ украинскѣй литературѣ его имя нѣколи не забуде ся. А вже-жъ Михайло Комаръ звеличивъ наибѣльше славу Щоголева. По его думцѣ Щоголевъ — правдивый поетъ, малуючїй жите людске такимъ, якъ оно справдѣ есть, по-за-якъ спѣвае не тѣлько про лихо, але й про радости щоденного жита. Особливо-жъ подобае ся Комарови дуже гарна й щиро народна мова поета. „Се мова Шевченка, Квѣтки та Марка Вовчка, — мова народної пѣснѣ“²⁾. Хочъ одтакъ Конисскїй зъ поглядами Комаря не зовсѣмъ годить ся и не такъ высоко ставить поезіѣ Щоголева, то все-таки признае бнѣ, що стихотворы сего поета мають стѣйнѣсть литературну. Ось и важнѣйші его замѣтки про поезіѣ Щоголева: „Довголѣтна перерва въ творахъ Щоголева справдѣ дуже ѳдсвѣчується: творы его напечатанї въ „Молодику“, въ „Хатѣ“ ѳддають ся

¹⁾ „Хата“, стор. 2—3.

²⁾ „Дѣло“, 1883; число 47. у фелетонѣ.

чистою, свѣжою, елегічною красою України; ся свѣжа краса, ся свѣжа сила слова просвѣчує по-трохи ще въ „Луни“¹⁾, але вже въ остатныхъ творахъ она зникає. Щоголевъ силкується не ѳдставати ѳдъ сучасныхъ идей, хоче додати своѳй поезіи соціяльнй гадки, але мѣжь серцемъ поета и єго гадками чутно вже дисгармонію; стихи становлять ся сухими, не говорять нѣчого серцю, виходять они холодною прозою, котра бѳльшій впливъ робила-бъ, коли-бъ була не ритмована²⁾.

Щоголевъ займає въ нашѳй литературѳ высшее мѣсце, нѣжь Олександръ Чужбинскій. Коли сей письменникъ подекуды силкує ся писати свои стихи, то пѣсенѳ й думки Щоголева зъявляють природну вдачу поета, изъза чого звуки єго ліры зліялись зъ пѣснею простонародною. Хоча-жь въ єго стихотворахъ добачаємо тонъ елегіійный, то свѳтоглядъ єго не доходить до „пессимизму“, якъ гадає В. Горленко³⁾. Ось бо въ думцѳ „Безрѳднй“ каже поетъ:

Доле-жь моя, доле моя!
Тяжко въ свѳтѳ жити,
А ще-жь таки не хочетця
Рученьки зложити... (стор. 7—8)³⁾.

Коли-жь поетъ пѳзнйше (1877) сказавъ, що ѳнъ „бѳднй долею ясною, та богатый горемъ“ (стор. 1.), то все-таки не внавъ ѳнъ духомъ, и про-те заявивъ, що „ревучи великй бурѳ по-надъ нимъ пролетѳли, та зѳгнути не зѳгнули, тѳльки серце надломили“ (стор. 111).

Въ давнйшихъ своихъ стихотворахъ поетъ по-найбѳльше малює колишне жите козацке. Сюды належать думки: Поминки, Безрѳднй, Квѳтка, Орель, Дуброва. По-

¹⁾ *ibid.*, 1884; число 55.

²⁾ „Кіевская Старина“, 1884; стор. 153.

³⁾ Цитованй стороны ѳдносять ся до збѳрника „Ворекло“.

декуды видимо въ сѣхъ думкахъ горячій патріотизмъ української. Такъ „квѣтка“ говорить до козака, згадуючи ось-такъ про матѣрь-Украину:

Царювала наша мати въ чистѣмъ поли
 На широкѣй воли;
 Породила въ щастѣ насѣбнячко наше
 И въ хорошѣй доли. (стор. 15.)

Въ пѣзійшихъ пѣсняхъ и думкахъ доторкнувъ ся поетъ именно до питання суспѣльно національного и натякавъ на тяжку долю, якою побивають ся Украинцѣ. Такъ въ думцѣ „Струны“ розкрыває онъ ось-такій сумный образъ сучасного лихолѣтя:

Бачивъ я, якъ сильнѣ правду
 Бѣшено топтали,
 Якъ у бѣдного богатѣ
 Крѣхту одривали;

Якъ сѣрома по-пѣдъ тынню
 Згорблена тулялась, —
 Надъ роботою за скибку
 Кровю обливалась;

И якъ мати неодмовна
 Хворую дитину,
 Пригортаючи до сердца,
 Кутала въ ряднину. (стор. 1—2.)

Пишучи сю думку авторъ поглядавъ ачейже на свѣй взоровзѣръ, се-бѣ-то на се мѣсце въ „Снѣ“ Шевченковѣмъ, де Кобзарь зобразивъ недолю мужицку, кажучи мѣжъ иншамъ, що „онъ-де пѣдъ тыномъ опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на панщинѣ жне“ (Кобзарь, II, 16). Въ думцѣ-жъ „Степъ“ натякавъ авторъ на тес мѣсце въ стихотворѣ Тарасовѣмъ „Розрыта могила“,

де Украина каже, що степы ей запродані жидови, Нѣ-
моть... (II, 54). Отже-жь Щоголевъ змалювавъ оть-сю
картину теперѣшнього степу :

Степъ зеленый, степъ широкій!
— Скоро вже и тута
Гострый плугъ тебе розчеше;
Закишать жида, якъ червы,
Брехунецъ въ судахъ забреше... (стор. 54.)

На свѣтѣ нема отже правды й долѣ, — томѹ не диво,
що поетъ не може найти покою на земли. Оѣтакъ въ дум-
цѣ „Покѣй“ спѣває ѡнъ сумовито :

Старшины безъ лѣку,
А нѣде порады;
Глѣтъ немилосердный
Бѣсть насъ безъ повады.

Бачу, що голотѣ
Доля невесела, —
Отъ я взявъ и кинувъ
Хуторы и села. (стор. 108.)

Але й въ мѣстахъ поетъ не найшовъ покою; тамъ
бо бачивъ ѡнъ бенкеты, безпуття, небогато вѣры, — тамъ
всѣ-бъ одинъ другого шарпали, якъ звѣрѣ... Про-те опи-
нивъ ся ѡнъ на кладовици й сѣвъ край могилы; ѡѣтакъ
углядѣвъ ся въ небо и сказавъ, що теперь треба покою
шукати въ могилѣ (стор. 109—110). Коли-жь Украина
не може проявляти жита народного, то въ думцѣ „Те-
стаментъ“ каже поетъ землякамъ, що для всякого на-
рода ще одна е зъ книжокъ книжка, тая щѣ мы звемо
„природа“. Радить имъ отже, щобъ передъ сильнымъ
не згинались, та щобъ тѣло й духа безсмертного загар-
тували до сталѣ. Опѣсля-жь кѣнчить ѡнъ сю думку ось-
такими смѣливими словами :

Гордо й високо надъ всѣми
 Можно буде вамъ пѣднатиє
 И нѣкого въ цѣлѣмъ свѣтѣ,
 Опрѣчь Бога, не боятисъ (стор. 114.)

А вже-жъ святощѣ народнѣ занашено давно, та осталасъ лишъ згадка колишньої бувальщини. Такъ отже въ думцѣ „Верцадло“ (Зеркало) споминає поетъ про исторію слободскои Украйны ѡдъ часу займанщини ажъ до сего дня. „Сумна и тяжка та исторія“, каже Кониській, — „она вразила поета въ само серце“¹⁾. Ось бо читаємо въ тѣй думцѣ, що нарѣдъ зъ-за Днѣпра прийшовъ колясь ѡдъ лядьскои неволѣ въ тую Украйну, шукать добра, нѣчимъ нерушимои долѣ, — та отъ, яку долю найшовъ ѡнъ въ тѣй землі:

Въ важкихъ кайданахъ на ногахъ,
 Зъ залѣзнымъ ланцюгомъ на спинѣ,
 Ставъ кметомъ пана и потягъ
 Свѣй пѣтъ гарячій въ паньскій скринѣ... (стор. 147.)

Ќдтакъ дивить ся поетъ въ „верцадло“, а зъ мужицькихъ нѣгъ упали ланцюги й кайданы. Крѣпакѣвъ освобѣжено царскимъ манифестомъ зъ дня 19. лютого 1861. р. Та отъ, „извыкши ретязѣ таскати, не мавши розуму, нѣ силы, щобъ щастя въ працѣ одшукать, побрѣвъ народъ, якъ очманѣлый, — побрѣвъ одъ шинку до шинку, — а тричи проклята рука жидюги, Нѣмця й салогуба грабить-руйнує землю золоту“ (стор. 147). Въ злидняхъ житя суспѣльного нарѣдъ перозпыває ся, по-за-якъ „широка хмара округи покрыла бѣдну Украйну“ (стор. 146). Щобы-жъ пяныхъ мужикѣвъ ѡдвернути ѡдъ пропасти, въ яку летѣли стрѣмголовъ, поетъ написавъ гарный сатиричный стихотвѣръ „Шивокъ“, вказуючи на

¹⁾ „Дѣло“, 1884., число 55.

теє, що въ бочцѣ горѣлки чоловѣкъ запропащує свою
щасну долю. Ось и слова Щоголева:

(Чоловѣче, чоловѣче!) —
Тамъ сидить твоѣй заробѣтокъ,
Тамъ лежить худоба дѣтокъ, —
Сѣно те, щѣ ты косивъ,
Жито те, що Богъ вродивъ. (стор. 118.)

Сумнѣ тѣ картины народного горя старавъ ся поетъ
влагодити кѣлькама образами идиличного щастя до-
машнього, пишучи стихотворы „Хата“, „Вечѣръ“, „Баю-
баю“ и и. Иногда намагавъ бнѣ писати шутливо; але-жъ
его стихи „Члень“ (стор. 71—72), „До бурсакѣвъ“ (78—
79), „Швецъ“ (125—126) повертають на ладъ поезіѣ ди-
дактичной и доказують, що у поета не було гумору при-
родного. Лучше вдалась ему весела пѣсня „Лоскотарки“
(стор. 41—44), котра зъявляє прикметы стихотвору ро-
мантичного.

Мова Щоголева єсть справдѣ чисто-народна й вель-
ми гарна; такожь и вѣршь визначує ся доладнымъ ри-
момъ. Хоча-жъ поетъ въ давнѣйшихъ своихъ пѣсняхъ
иногда не наблюдавъ ритму, то въ пѣзнѣйшихъ склада-
няхъ корыстувавъ ся бнѣ правильными трохеями, ямбами
та дактилями.

8. Иванъ Гушалевиць¹⁾.

Иванъ Гушалевиць родивъ ся 4. грудня 1823. р.
въ Галичинѣ, въ селѣ Павшѣвцѣ повѣту Чорткѣвского,
де отецъ его Никола бувъ честнымъ хлѣборобомъ. Ма-

¹⁾ Частину своєї автобіографіѣ про вѣкъ дитячій и моло-
дечій напечатавъ Гушалевиць въ „Временнику“ ставропигійского
института на рѣкъ 1887. въ статьѣ „Изъ хаты въ школу“, стор.
1—15², — и на рѣкъ 1888. въ статьѣ „Воспоминанія старика оче-
видца изъ семинарской жизни 1848-го года“; стор. 108—117.

лого Иванка одвѣзъ батько на науку въ сусѣдне село Базаръ, де була школа народна. Учитель той школы бувъ колись двѣрскимъ писаромъ, то й намагавъ вивчити дѣтей польскои мовы. Небавомъ одобривъ Никола зѣ-бдтамъ свого Иванка и повѣзъ его въ осени до Бучача, де его сынъ учивъ ся пѣдъ проводомъ черцѣвъ-Василіянь въ школѣ нормальнѣй, а опѣсля такожь въ гимназіи. Одтакъ Иванъ слухавъ философій и богословія на Львѣвскѣмъ университетѣ, будучи питомцемъ рускои семинаріи. Тогдѣ вчивъ ся бнѣ такожь естетики, исторіи философій и педагогіи; опроче читавъ поетичнѣй творы Матиссона, Улянда, Шиллера та й студіювавъ философію Гегла.

Въ 1846. р. написавъ Гушалевичъ именовъ семинаристѣвъ „стихъ“ на именины митрополита Михайла Левицкого и напечатавъ его въ Львовѣ. Въ семинаріи духовнѣй деякѣ талановитѣй молодцѣ завязали пѣдъ его проводомъ товариство въ той цѣли, щобы складати пѣсенѣ пѣдъ ноты. Тогдѣ-то написавъ Гушалевичъ пѣсенѣ: „Щастя намъ, Боже!“ „Миръ вамъ, братья!“ „Где єсть руска бѣчина?“ и н.

Въ 1848. р. надруковано въ Перемышли „Стихотворенія Ивана Гушалевича“ (мала 8^о, сторѣнь 32) накладомъ Томи Полянського, катихита на курсѣ философичнѣмъ въ тѣмъ мѣстѣ. Въ сѣмъ збѣрнику находят ся отъ-сѣй стихи: 1) Миръ Русинамъ, се-бѣ-то пѣсеня, щѣ починає ся словами: „Миръ вамъ, братья!“ 2) Пѣлочная гадка; 3) Чувство; 4) Туга за юностевъ; 5) До зори; 6) Вдовецъ; 7) Хованецъ; 8) Бурлакъ; 9) Вѣрность козака; 10) Стихъ въ семінаріи ген. гр. каѣ. дня 7. мая голошений. Сей стихъ выголосивъ Гушалевичъ въ память родинѣ цѣсаря Фердинанда въ музеи семинаріи въ присутности епископа Григорія Яхимовича, деякихъ

професорѣвъ университетскихъ и урядникѣвъ губерніальныхъ. За-вдяки за патріотичну промову товаришѣ носили его на рукахъ по горѣдѣ. Тогдѣ-то спѣвано за-любки его пѣсеню „Миръ вамъ, братья!“ — ба, рускій текстъ сего пѣснѣ роздавано въ Празѣ (въ маю 1848. р.) на соборѣ славянскѣмъ, и ѡдтакъ депутаты головної Рады рускои, д-ръ Григорій Гинилевичъ, Иванъ Борискевичъ и Алексеѣй Заклинскій спѣвали ту пѣсеню въ дружнѣмъ кружку братѣвъ-Славянъ.

Ще голоснѣйшимъ стало имя Гушалевича, коли Никола Устіяновичъ въ „Зорѣ галицкѣй“ напечатавъ байку его „Вовкъ, баранъ, лисъ“¹⁾. Сю байку вивчилося на память богато тямущихъ Русинѣвъ, добачаючи въ нѣй глибокій засновокъ политичный, по-за-якъ вовкъ представлявъ Ляха, лисъ — Русина-перекинъчика, мѣжь-тымъ коли бараномъ зъображавъ ся Русинъ-патріотъ. Та й самъ Гушалевичъ почавъ въ „Зорѣ галицкѣй“ (1848) помѣщати свои стихотворы²⁾, и ѡдтакъ побѣчь Николы Устіяновича станувъ на сторожи народныхъ святощій. Про-те въ липню 1848. р. на руки Гушалевича вѣсь Устіяновичъ свое письмо до головної Рады рускои, подаючи свои гадки про скликане собору рускихъ „ученыхъ“ и про засноване Матицѣ рускои. Хоча-жь Гушалевичъ не бравъ участи въ тѣмъ соборѣ, то по закрытю послѣднього загального засѣданя въ присутности всѣхъ „ученыхъ“ патріотѣвъ выголосивъ ѡнъ свѣй стихъ п. з. „До моеи родины“³⁾.

¹⁾ „Зоря галицка“, 1848; число 6. въ статьѣ Николы Устіяновича „О польско-рускѣй Радѣ“, стор. 26.

²⁾ Въ „Зорѣ галицкѣй“ (1848) помѣстивъ Гушалевичъ отъ-ей вѣршѣ: „Слово ангела“, „Голосъ зъ могилы“, „Звѣнѣ святоюрскій“.

³⁾ „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ...“ Въ Львовѣ 1850; стор. 99—101.

Опбеля ставъ ънъ у Львовѣ выдавати „Новины“, письмо литературно-политичне два разы въ тыждни. Перше число сего часописи появилось 1. сѣчня 1849. р., а вже 26. число зъ д. 11. цвѣтня т. р. було послѣднимъ. Въ сѣй часописи Гушалевича оповѣщено (ч. 2), що Никола Устѣянович надѣславъ до Львова перекладъ драмы Корженевскаго „Верховинцѣ Бескидѣвъ“, та що сю драму де-хто загадавъ представити въ аматорекѣмъ театрѣ рускѣмъ. Одтакъ въ числахъ 6. 7. 9. 10. напечатано гарный стихъ Антона Могильницкаго „Ученымъ членамъ Матици руской — новаго року 1849!“ Въ числѣ-жь 19. Гушалевичъ помѣстивъ знаменитый стихотвѣръ Іереміѣ Галки (Микола Костомарова) п. з. „Пѣсня моя“, перепечатавши его изъ збѣрника Костомарова „Вѣтка“. Мѣжь-тымъ выдавъ ънъ у Львовѣ „Пѣсни на день 3/15 мая 1849.“; се-бѣ-то напечатавъ: 1) „Миръ вамъ, братья!“; 2) „Де есть руска отчина?“; 3) „Щастъ намъ, Боже!“ Першу и третю пѣсню пѣдложено тутъ пѣдъ ноты.

Вже 7. мая 1849. р. ставъ Гушалевичъ выдавати литературну часопись „Пчола“¹⁾. Въ сѣй часописи напечатано мѣжь иншимъ: а) „Слово о полку Игоревѣмъ“ въ метричнѣмъ перекладѣ Богдана Дѣдицкаго (ч. 1—4); — б) историчну статью Петрушевича „Польша, Русь и Ромыны“ (ч. 1—2); — в) статью Якова Головацкаго п. з. „Иванъ Котляревскій“ (ч. 3); — г) Комедию Моліера „George Dandin“ въ перекладѣ И. Наумовича п. з. „Гриць Мазниця, або мужъ заманеный“ (ч. 4—11); — д) початокъ поемы А. Могильницкаго п. з. „Скитѣ Манявскій“ (ч. 14—15); — е) „пѣсню (Ивана Котляревскаго) на новый 1805. годъ пану нашому батьку князю Олексію Борисовичу Куракину“ (ч. 16); — ж) статью Осипа Лозиньскаго п. з. „Уваги над правописомъ рускимъ“ (ч. 17).

¹⁾ „Пчола“ появлялась одинъ разъ въ тыждни.

Въ сѣй статьѣ Лозинскій зъявивъ наклѣнъ до правописи фонетичной, и ѡдтакъ Гушалевичъ замѣтивъ, що ѡнъ въ правописи статей, якї ему надеылають ся, не робить нѣякихъ змѣнъ.

Мѣжь-тымъ Гушалевичъ оженивъ ся (1848) зъ Павлиною, дочкою Никола Кисѣлевского, пароха въ Струтынѣ выжиѣмъ, повѣту Долинського, и ѡдтакъ въ сѣчни 1849. р. поставлено его провизоричнымъ учителемъ руского языка въ Львѡвскѡй гимназїи Доминиканьскѡй. Въ серпни 1849. р. принявъ ѡнъ посвящене ерейске, а въ вересню т. р. одержавъ мѣсце заступника катихита въ VII. и VIII. класѣ той гимназїи. Учащи руского языка (въ класѣ I—VI) выдавъ Гушалевичъ въ хосенъ ученикѡвъ старорускїи поетичный памятникъ „Слово о полку Игоря Святославича“ (Львѡвъ 1850) зъ деякими поясненями, котрї ѡнъ вынявъ изъ обширного коментаря Дмитрїя Дубеньского. Саме-тогдѣ бувъ ѡнъ членомъ комисїи, котра уклала терминологию руску для кодексѡвъ цивильного й карного. Членами сєи комисїи були мѣжь иншими Якѡвъ Головацкїй та Иванъ Вагилевичъ. Ѳдъ 1. падолиста 1850. р. ставъ ѡнъ редакторомъ часописи политичной „Зоря галицкая“ и помѣщавъ въ нѣй деякї свои думы. Редакторомъ „Зорѣ“ бувъ ѡнъ ще въ 1851. и 1852. р., хочъ ѡдъ числа 51. р. 1851. до числа 60. р. 1852. имя редактора на часописи не вызначувалось. Въ 1853. р. „Зоря галицкая“ перетворилась въ часопись литературну, и оставалась пѡдъ редакцїєю Гушалевича ажъ до 10. червня 1853. р., коли на его мѣсце вступивъ Б Дѣдицкїй.

Въ 1852. р. выдавъ Гушалевичъ у Львѡвѣ збѡрникъ своихъ стихотворѡвъ п. з. „Цвѣты изъ надднѣстрянскої левады“ (12^о, сторѡнъ 78; всѣхъ стихотворѡвъ 31). На передѣ поставивъ ѡнъ „мотто“ зъ поезїи россїйского

романтика Василя Жуковського, и ђдакъ стихотвори Гушалевича въ сѣмъ збѣрнику мають переважно романтичну прикмету. Мѣжь сими поезіями найкрасшою єсть „Игра ангела съ дитятемъ“ (стор. 42—43). Прочіи стихотвори крѣмъ „Введенія до думъ“ и пѣснѣ „до торбана“ не мають стѣйности литературной.

ђдъ р. 1855—1861. живѣ Гушалевичъ на селѣ будучи парохомъ въ Янѡвцѣ, повѣту Долинського; а вже-жъ въ 1861. р. именовано єго дѣйстнымъ рускимъ катихитомъ въ гимназіи академичнѡй. Того року выбрано єго посломъ до сойму краєвого и ђдакъ заступавъ ѡнъ тутъ справы рускихъ громадъ ажъ до р. 1870. Въ 1867. р. выслано єго такожь посломъ до думы державной въ Вѣднѣ, де ѡнъ до р. 1870. бувъ єдинимъ речникомъ рускихъ справъ. Въ сали засѣданъ думы державной занявъ ѡнъ мѣсце правобѣчъ въ послѣднѣй лавцѣ, де сидѣвъ самъ-одинъ. Се бо опустивъ ѡнъ центрумъ изъ-за того, щобы сидѣти близше двоухъ рускихъ селянъ, Боднара и Манастырського, котрыхъ Поляки посадили мѣжь собою. Та годить ся ще спѣмнути, що Русяны галицкѣй вважали тогдѣ Гушалевича вправнымъ политикомъ и добрымъ бесѣдникомъ.

Въ 1861. р. заявивъ Гушалевичъ симпатію для письменникѡвъ украиньскихъ. Коли бо Кулѣшь у Львѡвскѡмъ „Словѣ“ помѣстивъ стихъ „Зъ-за Дунаю“ (1861; ч. 71), то Гушалевичъ написавъ „Отвѣтъ зъ-подъ Бескида на годось: Зъ за Дунаю“ (ч. 76). Ось и частина сєго стихотвору:

Ой лети, соколе!
Та на Украину,
А зъ-ѡттамъ къ Бескиду
По надъ Галичину.
Славна колись була

Славна Галичина,
Ту є рѡдны люди
И рѡдна родина. — —
Гей-гей зжался Боже!
Та надъ нашей долей,

Та надъ вашимъ горемъ,	Чорна нѣчь устане?
Вашею неволей!	Та коли покинуть
Коли въ вашу хату	Васъ вже здобувати
Свѣтъ-сонце загляне?	И вашимъ уборомъ
Коли у васъ темна	Себе уберати?...

Въ 1861. р. выдавъ Дѣдицкій „Поезїи Іоанна Гушалевича“. (Львѣвъ 1861; 16^о, сторѣнь XII + 101). Дѣдицкій подѣливъ тѣ поезїи на двѣ части: 1) „пѣсни и думы“; 2) „басни“. Онъ цѣнивъ вельми высоко поетичный таланъ Гушалевича, прирѣвнуючи его до нѣмецкихъ поетѣвъ Біргера и Гайбля, до польского поета Богдана Залеского и до россійского — Кольцова. Именно подобались Дѣдицкому баснѣ Гушалевича, изъ-за чого въ переднѣмъ словѣ до тыхъ поезїй писавъ онъ отъ-се: „Гушалевичъ въ басняхъ устоитъ и при найсильнѣйшѣмъ сопернику-баесловѣ. Онъ имѣе все то, що на превосходного баеслова потреба: ясный, быстрый умъ, точное знаніе природы, добре, чувствительное сердце, а надо все — гуморъ веселый, да такъ назовемъ, малорускій, козацкій. Тожъ не дивъ, що уже первая его басня зъ г. 1848. стала порукою будущей его Езоповой славы“ (стор. X.). — Въ выданю Дѣдицкого есть 16 пѣсень и думъ, та й 31 басень; въ кѣнци додано ще „Сказку для дѣтей о томъ, якъ Лихій на азбуку нападалъ“¹⁾). А вже-жъ пѣснямъ и думамъ Гушалевича не рѣвнатись нѣ зъ пѣснями Кольцова, нѣ зъ балладами Біргера, нѣ зъ думами Залеского. Такожъ баснѣ не можутьъ ему запоручити будущей его Езоповой славы. Сими стихотворами, писаными твердымъ языкомъ, авторъ не може мѣрится зъ Глѣбовомъ, не то зъ Гребѣнкою, а до Езоповой славы ему ще далеко!

¹⁾ Сею баснею натякавъ авторъ на пытане азбучне въ 1859. р. Гляди II., стор. 38—41.

Саме тогдѣ бувъ ѓнѣ любимцемъ митрополита Яхимовича и ѓдтакъ рознеслась була (1861) мѣжь Русинами чутка, що ново-именованный катихитъ гимназіяльный Гушалевичъ обѣйме небавомъ катедру пастырского богословія въ университетѣ Львѣвскѣмъ¹⁾. И справдѣ выдавъ ѓнѣ тогдѣ „Пастырское богословіе“ (Львѣвъ 1861; томъ I. и II.). Въ 1863. и 1864. р. Гушалевичъ выдававъ у Львовѣ часопись педагогичну „Домъ и школа“. Въ сѣй часописи напечатавъ ѓнѣ такожъ деякі лиричнѣ свои стихи и байки. Тутъ помѣстивъ ѓнѣ пристрастну „критику М. Розношиньского (Пилипа Дячана) на граматику руского языка, составлену д-ромъ М. Осадцою“²⁾. Розношиньскій закинувъ Осадцѣ въ дечѣмъ плягіятъ и пригадавъ ему слова Енеиды Котляревского, що, мовлявъ, якусь особу мацапуру въ цеклѣ шкварили на шашлику за те, що кривила душею для прибытку, — чужее отдавала въ печать.

Коли Гушалевичъ до 1864. р. по-найбѣльше старавъ ся творити свои поезіи въ мовѣ (мало)рускѣй, то прозаичнѣ свои статьи списувавъ ѓнѣ вже ѓдъ р. 1849. въ твердѣмъ, нѣбы-то книжнѣмъ языцѣ. Въ 1869. р. надруковавъ ѓнѣ въ „Литературнѣмъ Сборнику“ Матицѣ мельодраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Сельскія пленипотенты“. Сю мельодраму вразѣ зъ двома иншими („Подгоряне“ и „Обманъ очей“) написавъ ѓнѣ уже въ 1862. р. Та отъ, пѣсля р. 1866. ѓдвернувъ ся Гушалевичъ ѓдъ рѣднои словесности.

Покинувши политичну програму галицкихъ Русинѣвъ зъ р. 1848. Гушалевичъ ставъ нелюбити украинофилѣвъ-народовцѣвъ, и въ другѣй части своихъ „поезій“ (Львѣвъ 1879) назвавъ ихъ „нѣ теплыми, нѣ студеными“,

¹⁾ Тогдѣ говорено, що Маркиль Попель, катихитъ гимназіи П. у Львовѣ, обѣйме катедру литургики въ университетѣ.

²⁾ „Домъ и школа“, 1864; число 19—23.

ба й просто „измѣнниками“. Ще нѣхто досѣль не кинувъ на украинофилѣвъ таку тяжку анатему, яку высказавъ супроти нихъ авторъ пѣснѣ „Миръ вамъ, братья!“ Осъ и зразокъ такого поетичного складаня: „Съ голодныхъ змій, скорцюновъ бичи на васъ, измѣнники, на васъ! — Вы обрызгали клеветами нашихъ мужей и стариковъ! — На васъ громы, вы изувѣры! — На васъ огни, огни геенны! — на васъ всѣ адскіи мученья!...“ (стор. 12—15). Въ сѣмъ збѣрнику своихъ поезій напечатавъ Гушалевичъ такожъ мельодраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Подгоряне“, котра на сценѣ подобає ся особливо за-для чудової музики Вербицкого¹⁾.

Пускаючи въ свѣтъ другу часть своихъ поезій, въ стиху „На прашанье“ сказавъ авторъ (стор. 236—237), що хочъ „недрузи за мзду Искаріоты роспнуть его стихъ на Голгоѣвъ“, то бнѣ таки воскресне на-ново. Тогдѣ-то уявивъ собѣ Гушалевичъ мрѣю про „славянскую хоругвь“, „за которою свобода повѣвастъ“, и бѣтакъ сказавъ бнѣ, що „къ той хоругвѣ тѣнитися уже славянскій сѣверъ, югъ, востокъ и западъ“ (стор. 77—78). А вже-жъ небавомъ опѣсля (1883) написавъ бнѣ вѣршь п. з. „Воспоминанье посвящено Іоанну III. Собьескому, королю польскому, освободителю Вѣдня отъ Турковъ д. 12. вересня 1683“, — та й переложивъ сю пѣсню ще на мову польску, зъявляючи мѣжъ иншимъ ось-таку думку:

Już dwa wieki przeminęły,
Nie ma dzisiaj Sobieskiego,
Wspominają go rodacy,
Pamięć jego wiecznie żyje.

Въ загаль можъ запримѣтити, що въ 80-хъ рокахъ Гушалевичъ оказавъ плѣдну литературну дѣяльнѣсть. Тому-жъ, що бнѣ теперъ пише свои поезіѣ въ мертвѣмъ,

¹⁾ Мельодрамы „Обманъ очей“ доси не надруковано.

твердѣмъ языцѣ, котрый приближуе ся до російскаго, вѣсего стихотворы сего doby нѣякъ не належать до литературы (мало)русской¹⁾.

Такъ отже Гушалевичъ покинувъ батькѣвске поле, про котре ѣмъ (1863) сѣввавъ: „Поле мое поле, || костью изоране, || грудью волочене, || слезами зальяне || зъ-пѣдъ сердца, зъ-пѣдъ груди...“²⁾ Покинувъ батькѣвске поле, та ставъ засѣвати ниву могучаго сусѣда своимъ житомъ тогдѣ, коли тая нива вже зазеленѣла новымъ збѣжемъ. Шкода того жита, — оно засѣтити ся и пропаде марно, и ѣдтакъ зъ такого засѣву не буде хѣсна нѣ необачному сѣвачеви, нѣ богатому сусѣдови.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, у Гушалевича есть природный таланъ поетичный; тѣлько-жь свои стихотворы писавъ ѣмъ мовѣ на-прихаци и не наблюдавъ одвѣтной формы поетичной³⁾. Опроче видно, що ѣмъ не читавъ поетѣвъ украинскихъ, та що зъ-першу обмежувавъ ся свѣтоглядомъ галицко-русскимъ. Проте й давнѣйшій его стихотворы не мають великой стѣйности литературной, та тѣлько деякѣ пѣсенѣ вызначують ся складомъ мелодійнымъ, изъ-за чого рускѣ композиторы му-

¹⁾ Ось и переглядъ его поетичныхъ збѣрникѣвъ и бѣльшихъ стихотворѣвъ: а) „Галицкѣмъ отголосы“. (Львѣвъ 1880). — б) „Гальшка Острожская княжна“ и „Козацкая выправа въ Молдавию подъ Свирговскимъ, украинскимъ гетманомъ въ XVI. вѣцѣ“. (Львѣвъ 1883; накладомъ галицко-русской Матицѣ). — в) „Стихотворенія“: „Бранка“. Повѣсть съ 1834—1845 годовъ. „Иванъ Подкова“. Повѣсть изъ XVI. столѣтѣя. (Львѣвъ 1884; накладомъ Матицѣ). — г) „Крещеніе Руси въ память девяти-сотной годовщины“. („Литературный Сборникъ“, издаваемый галицко-русскою Матицею подъ редакціею Богдана А. Дѣдицкого. Львѣвъ 1887; стор. 228—235).

²⁾ „Домъ и школа“, 1863; число 1., стор. 7.

³⁾ Межи поезіями Гушалевича, писанными мовою мертвою, вызначуе ся лучшою формою стихъ „Въ память 300-лѣтняго юбилея ставропигійскаго института 15. (27.) января 1886. г.“ Львѣвъ 1886.

зикальнї підложили ихъ підъ ноты¹⁾. Найлучшї суть тї его стихотворы, щó зъявляють напрямъ романтичнїй; слабшї суть его думы, а ще меншу литературну стійнóсть мають его драматичнї творы.

9. Ксенофонтъ Климовичъ²⁾.

Онъ родивъ ся 31. сѣчня 1835. р. въ Хотимирѣ, повѣту Городенецкого въ Галичинѣ, де его отецъ Григорїй бувъ священникомъ. Дѣдъ Григорїя, Юрїй, родомъ зъ Украинны, зайшовъ въ Чернилицю (повѣту Городенецкого), и óдъ предкóвъ панóвъ Ратиборскихъ одержавъ свободу та землю, котру опóсля подѣлено на кóлька панщиняныхъ грунто́въ. Дитячї лѣта Ксенофонта минули незамѣтно: будучи найстаршимъ мѣжь чотырма братьями³⁾ дóзнавъ óнъ найпершою материною любови и печаливости запопадливого батька. Навпередъ учивъ ся óнъ одинъ рóкъ въ Отынїи повѣту Товмацкого, а óдтакъ довершивъ нормальныхъ наукъ въ Станиславовѣ. Въ сѣмъ городѣ вступивъ óнъ опóсля въ гимназію и бувъ шкóльнымъ товаришемъ Евгенїя Згарского⁴⁾. Оба молодики подружились зъ собою щиро и вже въ третїй класѣ стали читати поезїѣ Шиллера. Саме-тогдѣ учитель нѣмецкого языка, Концеръ, казавъ ученикамъ своимъ одну Шилле-

¹⁾ Сюды належать пѣснї: „Миръ вамъ, братя!“ — „Щасть намъ, Боже!“ — „Звени, звени мóй торбане!“ — „Красна зоре! подиви ся || яснимъ личкомъ зъ высоты“. — „Мы въ лугъ пóдемъ всѣ зъ косами“ и и.

²⁾ Порóвн. „Зорю галицку“, 1855; стор. 415—416; — „Зорю“ Омеляна Партицкого зъ 1881. р. въ статьѣ „Ксенофонтъ Климовичъ“⁴⁾. (Шкиць біографичнїй); число 23. и 24; — „Дѣло“, 1881; число 36. (Новинки.)

³⁾ У Григорїя, батька Ксенофонта, була крómъ чотырохъ сынóвъ ще одна дочка.

⁴⁾ Про Евгенїя Згарского гляди II., стор. 315—319.

рову баладу переложити на мову руску, а коли оба ті товаришѣ зладили добрый перекладъ, то сей педагогъ велѣвъ имъ вправлюватись въ переводѣ ще іншихъ балладъ того нѣмецкого поета. А вже-жь найбѣльше втѣшились оба приятелѣ, коли допались до „Вѣнка“, щѣ его уплѣвъ (1846. 1847) въ Вѣднѣ Иванъ Головацкій Русинамъ на обжинки. Мѣжь поезіями сего збѣрника подобались имъ найбѣльше творы Маркіяна Шашкевича и Никола Устіяновича. Тогдѣ почали они писати по-руску деякѣ думки й пѣснѣ, та показали ихъ Василеву Ильницькому, учителеву руской мовы въ гимназіи, котрый молоденькимъ поетамъ подавъ не одну добру раду щѣ-до ихъ напряду литературного. Въ 1851. р. засновавъ Климковичъ мѣжь молодежію гимназіяльною кружокъ литературный, „рускій Геликонъ“, одначе тогдѣшній директоръ не дозволивъ розвинутись симъ молодечимъ змаганнямъ словеснымъ. Саме-тогдѣ (1852) наставъ въ гимназіи Станиславѣвскѣй молодой талановитый учитель, Михайло Полянскій, теперѣшній професоръ гимназіи академичной у Львовѣ, щѣ почитуе ся однимъ зъ наилучшихъ педагогѣвъ въ Галичинѣ. Пѣдъ его умнымъ проводомъ Климковичъ придбавъ собѣ здорового погляду на свѣтъ и богато хосенныхъ вѣдомостей.

Въ Станиславовѣ живѣ Ксенофонтъ на квартирѣ у маляра Бильофа, и про-те черезъ кѣлька рокѣвъ вчивъ ся у него рисувати та малювати образки зъ природы и зъ свѣта звѣриногѣ. Хоча-жь у Климковича бувъ природный таланъ до поезіи и до красныхъ штукъ, то не мавъ бнѣ снаги до математики. Коли бдтакъ (1852) при екзаминовѣ зъ сего предмету одержавъ другу клясу, то покинувъ публичну школу и поѣхавъ до Струпкова, повѣту Надвѣрнянського, де батько его бувъ парохомъ. Тутъ ставъ бнѣ учитись приватно, хочачи зложити вступный испитъ до

VII. клясы. Але-жь ся его думка не могла осушитись, хочь де-хто зъ товаришѣвъ школьныхъ въ часѣ ферій школьныхъ помагавъ ему въ науцѣ. Тогдѣ займавъ ся ѓнѣ по-найбѣльше литературою и зладивъ рускій перекладъ деякихъ поезій Байрона, Залвского и Мицкевича. Вже тогдѣ полюбивъ ѓнѣ матѣрь-Русь горячимъ сердцемъ спѣваючи:

Все, ѓдколи узнавъ я Русь,
Огнемъ въ души моѣй затлѣло, —
И я за дѣло-пѣснь берусь, —
Малый уже берусь за дѣло,
Все, ѓдколи узнавъ я Русь¹⁾.

Крѣмъ поезій читавъ Климковичъ такожь этнографичнїй творы Шафарика и ѓдтакъ розглянувъ ся въ просторѣй славянщинѣ. А вже-жь треба було ему подумати про будущу свою долю, и про-те въ 1856. р. рѣшивъ ся вступити въ службу до финансової дирекціѣ въ Станиславовѣ. Хочь ѓдбувъ два экзамины (асистентскїй и контабулярнїй), то таки служивъ бесплатно чотыри роки (до р. 1860); тому-то покннувъ ѓнѣ службу финансову, та принявъ мѣсце діурниста въ староствѣ Станиславѡвскѡмъ. Тогдѣ навязувавъ ѓнѣ дружнїй взаимины зъ тямущими рускими гимназіястами въ Станиславовѣ, котрыхъ загрѣвавъ своимъ словомъ до патріотизму, та (1861) ставъ переписуватись зъ Богданомъ Дѣдицкимъ, редакторомъ „Слова“ у Львовѣ. Въ 1862. р. ставъ ѓнѣ помѡчникомъ Дѣдицкого въ редакціи и своими цѣнными статьями политичными пѡдносивъ въ гору стѡйнобсть сєи часописи. Одначе въ 1863. р. засновавъ ѓнѣ у Львовѣ литературно-политичнїй вѣстникъ пѡдъ назвою „Мета“²⁾, та въ переднѡмъ словѣ высказавъ ось-таку политичну свою програ-

¹⁾ „Вечерницѣ“, 1862; ч. 1.

²⁾ „Мету“ выдававъ Климковичъ правописію фонетичною.

му: „Скрѣзь у насъ чуѣтця потреба такого письма, щобъ було огнищемъ руськои народньої идеѣ, розбуджува-ло-бъ самовѣжу народню, причинялось до самостайного подвигнення народу зъ його упадку и до скорѣйшого роз-вою його духовной жизни и вещественного добра на усло-вахъ єдино-можливихъ, — на основѣ своєї народньої истоты“ (стор. 3.). Сю свою часопись выдававъ Климовичъ мѣсячными выпусками; именно въ 1863. р. напе-чатавъ ѳнъ чотыри выпуски, а 1864. р. тѣлько одинъ. Въ части литературной помѣщавъ ѳнъ тутъ поезіѣ и по-вѣсти Федьковича, повѣсти та историчнѣ статьи Кулѣша, поему Мордовця п. з. „Козаки и море“, поезіѣ Згарского и в.¹⁾ Въ 1865. р. була „Мета“ тѣлько политичною ча-сописью и вважалась орґаномъ якъ народовцѣвъ галиц-кихъ, такъ и Украинцѣвъ. Въ политичныхъ своихъ ста-тьяхъ Климовичъ заявлявъ здоровый поглядъ на ѳдно-сины Русинѣвъ-Украинцѣвъ до Полякѣвъ и Россіянъ, та въ загальѣ визначувавъ ся рутинною тямущого публи-циста.

Мѣжь-тымъ помѣщавъ ѳнъ лиричнѣ свои стихотворы въ литературной часописи „Вечерницѣ“²⁾. Коли-жь „Ме-та“ въ осени 1865. р. впала, то въ послѣднѣмъ числѣ сеи часописи розпрощавъ ся Климовичъ зѣ своими при-хильниками отъ-сими словами: „Сходимо зъ попріща

¹⁾ Въ „Метѣ“ (1863) друковавъ Климовичъ такожъ двѣ по-вѣсти Евгения Гребѣнки: „Можебылиця“ и „Такъ инодѣ люде женятця“ въ перекладѣ зъ мовы російскои.

²⁾ Пѣдъ лиричними стихотворами пѣдписувавъ ѳнъ себе въ „Вечерницяхъ“ (1862) часто псевдонимомъ „Иванъ Хма-ра“. — Редакторомъ „Вечерницѣ“ бувъ навпередѣ Федѣръ За-ревичъ (въ 1862. р. и въ начатку 1863. р.); ѳдтакъ 7. лютого 1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичъ, котрый вже въ дру-гой половинѣ р. 1862. бувъ головнымъ робѣтникомъ при редак-ції сего литературного письма.

зъ тою непоколебимою вѣрою, що нашъ народъ не вмре, не загине, мимо всякихъ ударѣвъ польскихъ и московскихъ централиствѣвъ, що мы колись встанемо до дальшої борѣбы могучій и сильній, що нашому народови за сїяє колись и то не въ далекомъ времени величнѣ будущина, що наша сила народнѣя забє сильнымъ и кипучимъ життємъ, и що нашъ народъ стане на рѣвнѣмъ ступени зъ другими бѣльше розвинутыми народами...“ (стор. 560).

Одтакъ Климковичъ вернувъ ся до Струпкова, де збиравъ народнїй цѣснѣ¹⁾ и займавъ ся перекладомъ Гомеровои Илїады на мову руску. На весну 1867. р. оженивъ ся ѣнъ зъ Мальвиною Германовскою въ Галичи, а по весѣлю выѣхавъ до Вѣднѣя, де ставъ „вторымъ“ редакторомъ политичнои часописи „Славянская заря“, посвященной „общеславянскимъ интересамъ“. Климковичъ, бувши дотѣль горячимъ патріотомъ-Украинцемъ, змѣнивъ наразъ свѣй напрямъ политичный и для кусника хлѣба ставъ служити московскимъ панславистамъ. Вже въ 2. числѣ сего журнала помѣстивъ ѣнъ (1867) свою статью: „Слѣдуетъ ли бытъ малорусскому вопросу?“ (стор. 37—43). Колишнїй завзятущїй противникъ „Москвы“ здвигъ зъ-нечевѣя хоругвь „объединеннѣя“ и самохѣтъ за напаствивъ давнѣйшїй свѣй идеаль народный. Осъ-що писавъ ѣнъ тогдѣ про ѣдносины Украинцѣвъ до Россїянъ: „Сформировались два противоположные лагера: въ одномъ стоитъ рѣшительное большинство образованной среды га-

¹⁾ Вже давнѣйше заявивъ Климковичъ деякими прозаичными письмами, що студїювавъ запопадливо устну словеснѣсть народну. Такъ въ „Вечерницяхъ“ (1862) помѣстивъ ѣнъ свою статью п. з. „Збирания забытковъ устной словесности“ (число 23. 25. и 26), — а въ „Метѣ“ (1863) писавъ про „живу словесность“ (стор. 159—163).

лицко-русскаго народа, которое стремится, соответственно историческому результату, къ принятію литературнаго русскаго языка, импющаго для русскихъ племенъ значеніе національнаго объединенія; въ другомъ же остальная часть образованной среды, состоящая болшею частью изъ молодежи, которая готова, основываясь на незначительныхъ отличительныхъ свойствахъ южнорусскаго нарчія, вызвать въ те першнюю пору, когда нтъ для того ни настоящей надобности, ни условій возможности, національный вопросъ южно-русскій....“ (стор. 41.)¹⁾.

Въ 1868. р. вернувъ ся Климковичъ до Львова и ставъ служити въ товариствѣ асекураційнѣмъ (Azienda assicuratrice). Небавомъ примиривъ ся ѓнъ зъ народовцями и коли Поляки думали святкувати 300-лѣтню рѣчницю Люблиньскои уніѣ, выдавъ ѓнъ брошуру п. з. „Protest der ruthenischen Nationalen gegen die allenfällige Deutung der sogenannten Lubliner Union“. (Львѣвъ 1869). — Опбеля вступивъ до банку рустикальнаго, де протекторомъ его бувъ Юліянъ Лаврѣвскій. Коли-жь сей вельми дѣяльный мужъ, будши вице-маршалкомъ галицкаго сойму, задумавъ уладити ѓдносины мѣжь Русинами и Поляками²⁾ и забажавъ засновати свѣй органъ полвтичный, то зъєднавъ ѓнъ собѣ Климковича для своихъ проектѣвъ угодovýchъ и передавъ ему редакцію часописи „Основа“. А по-за-якъ Климковичъ не хотѣвъ явно ѓдѣюкромитись ѓдѣ народовцѣвъ, котрымъ проектована политвка Лавровскаго не внодобалась, то въ 1870. и 1871. р. номинальнымъ редакторомъ бувъ Федѣръ Леонтовичъ, та ажъ въ кѣнци 1872. р. и ѓдтакъ въ 1873. р. принявъ ѓнъ ролю редактора одвѣчального.

¹⁾ Сю статью перепечатавъ Венедиктъ Площанскій у „Словѣ“, 1871; ч. 68—69.

²⁾ Про угодову политику Юліяна Лаврѣвскаго гляди II., стор. 46—47.

Коли-жь „Основа“ 14. серпня 1872. р. перестала виходити, то Климковичь одтягнувъ ся одъ участи въ житю политичнѣмъ, хотячи оддаватись тихѡй праці на поли литературы руской, и лишъ деколи дописувавъ до рускихъ часописей. Въ кѡнци 1879. р. взявъ ся за важне дѣло: се задумавъ онъ народамъ захѡдной Европы показати богацтво нашої литературы и ставъ переводити поезіѣ Тараса Шевченка на мову нѣмецку. Переложивъ отже „Гайдамакѡвъ“, „Гамалію“, „Тополю“ и богато поменшихъ думъ¹⁾; иначе не всиѣвъ надруковати сихъ своихъ перекладѡвъ. Онъ умеръ у Львовѣ 7. (19.) мая 1881. р.

Коли Климковичь въ политичныхъ писаняхъ занастивъ добру славу тямущого публициста, прихилившись въ 1867. р. до московскихъ панславистѡвъ, то въ поетичныхъ своихъ творахъ зъявлявъ онъ все горячій патріотизмъ. Свои стихотворы помѣщавъ онъ въ „Зорѣ галицкѡй“, „Словѣ“, „Галичанинѣ“, въ „Вечерницяхъ“, „Нивѣ“, „Русалцѣ“, „Правдѣ“ та въ иншихъ часописяхъ. Першіѣ его поезіѣ надруковано въ „Зорѣ галицкѡй“ 1855. р. Въ стихотворахъ „Сонъ“ (ч. 6) и „Мелодцеви“ (ч. 20) добачаемо наклѡнъ молодого поета до байронизму, а вже-жь въ третѣмъ вѣршу „До ѡтчины“ (ч. 24) видно вилывъ рѡдныхъ взѡрцѣвъ поетичныхъ. До краснихъ лиричныхъ его поезій належать: „До зѡрки“²⁾ и „Въ 25-лѣтній юбилей вступленя на тронъ цѣсаря Франціска-Іосифа I.“³⁾ Вельми патріотичніѣ суть его стихотворы „На вѣчну память Тарасови“⁴⁾ и „Великѣ роковини“⁵⁾. Особливо

1) Климковичь переложивъ на мову нѣмецку такожь повѣсть Марка Вовчка п. з. „Сестра“.

2) „Вечерницѣ“, 1862; число 8.

3) „Правда“, 1873; число 20.

4) „Вечерницѣ“, 1863; число 9. — „Русалка“, 1886., ч. 10.

5) „Слово“, 1863; число 5.

въ „Великихъ роковинахъ“ згадуючи про тисячлѣтне иѣствоване Руси заявивъ поетъ, що галицкою Руси не розлучать ѡдъ Украины нѣ кордоны, нѣ хиньскѣ мурѣ, и ѡд-такъ покликуювавъ до землякѡвъ, щобъ жили мѣжь собою въ згодѣ и любовѣ. Осъ и важнѣйшѣ частинѣ сего гарного стихотвору :

Вѣкѡвъ десятокъ по-надъ Русью
Неначе блискавка майнувъ. — —

Отъ и сегодня намъ зѡйшла,
Якъ тысячь лѣтъ що-день сходилѣ,
Досвѣтня зоря; зновъ зѡйшла, —
Зѡйшла, на край сей подивилѣсь,
На край замраченый въ туманѣ,
Щѡ розстеливъ ся скрѡзь гень-гень,
Изъ-ѡдъ Дону та ажъ до Сяну,
Изъ-пѡдъ Кавказу за Карпатъ,
До Чорноморя ѡдъ Есманѣ, —
Та й, подививши ся онятно
У небо, наче капля въ море,
Вернула ся...

О ясна зоре!

Коли до Господа вернула,
Молись єму за сей нашъ край :
Нехай змилується, — нехай,
Чого лѣтъ тысячь въ насъ не було,
Вернеться внятъ — нашъ тихій рай! — —

А родину розлучити,
Нѣхто не розлучить :
Не розлучать горы, море,
А не-то-що Збручѣ;
Не розлучать государства,
Берла и короны :

Не розлучать хиньскій мурѣ,
 А не-то кордоны
 Розлучили-бъ!...

Стихи Климковича визначають ся въ загалѣ великою силою поетичного слова не тѣлько въ перекладахъ, а ле й въ переспѣвахъ чужихъ поезій. Вдатними вважають ся его переспѣвы „еврейскихъ спѣванокъ Байрона“, помѣщені въ „Вечерницяхъ“ (1862). Сюды належать: а) „Ранняя смерть“; б) „Слава поляглого“; в) „Розорене Єрусалима“; г) „На рѣкахъ Вавилонскихъ“; д) „Видѣня Бельсазара“; е) „Иродове горе“. — Опроче зладивъ Климковичъ такожъ гарный переспѣвъ частини Гомерової Іліады, та въ „Основѣ“¹⁾ надруковавъ „спѣвъ першій“ сего епичного стихотвору.

Въ 1864. р. ставъ Климковичъ видавати „Руську Читальню“, хоча чи напечатати деякі книжки беллетристичного змісту, такъ переклады, якъ и перекладыви. Навпередъ задумавъ онъ друковати переклады зъ російскихъ творѣвъ Гоголя, Гребѣнки й Квѣтки, а ѳдтакъ радъ бувъ переводити на мову украиньску такожъ романы Вальтеръ-Скотта, письма Авербаха и и. Такъ отже видавъ онъ у Львовѣ (1864—1865) сѣмь книжочокъ „Руської Читальни“, котрі слѣдують въ ось-тѣмъ порядку: № I. и II. Чайковскій. Романъ (зъ козацької старины) Евгенія Гребѣнки въ двохъ частяхъ. Зъ московьської мовы перевѣвъ Ксенофонтъ Климковичъ. Львѣвъ 1864. — № III. Циганы. Драма Осипа Корженьовьського въ 5 дѣяхъ. Зъ польского переложивъ Д. Лозовьскій (Павлинъ Свѣнцицькій). Львѣвъ 1864. — № IV. Шельменко наймитъ. Комедія Григорія Основяненка-Квѣтки въ 5 дѣяхъ. Зъ московьської мовы окрѣмъ роля Шельменка перевѣвъ Кс. Климковичъ. Львѣвъ 1864. — № V. Косове

¹⁾ „Основа“, Львѣвъ 1871; число 1. 2. 12. 13.

поле. Повѣсть Прокопа Хохолушка. Перевѣвъ зъ чеського Левъ Лопатынскій. Львѣвъ 1864. — № VI и VII. Вечеры на хуторѣ близь Диканьки. Повѣсти М. Гоголя. Перевѣвъ зъ московскаго Кс. Климковичъ. Томъ I. и II. Львѣвъ 1865. — Одаткъ приладивъ Климковичъ до друку ще слѣдующій переклады: 1) Верховинцѣ. Драма Осипа Корженевскаго. Перевѣвъ зъ польскаго Кс. Климковичъ. — 2) Мертвецъ-Збытошникъ. Комедія Гривгорія Квѣтки. Перевѣвъ зъ московскаго Кс. Климковичъ. — 3) Грушенкѣвъ зять. Комедія. Переначивъ зъ французскаго Кс. Климковичъ.

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльність талановитого и вельми трудящаго письменника, котрый мѣгъ заняти одно зъ передовыхъ мѣецъ въ галицко-рускѣй словесности, коли-бъ вызначувавъ ся бѣльшою постѣйностію своєю вдачѣ и коли-бъ въ житію зазнавъ лучшой долѣ.

10. Осипъ Федьковичъ¹⁾.

На Буковинѣ було смутно-невесело, неначе-бъ все житє народне й просвѣтне занастилось на вѣки. Коли въ галицкѣй Руси (1848) поблагословилося на свѣтъ яс-

¹⁾ Важнѣйша литература: а) Автобіографія („Поезія Іосифа Федьковича“. Часть первая. Львовъ 1862. въ переднѣмъ словѣ Богдана Дѣдицкого, стор. X—XVI). — б) Михайла Драгоманова „Передне слово про галицко-руське письменство“ въ выданю „Повѣстей Осипа Федьковича“. Кієвъ 1876; стор. I—LVI. — в) „Осипъ-Юрій Федьковичъ“. Кѣлька слѣвъ по поводу 25-лѣтнаго юбилей его литературной дѣяльности. Стаття Івана Франка въ „Зорѣ“, 1886; число 13. и 14., стор. 236—237. — г) „Рѣчниця двадцятьпятилѣтнои литературной дѣяльности Осипа Федьковича, празнована литературнымъ товариствомъ Руска Бесѣда въ Чернівцяхъ дня 24. червня (6. липня) 1886. (Прилога до 13. числа II. рочника „Буковини“). — д) „Въ XXV-тї роковини литературной дѣяльности буковинскаго кобзаря Осипа Федьковича“. („Дѣло“, 1886; число 69). — е) „Оглядъ житя и творѣвъ

ний, то на Буковинѣ тьма тьмуца покрывала заковязлу землицю, такъ що руска батьківщина зъявлялась мовь-то великимъ кладовищемъ. Ажъ ось на провесну рановъ-ранцѣ зчезли густі мраки и въ буковиньскихъ лѣсахъ залящѣло щекотанѣ солов'я, що заспѣвавъ чудову пѣсню воскресну. То не солов'їй бувъ вѣстникомъ першого весняного дня, то Федьковичъ животворнымъ словомъ своихъ пѣсень будивъ земляковъ изъ сну вѣкового...

Осипъ (Доминикъ) Гордынський Федьковичъ¹⁾ родивъ ся 8. серпня 1834. р. на Буковинѣ въ Сторонци-Путиловѣ, повѣту Выжницкого мѣжъ Гуцулами. Батько его бувъ мандаторомъ въ горахъ Путивловскихъ. Мати-жь була дочкою православного священника, Ганицкого, що бувъ парохомъ коло Путилова²⁾. Впередь була она оддалась за Николу Дашкевича, що бувъ православнымъ священникомъ на Буковинѣ и по двохъ рокахъ житя подружного померъ. Одтакъ въ гарну вдову влюбивъ ся Гор-

Юрія Федьковича“. Написавъ Олександръ Барвѣнський („Ватра“. Літературный Збѣрникъ. Выдавъ Василь Лукичъ. Въ Стрию 1887; стор. 135—142). — ж) „Kartka z dziejów literatury małopolskiej“. Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza. Napisał Wł. Ma(ślak). („Nowa Reforma“. Kraków, 1886; № 152. 153.). — з) „Осипъ-Юрій [Игорь] Гордынський [Городенчукъ]-Федьковичъ“. („Зоря“, 1888; число 2., статья Григорія Цеглинського, стор. 32—35.) — и) „Причинки до біографіи Осипа Федьковича“. („Зоря“, 1888; число 2., статья Тита Реваковича, стор. 35—36). — і) „Причинокъ до біографіи Осипа Федьковича“. („Зоря“, 1888; число 8., статья Евстахія Цурковського, стор. 143—144).

¹⁾ Авторъ сеи исторіи литературы одержавъ бдѣ професора Стефана Смаля-Стоцкого звѣстку, що буковиньскій поетъ звавъ ся: „Осипъ (Доминикъ) Гордынський Ritter von Федьковичъ“. — Федьковичъ звавъ себе такожъ Юріємъ та Игоромъ.

²⁾ Сынъ Ганицкого есть теперь священникомъ въ Сергіяхъ за Путиловомъ.

дыньскій и оженивъ ся зъ нею. Зъ сею подругою живъ ѓнъ кблъка лѣтъ, и хочъ були въ нихъ дѣти, кинувъ родину въ горахъ, не журачись дальшою єи долею. Се була на скрѣзь шляхоцка, горда натура. Опѣсля бувъ ѓнъ директоромъ въ буковиньскѣй табули краевѣй, и хочъ дождавъ ся славы свого сына Осипа, то не любивъ єго и не живъ зъ нимъ. Тѣлько добра зъ него було, що лишивъ нашому поетови хорошу реальнѣсть. ѓнъ померъ въ 70-хъ рокахъ.

Мати Осипа була православна, а отець-уніять уважавъ себе латинникомъ. Дѣтваку Осипа охрестивъ священикъ православный, але заходами батька вписано єго въ метрику кєєндза латиньского. Крѣмъ Осипа було у єго родителѣвъ ще четверо дѣтей: одинъ братъ (старшій) и три сестры¹⁾. Коли батько покинувъ свою родину, то добра й невсыпуща мати займалась хозяйствомъ, пѣклувалась долею своихъ дѣточокъ, та наганяла ихъ до науки, говорячи разъ-у-разъ: „дѣти вчѣть ся!“ Осипъ учивъ ся въ Путиловѣ у дяка Лукаша, та переймивъ ѓдъ него церковну грамоту. Той-то дякъ пивъ безъ тямки и пьяный побивавъ часто хлопцѣвъ; одначе разъ они поповбили єго й повтѣкали изъ школы. А вже-жъ въ нормальнѣй школѣ Осипъ мабуть не вчивъ ся; се бо згадує ѓнъ самъ, що „въ нѣмецкѣй школы не ходивъ“, та зове себе „неукомъ Черногѣря“²⁾.

¹⁾ Одну свою сестру, Катрю, помянувъ поеть у „спѣванцѣ“, котру зложивъ „для такихъ, що кохались, а не пѣбрали ся“. Мѣжъ иншимъ сказавъ ѓнъ про єю свою сестру отъ-се: „Да и красна-жъ бо була, красна, знай, та зѣронька ясна, що на широкому небѣ межи уєма сіє!“ („Нива“, Львѣвъ 1865; число 15., стор. 235—236).

²⁾ „Зъ окрушкѣвъ Ю. Федьковича“. („Правда“, 1868; ч. 35., стор. 414).

Старшій братъ Осипа бувъ литографомъ въ Яссахъ на Молдавѣ, забогатѣвъ пѣзнѣйше, ба й ставъ перевертнемъ, Румуномъ, прозвавши себе „Грігорій Атані“. Коли-жъ три сестры померли, то Осипъ, поховавши ихъ, пѣшовъ въ наддунайскій краѣ, глядѣти хлѣба. Про тѣ часы свого сумовитого сирѣтства спѣвавъ онъ пѣзнѣйше:

Нѣ родини, нѣ дружини, — бо сестричка вмерла,
 Шо тѣй бѣднѣй сиротинѣ слезы часомъ втерла; —
 Такъ пѣшовъ я въ свѣтъ широкій за кавалкомъ хлѣба, —
 Ахъ, неразъ я мусѣвъ чути: цѣба, хлопче, цѣба!¹⁾

Въ Яссахъ живъ Осипъ въ наймахъ у свого брата Грігорія, а потѣмъ ставъ служити у богатой боярки „Бранкованиці“, щѣ була великою добродѣйкою бѣднихъ и безталаннихъ людей. У неї живъ онъ до 18. року. Въ серпни 1852. р. взяли его до вѣйска, а по-за-якъ не було въ него паспорту, то вписали его Федьковичемъ въ рекруты²⁾.

Будучи жовняромъ Федьковичъ учивъ ся по-нѣмецки читати въ школѣ вѣйсковѣй пѣдъ проводомъ фельдфебля Баранецкого, та небавомъ навчивъ ся й говорити по-нѣмецки³⁾. Опѣсля капитанъ Аппель полюбивши Федь-

¹⁾ „Поезїи Юсифа Федьковича“. Часть I., стор. 3.

²⁾ Въ листѣ до Данила Танячкевича писавъ поетъ (1874) отъ-се: „Я ся зъ дому не называю Осипъ Федьковичъ, але Юрїй Коссованъ, ци, якъ мене дома звали, „Коссованючокъ“. Федьковичемъ то мене лишъ въ рекруты вписали, бо мене, знаєте, безъ паса зъ Мольдовы выдали“. Опроче звѣстно, щѣ Федьковичъ называвъ себе „Городенчукомъ“.

³⁾ Сю звѣстку записавъ Титъ Реваковичъ въ 1885. р. зъ устъ самого поета. („Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 35.) Годъ отже порозумѣти, чому Федьковичъ пише въ автобіографїи, мабуть-то вже передше въ Молдавіи одинъ нѣмецкій маляръ Р. обѣзнавъ его не лишъ зъ мовою и поезїєю нѣмецкою, але й зъ поезїєю испанскою! („Поезїи Юсифа Федьковича“; часть I., стор. XI.)

ковича дававъ ему читати книжки и вчивъ его що-день по-Французки.

Поетъ згадує въ автобіографіи (стор. XII), що бдѣ старшої сестры дома навчивъ ся багато казокъ и пѣсень руско-народныхъ. Одаткъ тѣ пѣснѣ спѣвавъ онъ mezi своими камратами, а иногдѣ розказувавъ имъ сестринѣ казки, або оповѣдавъ про свои вандрѣвки по Волощинѣ¹⁾. Але-жь не довго тривали тѣ щасливѣ часы, бо Федьковичъ ставъ небавомъ старшимъ мѣжь товаришами, а 19. квѣтня 1859. р. поставлено его официромъ. Того року заворушилась вѣйна Сардиніѣ и Франціѣ зъ Австрією, и одтакъ Федьковичъ бувъ (15. червня) въ битвѣ пѣдъ Кастенедолью. Про сю крѣваву битву спѣмнувъ онъ у спѣванцѣ „Пѣдъ Кастенедольевъ“, покликуючи до своєи матери :

Подиви-жь ты ся, мати !
 На жовнярскѣ кабаты :
 Вся кабатина
 Кровь и калина, —
 Ты мя гѣдна пѣзнати?...²⁾

Не знати тѣлько, чи Федьковичъ бравъ справдѣ участь въ битвѣ пѣдъ Маджентою и пѣдъ Сольфериномъ. Титови Реваковичеви сказавъ онъ лишъ отъ-се : „Бувъ я въ битвѣ пѣдъ Кастенедолью“³⁾. А вже-жь написавъ онъ думку п. з. „Пѣдъ Магентовъ“⁴⁾, въ котрѣй подекуды находимо тѣ самѣ слова, щѣ й въ спѣванцѣ „Пѣдъ Ка-

¹⁾ Въ автобіографіи каже поетъ (стор. XIII.), що бдбувавъ вандрѣвки такожъ по Сербіи и по Украинѣ.

²⁾ „Поезіи“, часть I., стор. 48—50.

³⁾ „Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 36.

⁴⁾ „Slovo na slovo do Redaktora Slova“. Czernivci, 1861; стор. 5—7 (ненумер.). Порѣвн. „Поезіи Юсифа Федьковича“. Часть I., стор. 52—57.

стенедолевъ“. Въ „Нивѣ“-жъ замѣщено статью Федьковича „Буковиньскій пѣснѣ“, де ѓнъ мѣжъ иншимъ осьтаке пише: „Пѓдъ Солфериновъ били ся мы одъ самого досвѣта ажъ въ темну нѓчь. Боже! що бились! — не то що, але зубами кусались, — такъ бились!“¹⁾

Вернувшись въ лѣтѣ 1859. р. зъ Италіѣ до Черновець Федьковичъ пѓзнавъ ся зъ нѣмецкимъ поетомъ Ернестомъ Рудольфомъ Найбаверомъ, що бувъ профессоромъ исторіѣ и нѣмецкого языка въ гимназіѣ Черновецкѓй. Се бувъ мужъ вельми свѣчний и людяный, що вмѣвъ розпѓзнати й оцѣнити правдивый таланъ. Такъ отже мѣжъ Найбаверомъ а Федьковичемъ завязалась скоро щира приязнь: тому честному Нѣмцеву читавъ Федьковичъ свои нѣмецкѓи думы, котрѓ писавъ ще въ Молдавіѣ, и ѓдтакъ сказавъ ему Найбаверъ, що ѓнъ въ „лирицѣ“ зъ кождымъ нѣмецкимъ поетомъ може мѣряти ся!“

Въ тѓмъ (1859) роцѣ навчивъ ся ѓнъ по-руски писати ѓдъ Антона Кобыляньского²⁾ и Костя Горбалья³⁾. Саме-тогдѣ Кобыляньскѓи спонукувавъ Федьковича, щобъ написавъ по-руски якѓи стихотвѓръ, та довѣдавъ ся ѓдъ поэта, що ѓнъ уже въ Италіѣ, въ таборѣ пѓдъ Касано, написавъ думку „Нѓчлѣгъ“⁴⁾. Сесея гарна думка вподобалась Кобыляньскому такъ дуже, що просивъ Федьковича, щобъ ему кѓлька думокъ до его „Слова на Слово“ написавъ. Федьковичъ волилъ волю Кобыляньского, ко-

¹⁾ „Нива“. Науково-литературна часопись. Редакторъ и выдавецъ Константинъ Горбаль. Львѣвъ, 1865; число 8., стор. 121.

²⁾ Анто́нъ Кобыляньскѓи бувъ тогдѣ молодымъ литераторомъ рускимъ.

³⁾ Кость Горбаль выдававъ у Львовѣ 1865. р. „Ниву“. Теперъ ѣсть ѓнъ профессоромъ реальнои гимназіѣ въ Стрию.

⁴⁾ Думку „Нѓчлѣгъ“ надруковавъ Дѣдицкѓи у „Словѣ“ 1861. р. ч. 87., 1862. р. ч. 13., въ „Галичанинѣ“ 1862. р., вып. I, стор. 13. и въ збѣрнику поезіѣ Федьковича (1862), стор. 48.

трый ѳдтакъ въ Чернѳвцяхъ 1861. р. выдавъ „Slovo na slovo do Redaktora Slova“¹⁾. Коли той письменникъ надруковавъ першій стихотворы Федьковича, то поеть роздававъ ихъ мѣжь рускихъ молодцѣвъ-воякѳвъ, „котрымъ ѳнь тѳлько щасливыхъ годинъ своего жиятя бувъ винаенъ“²⁾. Не спостягъ ѳнь тыхъ пѣсенъ розѳселати, якъ ось (въ зимѣ 1861) перемѣщено тую дивизию, въ котрѳй служивъ, зъ Буковины до Семигороду. Въ Ардали занемѳгъ поеть, и бувши прикованымъ до ложа недуги написавъ усѣ тоті пѣсенѣ й думки, котрѳ опѳсля (1862) Дѣдицкїй напечатавъ у Львовѣ п. з. „Поезїи Юсифа Федьковича“. Часть I. ѳдтакъ поеть попавъ опять въ недугу на самъ новий рѳкъ 1863. Въ пятницю вечеръ 11. сѣчня (1863) молода громада руска у Львовѣ одержала ѳдъ Федьковича осьтаке письмо: „Лежу въ лѳжку, та чекаю смерти. На самъ нашъ новий рѳкъ занепавъ я дуже сильно — „Lungen- und Rippenfellentzundung“. Якъ не загину, то ѳдпишу. — Робѣть, щѳ ваша воля та й ласка. — Прощайте, браття мои!“³⁾

Та не загинувъ першїй поеть буковиньскїй! Провидѣнє зберегло его тогдѣ ѳдъ смерти, щѳбъ выспѣвавъ всѣ тї пѣсенѣ й думки, котрыми справдѣ збудивъ свою батькѳвщину ѳдъ вѣкового сну до нового жиятя просвѣтного й суспѳбно-нацїонального.

1) Кобыляньскїй написавъ свое „Slovo“ на „Слово“, часопись политичну, котру въ 1861. р. у Львовѣ ставъ выдавати Богданъ Дѣдицкїй. — Кобыляньскїй писавъ такожъ деякї поезїйки, а въ 1874. р. зладивъ перекладъ Евангелїя св. Луки на мову руску. (Гляди II., стор. 154., зѣмѣт. 3.)

2) „Автобїографїя“, стор. XIV.

3) „Вечерницѣ, литературне письмо для забавы и науки“. 1863: число 3., стор. 17. — На другѳй сторонѣ листу написано було чужимъ письмомъ: „Es ist alles veranlasst worden, dass sammliche Schriften und Notizen seiner Zeit an die Redaktion der Weczernyci gelangen“.

Зъ вѣйска вийшовъ ѓнъ до дому въ великій пѣсть 1863. р., по-за-якъ занедужавъ сильно на очи. Свою стареньку неньку заставъ ще живу, але въ великій бѣдности и въ горюваню. И не довго натѣшивъ ся нею, бо въ сѣчню 1864. р. поховавъ єѣ въ сыру землю. Мѣжь-тымъ помѣщавъ ѓнъ (1862—1865) свои поезіѣ и повѣсти въ „Вечерницяхъ“, „Метѣ“ и въ „Нивѣ“. Въ 1864. р. гуцульскій громады Кимполюнїскаго околу выбрали Фѣдьковича въ сервитутову комисію своимъ заступникомъ. Въ 1866. р. поставлено єго вѣйтомъ Сторонецкимъ, а въ 1867. р. именовано єго окужнимъ шкѣльнымъ инспекторомъ. На сѣмъ новѣмъ становищи Фѣдьковичъ дбавъ дуже про школы, старавъ ся запопадливо, щѣбъ поставити въ нихъ руску мову выкладовою, и въ сѣй справѣ выславъ ѓнъ меморіаль до тогдѣшнього министерства просвѣты. Хоча-жь Фѣдьковичъ въ тѣмъ часѣ громадскими и шкѣльными справами займавъ ся трохи-не безъ вину, то все-таки не покидавъ свои музы и въ 1867. та 1868. р. выдавъ ѓнъ въ Коломыи свои „Поезіѣ“ въ трѣохъ частяхъ. Та й въ „Правдѣ“ помѣщавъ ѓнъ (1867. 1868) свои повѣсти и стихотворы.

Вѣйтомъ бувъ ѓнъ пять рокѣвъ, се-бѣ-то до 1871. р. Рѣкъ опѣсля (1872) изъ-за рѣзнихъ интригъ подякувавъ ѓнъ за инспекторство и выѣхавъ до Львова. Се бо выдѣлъ товариства „Просвѣта“ запросивъ єго, занятись у Львовѣ издавництвомъ книжочокъ популярныхъ. И ось 22. липня 1872. р. приѣхавъ въ столицю Галичины кременный, чорнявый гуцуль високаго росту, щѣ означувавъ ся гарнымъ одягомъ простонароднымъ¹⁾. Се бувъ Осипъ Фѣдьковичъ. Молода громада руска повитала єго

¹⁾ Поетъ одягавъ ся въ короткій гуцульскій сердакъ, а на головѣ носивъ широкій гуцульскій брыль. Дома-жь сидѣвъ все въ короткѣмъ кожушку.

сердечно й часто бачила его въ гостинѣ у д-ра Корнила Сушкевича. Выдѣлы товариства „Просвѣта“ и „Руска Бесѣда“ запоручили ему рѣчно 500 зол. р.¹⁾ пѣдъ тою вымѣнкою, щобъ ѓнъ въ однѣмъ роцѣ выстачивъ письменного матеріялу на 24 друкованѣ листы, се бѣ-то оба выдѣлы умовились зъ Федьковичемъ, щобъ выстачивъ 12 листѣвъ змѣсту популярно-просвѣтного, а 12 листѣвъ беллетристичного, подаючи переклады цѣннѣйшихъ творѣвъ драматичныхъ. Та отъ, свободна й поетична душа Федьковича не могла навикнути до канцелярійныхъ формъ товариства „Просвѣта“; — нерадо пѣддававъ ся ѓнъ авторитетови критикѣвъ, ба, въ сѣчни 1874. р. заявивъ выдѣлови „Просвѣты“ ось-таку свою гадку: „Я писати не думаю на тото, абы мали литературнѣ монополисты критиковати“. Одтакъ въ сѣчни 1874. р. розвязано контрактъ зъ Федьковичемъ, и поетъ выѣхавъ изъ Львова, де, якъ казавъ, чотырнацять „чорныхъ“ мѣсяцѣвъ перебувъ.

Вже въ другѣмъ роцѣ побуту свого вѣ Львовѣ поетъ чувъ ся чужимъ середъ людей, щѣ его вельми любили й поважали. Найбѣльшимъ мабуть его щастемъ у Львовѣ було, коли мѣгъ на самотѣ сидѣти цѣлыми годинами, та коли граючи на лирѣ спѣвавъ пѣсенѣ народнѣ²⁾. Рѣдко коли выѣзжавъ изъ Львова въ сусѣднѣ села. А вже-жъ въ 1873. р. приѣхавъ на великдень въ гостѣ до Остапа Цурковского, завѣдателя капелянѣ въ Дмитровичахъ, повѣту Львѣвского. Въ дружнѣй розмовѣ сказавъ ѓнъ до сего панъ-отця мѣжъ иншимъ отъ-се: „Нарѣдъ се наша вся сила; его стараймо ся просвѣтити и здвигнути, пригорнути до себе!³⁾ Та й щиро любивъ поетъ хлѣборо-

¹⁾ Оба тѣ товариства платили Федьковичеви въ первѣмъ роцѣ, се-бѣ-то до липня 1873. р. по 250 зр. Въ другѣмъ роцѣ выдѣлъ „Руской Бесѣды“ не мѣгъ вже платити умовленихъ 250 зр.

²⁾ „Дѣло“, 1886; число 63, фелетонъ.

³⁾ „Зоря“, 1888; стор. 143.

бѣвъ, добачаючи въ нихъ накорѣнокъ Руси. Въ Дмитровичахъ ходивъ ѓнъ по сѣльскихъ хатахъ и обѣймавъ любовою найменшого свого брата. Тогдѣ спонукувавъ ѓнъ тамошнихъ громадянъ, щобъ навчилися спѣвати пѣснѣ й думы при звукахъ лиры. Такимъ спѣвомъ могли-бъ они, по єго думцѣ, хосенно впливати на пѣднесенє занашченого свого побуту суспѣльного, по-за-якѣ въ часѣ вѣльнѣмъ ѓдъ роботы найшли-бъ хосенну забаву и ѓдвернули-бъ ся легко ѓдъ пѣнянства.

Коли-жъ поетъ не мѣгъ стерпѣти критикѣвъ-професорѣвъ, то зъ-годомъ-перегодомъ ѓдвернувъ ся ѓдъ рускихъ громадянъ у Львовѣ. Така вже була єго вдача, що не мѣгъ забути вѣянои обиды. Осъ щѣ пише ѓнъ самъ про себе: „Я вже таку натуру маю зъ роду, що дуже багато треба, абы мене розсердити; але якъ мене вже хто уразить до живого, такъ мое серце вже не обернеть ся, поки свѣта“¹⁾.

Вернувшись на Буковину Федьковичъ дѣждавъ ся небавомъ виданя своихъ повѣстей. Ихъ зѣбравъ Михайло Драгоманѣвъ и надруковавъ въ Кієвѣ 1876. р. вразъ зъ першимъ своимъ словомъ про галицько-руське письменство (8^о, сторѣнъ LVI + 95). Мѣжь-тымъ удержувавъ поетъ письменну кореспонденцію зѣ своими приятелями и въ листѣ до Данила Таячкєвича писавъ (1874) отъ-се: „Мое щастє въ Буковинѣ у горахъ, а коли не въ горахъ, то все-таки у Буковинѣ межи Днѣстромъ и Прутомъ. Хто не може на Украину, та тамъ ся народного духа учити, то най иде въ руску Буковину!“

Тогдѣ читавъ ѓнъ Ивана Левицького „Свѣтоглядъ украинського народа“²⁾ и д-ра Климѣ Ганкєвича „Grund-

¹⁾ „Повѣстї Осипа Федьковича“. Кієвъ 1876; стор. 19.

²⁾ „Правда“, письмо литературно-политичне. Рочникъ IX. У Львові, 1876; число 1—23.

züge der slawischen Philosophie¹⁾. О́дтакъ забажавъ заня- тись студіями философичными. И отъ, ставъ онъ читати творы нѣмецкого философа, Артура Шопенгавера, ко- трый будучи пессимистомъ любувавъ ся въ мистичнѣмъ свѣтоглядѣ²⁾. По-за-якъ философичнѣ письма Шопенга- вера вызначують ся мовою цвѣтистою и поетичною, то Федьковичъ полюбивъ ихъ вельми й переймивъ ся зо- веѣмъ пессимизмомъ сего нѣмецкого философа. Сей но- вый свѣтоглядъ буковиньского поета проявляе ся въ дея- кихъ стихотворахъ, особливо-жь въ трагедіи „Довбушь“, котру надруковано 1877. р. въ буковиньскѣмъ альманаху „Руська хата“³⁾. И справдѣ мистичный свѣтоглядъ Шо- пенгавера бувъ Федьковичеву дуже по-нутру, тому-що онъ вже зъ природы зъявлявъ наклѣнъ до самоты й за- думы. Про-те займавъ ся онъ иногдѣ астрологією та во- рожбицтвомъ, одначе кѣлька рокѣвъ передъ смертію о- свободивъ ся ѳдъ всякого мистицизму.

Коли Буковина заходами Федьковича пробудилась до нового жита просвѣтного й національного, то сей пер- шій будитель своихъ землякѣвъ обнявъ въ Чернѣвцяхъ редакцію „Буковины“, часописи политичной и науковой для руского народа. Перше число сеи патріотичной ча- сописи явилось 1. сѣчня 1885. р. Пѣдъ хоруговъ Федь- ковича стали горнутись всѣ тямущі народовцѣ буковинь- скій, що смѣло боронили свою батькѣвшину супроти ру- муньскихъ и московскихъ централистоѣвъ.

¹⁾ „Grundzüge der slawischen Philosophie“ von Dr. Clemens Han- kiewicz. I. II. Heft. Krakau und Lemberg, 1869.

²⁾ Авторъ сеи исторіѣ литературы дѣзнавъ ся ѳдъ д-ра Кли- ма Ганкевича, що Федьковичъ любувавъ ся въ философичныхъ письмахъ Шопенгавера. Головнымъ творомъ сего философа есть „Die Welt als Wille und Vorstellung“.

³⁾ Наклѣнъ до мистицизму зъявивъ поетъ уже въ першѣй редакціи „дивоглядѣ Довбушь“. („Правда“, 1869; число 13—35.)

Одтакъ 24. червня (6. липня) 1886. р. буковиньска и галицка Русь сказала велике спасибѣгъ спѣвакови гуцульщины, борцеви за долю й волю руско-украиньского народу. Въ той-то день святковано въ Чернівцяхъ двадцять-пяти-лѣтній роковины его хосенной дѣяльности. Одтакъ першому просвѣтителю Буковины товариство „Просвѣта“ послало ось-такій поклѣнъ: „Соловѣви зеленой Буковины, Осипови Федьковичеви, члены товариства „Просвѣта“ заявляють сердечный привѣтъ въ нынѣшній день ювильейный и покликують радѣсно: „Утн, батьку, орле сизый!“ Нехай творча сила твого вѣщого духа буде искрою божого огню, щѣ засіє свѣтломъ просвѣты на зеленой Буковинѣ. Спѣвай ще довго въ хосенъ цѣлон Русь-Украины, щобы твоя животворна пѣсня воскресила зъ темноты и тыхъ незрячихъ братѣвъ, щѣ не вѣрять ще въ лучшу будучнѣсть нашего двадцать-миліонного народу, котрый по воли провидѣня єсть сердцемъ въ величнѣмъ тѣлѣ матери Славы!...“ Заслужену честь ѣддавъ ювильятови на литературно-вокальнѣмъ вечерку профессоръ Стефанъ Смаль-Стоцкій, сказавши въ ѣдчитѣ своѣмъ мѣжь иншимъ ось-таке: „Заслуги Федьковича для Буковины величезнѣй и черезъ то, щѣ ѣнъ розвѣявъ у насъ темряву вузкоглядности, щѣ ѣнъ першій показавъ, щѣ намъ нема щѣ ѣддѣлювати ся ѣдъ рѣднихъ братѣвъ въ Галичинѣ, на Украинѣ, бо мы одинъ нарѣдъ, одна наша мати, одинъ нашъ языкъ. Своими творами звеличивъ ѣнъ Буковину на всю Русь, а якъ ѣнъ єѣ любить, докажемъ того кожде его слово“...¹⁾

Доживши такого великого свята въ житю своѣмъ Федьковичъ заявивъ сейчасъ своимъ землякамъ сердечну вдяку за тее, щѣ помянули его незлымъ-тихимъ словомъ. Ось и важнѣйшій слова его ѣдповѣди: „Довелось менѣ

¹⁾ Прилога до 13. ч. II. рочника „Буковины“; стор. 5.

дбждати великои несподѣванки въ житю, великои чести за мой скромнй и невеликй труды на поли нашої литературы. Я не въ силѣ высказати мои радости, яка мене обняла, и мого щастя, якого я доживѣ, оглядаючи дня 6. липня такѣ свѣтлый обхѣдъ мого свята моими дорогими земляками. Сей день є найсвѣтлѣйшимъ днемъ мого житя и остане на-все дорогою менѣ памятою... Не маю я слѣвъ, мой вельми честнй земляки, щобымъ вамъ такѣ подяковавъ, якѣ вы мене пошанували, но коли моя праця на-що придала ся, то приймѣтъ увѣрене, що я и дальше буду трудити ся на рѣднѣй нивѣ, и що я готовъ все мое принести на ѳвтарь матери Руси, на ѳвтарь людекости¹⁾.

И додержавъ Федьковичъ свого слова, бо й дальше пѣклувавъ ся вельми запопадливо рѣдною литературою и крѣмъ деякихъ поезій и казокъ написавъ такожѣ кѣлька творѣвъ драматичныхъ. Именно переробивъ ѳнъ трагедію „Довбушь“, та написавъ трагедію „Хмельницкій“ и мельодраму „Керманичъ“. Опроче будивъ живымъ словомъ темныхъ-незрячихъ братѣвъ до житя просвѣтного. Коли бувало на зборахъ промовлявъ до селянъ, „дорогихъ братѣкѣвъ своихъ“, то очи єго заливались слѣзами радости. „Мы не пропадемо!“ кликнувъ ѳнъ разѣ до громадянъ, — „мы не пропадемо, коли вы, братья, горнете ся до свѣтла та правды, до самапѣзнаня народного!“²⁾

Федьковичъ бувъ душею при всякихъ починахъ народныхъ, бравъ участь въ рѣзнихъ депутаціяхъ буковиньскихъ Русинѣвъ и все державъ високо хоруговъ народного змаганя на Буковинѣ. Та не судилось поетови, дбждатись жнива того збѣжа, котре ѳнъ засѣявъ на весну житя просвѣтного. Невмолима смерть скосила най-

¹⁾ „Буковина“, 1886; число 13.

²⁾ „Дѣло“, 1887; число 146.

красшу квітку на буковинській левадѣ народній. Поетъ померъ изъ-за выбуху крови 30. грудня 1887. (11. сѣчня 1888). А радъ бувъ жити, радъ бувъ спѣвати, та въ славу одѣтись, — та отъ, тутъ уже на вѣчну змерклось нѣчь...¹⁾

Памяти покійного кобзаря буковинського присвятивъ Григорій Цеглиньскій ось-таку гарну поетичну згадку въ прозѣ: „... Розбита золотострунна шездара — и пѣсня ея скѣнчена. — И склонили голову сестры словянскій на важку, печальну звѣстку. Заплакала молода Буковина надъ своимъ батькомъ - воскресителемъ, заголосила Галичина надъ своимъ батькомъ - просвѣтителемъ, зарыдала Украина надъ вторымъ батькомъ-бояномъ, бо пукла золотострунна шездара — и пѣсня ея скѣнчена. И зѣйшлись жалѣбнѣ сестры словянскій на послѣдне свято шездары, гѣрке, темне, печальне, пекуче. На сугорбахъ Черногоры нарвали зеленя руты, по берегахъ Днѣстра пахучого бѣждерева, по-надъ порогами Днѣпра-Славутицѣ синьою незабудки. И сплели вѣночки... И ще разъ заяснѣла шездара весняною красою..., ще разъ блиснула блескомъ давной славы, — и тѣлько послѣдного житя, послѣднои вѣхи ея, бо мертва лягла въ могилу — и пѣсня ея скѣнчена. Голосомъ розпуки зарыдали теперь сестры-пращальницѣ; имъ здавалось, що зъ тою шездарою лягъ въ могилу ихъ таланъ, ихъ надѣя, ихъ жите. Голосъ сестеръ-жалѣбницъ полунавъ далеко-далеко; пѣшовъ важкою луною по сѣрбноверхѣмъ Бескидѣ, поплывъ мутными хвилями Днѣстра и воркѣтливими струями Днѣпра. Зашумѣвъ степъ, зашевелѣли курганы и зъ важкой задумы збудили неньку-Украину. И встала ненька-Украина и сказала: „Нѣ, дѣти! Шездара тѣло

¹⁾ Гляди думку Федьковича п. з. „Убогій легѣнь“. („Ватра“ 1887; стор. 138—139).

мертве и розбилося. Въ землю иде, щó зъ землѣ, але пѣсня си не зъ того роду, она не скѣнчена... Она жие, бо она вѣчна, безмежна, безсмертна!...“ И розбѣшлись сестры-жалѣбницѣ домѣвъ, зъ болемъ въ серцю, надѣю въ души“.

Федьковичъ родивъ ся поетомъ. Въ пѣсни „Спѣвацкая доля“ зъявляе онъ, що мати родила его на те, абы людямъ спѣвавъ, якъ соловѣй въ темнѣмъ гаю. Ось и его слова:

— Моя мати мене породила,
 Та де брлы воду пили,
 Та й спѣваночокъ мене научила
 Осьмьдесятъ и чотыри.
 Бо моя мати мене породила
 Въ чистѣмъ поли при Дунаю:
 Спѣвай мѣй сыну! такъ ми говорила,
 Якъ соловѣй въ темнѣмъ гаю!...
 А я лѣтаю по гаю, дубровѣ,
 Та й ще буду ба й лѣтати.
 Ой, позвольте ми сыны соколовѣ
 Межи вами заспѣвати!...¹⁾

А въ „Дикихъ думакъ“ розказуе, що снилась ему ось-така „доля“: Убогій легѣнь припадае до Довбушевой могилы, и жалкуе ся, що въ него нѣ щастя, нѣ долѣ, — нѣ батька, нѣ мамы; ѳдтакъ просить Довбуша, щобы подавъ ему иншу долю²⁾. „Долѣ? хлопче! — Царемъ будешь!“ обѣзвалось зъ ямы. „И ме ти свѣтъ поклонятысь, якъ сонцю въ промѣню!“ — И ѳдповѣвъ легѣнь: „Ца-

¹⁾ „Slovo na slovo do Redaktora Slova, стор. 7. 8. (ненумер.)

²⁾ „Правда“, 1877; число 4. и 5., стор. 126—127. — „Дикѣ думы“ писавъ Федьковичъ пѣдъ псевдонимомъ „Гуцуль-Невѣрь“. Ся думка „Доля“ явилась опѣсля въ новѣй редакциѣ п. з. „Убогій легѣнь“. („Ватра“, 1887; стор. 138—139.)

ремъ?! — батьку! я не хочу! Царемъ я не буду! Я за ката не придавъ ся!“ — „То Довбушемъ будешь!“ оббъ-звалось зъ-пѣдъ могилы, ажъ вжахли ся горы. — „Я Довбушемъ?! — Нѣколи у свѣтѣ!“ бдповѣвъ легѣнь, — „То-жь кобзаремъ минѣ будешь!“ гукнуло у-третє, не-наче грѣмъ, ажъ йойкнули вѣсь горы-рокиты...¹⁾). И ось ставъ Федьковичъ кобзаремъ, — така була его доля! Од-такъ вставши рано и сповѣвшисъ щиро Богу, оравъ бнѣ горы, долины, оравъ свою Буковину и ставъ скрѣзь сѣяти вѣру, надѣю, любовь²⁾). И залунала по горахъ чудова его пѣсня, якои зелена Буковина нѣколи ще не чула, бо ось щѣ каже поетъ про свою пѣсеню:

А я заспѣваю по руському краю,
Щѣбъ було далеко-далеко мя чути,
Одъ Чорной-горы до Днѣпру-Дунаю.
Розсыпъ ся ми, пѣсєне, барвѣнкомъ та рутовъ,
Най руськѣй молодцѣ затычуть кресаню,
Най рускѣй дѣвчата вѣнки собѣ шиють,
Най люде не кажуть, що мы безталаннѣ,
Най слѣзы кровавѣ личко намъ не мыють!...
Розсыпъ ся ми, пѣсєне, якъ сонечко лѣтѣ,
Хай нашѣй кровавѣ на вѣки обсушить!...
Розсыпъ ся, розбий ся, якъ грѣмъ по Рокитѣ,
Хай шваркѣтъ нѣмецкѣй насъ бѣльше не глушить!³⁾

Першу свою думку „Нѣчлѣгъ“ написавъ Федьковичъ (якъ уже сказано) 1859. р. въ Итали въ вѣйско-вѣмъ таборѣ пѣдъ Касано. А вже-жь справдѣшнѣя его литературна дѣяльнѣсть починає ся рокомъ 1861. Буковиньска й галицка Русь дѣзналась про поета Федьковича саме-тогдѣ, коли Антонъ Кобыляньскѣй выдавъ

¹⁾ „Правда“, 1877; стор. 127—128.

²⁾ „Вечерницѣ“, 1863; число 9., стор. 70.

³⁾ *ibid.*, стор. 71.

„Slovo na slovo do Redaktora Slova“ (Чернівці 1861). Кобылянській критикуючи мову „Слова“ и не годячись зь літературнымъ напрямомъ сеи часописи політичної, пише міжъ иншимъ ось-такє: „Добре вь каламутній водѣ рыбу ловити, добре одноокому межи слѣпими королемъ бути; поетамъ богато теперь добре бути, якъ ся выроили недавними часами вь нашомъ Львовѣ. А я вамъ кажу, же прийде небавомъ чоловікъ зь гѣръ гуцульскихъ, зь своєи родини. Той соловій вамъ заспѣває такъ, шо всѣ нашѣ поетчуки обернуть ся вь жабы“. (стор. 2.)

Одтакъ надруковавъ Кобылянській отъ-сѣ стихотвори Федьковича: 1) На день добрый (стор. 7—8); — 2) Днѣстеръ (8—9); — 3) Оскресни Бояне! (9—10); — 4) Туга за миловъ (10—11); — 5) Надъ Быстрицевъ (11); — 6) На пѣсковій горѣ (12); — 7) Пѣдъ Галичемъ (12); — 8) На Красну (12—13); — 9) Приязнь вь смутѣ (13—14); — 10) Муза (14). Вь додатку-жъ напечатано тутъ ще ось-тѣ поетичні складаня: 1) Пѣсня за Цѣсаря; 2) Жовнярскѣ думы; 3) Выправа вь поле; 4) У Веронѣ; 5) Пѣдъ Матентовъ; 6) Спѣвацкая доля¹⁾.

А вже-жъ и Дѣдицкій вмѣвъ оцѣнити поетичный таланъ Федьковича, коли вь „Словѣ“ (1861; ч. 46) отъ-се написавъ: „Молодой пѣвецъ, возросшій межи спѣвными Гуцулами, одаренный глубокимъ для поезіи чувствомъ, составляє изъ скромного матеріялу сельско-народной бєсѣды пѣсенныи творенія, которы идуць вь заводы сѣ утвориамъ найлучшихъ нашихъ книжныхъ поетовъ“.

Щє бѣльше звеличивъ Дѣдицкій имя Федьковича, коли вь 1862. р. выдавъ у Львовѣ першу часть єго „поезій“. Ось яке панегиричне слово высказавъ редакторъ „Слова“ вь честь буковиньского поета: „*Пожимъ тутъ, щѣ одинъ изъ знакомитшихъ писателей Украины сказалъ*

¹⁾ Сторѣнъ вь томъ додатку не нумеровано.

про Шевченка: же онъ, Шевченко, спѣвалъ такъ, якъ бы спѣвалъ самъ малорускій народъ, скоро бы прійшовъ до высшого степени духовой образованности. Въ томъ осудъ заключаеся найвысшая хвала пѣвцу народа. Такой же судъ выдасть каждый о пѣвцѣ Федьковичу, кто лишь и тѣмъ немногимъ его поезіи, въ подлежащій книжцѣ заключеннымъ, со вниманіемъ знатока перечитает. Даръ великій: для высшихъ навѣтъ предметѣвъ способомъ природнымъ, невынужденнымъ спопуляризовати форму до той степени, же предметъ и форма приступны суть и якоь мовѣ свойски понятію просто-народія, — той даръ великій зарѣвно природный и Шевченкови и Федьковичу. А если тотъ первый, избравши собѣ задачу своего житья, стояти въ борьбѣ противъ томителей своего народа, изливалъ зъ своей болящей груди напѣвъ столь трагичного содержанья, на скѣлько трагичною есть доля кривдженного изъ вспѣхъ сторонъ народа, — то не въ рѣвню тому Федьковичъ, жиючи подѣ отмыльными обстоятельствами, выносячи зъ родинной хаты одно сокровище спокойнѣйшихъ думъ народныхъ, начинае свое спѣвацкое посланничество отъ вѣрной и пластичной передачи всего того, що его по дорожъ житья пріязнымъ або непріязнымъ случаемъ окружае...¹⁾

Мѣжь лиричными поезіями въ выданю Дѣдичкого найкрасшій суть пѣсенѣ жовнярекѣ. Поетъ малюе живыми барвами образки зъ побуту жовнярекого, — образки чудовѣ, котрѣ бнѣ сповивѣ горюванемъ и тугою за свободою въ рѣднѣй Буковинѣ. Сюды належать особливо отъ-сѣ спѣванки й думки: „При ѳдходѣ“ (стор. 9—10), „Въ церквѣ“ (33—34), „Рекрутъ“ (36—37), „Святый вечеръ“ (37—38), „Дезертиръ“ (38—39), „Товаришѣ“ (52—57) и „Трупарня“ (66—67). — Ось стоить рекрутъ

¹⁾ „Поезіи Юсіфа Федьковича“. Часть I. Львовъ 1862. „Слово отъ издателя“, стор. VIII—IX.

„на шельваху“ въ цѣсарскѣмъ дворѣ, та й снить ся ему, що ходить десь по синѣй горѣ. Та отъ, гукнувъ дзвѣнь на Стефанѣ, а жовнярь збудивъ ся. Утеръ собѣ личенько й гверъ, — „кровь точить ся по мрамурѣ, а жовнярь умеръ“ (стор. 36—37). Або ось одинъ жовнярь дѣстає листъ ѡдъ ненечки старенькои, що вѣй бѣднѣй нема кому въ зимѣ врубати дровъ, — „бо еи сынокъ, оденъ въ дому, цѣсарскій стрѣлецъ!“ И схопивъ ся жовнярь и полетѣвъ якъ птахъ, ажъ вѣтрови годѣ йти зъ нимъ въ догѣнь. „Бо онъ летѣвъ до матоньки старои домѣвъ, дрѣвецъ вѣй врубатоньки, бы хатку нагрѣвъ“ (стор. 38—39). — Въ иншѣмъ образѣ бачимо улана, що его пѣдъ Маджентою заколево. Вѣрный товаришь хоче ему постѣль постелити, та шабелькою рые ему яму пѣзно зъ-опѣвночи. Докопавъ ся уланъ въ поясъ, — бѣльше не змагає; сѣвъ собѣ бѣднѣй коло брата й пытає ся его, чому не промовить, не приголубить свого товариша?... Не чує вбитый уланъ дружныхъ слѣвъ своего побратима, — та й небавомъ покрыла его могила. Тужить молодой уланъ, поховавши товариша; плачуть зѣрницѣ, — млѣють квѣты. Тужить уланъ та пытає ся товариша, що лежить въ могилѣ: „И зъ кимъ ты нѣчку сю ночуєшь? — и зъ кимъ ты будешъ розмовляти о твоѣй нени, о дѣвчати?“ — Одаткъ заявляє уланъ, що годѣ ему жити безъ вѣрного товариша. „Поѣду“, каже, „рано въ чисте поле, зъ Французомъ, Сардомъ воювати, мемъ въ-вечеръ въ гробѣ балакати“ (стор. 52—57).

Сумно жовнярови, коли его товаришь ляже головою на поли битвы, але ще сумнѣйше ему на серцю, коли товаришь конає въ трупарни. Ось у шпитали на подвѣрю жовнярь „ходить варту“, а въ трупарни „крѣваый жовнярь на смерть спочиває“. И дивить ся „шельвахъ“ крѣзь ѡкно на мертвого товариша, та здає ся ему,

що нѣбы чути плачь голубки въ трупарни, та що онде на пѣдлозѣ, де зъ мерця накапало крови, сидить дѣточокъ двоє. Сиротята бють головковъ до лавы, а при нихъ вдова-мати хиляє бѣдну голову, нѣбы хоче спати, та лишъ часомъ йойкне: „Боже милый, Боже!“ „Но Господь еи не чує, нѣ голоднї дѣти,... ихъ батько спочиває, — свѣчка му ся свѣтитъ“ (стор. 66—67). Коли-жь сумно въ трупарни, то не веселїйше въ церквѣ. Молодой жовнярь спочиває мертвый въ домовинѣ, — „нѣ сестричка не голосить, ненька не вмлѣває“. Немає нѣкого въ церквѣ, лишъ священникъ старенькїй въ книжцѣ щось читає; — тамъ свѣчка одинока въ попѣль догаряє, а зѣ стѣнъ позирають ся золотї иконы... Вже просить священникъ послѣднього цѣлованя сиротинѣ, але нѣхто его не цѣлує... Прибивають чорне вѣко, — свѣчка впала, тлѣє; — „нѣ сестричка не голосить, ненька не млѣє“ (стор. 33—34).

Коли-жь поетъ въ починахъ своєї литературної дѣяльности змалювавъ живо й вѣрно побуть жовнярскїй, то суспѣльно-національне змаганє Руси-Украины зъобразивъ ѓнъ якомь млаво мовь не-хотя. Про давну бувальщину украиньску спѣмнувъ ѓнъ лишъ въ однѣмъ стихотворѣ п. з. „Украина“ (стор. 24—26). Тутъ каже ѓнъ, що годѣ забути Украину й Запороже, — годѣ забути могилы, курганы, „де козацтво украиньске, славнї атаманы свою славу сномъ провадять, славовъ сердце грѣють...“ Поетови подобались на Украинѣ хutory, пасѣки, вишне-вї садочки, — ѓдтакъ малюючи идилю сѣльску ставить ѓнъ на першѣмъ плянѣ свого образу дѣвчину русо-косу, щѣ на порозѣ своєї хаты дожидає свого милого сокола. — Въ иншѣмъ мѣсци зъобразивъ ѓнъ „козака“ (стор. 67—68), щѣ зъ вѣтромъ погнавъ до дѣвчины-калины, „яснѣйшою ѓдъ золота“. Хоча-жь поетъ написавъ думку „Спѣвацка добра-ночь на скѣнѣ Тараса Шев-

ченка“ (стор. 28—30), — хоча спомнувъ тутъ про кайданы, Сибирь и неволю, то не зрозумѣвъ ѓнъ ще добре, чимъ бувъ Тарасъ для Украины, и ѓдтакъ сказавъ въ свѣй думцѣ, що рускій соловѣй лягъ спати въ свѣтлѣ луны въ засльоженѣй квѣты. Федьковичъ тужить за украиньскимъ кобзаремъ и каже, що якъ тутки зазорѣе, то ѓнъ его пробудить¹⁾.

Въ загалѣ „Русь“ въ тогдѣшнѣй уявѣ Федьковича обмежалась лише Днѣстромъ и Черемшомъ (стор. 23); ѓдтакъ крѣмъ „Левоновой палаты“ не мѣгъ ѓнъ нѣякихъ иншихъ памятникѣвъ розпѣзнати на руинѣ батькѣвщины. Справдѣ, єго тогдѣшнѣй свѣтоглядъ вдоволявъ ся зеленою Буковиною, и про-те спѣвавъ ѓнъ, що „надъ гуцульске Пѣдгѣре на свѣтѣ вже нѣтъ!“ (стор. 45).

На тяжкій суспѣльный побутъ своихъ землякѣвъ натякавъ поетъ въ гарнѣй пѣсни „Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!“ (стор. 20—21). Сумовиту долю бѣднихъ вдовиць и сирѣтъ зъобразивъ ѓнъ тутъ отъ-сими словами:

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!
 Пѣдъ плотомъ сѣла одовиця-мати,
 До себе тулить бѣдне сиротяти,
 И плаче ревне, серденько ѣй млѣе, —
 Ба, вже не плаче, вже не голосить,
 Склонила голову, бѣльше не пѣдносить,

¹⁾ Смѣлѣйшу думку про Тараса высказавъ Федьковичъ въ нѣмецкихъ своихъ складаняхъ поетичныхъ. Осъ остання строфа стихотвору „Taras“ („Am Tschermusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 38):

Halt ein, du furchtbarer Skalde!
 Lass solch ein Singen sein!
 Sonst stürzt das ganze Russland
 Von solch 'nem Sang noch ein!

Збѣриць плачуть, а дзвѣнокъ нѣмѣ.

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!

Тамъ онде блудить сплакана дитина,

Безъ тата, мамы, бѣдна сиротина,

Нѣчо не вло, душечка му млѣе, —

И хоче въ хату бѣдня наворачнути,

Господарь песами тровить его, чути,

Верескло, впало, кровь ся зъ нѣжки лів.

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!

Мѣжь епичными стихотворами въ выданю Дѣдицкого найкрасшою есть баллада „Стрѣлецка пригода“ (стор. 98—100), въ котрѣй зъявляе ся напярѣмъ Федьковича до реализму въ поезіи. А по-за-якъ поетъ въ починѣ свои литературной дѣяльности бувъ справдѣ спѣвакомъ гуцульщины, то въ стихотворѣ „Добушь“ (108—115) звеличивъ ѓнѣ славного „капитана“ Пѣдгѣря, котрый згинувъ хитрощами любки-Дзвѣнки. А вже-жь вышшу стѣйновѣсть має епичный твѣрѣ „Празникъ у Таковѣ“ (130—135), щѣ въ нѣмѣ зъобразивъ поетъ повстане Сербѣвъ (1815) противъ кормиги турецков. Якъ сей стихотвѣрѣ, такъ и думку „Киртчалѣ“ (122—130)¹⁾ зложивъ Федьковичъ на засновку польской повѣсти „Kie-dzali“, котру написавъ Мих. Чайковскій.

Коли-жь Федьковичъ въ тыхъ стихотворахъ, котрѣй выдавъ Дѣдицкій, зъявивъ великій таланъ поетичный, то можъ було сподѣватись, щѣ ѓнѣ зъ годомъ-перегодомъ розширить вузкій свѣтоглядъ, щѣ гуцульскій спѣвакъ стане въ недалекѣй будучности однимъ зъ передовыхъ кобзарѣвъ украиньскихъ. Та отъ, самъ Дѣдицкій бувъ мимохѣтъ причиною, щѣ Федьковичъ мѣжь р. 1862—

¹⁾ Киртчалѣ бувъ ватажкомъ болгарскимъ.

1867. занаставивъ самостѣйный напрямъ своєї творчої сили, та що въ своїхъ стихотворахъ черезъ кілька роківъ наслідовавъ поетичну манієру Тараса Шевченка. Ось бо въ „словѣ отъ издателя“ Дѣдицкій прирівнавъ Федьковича до Шевченка, добачаючи въ обохъ сихъ кобзаряхъ зарѣвно-великій таланъ поетичный. Не диво отже, що Федьковичъ намагавъ ѳдтѣль зблизити твори своєї музи до поезій Тарасовыхъ. Вже въ 1863. р. зъявивъ ѳнъ въ стиху „Нива“ ось-таку свою думку:

Займу плуги круторогі,
 Та й збору горы, долину,
 Збору свою Буковину,
 Якъ нашъ Тарасъ, мѳй тато
 Научивъ мене орати...

— — — — —
 А я заспѣваю по руському краю,
 Щобъ було далеко-далеко мя чути
 ѳдъ Чернои-горы до Днѣпру-Дунаю!¹⁾

Федьковичъ ставъ отже ити слѣдомъ за своимъ провѣдникомъ, та бажавъ ѳдъ Шевченка переймити весь апаратъ поетичного его складаня. Ба, можно догадуватися, що ѳнъ на-память вивчивъ ся важнѣйшихъ стихотворѣвъ украиньского кобзаря, щобъ свои поезіѣ прикрасити прикметами музи Тарасової. Та не стямивъ ся Федьковичъ, якъ изъ самостѣйного поета буковиньского ставъ подекуды переспѣвачемъ декотрыхъ думокъ и балядъ украиньского кобзаря. Сї переспѣвы появились именно въ Коломыйскѣмъ выданю „поезій Юрія Городенчука Федьковича“. (Выпускъ I—III. 1867—1868). Такъ примѣромъ въ поемѣ „Мертвецъ“ (I, стор. 5—25) бачимо деякі фразы и поетичні образы, взятї живцемъ зъ Тарасової баляды „Тополя“. Думка „Горо-

¹⁾ „Вечерницѣ“, II, 1863; число 9., стор. 70. 71.

денчукъ“ (II, 51—54) нагадує „Перебендю“, а „Циганка“ (II, 63—96) служить доказомъ, що Федьковичъ пишучи сю поему добачавъ свѣй взоровзбѣръ въ „Катеринѣ“ и „Наймичцѣ“ Шевченка. Бѣльше самостѣйною єсть поема „Дезертиръ“ (III, 101—168), котру Федьковичъ навязавъ до давнѣйшихъ своихъ думокъ про житє жовнярке.

Одтакъ одъ р. 1868. поєть буковиньскій переставъ складати переспѣвы стихотворѣвъ Тарасовыхъ, та намагавъ розширити вузкій свѣтоглядъ идеями украинофильства и думками про правду й волю. У стихотворахъ „Зъ окрушкѣвъ Ю. Федьковича“ зъображає ся ось-якъ будуща доля Руси-Украины:

И на волю подивимъ ся, —
 Забудетця горе,
 И духъ новый въ насъ заграє,
 Якъ голубе море:
 И воскреснемо на-ново
 Зъ тяжкои могилы,
 Й нову пѣсню заспѣваємъ
 Нововъ добровъ силовъ,
 И вернетця наша воля,
 А може ще й слава,
 И за кривду поспытаємъ,
 У братѣвъ лукавыхъ¹⁾.

Коли-жъ поєть въ сѣмъ стихотворѣ зъявивъ, що супроти кривды „Божій судъ мусить бути“, то рѣкъ опбєля звѣстивъ онъ мучителямъ народнымъ ось-таку важку правду:

Поборники правды во вѣки муть житъ,
 Владыки неправды тѣ попропадають!

¹⁾ „Правда“, II. 1868; число 35; стор. 414.

И всѣмъ буде кара и всѣмъ надгорода!
 Крѣваві потоки не пусто ринуть.
 Не Богъ ме судити, — а въ руки народамъ
 Оддасть ѓнъ страшный, праведный судъ!¹⁾

Въ пѣзнѣйшихъ стихотворахъ находимо лишъ де-некуды реминисценціѣ зъ „Кобзаря“ Тарасового. Отъ, примѣромъ „Волошинъ“²⁾ єсть самостѣйнымъ творомъ епичнымъ, та тѣлько частіѣ рефлексіѣ моральнѣ и деякѣ типовѣ выразы пригадують способъ складаня Шевченка. Тогдѣ любивъ Федьковичъ повертатись до переказѣвъ гуцульскихъ³⁾ и ѓдтакъ задумавъ въ поетичнѣмъ творѣ звеличити лицаря гуцульского, Довбуша, прикрашаючи єго историчну личнѣсть митичными оповѣданями про „короля Гуцула“.

По давнымъ переказамъ були Гуцулы колись народомъ вольнымъ, щѣ сидѣвъ на побережю Чорного моря. Зъ-ѓдтамъ зайшли они въ нынѣшню Буковину и стояли пѣдъ управою короля, котрый бувъ сильный неначе богъ. А стояла тогдѣ на Сокѣльскому святыня Лады-Даждбога; въ святыни-жѣ були два божки мармуровѣ: першій — бѣлый якъ лебѣдъ, а другій — чорный якъ воронъ въ Чорногорѣ. На празникъ Купала зѣшлись разъ до святынѣ всѣ Гуцулы и принесли жертвы Бѣлобогови. И стали легѣнѣ обводити дванацять бѣлыхъ конѣй навкруги Бѣ-

¹⁾ *ibid.*, III. 1869; число 6., стор. 45.

²⁾ „Руська Хага“. Буковинський альманах на рік 1877. Львів и Чернівці; стор. 88—96.

³⁾ До р. 1868. любувавъ ся Федьковичъ въ такихъ переказахъ народныхъ, котріѣ ѓдносять ся до релігійного свѣтогляду славянського. Такъ въ прекраснѣмъ лиричнѣмъ стихотворѣ „З ѓронька моя“ („Правда“, II, 1868., стор. 282—283) каже поетъ, щѣ сеи ночи утонула въ мори ясна зоря. Ажъ ось Пречиста зъ Недѣленьковѣ ходили купатись, та найшли вбиту зѣроньку надъ моремъ...

лобога, мѣжь-тымъ коли ликъ чорный обводивъ дванацять чорныхъ коній до-окола Чорнобога. Ажь ось ожили оба богове, та нужь боротись зъ собою! Видить король Гуцуль, що Бѣлобогъ знемагає, то й ругає ся ему и въ одну-мить поборює Чорнобога. Тогдѣ озвавъ ся Бѣлобогъ до короля Гуцула: „Де богъ зъ богомъ боре єя, не мѣшатсь чоловіку! За-для того будь проклятый на вѣки!“ И велѣвъ Бѣлобогъ провалитись королевѣи въ средину горы, котра ѳдѣ того часу zove ся „Сокѳльскимъ“, бо зъ волѣ Даждбога король Гуцуль спати-ме въ тѳй горѣ дотѳль, докѳль на Купала пустить богъ колієсь своихъ соколѳвъ¹⁾. И проваливъ ся король въ гору вразѣ зѳ святынею и зѣ ватагою своею и дожидає тыхъ соколѳвъ, поки не облетять сеи горы сѣмь-кратъ. А вже-жь на Купала щѳ сѣмь рокѳвъ король Гуцуль будить ся зѳ сну на сѣмь хвиль и довѣдує ся, чи не прилетѣли вже соколы? И пытають ся его рицарство й отроки: „Доки, князю, спати будешь?“ — „Не жури ся, мѳй народѣ!“ ѳдповѣдає король, „коли встану, то вже встану! и поборю, о! поборю руску долю ту погану!“ — Се єсть змѣєть одного зѣ найкрасшихъ епичныхъ стихотворѳвъ, щѳ его написавъ Фѣдьковичъ пѳдѣ заголовкомъ „Король Гуцуль“²⁾.

¹⁾ По иншому переказу народному Бѣлобогъ хотячи короля Гуцула нагородити изъ-за того, що помѳгъ ему въ боротьбѣ зѣ Чорнобогомъ, дарувавъ смѣливому Гуцулови свѳй громовый топѳръ пѳдѣ сею вымѣнкою, щѳбъ нѣколи не дававъ его женщиѳ, а то зазнавъ бы недолѣ великои. Але-жь король Гуцуль давъ опѣсля той топѳръ свѳй „хабальниці“, изъ-за чѳго Бѣлобогъ проклявъ его й замѳкъ въ Сокѳльскѳй скалѣ. (Порѳвн. „Am Tschermusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 130.)

²⁾ „Родимый Листокъ“. Письмо литературно-наукове. Годъ I. Черновцы, 1879; число 4., стор. 52—54. — Порѳвн. „Дѣло“, 1886; число 98. — „Буковинскій Календаръ“, 1886; стор. 45—46.

Одтакъ въ думѣ „У горахъ“ спомнувъ поетъ про давный тихій рай отъ-сими словами:

У насъ у горахъ, паны брата,
 Разъ выводились соколы,
 Теперь не мають и коли
 Про тев люде й споминати...
 Минувъ нашъ давный тихій рай,
 Минула давна наша воля; —
 Але ще кажуть, якъ соколы
 Назадъ повернуть ся въ нашъ край,
 То ще гараздъ на свѣтѣ буде...¹⁾

До того переказу про митичного короля Гуцула на-вязавъ Федьковичъ оповѣдане про Олексу Довбуша, пишучи про него ось-таке: „Навѣтъ у пѣсняхъ далекои Украины є про него споминка, а гуцульскій нарѣдъ має го конечно за свого Барбароссу, що ѓнъ, якъ сей зъ своими рицарями у Куфгайзеръ, зъ своими леґіями у велича-вѣмъ Сокѣльскѣмъ дрѣмає, бы колісь-то, якъ на лѣтного Купала сокѣльскій соколы повернуть, пробудитись, и Гу-цулѣвъ зъ темныхъ карпацкихъ гѣрѣ на ясній побереґжа Чорного моря повести. Кѣлько тутъ зъ свѣтлоносныхъ богѣвъ давной славянщины на особу Довбуша переве-лось — се дѣло митологій. Але що єго и єго топѣръ на-рѣдъ зъ молодымъ свѣтла богомъ Ладомъ-Даждбогомъ въ стычнѣсть кладе — се вартъ незабути²⁾).

Народній оповѣданя про Довбуша розкрыли передъ Федьковичемъ чудовый, зачарованный свѣтъ, въ котрѣмъ поетъ обертавъ ся трохи-не до самой смерти. Вже въ 1869. р. надруковано въ „Правдѣ“ два перші акты зъ „ди-воглядіѣ“ Довбушѣ, а ѓдтакъ 1877. р. въ „Руськѣй

¹⁾ „Правда“, IX., 1876; число 17., стор. 645.

²⁾ „Руська Хата“, въ переднѣмъ словѣ до траґедіѣ Дов-бушѣ, стор. 102.

Хатъ“ поміщено єго „трагедію въ 5 дѣлахъ“ підъ тымъ-самымъ заголовкомъ. Тільки-жъ въ двохъ актахъ тои недокінченої дивоглядії вводять ся на сцену Василь Довбушъ, батько Олексы, мѣжь-тымъ коли въ трагедіи зъ 1877. р. героємъ дѣѣ драматичнои єсть Олекса Довбушъ.

Въ тѣй дивоглядіи проявляє ся наклѣвъ Федьковича до мистицизму, котрый въ пѣзнѣйшѣй трагедіи прибравъ богато прикметъ пессимизму. Дѣѣ драматична въ трагедіи замотує ся и розмотує ся демоничною дѣвою Цорою, дочкою старого цигана Моргана, котрого жѣнка любила колись Василя Довбуша. У того-жъ Моргана зберегались два талисманы, се-бѣ-то два хрестики, золотый та сѣрѣбный, котрї вразъ зъ громовымъ топѣрцемъ Довбушевымъ являють ся чародѣйною силою въ трагедіи Федьковича. Коли-жъ засновокъ сеи трагедіѣ єсть похибный, то й не диво, що въ розвою головной акціѣ добачаємо хаотичну пѣтьму й сумѣшь дивовижныхъ подѣѣй, котра не проянює ся и не доводить ся до-пуця, хочъ деякї діяльогїи визначують ся великою силою поетичного слова. Та нѣгде правды дѣти, въ тѣй „дивоглядіи“ мимо явныхъ прикметъ мистицизму нема ще того заколоту въ розвою дѣѣ драматичнои, якїй зворушує ся въ пѣзнѣйшѣй „трагедіи“. Хочъ отже въ хатѣ Довбушевої образы на стѣнѣ говорять и займають ся долею дѣтей Довбушихи, хочъ на сценѣ являє ся гѣрска цариця, що вмѣє вгамувати дику природу вовкѣвъ и гада, то все-таки суть тутъ и такї сцени, въ котрыхъ розвиває ся природно дѣѣ драматична. Князь Образпольскїй, панъ Печенѣжина въ Галичинѣ, що оженивъ ся на Украинѣ зъ дочкою атамана Мазепы, вважає ся типомъ самовѣльного маїната. Єго двѣрскимъ капеляномъ єсть єзуитъ Колотницкїй, котрый являє ся не-въ-мѣру чорнымъ характеромъ. Єму приказавъ провинціалъ, щобъ княгиня смертію згинула, абы

вже нѣ одну козачку не кортѣло зъ Ляхомъ побиратись ; ба, въ Печенѣжинѣ мусить згинути бѣльше якъ 400 душъ, котрѣ по-тай придержують ся православія. Коли-жь князь поѣхавъ до Коломыѣ и его замокъ горѣвъ, то гуцульскій стрѣлець Василь Довбушь выратувавъ зъ огню княгиню и якъ-стѣй влюбивъ ся въ неѣ. Якъ же князь дознавъ ся, що его жонá любить ся зъ мужикомъ, то велѣвъ его въ печи спалити...

Дочка сей княгинѣ, Наталія, есть тою гуцульскою княгинею и супругою руского воеводы, котру полюбивъ Олекса Довбушь, коли еѣ выратувавъ зъ огню въ замку¹⁾. Сей-то молодшій Довбушь есть героємъ трагедіѣ Федьковича. Буковинскій поетъ звеличивши вже неразъ у своихъ стихотворахъ сего славного опрышка гуцульщины, бажавъ поставити собѣ не-абы-якій памятникъ литературной славы, коли бравъ ся писати сю трагедію. Коли ѣдтакъ довершивъ своего дѣла, то въ переднѣмъ словѣ звернувъ ся до землякѣвъ ось-якою апострофою: „А ты, любый мѣй та убожественный руській народе, приими его (Довбуша) ѣдъ мене яко литературну лепту, може и остатну! бо на другу чорна моя доля та тяжкѣ мои вороги спомочись не дадутъ!...“²⁾

Та й не диво, що Довбушь въ уявѣ поета представляе ся богатыромъ не-абы-якимъ. Вже-жь въ народныхъ переказахъ сей гуцульскій ватажка зъображае ся репрезентантомъ идеѣ свободы на Буковинѣ; ѣнъ сполучае въ особѣ своѣй всѣ прикметы колишнихъ лицарѣвъ; про-те Федьковичъ радъ бувъ его стать историчну ѣдсунути въ давнину митичну, коли Гуцулы були ще по-

¹⁾ Въ пятѣй дѣѣ „трагедіѣ“ (стор. 168) „гуцульска княгиня“, жонá „руського князя“ сказала Иванови Довбущукови, братови Олексы, що „она Олексы сестра, а ѣнъ еѣ братъ“.

²⁾ „Руська Хата“, стор. 102.

ганцями и по думцѣ поета поклоняли ся въ гаю Прабогу та иншимъ старымъ богамъ.

Якъ-же поетъ небавомъ опѣсля писавъ свои „Дикі думы“, то въ стихотворѣ „Довбушь“¹⁾ змалювавъ бнѣ ось-такъ гуцульского лицаря. О-пѣвнѣчь черногѣрскій „калфа“ встає блѣдый „неначе зъ маймуру“, насуває похмуру свѣй кресакъ и стрясає кучерѣ, обзирає до мѣсяця крѣвавѣ свои руки и пѣдносить ихъ на-силу, бо єму груди прострѣленѣ. Ажъ ось оповилась єму на шіа гадина; — бнѣ вхопивъ єѣ и пустивъ раною въ сердце глубоко..

Про тѣ „Дикі думы“ годить ся замѣтити, що они суть справдѣ окрасою поетичныхъ творѣвъ Федьковича. Поетъ напечатавъ ихъ въ „Правдѣ“²⁾ пѣдписавши себе псевдонимомъ „Гуцуль-Невѣрь“. Мѣжь тыми думами вызначують ся отъ-сѣй: „Гуцуль-Невѣрь“, „Довбушь“, „Дзвѣнка“, „Доля“ и „Сокѣльскій“. Опѣсля що-разъ рѣдше появлялись вдатнѣй стихотворы Федьковича. Въ 1886. р. напечатано въ „Дѣлѣ“ (ч. 110) єго балляду „Кидра-княгиня“³⁾ а въ „Зорѣ“ (ч. 17) помѣщено єго думку „Сокѣльска княгиня“. Въ обохъ сихъ стихотворахъ добачаємо ще вѣщу вдачу буковиньского кобзаря. Одаткѣ рѣкъ передъ єго смертію напечатавъ Василь Лукичъ (Володимирѣ Левицкій) лебедину єго пѣсеню п. з. „Нова Сѣчь“, въ котрѣй поетъ высказавъ сѣю патріотичну думку, що хочъ зруйновано давну Сѣчь на Украинѣ

¹⁾ „Правда“, X. 1877; число 4. и 5., стор. 123—124.

²⁾ *ibid.*, стор. 121—128; 193—199; 313—318.

³⁾ Порѣвн. „Зъ непечатаныхъ поезій Ю. Федьковича“ („Дѣло“, 1886; число 97. 98. 110). Тутъ помѣщено такожь думу „Король Гуцуль“, котру надруковано вже въ „Родимбѣ Листку“, 1879. р., стор. 52—54. А вже-жъ се выданє въ „Дѣлѣ“ можно подекуды вважати новою редакцією думы.

нѣ, новои Сѣчи не убо ворогъ проклятый, бо та Сѣчь въ кождѣй рускѣй груди, бо та Сѣчь, се-бѣ-то руска воля, по-вѣкъ буде стати¹⁾). А вже-жь тѣ стихотворы Федьковича, котрѣ Омелянъ Поповичъ напечатавъ въ кѣлькохъ рочникахъ „Буковиньского Календаря“ и въ „Библиотецѣ для молодѣжи“²⁾, въ бѣльшѣй части зъявляютъ малу литературну стѣйнобѣсть. Тѣлько двѣ думы „Король Гуцуль“³⁾ и „Убогѣй легѣнь“⁴⁾ суть знаменитыми творами поетичными. Одначе дума „Король Гуцуль“ являє ся тутъ новою редакцією давнѣйшого стихотвору, щѣ его пѣдъ тымъ-самымъ заголовкомъ напечатано 1879. р. въ „Родимѣмъ Листку“ (стор. 52—54), мѣжь-тымъ коли „Убогѣй легѣнь“ єсть переспѣвомъ думки „Доля“, котру помѣщено въ „Правдѣ“ 1877. р. (стор. 126—128). — До слабшихъ творѣвъ музы Федьковича належать стихи морализуючѣ⁵⁾ и байки⁶⁾. Одаткъ и „Пѣснѣ жовнярскѣй“ зъ голосами (Книжечка перша. Чернѣвцѣ 1887) не можуть уважатись цѣннымъ здобуткомъ для нашої литературы.

Мѣжь поетичными творами Федьковича находятъ ся ще два писаня популярнѣ, се-бѣ-то 1) „Спѣванникъ для господарськихъ дѣточокъ“ (Выдали товаришѣ „Просвѣты“ у Вѣдни. I. рѣкъ. 1869); 2) „Про-

1) „Ватра“. Литературный збѣрникъ. 1887; стор. 104.

2) „Библиотеку для молодѣжи“ выдає Омелянъ Поповичъ въ Чернѣвцяхъ мѣсячными книжочками бѣдъ р. 1885.

3) „Буковиньскѣй Календарь“. 1886; стор. 45—46.

4) *ibid.*, 1887; стор. 59—60.

5) Такими стихами морализуючими суть примѣромъ отъ-сей: „Старый господарь умирає, а сына научає“ („Библ. для молодѣжи“; 1886; стор. 192—193); „Вже двадцать рѣкъ...“ („Зерна“, додатокъ до „Буковины“, 1887; стор. 1—4).

6) Деякѣй байки Федьковича надруковано въ „Библиотецѣ для молодѣжи“. Тутъ помѣщено такожь его „загадки“, „мудрѣшки“ и „придабашки“.

скурка". Подарунчикъ ченнымъ рускимъ дѣточкамъ. (Коштомъ громадскимъ. Чернівцѣ 1887). Въ обохъ сихъ книжочкахъ проявляе ся чи-малый таланъ поэта, складати такій пѣсенки, якій й маленькій дѣти могли-бъ легко переимати. Про иншій пѣснѣ въ честь святыхъ скажемо де-що низше въ поглядѣ на тѣ книжочки, якій выдавъ поетъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“.

До поетичныхъ творѣвъ Федьковича належать такожъ драматичнїй его писаня. Крѣмъ трагедїѣ „Довбушѣ“ (про котру сказано де-що выше)¹⁾ написавъ онъ „играшку“ въ одной дѣѣ п. з. „Такъ вамъ треба!“²⁾ и перелицовавъ комедїю Шекспирову „Taming of the shrew“ [Zähmung eines bösen Weibes] п. з. „Якъ козамъ роги выправляютъ!“ Фрашка въ одной дѣслонѣ. (Вѣльно за Шекспировою драмою: „Якъ пурявыхъ уговкуютъ“)³⁾. Про играшку „Такъ вамъ треба!“ можно се запримѣтити, що поетъ написавъ драматичну нѣсенѣтницю, котра вже изъ-за недоладныхъ ситуацій комичныхъ не може подобатись. Лучшою естъ фрашка „Якъ козамъ роги выправляютъ!“ Комедїю Шекспирову, написану въ 5 актахъ зъ интродукцією, зъумѣвъ поетъ досыть добре перелицовати на руско-украиньску комедїю въ 1 актѣ. Одначе Драгоманову зовсѣмъ не-по-нутру сеся фрашка; онъ каже, що въ нѣѣ рускїй авторъ перегонивъ грубый гуморизмъ XVI. вѣку по-за всѣ границы правдивости⁴⁾. Тѣлько-жь ученый сей мужъ мабуть не

¹⁾ Якъ „дивоглядію“, такъ и „трагедїю“ писавъ Федьковичъ въ бѣльшой части не-римоваными ямбами.

²⁾ „Нива“, 1865; стор. 151—155; 166—170; 183—185; 198—204; 214—217.

³⁾ „Правда“, V. 1872; стор. 210—220; 259—269; 305—310. — Обѣ тѣ „фрашки“ зладивъ Федьковичъ въ прозѣ. Тѣлько спѣвы, а въ фрашцѣ „Такъ вамъ треба!“ ще два лиричнїй монольоги скомпонувавъ поетъ въ вѣршахъ.

⁴⁾ *ibid.*, VI. 1873; стор. 552.

добачавъ, що й въ оригіналѣ проявляє ся такімъ грубымъ гуморизмъ. Федьковичъ зладивъ бувъ такожъ перекладъ Шекспірового Мекбета¹⁾ и написавъ (якъ уже выше сказано) трагедію въ 5 отворахъ п. з. „Хмельницькій“ и „Керманчя“, мьльодраму въ 5 актахъ. Одначе до сѣль не надруковано нѣ перекладу „Мекбета“, нѣ сихъ двохъ оригінальнихъ творѣвъ драматичныхъ²⁾).

Мѣжъ поетичными творами Федьковича, котрыхъ до сего часу не надруковано, визначують ся двѣ поемы „Новобранчикъ“ и „Лукіянь Кобылиця“³⁾. „Новобранчика“ написавъ поетъ около 1860. р., а „Лукіяня Кобылицю“ скомпонувавъ ѳнъ въ 1866. або 1867. р. Обѣ сѣ поемы належать до красшихъ творѣвъ Федьковича; въ нихъ обохъ слова поета зарокотали страшнымъ громомъ надъ головами тыхъ ворогѣвъ, щѣ занастили тихій рай на Буковинѣ. Осъ яку идилю суспѣльно-народного житя зѣобразивъ поетъ въ начатку поемы „Лукіянь Кобылиця“:

Було колись въ Буковинѣ
 Добре було жити,
 Не знали мы, щѣ то бѣда,
 Та щѣ то тужити.
 При кобзинѣ зѣйшла днина,
 При скрипоньцѣ нѣчка,
 А вна собѣ молоденька,
 Якъ у травѣ чѣчка,

¹⁾ *ibid.*, стор. 553.

²⁾ Кажуть, що Федьковичъ писавъ такожъ драму „Мазепа“.

³⁾ Обѣ тѣ поемы въ рукописи дѣставъ бувъ Ом. Огоновскій ѳдъ Володимира Левицкого. — Частину поемы „Новобранчикъ“ напечатано въ I. рочнику „Вечерниця“, 1862., ч. 36., стор. 308—309. Опѣсля Василь Лукичъ (Володимиръ Левицкій) надруковавъ нишу частину сѣ поемы п. з. „Прощаня“ въ „Илюстрованѣмъ Календарѣ“ товариства „Просвѣта“ на рѣкъ 1884; стор. 35—37.

У батенька у Степана
 Въ Волощини неньки
 Пробувала. Не спивяли;
 Що багло серденько,
 Що хотѣла, те й робила,
 Гуляти гуляла,
 А хотѣла рано встати,
 То рано вставала;
 А хотѣла попбспати
 Въ шовковыхъ перинахъ,
 То ненечка старенькая
 На пальцяхъ ходила;
 Журила ся, молила ся,
 Дверѣ пѣдливала!...
 На острѣшку вють голубы —
 Вона ихъ вмовляла:
 Не гудѣте голубочки
 На побитѣй хатѣ,
 Не будѣте мою дочку
 Въ тисовѣй кѣмнатѣ,
 Бо я знаю, коли маю
 Донечку будити...

Та отъ, занашащено той тихій рай на Буковинѣ:
 батько померъ, неньку вбили, а сироты-дѣти розбѣрали
 добрї люде нѣбы-то за своє...

Федьковичъ переклавъ на мову руску кѣлька сти-
 хотворѣвъ изъ клясикѣвъ нѣмецкихъ. Сюды належать
 именно отъ-сїй вольнїй переклады й переспѣвы:
 1. „Якъ то спѣвакъ проклинае!“ (Des Sängers Fluch —
 Удянда)¹⁾. 2. „Стрѣлецъ“ (Der Alpenjäger — Шиллера)²⁾.

¹⁾ „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I. 1862., стор. 83—86.

²⁾ *ibid.*, стор. 87—89; порѣвн. „Правду“, II. 1868; стор. 367—368.

3. „Порука“ (Die Bürgschaft — Шиллера)¹⁾. 4. „Спѣвакъ“ (Die Theilung der Erde — Шиллера)²⁾. 5. „Крѡль Ироль“ (Erlkönig — Гетого)³⁾. 6. „Процѣ“ (Die Wallfahrt nach Kevelaar — Гайного)⁴⁾. Зъ-помѣжь сихъ стихотворѡвъ найкрасшимъ єсть переспѣвъ Гетовой баллады „Erlkönig“.

А по-за-якъ Федьковичъ любивъ нѣмецку литературу и першіи свои стихи писавъ по-нѣмецки, то переклавъ ѡнъ такожь красшіи лиричній и эпичній свои стихотворы на мову нѣмецку. Сіи переклады, вкупѣ зъ переспѣвами кѡлькохъ пѣсень та думъ изъ простонародной поезіи славянської и вразъ зъ деякими ориіональными нѣмецкими своими поезіями присвятивъ Федьковичъ Ернестови Рудольфови Найбаверови, та и выдавъ ихъ безыменно 1882. р. въ Чернѡвцяхъ п. з. „Am Tscheremus! Gedichte eines Uzulen“ (мала 8°, сторѡнъ 131)⁵⁾. Коротку ихъ оцѣнку подано въ Вѣденскѡй часописи „Neue Freie Presse“, Abendblatt. 1883 (19. März, No 6666), де сказано, що въ тыхъ поезіяхъ проявляє ся миленька наивнѡість побѡчь свѣтогляду вельми реалистичного⁶⁾.

Прозою писавъ Федьковичъ чудовіи повѣсти. Найкрасшіи єго повѣсти явились мѣжь 1863. и 1867. ро-

1) „Поезиі...“ Часть I., стор. 89—96.

2) „Правда“, II. 1868; стор. 102.

3) *ibid.*, стор. 438—439. — 4) *ibid.*, стор. 198.

5) Всѣхъ стихотворѡвъ въ збѡрнику „Am Tscheremus“ єсть 45.

6) Про нѣмецкіи стихотворы „Am Tscheremus“ читаємо въ часописи „Neue Freie Presse“ мѣжь иншимъ отъ-се: „Lieblichste Naivetät wechselt mit realistischster Weltanschauung ab: hier gläubige Hingebung und sanfte Ueberredung, dort tückische Bosheit und raffinierte Grausamkeit... Das bulgarische Volkslied („Die Griechin“, Seite 55) ist von einer geradezu überwältigenden Schönheit, und man muss wirklich staunen, mit wie geringen Mitteln sich ein grossartiger Erfolg erreichen lässt“... — Сѣмъ нѣмецкихъ своихъ стихотворѡвъ выдавъ поетъ въ Чернѡвцяхъ ще въ 1865. р. п. з. „Gedichte von J. Fedkowicz. — I. Bogen.

комъ, се-бъ-то саме тогдѣ, коли ђнъ въ поетичныхъ своихъ творахъ ставъ наслѣдувати кобзаря украиньскогого¹⁾. Ось и переглядъ сихъ повѣстей и оповѣданъ: 1. „Люба-згуба“. Повѣсть²⁾. — 2. „Серце не навчити“. Повѣсточка³⁾. — 3. Штефанъ Славичъ“. Повѣсть⁴⁾. — 4. „Хто виненъ?“ Оповѣданне народне⁵⁾ — 5. „Стрѣлець“⁶⁾. — 6. „Таліян-ка“⁷⁾. — 7. „Пѣсня молодецька“⁸⁾. — 8. „Сафатъ Зѣничъ“⁹⁾. — 9. „Побратимъ“¹⁰⁾. — 10. „Буковинська пѣсня“. Про коханне, та якъ-то годѣ любои дѣвчины забути¹¹⁾. — 11. „Три якъ рѣднї браты“. Повѣсть¹²⁾. — 12. „Опрышокъ“¹³⁾. — 13. „Безталанне закоханне“¹⁴⁾.

Одинацять изъ сихъ повѣстей выдавъ Михайло Драгоманѡвъ въ Кїевѣ 1876. р. п. з. „Повісті О сина Федьковича. З переднїм словом про галицько-руське письменство“. Не находимо отже въ сѣмъ збѣрнику двохъ повѣстей, котрї (1863) надруковано въ „Вечерницяхъ“, се-бъ-то: „Серце не навчити“ и „Штефанъ Славичъ“.

1) Въ тѣмъ часѣ (1866. р.) надруковано у Львовѣ прекрасный стихотвѣръ Федьковича п. з. „Въ день скону Батька нашого Тараса Шевченка! Кобзаря Русї, Мартира України, Предтечи нашої волї и славы“. (8^о, сторѡнъ 5). — Менше вдатнымъ есть его стихъ, написанный п. з. „Осьмий поменикъ Тарасовї Шевченковї на вѣчную память“. (Львѡвъ, 1869.)

2) „Вечерницъ“, II. 1863., число 1—5. Повѣсть „Люба-згуба“ передруковано зъ „Вечерницъ“ (1863) коштомъ семинаристѡвъ.

3) *ibid.*, число 8—9. — 4) *ibid.*, число 13—16.

5) „Мета“, I. 1863; стор. 44—49. — 6) *ibid.*, стор. 117—123. — 7) *ibid.*, II. 1864; стор. 46—49.

8) „Нива“, 1865; число 1. — 9) *ibid.*, число 2. — 10) *ibid.*, число 5. — 11) *ibid.*, число 8. — Повѣсти „Пѣсня молодецька“ и „Буковинська пѣсня“ зложенї суть изъ пѣснѣ й оповѣданя въ прозѣ.

12) *ibid.*, число 18—20.

13) „Правда“, I. 1867; стор. 5—7.

14) *ibid.*, стор. 30—32.

Мѣжь сими повѣстями, котрі Федьковичъ написавъ ѡдъ р. 1863. до 1867., выначують ся именно отъ-сї: „Безталанне закохане“, „Люба-згуба“, „Три якъ рѡднї браты“, „Сафатъ Зѣничъ“ и „Штефанъ Славичъ“. Въ повѣстяхъ „Люба-згуба“ и „Штефанъ Славичъ“ зъобразивъ авторъ частину своєї біографїї; се-бъ-то въ „Любъ-згубѣ“ видимо Федьковича молоденькимъ парубкомъ, мѣжь-тымъ коли въ „Штефанѣ Славичи“ являє ся ѡнъ уже цѣсарскимъ жовняромъ.

А вже-жь найкрасшою єсть повѣсть „Безталанне закохане“. Ось и она, тѡлько переказана коротко: Олену, дочку богачки Гребенихи полюбивъ хорошїй гуцуль, Тодѡръ Дугай. Та нерѡвна була вдача обохъ молодятъ. Тодѡръ бувъ парубокъ тихонькїй, звичайный, ширїй, увъ-одно лишъ въ думкахъ та въ гадкахъ. Олена-жь була дѣвчина жартѡвлива, обмѡвна, нестановита, якъ той метеликъ въ лѣтѣ. Та отъ, мати хотѣла ѡддати свою Олену за Угринчукового Митра. Коли-жь въ садку пѡдъ вишнею Олена сказала Тодѡрови, що ѣ повѣнчанї можуть зъ другими кохатись, то ѡнъ подививъ ся пильно, покрутивъ головою та ѣ пѡшовъ, не сказавши дѣвчинї и „добра нѡчь“. Не довго опѡсля у старои Гребенихи въ хатѣ плели вѣнокъ, збирали боярь, а Тодѡръ ходивъ собѣ понадъ Днїстеръ, та гравъ въ сошѣлку, що дрѡбнї слезы такъ його ѣ обливали. Заспѣвавши сумовиту пѣсню пѡшовъ домѡвъ. Тутки довѣдавъ ся ѡдъ молодшого брата, що Олена приходила кликати єго (Тодѡра) въ бояры. ідтакъ увѡйшовъ въ хату; стара Дугаїха сидѣла за креснами, — ткала сукно, та якъ поглянула на Тодѡра, ажъ човникъ зъ рукъ упавъ. „Сынку мѡй! а тобѣ що?“ пытає ся мати. — „А що-жь-бы?“ каже Тодѡръ, „нѣчого!“ — „Та-же ты почорнѣвъ, якъ та головня!“ — „Такъ

вамъ видить ся, мамо! я однакій!“ — Стара далъ ткала, а сынъ пѣшовъ у комору, на весѣля збиратись. Выйшовъ зъ коморы: кучерики русозолотѣ, пышно зачесанѣ, повились по головцѣ, засіяли мовъ золото. Онъ пѣдѣшовъ до ненечки своєї старої, ставъ, дививъ ся на неѣ, довго, ѣдтакъ поцѣлувавъ єѣ въ долонь та ѣ уклонивъ ся низенько. „Ненько!“ каже, „благословѣть!“ Мати дѣзнавшись, що ѣнъ иде на весѣля, поблагословила єго, та просила тѣлько, щобъ не баривъ ся дуже. „Ба, я може ѣ забарю ся, ненечко!“ сказавъ Тодѣръ. Тодѣ братѣкъ молодшій, Василько, кинувъ ся Тодѣрови по-за-шию: єму здавалось, що свого бадѣчка вже бѣльше не побачить. Тодѣръ поцѣлувавъ хлопця, пригорнувъ до серця и сказавъ: „Васильку! я забарюсь; не лишай неньки!“ — Уклонивъ ся та ѣ пѣшовъ. — Высокими та широкими Днѣстровыми берегами ходить Тодѣръ та грає въ сопѣлку. Гравъ ѣнъ довго, — разъ весело, що ажъ серце трѣскало, а ѣдтакъ зновъ сумно-тужливо. Потѣмъ сѣвъ собѣ на каменї, поклавъ кресакъ та сопѣлку бїля себе на мураву, склонивъ голову на руку, — задумавъ ся... А зъ села чути було музику, що грала въ Олены на весѣлю... Другої днини нашли тѣлько кресаню на березѣ та сопѣлку...¹⁾

Повѣсти Федьковича — се неначе малї картинки знаменитого маляра-художника, котрый зѣобразивъ вѣрно саму природу. Въ повѣстяхъ своихъ малює авторъ гу-

¹⁾ Повѣсть „Безталанне закоханє“ подобалась вельми Чехови Карольови Кадлецови, котрый у своѣй статьѣ про Федьковича подавъ змѣсть сего гарного твору. („Slovanský Sborník, stati z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života“. Ročník VI. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1887; въ статьѣ: „Josef Fed'kovič a jeho literární význam pro rakouské Rusíny“. Napsal K. B. Kadlec; str. 257—260; 325—328; 374—377.)

цульске й жовнярске жите такъ природно й чудово, що видимо передь собою живѣсннкихъ людей зъ ихъ долею-недолею. Ось-якъ оцѣняє Олександръ Барвѣнскій повѣсти Федьковича: „Онъ розкрывъ намъ у своихъ повѣстяхъ сердце Гуцула якъ-бы на долони, такъ що можемо зъ нього вычитати все чутя, якими воно бється, все пристрасти, що нимъ ворущать; — въ своихъ повѣстяхъ змалювавъ намъ Федьковичъ живыми й непозычеными красками Гуцуловъ такими, якими вони є въ рѣзныхъ пригодахъ и хвиляхъ житя. Гуцуль зъ своею натурою, се мовь-бы та гѣрська рѣчка, що журчить собѣ по рѣвнякахъ чистенька та прозорчата ажъ до дна. Але горе, якъ ся рѣчка выступить зъ своихъ береговъ и зашумить, зареве каламутною водою. Тодѣ великанскій скелѣ та велиты-ялицѣ або буки не годнѣ опертись еи розгуканымъ филямъ. Такъ и зъ сердцемъ Гуцула. Щире воно та чисте, але якъ пристрасти зворущать въ нѣмъ кровь, тодѣ нема для него стриму, — въ одной хвили блисне крѣсь, кровь потече струями. Любовь — се перше и найгорячѣйше чуте, одѣ котрого мякне сердце Гуцула, мовь-бы вѣскъ одѣ огню, але й запалюється, и крѣвавою пѣметою, розрываючою все перепоны, выбухає, якъ порохъ одѣ вкиненой въ нього искры...“¹⁾

Пѣсля року 1867. написавъ Федьковичъ ще ось-якѣ повѣсти: 1. „Днѣстровѣй кручѣ“. Повѣсть зъ руского народного житя на Буковинѣ²⁾. — 2. „Паничѣ“. Повѣсть зъ козацкого житя³⁾. — 3. „Лелѣв могила“, або „Довбушѣв скарбѣ“. Повѣсть зъ гуцульского житя⁴⁾. — 4. „Ма-

¹⁾ „Ватра“, стор. 140.

²⁾ „Буковина“. Часопись политична и наукова для народа руского. 1885; число 3—7 (и окрема одбитка).

³⁾ *ibid.*, ч. 10—12.

⁴⁾ „Буковинскій Альманахъ“, выданный въ память десятилѣтнего существованя общества рускихъ академикѣв „Союзъ“ въ Чернѣвцяхъ. Чернѣвѣ 1885; стор. 69—76.

ксімъ Чудатый“). Повѣсточка зъ гуцульскогò житя¹⁾. — 5. „Жовнярка“. Повѣсть зъ народного буковиньского житя²⁾. — Сї повѣсти не мають уже тои литературнои стбйности, якою вызначують ся тї тринацять повѣстей, щò ихъ авторъ написавъ мѣжь р. 1863—1867. Ба, подѣкуды, примѣромъ въ „Дифстровыхъ кручахъ“ ставъ бнѣ самъ себе переспѣвувати.

Крòмъ тыхъ бѣсѣмнацяти повѣстей написавъ Федьковичъ ще деякї дрòбнїй казки, мѣжь котрыми суть красшї ось-якї: 1. „Золота кбсочка“³⁾. — 2. „Бѣдный Михась“⁴⁾. — 3. „Бѣдалашко“⁵⁾. — Опроче переиначивъ бнѣ такожь деякї переказы и казочки, якї найшовъ въ чужихъ литературахъ, примѣромъ казку Андерсена „Die Stopfnadel“ п. з. „Иголка-угорка претонесенька“⁶⁾.

Въ хосенъ товариства „Просвѣта“ выдавъ поетъ ще отъ-сї популярнїй повѣстки й казки: 1. „Село Фармазоны“, або: „якъ-то трийцять Срѣбнарòвскихъ господарѣвъ записало ся чортови, и якъ-то они зя сѣмь лѣтъ, сѣмь мѣсяцѣвъ и сѣмь недѣль дуже заобогатѣли“. Красна и правдива повѣсть для розумныхъ господарѣвъ. У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Казки для руского народу“. „Перша казка поучаюча: за одного стрѣльця та й за одного опыря. Друга казка дуже цѣкава: бдѣ чого море солоне?“ У Львовѣ 1873. — 3. „Вечерницѣ“. Читанка для сельскихъ людей. У Львовѣ 1874. Въ сїи читанцѣ выдавъ Федьковичъ такожь „жите святого великомученика и муроточца Димитрія“ (стор. 1—21).

¹⁾ „Зерна“, додатокъ до „Буковины“. 1887; стор. 4—8.

²⁾ „Буковиньскїй иллюстрованный Календарь“ на рòкъ 1888; стор. 61—68.

³⁾ „Библиотека для молодѣжи“. 1885; стор. 129—137.

⁴⁾ *ibid.*, 1886; стор. 187—192.

⁵⁾ *ibid.*, 1887; стор. 22—30.

⁶⁾ „Буковиньскїй Календарь“ на рòкъ 1886; стор. 55—59.

Зъ-помѣжь сихъ популярныхъ выданъ справдѣшню литературну стѣйибеть має повѣсть „Село Фармазоны“. Поеть переробивъ тутъ новелю Генрика Чоккого „Das Goldmachedorf“, одначе великимъ своимъ талантомъ умѣвъ чужому творови надати прикметы такого принадного свѣтогляду рѣдного, що рускїй селяне й мѣщане вважають досѣль сю книжочку одною зъ найкращихъ у зборѣ литературы популярной. Не диво отже, що й Иванъ Наумовичъ въ „Науцѣ“ похваливъ вельми сю книжочку¹⁾.

Одтакъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“ напечатано ще ось-якї писаня Федьковича: 1. „Дванацять пѣсней во честь и славу святого отца нашего Николая, Миръ-ликїйского чудотворца, Руси и шкѣль патрона“. У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Житїе святого великомученика Юрія зъ додаткомъ трехъ пѣсней въ его честь и славу“. У Львовѣ 1873. — 3. „Рускїй церковнїй и народнїй коляды и щедрѣвки для охоты и забавы усѣхъ рускихъ колядникѣвъ, а Богу въ честь и славу“. У Львовѣ 1873. и 1874.

Въ-кѣнци годить ся ще спомнути, що Федьковичъ зладивъ бувъ Букварь въ хосень народныхъ шкѣль. Про сей Букварь писавъ онъ изъ Сторонця 14. серпня 1868. р. отъ-се до редакціи „Правды“: „Тогѣдь, чи мабуть ще передъ-тогѣдь подавъ я бувъ до Чернѣвской консисторїи рускїй Букварь зъ програмомъ, якъ бы найлучше сѣльскїй школы уладити можна. Консисторїя бдтрутила мѣй Букварь, а я зъ-серця пѣславъ го до Партицкого (забувъ чи до Партицкого, чи до васъ). Та вижу, що й у васъ у Львовѣ мѣй нещасливый Букварь не инакъ гостивъ, якъ и въ Чернѣвцехъ, бо вже до теперь

¹⁾ „Наука“. Газета мѣсячна для народа. Издатель Иванъ Наумовичъ. Коломыя 1873. Часть II, стор. 222.

часть бы було его або приймити або одтрутити и менѣ яко нетрѣбный одослати. Тымъ-часомъ Черновецка консисторія инакъ ся порадила и оногды менѣ офиціально написала, абыхъ не лишъ Букварь, але й инші книжки, коли якъ написавъ, до нихъ приславъ, а они будуть ихъ печатати, а мене закутають. На се пишу я до Партицкого, — не пишу, але молю, абы менѣ мѣй Букварь одославъ, бо у-перше менѣ блиснула надѣя, наші школы на народнѣмъ языкѣ основати...⁴¹⁾

Той-то Букварь одкинула комисія для уложеня рускихъ книжокъ въ Галичинѣ. Одтакъ 8. мая 1869. р. краєва буковиньска власть идучи за розпоряженемъ министерства просвѣты (зъ д. 29. цвѣтня 1869) одозвалася до Федьковича, запрошуючи его до уложеня „першой читанки до народныхъ шкѣлъ...“ Федьковичъ одповѣвъ, що не вѣритъ нѣ въ прихильнѣсть, нѣ способнѣсть цензора своєй працѣ; про-те думає подати въ-перше министерству два кусники на стрѣбу: одинъ оригинальный, вынятый изъ своего Букваря, а другій яко перекладъ 80. кусника зъ читанки, котру ему подано до переначеня.

¹⁾ Въ сѣмъ листѣ до редакціѣ „Правды“ писавъ Федьковичъ ще ось-що: „Ще маю до чесной редакціѣ одну просьбу: Я хочу писати дѣля шкѣлъ сторію цѣлой Руси, а не знаю, котрыхъ бы авторѣвъ тримати ся, и васъ прощу, менѣ ихъ не лишъ назвати, але й прислати, чи за грошъ, чи въ позицѣ, якъ ласка.. Ще вамъ уповѣмъ, що може заведеться у Чернівцяхъ товариство „Покрова“ на опѣкунство рущины буковинской. Статуты вже готовѣ, и ждемо лишъ владыки зъ Вѣднѣя. Може бути, що вашу „Правду“ оберемо за органъ нашъ товарискій, и тогда впрошу ся до васъ за головного сотрудника. Симпатіѣ богато, то-жь и надѣя не мала, а найпаче, що много церковной нашої старшины за нами“. — Сей важный листъ вразъ зъ деякими иншими рукописями Федьковича и зъ двома рукописями Данила Млаки приславъ товариству „Просвѣта“ Кость А. Навроцькій, офіціалъ повѣтового староства въ Бугойнѣ (въ Боснѣ).

Коли-бъ министерство одобрило тѣ два кусники, то була-бъ надѣя, що ѓнъ выповнивъ бы его наказъ¹⁾.

Зъ листу-жь, писаного 25. червня 1868. р. до Гната Рожаньского²⁾, можноще дѓзнатись, що поеть переклавъ „Слово о полку Игоревѓмъ“ на мову руско-украиньску. Въ сѣмъ листѣ читаемо мѣжь иншимъ отъ-се: „Слово о полку давно вже готове, лишъ що не кориговане и не переписане. Скоро бы менѣ часъ позволивъ, то го докѓнчу и вамъ пришло; лишъ дайте вѣтку, де мете пробувати...“

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльнѓсть Осипа Федьковича. Єѣ оцѣнивъ зовсѣмъ вѣрно вже въ 1873. роцѣ Михайло Драгоманѓвъ, заявивши ось-таку свою гадку: „Великѣй талантъ мѣжь поетами и новелистами галицко-рускими выявивъ Федьковичъ у своихъ поезіяхъ (1861—1870) и кѓлькохъ новеляхъ зъ житя жителѣвъ Карпатъ, друкованыхъ въ „Правдѣ“ (1867). Федьковичъ, рѓвно якъ и Шевченко, вийшовъ зъ селяньскои родини, — служивъ у вѓйску, и єсть чоловѣкомъ, котрый самъ зъ себе зробивъ ся, а будучи зовсѣмъ самоукомъ, взнѣсь ся до незвычайнои величности и благородности идей. У своихъ лучшихъ вѣршахъ и пѣсняхъ малює ѓнъ жите жовняря, сумує надъ кривдами политичного и соціального житя, творить прегарнѣ образы свои гарнои, родимои краинны. Але, на нещастѣ, Федьковичъ не зѣумѣвъ рѣшучо выратись на дорогу правдивого реализму въ зѓобразованю соціального житя, хочъ по его новеляхъ можна було много надѣятись. Въ послѣднѣй роки ѓнъ самъ себе повторює, наслѣдує Шевченка до пересыту...“³⁾

¹⁾ „Правда“, III. 1869; число 22; стор. 189.

²⁾ Гнатъ Рожаньскѣй бувъ тогдѣ (1868) слухачемъ IV. року богословія. ѓнъ умеръ 2. червня 1883. р., бувши священникомъ въ Хотинѣ, повѣту Калушского.

³⁾ „Правда“, VI. 1873, стор. 552., въ статьѣ: „Украино. II мо-

Подобни гадку высказавъ Драгомановъ такожъ три роки пбзвйше въ выданю повѣстей Федьковича, се-бѣ-то „въ переднбмъ словѣ про галицько-руське письменство“. Сказавши въ загалѣ, що Федьковичъ въ Коломыйскбмъ выданю поезій ставъ переспвувати або самого себе, або чужихъ писателѣвъ, Драгомановъ заявляє, що повѣсти, котрї печатавъ поетъ у галицько-украиньскихъ часописяхъ до 1867. р., — се дѣла цѣлкомъ его власнї, самостбйнї, якихъ не було нѣ першь, нѣ послѣ въ галицькбмъ письменствѣ. Одтакъ замѣчае критякъ про сї повѣсти отъ-се: „Для розумбючого дѣло до-воль буде сказати, що Федьковичъ у нихъ почавъ малювати життє гуцульскаго селянина такъ якъ Турѣневъ — великоруськаго, Квѣтка й Марко-Вовчокъ украиньскаго, Ауербахъ нѣмецкаго, Жоржъ-Зандъ французькаго. И усякій, хто познакомить ся зъ повѣстями Федьковича, не перестане жалкувати, чому бнѣ не пише ихъ ббльше...“ (стор. XLVI).

Такожъ Иванъ Франко оцѣнивъ досыть вѣрно литературнї творы Федьковича. Ось-щб пише бнѣ у свобїй статьѣ „Осипъ-Юрїй Федьковичъ“ („Зоря“. VII. 1886; стор. 236): „— Федьковичъ, се безперечно одна зъ найоригинальнбйшихъ литературныхъ фізіономїй въ нашбїй литературѣ. Такъ и здавсь, що природа гуцульскаго землѣ и гуцульскаго породы зложила въ ньому, щб мала найнѣжнбйшого и найсердечнбйшого: чаруючу простоту и мелодїйнбсть слова, теплоту чутя и той погбднїй, сердечнїй та неколючїй гуморъ, котрый такъ и липне до сердца кождога слухача, а особливо того, хто привыкъ до мелянхолїйнои вдачѣ и вѣдкаго сарказму нашихъ пбд-

vimento letterario rateno in Russia e Gallizia (1798—1872). „Rivista Europea“ (anno IV., vol. I. e 2. Firenze 1873). — Сю статью Драгоманова переклавъ Володимиръ Навроцкїй на мову руско-украиньску.

тѣрськихъ та долинянськихъ селянъ. Типовый гуцуль, Федьковичъ, и въ литературной своѣй дѣяльности ѡдзначае ся вѣдми добрыми и слабыми прикметами гуцульской вдачѣ. До слабыхъ сторѡнъ его таланту мусимо зачислити попередъ всего его невеликій обширъ. Федьковичъ бѡльше нѣжъ усякій иншій зъ нашихъ писателѣвъ — поетъ одного закутка, роскошнаго та принадного, але все таки тѣсного. Въ томъ своѣмъ закутку ѡнъ въ-повиѣ у себе дома, — але де лише сягне по-за его границѣ, де дѡткне ся сюжетѡвъ ширшихъ, загально людскихъ, историчныхъ та загально народныхъ, впадае въ манеру, въ наслѣдуване, тратить те почуте естетичной и поетичной правды, безъ котрого нема й поезіѣ. Друга слаба сторона его поезіѣ, се властивый трохи-чи-не вѣдмъ гуцуламъ нахиль до мистики. — Въ кѡнци третя его слаба сторона, се именно те, щѡ робить его въ иншѡмъ мѣсци такимъ симпатичнымъ — его мягкѡсть та переважно лирична, субъективна вдача. Вдача та не дозволила ему сконцентрувати свои силы до якого бѡльшого дѣла, котребъ способне потрясти, розбудити и повести за собою нашу суспѣльнѡсть, тривко вплынути на складѣ, силу и яенѡсть суспѣльныхъ идеалѡвъ, народныхъ симпатій и антипатій, якъ се зробивъ на Украинѣ Шевченко...¹⁾

¹⁾ Годить ся ще спѡмнути про ось-тѣ слова, котрыми Чехъ К. Кадлецъ оцѣнивъ значене Федьковича въ литературѣ руско-украиньской: „Význam jeho pro rakouské Rusíny sluší hledati hlavně v tom, že on jim prvý ukázal, jakým by měli psáti jazykem, a zároveň je přesvědčil o tom, že rakouští i ruští Rusíni jsou národ jeden; pro bukovinské pak Rusíny jest důležitým tím, že vydává časopis, hájící zajmy bukovinských Rusínův, a křísí zároveň své krajany k novému životu...“ („Slovanský Sborník“. Redaktor: Edvard Jelínek. Ročník VI. V Praze, 1887; str. 377.)

Симъ словамъ И. Франка годѣ не признати правды. Тѣлько-жь по нашѣй думцѣ першій закидъ есть майже тотожный зъ третимъ. Що-жь дотыкае ся до закиду про наклѣнѣ Федьковича до мистицизму, треба признати, що поеть позбувъ ся его въ ostatnichъ рокахъ свого жита. Ачей-же той вузкій свѣтоглядъ Федьковича бувъ причиною, що ѡнъ ставъ славнымъ поетомъ буковинскимъ. Его лиричнѣ пѣснѣ жовнярскѣ, его „дикѣ думы“, его гарнѣ эпичнѣ творы (примѣромъ „король Гуцуль“), его знаменитѣ повѣсти засновують ся на свѣтоглядѣ гуцульскѣмъ. Всѣ такѣ творы зъєднали ему заслуженый вѣнецъ славы, якѣй вложили на голову буковиньскогого кобзаря тямущѣ Украинцѣ. Федьковичъ є справдѣ спеціалістомъ у складаню стихотворѣвъ и повѣстей зъ жита гуцульскогого. Выше него не стане вже нѣхто зъ-помѣжь поетѣвъ зеленои Буковины. Коли-бъ ѡнъ бувъ придбавъ собѣ бѣльшой просвѣты, коли-бъ перенявъ ся силою и ясностію народныхъ идеалѣвъ, то на поетичнѣмъ Парнасѣ станувъ бы побѣчь Шевченка и своєю мягкостію лиричною утворивъ бы бувъ такѣ пѣснѣ, котрѣ чудовыми акордами зливали-бъ ся зъ гомономъ позавны украиньскогого апостола правды й науки. А вже-жь буковиньскѣй кобзарь звершивъ чесно й славно свою миссію: пробудивъ землякѣвъ до нового просвѣтного й національного жита и въ лебединѣй своѣй пѣсни „Нова Сѣчь“ вказавъ имъ хочъ зъ-далека тѣ высокѣ идеалы, котрыми Шевченко одухотворивъ Русь-Украину.

Знаменитѣ писаня Федьковича вмѣли оцѣнити такожъ Поляки, Чехи, Сербове, ба й Нѣмцѣ. Про-те деякѣ его стихотворы й повѣсти въ перекладахъ стали звѣстными й ширшимъ кругамъ суспѣльности въ Славянщинѣ та Нѣмечинѣ. Зъ-помѣжь Полякѣвъ Францъ Кс. Мрочко зладивъ перекладъ повѣсти „Безталанне закоханѣ“

п. з. „Nieszczęśliwa miłość“ въ часописи „Lech“ (Poznań, 1878)¹⁾, а ђдтакъ Болеславъ Червѣньскій переклавъ пѣсню „Пречиста Дѣво, радуј ся Маріе!“ („Kujter Lwowski“, 1886; № 52). Такожъ Русинъ Володимиръ Маслякъ переклавъ на мову польску повѣсть „Таліянка“ („Nowa Reforma“, Kraków, 1886) и „Любузгубу“ п. з. „Wesele w Jabłonicy“ („N. Reforma“, 1887). На мову сербску переложено оповѣданє „Опрышокъ“ въ часописи „Виля“ (Бѣлгородъ, 1868), а по-чески переклавъ Кароль Кадлецъ повѣсть „Стрѣлецъ“ („Hlas národa“, Praha, 1887; № 244., фелетонъ). ђдтакъ нѣмецкій перевѣдъ двохъ повѣстей Федьковича надруковано въ „Wiener Allgemeine Zeitung“, се-бъ-то перевѣдъ „Побратима“ п. з. „Der Wahlbruder“ (4. грудня, 1887; № 2791) и „Сафата Зѣнича“ п. з. „Ein Soldat“ (17. грудня, 1887; № 2804). Въ-кѣнци годить ся ще заимѣтити, що повѣсть „Леліѣ могила“ або „Довбушѣвъ скарбъ“ надруковано въ російскѣмъ перекладѣ п. з. „Довбушевѣ кладѣ“ въ „Кіевскѣй Старинѣ“ (1886; томъ XV., стор. 739—746).

11. Володимиръ Шашкевичъ²⁾.

ђнь родивъ ся 7. цвѣтня 1839. р. въ селѣ Нестаничахъ, повѣту Камѣнки-струмиловои, де батько его, Маркіянъ, бувъ администраторомъ капелянѣѣ, ђдкѣль перенѣсь ся (1841) до Новосѣлокъ лѣскихъ. Тутъ уже

¹⁾ Франць Кс. Мрочко написавъ такожъ коротку біографію Федьковича („Przegląd słowiański“, Poznań 1881), користуючись автобіографією, що єѣ напечатавъ Дѣдицкій въ выданю поезій Федьковича.

²⁾ Пишучи житєписъ Володимира Шашкевича авторъ сеи исторіѣ литературы користувавъ ся рукописною автобіографією. — Въ поглядѣ на литературну его дѣяльнѣсть важною єсть статья Григорія Цеглиньского „Отець и сынъ“. („Зоря“, VIII. 1887; стор. 351—354.)

родивъ ся молодшій братъ Володимирѣвъ, Святославъ, щѣ й померъ недолѣткомъ. Отець Маркіянъ, хоча любивъ вельми свою дѣтвору, такъ не лишавъ богато волѣ старшому сынови, Володимирови, и скоро заставивъ его до молитвы та науки. Щѣ-дня въ-ранцѣ й вечеромъ оба на колѣнахъ молились передъ образомъ св. Николая: батько проводивъ бувало молитвы, а Володимиръ говоривъ за нимъ и бивъ, якъ слѣдъ, поклоны. Коли-жь ладно помолить ся, то батько добувавъ деревяну шкатулочку, зъ котрой виймавъ бляшки, показувавъ ихъ сынкови, и навчавъ, якъ кожду бляшку называти, се-бѣ-то, якъ называти кирильску букву, щѣ на кождѣй блящцѣ була выбита.

Любо й весело жилось Володимиркови на батькѣвщинѣ; про-те пѣзнѣйше въ пѣсни „Бувало а нынѣ“ спѣмнувъ ѣнъ про тѣ щасливѣ днѣ дитячого вѣку отъ-сими словами:

Малымъ бувало я сѣдаю
 Пѣдъ лицою, та досягаю
 Руками буцѣмъ ясныхъ зѣръ, —
 А зѣрки мѣр҃гають на мене
 Скрѣзь лицы листячко зелене,
 Та й кануть нишкомъ въ темный бѣръ¹⁾.

Та не довго тѣшивъ ся Володимирко нестощами най-лучшого свого батька: 7. червня 1843. р. вмеръ першій просвѣтитель галицкои Руси, Маркіянъ Шашкевичъ, а ѣдтакъ жонá его поѣхала до батька свого, Федора Крушиньского, щѣ бувъ парохомъ въ Деревни, повѣту Жовкѣвского, куды Володимирка вже напередъ ѣдвезли. Коли ѣнъ пѣдрѣсь, то вчивъ ся у дяка зъ дѣтьми сѣльскими; опѣсля (1845) ѣдвезли его до школы Жовкѣвскои, де вчили его отцѣ Доминиканы. Хочъ учитель

¹⁾ „Зѣльникъ“. Львѣвъ, 1863; стор. 28.

заразъ въ першихъ дняхъ привтавъ его прутомъ, то таки поставлено его опѣсля першимъ въ клясѣ¹⁾. Другого року занедужавъ тяжко, и про-те треба було его ѳдвезти домѳвъ. Коли-жь ему полекшало, то дѣдъ приймивъ ему домашнього учителя, котрый приготавливъ его до экзамину. Бувъ се звѣстный Клими Меруновичъ, котрого поставлено опѣсля учителемъ въ Тернополи, ба й профессоромъ академичнон гимназїи у Львовѣ. Меруновичъ говоривъ зъ Волидимиркомъ тѳлько по-руски; читавъ зъ нимъ Евангелїе въ языцѣ церковно-славянськомъ и такожь якїиь збѳрникъ росїйскихъ законѳвъ державныхъ. А вже-жь всемъ домашнимъ читавъ ѳнъ „Зорю галицку“ и Вѣденськїи „Вѣтникъ“.

Въ осени 1850. р. ѳдвѣзъ дѣдъ свого внука до Львова, де (1851) скѳнчивъ науку въ нормальныхъ школахъ. При экзамиѳи выголосивъ ѳнъ передъ епископомъ-суфраганомъ Иваномъ Бохеньскимъ руску мову, котра починалась словами: „Черезъ столѣтїе висѣла хмара надъ нашимъ рускимъ народомъ...“²⁾. Въ нагороду за хорошу науку Володимиръ одержавъ ѳдъ епископа повѣсть Гоголя „Тарасъ Бульба“ въ перекладѣ Головацкогѳ³⁾. Книжку сю читавъ на вакацїяхъ Клими Меруновичъ, и не тѳлько дѣти, але й дѣдъ, баба, мати, та вуй Иванъ Крушинськїи слухали сѣ дуже радо. Пѳзнїйше дѳставъ Володимиръ ѳдъ Меруновича першу часть „Вѣнка“⁴⁾, и тогдѣ-

¹⁾ Въ тогдѣшнихъ школахъ народныхъ учитель побиваючи дѣтвору давали їи ось-таку практичну науку: „Smażono pieczono w smole, nie gadaż, co się dzieje w szkole!“

²⁾ Сю бесѣду написавъ катихитъ Володимира, Осицъ Левицкїи.

³⁾ „Тарасъ Бульба“, повѣсть изъ запорожскои старины, сочиненїе Н. Гоголя, на галицко-рускїи языкъ переведена П. Д. Ф. Г-имъ. Во Львовѣ 1850.

⁴⁾ „Вѣнокъ Русинамъ на обжинки“. Уидѣвъ Иванъ Б. Ф. Головацкїи. Часть I. У Вѣдни, 1846.

то пізнавъ ѓнъ поезіѣ свого батька. Крімъ сихъ двохъ книжокъ Меруновичъ читавъ Володимирови и дѣтямъ Крушиньского такожъ четверту часть Енеиды Котляревского, котру найшовъ бувъ мѣжь рукописями покойного Маркіяна.

Въ осени 1851. р. розпочавъ Володимиръ науку гимназіяльну. Ёго вписали въ гимназію Львівську, що єѣ звано Доминиканьскою. Тамъ скѓнчивъ ѓнъ чотыри низшій клясы, а ѓдтакъ ставъ учитись въ такъ-званѓй гимназіи Бернардиньскѓй. У школъ бувъ Володимиръ вельми непосидючимъ; лучалось отже неразъ, що изъ-за вдѣянои якои псоты замыкали его до „карцеру“. Въ пятѓй клясѣ оно выпало гѓрше. Заступникомъ учителя математики бувъ тогдѣ Б—жь, колишній жовнярь-канонієрь, котрый приходивъ иногдѣ до школы пяный-пяньсѣвнѓкій. Про-те пустотливѓ ученики дались ему добре въ-тямки, такъ що бувшому воинови приходило часто до плачу. Коли-жь разъ Шашкевичъ побѓчь дверей пятои клясы змалювавъ патреть пяного учителя, то школьна власть выгнала его зъ гимназіѣ. Володимиръ учивъ ся ѓдтакъ дома, и зложивши вступный ексаменъ до шестои клясы ставъ оцягъ публичнымъ ученикомъ въ гимназіи Доминиканьскѓй. Зъ-помѣжь предметѓвъ школьныхъ любивъ ѓнъ найбѓльше вчитись физики, фильсософичнои пропедевтики, мовы рускои та нѣмецкои.

Въ 1859. р. будучи ученикомъ VIII. клясы Шашкевичъ занедужавъ на груди, изъ-за чого лѣкаръ радивъ ему, змѣнити воздухъ. Саме-тогдѣ стрый Володимира, Антѓнъ Шашкевичъ, що бувъ капитаномъ полку піонерѓвъ въ Будимѣ, писавъ ему, щобы приѣхавъ у столицю Угорщины и тамъ кѓнчивъ школы. И справдѣ въ осени 1859. р. Володимиръ приѣхавъ до Будима, але изъ-за непосидючои своєї вдахѣ вже слѣдуючого року въ лѣтѣ вернувъ ся до Львова.

Вже передъ виїздомъ до Будима Володимиръ починавъ писати рускїй вѣршѣ. Одинъ зъ нихъ надруковавъ опісля Богданъ Дѣдицкій въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) п. з. „Думка“ (стор. 76—77). Въ Будимѣ написавъ Шашкевичъ еще стивки „До звѣздки мого роду“ и „Плачки“, котрї Дѣдицкій помѣстивъ такожъ въ тѣмъ альбумѣ (стор. 77—79). Зъ Дѣдицкимъ познакомивъ Шашкевича Григорій Страхоцкій, слухачъ богословія III. року (1859), котрый підъ псевдонимомъ „Гриць Надвороньскій“ у Львовѣ (1860) видавъ поетичну „повѣсть зъ гѣрѣ Коломыйскихъ“ п. з. „Гуцулъ Волошинъ“¹⁾. Страхоцкому читавъ Шашкевичъ деякі свои стихотворы, и авторъ „Гуцула Волошина“ захоочувавъ его до дальшого складаня поезій. Мѣжь-тымъ Шашкевичъ зложивъ екзамень зрѣлости въ гимназїи другѣй (колишнѣй Доминиканьскѣй) у Львовѣ и въ осени 1861. р. записавъ ся на юридичный факультетъ университету Львовьского. Въ той часѣ, якъ и по-переду, займавъ ся ѓнъ литературою нѣмецкою и польською. Молодечу его фантазію вразивъ найбѣльше Шекспиръ, котрого читавъ въ перекладѣ нѣмецкѣмъ. За-любки читавъ ѓнъ поезїи Гайного и „Schwarzwälder Dorfgeschichten“ Авербаха, та припавъ цѣлою душою до поезїи Мицкевича.

Перша украиньска книжка, котру Шашкевичъ побачивъ, була „Маруся“ Грицька Основяненка, надрукована у Львовѣ правописію етимольогичною²⁾. Одакъ

¹⁾ Въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) напечатано стихъ Страхоцкого п. з. „Дума на розвалинахъ Галицкого замку“ (стор. 104—105), а въ „Нивѣ“ Горбала (1865) надруковано его переспѣвъ зъ Уейского „Агарь въ пустыни“ (стор. 125). Страхоцкій умеръ въ 1865. р., бувши духовнымъ сотрудникомъ въ Устю зеленѣмъ.

²⁾ „Марусю“, повѣсть малоруску, розказану Грицькомъ Основяненкомъ, видавъ Якѣвъ Головацкій, а не Иванъ Борискевичъ, якъ похибно написавъ Иванъ Е. Левицкій у своѣй „га-

видѣвъ ънъ у Дѣдицкого такожъ „Кобзаря“ Тарасового та „Хату“ Кулишеву¹⁾, и прочитавши передне слово до сего альманаха переконавъ ся, що й галицкимъ Русинамъ годить ся говорити й писати живою мовою народною, та що єму треба йти дорогою, котру вытычивъ спорудникъ „Русалки Днѣстрови“.

Небавомъ опѣсля Шашкевичъ пѣзнавъ ся зъ талановитымъ студентомъ Даниломъ Танякевичемъ, котрый дѣставши ъдъ професора Михайла Осадцы кѣлька украиньскихъ книжокъ, переписавъ ихъ мерщѣй и ѡдтакъ найденый сей скарбъ передавъ Шашкевичеви. Коли-жъ въ кѣнци пятьдесятыхъ рокѣвъ просвѣтне й національне житє мѣжь галицкими Русинами було завмерло, то не дивота, що Шашкевичъ уважавъ себе й Танякевича першими народовцями въ Галичинѣ. Бувъ се красный часъ для Шашкевича, часъ всѣлякихъ плянѣвъ и надѣй, котрыми оба молодики-оптимисты бажали тогдѣ ублажити Русь галицку.

Въ лѣтѣ 1861. приѣхавъ до Львова Украинець, Володимиръ Бернатовичъ. Шашкевичъ пѣзнавъ ся зъ нимъ въ експедици „Слова“ и ѡдтакъ єго и деякихъ своихъ товаришѣвъ запросивъ въ квартиру свою на пѣддашу. Тѣ молодики слухали вельми радо оповѣданя Бернатовича про Украйну, про Кіѣвску громаду, про Шевченка, Костомарова, Марка Вовчка. Серце росло имъ въ грудьохъ и надѣвъ ихъ становились що-разъ то смѣлѣйшї. ідтакъ Шашкевичъ, захочений Бернатовичемъ, ставъ бѣльше плодовитымъ въ поетичнї гадки и почавъ вѣрити въ тее, що єго вѣршѣ стоють друку.

лицко-рускѣй Библіографїи XIX. столѣтїя“, стор. 48. — Иванъ Борискевичъ оповѣстивъ автора сей исторїѣ литературы, що ънъ давъ накладъ, та що Головацкїй занявъ ся выданемъ сей повѣсти.

¹⁾ „Хата“. 1860. Выдавъ П. А. Кулїшъ. Типомъ другимъ. Петербургъ.

Зъ кѣнцемъ 1861. р. приѣхали до Львова Евгеній Згарскій и Федѣръ Заревичъ, а пѣзнѣйше (1862) прибувъ сюды такожъ Ксенофонтъ Климовичъ. Шашкевичъ подруживъ ся зъ ними и всеѣ они вкупѣ зъ Танячевичемъ творили першій завязокъ руско-украиньского товариства, першу руско-украиньску громаду у Львовѣ¹⁾.

Тогдѣ проявилась у нихъ думка про конечнѣсть выдаваня литературной газеты въ народнѣмъ рускѣмъ языкѣ. Федьковичъ, котрый тогдѣ стоявъ въ приязныхъ ѣдносинахъ до редактора „Слова“, въ письмѣ до него похвалявъ тую гадку. Ѡдтакъ тѣ молодѣ товаришѣ рѣшились выдавати литературне письмо „Вечерницѣ“. А поза-якъ Юліянъ Лаврѣвскій²⁾, бувши тогдѣ выбраннымъ до сойму, обѣцявъ поспирати редакцію словомъ и дѣломъ, то „Вечерницѣ“ могли вже появились 1. лютого 1862. р.³⁾. И якъ-стѣй противники народнои идеѣ громадку молодыхъ Украинцѣвъ прозвали „вечерничниками“.

Ще передъ выданемъ першого числа „Вечерницѣ“ Шашкевичъ выголосивъ свѣй стихъ п. з. „Нынѣшня пѣсня“ при отвореню „Руской Бесѣды“ въ Народнѣмъ Домѣ у Львовѣ (9. сѣчня 1862. р.). Чудовый сей поетичный твѣръ выкликавъ справдѣшний ентузіазмъ межи присутными Русинами, изъ-за чого профессоръ Яковъ Голо-

¹⁾ Про сю руско-украиньску громадку читаемо ось-що въ политичноѣ часописи „Русь“: „Академики (се-бѣ-то студенты академѣ) сходились зразу, щобы читати Костомарова „Богдана Хмельницкого“. — Изъ тыхъ сходишъ непорядныхъ виробилась ѣднелая порядочна громада, котора выбрала собѣ вѣйта и выдѣлъ громадскій, — ѣъявилась народньо-руською, сходила ся часто, — знамѣрила була выдати збѣрникъ поезій, повѣстей и т. д. чисто-народньою мовою пѣдъ заголовкомъ „Китиця“. („Русь“, число 21.)

²⁾ Про Юліяна Лаврѣвского гляди П., стор. 46.

³⁾ Дѣдицкій помѣстивъ у „Словѣ“ (1862) стихъ Шашкевича п. з. „Руськая пѣсня“ (число 1.) и зъ своєю часописею розсылавъ запросины на предплату „Вечерницѣ“.

вацкій писавъ отъ-се до редактора Петербургскоя „Основы“ (30. сѣчня 1862. р.): „Поклонітся панові П. Ал. Кулішові и ёго чесній сопрузі и скажіть имъ, що той стихшокъ голошенийъ бувъ при отворенню нашого народнёго ка-сина (клуба) підъ имямъ „Руська Бесіда“ въ Народнімъ Домі, въ тімъ куті, где, за ёго буття ві Львові, закладали-ся хундаменти и звітки вінъ взявъ собі на памятку каміньчикъ. Теперъ нехай би вони, чесні, побачили розмалёвані и красно устроєні комнати зъ воскованими паркетами, украшені зеркалами та меблями, освітлені газомъ, — нехай би увиділи зібрану руську братію зъ 50 до 100 чоловікъ, якъ вечерами забавляються та бесіднують, а все по-руськи, ажъ ся душа радує! Коби вони могли були прийти на заведеніє Бесіди, якъ то красенько виголошали наші молодці гарні стихи Тараса Шевченка, — якъ співали хоромъ наші співанки: „Миръ вамъ, браття!“ або: „Я, счастливий, руську матірь маю, и щирій Русинъ мій отець“, — гарно, весело ажъ серце розпливалося, — коби, сердешні, були приїхали хоть на пробу танцівъ въ Бесіди, або и на наші руський баль, котрій відбувся 23-го сїчня въ редутовій салі на вдивовижу всёго Львова, — най би шановний панъ Кулішъ побачивъ, якъ то гарно по-козацьки поубиралися наші молодці-студенти, та гуляли зъ нашими Львовськими красавицями козака и коломийку, побрязкуючи брязькачами! Эхъ! — сказавъ би сердега: „еще не вмерла козацькая руськая мати!“ — Нашимъ публичнимъ виступомъ показали ми нерадивимъ ворогамъ и недоброжелателямъ нашимъ, що Русини суть и жиють своеріднимъ життємъ въ древній столиці руського князя Льва“¹⁾.

Редакторомъ „Вечерниць“ бувъ Федѣръ Заревичъ (въ 1862. р. и въ началку 1863. р.); бдтакъ 21. лютого

¹⁾ „Основа“. 1862. Липець. С.-Петербургъ; стор. 68—69⁸. Полсь тыхъ слѣвъ Якова Головацкого напечатано стихъ Шашкевича п. з. „Нинішня наша пісня“ (стор. 69—72).

1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичъ, котрый ще въ другой половинѣ 1862. р. бувъ головнымъ робѣтникомъ при редакціи литературного сего письма. Въ „Вечерницяхъ“ друковавъ ѓнъ лиричнй свои поезіѣ, деякй ѓдрывки зъ поемы „Черна, княгиня Черниговська“ и кѣлька рускихъ перекладѣвъ зъ „книги пѣсень“ Гайного. Въ 1863. р. зѣбравъ ѓнъ надрукованй свои поезіѣ и додавъ до нихъ ще деякй новй. Збѣрникъ сихъ стихотворѣвъ выдавъ ѓнъ у Львовѣ п. з. „Зѣльникъ“ (32^о, сторѣнь 105); именно выдавъ ѓнъ тутъ 20 лиричныхъ стихѣвъ п. з. „Дрѣбнй квѣты“, ѓдтакъ поему п. з. „Черна, княгиня Черниговська“ и 15 пѣсень „зъ книги спѣванокъ Гайного“. Въ-кѣнци надруковано ще „Прощання“.

Напечатавши въ „Вечерницяхъ“ 2. мая 1863. р. ко-нець гарной повѣсти Федьковича п. з. „Штефанъ Славичъ“, Шашкевичъ переставъ сю часопись выдавати, и ѓдтакъ Климовичъ, ставши въ вересню т. р. редакторомъ „Меты“, обнявъ предплатникѣвъ „Вечерницѣ“¹⁾.

Вже передъ издавництвомъ „Вечерницѣ“ въ кѣнци 1860. р. пѣзнавъ Шашкевичъ панну Климентину К., сестру свого шкѣльного товариша, и щѣбъ зъ нею мѣгъ чимъ-скорше одружитись, треба було ему постаратись о кусень хлѣба. Покинувъ отже правничй науки и принявъ мѣсце заступника учителя при Львѣвскѣй школѣ реалнѣй. Та скоро жалувавъ ѓнъ такого свого почину. Почавъ опять знемагати на груди; а вже-жъ наибѣльше остогидла ему тая суплентура зъ-за того, щѣ тогдѣшнй директоръ Куннертъ бувъ для него неприхильнымъ. Шашкевичъ уступивъ ся изъ школы, и про-те его подруже зъ панною Климентиною не могло осущитись.

¹⁾ Въ 1863. р. появлялись въ „Вечерницяхъ“ статьи, друкованй правописью фонетичною; послѣднй-жъ числа сєи часописи зложено трѣхи-не цѣлй фонетикою.

Бачучи небрадне положене Володимира, стрый его Григорій Шашкевичъ, щó бувъ совѣтникомъ въ министерствѣ просвѣты, бажавъ подати ему деяку пблгу въ житю. Про-те казавъ ему приѣхати до Вѣдня, де мбгъ бы бути помбчникомъ при редакціи часописи „Вѣстникъ“. Ще передъ выѣздомъ до Вѣдня Володимиръ написавъ драму въ 4 дѣяхъ п. з. „Сила любви“, котру представлено (1864) на рускбй сценѣ у Львовѣ¹⁾. Въ 1864. р. ставъ бнъ такожь выдавати гумористично-сатиричну часопись „Дуля“, „зложену нерадою-громадою“²⁾. Одначе сен часописи выйшовъ тблько „выпустъ першій“ (4⁰, сторбнь 8); небавомъ опбсла выѣхавъ Шашкевичъ до Вѣдня и про „Дулю“ нѣчого не було чутно.

До Вѣдня приѣхавъ бнъ въ сѣчни 1865. р. Тутки велось ему лучше: здорове его поправилось и бдтакъ ставъ бнъ займатись поезією. У фелетонѣ „Вѣстника“ напечатавъ бнъ именно отъ-сї стихи: „До моеи кобзы“ (число 3), „Туга на чужинѣ“ (ч. 8), „На весну“ (ч. 23). Тогдѣ ставъ бнъ писати историчну драму п. з. „Тимко Хмельницкїй“ и переклавъ комедію Скрибого „Un verre d' eau“ (Склянка воды) мабутъ пбсла переводу нѣмецкого на мову руску³⁾. — Жиючи въ Вѣдни Шашкевичъ записавъ ся на юридичный факультетъ и слухавъ такожь лекцій Франца Миклошича изъ фильольогїѣ славянскон. Коли-жь его добродѣй, стрый Григорій, задумавъ пбйти на пенсію, то Володимирови не було вже щó въ Вѣдни робити. Про-те выбравъ ся въ дорогу до Львова, куды его вzywали такожь голоса приятелѣвъ,

¹⁾ Драмы „Сила любви“ не друковано. Се е слабый твбръ драматичный.

²⁾ „Дулю“ друковано правописью фонетичною.

³⁾ Рускїй перекладъ комедїѣ „Un verre d' eau“ (Das Glas Wasser) находится ся у Ом. Бачиньского, директора театру.

котрї вразъ зъ нимъ хотѣли выступити въ оборонѣ народнои мовы рускои на загальныхъ зборахъ галицко-рускои Матицѣ¹⁾.

Вернувши зъ Вѣдня Шашкевичъ пѣдававъ ся у Львовѣ першому испитови правничому, а коли (1865) упала „Мета“, то приятелѣ спонукали его, выдавати часопись литературну. Такъ отже 1. сѣчня 1866. р. почавъ бѣти выдавати „Русалку“. Мѣжь стихотворами, помѣщеними въ сѣй часописъ, вызначуе ся особливо вѣршь Климковича п. з. „Тарасови на вѣчную память“ (число 10); опроче напечатано тутки такожь деякї поезїѣ Олександра Кониського. По упадку „Русалки“ (въ кѣнци марта 1866. р.) Шашкевичъ выѣхавъ до своєї матери, котра по смерти свого батька, Федора Крушиньского, осѣла въ Деревни, купивши собѣ кѣльканацять моргѣвъ селяньского ґрунту. Тамъ ѡддававъ ся бѣти лише студїямъ правничимъ, бо вже не було въ него снаги, писати поезїѣ. Коли-жь заходами намѣстника Галичины, графа Агенора Голуховского, засновано политичну часопись „Русь“, то Шашкевичъ дописувавъ до неи изъ села пѣдъ девизою „Мосты великї“.

Сю политичну часопись мавъ выдавати Климковичъ зъ Лонгиномъ Лукашевичемъ²⁾. Ѳдакъ въ мѣсяци лютѣмъ 1867. року Кость Горбаль³⁾ вѣздивъ на Буковину до Сторонця-Путилова, щоби втягнути Федьковича въ члены редакцїѣ. Мѣжь-тымъ московскї панслависты перехопили Климковича и зъєднали собѣ его для редакцїѣ

¹⁾ Тї збори матичнї ѡдбулись 6(18)—8(20) липня 1865. Гляди II., стор. 75.

²⁾ Лонгинъ Лукашевичъ бувъ урядникомъ въ товариствѣ „Azienda assicuratrice“.

³⁾ Кость Горбаль выдававъ 1865. р. у Львовѣ науково-лиге-рацьку часопись „Нива“.

„Славянскои Зарѣ“¹⁾). Коли-жь Лукашевичъ бдступивъ бдъ проекованого выдавництва „Руси“, то й Федьковичъ бдрадивъ ся и не приѣхавъ до Львова. Такъ отже выдавцемъ и властителемъ „Руси“ бувъ Кость Горбаль, а одвѣчальнымъ редакторомъ поставлено Федора Заревича, котрый въ 1862. и 1863. р. выдававъ „Вечерницѣ“. Редакторбвъ оплачувано добре, а выдавництво сеи „Руси“ за часъ бдъ марта до грудня 1867. р. стоило 15.000 зол. р. Саме-тогдѣ де-хто зъ Русинбвъ говоривъ, що грошѣ на сю цѣль давали Поляки, а де-хто мѣркувавъ, що выдавництво „Руси“ спомагавъ урядъ краевый. Одначе Кость Горбаль въ листѣ своѣмъ (28. цвѣтня 1868) заявивъ осьщб авторови сеи исторіѣ литературы: „Можу Васъ увѣрити, що такъ, якъ своимъ дѣтямъ добра бажаю, такъ грошѣ сѣ не були польскіи, и бдъ початку до кбнца „Руси“ бувъ Голуховскіи сѣому противний“.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, намѣстникъ Голуховскіи вельми интересувавъ ся „Русью“ въ починахъ еи выдаваня; бнѣ хотѣвъ поставити сю часопись противъ „Слова“, котре въ мѣсяци лиши 1866. р. заявило передъ свѣтомъ, що галицкѣи Русини суть Россіянми²⁾). Коли-жь Русинь-редакторы надали своѣи часописи напярямъ патріотичный, то Голуховскіи не оказувавъ уже симпатіѣ сему выдавництву, изъ-за чого „Русь“ (въ грудню 1867. р.) перестала виходити.

Володимиръ Шашкевичъ дописувавъ до „Руси“ напередъ изъ „Мостбвъ великихъ“³⁾); опбсля-жь приѣхавъ до Львова и бувъ стбйнымъ помбчникомъ редакціѣ. Его статѣ, помѣщуванѣи въ сѣи часописи, визначувались молодечимъ патріотизмомъ, и особливо дописи зъ „Мостбвъ

¹⁾ Гляди II., стор. 610.

²⁾ *ibid.*, стор. 43.

³⁾ Мосты великий — мѣсточко, найближе села Деревнѣ.

великихъ“ уважають ся образомъ житя руско-украиньскои громадкы у Львовѣ.

На весну 1867. р. опорожнилась на Львѣвскѣмъ университетѣ катедра рускои мовы и литературы, котру займавъ Яковъ Головацкій. Суплентуру ей обнявъ Омелянъ Огоновскій, професоръ клясичної филологіѣ и руского языка въ академичнѣй гимназіѣ. Однако тогдѣшнимъ украинофилямъ була не-по-нутру его кандидатура. Они-то бажали, щобы професоромъ рускои мовы на университетѣ поставлено якого Украинця; зъ-помѣжь галицкихъ Русинѣвъ хотѣли они видѣти на сѣй кафедрѣ Анатоля Вахнянина або Порфирія Павлусевича¹⁾; ба й самъ Володимиръ Шашкевичъ носивъ ся зъ згадкою, кандидувати о сю катедру. Тогдѣ-то помѣщено въ „Руси“ зъ его иниціативы три статьѣ вельми неприхильнѣ супроти Омеляна Огоновского (ч. 18. 19. 28)²⁾.

Въ маю 1869. р. зложивъ ѣнъ другій испытъ правничій и въ червню т. р. вступивъ на практику до суду. Тамъ служивъ ѣнъ девять мѣсяцѣвъ бесплатно; про-те бѣдна мати й стрый Григорій подавали ему грѣшми деяку пѣдмогу. Опѣсля лишивъ Шашкевичъ судову практику и перенѣсь ся до финансовои дирекціѣ краѣвои (28. марта 1870. р.), де бувъ концептовымъ практикантомъ, побираючи рѣчнои платы 300 зол. р. Будучи членомъ товариства „Просвѣта“ уложивъ ѣнъ тогдѣ двѣ читаночки для сельскихъ людей п. з. „Зоря“ (книжочка V. зъ 1871. и книжочка VI. зъ 1872. р.), и выдавъ ихъ коштомъ сего товариства. Въ 1873. р. именовано его конципистомъ при повѣтовѣй дирекціи финансовѣй въ Терно-

¹⁾ П. Павлусевичъ писавъ про „Слѣди кулішівкы въ XVII. столѣттю“. („Мета“, 1885; № 11. 12.)

²⁾ Такожъ въ „Правдѣ“ (1867., стор. 56) помѣщено тогдѣ неприязну статью супроти Омеляна Огоновского.

поли, а въ 1875. р. перенесено его до Коломыѣ. О́дтакъ слѣдующого року опинивъ ся онъ на Мазурахъ въ Тарновѣ, де остававъ ся до р. 1883., коли-то занедужавши пѣшовъ въ ѳдставку. Опѣля живъ онъ у Львовѣ, одначе не бравъ нѣякои участи въ просвѣтнѣмъ и національнѣмъ змаганю галицкихъ Русинѣвъ. Въ 1884. р. изъ-за розмякченя мозку ставъ онъ байдужнымъ для житя и вмеръ 4 (16) лютого 1885. р.

Свою автобіографію писавъ онъ ще въ 1877. р., коли живъ въ Тарновѣ. Тогдѣ не кидавъ онъ ще надѣѣ на красшу будучнѣсть и про-те кѣнчивъ се свое письмо ось-якими словами: „Вбеспечивши собѣ по тѣльки трудахъ хочъ невеличкій кусень насущного хлѣба, я могу теперь опять подумати про мирну литературну дѣяльнѣсть. Деякі давнї гадки будять ся опять; деякі новї ворущать ся въ грудахъ. Тѣльки-жь не яло ся на доспѣльшому вѣцѣ выступати зъ невыкѣнченою дилетантською працою. У мене на гадцѣ есть поетичне дѣло, основане на исторїи, ширшого объему, которымъ, дастъ Богъ здоровья, я радъ-бы повитати опять руську публику, та чей теперь удасть ся менѣ вдоволити ѣй краще, якъ за молодечихъ моихъ лѣтъ“.

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Шашкевичъ перестававъ писати свои пѣснї й думки вже тогдѣ, коли ставъ цѣсарскимъ урядникомъ¹⁾. Однимъ изъ послѣднихъ его лебединыхъ спѣвѣвъ є пѣсня „Жаль ваги не має“²⁾. Въ души поэта проявивъ ся тогдѣ отчай изъ-за недолѣ житя и ѳдтакъ сказавъ онъ, що „ѳдъ болю сердце

¹⁾ Въ 1867. р. надруковано въ „Правдѣ“ вѣршь В. Шашкевича п. з. „Чого сердце бється?“ (число 11), а въ 1869. р. помѣщено въ сѣй часописи три его стихи: „Вѣнецъ на могилу Т. Шевченкови уплетеный“ (ч. 10); „Собѣ й не собѣ“ (ч. 16) и „На веснѣ“ (ч. 17).

²⁾ „Правда“, V. 1872; стор. 353.

его омлівав, та що зь надїєю бнѣ попращавсь“. Въ остан-
нихъ рокахъ житя не писавъ бнѣ нїчого.

Свою литературну дѣяльнѣсть почавъ Во-
лодимиръ Шашкевичъ въ 1859. р., написавши тї стихи,
котрї Дѣдицкїй помѣстивъ у своѣмъ альбумѣ „Зоря га-
лицкая“ (1860). Вже тогдѣ зъявивъ бнѣ любовь до Руси-
Украины и про-те моливъ бнѣ „зѣрку своего роду“, щобъ
вернула намъ силу, котра десь въ могилу лягла зь кня-
зями та гетьманами, та щобъ злучила намъ руки до
спѣльного змаганя для добра батькѣвщины. Одакъ въ
найкрасшѣмъ своѣмъ стихотворѣ „Нынѣшня пѣсня“
спѣмнувъ бнѣ про славный городъ князя Льва старого,
та горювавъ изъ-за того, що сыны-супостаты взяли самї
могилу матери копати:

Однї вельможнѣй Польци поклонились,
Другї московськимъ царикамъ служили,
Третї, щобъ ласки въ Нѣмоты придбати,
Помогли рѣдну въ залѣза ковати!¹⁾

Въ кѣнци-жѣ сеи пѣснѣ каже поетъ, що „мати кли-
че на велике свято, а дѣтїй стало багато-багато“²⁾.

Коли Шашкевичъ въ сихъ стихотворахъ зъявлявъ
горячїй патріотизмъ лишъ въ загальнихъ словахъ, то не-
бавомъ оцѣсля сказавъ бнѣ досыть ясно, чого мы бажа-
емъ. Осъ и наконецна строфа гарного стихотвору, напи-
саного п. з. „Не чужого мы бажаемъ“:

Не чужого мы бажаемъ,
А своего то права:
Де полягла, тамъ воскресне
Наша руська слава!³⁾

Поетъ вѣрить въ лучшу будущину батькѣвщины;
про-те дорѣкає безнадѣйнымъ спѣвакамъ-малодухамъ,
кажучи мѣжъ иншимъ отъ-се:

¹⁾ „Зільникъ“, стор. 12.

²⁾ *ibid.*, стор. 13. — ³⁾ *ibid.*, стор. 15.

Въ народу раны є глибокі,
 Но бнѣ не впавъ ще такъ якъ вы;
 Въ його є законъ и пророки,
 Є мученики, вѣщуны!
 И бнѣ надѣѣ не покине,
 Не зречесь вѣры и любви,
 Онѣ жити-ме, бнѣ не загине...
 Пороки змыє бнѣ въ крови¹⁾.

Коли-жъ видокругъ поета засувавъ ся темными хмарами, коли въ злидняхъ народныхъ годѣ було єму найти бд-рады у людей, то звертавъ ся бнѣ до покѣйного батька, неначе за помочію, молячи єго голосомъ тужливимъ:

Батьку рѣдний, соколоньку,
 Ты руській спѣваче!
 Та чи чуєшь, яку воронѣ
 Пѣсню тобѣ краче?

Та чи видишь тін хмары,
 Тяжкѣ, чорнѣ хмары,
 Щѣ тя вели бѣдѣ колыски
 До самои мары,

И по смерти домовину
 Ще твою присѣли?
 Батьку рѣдний! хоть разѣ бо ще
 Глянь зѣ-по-за могилы!...²⁾

Сынѣ просить бдтакъ батька, щобы хочъ разѣ обд-завъ ся, абы чорнѣ хмары тяженько сплакнули и негѣднѣ сыны назадѣ повернулись до рѣднои неньки³⁾.

Отѣ, и головнѣ думки патріотичнѣ, котрѣ поетѣ зѣявивъ въ лиричныхъ своихъ творахъ. Изъ сихъ замѣтокъ видно, що свѣтоглядѣ єго зовсѣмъ не широкиѣ. Поетѣ

¹⁾ ibid., стор. 47. — ²⁾ ibid., стор. 45. — ³⁾ ibid., стор. 46.

видѣвъ лихолѣте народне, та горювавъ изъ-за лихой долѣ батькѣвщины, ба, въ него була надѣя на лучшу будущину, одначе ѓнъ не вспѣвъ переймитись высокими идеями Шевченка про правду, волю й братерство братне, та по-найбѣльше любувавъ ся въ загальныхъ фразахъ горячого патріотизму.

Шашкевичъ написавъ такожъ два епічній стихотворы, се-бѣ-то казку народну „Зробокъ“¹⁾ и поему „Черна“²⁾, княгиня Черниговська“. Въ сѣй поемѣ зъобразивъ ѓнъ картину татарского лихолѣтя, коли-то Батый, руйнуючи Русь, загнавъ ся ажъ пѣдъ Чернигѣвъ. А вже-жь пѣдъ симъ городомъ спинивъ ханъ свою орду: се бо пѣславъ ѓнъ послѣвъ до князя Чернигѣвского, щобъ ѓддавъ за него свою дочку Черну. Велѣвъ ѓдтакъ сказати, що якъ бы князь не хотѣвъ вволити єго волѣ, не минула-бѣ єго руина батькѣвщины, а молода княгиня була-бѣ невольницею хана. Але Черна сказала посламъ, що не страхає ся грѣзбы Татарина, що скорше вкрыє єѣ висока могила, закимъ у кайданы скуе вража сила. Коли-жь Батый руйнувавъ Чернигѣвъ и наближивъ ся до замку княжого, то побачивъ Черну, що зъ вежѣ споглядала и неначе въ кайданы Батыя сковала. Ханъ моливъ Черну-голубочку, чтобы до него прийшла и вгасила муки єго душѣ. Та не хотѣла Черна бути жоною Батыя, — не хотѣла въ Сараю панувати и на братню неволю заєдно дивитись; глянула въ небо, Богу помолилась, та и шубовсть у воду... Крѣваві рѣки полялись по замку: вѣйско християнське застелило княжій замокъ густымъ трупомъ; тѣлько дѣвчата самѣ собѣ огонь розкладали, та въ него поскакали, щобъ лишъ не попастись въ татарску неволю. — Поетъ кѣнчить сю поему тою згадкою,

¹⁾ *ibid.*, стор. 49—57. — ²⁾ *ibid.*, стор. 61—85.

що нинѣ Татаръ уже не стало, — що скрѣзь засвѣтило свѣтло правды Христової. Всѣ теперъ Христїяне: и тї, що въ кайданахъ ходять, и тї, що кують въ кайданы, — що, хочъ тѣла вже не мучать, а катують духа.

Сеся поема не має великої стѣйности литературної: у Володимира не було спокою душѣ, потрібного до ещичного оповѣданя, изъ-за чого красшї мѣсяця сего стихотвору суть лишъ тамъ, де поеть высказує свои думки складомъ лиричнымъ. А вже-жъ одинъ зъ красшихъ поетичныхъ образѣвъ въ сѣй поемѣ єсть копїєю одвѣтної картины въ Маркіяновѣй „Погонї“. Въ сѣмъ бо стихотворѣ Маркіяна читаємо:

Чи то соколѣ пташку жене?

Чи то буря хмару несе?

Чи люта джума летить?

Нѣ! то козакъ конемъ садить¹⁾.

Володимиръ же зладивъ ось-якій переспѣвъ свхъ вѣршѣвъ:

Чи то буря заревѣла?

Чи скипѣло море?

Чи то яке хижептаство

Крыльми воздухъ поре?

Не буря то, не море то,

Не хижептаство,

А татарське, нехрещене,

Люте розбишацтво²⁾.

На сей переспѣвъ вказавъ уже професоръ Цеглинскій, котрый въ статьѣ „Отець и Сынъ“ оцѣнивъ досыть вѣрно литературный напрямъ Володимира Шашкевича. Цеглинскій показавъ, що въ поезїяхъ Володимира на-

1) „Русалка Днѣстровая“, стор. 65.

2) „Зільникъ“, стор. 73.

ходятъ ся подекуды реминисценціѣ зъ одвѣтныхъ стихотворѣвъ Маркіяна, та що сынъ, любующись въ батькѣвскихъ пѣсняхъ и думкахъ, розмальовує ихъ ширше. Одтакъ думає сей критикъ, що сынъ пошовъ дальше по-за идеѣ батька: сынъ вѣрить въ животворну силу батькѣвскихъ идей, — „вѣрить въ здоровый змысль народный, котрый колись сцѣзнає тоті животворній идеѣ...“¹⁾

Хоча-жь Цеглиньскій вказавъ тї мѣся въ стихотворахъ Володимировыхъ, котрі суть переспѣвомъ одвѣтныхъ думокъ въ поезіяхъ Маркіяна, то однако запримѣтивъ ѓнъ, що одна й та-сама идея неразъ будить обохъ до творчества, та що мимо того нѣ наслѣдує одинъ другого, нѣ переспѣвує одинъ другого. Одтакъ по думцѣ Цеглиньского одинъ и другій суть оригинальными поетами-художниками²⁾. Зъ сею гадкою годимось лише въ части, по-за-якъ годѣ заперечити, що въ поезіяхъ Володимира проявляють ся денекуды переспѣвы думокъ Маркіяновыхъ. Особливо-жь любувавъ ся Володимиръ въ тѣмъ тонѣ елеійнѣмъ, котрый бувъ окрасою думокъ ѓго батька. Та тѣлько зъ-за того, що сынъ пошовъ дальше по-за идеѣ батька, можна Володимира вважати поетомъ оригинальнымъ.

Володимиръ Шашкевичъ писавъ дещо такожь прозою. Крѣмъ деякихъ статей, надрукованыхъ въ „Вечерницяхъ“, „Русалцѣ“, именно же въ „Руси“, написавъ ѓнъ популярну статейку п. з. „Дещо про книжки та й про газеты“ (въ V. просвѣтнѣй книжочцѣ „Зоря“, 1871; стор. 3—17), и зложивъ пѣсля флямандекого гарну казку „Чому бѣда доси ходить по свѣтѣ?“ (въ VI. просвѣтнѣй книжочцѣ „Зоря“, 1872; стор. 63—76)³⁾. Одтакъ написавъ ѓнъ

1) „Зоря“, 1887; стор. 352—353.

2) *ibid.*, стор. 351.

3) Въ „Правдѣ“, I, 1867. р. надруковано „историчну спомин-

такожь оповѣдане „Пѣмста и великодушіе“¹⁾). Се оповѣдане переказавъ ѓнъ на основѣ справдѣшныоу по-дѣѣ, записаноу Маркіяномъ. Про сей прозаичный твѣръ можна хіба лишъ се сказати, що годѣ въ йому добачати стѣйности литературноу. Володимиръ єсть добрымъ поетомъ лиричнымъ; все-жь таки въ исторіи литературы стоить ѓнъ низше свого батька.

12. Василь Куликъ²⁾.

Не всякій грамотѣи иде слѣдомъ за Чванькомъ Артемовского-Гулака, котрый все, що начеркавъ, сейчасъ въ друкарню нѣсь³⁾). Були на Украинѣ тихі словесні дѣячѣ, котрі изъ-за лихолѣтя не богато написали литературныхъ творѣвъ; хоча-жь и зложили деякі цѣнні писаня, то не квапились зъ ними въ друкарню, але дожидали лучшихъ часѣвъ, коли-бъ при красшѣи доли народнѣи подужшавъ такожь духъ до ширшого змаганя просвѣтного й національного. И отъ, яке склалось диво! Живъ на свѣтѣ довго й спокѣйно Павло Бѣлецкій-Носенко, що написавъ богато епичныхъ творѣвъ⁴⁾, однако тѣ его творы

ку“ В. Шашкевича п. з. „Козацкій героизмъ и завзяте“ (стор. 22—24).

¹⁾ „Правда“. V. 1872; стор. 13 - 19; 63—67; 105—111.

²⁾ „Василь Степановичъ Куликъ“. Біографичный обрисъ В. Торчина. („Правда“. VII. 1874; стор. 456—464; 506—515).

³⁾ Про „Чванька“ Артемовского-Гулака гляди II., стор. 223—224.

⁴⁾ Павло Бѣлецкій-Носенко живъ въ городѣ Прилукахъ на Украинѣ. По его смерти выдано отъ-сѣ его стихотворы: 1) „Горпина и да, чи вхопленная Прозерпина“, жартливая поема въ трехъ пѣсняхъ. Кіѣвъ, 1871. (16°, сторбиъ 82). — 2) „Гостинець землякамъ. Казки слѣпного бандуриста, чи спѣвы объ рѣзныхъ рѣчахъ“. Кіѣвъ, 1872. (8°, сторбиъ 157). — 3) „Приказки“ въ чотырохъ частяхъ. Кіѣвъ, 1872. (8°, сторбиъ V + 123 + 142 + 132 + 133.)

мають дуже малу літературну вагу, дарма, що Н. Петровъ уважає сего грамотѣя однимъ изъ лучшихъ письменниківъ¹⁾. Живъ коротко въ злидняхъ Василь Куликъ, котрый написавъ небогато стихотворѣвъ, але-жъ изъ деякихъ окружкѣвъ его поетичного складаня можна пізнати, що въ него була справдѣ поетична вдача.

Кулики походили зъ давного козацкого роду и мабуть въ другій половинѣ XVIII. вѣку выхопились у дворянство. Батько-жъ Василя, Степанъ, бувъ невеличкимъ панкомъ Полтавского повѣту, володѣючи кѣлькама сотнями десятинъ зъ хуторомъ по-надъ рѣкою Ворскломъ у селѣ Ковалѣвцѣ, за кѣлька верстѣ до Полтавы. Тамъ родивъ ся Василь въ першихъ трицятыхъ рокахъ сего вѣку. Молоденькимъ хлопчикомъ бдано его до гимназіѣ Полтавской. Въ меншихъ класахъ бувъ онъ хлопець пустотливый, але вчивъ ся добре; въ старшихъ же класахъ ставъ журливымъ, самѣтнимъ, вчивъ ся абы-якъ, одначе запопадливо читавъ книжки, якѣ ему до рукъ попались. Скѣнчивши гимназію вступивъ Василь до Харкѣвского университета на факультетъ медицинскій. Тодѣ доживавъ вѣку Артемовскій-Гулакъ, а мѣжъ молодшими патріотами визначувались Амвросій Метлинскій и Микола Костомарѣвъ, котрѣ любувались въ романтичнѣмъ напрямѣ літературнѣмъ. Коли-жъ зачувъ ся голосъ Кобзаря, Тараса Шевченка, то Василь ставъ слухати его пѣсень, котрѣ мерцѣвъ здвигали до нового житя.

Та не судилось Куликови довше жити въ Харкѣвѣ: економичный станъ родины розхитавъ ся, а коли батько померъ, то Василь вернувъ ся домѣвъ, щобъ ратувати вдову-матѣрь бдѣ жидѣвъ-кредиторѣвъ. Одаткъ

¹⁾ „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ 1884; стор. 36—56.

выбравъ ѓнъ собѣ за професію аптекарство: жваво вхопивъ ся за хемію и фармацію; на-швидку здавъ экзамень на провизора и спродавши частину землѣ та дещо зъ хозяйства, заорандувавъ невеличку аптеку въ мѣстѣ Валкахъ на Слободскѣй Украинѣ и ѓддававъ добутокъ матери своѣй на выхованѣ братѡвъ та сестеръ. Ледви-жь минуло рокѡвъ зъ пять, чи шѣсть, то огидло єму аптекарство; поетична вдача тягнула єго на Днѣпровѣй пороги, Черномореке побережѣ и въ Крымѣ. Здавъ ѓнъ комушь иншому аптечку и потягъ на Пѡвдень тыми шляхами, котрыми ходили колись чумаки. Перебравшись за Днѣпро въ Таврію, ѓнъ безъ копійчины дотягъ до Симферополя, де якійсь Нѣмецъ принявъ єго до своєи аптеки. Въ сѣмъ городѣ полюбивъ ѓнъ одну грекиню; ледви-жь минуло два роки, опинивъ ся Куликъ въ Керчи и въ Тамани. А вже-жь въ початку шѣстьдесятыхъ рокѡвъ бувъ ѓнъ уже дома.

Живъ ѓнъ то господарюючи на хуторѣ, то кидаючись знову до аптекарства при Полтавскѣй больницы, то заводячи въ компаніи зъ другими маґазинъ аптекарскѣй. Тогдѣ одруживъ ся Куликъ зъ Марусею Исєнкѡвною, котрой родина важкою заплаатою выкупила ся зъ крѣпацтва у панѡвъ Бѣлухъ-Кохановскихъ. Молода дружина якъ-разъ була для такого чоловѣка, якимъ бувъ Василь. Зъ нею живъ ѓнъ щасливо въ часѣ, коли въ Росіи знесєно крѣпацтво и коли царь Олександръ II. давъ Украинцямъ де-що волѣ. Тогдѣ завѡзвано Кулика до участи въ редакціи „Основы“⁽¹⁾.

¹⁾ „О с н о в а“, южно-русскѣй литературно-учєный вѣстникъ. Петербургъ 1861. и 1862. Сей вѣстникъ выдавано пѡдъ редакцією Василя Бѣлозерского мѣсячными выпусками въ мѡвѣ росіискѣй и руско-украинскѣй.

Зъ того часу почали друковатись въ „Основѣ“ его вѣршѣ й кореспонденціѣ. Коли-жь умеръ Кобзарь Украины, то Василь Куликъ озвавъ ся на смерть его гарнымъ вѣршомъ, въ котрѣмъ крѣзь выразы горя пробивае ся вѣра въ лучшу будущину Украины. Ось и важнѣйшій слова сего стиха:

Твое слово животворне
 Живе на Украинѣ;
 Твоя дума, твоя пѣсня
 По-вѣкъ не загине,
 Поки буде рости-жити
 Козацька дитина.
 Твое слово изъ-малечку
 Повытвердятъ дѣти:
 Будешъ зъ ними зеленѣти,
 Украиньскій квѣте!
 Тее жито, щѣ посѣявъ,
 Збѣде, — жати будемъ...
 Розбудивъ вси нась, батьку!
 Тебе не розбудимъ¹⁾.

Горячо приймавъ Куликъ до серця всякѣ просвѣтнѣй пытаня, щѣ тогдѣ всюды пѣдняли ся на Украинѣ. Доля вызволенихъ крѣпакѣвъ займала его наибѣльше; особливо бажавъ онъ нести свѣтло науки темнымъ своимъ братамъ. Яке вражѣне зрѣдила на него крѣпацка еманципація, видко зъ его вѣрша „Украина до панѣвъ“, читаного на публичнѣмъ бенкетѣ въ Полтавѣ, данѣмъ въ день знесеня крѣпацтва (19. лютого 1861. р.)²⁾; а якъ ѣдѣзавъ ся першою поры той великѣй фактъ на самѣмъ народѣ, нѣхто красше не выразивъ, якъ Куликъ

¹⁾ *ibid.*, 1861., июнь, стор. 17—18².

²⁾ *ibid.*, августъ, стор. 46—47.

у своїй кореспонденці до редакцій „Основы“, де він чудово малює Волю в образі доброї богині, що завітала на Україну. Отъ и зразокъ сего письма: „Ось иде вона — наша ясна панночка Воля — иде нашими нивями й селами, у зоряному вінку, сьючи небесною красою, ласкавими очима на насъ поглядаючи, усміхаючись до насъ, якъ до родичівъ, що довго-довго зъ нимъ не бачилась. Передъ нею квітки виростають, за нею колося золотіють; попередъ неї бѣжить мале хлопця зъ розумними оченятами, туды, куды вона перетомъ указує; — пильно задививсь на неї чорнявий парубокъ; до си одежѣ припала молода дівчина; вийшли зъ хаты чоловікъ и жінка, щобъ святымъ хлѣбомъ її привітати; подыбали за нею старіи, дідуганъ и бабуся, щобъ хочъ передъ смертю надивити ся на ви красу не смертєльну; зъ пѣнями виходить село її на-зустрічъ, далеко за околицю, зъ пѣнями и впроважає її благословляючи... Будь же щаслива та плодюча на добро и розумъ, моя рідна українська Ниво, — пройшла по тобѣ блага богиня!...“¹⁾

Куликъ оселивъ ся тогдѣ въ Нижнихъ Млинахъ. Се є тихе село, укрите садами, оквітане горами. Тамъ написавъ вінъ гарні стихотвори, зъ котрихъ деякі друковались въ „Основи“, якъ н. пр. „Питання“²⁾, „Веснянки“³⁾, „Весела удова“⁴⁾, „Загублені душі“ (балляда)⁵⁾ и „Не тяга“⁶⁾. Въ млынѣ бувало читавъ вінъ

¹⁾ *ibid.*, ноябрь и декабрь; стор. 103^о. (въ статѣ: „Де-що зъ Полтавы“.)

²⁾ *ibid.*, 1861., апрѣль, стор. 57—58. Первѣстный заголовокъ сего вѣрша „Столѣтній Запорожець“ редакція „Основы“ змѣнила на „Питання“.

³⁾ *ibid.*, октябрь; стор. 55—56. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 56—58.

⁵⁾ *ibid.*, ноябрь и декабрь; стор. 42—43².

⁶⁾ *ibid.* 1862., мартъ; стор. 45—46³.

сусѣдамъ-селянамъ „Марусю“ Квѣтки або „Кобзаря“ Тарасового. Та не довго росло просвѣтне й народне змаганє мѣжь Украинцями: зъ 1865. року затихъ всякій громадскій рухъ. Куликъ упавъ духомъ, а коли его Маруся вмерла, то занастилось и домашне его щастє. Опѣсля тынявъ ся ѓнъ по всѣхъ-усюдахъ и въ Роменьскѣмъ повѣтѣ одруживъ ся зъ якоюсь старою панною, котра володѣючи сотнями десятинь землѣ бажала дѣстати зарозомъ и мужа и слухняного економа. Одначе черезъ кѣлька мѣсяцѣвъ мусѣвъ ѓнъ зъ дѣтьми выбиратись зъ двору своєї панѣ. Небавомъ опѣсля Куликъ умеръ въ Ковалѣвцѣ въ кѣнци 1870. р.

Зъ-помѣжь поезій Кулика друковано не богато, хочъ въ 1862. р. ѓдѣславъ ѓнъ въ редакцію „Основы“ цѣлый зшитокъ своихъ стихотворѣвъ. Опѣсля въ „Правдѣ“ Львѣвскѣй напечатано прекрасну „думку“, котру поетъ написавъ ще до знєсеня крѣпацтва¹⁾). Въ сѣй „думцѣ“ тужить ѓнъ и сумує изъ-за недолѣ батькѣвщины. Поетъ видить, що вишневі сады зеленѣють, що степомъ-полемъ якъ въ золотѣ ланы украинскѣ спѣють. Здавало-бъ ся, що на тѣ села зъ неба щастє леться, а однако чорна думка вѣтсья коло серця; поетъ дивить ся на Украинумаму, плаче гѣркими сльозами и бажає въ задумѣ, щобъ вернулась велика руина, абы Украина ще разъ попробувала щастя, абы ще разъ своє слово вымовили гарматы, та чей Мати породила-бъ нового Богдана! А вже-жь поетъ не хотѣвъ бы крови, пожежѣ, недолѣ, якъ бы не такъ важко бачивъ братѣвъ у неволи.

Не диво про-те, що поетъ дорѣкає землякамъ изъ-за ихъ байдужности до народныхъ святощѣй. Осъ якимъ патріотичнымъ словомъ ѓдзываетъ ся до козака столѣтній запорожець :

¹⁾ „Правда“. II. 1868; стор. 402.

Спытай, якъ доѣдешь,
 У батька-Днѣпра:
 Чого наша мова
 И слава вмѣра?
 Чи то-жь стара мати
 Замовкла на вѣкъ?
 Чи то-жь народила
 Нѣмыхъ та калѣкъ?
 Чи то-жь ѡдцурались
 Ѡдъ неи сыны?
 Чи то-жь насмѣялись
 Надъ нею вони?¹⁾

В. Торчинъ напечатавъ въ „Правдѣ“ (1874) ще два вѣршѣ Кулика, одинъ, щѡ починае ся словами „Стоять села... вишневи || сады зеленѣють“ (стор. 511—512), а другій вѣршъ написаный пѡдъ заголовкомъ „Захожій косарь“ (стор. 512—513). Оба сѣ стихи скомпонувавъ поетъ мабуть ще тогдѣ, коли живъ въ Херсоньскихъ степахъ.

Куликъ займавъ ся такожь переспѣвомъ чужихъ стихотворѣвъ. Въ „Правдѣ“ надруковано гумористичный его вѣршъ п. з. „Иванъ Ячмѣнь“²⁾, написаный пѣсля Вугна-а³⁾.

Отъ и поглядъ на друкованіе стихотворы Кулика. Тѣ окрушины зъ его поезій суть неначе дорогѡю незабудкою зъ-помѣжь гарныхъ квѣтѡвъ той вѣтки, котру на батькѡвскѡй левадѣ звязали проводырѣ литературного змаганя на Украинѣ въ початку рокѡвъ шѣтьдесятыхъ. Хоча-жь стихотворамъ Кулика не рѡвнатись зъ поезіями

¹⁾ „Основа“, 1861., апрѣль, стор. 57—58.

²⁾ „Правда“. VII. 1874; стор. 329.

³⁾ Робертъ Бурисъ бувъ славнымъ шкотскимъ поетомъ. Въ нѣмецкѡмъ перекладѣ сей стихъ мае заголовокъ „Hans Gerstenkorn“.

Кулѣша, то все-таки займають они поважне мѣсце въ литературѣ украиньскѣй.

13. Володимиръ Маслякъ.

При теперѣшнімъ реалистичнѣмъ напрямѣ въ литературѣ й штуцѣ поетѣ-идеалистѣ єсть проявою не-абы якою. Люде позбувають ся самохѣть идеалѣвъ поетичныхъ и любують ся въ сухѣмъ прозаичнѣмъ свѣтоглядѣ, въ котрѣмъ розкрыває ся имъ сумовита дѣйствѣность житя. Про-те поезія запропащує ся теперь що-разъ бѣльше и мабуть въ недалекѣй будущинѣ творы поетѣвъ всесвѣтнои славы стануть книгою апокалиптичною для всякого, хто єсть прихильникомъ освѣты на основѣ европейской позитивной науки. Поки-що недобитки поетѣвъ-идеалистѣвъ, не могучи погодитись зъ новымъ напрямомъ литературнымъ, пѣдносять протестъ противъ радикализму въ творахъ духа людского. Мѣжь такими епѣгонами поетѣвъ-идеалистѣвъ въ галицкѣй Руси займає видне мѣсце Володимиръ Маслякъ.

Онъ родивъ ся 14. вересня 1858. р. въ селѣ Серникахъ середнихъ повѣту Рогатыньского. Батько его Иванъ походивъ изъ старого мѣщаньского роду въ Галичи, и оженивъ ся зъ Наталією Терлецкою, дочкою мѣщанина въ Камѣнцѣ струмиловѣй. Онъ бувъ приватнымъ офиціалістомъ, се-бѣ-то економомъ въ панскихъ дворахъ, и проте не сидѣвъ довго на однѣмъ мѣсци, глядаючи лучшого пристановища. Тому-то переселивъ ся Иванъ Маслякъ до Свистѣльникъ повѣту Рогатыньского, де й вмеръ въ 1865. р. Одтакъ мати Володимирова жила въ Липици горѣшнѣй, де займалась невеличкимъ хозяйствомъ. Свого-жъ сына ѡддала она до школы въ Пѣдгородю, де учителемъ бувъ Данило Хома, щѣ бувъ оженивъ ся зъ сестрою Маслячихи. Але зъ той науки не було Володи-

миркови хбсна; тому-то мати рѣшилась продати свою хату зъ ґрунтомъ и переселитись до повѣтового города Бережанъ. Такъ отже скѣнчивъ Володимиръ школы нормальнѣй або нѣмецкѣй (1869) въ Бережанахъ и поступивъ въ тамошню гимназію. Небавомъ опѣсля выєднала мати своему сынови пристановище въ тамошнѣй польскѣй бурсѣ, де ѓнь набравъ ся польского духа, изъ-за чого шкѣльнѣй товаришѣ-Русины дорѣкали єму, зовучи єго перекиньчикомъ та недоляшкомъ.

Коли-жъ Володимиръ ставъ въ четвѣртѣй класѣ однимъ зъ першихъ ученикѣвъ, то въ пятѣй класѣ не хотѣвъ уже бути въ бурсѣ, и приватными лекціями зароблявъ собѣ дещо на удержанє житя. Тогдѣ стоявъ ѓнь пѣдъ проводомъ Михайла Соневицкого, руского катихита гимназіяльного, великого добродѣя учащои ся молодѣжи.

Въ зимѣ 1876. р. перейшовъ ѓнь въ гимназію Перемыску, де ѣ зложивъ испытѣ зрѣлости (1879). И зновъ о своихъ силахъ безъ всякои помочи живѣ ѓнь у Львовѣ и вчивъ ся класичнои филологѣй та рускои мовы ѣ литературы.

Ще въ часѣ студіѣй гимназіяльныхъ ѓдбувавъ ѓнь на феріяхъ вандрѣвки по галицкѣй и буковиньскѣй Руси, а пѣзнѣйше, коли єго сестры побѣдавались за-мужъ и жили за кордономъ росіѣйскимъ, пѣзнавъ ѓнь такожь Украину. Будучи студентомъ университетскимъ на выдѣлѣ философиѣнѣмъ, вписавъ ся ѓнь въ члены „Академического Кружка“ и прихиливъ ся до партіѣ „Слова“. Але-жъ небавомъ увѣльнивъ ся ѓдъ кормиги Венедикта Площаньского и ставъ народовцемъ. Маслякъ пише въ автобіографіѣ¹⁾, що университетскѣй лекціѣ професора

¹⁾ „Автобіографіѣ Володимира Масляка въ рукописи находить ся у Ом. Огоновского.

Омеляна Огоновского и впливъ редактора „Зорѣ“, Омеляна Партицкого, були причиною, що вінъ полюбивъ рідну мову и ставъ вѣрнымъ сыномъ матери Руси.

Першій стишокъ Масляка п. з. „Рідна мати“ надруковано въ „Ластівцѣ“ 1879. р. (число 14)¹⁾; ѳдтакъ у „Словѣ“ помѣщено 1880. р. два его вѣршѣ: „До Руси“ (ч. 1) и „Русской солдатцѣ“ (ч. 32). Въ Коломыйскѣй же „Веснѣ“ напечатано (1880) стихъ его „До Руси“ (ч. 1) и поему „Настуня“ (ч. 11)²⁾. Того-жь року (1880) появились въ другѣмъ рѣчнику Черновецкого „Родимого Листка“ три поезіѣ Масляка: „Съ надеждою“ (ч. 9), „Къ зазули“ (ч. 19) и „Думка“ (ч. 20)³⁾. — Дотѣль писавъ вінъ свои стихотворы мовою макароничною. Коли-жь пѣзнавъ ся зъ Партицкимъ, то для его „Зорѣ“ ставъ складати поезіѣ въ чистѣй мовѣ рускѣй. Вже въ другѣй половинѣ першого рѣчника сеи литературно науковой часописи помѣщено бѣсьмъ лиричныхъ стихотворѣвъ Масляка, и ѳдтакъ ставъ вінъ однимъ изъ лучшихъ поетѣвъ, котрыхъ стихотворы друковано въ сѣмъ литературно-науковѣмъ писемѣ. Се була найкрасша пора въ его житю: навазавши сердечнѣ ѳдносины до родини М., священника въ Г., черезъ щирю любовь до его дочки, поетъ хѣснувавъ ся тогдѣ янымъ и милымъ свѣтоглядомъ.

¹⁾ „Ластѣвку“, письмо для русскихъ дѣтей, выдававъ у Львовѣ (1870—1875) Михайло Клемертовичъ; ѳпѣсла (1875—1881) стала „Ластѣвка“ писемомъ „для русской молодежи“.

²⁾ „Весна“, письмо для забавы и науки, выходила въ Коломыи (1878. и 1879. р.) пѣдъ редакцію Исидора Трембицкого; въ 1880. роцѣ Трембицкѣй назвавъ „Весну“ писемомъ для словесности, науки и забавы.

³⁾ „Родимый Листокъ“, письмо литературно-наукое, выдававъ въ Чернѣвцяхъ 1879. и 1880. р. Николай Огоновскѣй.

Въ стихотворѣ „Якъ збудилось сердце“¹⁾ каже поетъ, що, коли бувъ ще маленькимъ хлопцемъ, колысала его нянька, та говорила ему про збрку, небо, та про ангеликѣвъ прекрасныхъ. И ѳдтакъ въ поминъ першої своєї любви навязує бнѣ до сего оповѣданя матери отъ-сѣй слова:

Правду вѣрну моя нянька менѣ повѣдала;
 Може збрка пѣдслухала, ангелу сказала,
 Щобъ на землю збйшовъ зъ неба мене голубити.
 Я увидѣвъ ангелика, якъ сердце збудилось,
 Якъ разъ первый надъ всю силу свою полюбило
 И въ любви тѣй щасливѣй долю стало снити.

Ся чутлива любовь до дѣвы вразъ зъ любовью до ѳтчины и до людскости — се головнѣй прикметы музы Масляка. ѳдтакъ бравъ бнѣ живу участь у просвѣтнѣмъ и національнѣмъ змаганю галицкихъ Русинѣвъ. По смерти незабутнього Володимира Барвѣньского²⁾ бувъ бнѣ черезъ пѣвъ року помѣчникомъ при редакціи „Дѣла“ и писавъ политичнѣй та гумористичнѣй стихи въ хосенъ часописи „Зеркало“³⁾. Помѣщуючи тутъ свои вѣршѣ пѣдписувавъ бнѣ себе або повнымъ своимъ именемъ, або коротко буквами В. І. М., або псевдонимами „Бережанецъ“, „Вуйцьо Влодзьо“, „Ратай“, „Судяславъ“, „Яромиръ“, „Шило“ и „Паленичка“. ѳдъ червня 1885. р. бувъ бнѣ справдѣшнимъ редакторомъ „Нового Зеркала“ и „Зеркала“, а ѳдтакъ пѣдъ весну 1886. р. перенѣсь ся въ цѣляхъ науковыхъ до Кракова, де й досѣль жиє.

¹⁾ „Поезії“, стор. 21.

²⁾ Славный патріотъ Володимиръ Барвѣньскій, властитель и редакторъ „Дѣла“ вмеръ 22. сѣчня (3. лютого) 1883. р.

³⁾ „Зеркало“, часопись гумористична, стало виходити въ 1882. р. у Львовѣ пѣдъ редакцією Корнила Устїяновича. Въ мѣсяци липни 1883. р. перетворилось оно въ „Нове Зеркало“. Въ 1886. р. ся часопись стала оная называтись „Зеркаломъ“.

Въ 1886. р. выдавъ Маслякъ у Краковѣ свои „Поэзіі“ (томъ I., м. 8°, сторѣнь 148). Въ сѣмъ збѣрнику надруковано 72 стихотворы, мѣжь котрыми вызначують ся отъ-сѣ: „Бяля хреста“ (36—37), „Слюбъ“, балляда (38—41), „Соловейко“ (98—99), „Новый законъ“ (100—101), „Дзвѣночокъ“ (110—111), „Я радъ-бы“ (118—119).

Будучи идеалистомъ поетъ любить летѣти до зорей, котрѣ по думцѣ его можуть ему подати силы таков, щобъ зъ-бѣтамъ зъ-пѣдъ неба звеличивъ всю внаду своєї Украйны (стор. 80), та щобъ вернувши на землю принѣсь сюды цвѣтъ любви, надѣвъ й вѣры (119). Ему хотѣло-бъ ся справдѣ жити на Божому свѣтѣ и дивитись весело на зорѣ, — хотѣло-бъ ся въ щастію прожити днѣ житя, та годѣ, бо злиднѣ, бо горе... Одь горя, нужды й болю змалѣли сердца, бо „противо Бога братъ брата склинае, вбирае въ оковы, въ неволю“ (93). Поетъ вѣритъ въ теє, що его вже доля посвятила, щобъ онъ за людъ свѣдѣи щиро ставъ; про-те каже дѣвчинѣ, що она полюбила бурлака, — що сердце бурлака мовъ птиця рве ся ко сонцю и пре ся на трудъ великій въ хосенъ люду. Тому-то душа его бажає жити для ньеньки-Руси, — жити тѣлько для люду, ему вѣнецъ добра зъеднати и зломати его муки (78—79).

Але-жь идеальнѣй его думки не можуть якоє осушитись; тому-то молитъ онъ своєї долѣ, щобъ бѣдала ему лѣта молодіи и спокѣи сердца, та чтобы подала ему хочъ одну днину зъ минувшего лучшого часу (130). Онъ каже, що минули хвилѣ тихѣ, щасливѣ, що свѣтъ поезіѣ зблѣднѣвъ, та що не стало любви и чувствъ горячихъ (137). Колись була въ него муза, була весна, — нынѣ вже осѣнь заглядає въ его сердце, въ душу; — не для него свѣтять зорѣ, вже й пѣсня его не займає. Пѣшли

мрѣвъ поета въ могилу; — дѣйстви́ть каже ему: „ты дуривъ ся!“ (144—145).

Се сповѣдъ поета-идеалиста, котрый видячи, що золоті сны его не осушились, въ поглядѣ на сучасне лихолѣте не має вже вѣры зъ лѣтъ дитячихъ (137). Тому-то бдлѣтающимъ бузкамъ каже онъ ось-такє:

Скажѣть тамъ, що й тутка численнй в людъ,
Що землю онъ чорну справляє,
Крѣзь працю и нужду й желѣзныи трудъ
За хлѣбомъ въ землици шукає. — —

Що тутка и сонце й природа сама
Избраннымъ инакше сїяє,

Що тутка, що стрѣха то пѣтьма така,

Ажь кровь ся пѣдъ серцемъ стинає. (стор. 147—148).

А вже-жь поетъ не перестає бути идеалистомъ и про-те заявляє, що може й жаль ему давнѣйшихъ щасливыхъ снѣвъ, — може й жаль ему, що „звихнувъ ся идеалѣвъ чаръ“, але сего одного не жаль ему, що „зъ давныхъ вже лѣтъ полюбивъ жизни силу, ближнихъ, Бога, свѣтъ...“ (стор. 146). Опѣсля въ „Осѣннихъ думахъ“ сумує поетъ изъ-за того, що нема въ грудехъ (людей) огню святого, не має въ серцю вже чутя; — все пѣшло кудысь стежками въ иншій свѣтъ, и на левадѣ думъ сердечныхъ схиливъ головку пышный цвѣтъ тыхъ идеалѣвъ ясновѣтлыхъ, рожевыхъ, тихихъ щастя снѣвъ... Нема весны жия, — настала студена осѣнь, котра „зѣпхнула“ чоловѣка зъ той высоты, де теплымъ сонцемъ все сїяло, — де не було прозы, суеты...¹⁾

Въ збѣрнику поезій Масляка надруковано такожъ гарный епичный стихотвѣръ „Могилла въ Тростянци“²⁾. Ось и змѣеть его: Въ селѣ Тростянци жила вдова

¹⁾ „Зоря“, 1887; стор. 388.

²⁾ „Поезії“, стор. 2—7.

зъ дочкою, що єѣ звали Ксенею. Десять чорныхъ лѣтъ минуло, а вдовѣ усмѣхнулось щастє: єи доня стала любя, гожа мовь весняна квѣтка. Коли-жъ разъ на ланѣ Ксєня жала жито, прийшовъ панъ и побачивши гарну дѣвчину подобавъ собѣ єѣ, та й велѣвъ атаманови завести до двора. Бѣдна вдова плаче-рыдає, а Ксєня ходить по гаю й несе на рукахъ дитину неживу. Выкопала она ямку и заховала въ нѣй дитину; потѣмъ зъ патичкѣвъ зложила хрестикъ и засадила на грѣбъ сына. Опѣсля зъ целенокъ та шматокъ скрутила мотузокъ та присилила єго до гѣля на клєнѣ. Коли-жъ ишли черезъ гай косарѣ, то найшовши висѣльця мертвого на клєнѣ, побачили такожь курганецъ и хрестецъ... Выкопали для Ксєнѣ другу яму; — не було нѣ попа, нѣ дяка, — не було чутно дзвонѣвъ, лишь вихоръ стогнавъ надъ мерцемъ... Стоять могила середъ дубѣвъ, а хто йде, не мине, покине соломы...¹⁾

Сєй стихотвѣръ має всякѣ прикметы епичного писаня и визначує ся вельми звучнымъ ритмомъ. Та й въ загалѣ въ вѣршахъ Масляка добачаємо велику симметрію складаня²⁾ и обмѣну вѣлякихъ стѣпъ вѣршовыхъ.

Хоча-жъ Маслякъ у своихъ стихотворахъ зъявивъ чи-малый таланъ поетичный, то не всѣ Русины сказали авторови спасибѣгъ за єго словесный дарунокъ. Именно Иванъ Франко озвавъ ся про него въ Варшавскѣй „Pravd-ѣ“ зъ великимъ докоромъ. Хочъ бнѣ зъ поглядомъ на форму признавъ Маслякови велику легкѣсть у складаню вѣршѣвъ, то однако заявивъ, що у сєго поета немає глубокого чутя, та що всѣ єго думки про людъ и

¹⁾ Межи пѣзнѣйшими деякими епичными стихотворами Масляка визначує ся „Походъ Наливайка“ (Илюстрованый Календарь товариства „Просвѣта“ на рѣкъ 1888; стор. 39—41.)

²⁾ Велику технику въ складаню вѣршѣвъ замѣчаємо имено въ стиху „Ой знаю-жъ я!“ („Поезїї“, стор. 12)

про Русь суть пустыми фразами. Критикъ сей закидує ѳдакъ поетови тее, що жите безъ працѣ представляє ся єму дуже пожаданимъ, та що ѳнъ наввно признає ся до свого морального банкротства; — ба, Франко каже, що чоловѣка безперечно талановитого и трудящого завела на безпуте „galicyjska blaga i ciemnota“¹⁾. — А вже жь трудно дожидати похвалы для поэта-идеалиста ѳдъ поэта-реалиста: вода гасить огонь, а вѣтеръ обчѣмхує принаднѣй квѣты зъ зеленого дерева. Маслякови можна-бъ лишь се закинути, що свои стихи творить иногдѣ мовьто на прихалци, изъ-за чого де-коли здає ся, що слова єго не суть глубоко обдуманѣ²⁾, що чутє єго не плыне зъ-пѳдъ горячого сердца, але вытворює ся фантазією поэта-идеалиста, котрый хотѣвъ бы сказати тепле слово зъ поглядомъ на глубокаѣ раны суспѳльного житя. Що думки поэта про людъ не суть пустою фразою, доказує стихотвѳръ „Могила въ Тростянци“, що єго авторъ зложивъ по-майстерски пѳсля пляну добре обдуманого. Опроче тая критика Франка не була-бъ така беспощадна, коли-бъ Маслякъ изъ вершинъ своего свѣтогляду не сходявъ иногдѣ на „поземь реальный“, на котрѳмъ, мовлявъ, поеть-идеалистъ не може мати пристановища. Такъ отже мимо сяхъ докорѳвъ Франка добачаємо въ поезіяхъ Масляка чи-малу стѳйинѳсть литературну, и справдѣ, спасибѳгъ за єго стихотворы скаже єму всякѣй, хто не

¹⁾ Iwan Franko: „Literatura rusińska w Galicyi za rok 1886“. („Prawda“. Tygodnik polityczny, społeczny i literacki. Warszawa, 1887; № 2; str. 18—19.)

²⁾ Тому-що поеть пише подекуды на-швидку, склались якомь недоладно деякѣ звороты єго мовы; порѳви. „(княгиня) мовь етеръ по сали звивала“ („Поезії“, стор. 41); „духъ сховавсь до грубы“ (60); „спѣвати рефренъ“ (71); „набрати чувствъ миру и любови“ (80); „пышно обое воняли“ (81); „оды лекшѣ ѳдъ авры етеру“ (112)...

розпрощавъ ся ще зъ поезією житя, та хто въ тяжкихъ злидняхъ здвигає себе горѣ идеальнымъ свѣтоглядомъ зъ низинъ суспѣльного побуту.

Коли-жъ землякѣ осудивъ не-въ-мѣру остро литературну дѣяльність Масляка, то Полякѣ-рецензентъ (езуитъ Янъ Баденій) въ часописи „Przegląd powszechny“ звеличивъ поетичну его вдачу великими похвалами. Онъ каже, що писаня Масляка — „to istotnie poezye, w najlepszem tego słowa znaczeniu“¹⁾. Дивнымъ дивомъ подобалась рецензентови саме-тая поезія („Я радъ бы“), на котру въ часописяхъ „Миръ“²⁾ и „Новый Проломъ“³⁾ кинено анатему, неначе бѣ въ нѣй проявлялись прикметы атеизму. Не помогли нѣякі поясненя редакціѣ „Зорѣ“⁴⁾, — архієпархіяльний „Миръ“ стоявъ при своѣмъ засудѣ, высказанбмъ супроти молодой Руси словами: „Dzieci! źle się bawicie!“ Ажъ ось езуитъ, рецензентъ поезій Масляка, во-преки тому засудови высказавъ про той стихъ ось-таку свою гадку: „Pod względem wysokiego nastroju ducha i siły wspaniała jest pieśń „Radbym ja“. To coś jak „Oda do młodości“, tylko w szatę dumki przybrana“⁵⁾.

Поезіѣ Масляка помянули ще добрымъ словомъ д-ръ Лютостаньскій въ Краковскѣй часописи „Nowa Reforma“ (1886, wrzesień) и Омелянъ Поповичъ въ „Буковинѣ“ (1886, ч. 20). Та й справдѣ, треба признати, що Маслякѣ бдѣ ѓсѣмдесятыхъ рокѣвъ збогативъ нашу литературу гарными лиричними стихотворами, въ котрыхъ проявляє ся

¹⁾ „Przegląd powszechny“. Rok piąty. Tom XVIII. 1888. Kraków; str. 237.

²⁾ „Миръ“. 1887; № 28.

³⁾ „Новый Проломъ“. 1887; число 420. въ статейцѣ „Пропаганда безвѣрія русскою газетою“.

⁴⁾ „Зоря“. 1887; число 6., стор. 108. въ статьѣ: „Исторія одной поезіѣ“.

⁵⁾ „Przegląd powszechny“. 1888; str. 238.

свѣтоглядъ ясный и любый. Тому-то й въ гумористичныхъ своихъ писаняхъ („Помолилась“, „Реальна“, „Свята“, „Злуда“...) не вколюе поетъ нѣкого ѣдкою стрѣлою сатиры, але добрымъ сердцемъ вказуе на тѣ похибки моральнѣ, котрѣ бувають причиною невзгодинѣ въ житію родиннѣмъ и суспѣльнѣмъ.

Маслякъ писавъ такожь стихи въ память заслуженыхъ мужѣвъ. Такъ въ 22. роковины смерти Тараса Шевченка надруковано у Львовѣ (9. марта 1883. р.) два его вѣршѣ „Они“ и „Мы молодѣ“. Въ першій роковины смерти Володимира Барвѣньского напечатано (10. лютого 1884. р.) его стихъ, щѣ починае ся словами: „Намъ вже не вѣльно нарѣкати“. Одаткъ написавъ ѣнъ вѣршѣ „На смерть Евгенія Желехѣвского“¹⁾, „Памяти Николы Костомарова“²⁾, „Незабудька на могилу Корнила Сушкевича“³⁾. Опѣсля „къ чести и славѣ першого Станиславѣвского владыки д-ра Юліяна Пелеша“ написавъ ѣнъ стихъ, щѣ починае ся словами „Весела вѣсть несесе на Русь“ (слова до кантаты Анатоля Вахнянина)⁴⁾. Въ-кѣнци въ память гостини наслѣдника австрійского престола архикнязя Рудольфа зложивъ ѣнъ текетъ до кантаты Вахнянина⁵⁾, и скомпонувавъ вѣршѣ „Надъ Лукоморемъ“ — въ XXVII. роковины смерти Т. Шевченка⁶⁾.

Поетъ переклавъ такожь деякѣ стихотворы зъ чужихъ литературъ на мову руску. Въ 1881. р. помѣщено въ „Зорѣ“ два его переклады зъ поезій сербскихъ Любомира Ненадовича п. з. „Грудка землѣ“ (число 19)

¹⁾ „Нове Зеркало“. 1885; ч. 4.

²⁾ *ibid.*, ч. 9. — ³⁾ *ibid.* ч. 11. — ⁴⁾ *ibid.*, ч. 20.

⁵⁾ „Зоря“. 1887; ч. 12. — Вѣршѣ Масляка въ привѣтъ архикнязя Рудольфа переложивъ д-ръ Блюменфельдъ на мову нѣмецку.

⁶⁾ „Зоря“. 1888; стор. 76—77.

и „Раненый Черногорець“ (число 20); ѳдтакъ въ 1885. р. надруковано въ „Новѣмъ Зеркалѣ“ кѣлька его переспѣвѣвъ зъ польскихъ поезій Маріѣ Конопницкои, а въ Буковиньскѣмъ альманаху „Союза“ напечатано „Чабаницю“, перевѣдъ хорватского стихотвору Прерадовича п. з. „Наша Апка“ (стор. 43—45). Опроче зладивъ Маслякъ ще деякіи иншіи переклады меншой ваги. — На польску мову переклавъ ѳнъ руску повѣтку Льва Сапогѣвского „Безвинній“¹⁾ („Nowa Reforma“. 1886), и двѣ повѣсти Федьковича, се-бѣ-то „Таліянку“ („Nowa Reforma“. 1886) и повѣсть „Люба-згуба“ п. з. „Wesele w Jabłonicy“ („Nowa Reforma“. 1887). — Прозою польскою написавъ Маслякъ именно сѣ двѣ статьи: „Kartka z dziejów literatury małoruskiej“. Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza („Nowa Reforma“. 1886. № 153); „Z zeszłorocznej literatury małoruskiej“ („Przegląd powszechny“. 1888; str. 225—237). — А вже-жъ писавъ ѳнъ прозою такожъ дещо по-руски; именно напечатано въ „Зорѣ“ двѣ „посмертній згадки“, се-бѣ-то згадку про Льва Василевича (Сапогѣвского)²⁾ и про Константина Бобикевича³⁾.

14. Юлія Шнайдеръ.

Юлія Шнайдеръ-Нѣментовска (Уляна Кравченко) родилась 1862. р. въ Николаѣвѣ повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Покѣйный еи батько, Юліянъ, бувъ урядникомъ (комисаромъ), а мати, Юлія зъ Лопушаньскихъ, була родомъ попадянка. Коли була ще малою дитиною, то братанокъ Николы Устіяновича, галицко-русского поета, щѣ

¹⁾ *ibid.*, 1882; стор. 165—169.

²⁾ *ibid.*, 1883; стор. 167—168.

³⁾ *ibid.*, 1884; стор. 147—158. — Левъ Василевичъ и Константинъ Бобикевичъ написали деякіи гарніи повѣстки.

звавъ ся такожъ Николю, говоривъ їй багато про письменній творы свого стрія. Ба, отець Юлії живъ якійсь часъ въ тѣмъ домѣ, де родивъ ся Никола зъ Николаєва. Ще въ Николаєвѣ читала она письма Устіяновича, и бдтакъ сей поетъ ставъ тогдѣ идеаломъ для єи бажань. А вже-жь въ тѣмъ часѣ читала такожъ поезіѣ Шевченка й Мицкевича. Опѣсля вчилась у Львовѣ въ учительскѣй семинаріѣ, де хѣснувалась умными радами профессора Омеляна Партицкого, котрый дававъ їй читати оповѣданя Марка Вовчка и въ письменныхъ вправахъ рускихъ вказавъ їй путь до будущого змаганя литературного.

Скѣнчивши науку въ семинаріи Юлія Шнайдеръ була учителькою въ Бѣберцѣ (2½ року) и въ Стокахъ повѣту Бобрецкого (½ року). Зъ-бдтамъ перенеслась 1884. р. до Львова, де була учителькою въ Василянскѣмъ институтѣ дѣвочѣмъ. Въ листопадѣ 1886. р. одружилась зъ учителемъ Нѣментовскимъ и бдтакъ стала учителькою въ Сбльци повѣту Дрогобицкого.

Въ „Зорѣ“ (1881., ч. 1—2) появилось єи оповѣданє „Калитка“, котре осталось незамѣтнымъ въ литературѣ, хочъ не єсть оно творомъ слабымъ. Коли-жь въ сѣй часописи надруковано 1883. р. кѣлька лиричныхъ вѣршѣвъ Юлії Ш., то дехто зъ галицкихъ письменникѣвъ повитавъ радо первѣстне вдатне змаганє єи музы. Голоснѣйшимъ стало єи имя, коли Евгений Олесницкій въ „Руско-украинскѣй Библиотекѣ“ (№ 5) выдавъ збѣрникъ єи поезій п. з. „Prima vera“. (Львѣвъ. 1885. 32^о, сторѣнь 37)¹⁾.

Юлія Шнайдеръ має зъ природы напрямъ до идеального свѣтогляду; про-те спѣває она:

¹⁾ Всѣхъ стихотворѣвъ въ сѣмъ збѣрнику єсть 38.

Чутямъ горячимъ за тѣсный сей свѣтъ
 Пѣдмогу маємо въ любви и вѣрѣ;
 Нѣ трудъ, нѣ завѣдъ насъ не остудить,
 Святымъ идеямъ жизнь несемъ въ офѣрѣ. (стор. 5.)

А въ стихотворѣ „Въ Бескидахъ“ каже она, що рада-бъ духомъ летѣти все выше, чтобы приближиться до Бога и спочинуть ажъ на сонци яеному (стор. 8). Одначе поетка видитъ недолю своихъ братѣвъ, изъ-за чого она каже пташинѣ, щобъ выше звертала хуткѣ крыла и заявила небу, що на земли богато горя и слѣзъ (стор. 28). Не диво про-те, що серденько Юлії втомилось въ короткѣй вандрѣвцѣ житя (стор. 20); одначе она не впадає духомъ: хочъ чує себе старою терпѣнемъ, то все-таки на днѣ душѣ чує силу (стор. 21). Щиро любить она батькѣвщину, и для ней готова понести всяку саможертву, зъ-за чого спѣває:

Судилось мнѣ йти стежкою тернистовъ,
 То буду йти, — а власною журбою,
 Нѣ вздохомъ тихимъ, нѣ слезою чистовъ
 Мѣшать не буду вашего покою.

Братамъ не хочу жалю додавати!
 Нѣ, я-бъ веселку розснувала ясну
 Пѣдъ ноги тымъ, котрымъ еудьба — не мати,
 Щобъ лучъ одинъ скрасивъ ихъ путь нещасну.

(стор. 27—28).

Хоча въ гарнѣй вѣтцѣ, яку Юлія Шнайдеръ пода-ла въ 1885. р. на споминъ своимъ землякамъ, находятъ ся деякѣ квѣтки, що ихъ выкохано на чужѣй земли, — хоча въ збѣрнику еи поезій проявляють ся реминисценціѣ изъ польскихъ стихотворѣвъ Маріѣ Конопницкои, то все-таки дарунокъ Юлії є милый всякому Украинцеву, по-за-якъ сю вѣтку прикрасила она такожъ незабудька-

ми зъ рѣдного зѣльника. У сеи поетки добачаемо природный даръ складати вѣршѣ вельми симпатичнѣ, тѣлько-жь непотрѣбно силувала ся она „купатись въ блестяхъ и тонахъ“ (стор. 29), коли вже тогдѣ (1883—1885. р.) заблаглось їй, погодити мѣжь собою оба напрямы въ поезіи, се-бѣ-то напрямъ идеальный и реальный. А вже-жь два роки опѣсля, принявши назву „Уляна Кравченко“, перехилилась она на сторону поетѣвъ-реалистѣвъ и въ сонетѣ, надрукованѣмъ въ „Ватрѣ“¹⁾ бажала, щобъ згнула пересудѣвъ змора, — щобъ зъ братомъ братъ подѣливъ ся добромъ. Одаткъ въ жѣночѣмъ альманаху „Першій Вінок“ заявила поетка вже й протестъ противъ кривдѣ, якими побывае ся людѣ нещасный. Ось и єи слова:

— Блукаючи по свѣтѣ, спотыкаю
 Мѣй людѣ нещасный, безъ кута, безъ сну,
 Голодный, въ сѣтѣ опутанный мѣцну,
 Въ роботѣ поневольной, въ тѣмѣ безъ краю.

Я чую весь той бѣль, все те рыданѣ,
 Свѣй бѣль зрѣвнаю зъ загалу судьбовѣ,
 То чѣмъ моя журба, мѣе скитанѣ?

Краплина въ морѣ, въ тѣмѣ житя безладѣ!
 Лишь въ серцѣ мѣмѣ забурхае кровь
 Протестомъ противъ кривдѣ усѣхъ въ досадѣ²⁾.

Смѣливо взымае поетка своихъ сестерѣ, чтобы звернулись „на новый шляхъ“, щобъ „працювали крѣвавымъ

¹⁾ „Ватра“. Літературный Збѣрникъ, выдавъ Василь Лукичъ. Въ Стрыю, 1887; стор. 91.

²⁾ „Першій Вінок“. Жѣночий альманах, виданий коштомъ і заходомъ Наталіи Кобриньскої і Олени Пчілки. Львів, 1887; стор. 24. — Ось-якъ оцѣнивъ Маслякъ сонеты поетки, надрукованѣй въ „Першѣмъ Вѣнку“: „Sonety Ulany Krawczenko w Perszym Winku, to praw-

трудомъ и бддали усе-усе за рѣдний людъ“¹⁾. Одакъ каже она, що „не слѣзъ потрібно, щобъ ставать добою“²⁾, — дѣло довершити ся тогдѣ, коли є жарь въ души и руки робучі³⁾. Хоча-жь Уляна Кравченко рада бы змалювати своимъ сестрамъ „грядущій рай“⁴⁾, то однакко въ сонетѣ „Не рвись въ будуще!“ каже она сестричцѣ, щобъ не квапилась дѣли на зустрѣчь, тому-що „въ полудня жарѣ рожѣ цвѣтъ привяне, и зъ срѣбныхъ блескѣвъ тканый жизни май стемнѣе, та лишъ жаль серцю стане“⁵⁾.

Юлія Шнайдеръ звернулася на „новый шляхъ“, — стала спѣвачкою „нешасного своего люду“, однакко иногдѣ мабуть таки жаль їй, що покинула „втоптаный старый шляхъ“, котрый бувъ обквѣтчаный рожами, по-за-якъ на „новѣмъ шляху“ ачей „пріймає єв холодъ самоты“⁶⁾.

*

*

*

Гарні лиричні поезіє писали Микола Костомарѣвъ (Єремія Галка), Пантелеймонъ Кулѣшь, Олександръ Кониській, Исидоръ Воробкевичъ (Данило Млака), Иванъ Верхратскій, Иванъ Франко, Корнило Устіяновичъ, Михайло Старицькій... Та отъ, про Исидора Воробкевича сказано дещо въ главѣ про поетѣвъ епичныхъ⁷⁾. Миколѣ Костомарову, Корнилови Устіяновичу й Михайлови Старицькому присвятить ся статья мѣжь поетами драматичными, а Кулѣшеви, Кониському, Верхратскому и Франкови визначить ся одвѣтне мѣсце въ литературѣ прозаичній.

dziwe łezki współczucia z niedolą mniejszego brata i z cierpiącą ludzkością“ („Przegląd powszechny“). Kraków, 1888; str. 236.)

¹⁾ „П. Вінок“, стор. 207—208. — ²⁾ ibid. — ³⁾ ibid., стор. 374. —

⁴⁾ ibid., стор. 375. — ⁵⁾ ibid., стор. 417—418. — ⁶⁾ ibid., стор. 207.

⁷⁾ Порѣви. II., стор. 330—345.

Одтакъ бѣльше або менше вдатнї лиричнї стихи писали: Викторъ Забѣла, Рудольфъ Мохъ, Лука Данкевичъ (Лука зъ Ракова), Якѣвъ Головацкїй, Келестинъ Скоморевскїй, Михайло Козановичъ, Иванъ Озаркевичъ, Олександръ Навроцкїй, Павло Леонтовичъ, Иванъ Наумовичъ, Олександръ Духновичъ, Петро Охоцькїй-Огївскїй, Тимошею Думитрашко-Раичъ, Семень Метлинскїй, Богданъ Дѣдицкїй, Евгенийъ Згарскїй, Петро Кузьменко, Миколайчикъ Бѣлокопытый, Остапъ Левицкїй, Володимиръ Навроцкїй, Володимиръ Стебельскїй, Орестъ Авдикевскїй, Филимонъ Галузенко, Исидоръ Пасѣчинскїй, Сильвестеръ Метеля, Дмитро Третьакъ, Дмитро Вѣнцовскїй, Цесаръ Бѣлиловскїй, Павло Чубинскїй, Илярїонъ Грабовичъ, Василь Лиманскїй, Володимиръ Коцовскїй, Елена Пчѣлка, Леся Украинка, Омелянъ Поповичъ, Кость Ухачъ-Охоровичъ, Вл. Самбїленко, Вл. Александрѣвъ, З. Петрусь, Осипъ Маковой (Евмень) и багато иншихъ.

Зъ-помѣжь сихъ поетѣвъ споминають ся тутъ ось-тї незлымъ-тихимъ словомъ:

1. Викторъ Забѣла¹⁾. Се бувъ приятель Тараса Шевченка. Украинскїй Кобзарь подруживъ ся зъ нимъ въ Полтавщинѣ 1846—1847. р. Коля-жь 7. мая 1861. р. тѣло Тараса везено пароходомъ зъ Кїева до Канева, то Забѣла не ѡдступивъ ѡдъ дорогои домовини и ѡдтакъ на Чернечѣй горѣ зъ другими товаришами копавъ яму та й высыпавъ надъ гробомъ могилу. — Забѣла вмеръ въ 1869. р. — Въ „Ластѣвцѣ“ Гребѣнки надруковано три его лиричнї стихотворы: „Голубъ“²⁾, „Пѣсня“³⁾ и думку, щѣ починає ся словами: „Повѣяли вѣтры буйнї“⁴⁾. Двѣ

¹⁾ Н. Петровъ, „Очерки исторїи украинской литературы XIX. столѣтїя“. Кїевъ, 1884; стор. 149—154.

²⁾ „Ластѣвка“. С.-Петербургъ, 1841; стор. 208—212.

³⁾ *ibid.*, стор. 221—222. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 243—245.

его українськїй пѣснѣ „Гуде вѣтеръ вельми въ поли“ и „Не щечечи, соловейку!“ пѣдложивъ пѣдъ ноты славный композиторъ музыкальный М. Н. Глинка. Найкрашимъ есть его стихъ „Голубъ“, въ котрѣмъ молодой козакъ тужить-сумує зъ-за того, що его сизу голубку яструбы вбили. — Бѣлозерскїй згадує ще про одинъ жартливый поетичный листъ „до Тараса“ (Шевченка)¹⁾, мѣжь-тымъ коли Петровъ надруковавъ стихотвѣръ Забѣлы п. з. „Остаць да чортъ“, що его засновавъ авторъ на переказѣ простонароднѣмъ²⁾.

2. Михайло Козановичъ. Онъ родивъ ся 4. червня 1807. р. въ Галичинѣ, въ селѣ Плавю повѣту Стрыйского. Померъ 13. цвѣтня 1877. р., бувши парохомъ въ Ольшаници и деканомъ Товмацкимъ. Въ р. 1871—1876 бувъ онъ такожь посломъ сойму краєвого. Козановичъ бувъ приятелемъ Маркіяна Шашкевича и належавъ до того кружка молодыхъ патріотѣвъ, котрї въ рускѣй семинаріи духовнѣй горнулись около „русской трѣицѣ“, се-бѣ то около Маркіяна Шашкевича, Якова Головацко-го й Ивана Вагилевича. Онъ вызначувавъ ся горячимъ патріотизмомъ и придбавъ собѣ мѣсце въ исторіи литературы особливо за-для того, що въ пятьдесятыхъ рокахъ, коли живе слово въ письменствѣ рускѣмъ стало завмирати, писавъ лиричнїй и деякїй епичнїй стихи³⁾ такимъ языкомъ, якимъ въ Галичинѣ хѣснувались письменнїи Русины при бдродженю галицко-русской литературы. Свои стихотворы помѣщувавъ онъ по-найбѣльше

¹⁾ Н. Петровъ, „Очерки...“, стор. 150.

²⁾ *ibid.*, стор. 150—152.

³⁾ По-мѣжь епичными стихотворами Козановича вельми гарна есть байка „Щиголь и дѣвчина“. („Отечественный Сборникъ повѣстокъ, сказокъ...“ Додатокъ до Вѣденського „Вѣстника“. 1854; число 27.)

въ „Зорѣ галицкѣй“, въ Вѣднѣнскѣмъ „Вѣстнику“ и въ „Отечественнѣмъ Сборнику“, с. е. въ литературнѣмъ додатку до „Вѣстника“, проявляючи словесну свою дѣяльність именно мѣжь 1850. а 1856. рокомъ. Найлучшимъ его стихомъ вѣтъ „Голосъ рускои матери до дѣтей“ („Зоря галицка“, 1850, число 87). Осъ и важнѣйшій строфы сѣи поезіѣ лиричної:

Не плачь, руска родинько!

Ще ты будешь щастна:

Якъ весь цвѣтокъ на весноньку

Ты зацвѣтешь красна!

Твоя мати, щѣ въ неволи вѣками стогнала,

Днесь свобѣдна волевъ Бога, — до житя повстала!

Встала славно та й взыває

Краснѣи свои дѣти, —

Рѣднимъ словомъ промавляє:

„Часъ вамъ, часъ свѣтъ зрѣти!“

Бо въ неволи, въ тяжкѣй доли туга васъ присѣла,

Вороженьки подоптали, — вся сила омлѣла. — —

Нуже разомъ, рускѣи дѣти,

Неньку окружайте!

Ще будете щастно жити,

Журбу покидайте!

Лише въ згодѣ всѣ якъ братья руки си подайте!

Неньки вашои вороженькамъ доптати не дайте!

Козановичъ зладивъ такожь кѣлька перекладѣвъ; именно перевѣвъ на мову руску два стахотворы Шиллера: „На смерть младенца“¹⁾ и „Нурецъ“²⁾ и такожь идилю Кляйста „Иринь“³⁾. — Прозою написавъ ѣнѣ

1) „Вѣстникъ“. 1851; число 124.

2) „Зоря галицка“. 1852; ч. 72—73.

3) „Отечественный Сборникъ“. 1854; ч. 31.

статью п. з. „Цвѣтка воспоминанія на гробѣ Маркіяна Шашкевича“¹⁾, де мѣжь иншимъ ось-таку тугу зъявлявъ по смерти своего друга: „О кобы ты былъ дожилъ ясного воскресенія дне русской неньки, до которого ты такъ предчувствительно вздыхалъ! былъ бысь съ мною еще на груди возлюбленной красавицы радости проліялъ слезы, якъ проливалъ еси въ восторзѣ надъ недолею ви. И тѣшуся днесъ съ нею, а плачу за тобою, и мои слезы не перестануть, поки не стверднуть въ кристаль, а стануть памятникомъ на моей могилѣ“... Козановичъ бувъ неначе однимъ зъ тыхъ кѣлькохъ смѣливыхъ керманичѣвъ, котрѣ на хисткѣмъ човнѣ зберегали народне добро въ бурѣ ѡдъ сумнои затраты.

3. Павло Леонтовичъ. Онъ родивъ ся 1825. р. въ селѣ Щутковѣ повѣту Цѣшанѡвскаго, и ѡдтакъ назвавъ себе ѡпѣсля Павломъ изъ Щуткова. Померъ 7 (19) мая 1880. р. бувши священникомъ въ Рудѣ повѣту Равскаго. Свою литературну дѣяльнѡсть почавъ онъ въ 1849. р., написавши стихокъ „Пѣнь сироты“, щѡ его надруковано въ часописи Ивана Гушалевица „Новины“ (число 26). Тогдѣ бувъ онъ слухачемъ I. року богословія. Въ 1852. р. семинаристы Перемыскіи пѡдъ его проводомъ выдали альманахъ п. з. „Лѣрвакъ зъ-надъ Сяна“ (Перемышль, м. 8^о, сторѡнъ X + 110). Въ сѣмъ збѣрнику напечатано навпередѣ „Введенє“, се-бѣ-то статью про литературу сербеку, написану Павломъ Леонтовичемъ на засновку брошурки д-ра I. Субботича („Кѣлька основныхъ рысѡвъ сербекои словесности“). Тутъ згадує Леонтовичъ про До-

¹⁾ „Вѣстникъ“. 1852; ч. 38., стор. 150. — Козановичъ писавъ свои творы въ мовѣ галицко-рускѡй, тѡлько-жь редакторы „Зорѣ галицкои“ и „Вѣстника“ змѣнювали его писанє часто на свѡй ладъ. Такъ примѣромъ переклады тыхъ поезій Шиллеровыхъ надруковано въ „Зорѣ галицкѡй“ въ поганѡмъ „язычїю“.

зителя Обрадовича и Вука Караджича, реформаторовъ сербскаго письменства, и ѳдтакъ прирѳвнуе бнѳ Дозителя до Ивана Котляревскаго. Мѳжь вѳршами сего збѳрника вызначують ся два лиричнѳ стихи Павла Леонтовича „Весна“ (стор. 55—56) и „До Е...“ (71). Меншу словесну стѳйноѳть мае его стихъ п. з. „Думка“ (72) и повѳетка „Чѳе сердце, того правда“ (стор. 75—110). Находить ся тутъ еще статья Богдана Л(еонтови)ча п. з. „Кѳлька слѳвъ о формахъ нашего языка и о писовнѳ“ (стор. 33—48), въ котрѳй щѳ до правописи поставлено правило, що „конче такъ писати, абы ся такъ читало, якъ ся говорить“. Ѳдтакъ замѳщено въ сѳмъ збѳрнику статейку И. Л. (Йосипа Лозиньскаго) п. з. „Вытягъ зъ рукопису „Критика“ (стор. 59—69). Коли-жь Осипъ Левицкѳй противъ спорудникѳвъ „Лѳрвака“ выступивъ зъ острою критикою¹⁾, то Богданъ Леонтовичъ давъ одвѳтну ѳдираву сему „граматичному героєви“²⁾, и доказавъ наглядно, що досыть добре понявъ духа мовы галицко-рускои.

Павло Леонтовичъ писавъ опѳбеля свои стихи пѳдъ назвою „Павла изъ Щуткова“. Се бувъ щирый народовецъ и вѳрный сынъ матери-Руси; про-те его вѳршѳ, напечатанѳ именно въ першѳмъ рочнику „Слова“ (1861) вызначують ся горячимъ патриотизмомъ. Коли-жь „Слово“ стало цуратись рѳднои мовы, то Павло изъ Щуткова повитавъ радо змагане молодыхъ Русинѳвъ-народовцѳвъ и въ стиху „Вечерниця“³⁾ высказавъ радѳсть матери-Руси, що „Вечерниця“, „доня рѳдненька, братцямъ-сестрицямъ стане спѳвати руськѳ думы любо зъ серденька“. Въ сѳмдесятихъ рокахъ пѳсня поэта стала за-

¹⁾ „Зоря галицка“. 1852., число 67—68 въ статьѳ „Дещо о словесности галицко-рускои.

²⁾ *ibid.*, ч. 74—76.

³⁾ „Вечерницѳ“. 1862; стор. 9.

мовкати: его серце болѣло, що перевертнѣ занашакали таланъ батькѣвщины и копали грѣбѣ рѣднѣй неньцѣ. Въ 1881. р. помѣстивъ Омелянъ Партицкій въ „Зорѣ“ (ч. 15) гарный вѣршъ Леонтовича п. з. „На дѣ колыбкою сына“ и замѣтивъ, що священникъ Володимиръ Леонтовичъ приславъ ему поезію покійного Павла въ рукописи, писаній по-найбѣльше мѣжъ р. 1850. а 1861.

4. Остапъ Левицкій. Тямуці люде мають индѣ жалъ до такого письменника, котрый не корытуе ся своимъ таланомъ такъ, якъ слѣдъ, та лишъ деколи мовъ нехотя проявляє литературну свою дѣяльнѣсть. Отже мѣгъ бы де-хто жалкуватись и на Остапа Левицкого зъ-за того, що ѣнъ рѣдко коли напише якій стихотвѣръ, та що неначе занашуе постичну свою вдачу. А вже-жъ годѣ дорѣкати тому, хто въ молодѣмъ вѣцѣ чи-мало бѣдувавъ и ажъ въ 39. роцѣ житя добивъ ся до учительского становища.

Остапъ Левицкій родивъ ся 2. жовтня 1839. р. въ Раковци, повѣту Городеньского, де отецъ его, Михайло, бувъ священникомъ. По смерти его батька (1845) мати зъ шѣстьма сынами перенеслась до своего отця, Витвицкого, котрый бувъ парохомъ въ Далешевѣ (повѣту Городеньского) и своимъ внукамъ въ школахъ деяку пѣдмогу подававъ. Остапъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ (нѣмецкихъ) въ Коломыи, Станиславовѣ и въ Бучачи (1848—1850); ѣдтакъ бувъ ученикомъ гимназіальнымъ въ Бучачи, Станиславовѣ и въ Львовѣ (1851—1858). Опѣсля бувъ ѣнъ пѣвтора року на техницѣ у Львовѣ, але не видячи для себе нѣякихъ выгладѣвъ на будущину, покинувъ сю школу и ѣдтакъ бурлакувавъ та приватными лекціями й службою писарскою зароблявъ собѣ на хлѣбъ ажъ до р. 1864.¹⁾ Мѣжъ-тымъ записавъ ся (1863) на выдѣлъ

¹⁾ Въ 1862. р. написавъ О. Левицкій критику дивовижного

Философичный университету Львѣвскаго, де слухавъ выкладѣвъ зъ класичной филологіѣ, а ѳдтакъ зъ математики и физики. Ѳдъ початку сѣчня до половины марта 1867. р. бувъ у Вѣдни помѣчникомъ при редакціи гумористичной часописи „Страхопудъ“; коли-жь не мѳгъ погодитись зъ политичнымъ напрямомъ сеи часописи, то вернувъ ся до Львова и ставъ робѣтникомъ при редакціи политичной часописи „Русь“. Студіѣ университетскіѣ скѳнчивъ ѳнъ въ 1869. р. Опѳсля ѳдъ р. 1873. до 1877. бувъ ѳнъ суплентомъ школы реальной въ Ярославѣ. Мѣжь-тымъ зложивъ ѳнъ (1876) испитъ зъ языкѣвъ нѣмецкаго й польскаго. Ѳдъ р. 1878. ажъ до сего дня есть ѳнъ професоромъ школы реальной въ Станиславовѣ, де вчить мовы польской и нѣмецкой.

Останъ Левицкій писавъ мало, але въ тыхъ стихотворахъ, котрі помѣщено именно въ „Правдѣ“, добачаемо силу поетичного слова и змагане горячаго патріотизму. Найкрасша есть перша его пѣсня п. з. „Наша надѣя“¹⁾, щѳ еѣ авторъ присвятивъ Кониському. Опроче зладивъ ѳнъ такожь деякі переспѣвы поезій нѣмецкихъ (Гайного) и польскихъ (Уейскаго), та займавъ ся перекладомъ декотрыхъ драматичныхъ творѣвъ въ хосенъ руской сцены. Такъ перевѣвъ ѳнъ на мову руску двѣ польскіѣ комедіѣ Фредра: „Досмертщина“ (Dożywocie) та „Дамы и гузары“, комедію Сарду „Французкій селяне“, комедію Лесинга „Мінна Барнгельмъ“, и зладивъ красній переспѣвъ польскаго лібретта до оперы Монюшка „Галька“.

твору драматичного, щѳ его зложивъ Софронъ Витвицкій п. з. „Myłost' i zhoda, abo winczanije Helenny, kniahyni ruskoj, z Kazimirem II. Sprawedywym, korolom polskim. Historyczno-lycarskoje melodrama w 3 aktach“. (Порѳви. литературне письмо „Вечерницѣ“, 1862; стор. 118—119.)

¹⁾ „Правда“. I. 1867; стор. 9.

Сихъ и деякихъ иншихъ перекладѣвъ творѣвъ драматичныхъ доси не друковано.

Въ часѣ останного повстаня польского выдавъ Остапъ Левицкій сатиричну поему польску п. з. „Uciekinieru“ (Львѣвъ, 1863). Опѣсля друковано деякі его польскій стишки въ часописяхъ „Tygodnik illustrowany“, „Szezutek“ і „Kurjer Lwowski“.

5. Василь Чайченко. Се є псевдонимъ талановитого Украинця, котрый любуючись въ реальнѣмъ свѣтоглядѣ лише деколи звертає ся до идеального напряду въ литературѣ. Онъ зъявляє въ поезіяхъ своихъ велику любовь до Украины и до нещасного люду. Поетъ видить убогій нивы, убогій села, убогій, обшарпаний людъ; та дарма, що сї картины смутнї, невеселї, — иншихъ годѣ найти. Онъ радъ бы сї злиднѣ забути, такъ силы забути немає; — та-жь то рѣднїя села, рѣднїя люде, — „то наша Вкраина сама!“¹⁾ Свои патріотичнї думки высказавъ Чайченко именно въ тыхъ стихотворахъ, котрї надруковано (1884 - 1887) въ „Зорѣ“, мѣжь-тымъ коли онъ въ „Пѣсняхъ“, выданыхъ въ Харковѣ 1885. р., недолю суспѣльного побуту на Украинѣ малює²⁾.

Сї „Пѣснѣ“ оцѣнивъ зовсѣмъ вѣрно Комаръ въ „Зорѣ“ (1887; стор. 14). Осъ и важнѣйшї слова сего тямущого критика: „Пануючїй мотивъ поезїй Чайченка — недоля рѣдного краю. Тяжка праця, гѣркїй шматокъ хлѣба, неволя економична, — осъ щѣ наибѣльше выкликує жалъ и нарѣканє въ его пѣсняхъ. Отже-жь поетъ не ѡддає ся безнадѣино своимъ жалямъ. Тамъ десь середь темной ночи миготить ясный промѣнь надѣѣ. — Тѣлько праця на корысть громады и боротьба за добро громад-

¹⁾ „Смутнї картины“ въ „Зорѣ“ 1884, ч. 4, стор. 27.

²⁾ „Писни“ Василя Чайченка. Харьковъ, 1885. 16^о, сторѣнь 34. — Всѣхъ пѣсень въ сѣмъ збѣрнику єсть 32.

ске можуть справдити надію на красшу народну долю. То-жь то поетъ и закликає землякѡвъ до працѣ и борнѣ. Нѣчого бѣдкатысь та марне слѣзы лити, — слѣзами дѣлу не поможешь, бо бѣдѣ слѣзѣ тѡльки руки впадуть, а намѣ довга лежить путь.... Трапляють ся у Чайченка вѣршѣ и про власну долю... Де-кѡлька вѣршѣвъ навѣяні поезією Шевченка, Кулѣша, або народними пѣснями.. По силѣ поетичного чутя окрѡмъ вѣршѣвъ „До працѣ“ (стор. 4—5) и „Борцеви“ (28—29) наибѡльше бѣдзначають ся „Шматокъ хлѣба“ (23), „И молила ся я, сподѣвала ся я“ (15) и „Весѣлля“ (23—24)... Вѣршу у Чайченка розмаитый и скрѡзь вѣрный; ритмъ дає ся єму безъ силуваня и мова не ухилає ся бѣдѣ добрыхъ зразкѡвъ“.

Деякі зъ вѣршѣвъ, помѣщєныхъ въ сѣмъ збѡрнику Чайченка, надруковано въ украиньскѡмъ альманаху „Рада“ (1883), и тутъ поетъ назвавъ себе „Грѣнченкомъ“.

В. Чайченко выдавъ 1887. р. въ Харьковѣ три казки п. з. „Зъ народнього поля“ (16⁰, сторѡнѣ 39). Ось и заголовки сихъ казокъ: „Снѣгурка“ (стор. 3—13), „Сопѣлка“ (стор. 14—25), „Дѣвчина Леся“ (стор. 25—39). Тѣ казки, писанѣ вѣршомъ, суть любою проявою въ нашѡй литературѣ и нагадують намъ „Наськѣ украиньскѣ казки“ Запорожця Иська Материнки, се-бѣ-то Осипа Бодяньского¹⁾.

Чайченко писавъ дещо такожь прозою. Ось и переглядъ важнѣйшихъ єго прозаичныхъ письмъ: 1. „Чудова дѣвчина“; — (єє єсть аллегорія, по-за-якъ „Чудова дѣвчина“ зъображає Украину)²⁾. — 2. „Джонъ“

¹⁾ Про „Наськѣ украиньскѣ казки“ Запорожця Иська Материнки гледи II., стор. 240. — В. Чайченко выдавъ 1885. р. въ Харьковѣ народну казку п. з. „Бѣдний вовкъ“.

²⁾ „Зоря“. 1884; стор. 119—120.

Бровиъ, першій борець за вызволь американськихъ невольникѡвъ¹⁾. — З. „Одна, зовѣмъ одна“. Оповѣданя²⁾.

6. Климентія Поповичъ. Родилась 3. лютого 1863. р. въ Велдѣжи. Теперъ єсть учителькою школы народнои въ Честыняхъ повѣту Жовкѡвского, мѣжь-тымъ коли єи батько Кароль займає мѣсце управителя школы въ Жовтанцяхъ, недалеко Честынь³⁾. Климентія Поповичъ почала писати поезіѣ лиричній въ 1884. р. Въ першѡмъ своѣмъ стишку „Чого я бажую?“, надрукованѡмъ въ „Зорѣ“ (1884; ч. 6) натякнула она на суспѡльне пытанє въ Руси, спѣваючи ось-якъ:

Въ мене брови, чорнї очи и коса русая,
 Всего маю, щѡ захоче душа молодая —
 А прецѣнь серце вяне-болить,
 И сльозы ринуть и меркне свѣтъ...

Поезіѣ Поповичѣвнои появлялись не тѡлько въ „Зорѣ“, але й въ „Дѣлѣ“ (1884., ч. 51), въ жѣвночѡмъ альманаху „Першій Вінок“ (1887) и въ калѣндарѣ товариства „Просвѣта“ (1888). Она не має тон поетичнои вдачѣ, якою вызначує ся Юлія Шнайдеръ, але нѣгде правды дѣти, стихотворы Поповичѣвнои зъявляють любѡсть рѡдного свѣтогляду, по-за-якъ въ нихъ добачаємо денекуды складѣ нѣсєнь прѡстонародныхъ⁴⁾, мѣжь-тымъ коли

¹⁾ *ibid.*, стор. 177—179.

²⁾ „Складка“. Альманахъ. Року Божого 1887. № 1-й. Спорудивъ Вл. Александровъ. Харьковъ; стор. 15—41.

³⁾ Батько Климентіѣ бувъ спорѡдненый зъ покѡйнымъ угорскимъ єпископомъ Василємъ Поповичемъ, мѣжь-тымъ коли єи мати, Юлія зъ Вишневскихъ, була своячкою митрополита Яхимовича.

⁴⁾ Порѡвн. стихотвѡрѣ „Звычайна исторія“. („Першій Вінок“ стор. 112—120.)

въ поезіяхъ Юлія Швайдеръ замѣчаемо впливъ чужихъ взѣрцѣвъ.

Въ 1887. р. перехилилась Климентія до нового напряму науки позитивной и въ стиху „Де Богъ мѣй?“ спѣвае она, що си Богъ то сила, що свѣтъ безмежный въ вѣчному ладѣ тримае, що въ сонцю тлѣе, що въ земли дыше и въ крови поетки кружляе... Си-жь небо не тамъ високо, — оно близенько, туй коло невѣльного брата-сѣромы, „на братнѣй груди, въ братнѣй любви стане усѣмъ намъ вѣдомо“¹⁾.

До краснихъ поезій Поповичѣвной належить пѣсня „Въ зимѣ“²⁾, де яркими барвами змальовано недолю бѣдныхъ братѣвъ. Ось и три наконецнѣй строфы сего стихотвору :

Та чи весело й тому сѣромѣ
Въ дранѣй, легенькѣй свитинѣ,
Въ ясне, зористе небо дивитись,
Куняти въ темнѣй хатинѣ?

Або весело може дѣтворѣ
Въ хатѣ тулитись холоднѣй,
У пѣчь порожну, поцѣлъ застыглый,
Очи уперши голоднѣй?

Або безрѣднѣй неньцѣ вдовици,
Що на трѣскучѣмъ морозѣ
Доню при груди тулить порожнѣй
У безѣдраднѣй трѣвозѣ?

Прозою написала Поповичѣвна ще въ 1884. р. повѣсткѣ „Не судило сѣ“³⁾, одначе симъ творомъ не зверну-

¹⁾ „Перший Вінок“, стор. 395—396.

²⁾ „Иллюстрованный Календарь товариства „Просвѣта“ на рѣкъ 1888“; стор. 49—50.

³⁾ „Зоря“. 1884; стор. 15.

ла тогдѣ на себе уваги тямущихъ землякѣвъ. Властивымъ полемъ для литературного єи змаганя єсть поезія лирична.

7. Иляріонъ Грабовичъ. Родивъ ся 6. червня 1856. р. въ Шманькѣвцяхъ повѣту Чорткѣвского, де батько єго Михайло бувъ священникомъ. Въ 1880. р. вписавъ ся Иляріонъ на философичный факультетъ университету Львѣвского и слухавъ выкладѣвъ зъ филологіѣ класичной, зъ руской литературы и зъ языкѣвъ славянскихъ. Будучи сиротою¹⁾ живъ ѣнъ въ бѣдѣ, удержуючи себе маленькими доходами зъ лекцій приватныхъ. Частину своєи біографіѣ написавъ ѣнъ въ повѣстцѣ „Найкращій великдень“²⁾, де згадує про одну подѣю своєго житя, коли вчивъ дѣтей въ паньскѣмъ дворѣ. Теперъ єсть ѣнъ заступникомъ учителя въ гимназіи Самбѣрскѣй.

Въ Грабовичу замѣтивъ поетичну вдачу Омелянъ Партицкій и спонукавъ єго, писати стихотворы въ хосєнѣ литературно-науковои часописи „Зоря“. И справдѣ молоденькій поєтъ писавъ богато стихѣвъ, коли бувъ студентомъ университету. Єго вѣршѣ надруковано по-найбѣльше въ „Зорѣ“ Партицкого, а ѣдтакъ въ „Новѣмъ Зеркалѣ“, де политичнѣ свои стихи пѣдписувавъ псевдонимомъ „Квасный“. Самє-тогдѣ зладивъ ѣнъ такожъ деякѣ панегиричнѣ стихи въ честь заслужєныхъ Русинѣвъ³⁾. Хоча-жъ свѣтоглядъ Грабовича не є широкѣй, то все-таки въ починахъ єго литературнои дѣяльности (1880) можъ було сподѣватись, що побѣчъ стихотворѣвъ змѣсту любовного й патріотичного напише ѣнъ такожъ деякѣ повѣстки. Вже-жъ бо въ 1880. р. зложивъ ѣнъ досыть

¹⁾ Отецъ Иляріона Грабовича вмеръ 17. сѣчня 1867. р.

²⁾ „Зоря“. 1882; число 7.

³⁾ Порѣвн. стихъ „На могилѣ Маркіяна Шашкевича“. („Зоря“. 1880; ч. 14).

гарну новелю п. з. „Заклята темниця“¹⁾, а въ 1881. р. написавъ два вдатнї стихи: „Чи буде доля?“²⁾ и „Зломана сощѣвка“³⁾. Ще й въ 1882. р. скомпонувавъ ънъ гарнї вѣршѣ „На Рѣздво“⁴⁾ и „Вѣйна“⁵⁾, — а вже-жь въ слѣдующихъ рокахъ, скѣнчивши студїѣ университетскї и стоячи ъддалеки ъдъ Партицкого, не проявлявъ ънъ снаги до оригинального складаня поетичного. Теперъ переспѣвуе Грабовичъ давнїйшї свои поезїѣ про весну та любовь. Справдѣ, шкода велика, що Грабовичъ не хѣснувавъ ся такъ, якъ слѣдъ, природнымъ своимъ таланомъ, а то бувъ бы однимъ изъ лучшихъ поетѣвъ галицкои Руси.

8. Вл. Самѣйленко. Молодой сей Украинецъ заявивъ чи-малый таланъ поетичный въ альманаху „Складка“ (1887), де крѣмъ вдатного перекладу першої пѣсенѣ „Гомеровои Иліяды“⁶⁾ надруковано кѣлька его поезїѣ, мѣжь котрыми вызначують ся два стихи: „Зимый діялогъ“⁷⁾ и „Горе пїнты“⁸⁾. Особливо гумористичный сей стихъ („Горе пїнты“), що его авторъ присвятивъ „вѣмъ недотепнымъ вѣршомазамъ“, має велику стѣйнобсть литературну. Его напечатано вже въ 1886. р. въ „Зорѣ“ (стор. 107—108)⁹⁾. Та й въ загальнѣ поезїѣ Самѣйленка, надрукованї въ сїѣ часописи и въ „Ватрѣ“ пѣдъ псевдонимомъїѣ, суть справдѣ окрасою словесности руско-украиньскои.

Самѣйленко зъявляє у своихъ письмахъ наклѣнъ до реализму въ поезїѣ; тѣлько-жь вмѣе ънъ наблюдати

¹⁾ „Зоря“. 1880; ч. 18. 19. — ²⁾ *ibid.*, 1881; число 1. — ³⁾ *ibid.*, число 22 — ⁴⁾ *ibid.*, 1882; число 1.

⁵⁾ „Свїт“. 1882; стор. 248.

⁶⁾ „Складка“, стор. 133—163. — ⁷⁾ *ibid.*, стор. 65—67. — ⁸⁾ *ibid.*, стор. 221—223.

⁹⁾ Въ „Зорѣ“ надруковано сей стихъ пѣдъ заголовкомъ „Горе поэта“.

естетичну мѣру въ поетичнѣмъ своѣмъ твореню. А поза-якъ онъ складає свои стихи въ гарнѣй мовѣ украиньскѣй и придержує ся правильныхъ ритмѣвъ, то поезіѣ его читають ся зъ великою любостію. Одаткъ сподѣють ся Украинцѣ, що талановитый сей писатель заявить плѣднѣйшу дѣяльнѣсть и займе небавомъ одно зъ передовыхъ мѣсце въ исторіи литературы руско-украиньскои.

Изъ всего того, що досѣль сказано, можь дѣзнатись, що поезія лирична розвинулась гарно, та що деякі писателѣ зъєднали собѣ славу европейску. Годить ся опроче ще запримѣтити, що въ однѣй изъ слѣдующихъ главъ займуть одвѣтне мѣсце отъ-сѣ писателѣ: Рудольфъ Мохъ, Яковъ Головацкій, Иванъ Наумовичъ, Олександръ Духновичъ, Петро Кузьменко, Володимиръ Навроцкій, Павло Чубиньскій, Володимиръ Коцовскій, Олена Пчѣлка й Омелянъ Поповичъ¹⁾. Зъ по-мѣжъ иншихъ поетѣвъ лиричныхъ згадують ся тутъ короткою оповѣсткою ще ось-які:

1. Олександръ Навроцкій²⁾. Родивъ ся 28. липня 1823. р. въ селѣ Антонѣвцѣ, повѣту Золотоношского, губерніѣ Полтавской; учивъ ся навпередъ въ Золотоношскѣй школѣ повѣтовѣй, потѣмъ въ Полтавскѣй гимназій, а въ-кѣнци довершивъ курсу наукъ „по первому ѡддѣленю“ философичного факультету въ Кіевскѣмъ университетѣ (1847). Онъ бувъ членомъ политичного товариства св. Кирила й Методія и за-для того укарано его „ссылкою“ въ Вятку, де сидѣвъ шѣсть мѣсяцѣвъ въ тюрмѣ, а опѣсля назначено ему службу въ Елабузѣ

¹⁾ Про Богдана Дѣдицкого й Евгенія Згарекого сказано дещо въ главѣ про поетѣвъ епичныхъ. Порѣви. II., стор. 302—305; 315—319. Въ тѣй главѣ згадано такожъ про Луку Данкевича (Луку зъ Ракова); гляди II., стор. 349.

²⁾ Н. Петровъ, „Очерки ист. укр. литер.“..., стор. 257—264.

губерніи Вятскои. Изъ Елабуги переведено Навроцкого на службу въ Курскъ (1849), и ажъ въ 1851. р. освобождено его зъ-пѣдъ догляду полиційного. Одаткъ служивъ въ Петербурзѣ (1853), а въ-кѣнци опинивъ ся (1870) въ Ериванѣ, де ставъ совѣтникомъ губернской управы и де мабуть досѣль живѣ. Редакція „Основы“ одержала 24 его стихотворѣвъ, котрѣи ѡнъ писавъ мѣжь 1847. и 1861. р., однако въ сѣмъ журналѣ надруковано (1861) лишь стихъ „на смерть Тараса Шевченка“ (іюнь, стор. 19—23²) и поезію п. з. „Остання воля“ (августъ, стор. 49). Въ альманаху В. Александрова п. з. „Складка“ помѣщено (1887) вѣршь Навроцкого п. з. „На вѣчну память Н. И. Костомарову“ (стор. 219—220).

Навроцкій переложивъ на мову украиньску дванацять пѣсень Оссіяна и деякіи поезіи Байрона, Шиллера, Гетого й Хомякова, та й зладивъ переспѣвъ Иліяды й Одиссеѣ Гомеровои. Але-жь всѣ тѣ литературніи працѣ спочивають досѣль въ рукописи. До лучшихъ поетичныхъ творѣвъ Навроцкого належить стихъ „Доля“, щѣ его авторъ написавъ ще тогдѣ, коли людѣ украиньскій терпѣвъ злиднѣ крѣпачтва. Той стихъ надруковавъ Н. И. Петровъ у своѣмъ „Очерку исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“, стор. 261—263.

2. Петро Охоцькій-Огіевскій¹). Родивъ ся 5. жовтня 1814. р. въ Носѣвцѣ повѣту Нѣжиньского въ Чернигѣвщинѣ, де батько его Микола бувъ священникомъ. Скѣнчивши науку въ Чернигѣвскѣй духовнѣй семинаріи Петро высвятивъ ся (1837) на попа въ село Данину повѣту Нѣжиньского. Тогдѣ ще не була заборонена проповѣдь въ мовѣ украиньскѣй, а Петро бувъ майстеръ, говорити зъ народомъ. Коли-жь умерла его дочка Ориш-

¹) „Ватра“. Литературный збѣрникъ. 1887; стор. 110—112.

ка, то въ тяжкѣмъ смутку скомпонувавъ ѣнъ „Думки на могилѣ“. Тѣ „Думки“ надруковано особною книжечкою въ Черниговѣ 1856. р. Про сѣ стихотворы замѣчае Кониській¹⁾, що въ нихъ єсть мѣсяця, де авторъ подносить ся до справжнього народного лиризму. Трафила ся тогдѣ вакантна парохія въ Нѣжинѣ при церквѣ Спаса, и въ 1857. р. Петро Охоцькій-Огієвскій перебравъ ся зъ Данины въ Нѣжинъ, де живъ довшій часъ. Коли ѣнъ въ Нѣжинѣ все ще туживъ изъ-за втраты своєи донѣ, то стало ему жаль, що ѣнъ скѣнчивъ семинарію не придбавши собѣ званя „студента“. И отъ, ставъ ѣнъ зновъ учити ся, не вважаючи на те, що ему вже минуло за сорокъ лѣтъ. И справдѣ въ 1861. р. здавъ ѣнъ экзаменъ и придбавъ степенъ „студента“. Въ Нѣжинѣ ставъ ѣнъ и директоромъ товариства урядового, щѣ пильнує про тюрмы. Отутъ показало ся єго щире любляче серце до невольникѣвъ. Кого лѣха доля закидала до Нѣжиньскои тюрмы, того тамъ знаходила розвага й помѣчь Петра²⁾. — Въ „Черниговскихъ Губернскихъ Вѣдомостяхъ“³⁾ надруковавъ Охоцькій-Огієвскій (1852) прегарне етнографичне оповѣданє „Крути не верти, а треба вмерти“. Въ сѣмъ журналѣ находятъ ся такожь цѣннїи єго етнографичнїи матерїялы, байки й поезїи. Одну зъ єго байокъ п. з. „Панѣ и двѣ челядки“ помѣстивъ Кониській въ литературнѣмъ збѣрнику „Ватра“⁴⁾.

¹⁾ *ibid.*, стор. 111. — ²⁾ *ibid.*

³⁾ „Черниговскія Губернскія Вѣдомости“ друковано тогдѣ по дѣ редакцією Тулуба, учителя гимназіяльного. — Редакторомъ сєго журнала бувъ такожь Олександръ Шишадкїи-Ильичъ, котрый друковавъ отутъ свои поетичнїи творы и деякїи етнографичнїи працѣ. Въ 1856. и 1857. р. выдавъ ѣнъ въ Черниговѣ новий збѣрникъ своихъ поезїи п. з. „Украиньска квѣтка“. (Порѣвн. „Зорю“, 1888; стор. 271.)

⁴⁾ „Ватра“, въ статьѣ „Бїографичнїи замѣтки“, стор. 112.

3. Семень Метлиньскій¹⁾, братъ Амвросія Метлиньского, родивъ ся въ повѣтъ Гадяцкѣмъ губерніи Полтавской. Онъ бувъ членомъ „императорского географическаго общества“. Живучи на Украинѣ Семень Метлиньскій збиравъ людові пѣснѣ для своего брата Амвросія, котрый 1854. р. выдавъ въ Кіевѣ „Народныя южно-русскія пѣсни“²⁾. Въ 1858. р. надруковавъ Семень въ Кіевѣ (пѣдъ псевдонимомъ „С. Родина“) збѣрникъ своихъ стихотворѣвъ п. з. „Мова зъ Украины“ (Подѣлъ I). Авторъ писавъ свои стихи именно въ хосенъ простого люду, котрый не розумѣвъ мовы россійской, и за-для того не мѣгъ собѣ придати потрібныхъ религіино-моральныхъ вѣдомостей. Другу часть збѣрника „Мова зъ Украины“ надруковано въ Полтавѣ 1864. р. Тутъ находятъ ся такожъ деякі вѣршѣ Михайла Макаровского³⁾. — Хоча жь Семень Метлиньскій бажавъ зближитись до темного люду, то все-таки панеке жите було идеаломъ его думокъ, и про-те въ стиху „Начатокъ весны“ пише онъ ось-яку нѣсенѣтницю:

Поѣдутъ пахарѣ зъ плугами,
 Роскидають по нивахъ зерно
 Зъ молитвами до Бога урожаю;
 Садки запахнуть, пташки защебечуть;
 И равкомъ теплымъ, напившись чаю,
 Панъ выйде весело къ своимъ крестьянамъ...
 Проснеця все, що спало, що замерло,
 И мушка й чоловѣкъ, все славить Бога стане⁴⁾.

Не диво ѳдакъ, що Н Петровъ дае до сихъ слѣвъ ось-такій свѣій коментаръ: „*Какъ этотъ панъ похожъ*

¹⁾ Порѣвн. „Очерки исторіи укр. литературы“ Н. П. Петрова, стор. 159—161.

²⁾ Про Амвросія Метлиньского гяди П., стор. 426—442.

³⁾ Про Михайла Макаровского гяди П., стор. 260—269.

⁴⁾ „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 160.

здѣсь на взяточника-чиновника съ его идиллическимъ взглядомъ на весну, когда пчелка съ каждого цвѣточка беретъ себѣ взятку!¹⁾ — Стихи Семена Метлиньского вважають ся справдѣ мизерією літературною, дарма, що він намагавъ наслідувати пѣснѣ простонароднѣй та й деякі пое-зії талановитого свого брата Амвросія.

4. Миколайчикъ Бѣлокопытый. Се є псевдовимъ Миколы Вербицкого, котрый родивъ ся въ Черниговѣ. Бувши молодимъ молодикомъ писавъ він патристичнѣ російскіє стихи, однако за принукою Леонида Глѣбова²⁾ ставъ украинофиломъ. Теперъ живъ він въ Орлѣ, де єсть учителемъ гимназіальнымъ. Гарні єго стихи друковано въ „Основѣ“ 1862. III. IV. VI. X. Въ вѣршѣ „Горюваннѣя“ спомнувъ вінъ про пророка народного, се-бѣ-то про Шевченка, отъ-симъ словомъ:

И родивсь пророкъ въ народѣ!

— — — — —

И народу вѣщувавъ вінъ

Вѣчню славу, долю,

И благавъ насъ, становиться

За правду, за волю. —

И народъ на слово велике озвавъ ся,

Тільки я, нѣкчемный, не вставъ, не піднявъ ся³⁾.

5. Исидоръ Пасѣчиньскій. Родивъ ся 14. лютого 1853. р. въ селѣ Краснѣмъ въ Самбѣрскѣй верховинѣ, де батько єго Романъ єсть священникомъ. Исидоръ учивъ ся въ Дрогобыцкѣй гимназіі вразѣ зъ товаришемъ своимъ Иваномъ Франкомъ; а вже-жъ экзаменъ зрѣлости зложивъ вінъ въ Уніварѣ на Угорщинѣ (1874). Опѣсля служивъ вінъ одинъ рѣкъ въ вѣйску, але зъ-за не-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ Про Леонида Глѣбова гляди II., стор. 292—297.

³⁾ „Основа“. 1862. мартъ; стор. 78—80.

дуги опинивъ ся зновъ въ Самбѣрскѣй верховинѣ. Тодѣ пѣзнавъ ся ѓнъ зъ Теодорою Гурко, дочкою вѣльника Краснянського. Се була гѣрска спѣвачка¹⁾, зъ котрою Пасѣчинскѣй одруживъ ся. ѐдтакъ ставъ ѓнъ сѣльскимъ хлѣборобомъ въ Задѣльску повѣту Турчаньского, а коли Теодора вмерла, то оженивъ ся въ-друге, и ось-теперь заводить гарнѣй порядки громадскѣй въ тѣмъ-то селѣ. — Исидоръ Пасѣчинскѣй написавъ багато стихѣвъ лиричныхъ, котрѣ по-найбѣльше друковано у Львѣвскѣй „Ластѣвцѣ“ Михайла Клемертовича и въ Коломыйскѣй „Веснѣ“ Исидора Трембицкого. А вже-жь нѣгде правды дѣти, Пасѣчинскѣй пише часто свои стихи ладомъ прозаичнымъ, изъ-за чого лишъ деякѣ зъ нихъ мають стѣйнобѣсть литературну. Ще найлучше вдавъ ся ѓму стихокъ: „Чимъ спѣвакъ доволенъ?“²⁾. Пасѣчинскѣй зѣбравъ такожъ багато пѣсень простонародныхъ и дожидаетъ часу, коли якѣй меценатъ схоче дати накладъ на друкъ сихъ важныхъ памятниківъ устной словесности.

6. Володимиръ Александрѣвъ³⁾. ѐнъ есть сыномъ покойного Степана Александрова, автора эпичного твору „Вовкулака“⁴⁾. Володимиръ учивъ ся въ университетѣ Харьковскѣмъ и живѣ теперь въ Харьковѣ, де є лѣкаремъ войсковымъ. — Въ 1880. р. выдавъ ѓнъ въ сѣмъ городѣ „Малоруськѣ спѣванки“, се-бѣ-то переспѣвъ деякихъ поезій Лермонтова, Козлова и и. ѐдтакъ надруковано въ Харьковѣ два ѓго драматичнѣй творы: „За Неманъ иду“, оперетку въ 2 дѣяхъ, зъ нотами (1872. и 1873. р.) и „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ“, оперету въ 4 дѣяхъ, зъ нотами (1873. р.). Въ 1883. р. выдавъ Александрѣвъ въ Харьковѣ „Тыхомовнѣ спѣвы на святѣ мо-

1) „Зоря“. 1883; стор. 12—13.

2) „Ластѣвка“. 1877; стор. 62. — 3) „Дѣло“. 1883; ч. 193—197

4) Про Степ. Александрова гляди II, стор. 257—260.

тiвѣ“, се-бѣ-то псалмы Давидовi (числомъ 16), а въ 1885. р. надруковавъ ѓнѣ „Пiсенникъ зъ нашихъ рiднихъ пiсень“ (86 пiсень зъ нотами). Въ 1887. р. спорудивъ ѓнѣ въ Харьковѣ гарный альманахъ п. з. „Складка“. № I. (8^о, сторѓнѣ 223). Тутъ помiстивъ ѓнѣ 11 своихъ стихотворѓвъ, именно 5 ориѓнальныхъ поезiй, а 6 переспiвѓвъ (зъ нiмецкого й росiйского). Въ сiмѣ збiрнику визначують ся ще писаня Ц. Бiблиловского¹⁾ и стихотворы В. Самѓйленка. Важною єсть тутъ „Пiсня про дзвѓнѣ“ (изъ Шиллера) въ перекладѣ Бiблиловского (стор. 115—130). А вже-жъ про поезiй и переспiвы В. Самѓйленка сказано децо выше на стор. 714. Опроче въ „Складцѣ“ надруковано мiжъ иншимъ поезiй П. Рiчицького, Л. Переймы и Н. Шамраєва, ѓдтакъ гарне оповiданє В. Чайченка „Одна, зовсiмъ одна“ (стор. 15—41) и „Пяницю“ (зъ народныхъ устѣ) Ганны Барвiнокъ (стор. 177—216).

Суть еще иншi письменники, котрымъ годило-бѣ ся може визначити мiсце мiжъ поетами лиричними, та дарма! исторiя литературы не єсть библиѓграфiєю. Додати можна тутечки хiба ще се, що про Келестина Скоморѓвского спiмнувъ Иванъ Франко („Зоря“, 1886; число 20), мiжъ-тымъ коли М. Комаръ озвавъ ся добрымъ словомъ про Константина Францовича Ухача-Охоровича („Зоря“, 1886; ч. 10).

Опроче суть декотрi збiрники поезiй, котрi доси остались незамiтними проявами въ литературѣ.

¹⁾ Цезарь Бiблиловскiй бувъ въ сiмдесятихъ рокахъ студентомъ Вiденьского университету на факультетѣ медицинѣмъ. Въ 1879. р. виѣхавъ въ Росiю въ городъ Дорпатъ. Въ Коломыйскѓй „Веснѣ“ Исидора Трембицкого помiщено (1878. 1879) деякi его лиричнi поезiй, и надруковано (1879) его мельораму въ 3 актахъ п. з. „Катерина“ (число 1—6).

Сюды належать особливо отъ-сѣ: 1) „Бандура“ (Думки и пѣснь) Тимоея Думитрашка-Райча¹⁾. Выпускъ I. Кіевъ, 1858; 2) „Голосъ Украины“ (послѣ 1861. года). Соч. Владиміра Руцинскаго. Кіевъ, 1872. (16^о, сторѣнь 116); 3) „Ли́ра“. Сочиненіе Семена Маляревсько-го. Изданіе И. Холевинскаго. Кіевъ, 1875. (32^о, сторѣнь 30); 4) „Русалочка“. Збирнычокъ творивъ З. Петруся. Кіевъ, 1887. (32^о, сторѣнь 32). — А вже-жъ лучшимъ есть збѣрникъ поезій, що его выдавъ Кирило Трильовскій п. з. Вперед! (Выпуск I. Чернівці, 1888; 32^о, сторѣнь 64)²⁾. Молодой спорудникъ сего збѣрника е прихильникомъ робучого люду и радъ станути до завзяту-щои боротьбы противъ злющои силы деспотѣвъ (стор. 1). Найлучшими вважають ся тутъ отъ-сѣ стихотворы: „Знову буря“ В. Чайченка (стор. 2—3), „Кудеяръ“ Невѣдомого (стор. 25—43) и „До Призабутыхъ“ Климентіѣ П(оповичъ) (стор. 43—45). До слабшихъ поезій належать: „Надъ водою“ Ивана Силы (50—53) и „Смерть гетмана Павлюка“ Олексы К—а (56—64). Можна сподѣватись, що въ выпускѣ другѣмъ проявить ся яснѣйше провѣдна гадка стихотворѣвъ напряду радикального.

*

*

*

По-украиньски намагались писати такожь деякі Поляки въ цѣляхъ политичныхъ. Мѣжь польскими хлопоманами двацятыхъ и трицятыхъ рокѣвъ визначувавъ ся Тома (Тимко) Падура³⁾. Онъ родивъ ся 21. грудня 1801. р. на Украинѣ въ Илинцяхъ губерніѣ Подѣльской,

¹⁾ Про Тимоея Думитрашка-Райча гяди „Очерки исторіи укр. литературы“... Н. И. Петрова; стор. 155—159.

²⁾ Порѣвн. „Зорю“, 1888; стор. 272.

³⁾ Порѣвнай польске передне слово у Львѣвскѣмъ выданю стихотворѣвъ Падурѣ. („*Próśna Tymka Padury*“ 1874; стор. I—LXVI.)

и вчивъ ся навпередъ въ Илинцяхъ, а потѣмъ въ Винниці. Саме-тогдѣ вчивъ ся въ Винниці такожъ Северинъ Гоциньскій¹⁾, щѣ опѣсля бувъ поетомъ польскимъ. Зб школьними товаришами говоривъ Падура по-українськи и спѣвавъ имъ часто пѣснѣ рускѣ. Въ 1820. р. ставъ ѣнъ учити ся въ лицей Кременецкѣмъ. Тогдѣ читавъ пѣснѣ Оссіяна й творы Байрона, та студіювавъ исторію України. Ѡдтакъ въ 1823. р. задумавъ написати исторію України въ пѣсняхъ, корыстуючись радами Нарушевича и Лелевеля. Мѣжь-тымъ въ 1824. р. написавъ ѣнъ першій свѣй лиричный стихъ л. з. „Лірникъ“, щѣ починає ся словами: „Не жури ся мѣй хазяю, || не за даткомъ я иду“; — въ 1825. р. скомпонувавъ двѣ пѣснѣ „Козакъ“ и „Рухавка“. Скончивши науку въ лицей (1825) не займавъ ѣнъ уряду, а живъ на воли та слухавъ радо пѣсень бандуристѣвъ. Тогдѣ бувавъ ѣнъ у Кіѣвского митрополита Евгенія и хѣснувавъ ся великою бібліотекою сего вченого мужа. Въ 1826. и 1827. р. написавъ шѣсть думъ историчныхъ: „Конашевичъ“, „Мурашка“, „Рожиньскій“, „Сѣрко“, „Тетера“ и „Романъ зъ Коширы“. Опѣсля пѣзнавъ ся зъ Вацлавомъ графомъ Ржевускимъ, щѣ бувъ потомкомъ трѣохъ гетьманѣвъ. Ржевускій бувъ фантастъ не-абы-якій: по упадку Наполеона покинувъ Европу зъ невеличкою дружиною и живъ собѣ свѣбѣдно въ арабскѣй пустынѣ Нежду. Тамъ одягавъ ся по-арабски и принявъ мову, вѣру та обычаѣ арабскѣ; Ѡдтакъ ставъ емиромъ и шейкомъ пѣдъ назвою Tag-el-facher-Abd-el-Niszan. Побувши кѣлька лѣтъ въ Арабистанѣ вернувъ ся Ржевускій (1820) на Украину. Жиючи въ Саврани задержавъ ѣнъ одѣжу оріентальну и проявлявъ вдачу дивовижну. Тогдѣ звали єго

¹⁾ Гоциньскій учивъ ся Ѡдтакъ въ Уманѣ у черцѣвъ Василянъ.

Ревухою й Золотою Бородою. Небавомъ стрѣтивъ ся въ Крымѣ зъ Мицкевичемъ, щó въ честь его написавъ стихотвѣръ „Fagys“.

Коли Польща готовилась до повстаня противъ Россіи, то бажавъ Ржевускій зъєднати собѣ козакѣвъ; выславъ отже Падуру на Украину, котрый перебравшись за бандуриста ходивъ цѣлый рѣкъ одъ хаты до хаты, намагаючи зворушити козакѣвъ до боротьбы „проти спѣльного ворога“. Але-жь козаки не послухали голосу псевдо-бандуриста, котрый имъ говоривъ, що проводыромъ ихъ буде дитина гетьманьска, се-бѣ-то Золота Борода. О́дтакъ 14. мая 1831. р. въ битвѣ пѣдъ Дашовомъ на Подѣлю пропавъ Ржевускій безъ слѣду, а вѣрный его товаришь, Падура, вернувшись безъ пана домѣвъ коротавъ самъ-одинъ жизнь невеселу. Въ сороковыхъ рокахъ выгравъ на Варшавскѣй лѣотеріи кѣльканацять тысячъ золотыхъ и одтакъ выѣхавши за границу бувъ (1848) на славяньскѣмъ соборѣ у Празѣ. Мѣжь-тымъ скомпонувавъ бнѣ ще кѣлька пѣсень и писавъ „Obrysy historyczne“ про козакѣвъ. Умеръ въ 1871. р.

Въ 1842. р. Кастанъ Яблоньскій выдавъ у Львовѣ безъ призову автора „Pieńia Tomasza Padury“. Въ сѣмъ выданю находить ся мѣжь перекладами трѣохъ поезій Мицкевича такожъ баллада „Panі Twardowska“, котру на мову украиньску переложивъ Петро Артемовскій-Гулакъ. О́дтакъ въ 1874. р. накладомъ Кароля Вильдта явилось у Львовѣ повне выдане пѣсень того украиньско-польского поета п. з. „Ruśma Tymka Padury“¹⁾.

Пѣснѣ Падуры були популярнѣ въ сороковыхъ рокахъ такожъ въ галицкѣй Русі, коли у насъ не було ще

¹⁾ Падура писавъ свои стихи рускѣй польскимъ письмомъ, та й друковано ихъ черенками польскими.

своихъ народныхъ идеалѣвъ. А вже-жь теперь уважае ся забытымъ чоловѣкомъ той спѣвакъ панскій, щѣ выхвалявавъ польскій порядки въ давнѣй Украинѣ, неначе-бъ то Ляхи й Козаки були дѣтьми одной матери-Польщѣ. Опроче его пѣсенѣ суть въ бѣльшой части невдатнымъ складанемъ поетичнымъ и подобають ся декому лишъ изъ-за гарной музыки Кароля Липиньскго.

в) *Поезія драматична.*

Коли Іванъ Котляревскій пробудивъ земляківъ до життя просвітнього, то література українська позбулася середньовічної мертвечини и стала проявляти такі писання, які в свѣтнихъ краяхъ Європи витворювались сучасними потребами побуту суспільного. Тому-то стародавні релігійні драми або мистеріѣ, в котрихъ письменні Українці любувались до кінця XVIII. вѣку¹⁾, не могли вже мати пристановища в святих рідних словесности, хоч они подекуды оживлялись комичними „інтерлюдіями“. Вже самъ творець нової доби літератури української, се-бѣ-то Іванъ Котляревскій, написавши „Енеиду“, бажавъ зладити такі драматичні твори, котрі були-б вѣрнимъ образомъ звичаївъ и обычаївъ в батьківщинѣ. Їго „Наталка Полтавка“ и „Москаль-Чарівникъ“ уважають ся добримъ засновкомъ до дальшого розвою драматургій на Українѣ, изъ-за чого вже Василь Гоголь добачавъ в „Москалю-Чарівнику“ взоровзбѣр до писання своєї комедіѣ „Простаки“. Ба, по думцѣ Н. Петрова, и Кухаренкова оперета „Чорноморській побытъ“ нагадує подекуды „Наталку Полтавку“²⁾, дарма, що авторъ намагавъ писати самостійно. Одаткъ талановитый Григорій Квѣтка-Основьяненко переймивъ одъ „Наталки-Полтавки“ сентиментальнѣсть, котра проявляє ся в ѣго драмѣ „Щира любовь“, та тѣлько в комедіяхъ своихъ зумѣвъ онъ

¹⁾ Про релігійні драми гляди „Історію літератури рускої“ I., стор. 340—366.

²⁾ „Очерки історії укр. літератури“..., стор. 85.

наблюдати прикмети писаня оригінального. А вже-жъ бдѣ впливу Котляревщини освободивъ ся Бремія Галка (Микола Костомарѳвъ), котрый будучи историкомъ написавъ гарну трагедію „Переяславська нѳчь“, мѣжь-тымъ коли въ „драматичныхъ сценахъ“ п. з. „Сава Чалый“ прикрасивъ бнѣ подѣю историчну переказомъ поезіѣ простонародной. Можъ було отже сподѣватись, що руско-українська драматургія розвине ся гарно, що именно появлять ся небавомъ вдатнѣ драмы историчнѣ, засновуючѣ ся на подѣяхъ лицарского вѣку козачины. Та не такъ склалось, якъ ждалось! На Украинѣ не вѳльно згадувати про давну свободу й волю та про патріотичнѣ змаганя колишнихъ проводырѣвъ народныхъ, а въ Галичинѣ бдѣ 1848. р. близько черезъ трицять лѣтъ не було нѣ одного письменника, щѳ въ драматургіи вдѣявъ бы дещо путнього. Коли-жъ на Украинѣ зачувъ ся голосъ вѣщого Кобзаря, то переспѣвачѣ пѣсень и думокъ Тарасовыхъ любувались ажъ до бѣсѣмдесятыхъ рокѳвъ въ поезіи лиричнѣй и епичнѣй и не змогли пѳднести ся до найвысшого степеня поезіѣ, се-бѣ-то до драмы, котра есть вершиною поетичного змаганя. Правда, що знаменитѣ творы драматичнѣ появляють ся особливо пѳсля якои важной подѣѣ або катастрофы въ житю народнѳмъ и суспѳльнѳмъ, однако исторія поетичной Украины бдѣ заснованя козачины ажъ до зруйнованя Сѣчи подає талановитому поетови такій богатый матеріаль, що й въ звичайныхъ злидняхъ та й въ спокѳйнѣй добѣ зможе бнѣ утворити вельми добру драму. Одаткъ чудовый гуморъ українскій есть ачей порукою, що въ насъ можуть проявитись лучшѣ комедіѣ, нѣжъ у иншихъ народѳвъ славянськихъ. Не диво про-те, що й трагедіѣ Корнила Устіановича еуть цѣннымъ здобуткомъ въ нашѣй литературѣ, дарма, що авторъ волѣвъ зѳобразити вѣкъ Володимира Великого,

нѣжъ змалювати картину змаганя козачини й народу про свободу й волю. Коли-жъ въ Галичинѣ въ бѣсѣмдесятьхъ рокахъ появляють ся деякѣ гарнѣ комедіѣ та й историчнѣ драмы, то на Украинѣ талановитѣ драматургѣ Старицькій, Кропивницькій, Карпенко, Бораковскій и и. представляють въ драмахъ суспѣльний побутъ, бажаючи загойти моральнѣ раны землякѣвъ и приготувати ихъ до красной долѣ въ недалеко́й будущинѣ¹⁾ Хочъ отже украинська поезія драматична супроти поезіѣ лиричної розвинулася слабше, то все-таки дотеперѣшнѣ писаня суть порукою, що руско-українська драматургія звеличить ся небавомъ славными творами въ пантеонѣ культуры славянської.

*

*

*

1. Василь Гоголь²⁾.

Василь Аѣанасієвичъ Гоголь, сынъ полкового писаря, по женської линіѣ мавъ предками своїми Таньскихъ, изъ котрыхъ одинъ въ сороковыхъ рокахъ минушого вѣку уважаний бувъ поетомъ, що писавъ „интерлюдіѣ“ въ народнѣмъ украинськѣмъ дуєѣ. Самъ Василь визначувавъ ся даромъ, оповѣдати зъ гуморомъ про всяку всячину и про-те впливавъ чи-мало на розвѣй вѣдчѣ свого сына Микола, що опѣсля писавъ славнѣ повѣсти й комедіѣ въ мовѣ російської. Коли родивъ ся Микола (19-марта 1809. р.), то Василь бувъ колежскимъ ассессо-

¹⁾ Суспѣльно-народный побутъ въ давнѣй Украинѣ зѣобразивъ гарно П. Кулѣшъ въ драмѣ „Байда, князь Вишневецкій“. С.-Пб. 1884.

²⁾ Н. И. Петровъ, „Очерки исторіѣ укр. литературы XIX. столѣтіѣ“; стор. 77—82.

ромъ. Опѣсля живъ ѓвъ въ приязни зъ Дмитромъ Трощиньскимъ, котрый бувши колись бѣднымъ козакомъ, таланомъ своимъ взиѣсь ся до степеня министра юстиціѣ. Той-то Трощиньскій, пѣшовши въ ѓдставку, оселивъ ся 1822. р. въ селѣ Кибинцахъ и построивъ тамъ домашній театръ, котрого душею явивъ ся Василь Гоголь, по-за-якъ обнявъ дирекцію и бувъ такожь головнымъ его акторомъ. Ба, мѣжь 1822. а 1825. роками въ хосень того театру писавъ ѓвъ свои комедіѣ въ мовѣ украиньскѣй. Бѣльше звѣстнѣи були двѣ его комедіѣ: „Собака-ѓвця“ и „Прѣстакъ“ або „хитрощѣ жѓнки, перехитренѣи москалемъ“. Василь Гоголь померъ въ началку 1825. р.

Комедія „Собака-ѓвця“ не дѣйшла до насъ, а звѣстна намъ тѣлько въ деякихъ ѓдрывкахъ, котрѣи списавъ Кулѣшь изъ слѓвъ Гоголихи, та надруковавъ ихъ въ „Запискахъ о жизни Гоголя“ (С.-Пб. 1856; томъ I, стор. 15—16). Осъ и короткѣй змѣсть сеи комедіѣ: Москаль стоячи на кватирѣ у мужика, видѣвъ, якъ той повѣвъ ѓвцю на ярмарку для продажѣ, и загадавъ займѣти єѣ для себе. Тому-то товаришь того солдата забѣгъ дорогу мужикови, та й сказавъ: „*Ба, мужичокъ! гдѣ ты ее нашелъ?*“ — „Кого?“ каже мужикъ, „ѓвцю?“ — *Нѣтъ, собаку*“. — „Яку собаку?“ — *Нашего капитана. Сегодня сбѣжала у капитана собака, и вотъ она гдѣ!*“ *Гдѣ ты ее взялъ? Вотъ, ужъ обрадуется капитанъ!*“ — „Та се, москалю, ѓвця!“ говоритъ зажуреный мужикъ. — „*Богъ съ тобою! какал есица!*“ ѓдповѣдае хитрый москаль. — „Та щѓ бо ты кажешь?“ погукуе мужикъ. „А кличь же, чи пѣде вона до тебе?“... Тогдѣ москаль показавъ тѣй ѓвци єѣно зъ-пѓдъ полы покликуючи: „*цуцу! цуцу!*“ ѓдтакъ ѓвця стала рвати ся ѓдъ мужика до москаля. Мужикъ уже самъ не знавъ, щѓ се сталося зъ его ѓвцю? А коли москаль своими хитрощами не переста-

вавъ плести теревенѣ, то мужикъ таки справдѣ повѣривъ, що се не двця а собака. Коли-жь солдатъ сваривъ на мужика, що онъ укравъ собаку, то бѣдный сердега не тѣлько бддавъ москалеви двцю, але й заплативъ ему ще копу грошей, щобъ лише спекатись завзятушого напастника¹⁾.

Важнѣйшою єсть комедія „Простакъ“. Головными лицедѣями суть тутечки Романъ, простой та лѣнивый козакъ, и Параска, молода й хитра єго жѣнка. Романъ ще не дуже й старый, а зовсѣмъ охлявъ такъ, що нѣ ногъ, нѣ рукъ не чує, неначе побитый. Одтакъ горює єго жона, що онъ мовъ выродокъ якій сидить цѣлый день у хатѣ згорнувши руки. Єго байдужностию довелось до того, що нѣчого й вѣсти. Ажь ось каже Параска Романови, що кумъ Вакула нѣколи не сидить безъ дѣла и сьюгодня раненько потягъ у поле по зайцѣ. Але-жь Романъ не мѣгъ второпати, якъ Вакула погнавъ ся за зайцями, коли въ него нема нѣ хортѣвъ, нѣ тенѣтъ, нѣ ручницѣ. Та отъ, Параска втовкмачила Романови, що Вакула ловить зайцѣ поросямъ, — що вчора принѣсь двоухъ зайцѣвъ. Тому-то казала она Романови, щобъ лучше пѣшовъ въ поле, якъ має лежати, бо бдъ кованого єи кабанця не втече нѣ одинъ заєць. Велѣла отже своему чоловікови, взяти порося въ мѣшокъ, и выпустити єго, якъ побачить зайця.

Романъ повѣривъ жонѣ и выбравъ ся въ дорогу. Позбувшись чоловіка Параска забажала погуляти зъ чорнявымъ дячкомъ Хомою Григоровичемъ. Являє ся дячокъ, щобъ теперъ „безъ всякого преткновенія наслади-

¹⁾ *ibid.*, стор. 78—79. — Петровъ добачає засновокъ сєи комедіѣ въ одной украиньскѣй казцѣ про Москаля-шкапу. („Очерки исторіи укр. литературы“..., стор. 79.) Порбви. „Народныя южно-русскія сказки“ Рудченка. Выпускъ II. Кієвъ, 1870; № 41.

ти ся всевозлюбленнѣйшою бесѣдою съ Параскою“. Дякъ говорить незрозумѣлою мовою бурсацкою, дарма, що Параска „письменного“ его балаканя не второпае. Коли бнѣ переспѣвавъ пѣсеньку російську, заявила ему Параска, що для него вареной наварила й курочку спекла. Але-жь оть, бѣда! Параска побачила соцького, щѣ зъ москалемъ до еи хаты прямувавъ ся. Она гадала, що кумъ соцькій довго у неи не буде, та ѡдведе москаля кудысь инде на квартиру; тому-то казала дякови сховатись пѣдъ „привалокъ“, и ѡдтакъ закрыла его рядомъ. А вже-жь соцькій заявивъ кумѣ, що оть-се ѣй „постоялецъ“; — на сей разъ годѣ було ослобонить еѣ ѡдъ постю, бо вже все хаты заняли, а въ вишѣй стоить по двоухъ и по троухъ. — Параска пытае ся ѡдтакъ москаля, чи-бѣ не ѡдпочивѣ? та ба! москаль каже, що хотѣвъ бы „прежде чего покусать“. Параска ѡдповѣдае, що зъ чоловѣкомъ уже пообѣдала. Коли-жь москаль побачивъ на столѣ горѣвку, то звинялась Параска, що нею хотѣла похастувати Романа, якъ верне ся зъ поля. Соцькій дае ѡдтакъ Парасцѣ грошѣ на горѣвку для Романа и каже, що сю выше зъ „служивымъ“. Москаль спѣвае пѣню, щѣ у свата соцького навчивъ ся; потѣмъ спѣвае Параска, а соцькій потягае, мѣжь-тымъ коли москаль танцюе. Ажь ось каже москаль Парасцѣ, що радъ бы чого-небудь закусити, бо ноги крѣпко болятъ ѡдъ походу. Якъ же Параска заявила, що въ печи не топила, то приказавъ ѣй соцькій, щѣбъ кинулась и зварила чого небудь, та й нагодувала „служивого“.

Опѣсля кладе ся москаль спочивати и небавомъ хропе: сказано, знемѣгъ ся сердега ѡдъ походу. Ледви-жь ѡдѣйшовъ соцькій, вылѣзъ дякъ зъ-пѣдъ привалку и хотѣвъ геть ити, але Параска задержала его, поставивши на столѣ варену й курку. Та оть, крѣзь ѡкно побачила

свого Романа, щó вертавъ ся домѡвъ сёрдитый. Швидко позбирала горѣвку й ѣду изъ стола, казала дякови оцять лѣзти пѡдъ привалокъ и ѡдтакъ сказала, що дурного Романа выпровадити до дядька, а Хому выпустити.

Приходить Романъ и хоче жѡнку бити, тому-що его одурила. Але не такъ легко збити Параску зъ пантелику. Вже передше дала ѣй кума зайця, щобъ Романа обманити, будьто принѣсь кабанецъ. Такъ отже побачивъ Романъ зайця и ставъ дивуватись, ѡдки ѡнъ взявъ ся. Але Параска пояснила, що се кованый принѣсь его, — притиривъ его ажъ до порога. Тогдѣ розказавъ Романъ, якъ ѡнъ вийшовъ въ поле и якъ мысливцѣ перли на него зайця; ѡнъ пустивъ швидше кованого зъ мѣшка и давай тютюкати во все горло; та ба! заць потягъ туды къ Чмыровѡй дубинѣ, а кованый прямо пляхомъ до села. Однако Параска говорила своє, мабуть-то кованый пѡймавъ зайця биля Свиридового вѣтряка. Романъ бувъ уже радъ, що буде печеня, и ѡдтакъ казала ему Параска прикликати дядька и тѣтку, бо они зъ-роду заячины не ѣли.

Саме-тогдѣ встає москаль и побачивши придурковатого Романа каже про себе: *„Не ужели это ея мужъ? Ну такъ она не совсемъ виновата!“* Парасцѣ-жь приказує ѡнъ, щобъ дала теперь щó попоѣсти. Коли-жь она зъ Романомъ натякнули на велику свою бѣднѡсть, то заявивъ москаль, що ось ѡнъ самъ нагодує Романа. інъ звѣстивъ, що є чарѡвникомъ и казавъ имъ обомъ зажмурити очи та й ставути на серединѣ хаты. Опѡсля черкавъ навкруги ихъ палицею и выголошувавъ якѣсь чуднѣй слова. Якъ же выдобувъ и поставивъ на столѣ ѣду й варену, то кликнувъ: *„Ну, Романъ! теперь конецъ. Смотри сюда!“*

Романъ не мѡгъ второцати, ѡдки се все взялось, а коли москаль запросивъ его до стола, то ѡнъ тремтячи ѡдѣ страху хрестивъ ся и шептавъ молитву. На привуку

москаля ставъ ѓнъ уже й ѣсти, тѣлько-жь Параска ѓд-хрещувалась ѓдъ ѣды, кажучи, що не ѣсти-ме того, що въ пеклѣ варене. А вже-жь боячись москаля сказала, що буде ѣсти, кобы ѓнъ тѣлько не погубивъ єѣ. Тогдѣ вшевнивъ єѣ москаль, що все буде гараздъ, тѣлько нехай на-будуще лучше обходить ся зъ солдатами. Коли-жь Романъ запримѣтивъ, що теперь мабуть треба буде хату посвятити, то ѓдповѣвъ москаль, що не треба сего робити, по-за-якъ ѓнъ самъ всѣхъ чортѣвъ выгонить. ѓд-такъ ставить Романа й Параску посередѣ хаты, завязує имъ очи й скручує руки. ѓпѣсля велить имъ говорити за собою якѣсь дивовижнѣ слова и вытягнувши дячка зъ-пѣдъ привалку роздягає єго зъ кафтана та обмазує сажею. Въ-кѣнци розвязавши обомъ очи каже Романови, щобъ дививъ ся, якъ чортъ выбѣжить. Замазанный дякъ утѣкає зъ хаты, а Романъ дивує ся, що въ сего чорта немає рѣжкѣвъ, коли нечистый духъ, якъ кажуть, буває зъ рогами. Та отъ, москаль заявивъ, що чортъ лишивъ роги Романови. А коли Романъ запытавъ ся Парасѣ, що єму робити, то ѓдповѣла жонѣ: „Якъ-бы ты не лежавъ зъ-ранку до вечора, та робивъ такъ, якъ люде роблять, то-бъ не було сього нѣчого: а-то поти лежавъ, поки вы-лупивъ чорта. Я тобѣ скѣлько казала: „Ей, Романе, не лѣнуй ся! Лѣнность до добра нѣколи не приводитъ!“

Сими словами кѣнчить ся комедія Василя Гоголя, написана въ одиѣй двѣх и девяти явахъ. Драматичный сей твѣръ єсть неначе вправнымъ пересѣвомъ „Москаля-Чарѣвника“ Ивана Котляревского, дарма, що Кульшь радъ-бы видѣти „Простака“ прототипомъ „Москаля-Чарѣвника“¹⁾. Василь Гоголь пѣзнавъ добре, що жонѣ украиньского чумака не могла зъ паничемъ-судовникомъ Финтикомъ весело забавлять ся, по-за-якъ украиньскѣй двѣ-

¹⁾ „Основа“, 1862; лютый; стор. 19².

чата й молодичѣ въ давнѣйшихъ часахъ не женихались зъ панами. Тому-то въ комедіи Гоголя мужъ Параски є лѣнливимъ неробою, зъ котрымъ молода жѣнка не могла жити щасливо. Она глядає ѡдрады въ веселѡй бесѣдонцѣ зъ молодымъ дячкомъ. Опроче Параска єсть справжньою украинською молодичею, мѣжь-тымъ коли Тетяна въ „Москалю-Чарѡвнику“ говорить якось, покнижному, подекуды й по-пански. Тѡлько Романа зѡбразивъ Гоголь не-в-мѣру дурнымъ, якимъ украинскій козакъ ачей не мѡгъ бути. Хоча-жъ москаль являє ся въ „Простаку“ такимъ ворожбитомъ, якимъ змалювавъ єго Котляревскій, то все-таки вдача єго представлена авторомъ „Простака“ вельми природно, мѣжь-тымъ коли москаль въ оперетцѣ Котляревского веде зъ Финтикомъ таку розмову, якои ѡдъ простого солдата годѣ дождити. Въ загалѣ видно, що Гоголь намагавъ розминути ся зъ похибками, якї зустрѣчають ся въ драматичнѡй картинѣ Котляревского и зложивъ таку шутку, яка изъ-за комичныхъ ситуацій и наивного свого артизму стоить выше ѡдъ „украинської оперы“ Котляревского. Проте похваливъ Кулѣшь комедію Гоголеву отъ-сими словами: *„Комизмъ єго не ограничивается отдѣльными выраженіями, которыхъ не мудрено набрать челоуку съ талантомъ въ простонародной украинской рѣчи: нѣтъ, у него онъ истекаетъ изъ самого положенія вещей въ убогой сельской хатѣ и отзывается тѣмъ глубокимъ комизмомъ, которымъ Гоголь-сынъ умѣлъ наводитъ смѣющагося читателя на грустныя размышленія“*¹⁾. И справдѣ, въ „Простаку“ Василя Гоголя нема нѣ зайвыхъ фразъ, нѣ фарсу, нѣ злишнихъ рѣчей: все тутъ „у себе дома“, усе на своѣмъ мѣсци²⁾. Гоголь ста-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ „Критичный оглядъ украинской (русской) драматической литературы“. „Котляревскій и Гоголь-батько“. Зъ московского

нувши въ драматургiїи выще бдѣ Котляревского мѳгъ бы зватися отцемъ украиньскоїи комедiї, коли-бъ спомпонувавъ бувъ бѳльше творѳвъ драматичныхъ. Все-жь таки займає бнѣ поважне мѣсце въ исторiїи нашой литературы будучи незрѳвнанимъ изъ-за простои та ядренистоїи своїи мовы. Коли бдѣтакъ комедiя „Простакъ“ визначує ся гарными прикметами артистичными, то не диво, що й Н. Петровъ озвавъ ся про неѣ добрымъ словомъ; ба, бнѣ замѣтивъ, що комедiями Василя Гоголя интересувавъ ся его сынъ Микола, выписуючи зъ нихъ епiграфы (мotta) до своихъ „Вечерѳвъ на хуторѣ близъ Диканьки“, и що тутъ въ перерѳбцѣ наводивъ деякiї бддѣльнiї сцены зъ тыхъ комедiї¹⁾.

Комедiю Василя Гоголя надруковавъ въ-перве Кулѣшь въ Петербургскѳй „Основѣ“ 1862. р. (лютый, стор. 24—43²⁾) п. з. „Простакъ, или хитрость женщины, перехитренная солдатомъ“. бдѣтакъ перепечатано сей драматичный твѳръ въ Кiєвѣ двѣчи: 1872. и 1882. р. п. з. „Простакъ, або хитрощѣ жбнки, перехитренiї москалемъ“. Комедiя въ 1 дѣѣ. (Коштомъ Л. В. Ильницького). Мѣжь-тымъ надруковано „Простака“ у Львовѣ въ „Рускѳй Библиотецѣ“ И. Онишкевича (1877. р., томъ I, стор. 137—152).

2. Якѳвъ Кухаренко²⁾.

Якѳвъ Герасимовичъ Кухаренко вчивъ ся въ Харковѣ и въ сороковыхъ рокахъ сего вѣку пѳзнавъ ся тутъ зъ Миколою Костомаровомъ. Въ 1836. р. написавъ бнѣ оперету п. з. „Черноморскѳй побытъ“ и тогдѣ зближивъ

журнала „Русская сцена“. („Русалка“, литературна часописъ Володимира Шашкевича зъ 1866. р., стор. 55.)

¹⁾ „Очерки исторiїи укр. литературы...“, стор. 82.

²⁾ Н. И. Петровъ, „Очерки исторiїи укр. литературы...“, стор. 82—85.

ся до українського Кобзаря. Шевченко хваливъ вельми сей драматичный твѣръ и самъ ѡддавъ его въ цензуру, бажаючи щиро, щобъ его надруковано. Однако годѣ було дѡждатись виданя сея опереты. Ѳдтакъ въ пятьдесятихъ рокахъ Кухаренко бувъ наказнымъ отаманомъ чорноморского вѡйска, хѣсуючись титуломъ генераль-майора. Тодѣ бувъ Шевченко невольникомъ въ Новопетровскѡмъ укрѣпленю, однако Кухаренко не забувавъ свого приятеля. Про взаимини Шевченка до Кухаренка можна дечого довѣдатись зъ пяти листѡвъ Кобзаря, надрукованыхъ въ Петербургскѡй „Основѣ“ (1861, октябрь). Въ першѡмъ и другѡмъ листѣ спѡмнувъ Тарасъ дещо про свою неволю. Въ третѡмъ же листѣ Шевченка (писанѡмъ 3. червня 1857. р.) читаємо, що поетъ пѡславъ Кухаренкови въ Чорноморію нову поему „Москалева криниця“ и два давнѣйшій стихотворы „Чернець“ и „Вечѡръ“. Тарасъ просивъ Кухаренка, щобъ казавъ переписати тѣ три поезіѣ, наколи они єму вподобають ся, и щобъ ѡдтакъ пѡславъ ихъ старому Щепкинови, драматичному артистови въ Москвѣ. — Четвертый листъ писавъ Шевченко до „батька отамана кошового и друга своего единого“ 15. серпця 1857. р., коли вже бувъ свободнымъ въ Астрахани. Въ сѣмъ писемѣ спѡмнувъ поетъ про свое бажанє, навѣстити Кухаренка въ Єкатеринодарѣ, столици Чорноморіѣ. Осъ и его слова: „Думавъ я, вѣдучи въ столицю, завернути до васъ на Сѣчь, поцѣлувать тебе, твою стару й твоихъ дѣточокъ. Але не такъ воно робитця, якъ намъ хочетця. Менѣ велено одправитця прямо въ столицю, лихій його знає — для чого? И я теперъ изъ Астрахани попростую на пароходѣ ажъ до Нижнього-Новгорода, а тамъ, черезъ Москву, въ столицю“¹⁾. — Изъ пятого-жь листу (безъ дати) можъ дѡзнатись, що Шевченко пѡславъ

¹⁾ „Основа“, 1861, октябрь; стор. 11.

Кухаренкови три свои стихи „Долю“, „Музу“ та „Славу“. Поетъ спомнувъ тутъ про „Неофитѣвъ“ отъ-сими словами: „Скомпонувавъ ще я тутъ зъ нудьги одну штуку, поему „Неофиты“, нѣбы изъ римской исторіѣ. Але вона ще не выроблена, — тымъ и не посылаю. Якъ выкбнчу, то пришлю“¹⁾).

Такожь въ „Дневнику“ своѣмъ Шевченко помянувъ Кухаренка добрымъ словомъ. Именно 12. червня 1857. р. писавъ поетъ, що 1847. р. всѣ приятели перервали свои односины до него, по-за-якъ зъ невольникомъ годѣ имъ було листуватись. Кухаренко-жь не знавъ нѣчого про долю Шевченка, и ажъ тогдѣ, коли бувъ въ Москвѣ на коронаціи царя Александра II. (7. вересня 1856. р.), явившись тамъ депутатомъ бдѣ своего вѣйска, дбзнавъ ся, що Тарасъ загигае въ Новопетровскѣмъ укрѣпленю. И отъ, сердечный отаманъ не забудъ свого пріятеля въ нещастю, изъ-за чого Шевченко сказавъ про старого Чорноморця, що сей справдѣ благородный чоловікъ е невычайною проявою мѣжь людьми²⁾.

Зъ того, що тутъ сказано, видно, що про жите Кухаренка не богато дбйшло до насъ звѣстокъ. За-те розказують ось-якѣ подробности про трагичну его смерть: Въ половинѣ вересня 1862. р. по приказу коменданта вѣйскъ кубаньской землѣ вѣхали въ дѣлахъ службы проводырѣ закубаньскихъ бддѣлѣвъ, генераль-майоры Бабичъ и Кухаренко, одинъ за другимъ почтовою дорогою при рѣцѣ Кубани зъ Чорноморіѣ въ Ставрополь. Генераль Бабичъ переѣхавъ щасливо, але на Кухаренка напали зъ-нечевя Черкесы зъ племени Абадхезѣвъ, коли бнъ зъ зятемъ своимъ, капитаномъ Йоганзономъ, и зъ однимъ козакомъ минувъ въ почтовѣмъ возѣ Казаньску

¹⁾ *ibid.*, стор. 12.

²⁾ *ibid.*, май; стор. 9.

стацію. Після короткої боротьби, одного проти бєсмохъ, взяли Черкєсы сїхъ путникѡвъ въ неволю. Коли Кухаренко, бувши раненимъ, вискочивъ зъ воза, то напастники выдерли єму зброю, звязали руки по-задъ єму й єго зятєви, и посадивши обохъ на почтовыхъ конїй тягли зъ собою черезъ двѣ noci (бо днемъ скрывались въ лѣсѣ) трохи-не двѣстѣ верстѣ. Ъдучи швидко по безпутю Кухаренко падавъ неразъ зъ коня, а по-за якъ треба було черезъ рѣки переправлялись въ-плавъ, то полоненый генераль-майоръ терпѣвъ чи-мало ѡдъ осѣнного холоду. Третього дня рано Черкєсы зъ обома невольниками опинились въ хуторѣ при рѣцѣ Мокъ.

Въ Єкатеринодарѣ довѣдались про неволю Кухаренка черезъ Черкєсѡвъ закубаньскихъ. Говорєно, що зъ невольниками Черкєсы обходились по-людяному, що однако жадали 22.000 рублѣвъ выкупу. Тогдѣ-то дѡйшла до Чорноморїв чутка, що Кухаренко тяжко занедужавъ, бувши раненимъ при нападѣ и оборонѣ. Въ кѡлька днѣвъ ѡдѣсля наспѣла друга вѣсть зъ Майкопу, що Кухаренко вмєръ въ неволи 26. верєснєя, та що за тѣло єго Черкєсы жадають 6.000 рублѣвъ. Про капитана Йоганзона довѣдались Чорноморцѣ, що при нѣмъ напастники поставили сторожу та що хочуть єго продати. Коли-жъ сынъ покѡйника, осауль Степанъ Кухаренко, про неволю батька й шурина дѡзнавъ ся, то зъ двома товаришами поспѣшивъ до Майкопу, але не заставъ уже батька въ живыхъ. Выхлопотавши у Черкєсѡвъ выдачу тѣла покѡйного батька Степанъ привѣзъ дорогу домовину зъ Майкопу въ Чорноморїю. Ѡдтакъ 6. жовтнєя 1862. р. поховано тѣло Кухаренка на кладовищи Єкатеринодарскѡмъ¹⁾.

¹⁾ П. Барилєнко, „Шлѣнь и смєрть Я. Г. Кухаренка“. („Збирникъ творивъ Я. Г. Кухаренка“. Посмертнє видання скомпонованє Ф. М. Пискуновымъ. Кїєвъ 1880; стор. 5—13.)

Кухаренко визначувавъ ся гарними прикметами душѣ, изъ-за чого щиро любили его Украинцѣ. Ось-якъ звеличивъ его память одинъ зъ Петербургскихъ приятелѣвъ: „Натура покійного Якова Герасимовича справдѣ була щира, козацька; своєю любовю до України и до рѣднои мовы ѓнѣ оставивъ по собѣ дорогу память. Миколай Ивановичъ Крестомаровъ знавъ покійного Кухаренка давно, ще за молодого вѣку, и спомина його добрымъ, приятнымъ словомъ. Познались вони ще у Харковѣ, годѣвъ 20 буде тому: и тодѣ вже Кухаренко бувъ щирымъ и горячимъ Украинцемъ, и тодѣ вже ѓнѣ ставъ ся, щобъ росла и ширилась народня мова и правда любовь до України мѣжь молодѣжю. Потѣмъ-того, якъ Миколай Ивановичъ ѣздивъ черезъ чорноморскій землѣ у Крымъ, то чувавъ не одѣ козакѣвъ, а одѣ иншихъ Украинцѣвъ, що рѣдко найти такого чоловѣка, щобъ такъ любивъ свѣй людъ украинскій и все, щѣ йому миле, якъ Кухаренко. Поважали мы його й за те ще, що не було у його тѣен пыхи паньскои, — що ѓнѣ дививъ ся на кожного, якъ на рѣвного и обходивъ ся зъ кожнимъ по-братерськи, якъ слѣдъ вѣрному потомковѣ козака-Запорозця. Бачили мы його веселый смѣхъ, бачили и його дорогѣ слѣзы; нѣколи мы ихъ не забудемо, и дай то Боже, щобъ у всѣхъ насъ готовѣ були такѣ теплѣ слѣзы!“¹⁾

Пѣзнавши звичаѣ й обычаѣ козакѣвъ въ новѣи батѣкѣвщинѣ написавъ Кухаренко — якъ уже выше сказа-

¹⁾ „Основа“. 1862; листопадъ, въ статьѣ: „Панихида по Я. Г. Кухаренкѣ въ С.-Петербургѣ“; стор. 126—127. — На смерть Я. Г. Кухаренка написавъ вѣршь Ол. Кониській. („Галичанинъ“. Литературный сборникъ, издаваемый Яковомъ Ѡ. Головацкимъ и Богданомъ А. Дѣдицкимъ. Книга I, выпускъ 2. Львовъ, 1863; стор. 13—14)

но — въ 1836. р. оперету въ трьохъ дѣяхъ п. з. „Черноморській побытъ на Кубани мѣжь 1794. и 1796. роками“. „Черноморській побытъ“ Кухаренка зъображае той часъ, коли останки Запорожцѣвъ та й инші выходцѣ зъ Украины оселились послѣ руины Сѣчи на прикубаньскихъ степахъ. Головными особами дѣевыми въ сѣй оперетѣ суть: сотникъ Тупиця, молодой козакъ Иванъ Прудкій, вдова Явдоха Драбнииха, еи дочка Маруся, пристаркуватый козакъ Харко Кабиця и Кулина, его давна любовниця.

Въ першѣй дѣи сѣи опереты прощае ся козакъ Иванъ Прудкій зъ Марусею, котру широко любить. Онъ ѣде зъ товаришами за рѣку Кубань, щобъ побити ворага, Черкеса. Коли бо Запорожцѣ були ще въ старѣй Сѣчи, то бѣтѣль бувало ходили добувати ся до Татаръ, або до Ляхѣвъ. Теперь же нѣкуды бѣльше кинутись, тѣлько до Черкесѣвъ, бѣдъ котрыхъ хочъ скотины або коней можъ було добути. Якъ же Маруся дѣзналась, що Иванъ ѣде зъ товариствомъ за Кубань, то заявила ему, що мабутъ еи вже не застане, тому-що мати хоче еѣ либонъ за когось иншого выдати за-мужъ. Почувши таку немилу вѣсть Иванъ покликавъ сейчасъ своего хрещеного батька, сотника Тупицю, чоловѣка вельми тямущого, котрый его зъ козаками хотѣвъ выпровадити за Кубань, та ось-тутъ на улицѣ походу дожидавъ. Тупиця побачивши хорошу дѣвку Марусю, радъ бувъ справдѣ, щобъ Иванъ зъ нею одруживъ ся. Про-те сказавъ, щобъ онъ ѣхавъ собѣ зъ товариствомъ до тыхъ „еретичныхъ“ Черкесѣвъ; а вже-жь про Марусю нехай не журить ся, по-за-якъ мати за кого иншого еи не бѣдасть. Коли-жь Иванъ поѣхавъ зъ козаками за Кубань, то Явдоха, мати Марусина, сказала дочцѣ, що еѣ хоче поеватати богатый курѣнный козакъ, Харко Кабиця. Але Маруся не хоче й слухати про сва-

тане старого Кабиць; одтакъ каже матери, що сюды приѣхала Кулина Кочугурѳвна, давна полюбовниця Кабиць, котру онъ покинувъ, хочъ боживъ ся, що зъ нею оженить ся. А вже-жь мати не вѣрить словамъ дочки, и згадує про се, що Кабиця вже въ одставць, що буде жити дома и держати-ме хозяйство, мѣжь-тымъ коли молодого козака все гонити-мутъ то за Кубань, то за кордоны, або де въ далекій походъ. Дѣя кѳнчить ся комичною явою пяного Кабиць й Очкурнѣ, робѳтника Тупиць.

Въ другѳй дѣи залицяє ся Кабиця до Марусѣ и просить єѣ, щобъ єго полюбила; та-жь онъ козакъ не послѣдній, а грошей повна кшениа, та ще й въ саквахъ є чи-мало. Але Маруся, называючи Кабицю дядькомъ, одповѣдав, що не треба ѣй грошей Кабиць, та що нѣхто не може єѣ присудити, за-мужъ ити за старого, якъ сама не схоче. Тогдѣ спѳмнула она такожъ про Кулину, котра горюючи ажъ сюды приѣхала зъ Самары. Коли-жь опѣсля Явдоха довѣдалась одъ Кабиць, що Маруся й на мову не дає ся, то бажала она скорше закѳнчити сю справу; про-те побѣгла до Цвѣркунки, чей може въ-двохъ зъ сею сусѣдкою „вкоськають“ Марусю. Цвѣркунка порадила, пѣслати Кабицю до попа, щобъ єго поєднавъ, мѣжь-тымъ она заплела-бъ Маруси косу, — а опѣсля гайда до церкви та й на рушникъ! И справдѣ, иде Кабиця до попа, а Маруся признає ся матери, що подала слово Иванови Прудкому. Та отъ, мати зове дуростію такой починъ дочки й каже, що хочъ Иванъ козакъ бравый и воинъ хорошій, такъ голѣйшій одъ мыши. Такъ отже судилось Маруси йти пѳдъ вѣнецъ: нема дружокъ, нема дѣвокъ, — та й одки тутъ дѣвокъ набрати? — се-жь не въ городахъ, а въ Черноморіи!

Въ третѣй дѣи Цвѣркунъ и Цвѣркунка вводятъ Марусю, прибрану; — зъ ними входять такожъ Явдоха.

Ажъ ось являє ся Кулина зъ сотникомъ Тупицею. Онъ каже Явдосѣ, що єи „гаспидськїй“ зять Харко занাপастивъ отъ-сю дѣвку, та отъ, мати пхає ще й дочку за него. Почувши таку мову Явдоха вже не хоче бддавати своєи дочки за такого жениха. А вже-жъ по думцѣ Тупицѣ треба було бѣднѣй Кулинѣ якось помочи. Ось и єго рада: Коли Кабиця поверне бдъ поца, то Кулину заховають въ хвижи, мѣжь-тымъ коли Марусю зъ нимъ посадять. Одаткъ пбчнуть єго частувати, а якъ онъ упеє, то Марусю возьмутъ геть бдъ него, а на єи мѣсце посадять Кулину, та й перевѣнчають. Веѣмъ присутнымъ подобалась така рада. Првходить Кабиця пдѣ чаркою и розказує те, щѣ зъ нимъ трапилось. Онъ хотѣвъ фхати въ городъ, єднати поца, щѣбъ єго звѣнчавъ зъ Марусею, та довѣдавъ єя, що въ ихъ село, Видиу, праѣхавъ новий пбпъ, Яцько Передерѣй Кислякѣвськїй. Онъ бувъ писаромъ въ Чорноморїи, та богаго дечого нашкодивъ, взъ-за чѣго вѣйсковый судя Головатый укаравъ єго и пбславъ до владыки въ Крымъ. Той поставивъ єго попомъ, и бдаткъ Яцько опинивъ єя въ Виднѣ. Такъ отже Кабиця розбалакавъ єя зъ сямъ попомъ при чарцѣ та й зѣєднавъ єго, повѣнчати сейчасъ молодыхъ. Коли-жъ увѣйшла Маруся, сказала Явдоха Харкови Кабици, щѣбъ сѣвъ собѣ, бо отєє панъ сотникъ буде за батька, а она за матѣрь. Тѣлько єтанула ось-така умова, щѣбъ Кабиця не звавъ єи дочки Марусею, а Кулиною. Якъ же Кабиця запытавъ єя, на-що єѣ зовуть Марусею, то пояснила Явдоха, що въ неї була старша дочка Маруся, котра въ Перекопѣ вмерла, коли йшли сюды взъ Слободскої Украйны. Тогдѣ-то отъ-єя дочка просила матери, не звати єѣ Кулиною, а Марусею. Одаткъ посадили Марусю коло Кабицѣ и стали єго частувати. Коли-жъ онъ домагавъ єя, щѣбъ єму руку перевязали хусткою, то Ма-

руся встала й вийшла, а Кулина, убрана въ Марусину одежу, внесла на тарѣлцѣ рушники й хустку. Явдоха взяла въ Кулины тарѣлку и передала Цвѣркунцѣ, а Кабиця вставъ, пѣдѣйшовъ до Кулины, думаючи, що се Маруся, и промовивъ до Тупицѣ й Явдохи: „Благословѣть, тату, и вы, мамо, молодымъ на рушникъ стати!“ Пѣсля благословеня Кабиця й Кулина изъ старостами пѣшли до пона. Оѣтакъ Тупиця ставъ вмовляти въ Явдоху, щобъ ѡддала Марусю за Ивана Прудкого, котрому ѡнъ передасть все свое майно. Ажъ ось „весѣля иде зъ вѣчяня“. Пяного Кабицю ведуть пѣдъ руки и саджають на осло-нѣ; тутъ ѡнъ розвертае ся и засыпляе. Опѣсля выносять его въ хижу, а Тупиця сватае Марусю за Ивана. Ле-двѣ-жъ сказала Явдоха, що поблагословить дѣтей, коли Иванъ верне ся, вѣбѣгае Илько, братъ Ивана, и звѣщае, що вернулись козаки. Вже зачувъ ся сѣвъъ Ивана, изъ-за чого зрадѣла Явдоха зъ Марусею. Дѣя кѡнчить ся пѣснею Цвѣркунки, зъ котрою и другѣ пѣдтягують. Якъ ще пѣсня спѣвае ся, входить Иванъ, а Маруся кидае ся ему на шию.

Отъ и змѣсть Кухаренковой опереты. Очевидячки авторъ не придержувавъ ся правилъ драматургѣв, та намагавъ гуморомъ своимъ оживити подѣю просту, котрою завязка не може вважатись штучною, перебѡрчивою. А вже-жъ зовсѣмъ не можъ похвалити розвязки дѣв хитро-щами сотника Тупицѣ, котрый опроче являє ся чоловѣ-комъ щиримъ и сердечнымъ. Чей же не годилось до-водити дѣв до кѡнца обманою супроти жениха! Такою не-доладною розвязкою драматична дѣя не може нѣкого вдоволити. Змѣркувавъ се добре Михайло Старицькѣй, котрый оперету Кухаренкову переначивъ и ѡдтакъ свою перерѡбку выдавъ 1885. р. въ Кіевѣ и. з. „Чорномор-ци. Оперетта въ 3-хъ картынахъ. Музыка М. Лисенка.

По Кухаренку скомпонувавъ М. С.^а (8^о, сторѣнь 78). Старицькій впровадивъ въ оперету свою ще одну особу, се-бъ-то Наталку, „кревну“ Яздохи Драбиннихи, що була въ неї за наймичку. Хоча-жь ся нова особа являє ся иногдѣ конечною помѣчницею Марусѣ, то изъ-за горячої єї вдачѣ „тихенька й плохенька“ дѣвчина Иванова усуває ся на другій плянъ драматичного образа и тратить тую самостѣйнобѣсть въ дѣланю, яку добачаемо въ оперетѣ Кухаренка.

Старицькій новыкидувавъ подекуды діялоги непотрѣбні, та й попереставлювавъ декотрі сцени. А вже-жь найважнѣйшу змѣну въ оперетѣ Кухаренка заподѣявъ Старицькій тымъ, що зобразивъ Кабицю кающимъ ся. Коли въ драматичнѣмъ творѣ Кухаренка Туниця підсунувъ до вѣнця п'яному Кабици Кулину замѣць Марусѣ, то въ оперетѣ Старицького Кабиця зворушившись слѣзами Кулины звертає ся серцемъ опять до давной любовницѣ й каже: „А що? знайшлась и менѣ дружина, — ажъ на серци выяснилось! Таки-такъ весело стало, якъ давно не було“ (стор. 67). Такъ отже освободивъ Старицькій сотника Туницю ѳдъ закиду поганой обманы, але не зумѣвъ направити похибки, яку бувъ вдѣявъ Кухаренко въ кѣнци своєї опереты. Се бо въ перерѣбцѣ Старицького являє ся старый Кабиця чоловѣкомъ вельми непостѣйнымъ, котрый зъ-нечевя ѳдвертає ся ѳдъ любви Марусѣ, та просить сотника Туницѣ, щобъ благословивъ єго на чесный шлюбъ зъ Кулиною.

Хоча въ оперетѣ Кухаренка добачаемо чи-мало похибокъ зъ поглядомъ на будову драматичну, то все таки поодинокі сцени мають литературну стѣйнобѣсть, поза-якъ суть образомъ житя тыхъ Черноморцѣвъ, котрі, втративши давну батькѣвщину, въ новыхъ займанщинахъ будучи сусѣдами дикихъ Черкесѣвъ визначували ся по-

декуды грубшими обычаями. Тому-то й поббчъ мовы ядренистой комизмъ въ сѣй оперетѣ являє ся досыть грубымъ.

Написавши першу часть своєї опереты (1836) Кухаренко довго ждавъ, поки єѣ надруковано. Кажуть, що ънъ свои писаня посылавъ одному передовому Украинцеву въ Харьковъ за-для печатаня. Та отъ, ажъ въ кѣнци року 1861. надруковано въ Петербургскѣй „Основѣ“ єго оперету (ноябрь и декабрь; стор. 1—41). Редакціи „Основы“ передавъ бувъ Кухаренко такожь другу часть своєго драматичного твору, и старавъ ся ѡдтакъ денекуды єго справити. Але трагична смерть перервала єго литературну дѣяльнѣсть.

Кухаренко хотѣвъ списати етнографичнѣй образки зъ военного й городяньского побуту въ Чорноморіи и мабуть пбславъ редакціи „Основы“ чѣ-мало такихъ своихъ творѣвъ. Одначе въ сѣмъ журналѣ надруковано лишъ отъ-сѣ писаня: 1. „Вороний кѣнъ“ („Основа“. 1861; октябрь, стор. 21—25³). Се є шутлива казка, написана мабуть на засновку народного оповѣданя про „Москаляшкапу“¹). 2. „Пластуны“²) („Основа“. 1862; лютий, стор. 61—65³). 3. „Ѡвцѣ и чабаны въ Чорноморіи“ („Основа“. 1862; май, стор. 29—36⁴). 4. „Чабанській словарь“ („Основа“. 1862; май, стор. 36—39⁴).

¹) Порѣвн. „Народныя южнорусскія сказки“ П. Рудченка. Выпускъ II. Кієвъ, 1870; № 41.

²) Про „пластуновъ“ писавъ Кухаренко оєь-що: „Пластуны стрѣляли дикій звѣрь, якого тогдѣ въ Дибровыхъ плавняхъ було доволѣ. Пластунами, кажуть, звались за те, що непосидячѣй були, все вештались по плавняхъ, и якъ бѣльшь имъ приходилоє мѣ-ситъ грязь, нѣжь ходитъ по-сухому, сирѣчь пластать, то й про-звались пластунами“. („Збирныкъ творивъ Я. Г. Кухаренка“. Кієвъ 1880; стор. 88.)

У-друге надруковано писаня Кухаренка въ Кіевѣ 1880. р. п. з. „Збирникъ творивъ Я. Г. Кухаренка (наказного отамана земли війська чорноморського). Посмертне видання, скомпоноване Ф. М. Пискуновымъ“ (12^о, сторбнѣ 126). Се виданє присвятивъ Пискуновъ есаулови Степану Яковлевичу Кухаренку, сынови Якова Кухаренка. Тутъ помѣщено напередъ отъ сѣ статей: 1) „Плѣвъ и смерть Я. Г. Кухаренка“ стор. 5—16)¹⁾; — 2) „Дешица про чорноморській побытъ“ (стор. 16—18); — 3) „Чорноморській побытъ на Кубани мѣжь 1794. и 1796. роками“. Драма въ 3-хъ дѣяхъ (стор. 19—86); — 4) „Пластуны“ (стор. 87—96); — 5) „Вороний кѣнь“. Оповѣданя (стор. 97—105); — 6) „Чабаны и ѡвцѣ въ Чорноморіи“. Оповѣданя (стор. 106—120); — 7) „Чабанській словарь“ (стор. 121—126).

3. Микола Костомарѡвъ²⁾.

Микола Ивановичъ Костомарѡвъ родивъ ся 4 (16) мая 1817. р. въ селѣ Юрасѡвцѣ, Воронѣжской губерніѣ,

¹⁾ Порѡви. „Основу“, 1862; сентябрь, стор. 1—3². Сю статью написавъ П. Бариленко. Въ додатку напечатано тутъ стихъ „Слободзького Украинця“, Дмитренка Бута (стор. 7—8²).

²⁾ Важнѣйша литература: а) „Slovník naučný“. Redaktor Dr. Frant. Lad. Rieger. Díl čtvrtý. V Praze, 1865; str. 859—861. — б) „Свѣтъ“. Ілюстрована літературно-політично-наукова часопись. Ві Львові, 1831; статья М(ихайла) Д(рагоманова) п. з. „Микола Ивановичъ Костомаріа“; стор. 15—17; 29—31. — в) „Кіевская Старина“. Томъ XII. 1885; статья Ѳ. Николайчика, В. Антоновича и В. Науменка п. з. „Памяти Н. И. Костомарова“; стор. I—XLIV; — статья В. Беренштама п. з. „Воспоминанія о послѣднихъ годахъ жизни Н. И. Костомарова“; стор. 219—237; — статья А(лександры) Кулишъ п. з. „Нѣсколько встрѣчь съ Н. И. Костомаровымъ“; стор. 255—262. — г) „Дѣло“. Львовъ, 1885; статья Мих. К(омарова) п. з. „М. И. Костомаровъ“. (Посмертна згадка); число 45—46; — статья О. Я. Конись-

Острогожского повѣту, котрый въ XVII. и XVIII. вѣку бувъ частиною Слобѣдскои, козацкои Украины. По словамъ М. Драгоманова одинъ Костомарѣвъ втѣкъ зъ Московщины за царя Ивана Грозного до его ворога, князя Андрѣя Курбского¹⁾, и оселивъ ся на Воляни. Потѣмъ Костомаровы пристали до козацкого руху въ часы Острянина (1638), и зъ утѣкачами волянскими, щѣ тѣкали ѡдъ Польщѣ, перейшли въ Острогожчину, котру урядъ московскій назначивъ бувъ для слободъ украинскихъ²⁾.

Батько Микола бувъ дворянинъ и мавъ гарный маєтокъ. Якъ и веѣ паны того часу ѡнъ дививъ ся зъ презретьвомъ на простый людъ, своихъ крѣпакѣвъ, и виховувавъ свого сына, якъ панича. И вдавъ ся сей паничъ дуже жвавымъ хлопцемъ: не любивъ сидѣти въ панскѣмъ дворѣ, — его манили до себе природа й веселѣи играшки сѣльскихъ хлопцѣвъ. На десятѣмъ роцѣ житя его ѡддано учити ся въ Москву до приватной школы Француза Ге, щѣ бувъ лекторомъ въ Московскѣмъ университетѣ. Малаый „Коля“ зъ-початку бувъ дуже засумувавъ и задумавъ утекти зъ пансиѣну до дому; але скоро его пѣймали и вернули въ школу того Француза.

кого п. з. Зъ моихъ споминокъ: „Микола Костомарѣвъ“; число 49—52. — д) „Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родищ, выдаване товариствомъ имени Шевченка пѣдъ редакциѣю Ом. Партицкогo. Рочникъ VI. У Львовѣ, 1885; статья О. Я. Кописького п. з. „Микола Костомарѣвъ“; число 8., стор. 94—95. — е) „Slovanský Sborník“. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1885; „Mikuláš Kostomarov“. (Napsal A. H. Kirkor; str. 321—324.)

¹⁾ Про Андрѣя Курбского гляди Исторію литературы рускои, I., стор. 130.

²⁾ „Свѣт“. 1881; стор. 15. — Костомаровы зайшли въ Московщину мабуть зъ Украины. („Кіевская Старина“; томъ XII. 1855 стор. II.)

Вчивъ ся бнѣ тутъ якось неохоче и бувъ дуже пусто-
тливый. Въ лѣтѣ 1828. р., коли бувъ дома на вакаціи,
скислось велике лихо въ семьѣ: двѣрскій крѣпаки вбили
его батька, щѣ бувъ жорстокого серця и недобре зъ ними
обертавъ ся.

Пѣсля смерти батька Микола зоставсь на рукахъ
матери, людини щирои, доброи и простои. Она не инак-
ше говорила, якъ по-украиньски, и коли Микола ставъ
пбзвѣйше славнымъ писателемъ, то зостававсь бнѣ для
неи все „Колею“, котрого треба щестити, якъ любу ди-
тину.

Мати ѳдвезла свого „Колю“ въ Воронѣжь въ пан-
сіонъ, котрый удержували гимназіяльній учителѣ; але
тутъ бнѣ пробувъ не довго. Начальство не вытерпѣло
его пустощѣвъ и ѳдослало до матери. Тогдѣ мати ѳд-
дала его въ Воронѣжску гимназію, де бнѣ сякъ-такъ до-
бувъ курсу на шѣснацятѣмъ роцѣ. Вже-жь бо и тутъ
учивъ ся Микола нерадо и пѣсля гимназіѣ мусѣвъ доу-
чувати математики, щѣбъ здати экзаменъ на студента
университетского.

Сѣмнацятилѣтній Костомарѣвъ ставъ на Харкѣв-
скѣмъ университетѣ навпередъ учитись латини. Коли-жь
зѣ-за границѣ приѣхавъ професоръ Лунинъ, то притягъ
бнѣ Костомарова до исторіѣ. Тогдѣшній Харкѣвъ, де
жили Квѣтка й Артемовскій-Гулакъ, бувъ осередкомъ
украиньского руху, котрый тамъ звязувавъ ся зѣ рухомъ
всеславянскимъ. Чи-малу вагу мѣли на Костомарова
такожь лекціѣ Амвросія Метлиньского, а ще бѣльшь може
его працѣ по етнографіи Украины¹⁾.

¹⁾ Амвросій Метлиньскій бувъ тогдѣ адъюнктомъ-професо-
ромъ Харкѣвского университета и читавъ теорію прозы й поезіѣ
та й исторію російской словесности.

Скѣпивши курсъ (1836) поступивъ Костомарѳвъ въ драгунскій полкъ, котрый стоявъ въ Острогѳжеку. Але молодой юнкеръ займавъ ся бѳльше козацкимъ архивомъ, щѳ бувъ въ тѳмъ мѳстѳ, нѳжь драгунскими муштрами, и про-те самъ полковникъ порадивъ ему, кинути вояцку службу, сказавши: „Вы швидше зробіте собѳ каріѳру въ службѳ вченѳй!“ Костомарѳвъ увѳльнившійсѳ ѳдѳ драгунѳвъ „по неспособности“ поѳхавъ въ Москву, де записавъ ся въ вѳльнй слухачѳ университету и почавъ готовитись до экзамену на маіѳстра, звертаючи увагу на украинську старовину и на устну словеснѳсть народну. Въ тѳмъ университетѳ слухавъ ѳнѳ лекціѳ Каченовского й Погодина по исторіѳ, и лекціѳ Шевырева по словесности.

Вже тогдѳ зрозумѳвъ Костомарѳвъ ясно, що исторіѳ безъ етнографіѳ єсть наукою мертвою. Коли ѳнѳ отже зновъ приѳхавъ у Харкѳвъ, то ставъ запопадливо збирати народнй пѳенѳ, вчивъ ся української мовы и всего, щѳ належало до исторіѳ й етнографіѳ України. Тогдѳ-то почавъ ѳнѳ писати по-українськи, друкуючи свои стихотворы пѳдъ псевдонимомъ Єреміѳ Галки.

Въ 1840. р. Костомарѳвъ здавъ маіѳстерскій испитъ въ Харкѳвъ, ѳдтакъ въ 1841. р. написавъ диссертацию „О значеніѳ уніѳ въ западной Россіѳ“ (надрук. 1842. р.). Назначений бувъ вже часъ (2. квѳтня 1842. р.), коли Костомарѳвъ мавъ передъ публикою обороняти свою диссертацию; ажъ ось Харкѳвскій архіѳепископъ Иннокентій Борисовъ помѳтивъ въ єѳй диссертациѳ щѳсь недоладного и неѳдповѳдного до свого погляду, та й зупинивъ диспуту. Диссертациѳ пѳшла на судъ до министра освѳты, графа Уварова, котрый покликуючись на оцѳнку професора-историка Устрялова присудивъ єѳ спалити¹⁾. ѳдтакъ

¹⁾ Устряловъ закинувъ Костомарову новину думокъ, по-за-

въ 1843. р. Костомарѡвъ подавъ другу диссертацію „Объ историческомъ значеніи (русской) народной поэзіи“, котра и доси ще не стратила науковон ваги, хоча на неѣ напавсь критикъ В. Бѣлинскій въ „Отечественныхъ Запискахъ“. Одначе Костомарови не дали ще катедры въ Харкѡвекѡмъ университетѣ и ѡнъ мусѣвъ приняти мѣсце учителя гимназіѣ въ Ровнѣ на Волини. Ще въ 1841. р. ѡнъ выбравъ ся зъ Харкова на вандрѡвку въ Крымъ въ цѣляхъ науковыхъ; ѡдтакъ зъ Ровна поѣхавъ въ Почаѣвъ и въ другіи историчніи мѣщевости Волини. На Волини почавъ ѡнъ працювати надъ выслѣдомъ исторіѣ Богдана Хмельницкого, и про-те (1844) збиравъ самъ и черезъ ученикѡвъ народнїи пѣснї. Тїи пѣснї надруковано опѣсля (1859) въ Саратовѣ въ „Малорусскѡмъ литературнѡмъ сборнику“ Д. Мордовцева (стор. 179—353).

Въ 1845. р. поставлено єго гимназіяльнѣмъ учителемъ въ Кієвѣ, а въ червнію 1846. р. Кієвскій университетъ выбравъ єго профессоромъ исторіѣ. Тутъ ѡнъ небавомъ (1846) надруковавъ кирилицею „Славянскую миѡлогию“, але начальство зновъ побачило тутъ щось непевного и не выпустило книжки.

Въ Кієвѣ пѡзнавъ ся Костомарѡвъ зъ Тарасомъ Шевченкомъ и зъ молодыми украинскими патріотами: Миколою Гулакомъ-Артемевскимъ, Олександромъ Назроцкимъ, Василемъ Бѣлозерскимъ, Опанасомъ Марковичемъ, Пантелеймономъ Кульшемъ и и. ѡдтакъ въ 1846. р. засновано тутъ пѡдъ проводомъ Костомарова политичне товариство, єе-бъ-то товариство єв. Кирила и Методїя. Осъ и два важнїйшіи пункты програмы сєго товариствѣ: (II.) „Принимаемъ, что при (духовномъ и политическомъ) соединенїи (Славянъ) каждое славянское племя должно якъ ѡнъ гудить духовенство, называє протестантство вѣрою чистую, и т. и.

имѣть свою самостоятельность, а такими племенами признаемъ Южно-Руссовъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ Словенцами, Лужичанъ, Плиро-Сербовъ съ Хорутанами и Болгаръ⁴. — (III.) „Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть правленіе народное, и соблюдать совершенное равенство согражданъ по ихъ рожденію, христіанскимъ вѣроисповѣданіямъ и состоянію⁴¹).

Крѣмъ загальнои програмы члены товариства Кирило-Методіѣвскаго снсаали свѣй регуляминъ въ одинацати „главныхъ правилахъ“⁴. Осъ и автентичный текстъ снхъ правилъ:

1. Устанавливаемъ общество съ цѣлью распространенія выше-изложенныхъ идей, преимущественно посредствомъ воспитанія юношества, литературы и умноженія числа членовъ общества. Общество именуемъ своими покровителями святыхъ просвѣтителей Кирилла и Меѳодія и принимаемъ своимъ знакомъ кольцо и икону, съ именемъ или изображеніемъ сихъ Святыхъ.

2. Каждый членъ общества произноситъ присягу, при поступленіи, употреблять дарованіе, труды, состояніе, общественныя свои связи для цѣлей общества, и ежели бы какой членъ претерпѣлъ гоненіе и даже мученіе за принятыя обществомъ идеи, то по данной присягѣ онъ не выдастъ никого изъ членовъ, своихъ братій.

3. Въ случаѣ членъ попадетъ въ руки враговъ и оставитъ въ нуждѣ семейство, общество помогаетъ ему.

4. Каждый принятый членъ общества можетъ принять новаго члена безъ необходимости сообщать ему объ именахъ прочихъ членовъ.

5. Въ члены принимаются Славяне всѣхъ племенъ и всѣхъ званій.

¹) Повну програму членѣвъ товариства Кирило-Методіѣвскаго надруковано въ Исторіи литературы рускои, II., стор. 477.

6. Свѣршенное равенство должно господствовать между членами.

7. Такъ какъ славянскія племена въ настоящее время исповѣдуютъ различныя вѣроисповѣданія и имѣютъ предубѣжденія другъ противъ друга, то общество будетъ стараться объ уничтоженіи всякой письменной и религіозной вражды между ними, и распространять идею о возможности примиренія разногласій въ христіанскихъ церквахъ.

8. Общество будетъ стараться заранѣе объ искорененіи рабства и всякаго униженія низшихъ классовъ, равнымъ образомъ и о повсемѣстномъ распространеніи грамотности.

9. Какъ все общество въ совокупности, такъ и каждыи членъ должны свои дѣйствія соображать со евангельскими правилами любви, кротости и терпѣнія; правило же: цѣль освящаетъ средства, общество признаетъ безбожными.

10. Нѣсколько членовъ общества, находясь въ одномъ извѣстномъ мѣстѣ, могутъ имѣть свои собранія и постановлять частныя правила для своихъ дѣйствій, но дабы оны не противорѣчили главнымъ идеямъ и правиламъ общества.

11. Никто изъ членовъ не долженъ объявлять о существованіи общества тѣмъ, которые не вступаютъ, или не подають надежды вступить въ него.

Коли россійске правительство довѣдало ся про тее змагане товариства Кирило-Методіѣвскаго, то увязнено десять его членовъ¹⁾. Костомарова арештували въ передодень его весѣля (29. марта 1847. р.)²⁾. Ему-то приписувано головну ролю въ тѣмъ политичнѣмъ заговорѣ. Коли его допытувано въ Петербурзѣ въ Ш. ѳддѣленю, то шефъ жандармовъ графъ Орловъ подавъ ему руку й

¹⁾ Порѣви. „Исторію литер. рус.“, II., стор. 481.

²⁾ Суджена Костомарова звалась Алина Леонтиѣвна Крагельска.

сказавъ: „Очень радъ познакомиться съ вами, господинъ профессоръ! Мы имѣемъ объ васъ отличные отзывы, но, къ сожалѣнію, у васъ нашли вещь очень преступную. Намъ сообщено содержаніе: вы толкуете о соединеніи славянскихъ народовъ противъ деспотизма! Вѣдь за это эшифотъ! Это не вы! — вы должны выдать намъ мерзавцевъ!“ Але Костомаровъ не зъявивъ нѣчого про именоване тайного политичного товариства; про-те ѡдвезли его назадъ въ тюрьму, и тутъ написавъ ѡнъ цѣлу диссертацію про Славянъ, цитуючи Шафарика и другихъ славянскихъ ученыхъ. Сю диссертацію ѡднесли до генерала Дубельта, и ѡнъ небавомъ прикликавъ Костомарова до себе. „Зачѣмъ вы написали это?“ запытавъ Дубельтъ. „Это годится для ученыхъ, а не для насъ! Это, мой добрый другъ, все поезія, а васъ надобно отправить въ крѣпость на всю жизнь!“¹⁾ Такъ отже засудили Костомарова на одинъ рѣкъ въ Петропавловску крѣпость, а потѣмъ збелали въ Саратовъ „за составленіе тайнаго общества, въ которомъ обсуждаемо было-бы соединеніе Славянъ въ одно государство“²⁾.

Костомарову заборонили писати й друковати свои творы. Въ Саратовѣ поставлено его „переводчикомъ при губернскѣмъ правленію“, а ѡпбеля такожь секретаромъ статистичного комитета. Въ тѣмъ городѣ пробувавъ ѡнъ ажъ до р. 1856., коли царь Александеръ II. дарувавъ ему волю.

Коли Костомаровъ вертавъ ся зъ Саратова, зѡбразились въ Петербурзѣ у Василя Бѣлозерского Кулъшь, Си-

¹⁾ Орестъ Миллеръ, „Даръ пятидесятницы и наши первоучители“. Посвящено памяти Н. И. Костомарова... („Кіев. Старина“, 1885, XIII., стор. 44. замѣт.)

²⁾ Про се, якъ Костомарова увизнено, оповѣдає ѡнъ самъ въ статьѣ „П. А. Кулишь и его послѣдняя литературная дѣятельность“. („Кіев. Старина“, 1883, V., стор. 228—230.)

моновъ (Номисъ), польскій поетъ Желитовскій (Антонъ Сова) и багато иншихъ. Але Костомаровъ не прийхавъ въ той день, коли дожидали его приятель. Опісля повитавъ вінъ Кульша въ Варшаві и бесідувавъ зъ нимъ про исторію України и про имовірну будущу ролю рідного народу.

Историчними дослѣдами займавъ ся Костомаровъ уже тогдѣ, коли пробувавъ въ Саратові. Якъ отже вернувъ ся на волю, вже въ роцѣ слѣдуючѣмъ (1857) надруковано въ Петербурзѣ знамениту его монографію п. з. „*Богданъ Хмельницькій*“ („Отечественныя Записки“, No 1—8)¹⁾. Одаткъ розвинувъ вінъ невеспущу дѣяльність, друкуючи въ рѣзнихъ російскихъ журналахъ свои историчні працѣ, котрі зъ каждою книжкою приблщували ему славу.

Въ 1859. р. Петербургскій університетъ покликавъ его на катедру російской исторіѣ. Коротка, але блискуча була его професорска карієра въ тій столиці царства, и ледви якій професоръ придбавъ собѣ таку славу, якою звеличивъ ся тамъ знаменитый сей историкъ. Его лекцій (зъ листопада 1859. р. по май 1862. р.) слухали въ найблщій сали університетскій не тільки студенти, але й старші люде. Живе-жь и красомовне его слово робило таке сильне вражѣне на слухачѣвъ, що трохи-не кожда его лекція выкликувала радѣсні оваціѣ, изъ-за чого Костомаровъ ставъ найлюбѣйшимъ професоромъ. Въ тѣмъ часѣ (19. марта 1860. р.) ѣдбувъ вінъ словутну диспуту зъ исторіографомъ и панславистомъ Погодиномъ про мнимый варяжскій зачатокъ Руси, а въ 1861. р. засновавъ вінъ вразъ зъ Василемъ Бѣлозерскимъ и Пан-

¹⁾ Се було перше видане знаменитой монографіѣ „Богданъ Хмельницькій“. Видане четверте (въ трьохъ томахъ) надруковано въ Петербурзѣ 1884. р.

телеймономъ Кульшемъ українській літературно-науковий журналъ „Основу“.

Трохи-не въ кождѣмъ томѣ сего журнала друковано его розвѣдки историчні въ мовѣ російській. Осъ и переглядъ важнѣйшихъ его статей, напечатаныхъ въ „Основѣ“ :

1. „Мысли о федеративномъ началѣ въ древней Руси“. („Основа“, 1861; январь, стор. 121—158). — 2) „Черты народнои южнорусской исторіи“. (1861; мартъ, стор. 114—165²; — 1862; июнь, стор. 1—45³; октябрь, стор. 1—19⁵). — 3) „Дѣя русскія народности“. (1861; мартъ, стор. 33—80³). — 4) „Гетманство Выговскаго“. (1861; апрѣль, стор. 1—66²; — июль; стор. 67—114). — 5) „Правда Полкамъ о Руси“. (1861; октябрь, стор. 100—112). — 6) „Правда Москвитамъ о Руси“. (1861; октябрь, стор. 1—15²). — 7) „Юдеязмъ“¹). (1862; сѣчень, стор. 38—58²). — 8) „Дополненіе къ „Правдѣ Москвитамъ о Руси“. (1862; стор. 58—62²), и в.

Въ 1859—1862. р. засвітала на Украинѣ денница нового просвѣтного житя. Тогдѣ-то заводились недѣльніи школы²), а тямущіи патріоты выдавали шкѣльній книжки въ мовѣ українській для науки дѣтей. Одтакъ въ 1862. р. задумавъ Костомарѣвъ надати просвѣтѣ люду украинского прикмету науки практичної. Въ Петербургской „Основѣ“ (1862, май) написавъ онъ статью п. з. „Мысли Южнорусса: О преподаваніи на южно-русскомъ языкѣ“. Тутъ запримѣтивъ онъ, що Украинцѣ богато гарного приняли бдѣ люду, але въ замѣну дали ему лишъ мало до-

¹) Въ сѣй статьѣ выступивъ Костомарѣвъ зъ докоромъ именно противъ жидѣвской часописи „Сіонъ“, котра выдумала выразъ „украинскій сепаратизмъ“.

²) Про недѣльніи школы гляди „Исторію литер. рускон“, II, стор. 92—98.

брого. „Соловѣй бяснями не сѣтый“, каже народне при-слѣве, то-жь годѣ вже кормити людѣ повѣтками й вѣршами. Онь хотѣвъ отже, щобъ обмежитися у школѣ элементарнымъ выкладомъ такихъ наукъ, що конче суть потрібнѣй для просвѣты людови¹⁾.

Горячо привитали сю програму Украинцѣ всякого стану, ба, притакнуло їй такожъ богато Москвичѣвъ. Одаткъ посыпались складки на печатане книжокъ украинськихъ, и небавомъ збрано на сю цѣль звышь 5000 рублѣвъ. Мѣжь-тымъ написавъ Олександрѣ Кониській частину „Арихметики або Щотницѣ“, и одславъ єѣ до Костомарова, просячи єго, щобъ подавъ єѣ кому зъ тямущихъ людей до перегляду. Коли-жь Костомарѣвъ просявъ Кониського, щобъ кѣнчивъ писати Щотницю, то онъ звинявъ ся, що изъ-за вѣлякихъ праць зможе ажъ до лютого 1863. р. выстачити конецъ той книжки. Тогдѣ-то була пѣдняла ся на Украинѣ колотнеча за правопись. Кониській не знавъ, чого держатись, и за кимъ ити; проте подавъ онъ Костомарову й про се свои думки. Ажь ось 10 (22) сѣчня 1863. р. взяли Кониського та повезли до Вологды. За кѣлька днѣвъ послѣ приѣзду въ Вологду генераль-губернаторѣ Хоминьскій доручивъ Кониському листъ Костомарова, писаный ще въ Полтаву, и зъ-ѣдтамъ уже пересланный въ Вологду. Въ сѣмъ листѣ писавъ Костомарѣвъ мѣжь иншимъ ось-що: „По ширѣй правдѣ сказати, що пѣднимати речи та сварки за правопись — есть то педантетство и школярство, которе не тѣлько жадной корысти не принесе, але ще й народнѣй нашѣй справѣ у великѣй перешкодѣ стане. Нехай лучче правопись неладный буде, та литература цвистя-ме и народъ пѣдносить ся, нѣжь правопису ради важвѣйшому дѣлу стати. — Добре, що богато книжокъ Кулѣшѣвскимъ

¹⁾ *ibid.*

правописомъ надруковано и стала громада до единого прирвчати ся. Не турбуймо-жь ви, бо за те великій и тяжкій грѣхъ на себе вѣзьмемо. Нѣчого розбирати, чи бнѣ найлѣвишій, чи найпоганѣйшій; уважайте на те тѣлько, що єго принято. А щѣ про Червону Русь пишете, такъ она не єдинимъ правописомъ одрѣзнила ся одъ насъ, але й мовою. Нехай она до насъ прихилюеть ся, а не мы до неї. Саміи розумніи Русини те-жь говорять“...¹⁾

Въ листѣ-жь зъ 25. лютого писавъ Костомарѣвъ Кониському отъ-се: „Яко мога швидче пришлѣть кѣнець, бо я вже въ друкарню оддавъ „Щотницю“. А кому послати по надрукованю? Отъ, бачте, якъ бы вы були на Украинѣ, то й розпорядились бы продажею книжокъ, а теперъ до кого менѣ обернутись? — Охъ, лихо, та й годѣ! Отъ и працію, якъ знавшь, и турбуй ся, коли насъ Украинцѣвъ по Вологдамъ та по Вяткамъ розсылатимуть! Теперъ не той часъ, щобъ у зсылку грати, — треба дома сидѣти та працювати. Народня освѣта — отъ наше дѣло, отъ, чого намъ треба добивати ся! а зъ правительствомъ треба у ладу яко мога жити, памятуючи пословицю: „помовчи язычку, кашки дамъ!“ Найбѣльшь треба объ тѣмъ старати ся, щобъ правительство на нашу справу вовкомъ не поглядало, щобъ не лякало ся анѣ бунтѣвъ, анѣ якогось того сепаратизму, та не мѣшало въ нашѣй мовѣ народови науку выкладати. А то щѣ зъ того за користь, якъ насъ порозсылає, а народню мову почне нѣвечити? Вы тамъ собѣ на чужинѣ знудитесь, а на Украинѣ народна справа якъ свѣчка зтає“...²⁾ — Того-жь (1863) року выдавъ Костомарѣвъ въ Петербурзѣ „Арихметику або Щотницю“ Кониського за тѣ громадскіи грошѣ, щѣ вхъ зѣбрано для народнои освѣты.

¹⁾ „Дѣло“. 1885; число 50., статья Ол. Кониського: „Зъ моихъ споминокъ. Микола Костомарѣвъ“. — ²⁾ *ibid.*

Кониській згадує¹⁾, що зь Костомаровомъ спѣзнавъ ся особисто въ осени 1865. р., коли їхавъ черезъ Петербургъ зь Воронежа за границу. Бесѣда обохъ сихъ патріотѣвъ не сходила зь народнои освѣты и выдаваня украиньскихъ книжокъ за-для народа. Але-жь тогдѣ до-вѣдавъ ся Кониській ѡдъ Костомарова, що выдаване книжокъ для просвѣты народнои заборонено. Костомарѣвъ розповѣвъ Кониському свою бесѣду зь Валувомъ, ми-нистромъ внутрѣшнихъ справъ, котрый стоявъ на тому, „що выдаване книжокъ для народа не на часѣ“, и въ-кѣнци заборонивъ ихъ. На столѣ у Костомарова лежали списки тыхъ документѣвъ, котрыми заборонено науку на Украинѣ въ рѣднѣй мовѣ. Въ однѣмъ документѣ ми-нистеръ Валувѣвъ писавъ до министра просвѣты, що вы-даване украиньскихъ книжокъ — дѣло небезпечне, шкѣд-ливе, и т. и. Найцѣкавейшою була записка Юзефовича²⁾, де ѡнъ доводивъ, що самоствѣтности украиньскои литера-туры треба стерегтись, якъ огню, бо пѣдъ нею лежить политичный сепаратизмъ и польска интрига! Самымъ тяжкимъ бувъ документъ — приказъ министра Валувѣва про заборону книжокъ украиньскихъ. Костомарѣвъ вель-ми гнѣвавъ ся тогдѣ изъ-за Кївськихъ доносѣвъ и за-для польского повстаня, одначе ѡнъ сподѣвавъ ся, що украиньске слово заборонено не на довгїй часѣ, що пра-вительство пересвѣдчить ся, що „украиньскїй сепара-тизмъ“ така-жь сама клевета, якъ и „польска интрига“ въ дѣлѣ выдаваня украиньскихъ книжокъ и пѣднесеня украиньского письменства.

¹⁾ ibid, число 51.

²⁾ Михайло Юзефовичъ правивъ тогдѣ (за попечителя) Кї-ївскимъ учебнымъ округомъ. ђдъ него-то й ѡдъ студента Пе-трова, сына офицера жандармѣвъ, росїйске правительство довѣ-далось про „заговоръ“ товариства Кирило-Методїевского.

Мѣжь-тымъ (1862) Петербургскій университетъ замкнено зъ причины студентскихъ манифестацій проти дуже недоладныхъ правилъ въ дисциплинѣ университетскѣй. Тогдѣ Костомарѣвъ ставъ читати „публичнѣй“ лекціѣ вкупѣ зъ другими професорами и въ печати выступавъ зъ думкою „вольного университета“. Одначе тѣ лекціѣ мусѣвъ ѓнъ закѣнчити середѣ великого скандалу. За промову на однѣмъ литературнѣмъ вечерѣ урядъ выславъ въ Ветлугу професора П. Павлова. Студенты комитету, котрый управлявъ „вольнымъ университетомъ“ постановили для манифестаціѣ закрыти лекціѣ, про що заявили публицѣ на лекціи Костомарѣва. Але Костомарѣвъ сказавъ, що буде читати дальше, изъ-за чого студенты остентаціѣно оказали свое невдоволенѣ. На дальшихъ лекціяхъ проявлялись суперечки противникѣвъ и прихильникѣвъ Костомарѣва, и ѓдтакъ начальство само звелѣло професорови не читати лекціѣй. Коли-жь въ осени того року Петербургскій университетъ знову ѓдчинено, то министерство не покликало вже Костомарѣва, и зъ того часу ѓнъ зѣставъ на державнѣй службѣ тѣлько якъ членъ археографичной комисіѣ¹⁾ Въ 1863. р. Льѣвѣске „Слово“ одержало зъ Кіѣва дописъ²⁾, мабутъ-то Костомарѣвъ, лишившись катедры, заявивъ охоту, приѣхати до Львова, коли-бъ була ему дозволена доцентура исторіѣ руской на Льѣвѣскѣмъ университетѣ.

Пѣсля р. 1860. ѓдбувались чотыри разы переговоры Кіѣвского университета зъ Костомарѣвомъ ѓбъ катедрѣ, и всякій разъ начальство спиняло. Мѣжь-тымъ займавъ ся Костомарѣвъ безъ вину працями историчными та етнографичными³⁾, и найшовъ ще доволѣ часу, зладити

1) „Сѣвит“. 1881; стор. 17.

2) „Слово“. 1863; число 81.

3) Костомарѣвъ выдавъ 16 томѣвъ своихъ монографіѣй зъ ве-

деякі писаня белетристичні¹⁾. Все-жь таки велика шкода, що він не міг розвинути своєї професорської діяльності. Єму подано чинъ дійсного тайного совѣтника и назначено плату ординарного професора (3000 рублѣвъ) за працѣ въ археографичній комисіи. Та не дармувавъ Костомаровъ въ сѣй комисіи, бо одъ р. 1863. выдавъ десять томівъ „Актівъ южной и западной Россіи“.

А вже-жь піддавъ ся вінъ цензурній заборонѣ, выданій въ 1863. р. святѣйшимъ синодомъ и министерствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ противъ его замѣру, печатати шкѣльнї книжки въ мовѣ української, и одтакъ не по-пробувавъ вінъ друковати ихъ хочъ въ Галичинѣ. Того року передавъ вінъ збраний для того дѣла грошѣ (4000 рублѣвъ) Петербургскій академіи наукъ на премію за зложенє словаря мовы української²⁾.

Костомаровъ живъ въ Петербурзѣ на Василевскѣмъ Островѣ. Скромный его кабинетъ бувъ любимъ учено-литературнымъ салономъ для всѣхъ тыхъ, що займали ся исторією й етнографією. Сходины одбувались тутъ що-четверга, а опѣля вѣ второкъ кожного тыжня, и оживлялись вельми изъ за милои и веселои вдачѣ господаря. Зъ Кулѣшемъ любивъ вінъ деколи бесѣдувати мовою церковно-славянскою. Коли-жь Кулѣшь въ першѣмъ томѣ своєї „Исторіи возсоединенія Руси“ (1874) въ кѣлькохъ мѣсяцяхъ озвавъ ся докѣрливо про критичный судъ Костомарова, то знаменитый историкъ вмѣвъ

ликою перевагою по исторіи Украины, надруковавъ два томы „Русской Исторіи въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей“ и написалъ больше якъ сотню статей дробныхъ.

¹⁾ Мѣжь писанями белетристичными вызначуютъ ся: а) „Кремуйцї Кордъ“, историч. драма (1862); б) „Черниговка“, историч. повѣсть (1881) и в) „Кудесаръ“, историч. повѣсть (1832).

²⁾ Порѣви. „Исторію литер. рус.“, II., стор. 95, замѣт.

цитатомъ изъ св. письма засоромити свого перебрчи-
вого ментора. Ледви бо появилася тота книжка Кулѣ-
шева, то Костомарѳвъ прочитавъ єѳ — о чѳмъ Кулѣшъ
мабуть не знавъ. Якъ-же ѳнъ стрѣтивъ ся зъ Кулѣшемъ
въ императорскѳй публичнѳй библіотецѣ, то давнѳй прия-
телѣ „по чину книжнаго вночества“ поздоровкались сер-
дечно и поцѣлувались. Тогдѣ озвавъ ся Костомарѳвъ
до Кулѣша: „Лобзаніємъ ли, отче Пантелеймоніе, пре-
даєши сына челоуѣческаго?“¹⁾ Сими словами натякнувъ
Костомарѳвъ на тее, що вже дѳзнавъ ся про тѳ докоры
Кулѣшевѳй въ выданѳмъ томѣ „Исторіѳ возсоединенія
Русѳ“.

Пѳдъ вечерѣ житя привитало єго щастє побуту се-
мейного. Въ 1873. р. стрѣвъ ся ѳнъ несподѣвано въ Кіє-
вѣ зъ панею Кисѣль, котра дѣвчиною була заручена за
него. Се була Алина Леонтіѳвна, зъ котрою Костомарѳвъ
розлучивъ ся въ передодень свого весѣля, коли-то єго
схоплено и запроваджено въ Петропавлѳвску крѣпость.
Тогдѣ-жъ, коли они зустрѣли ся въ Кієвѣ, була Алина
уже вдовою. Зъ того часу повелася мѣжъ ними дружна
переписка, а якъ она довѣдалася, що Костомарѳвъ въ
1875. р. занедужавъ тяжко, то поѣхала до него въ Пе-
тербургѣ, и зъ того часу Алина Леонтіѳвна стала єму
не тѳлько дружиною любово, але ѳ помѳчницею въ єго
науковихъ працѣхъ²⁾.

Останнѳй роки житя Костомарѳвъ часто нездужавъ, и
що-дальше западавъ на силахъ, хочъ и не перестававъ пра-
цювати на поли науки. Въ осени 1881. р., коли ѳнъ пе-
реходивъ улицею на Василевскѳмъ Островѣ, наѣхавъ на

¹⁾ „Кієвская Старина“. 1885. XII., стор. 353.

²⁾ Алина Леонтіѳвна Костомарѳва прислала 1886. р. товари-
ству „Просвѣта“ на руки головы Омелѣяна Огоновского трохи-не
вѣѣ историчнѳй творы свого покѳйного мужа.

него тягарний вѣзъ и оглобля ранила его въ голову. Закервавлений піднявъ ся бнѣ зъ землѣ и ледви дѣйшовъ до дому. Хоча-жь бнѣ небавомъ опѣсля подужавъ, то въ 1882. р. ставъ сильно кашляти и плювати кровю. Часто жалувавъ ся бнѣ, що ослабъ его взбръ и слухъ, та що вже тратить свою память. Лѣтомъ 1883. р. живъ бнѣ на Украинѣ въ селѣ свои жовы, въ Дубѣвцяхъ, Прилуцкого повѣту, Полтавской губерніѣ. Тамъ бнѣ бѣдыхавъ свобѣдно по тяжкихъ науковыхъ працяхъ и справдѣ подужавъ чи-мало. Але-жь въ Петербурзѣ стрѣло его нове лихо. 25. сѣчня 1884. р. вертавъ ся бнѣ зъ архива „иностранныхъ дѣлъ“, задумавшись изъ-за новыхъ выслѣдѣвъ про Миниха, ажъ ось пѣдъ аркою генерального штаба зшибъ его зъ нѣгъ якійсь панскій экипажъ. Костомарѣвъ лежавъ на земли безъ памяти и бѣтакъ „городови“ пѣдоймили его и доставили въ „управленіе участка“, бѣдки бнѣ самъ вернувъ ся домѣвъ. Але-жь опѣсля не мѣгъ бнѣ подужати. Все-жь таки не кидавъ историчныхъ праць: приготавливавъ нове выданѣ славной монографіѣ „*Богданъ Хмельницкій*“, збиравъ матеріялы для нового выпуску „*Русской Исторіи въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*“, и написавъ статью про Миниха. На весну поѣхавъ бнѣ опять на Украину, але здорове его не поправилось. Коли въ осени повернувъ до Петербурга, то переглядавъ свою монографію „*Послѣдніе годы Речи-посполитой*“, писавъ біографіѣ царицѣ Анны Ивановны ѣ Елисаветы Петровны и приготавливавъ матеріялы для житєписи Ломоносова. Кажуть, що тогдѣ прилагодивъ до печатаня статью „*Семейный бытъ*“, написану давнѣйше на основѣ украиньскихъ пѣсень простонародныхъ.

Новый рѣкъ 1885. не приѣвъ пѣльги недужому Костомарову. На празникъ свѣтлого Воскресенія було ему такъ недобре, що приятелѣ втратили надѣю на его

подужань. Одначе въ пятницу свѣтлого тыжня сѣвъ писати въ останній разъ. Се була повѣсть зъ часѣвъ Бироновщины. Оиѣсля не вставъ уже зъ постели: 7. цвѣтня рано недужій сильно закашлявъ, самъ пѣдаѣсь ся й сѣвъ; жонá пѣддержувала его, — кашель змагавъ ся, — Костомарѣвъ розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ.

Костомарѣвъ вызначувавъ ся идеальною вдачою душѣ. Своѣй матери, Тетянѣ Петровнѣй, заявлявъ онъ все найбѣльшу любовь. Коли онъ освободившись зъ невольного побуту въ Саратовѣ выѣхавъ за границу, то изъ Штокгольму пѣславъ матери (30. мая 1857. р.) сердечне письмо и вѣтку фялокъ¹⁾. Тее письмо зъ вѣткою показувала Костомариха Шевченкови, коли онъ навѣстивъ сѣвъ въ Саратовѣ. Пращаючись передавъ Тарасъ матери своего приятеля стихотвѣръ п. з. „Н. И. Костомарову“.

Для своихъ приятелѣвъ бувъ Костомарѣвъ найщиршимъ побратимомъ, а по-за-якъ онъ зъ природы бувъ вельми добрячимъ, то потурявъ онъ и тымъ завистливымъ людямъ, котрымъ его литературна слава не була по-нутру. Въ кождѣй нагодѣ житя проявлявъ онъ глибоку религійность, щѣ основувалась на правдѣ евангельскѣй. Тому-то програму товариства Кирило-Методіѣвского засновавъ онъ на идеи християнства, а въ 1862. р. въ статьѣ „Християнство и крѣпацтво“ доказувавъ словами св. письма, щѣ наука Христова голосить свободу й волю и дае людекому розумови розвернутись, якъ слѣдъ²⁾. А вже-жь найбѣльше любивъ онъ Украину, котру хотѣвъ видѣти щасливою въ федеративнѣмъ сполученю зъ другими народами славянскими. Щѣбы-жь Украина доборолась до лучшей долѣ, бажавъ онъ по-

¹⁾ Въ вандрѣвцѣ своѣй по Европѣ Костомарѣвъ навѣстивъ Швецію, Нѣмечину, Францію, Италию и Австрію.

²⁾ „Основа“, 1862; червець, стор. 9—12.

дати просвѣту въ рѣднѣй мовѣ темнымъ-незрячимъ бра-тамъ и ѳдтакъ зближити ихъ до свѣчної верѣтвы земля-кѳвъ въ цѣли спѳльной працѣ патріотичной. Хоча-жь изъ-за сучасной недолѣ України захиталась иногдѣ у Ко-стомарова вѣра въ єго миссію и въ правду єго идей, то все-таки сила духа поборювала всякѣй єго сумнѣвы, и ѳнъ повертавъ назадъ до ясного погляду на просвѣтнѣй и на-ціональнѣй змаганя своєи батькѳвщины.

Духъ єго бувъ сильнѣй, але тѣло знемагало часто. Изъ-за тяжквхъ и невсыпущихъ працѣ науковихъ по-старѣвъ ся ѳнъ заздалегѳдь: коли єго ровесники були ще крѣпкими мужами, ѳнъ похиливъ ся до землѣ, мовъ-то перебувъ довгу хуртовину житя. Все-жь таки задер-жавъ трохи-не до смерти память феноменальну. ѳнъ умѣвъ цитовати не тѳлько поодинокѣй мѣсця зъ лѣтопи-сей, але й цѣлѣй акты и документи. Зъ памяти выголо-шувавъ ѳнъ довшѣй частини зъ поезій Шевченка и зъ сти-хотворѳвъ деякихъ поетѳвъ росїйськихъ, — ба, ѳнъ де-клямувавъ неразъ частини зъ поетичныхъ творѳвъ Бай-рона, Шиллера, Гетого, Мицкевича. А вже-жь найбѳль-ше подобались єму историчнѣй думы украинскѣй, и въ па-мяти своѣй задержавъ ѳнъ не тѳлько всѣ важнѣйшѣй ду-мы, але й всякѣй ихъ варіянты. ѳдтакъ любувавъ ся та-кожь въ новѣйшѣй письменнѣй литературѣ украинскѣй. Поезїѣ Шевченка були идеаломъ єго думокъ; коли-жь не стало украинского Кобзаря, то жалкувавъ ся ѳнъ зъ-першу, що годѣ дѳждатись писателя талановитого; опѳсля-жь зрадѣвъ ѳнъ, коли познакомивъ ся зъ тво-рами Нечуя-Левицкого, Старицького, Мирного...¹⁾

¹⁾ Костомарѳвъ написавъ рецензію драмы М. Старицького п. з. „Не судилось!“ („Кіев. Старина“. 1883. VII; стор. 297—300). Въ тѳмъ часѣ зладивъ ѳнъ такожь гарну статью п. з. „П. А. Ку-лишъ и єго послѣдняя литературная дѣятельность“. („Кіев. Стар.“ 1883., V; стор. 228—230.)

Похоронъ Костомарова ѡдбувъ ся дуже велично; російскій часописи прирѣвнували его зъ похорономъ Ивана Тургенева. Надъ гробомъ историка промовляли по-українськи професоръ Цвѣтковскій, студентъ Галинъ и ветеранъ-патріотъ Данило Мордовецъ, приятель покѡйника. Онъ сказавъ мѣжь иншимъ ось-що: „Прощай, друже велитний! Надъ твоєю труною вся Украина сумує... все сумує, якъ руины Троѣ, — все сумує; — твоя-жь слава сонцемъ засіяла. И не вмеръ ты, — твоя слава не вмере, не поляже,

Поки стоить Украина,
Поки шумлять вербы,
Поки рута зеленѣе,
Та цвѣте барвѣнокъ!¹⁾

Костомарѡвъ писавъ по-українськи именно въ молодыхъ своихъ лѣтахъ, поки не захопили его злиднѣ житя. Историчнѣ-жь свои творы списувавъ по-російски ачей зъ-за того, щобъ широкіи круги людей, найпаче-жь Россіяне, дѡзнались про исторію-правду, про окремѣшнѣіи прикметы народности украиньскои супроти Москвичѣвъ. По-правдѣ отже звеличивъ Галинъ покѡйного Костомарова въ имени молодежи ось-якими словами: „... Своими историчными, етнографичными и поетичными творами онъ розворушивъ у насъ, розвавъ національне зрозумѣнє, онъ давъ живе тѣло живѡй думцѣ всесвѣтного братерства, онъ високо пѡднявъ стягъ національного народолюбства и обмывъ его ѡдъ багна, котрымъ його занечистили юдинѣи руки лжепророкѡвъ и фарисеѣвъ. Онъ навчавъ любити й поважати кожду людску породу, — для кождои породы, яка-бъ малá и занедбана она не була, онъ добувавъ ся поваги и самостѡйного розвою.

¹⁾ „Дѣло“. 1885; число 48. въ статьѣ: „Памяти М. И. Костомарова“. (Листъ зъ пѡвночи.)

Шоважаючи думку про всесвітнє братерство він бажавъ сего братерства для всѣхъ національностей и муками своїми освятивъ єѣ въ серци людей. И добра частина української молодежи одкликнулася на той зазывъ свого вчителя и повернула назадъ до дому, зрозумѣвши, що въ своїй хатѣ — своя й правда и сила и воля!¹⁾

Въ мовѣ української надруковано отъ сї писани „Єремїѣ Галки“ (Миколи Костомарова):

1. „Сава Чалый“, драматичнї сцени въ 5 дѣяхъ. Харькѣвъ, 1838.

2. „Українські Баллади“ (всѣхъ 17). Харькѣвъ. 1839. (8^о, сторѣнь 43).

3. „Вѣтка“. Збѣрникъ вѣршѣвъ (всѣхъ 30). Харькѣвъ, 1840.

4. Въ українськѣмъ альманаху И. Бецкого п. з. „Молодикъ“ на рѣкѣ 1843. надруковано двѣ казки: а) Торба и б) Ловы.

5. Въ українськѣмъ новорочнику Александра Корсуна п. з. „Снѣпъ“ (Харькѣвъ, 1841) помѣщено ось-якї поетичнї твори Єремїѣ Галки: а) „Переяславська нѣчь“. Трагедїя; стор. 7—91²). — б) „Єврейскї спѣванки“; стор. 92—100³). — в) „Олень“, зъ краледворської рукописи; стор. 101—102.

6. Въ „малорусскѣмъ литературнѣмъ Сборнику“ Д. Мордовцева (Саратовѣ, 1859) напечатано а) стихотворы: „Братъ зъ сестрою“ (стор. 131—135), „Ластѣв-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ Трагедїю „Переяславська нѣчь“ передруковано изъ „Снопца“ у Львовѣ 1867. р. коштомъ рускихъ академикѣвъ.

³⁾ Ось и заголовокъ поодинокихъ „єврейськихъ спѣванокъ“: а) „Журба єврейська“ (стор. 92—93); — б) „Мѣсяць“ (93); — в) „Погибель Саннахерибова“ (94); — г) „Дика коза“ (95); [всѣ тї чотыри стихи переложено изъ спѣванокъ Байрона]; — д) „До жидѣвки“ (96—100).

ка“ (136—144), „Збѣрка“ (145—146) и „Погибель Єрусалима“ (147—149); — б) „Народныя пѣсни, собранныя въ западной части Волынской губерніи въ 1844. году“ — всѣхъ 202; стор. 179—353.

7. Въ „южно-русскомъ литературно-ученомъ вѣстнику Основа“ находятъся отъ-сѣ поетичныя творы: Изъ Антологій. а) „Еллада“ (1861; январь, стор. 93—94; — б) „Давнина“ (ibid., стор. 94); — в) „На добранѣчь“ (1861; февраль, стор. 44—48); — г) „Спѣвецъ Митуса“ (1861, мартъ, стор. 30—31²)¹); — д) „Загадка“. Изъ народнои казки. [Драматична картина] (1862; июнь, стор. 44—64²). — Прозачныя статьи: а) „Христіанство и крѣпачтво“ (1862; июнь, стор. 9—12); — б) „Судъ Чехѣвъ надъ собою“ (1862; сентябрь, стор. 25—30)²).

8. Въ иллюстрованой литературно-политично-научной часописи „Свѣтъ“ (Львѣвъ, 1882) напечатано стихъ: „Зоръ“ (стор. 220—221).

Въ останнихъ рокахъ житя хотѣвъ Костомарѣвъ зложити популярну исторію Украины. Тогдѣ (1881) писавъ онъ повѣсть „Черниговка“. Зъ-першу намагавъ онъ написати єѣ по-украиньски; опбеля-жь выдавъ єѣ по-россійски, але мовы й діяльоги Украинцѣвъ списавъ онъ въ мовѣ рѣдкій.

Въ 1875. р. выдано въ Одессѣ „Збірникъ творівъ Ієреміи Галки“ (8⁰, сторѣвъ 114+85+30+127). Тутъ надруковано: I. три драматичныя творы: а) „Сава Чалый“. Драматичныя сцены (стор. 3—114); — б) „Переяславська нѣчь“. Трагедія (стор. 1—85²); — в) „Загадка“. Зъ народнои казки (стор. 1—30³). — II. Со-

¹) Стихи „Еллада“ и „Давнина“ написавъ Костомарѣвъ въ 1842. р., а „Спѣвца Митусу“ скомпонувавъ онъ 1850. р.

²) Въ драматичной картинѣ „Загадка“ и въ статьѣ „Христіанство и крѣпачтво“ подписавъ себе Костомарѣвъ своимъ именемъ. Статью „Судъ Чехѣвъ надъ собою“ надруковано безыменно.

рокъ сѣмь дробныхъ поезій, котрї вже передше напечатано въ „Вѣтць“, „Снопъ“, въ збѣрнику Мордовцева й въ „Основѣ“ (стор. 1—127⁴). Нема тутъ тыхъ сѣмнадцять стихотворѣвъ, котрї надруковано въ збѣрнику „Украинськіи Баллады“¹).

Костомарѣвъ зъявивъ именованъ чи-малый таланъ, писати вдатнї драмы историчнї. Уже-жь его „Переяславська нѣчь“, названа трагедїєю, есть гарною картиною драматичною, зъображающею боротьбу Украины зъ Польщею про свободу й волю. Исторична подѣя ѿдбувае ся въ 1649. р. пѣдъ великдень въ городѣ Переяславѣ.

Въ началку сего твору поставлено два епиграфы; напередъ написано отъ-се: „Тако освободивъ ся народъ русьскїй зъ-подъ ига лядьскогого египетскогого“. Ѳдтакъ слѣдуютъ ось-якї слова думы народнои:

Ой, у нашѣй у славнѣй Украинѣ

Бували колись престрашнїи злигоднѣ, бездолнїи го-
[дини;

Нѣхто Украинцѣвъ не рятувавъ,

Нѣхто за ихъ Богови молитвѣ не посылавъ;

Тѣлько Богъ святыи нашихъ не забувавъ...

Отъ-же й пройшли, изѣйшли злїи незгодины:

Немае нѣкого, щобъ насъ подолѣли!

¹) Въ збѣрнику „Украинськіи Баллады“ надруковано отъ-сїе стихотворы: 1. Максимъ Перебийнѣсь (стор. 3—4). 2. Чорный кѣтъ (5—7). 3. Квѣточка. [Зъ чешьскогого.] (8—9). 4. Стежки (10—11). 5. Поцѣлунокъ (12—13). 6. Щира Правда (14—17). 7. Дѣдъ-пасѣшникъ (18—20). 8. Збѣрочка (21—22). 9. Великодна нѣчь (23—25). 10. Посланецъ (26—27). 11. Панъ Шульпѣка (28—30). 12. Спѣвецъ. [Амвросїю Могилѣ] (31—32). 13. Полтавська могила (33). 14. Отруѣ (34—36). 15. Кѣнь (37—39). 16. Ягоды. [Зъ чешьскогого.] (40—42). 17. Рожа. [Зъ чешьскогого.] (41). — „Украинськіи Баллады“ друковано етимологичною правописїю Михайла Максимовича.

Драматична дія розвиває ся в девяти сценахъ. Въ I. сценѣ являє ся Петро Корженко, Переяславецъ и одинъ „чужестранецъ“. „Чужестранецъ“ дивує ся, що Переяславцѣ тихо сидять, та нѣчого не знають, що за Днѣпромъ дѣє ся. Та-жъ все Заднѣпрове запалало, мовъ грѣмъ його вдаривъ! Въ Покутьи, на Подблю, по Волини веѣ города повыволялись: скрѣзь побили старостѣвъ, повывыхали польскихъ жовнѣрѣвъ. Вже-жъ бо Хмельницкій має велику силу и радъ бы помогти веѣмъ городамъ; але ѡнъ посилає помѡчъ тѡлько до тыхъ, котрѣ самѣ поподнимались. Ѡдтакъ ставъ „чужестранецъ“ розказувати, якъ Лисенко зъ гайдамаками освободивъ Каневъ та неприятеля зъ замку й города цѣлкомъ вышеръ.

Тогдѣ ѡповѣвъ Петро Корженко, що годѣ Переяславцямъ подниматись, бо ѡдъ козакѡвъ не дождешь ся подмоги. Ѡнъ сказавъ, що его земляки надѣялись на Лисенка, котрый будучи Переяславцемъ мѡгъ бы найскорше свою родину зъ тяжкою нужды освободити, та отъ, уже рокѡвъ зъ пять в тому, якъ ѡнъ землякѡвъ ѡдцуравъ ся. Ѡнъ-то вчинивъ проти Ляхѡвъ тревогу, але було не зъ силою; ѡнъ застрѣливъ лишъ старосту, ѡдтакъ скочивъ въ рѣку Альту и зчезъ десь безъ слѣду. Коли Петро таке говоривъ, озвавъ ся гомѡнъ дзвона. „Ну, слава Богу!“ сказавъ ѡнъ, „се, мабутъ панъ-отець Анастасій вблагавъ жидѡвъ, що дозволили служити й помолитись Богу на великдень“. Словами Петра кѡнчить ся I. сцена, котру авторъ зложивъ посея правилъ драматургѣй. Изъ неи довѣдуємо ся про ситуацію тогдѣшнихъ подѣй, котрѣ наглядно розвинулись въ драматичномъ творѣ.

Прябѣгає Опанасъ, племѣнникъ Петра (II. сцена) и ревно плаче й голосить: се бо матѣрь его повели жовнѣрѣ до старосты изъ-за того, що поважилась пекти паску. Опанасъ просить дяточка, щобъ давъ ему пораду.

Але Петро замѣчає, що помочи треба бѣдѣ Бога ждати; про-те Опанасъ не перестає побиватись за-для недолѣ матери. Аж ось входить священникъ Анастасій зъ плащаницею, а за нимъ товпить ся нарѣдъ (III. сцена). Онъ вздержує юрму людей и просить-благає, щобъ розбѣ-шлись, а то подумаютъ Ляхи, що тутъ чвару затаили, — та годѣ! нарѣдъ его не слухає. Тогдѣ крикнувъ священникъ: „Проклять той, хто зъ васъ поемѣ не слухати мого глаголу!“ Одаткъ нарѣдъ почавъ розходитись, а священникъ оповѣвъ Петрови причину сеи чвары: Жидови Оврамови заплачено за службу на суботу и недѣлю: опѣсля Анастасій дѣставъ бѣдѣ него ключѣ; — вдарили въ дзвѣнъ, избѣгъ ся людѣ. Священникъ почавъ бувъ службу, взявъ плащаницю зъ олтаря и ставъ єѣ нести. Але-жъ саме-тогдѣ закричавъ жидъ у дверѣ церкви: „За плащаницю треба особливе платити!“ — схвативъ бѣдакъ изъ рукъ священника плащаницю и давай єѣ рвати й трѣпати. Нарѣдъ не стерпѣвъ, — збивъ жида зъ нѣгъ; — бнѣ закричавъ, побѣгъ изъ церкви и прямо до старосты, жалѣтись на Переяславцѣвъ.

Ледви-жъ вымовивъ Анастасій тѣ слова, якъ ось прибѣгъ польскій офицеръ Зацвилюховскій зъ жовнѣрами, до котрыхъ такожъ жидъ Оврамъ причѣпивъ ся (IV. сцена). Офицеръ хотѣвъ Анастасія взяти въ тюрму, але „чужестранецъ“ кинувъ Оврамови грошѣ за плащаницю, почѣмъ священникъ збиравъ ся зъ народомъ вти до церкви.

Въ V. сценѣ прибѣгає Семень Герцикъ зъ товпою хлопцѣвъ. Онъ падькає-горює, що теперъ не має тутъ Лисенка; ось бо вчора бѣднявъ у него староста заручену дѣвку, Лисенкову сестру, и держить єѣ въ себе. Коли бѣдакъ хлопцѣ стали турбоватись и погуковати: „лучче смерть, нѣжъ наруга!“ то Анастасій оная бувъ противень народному бунтову и кликувъ: „Хто пѣде за Гер-

цикомъ, той буде ворогъ христіянству!“ Не стерпівъ Герцикъ такої мови, ба, вінъ підносивъ уже руку на священника. Дарма, що люде хотіли его звязати, — сего козарлюги годъ було вгамувати. А вже-жъ тямущій Анастасій вмівъ влагодити зворушену товпу; вінъ порадивъ, відправити тихенько послівъ до гетьмана Хмельницького и просити его, щобъ змилувавъ ся и приславъ Переяславцямъ свою помочь. Тодіъ заявивъ „чужестранецъ“, що панъ гетьманъ посилає Переяславцямъ поклонъ и пятьтысячъ вѣйска въ помочь. Одаткъ сказавъ вінъ, що самъ стане проводыромъ того готового вѣйска, ба, вінъ признавъ ся, що в Лисенкомъ.

Земляки не пізнали свого давного добродѣя: въ боротьбѣ зъ Ляхами втративъ вінъ праву руку й праве око, та й дѣставъ багато шрамбѣвъ на лиці. Одаткъ Переяславцѣ зворушились и поклялись, выгубити всѣхъ католикѣвъ. Але честный Анастасій не мѣгъ похвалити такого завзята; про-те говоривъ: „Богъ въ святѣмъ своѣмъ писаню каже, не дѣять лиха и ворогу лихому!... Коли вы хочете щастя и вызволеня милѣй Украинѣ, такъ дѣйте вгодне Богу, а не бѣсу!“ — Тодіъ Лисенко взявъ Анастасія за руку и обернувши его до церкви сказавъ: „Онъ, бачишь, церкѣвка твоя, панъ-отче! иди туды молити ся за насъ!“ Взавши-жъ у Герцика шаблю озвавъ ся грѣзно:

Одна душа посмѣй його послухать,
 Всю голову мечемъ сямъ потрощу!...
 Не дурно я прийшовъ васъ вызволяти,
 Не дурно шлявъ ся переодягнутий,
 Не дурно выпрохавъ въ гетьмана помочь —
 Усе-жъ для васъ, усе за васъ!... Такъ знайте-жъ,
 Що я старшій надъ вами! Смерть и лихо
 Усѣмъ Ляхамъ! И мало-мальске хто
 Изъ васъ не такъ, — усѣхъ заразъ покину!

И крикнули Переяславцѣ: „Що ты приказуєшь, мы те й зробимъ!“ — Дарма, що Анастасій моливъ, щобъ не погубляли своихъ душъ за пѣмсту, — дарма, що кликавъ: „У церкву, братцѣ!...“ до церкви пѣшовъ лишъ самъ священникъ, а весь нарѣдъ товпивъ ся въ другу сторону за Лисенкомъ.

Въ сѣмъ мѣсци поетъ помѣстивъ „хоръ усѣхъ“ та й „хоръ хлопцѣвъ и дѣвчатъ“. Тѣлько-жь, нѣгде правды дѣти, сѣ хоры зложивъ авторъ ладомъ прозаичнымъ и непотрѣбно намагавъ влагодити идилличными пѣсенками зворушене народу.

Опѣсля слѣдує прекрасна (VI. сцена), въ котрѣй Марина зустрѣчає ся зъ рѣднимъ своимъ братомъ Лисенкомъ. Марина побачивши брата-калѣку рада-бъ змыти сльозами шрамы его и ѣдтакъ сховати его, щобъ не взрѣли вороги. Але Лисенко не думає про схованє; ѣнъ каже, що прийшовъ „вызволить сестру зъ позора и цѣлый городъ зъ-пѣдъ бусурманської кормиги“. Вже-жь въ-ранцѣ будуть Переяславцѣ свободнѣй! Якъ же сказавъ Лисенко, що хоче всѣхъ ворогѣвъ въ городѣ выгубити, то Марина поблѣдла и стала труситись. И озвавъ ся Лисенко: „А-ну-тебе! Ходѣмо швидче!“ Одначе Марина не хотѣла йти зъ братомъ; она призналась, що Семена Герцика нѣколи не любила, та що любить старосту-Ляха. Ба, она заявила, що будучи вѣрною зарученою ляже зъ тымъ Ляхомъ въ однѣй могилѣ. Почувши таку смѣливу мову Лисенко хотѣвъ шаблею порубати свою рѣдну сестру; коли-жь дѣзнавъ ся, що она не боить ся смерти, сказавъ до неи: „Ну! ты Лисенкова сестра!“ Все-жь таки думавъ Лисенко, що Марина выявить свому полюбовникови замѣръ брата и вызволить его ѣдъ смерти. Але Марина впевняла Лисенка, що она не буде вызволяти Ляхѣвъ ѣдъ смерти, — що не зрадитъ святой пѣмсты своихъ братѣвъ; —

вже-жъ она руська! — она сама передасть братови свого коханка и вкупѣ зъ нимъ обнявшись крѣпко, загине подѣ братниною шаблею! И сказавъ Лисенко сестрѣ, щобъ була тутки зѣ старостою, коли смеркне ся, и коли почнуть дзвонити въ костелѣ. — „Буду“, одповѣла Марина и простилась зъ братомъ.

Пѣсля сєи сцени поєть зновъ помѣстивъ хоръ, въ котрѣмъ славить ся велика сила коханя. А вже-жъ легко замѣтити, що сямъ хоромъ сильне вражѣне трагичной подѣ чь-мало ослаблює ся.

Ось вже й смеркло ся, а Марина изъ старостою идуть вкупѣ (VII. сцена). Староста каже дѣвцѣ, що якъ бы не чорни єи очи, ѣнѣ не поплѣвѣ ся-бъ дурно сюды. Але-жъ Марина заявляє, що не вѣрять клятьбамъ старосты про любовь, и ѣдтакъ признає ся, що она є Лисенкова сестра. Опѣсля дорѣкає старостѣ, що весь Переяславъ страждає и бѣдує, мѣжь-тымъ коли ѣнѣ є старшимъ въ городѣ. Саме тогдѣ загудѣли церковнї звоны. Староста вжахнувъ ся, бо почувъ гомѣнѣ: „Смерть Ляхамъ!“ За пѣзно глядѣвѣ ѣнѣ за своєю шаблею, щобъ боронитись: Марина вкинула єѣ въ рѣку. — „Марино! що се?“ спытавъ ся наляканыи староста. — „Помєта й свобода!“ кликнула дѣвчина. Потѣмъ сказала, що сейчасъ налетять сюды козаки, Лисенко и Герцикѣ, та що они обое обнявшись вкупѣ згинуть. И озвавъ ся староста въ одчаю: „Марино, сердце! що ты робишь?“ — „Те, що робить я мушу!“ одповѣла дѣвка. „Якѣ дѣвчина руська я помогла братамъ своимъ, и Ляха старшого привела на згубу руськимъ!...“

Ажь-ось прибѣгъ Лисенко и Герцикѣ зъ козаками. (VIII. сцена). Герцикѣ кинувъ ся зъ шаблею на старосту, але ѣдступивъ побачивши, що Марина єго обѣймає. Въ розпуцѣ сердца признавъ ся ѣнѣ, що рѣшивъ ся бувъ

почати чвару для своєї любон Марини. Тогдѣ козырь-дѣвка прозвала его душею нѣкчемною, що ѓнѣ не за недолю братѡвѣ своихѣ, а за дѣвчину пѡднявѣ шаблю. Ѣдтакѣ зъявила, що его не любить, та що волишь умерти зѡ старостою.

Ледви-жь приказавѣ Лисенко хлопцямѣ, щобѣ Марину ѡдѣ старосты розлучили, прибѣгаѣ Анастасій (IX. сцена), и грозить козакамѣ гнѣвомѣ Божимѣ, тому-що они кровь лють вѣ ту нѡчь, коли Спаситель, замученый за грѣшникѡвѣ, воскресѣ и сущимѣ вѣ гробѣ дарувавѣ животь. Але годѣ було ѡдвернути Лисенка ѡдѣ пѡмсты: ѓнѣ звелѣвѣ, щобѣ козаки до пѡвночи всѣхѣ Ляхѡвѣ выгубили. Тогдѣ пѡднявѣ ся зѣ землѣ Анастасій, що стоявѣ передѣ Лисенкомѣ на-вѣ-колѣнкахѣ, и сказавѣ, що лучше зѣ гадюками, зѣ вовками жити, нѣжь зѣ такимѣ чоловѣкомѣ. Коли-жь ѡддаливѣ ся священникѣ, поглянувѣ Лисенко вѣ ту сторону, де ѡдбувалася страшна пѡмста, и пѡдѡйшовши до священника, запытавѣ его, чи простить ему Богѣ, коли ѓнѣ ворогѡвѣ пошануѣ? — „Простить, усе простить!“ ѡдповѣвѣ Анастасій. Тогдѣ крикнувѣ Лисенко до хлопцѣвѣ, щобѣ побѣгли и вгамували дальшу рѣзню. Ба, сей проводырѣ велѣвѣ пустити старосту, коли-бѣ тѡлько Герцикѣ простивѣ ему за невѣсту. Ѣдтакѣ сказавѣ Герцикѣ Маринѣ, щобѣ ишла зѣ тымѣ, кого любить. Коли-жь староста йти хотѣвѣ и до Марини руки простягѣ, то заявила она, що не хоче зѣ нимѣ жити, та що йде вѣ монастырь.

Тогдѣ домагавѣ ся староста, щобѣ Лисенко за всѣ бѣды, лиха й напасти зѣ нимѣ пощитавѣ ся. Выхопивѣ отже у козака зѣ рукѣ шаблюку и станувѣ противѣ Лисенка. По короткѡй боротьбѣ Лисенко проколовѣ старосту и кликнувѣ: „У пекло, кѣ шайтанамѣ своимѣ братьямѣ!“ И захитавѣ ся староста, потѡмѣ вхопивѣ ще разѣ

шаблю обѣма руками и кинувшись на Лисенка проколовъ его. Умираючи приказавъ Лисенку козакамъ, щобъ усѣхъ Ляхѣвъ повыпускали рано на волю, почѣмъ сказавъ: „Прощайте, братцѣ! Хай вамъ Богъ поможе! Молѣть ся всѣ за грѣшну мою душу!“

Авторъ назвавъ „Переяславську нѣчь“ трагедією. А вже-жъ можна сумнѣватись, чи сей творъ є справдѣ трагедією, написаною по вимогамъ естетика-критика, поза-якъ въ девяти сценахъ не розвине ся, якъ слѣдъ, драматична дѣя и не приготовить ся наконецна катастрофа. Се є лишъ драматична картинка, змальована рукою виправного художника, котрый для свого писаня добававъ взѣрцѣ въ стародавнихъ клясичныхъ трагедіяхъ. Тому-то его Марина не єсть украинською дѣвчиною, але Грекинею, котрой мова визначує ся великимъ патосомъ. Опроче характеры Анастасія и Герцика суть идеальнї, якї въ дѣйности ачей не проявляють ся. Природнїйшою є вдача Лисенка, хочъ и въ нѣмъ видимо иногдѣ патетичного декляматора, дарма, що его речи бдзначають ся великимъ патріотизмомъ. — Свою трагедію зложивъ Костомарѣвъ въ прегарнїй мѣвѣ, корыстующись пятистоповыми неримоваными ямбами.

Прозою-жъ написавъ ѣнъ „драматичнї сцены“, зложенї въ пяти дѣяхъ п. з. „Сава Чалый“. Они мають меншу литературну стѣйностъ, нѣжъ трагедія „Переяславська нѣчь“. Осъ и змѣсть того драматичного твору, щѣ основує ся на думѣ простонароднїй:

Въ першѣй дѣи старшина козацка выбирає Петра Чалого гетьманомъ. Коли-жъ ѣнъ змагає ся, то одинъ изъ старшины, Гнатъ Голый, говорить, щобъ избрати гетьманомъ не Петра, а сына его Саву. Одначе на его рѣчь каже старый Петро, що, хочъ сынъ его хоро-

брий, такъ норозъ его „не такій“¹⁾). Одаткъ Сава й Голый одходять, а старшина, выбравши гетьманомъ Петра, йде зъ козаками въ Терехтемировъ. Сава образивъ ся, що его не выбрали; вже-жь бо онъ козакъ не-абы-якій: хочъ и трицяти лѣтъ нема ему, а вже двѣ пѣснѣ спѣвають про него. Онъ хоче теперъ покинути товариство й блукатись по свѣту. Але друзяка его, Гнатъ Голый, дав иишу раду; се бо подбивае Саву, йти до коронного гетьмана Конецьпольского, одъ котрого й показуе Савѣ листъ. Сава довго думае, а опѣсля рѣшае ся, служити Польщи; все-жь таки гадае онъ, що зрадникомъ не буде, — що оцять достанеть ся послужити рѣднѣй Украинѣ. Мѣжъ-тымъ въ Терехтемировѣ козаки на радѣ выбираютъ гетьманомъ Петра Чалого, и одтакъ онъ каже, що поведе ихъ подѣ Чигиринъ на Ляхѣвъ. Пѣсля сего выбору Сава ще бѣльшь розжеврѣвъ ся, а коли Голый его спытавъ ся, що онъ задумавъ, то одповѣвъ: „Або до Конецьпольского, або топити ся!“ — „На-що топити ся?“ говорить до него хитрый Голый; „Конецьпольскій ще провожатого дав“, и вказуе на польского офицера Лисецького, котрый приѣхавъ гонцемъ одъ Конецьпольского.

Въ другѣй дѣи бачимо Катерину, дочку вдовы Параски Вапулихи въ Терехтемировѣ, и еи подругу Настю. Катерина зъявляє Насти, що еѣ сватае Гнатъ Голый, та що она душею й сердцемъ кохае Саву. Але-жь боячись матери згоджуе ся она стати въ парѣ зъ Голымъ, якъ верне ся онъ зъ походу. Ажь ось приходитъ до неи Сава и каже ѣй, що поде въ ляцьку землю. Катерина одповѣдае, що готова зъ нимъ йти хочъ и до Татаръ, хочъ на край свѣта. Входить мати: Катерина й Сава признають

¹⁾ Въ третѣй сценѣ на радѣ козакѣвъ въ Терехтемировѣ каже Петро Чалый, що сынъ его Сава ще молодой, та що вчивъ ся у Ляхѣвъ.

ся, що кохають одно другого. Мати выслушавши ихъ каже: „Про мене! такъ хочъ заразъ до вѣнца“. — Отъ уже вернулись козаки зъ походу, а зъ ними пришовъ и Петро Чалый. Онъ довѣдує ся, що Сава оженивъ ся зъ Катериною та й десь поѣхавъ. Опѣсля являє ся Сава въ Немировѣ у Конецьпольского. Коронный гетьманъ надѣлввъ его хуторомъ и ѳдтакъ каже: „Живи, Саво, та служи намъ! — будешъ украиньскимъ гетьманомъ!... Ты чоловікъ розумный и дотепный! Пѳдъ тобою швидче вони увоймутъся, шизматики сѣ. Тодъ, сподѣваюсь, унія вже возьме своє“. А Сава при сѣмъ словѣ тѳлько скося глянувъ на него, та промовивъ: „Унія?! — до зобачення, пане!“ — и пошовъ собѣ геть.

Але-жь Гнать Голый зарѣкъ ся пѳмстою Савѣ за те, що сей взявъ Катерину, и отъ въ Терехтимировѣ козаки зновъ збираючись у похѳдъ прохожують ся на майданѣ и розмѳвляють про-мѣжь себе (третя дѣя). Голый звѣщає, що буде велика бѣда ѳдъ одного зрадника, ѳдъ Чаленка, котрый зазнавъ ся зъ Ляхами, та зъ Конецьпольскимъ на всѣхъ козакѳвъ теперъ лихо замышляє. И показує Голый листъ Савы, котрый, мовлявъ, ось-таке пише: „Та вже менѣ не жити зъ козаками... Менѣ Конецьпольскій ѳбѣцяє гетьманство. Тодъ я тебе не забуду...“ ѳдтакъ Голый обрѣхує кругомъ Саву, а про Катерину говорить, що она вѣдьма. — Козаки хочуть убити Саву. Приходить Петро Чалый и просить ихъ, щобъ не вбивали его сына. „Поѣдемо до його“, каже гетьманъ, „ѳнъ покається, ѳнъ посоромиться батька своего рѳдного! Панове! ѳнъ таки нашъ чоловікъ!... Бачите, у мене нема нѣ роду, нѣ племени, — ѳнъ у мене одинъ однимъ, та й того хочете у мене ѳдняти!..“ По довгихъ просьбахъ козаки згоджують ся не вбивати Чаленка. Гетьманъ иде до пѳсланцѳвъ, щѳ прибули зъ Запо-

рожа, а Голый починає зновъ коверзувати и перетягає на свої бѣкъ козакѣвъ, умовляючись, щобъ у вечерѣ вхати въ Немирѣвъ и покарати Саву та Катерину.

Въ четвертѣй дѣи Конецьпольскій частує Саву виномъ и показує ему грамоту бѣдъ короля, котрый нарѣкъ Саву гетьманомъ. Конецьпольскій домагає ся, щобъ Сава заприсягъ на вѣрнѣсть службы королеви, и щобъ зъ усен силы вводивъ на Украинѣ унію. — „Нѣ, пане!“ каже Сава, „я своїй вѣрѣ не зрадникъ. ... Цуръ тому й гетьманству. Моя вѣра менѣ надъ усе дорожше!“ Тогдѣ загорѣвъ ся Конецьпольскій и вылаявъ Саву хлопомъ. Ажъ ось входить Савинъ джура, Хомка, и оповѣщає, що биля Савиногo двору блукають козаки й все вызирають зъ-за лѣсу. Надармо намовлявъ Конецьпольскій Саву, щобъ вволивъ его волю, а дасть ему войско, — Сава пошовъ до дому. Его стрѣчає Катерина вся въ сльозахъ (пята дѣя).

Приходятъ до Савы козаки, его старіи товаришѣ. Пѣсля короткой розмовы кидають ся на Саву; — вбѣгає Гнать Голый и заколює его. Одаткъ каже до Катерины: „Будемъ любити ся, — я тебе обороню!“ Катерина бѣ его кулаками; тогдѣ Голый нѣбы падає й кричить: „Охъ, вѣдьма! — не здолѣешь! пропадаю!“... Козаки заколюють Катерину; вмираючи згадує она своего сынка, котрый спочиває въ колысцѣ. Саме-тогдѣ Савинъ джура, Хомка, вхопивъ дитину и втѣкъ зъ нею, але декотрі козаки побѣгли, щобъ дѣгнати джуру. Якъ ось входить Павло Буликъ зъ козаками й зъ Лисецькимъ, та й джура вертає зъ дитиною. Лисецькій розказує, що Сава не бувъ зрадникомъ, — що дѣйствный зрадникъ є Гнать Голый. Голый бдрѣкає ся, — каже, що Лисецького не знає й вѣколи не бачивъ. Хоча-жь Лисецькій уличає его листами, то Гнать таки не хоче признати ся до вины.

Тогдѣ кидає ся Павло на него и заколює его. Мѣжь-тымъ за сценою чути несамовитый крикъ: вбѣгає Петро Чалый, — козаки потупляють очи въ землю¹⁾.

Изъ погляду на сѣ „драматичнѣй сцены“ можь дб-знатись, що въ нихъ мало акціѣ, мѣжь-тымъ коли подѣѣ зъ рѣднои исторіѣ (зъ р. 1639) розказують ся именно въ першѣй дѣи не-въ-мѣру широко. Опроче характеры Петра й Савы Чалого зъображенѣ якось неясно: Петро ворогує на свого сына, не знати чого, а Сава радъ бы и Ляхамъ вгодити и своѣй рѣдноѣ Украинѣ послужити.

А вже-жь „Загадка“²⁾ єсть драматична нѣсенѣтниця або побрехенька, хоча въ засновку єи скриває ся глубша гадка. Авторъ хотѣвъ зъобразити дурощѣ забавливого пана, котрый изъ-за нудьги бавить ся зб своими крѣпаками-слугами, Хомою й Яремою. Тѣ слуги забавляють безглуздаго пана своими вытребеньками, шутками й загадками. Ажь ось и самъ панъ загадавъ имъ отъ-яку загадку: „Що є на свѣтѣ надъ усе сытчѣшь, швидчѣшь и милѣшь?“ Коли оба тѣ хлопцѣ не зъумѣли вгадати загадки, то панъ звелѣвъ вѣсьмъ у селѣ объявити, що, хто єѣ бдгадає, зъ тов семьѣ сватати-ме за себе дѣвку. И отъ вгадала загадку дѣвка Маруся, дочка селянина Ивана Поклоненка. Она стала жоною придурковатого пана и своєю тямущою вдачою довела его до лучшого розуму.

Коли-жь Костомарѣвъ въ драматичныхъ писаняхъ проявивъ чи-малый самоцѣпный таланъ поетичный, то въ твореню лиричныхъ и епичныхъ поезій станувъ онъ низше своего учителя Амвросія Метлинського, котрому

¹⁾ Порѣви. рецензію творѣвъ Іереміѣ Галки, котру О. Кошовый помѣстивъ у Львѣвскѣй „Правдѣ“ 1876. р., стор. 105—109; 142—152.

²⁾ „Збірникъ творѣвъ Іереміѣ Галки“. Одесса, 1875; стор. 1—30³.

присвятивъ два свои стихи п. з. „Дѣдѣвщина“¹⁾ и „Спѣвецъ“²⁾. Костомарѣвъ любувавъ ся въ романтичнѣмъ напрямѣ литературнѣмъ и корыстующись людовыми переказами написавъ мѣжь иншими два гарнїи епичнїи творы: „Братъ зъ сестрою“³⁾ и „Ластѣвка“⁴⁾. По-найбѣльше зладивъ ѓнѣ поезїи лиричнїи, спѣваючи про любовь и зъображаючи маленькїи картинки природы. Пытаня суспѣльно-національнїи зачепивъ ѓнѣ лишь денекуды, идучи слѣдомъ зъ поетами-идеалистами, котрїи на недолю батькѣвщины мало звертали уваги. До патріотичныхъ стихѣвъ належать именно: „Пѣсня моя“⁵⁾, „Спѣвецъ“ и „Дѣдѣ-пасѣшникъ“⁶⁾. Въ поетичнѣмъ творѣ „Спѣвецъ“ натякнувъ авторъ про Метлинського, котрому въ злидняхъ приходило иногдѣ на думку, що рѣдна мова може якъ свѣчка сконаеть⁷⁾. Костомарѣвъ вѣривъ въ лучшу будучиѣсть батькѣвщины, и про-те озвавъ ся до рѣднои неньки:

Охъ, нене моя, ты рѣдная мати!

Чи намъ тебе, рѣдна, уже не видати?

Уставай изъ землѣ, дѣтки приглядѣти,

Вони плачуть, бють ся: вони твои дѣти!⁸⁾

Такожь въ стихотворѣ „Спѣвецъ Митуса“⁹⁾, писанѣмъ въ гексаметрахъ, поцрѣкнувъ поетъ давныхъ рус-

1) *ibid.*, стор. 30—33⁴.

2) „Украинскїи Баллады“. Харькѣвъ, 1839; стор. 31—32.

3) „Збірникъ творївъ“, стор. 80—85⁴. — 4) *ibid.*, стор. 86—96⁴. — 5) *ibid.*, стор. 1—3⁴.

6) „Украинскїи Баллады“, стор. 18—20.

7) *ibid.*, 1839; стор. 31. — Порѣвн. А. Метлинського „Думки и пѣсни та ще де-що“. Харькѣвъ, 1839; стор. 3.

8) *ibid.*, стор. 32.

9) „Основа“. 1861; мартъ, стор. 31². — Про „словутного пѣвця Митусу“ порѣвн. „Полное собранїе русскихъ лѣтописей“. С.-Пб. 1843, II, стор. 180.

кихъ князѣвъ за ихъ уеобицѣ, вложивши въ уста Митусы отъ-сѣ вѣщїи слова:

Рѣжтесь, кусайте ся, бийтесь, поцѣлѣмъ Русь посы-
[пайте,

Пийте братернюю кровь, умывайтесь слезами наро-
[ду; —

Отъ до васъ дѣбрана пѣсня! — иншой вамъ не почути!
Що васъ спиняти? що вамъ спѣвати? Шкодѣ, опѣзни-
[лись!

Помста за помсту, кара за кару, лихо за лихо!

Кончились вѣки, сповнилась чаша; грѣмъ розналивъ ся:
Судъ неминущїй, судъ невмолмый, — написана доля!
Кончились вѣки! зѣлля сухее огонь поѣдае —

Хай поѣдае! хай пропадае Русь изъ князями!

Боже прокляття чорными хмарами висеть надъ нею;
Хмары згустѣють, вѣки пролинуть, и зновъ, хочь не-
[скоро,

Знову розгонить яснее сонце туманъ вѣковѣчнїй;

Въ той часъ-годвну иншихъ пѣсень спѣвцѣ заспѣвають,
Инымъ князямъ, та не вамъ, — иншому руському
[люду!

Хоча-жь поетъ любувавъ ся у формѣ давныхъ клясичныхъ творѣвъ, то дорѣкавъ ѓнъ давнѣй „Елладѣ“, що посмертна ви память заслѣвила манюю намъ очи, та що мы (се-бѣ-то Славяне), на неѣ гляючи, не бачили самї себе¹⁾. ѓдтакъ у стиху „Давнина“ каже поетъ, що недобре на свѣтѣ було, якъ свѣтомъ безкарнї боги управляли. Та й годѣ пѣзнати правду, бо „Прометея нового немає“²⁾. А вже-жь у стихотворѣ „На добра нѣчь“ натякнувъ ѓнъ на основнї идеѣ товариства Кирило-Методїѣвского, кажучи отъ-се:

1) „Збїрникъ творївъ“, стор. 103⁴.

2) *ibid.*, стор. 104⁴.

Тільки тамъ, де Духъ Господень,
Тамъ и правда й воля.
Де любовъ Господня й вѣра,
Тамъ и щастє й доля¹⁾.

Мѣжъ переспѣвами зъ чужихъ литературъ визначає ся гарный и дуже вѣрный перекладъ балляды А. Мицкевича „Panicz i dziewczyna“ („Паничъ и дѣвчина“)²⁾. Опроче можъ тутъ еще запримѣтити, що по думцѣ Н. Петрова вѣршь Костомарова „Хмарки“ є мабуть наслѣдованємъ стиха Лермонтового, написаного п. з. „Тучки небесныя“³⁾.

Чотыри стихотворы Костомарова „Кѣнь“⁴⁾, „Спѣвець“⁵⁾, „Стежки“⁶⁾ и „Панъ Шулпѣвка“⁷⁾ переложивъ Ф. Л. Челяковскій на мову ческу и надруковавъ ихъ въ Часописи ческого Музея⁸⁾.

Въ кѣнци годить ся ще спѣмнути, що зъ-помѣжъ прозаичныхъ творѣвъ Костомарова переложено осьякѣй зъ текету російского на мову руско-украиньску:

1. „Русская Исторія въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей“. („Руска Исторія въ житєписяхъ єи головнѣйшихъ дѣятелѣвъ“. Переложивъ Олександръ Барвѣнскій. Томъ I—III. У Львовѣ. 1875.

¹⁾ *ibid.*, стор. 109⁴.

²⁾ *ibid.*, стор. 110—117⁴.

³⁾ „Очерки исторіи укр. литер.“, стор. 256.

⁴⁾ „Украиньскіи Баллады“, стор. 37—39.

⁵⁾ *ibid.*, стор. 31—32.

⁶⁾ *ibid.*, стор. 10—11.

⁷⁾ *ibid.*, стор. 28—30.

⁸⁾ Časopis českého Museum. XV. ročník. V Praze 1842.

„Z anthologie maloruské“: „Kůň“ (str. 325—326), „Pěvec“ (327—328), „Dvě stezky“ (331—332), „Pan Šulpíka“ (335—337).

1876. 1878. Накладомъ редакціи „Правды“. [Передрукъ изъ „Правды“]. Барвѣнскій переклавъ житєписи тѣлько тыхъ дѣячѣвъ, котрїи належать до исторїи руско-украиньскои).

2. „*Павель Полуботокъ*“. („Павло Полуботокъ“. Исторична розвѣдка. Переклавъ Иванъ Мандичевскій. Напечатано въ „Дѣль“ 1883. р., ч. 83—88).

3. „*Черниговка*“. Историческая повѣсть. („Чернигѣвка“. Былиця зъ другои половины XVII. вѣку. Переклавъ Иванъ Белей. Надруковано въ „Дѣль“ 1887. р., ч. 68—87).

4. „*Двѣ русскїя народности*“. („Двѣ рускїи народности“ въ „Рускѣй Библіотецѣ“ пѣдъ редакцією Олександра Барвѣнського“. Въ Тернополи. 1886; томъ II., стор. 1—50. Переложивъ *Θ. В.*)

5. „*Мысли о федеративномъ началѣ древней Руси*“. („Думки про федеративнїи засновини на стародавнѣй Русѣ“ въ „Рускѣй Библіотецѣ“; 1886; томъ II., стор. 51—92. Перекладъ *К. Не-я*).

6. „*Черты народной южно-русской истории*“. („Нарысы народнои украиньско-русскои исторїи“ въ „Рускѣй Библіотецѣ“; 1886; томъ II., стор. 93—215. Перекладъ Дрозда й Уманця.)

7. „*Богданъ Хмельницкїй*“. (Надруковано 1888. р. въ „Рускѣй Библіотецѣ“ два томы, котрїи на мову руско-украиньску переклали *Θ. В.* и *М. Уманецъ*)¹⁾.

¹⁾ Першїи томъ монографїи „Богданъ Хмельницкїй“ переложили на мову руско-украиньску *Θ. В.* и *М. Уманецъ*, а ѣдтакъ перекладъ другою тому зладивъ *М. Уманецъ*. Въ „Рускѣй Библіотецѣ“ помѣщено въ першѣмъ томѣ перекладъ шести главъ, мѣжъ-тымъ коли въ другѣмъ томѣ переведено зъ тексту росїйского на нашу мову главы VII—XIV. А вже-жь въ сѣмъ перекладѣ монографїи „Богданъ Хмельницкїй“ нема переднои статѣи: „*Козачество до Богдана Хмельницкаго и его отношенїя къ Речи Посполитой*“.

Опроче въ макароничнѣмъ рускѣмъ языкѣ напечатано ще й перекладъ историчной драмы „*Кремуцій Кордъ*“. („Галичанинъ“, литературный сборникъ, издаваемый Богданомъ А. Дѣдицкимъ. (Львовъ, 1863. Книга I, выпускъ 3. и 4., стор. 41—73).

4. Корнило Устіяновичъ¹⁾.

Корнило, найстаршій сынъ лиричного поета Никола Устіяновича, родивъ ся 1839. р. въ Волковѣ повѣту Львовскаго. Онъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ въ Дрогобычи, Стрию и въ Львовѣ; ѳдтакъ вписавъ ся въ Бернардиньску гимназію Львовску. Скѳнчивши низшу гимназію вступивъ онъ до выешон реальной школы въ сѣмъ городѣ, одначе рѳкъ оѳбѣля ставъ онъ опять ученикомъ гимназіяльнымъ. Въ пятѳй класѣ вчивъ ся въ Бучачи, ѳдтакъ перенѣсъ ся опять до Львова, та вчивъ ся въ VI. класѣ навпередъ въ Доминиканьскѳй, а потѳмъ въ Бернардиньскѳй гимназіи²⁾. Бувши ученикомъ VII. класы полюбивъ онъ рѳдну мову и спонукувавъ своихъ товаришѣвъ, говорити мѣжь собою по-руски.

Про тогдѣшний свои патріотичнѳй змаганя пише Корнило Устіяновичъ въ автобіографіи, що теплѳй историчнѳй спѣвы (за часы князѣвъ галицкихъ) польскаго поета Моргенбессера вызвали въ его души бѳльше патріотичного чутя, нѣжь Зубрицкаго „исторія“, котру онъ лишъ на силу читавъ, та що польскѳй повѣсти Чайковского (Садика-паши) якъ: „Hetman Ukrainy“ и другѳй наповнили

¹⁾ Гляди автобіографію въ творѣ „М. Ѳ. Раевскѳй и росѳйскѳй панславизмъ“. Споминки зъ пережитого и передуманого. Списавъ Корнило Н. Устіяновичъ. У Львовѣ, 1884. 8^о, сторѳнъ 86.

²⁾ Гимназіѳ тѳ звались Доминиканьскою и Бернардиньскою зъ-за того, що ихъ помѣщено въ монастырю Доминиканьскѳмъ та Бернардиньскѳмъ. Учителями тыхъ гимназіѳ були люде свѣтскѳй.

его сердце народною горделивостею и тугою за нашою славною хоть нещасною минувшостею. — Дальше згадує вінъ про теє, якъ вінъ и Адольфъ Пѣдлѣшецкій писали рускїй поезїѣ та хотѣли розбѣрѣти своихъ товаришѣвъ шкѣльныхъ до руского патріотизму. „Не повелось намъ“, пише про сю подѣю Корнило, „а свѣдкомъ професоръ Омелянъ Огоновскій, що я стрѣтивши у товаришѣвъ глумъ и рѣвнодушнѣсть написавъ „Елегїю надъ Днѣстромъ“, котру на пытанє, чи верне коли наша воля й слава, закѣнчивъ стихомъ:

И цукли струны, а зворы и боры

Озвались глухо: нѣколи, нѣколи!

И Бескидъ оббѣзавъ ся на долы*

Тымъ безнадѣйнымъ: нѣколи!¹⁾

Та не довго доводилось Корнилови будати товаришѣвъ до руского патріотизму! Пѣдъ конецъ шкѣльного року (1858) занедужавъ вінъ и поѣхавъ до батька въ Стрыйскїй горы. Въ осени-жъ того року бувъ вінъ уже въ Вѣднѣ, де вчивъ ся въ академіи штукъ. Тодѣ слухавъ такожъ въ университетѣ историчныхъ выкладѣвъ професорѣвъ Ашбаха и Єгера та й лекцій Айтельбергера про исторїю штуки.

Въ Вѣднѣ пѣзнавъ ся Устїяновичъ зъ Михайломъ Раєвскимъ, протосреємъ при амбасадѣ росїйскѣй. Щѣ

¹⁾ „М. О. Раєвскій...“, стор. 10. — К. Устїяновичъ пише въ автобіографїї, що Омелянъ Огоновскій „skonфисковавъ ту поезїю, написану замѣсть рускою задачи шкѣльной, та що перестерѣгъ его, не писати такихъ рѣчей, коли не хоче попасти у вязницю, бо замѣсть поезїѣ бувъ дуже революційный“. — Тутъ годить ся за примѣтити, що Омелянъ Огоновскій не бувъ такимъ инквизиторомъ, якимъ вінъ зъображає ся въ тѣй оповѣстѣ, по-за-якъ вінъ той поезїю молодого Корнила зовсѣмъ не сконфисковавъ и не говоривъ нѣчого про тюрму. Вінъ звернувъ лишъ авторови згаданный стишокъ и бажавъ, щобъ вінъ написавъ ишу вправу письменну.

недѣль, а бувало й що четверга, сходили ся у Раѣвского знакомї єму дѣячѣ славянскї, а зъ ними й студенти та инша молодѣжь. Въ тѣмъ часѣ перенявъ ся Корнило идеями славяно-фильскими й бажавъ вытвору одного языка для всѣхъ Славянъ; ба, бнѣ уважавъ языкъ росїйскїй своєю рѣдною мовою, думаючи, що Москалѣ й Русины суть однимъ народомъ. А по-за-якѣ Никола Устїяновичъ прихиливъ ся тогдѣ до панславизму¹⁾, то не дивота, що й сынъ єго любувавъ ся въ думкахъ Колляра й Хомякова. За-любки читавъ Корнило поезїй Пушкина й Лермонтова, та й студїювавъ историчнї творы Енцля: „Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Cosaken“ и „Geschichte von Galizien und Lodomerien“. Одначе панславистичный єго видокругъ не бувъ ще ясный, коли бнѣ писавъ до батька свого, щобъ Русины на пѣдставѣ ревндикаційного акту зажадали въ соймѣ прилученя Галичины до Угорщины²⁾. Корнило сподѣвавъ ся, що симъ способомъ зъєднать ся галицкї Русины зъ угорекими та й одержать бѣльше свободы бѣ Мадярѣвъ, нѣжь бѣ Нѣмцѣвъ. Але Адольфъ Добрянскїй перековавъ єго о великѣй небезпецѣ, яка грозила Славянамъ бѣ Мадярѣвъ и привѣвъ єго до иншого погляду политичного. Одакѣ прилицъ Корнило до А. Добрянского и переймавъ бѣ него думки руссофильскї. Все-жь таки пише бнѣ въ автобіографїи, що хочъ маячивъ тогдѣ про якусь особну славянську церковь, бувъ бнѣ ще Русиномъ, тѣлько безъ яснои идеѣ, безъ програмы и безъ надѣѣ на будущину³⁾.

Два польскї артисты-малярѣ, Гротгеръ и Грабовскїй, розказували єму въ тѣмъ часѣ про житѣ Шевченка и завели єго до Бронислава Залеского, що бувъ приятелемъ украиньского Кобзаря. Той Залескїй оповѣдавъ Устїянови-

¹⁾ „М. О. Раѣвскїй“..., стор. 9. — ²⁾ *ibid.*, стор. 13. — ³⁾ *ibid.*, стор. 15.

чеви про недолю-неволю Шевченка, взъ-за чого молодой фантасть догадувавъ ся, що Русинамъ не сподѣватись раю одъ Россіѣ; ба, ѓнъ прийшовъ на сю думку, що Россія ѓддячуе намъ такъ-само за наше добрѣ, котре мы їй ѓддали, якъ ѓддячила намъ Польша. Такъ отже остудились горячій мрѣвъ молодого панслависта и про-те перестававъ ѓнъ ходити до Раевского, не бувавъ уже на зборахъ славянськихъ товариствъ, не навѣщавъ и академіѣ, та пошавъ ся въ тяжку задуму, видячи, що майномъ рѣдного его народу богатились Поляки, Москалѣ, Мадыры й Румуны.

Бажаючи вѣрно служити своему народови Устѣяновичъ вернувъ ся 1863. р. зъ Вѣдня до Львова. Тутъ зустрѣнувъ ся ѓнъ зѣ своими товаришами шкѣльними, зъ Остапомъ Левицкимъ, Федоромъ Заревичемъ и Ксенофонтомъ Климовичемъ, говоривъ зъ ними много, одначе не мѣгъ ще порозумѣтись зъ ними про пытанє украинофильске. Зѣ Львова поѣхавъ ѓнъ въ горы Стрыйскій, а въ осени бувъ уже въ Коломыи, де черезъ два роки малювавъ церковь городску. Хочъ ѓнъ тогдѣ ще деклямувавъ поезіѣ Хомякова, хочъ ще признававъ ся до идеѣ „руссизму“, однако чувъ уже въ серцю, що й мы Русины не послѣдній въ славянщинѣ, и про-те позбувавъ ся ѓнъ що-разъ бѣльше думокъ панславистичныхъ.

Тогдѣ ставъ Устѣяновичъ друковати въ Коломыи свои поезіѣ въ такѣмъ языцѣ, въ якѣмъ Богданъ Дѣдицкій написавъ свою поему „Буй-Туръ Всеволодъ“. Въ тыхъ поезіяхъ высказавъ ѓнъ свѣй жаль изъ-за того, що Москва давить Украинну, котра дала їй силу й нынѣшне значенє въ Европѣ. Тогдѣ-то хотѣвъ ѓнъ языкомъ Дѣдицкого писати трагедію „Ярополкъ“, хочъ батько радивъ ему, писати по-россійски¹⁾. А вже-жъ печатаня тыхъ пое-

¹⁾ *ibid.*, стор. 22.

зій не доведено до кінця, по-за-якь авторови не вподобалась макаронична мова того писаня, коли познакомивсь ся зь оповѣданями Марка Вовчка.

Підъ конець р. 1867. поѣхавъ Корнило до Холму зь братомъ Теодосіємъ, котрый ставъ учитись въ тамошній гимназій. Въ тѣмъ городѣ малювавъ Устїяновичъ церкви и придививъ ся добре моральній руинѣ тамошнихъ перевертнѣвъ-Галичанъ. Уже тогдѣ дѣзнавъ ся ѓнъ, що Москалѣ гордують его земляками, про-те писавъ ѓнъ зь Холму своему батькови, щобъ Русины не надѣялись нѣ на чію помѡчь, а старались розвивати свою силу.

Зь Холму поѣхавъ Устїяновичъ до Варшавы, а зь ѓдтамъ до Петербурга. Въ столиці царства дѣзнавъ ѓнъ велику рѣзницю мѣжь етнографичными прикметами Москалѣвъ и Русинѡвъ-Украинцѣвъ. ѓнъ затуживъ за рѣдною землею, котрой не бачивъ пѡвъ-року; покянувъ корыстнїй работы, покянувъ надѣю на славу, котру ему деякї тямущї люде ворожили за-для композиційного таланту въ штуцѣ малярскѡй, и поѣхавъ, не вступаючи нѣгде по дорожѣ, до дому свого батька въ горы Карпатскїй.

Лѣтомъ читавъ ѓнъ тутка Шекспира, а коли приѣхавъ до Львова, то полюбивъ цѣлымъ серцемъ поезїй Шевченка, Кулїшеву „Чорну Раду“ и повѣсти Нечуя. Коли-жъ дѣзнавъ красу рѣднои мовы въ творахъ тыхъ письменникѡвъ, то ставъ соромитись, прочитавши надруковану частину своихъ поезїй въ Коломыи, и про-те написавъ сейчасъ Михайлови Бѣлоусови, щобъ дальшїй друкъ застановивъ и щобъ попаливъ все тее, що вже було напечатано.

Хоча-жъ Корнило позбувъ ся мрѣй росїйского панславизму, то все-таки не ставъ ще рускимъ народов-

цемъ и належавъ неначе до обохъ сторонництвъ, се-бѣ-то до „святоюрцѣвъ“ и до Украиннофилѣвъ. Коли-жъ въ грудню 1868. р. засновано товариство „Просвѣта“, и коли ѓнъ пѣзнавъ патріотичнїй змаганя членѣвъ сего товариства, то прозрѣвъ ѓнъ уже справдѣ, луда спала ему зъ очей, и ѓнъ ставъ щиримъ народовцемъ.

Въ 1872. р. поѣхавъ ѓнъ зимою до Кїева и живѣвъ въ Печерскѣй Лаврѣ пять тыжнївъ, рысуючи изъ старыхъ памятникѣвъ и малюючи для друкарнї Лавры образъ Воскресеня. Вечерами-жъ выѣзжавъ ѓнъ въ мѣсто, заходявъ до патріотѣвъ-Украинцѣвъ и бувъ свѣдкомъ ихъ тихихъ праць народныхъ. Устїяновичъ згадує¹⁾, що они редагували тогдѣ украинскїй словарь и що оживляли заморену душу музыкаю матерньои мовы, зъ котрою передъ Божимъ свѣтомъ и людьми приневоленї були ховатись.

Пѣзнавши матѣрь рускихъ городѣвъ Устїяновичъ вертавъ ся домѣвъ, хоча черцѣ Николаѣвского монастыря бажали поставити его директоромъ своєї школы рысовальнои. ѓнъ выѣхавъ, дослѣдивши, що Кїївъ тѣлько на око бѣльше змосковщениый, чимъ Львѣвъ спольщениый. ѓнъ дѣзнавъ ся, що „хочь Украина спить, то спить тѣлько неначе та добре зѣрана и озиминою засѣяна нива пѣдъ снѣгами марта, выжидаяочи первого житєдайного поцѣлунку сонця близькои весны“.

Вернувшись до Львова агїтувавъ Корнило за згодою „межи сторонництвомъ руссофильскихъ централиствѣвъ а рускихъ федералиствѣвъ“, хочъ сердивъ ся чимало зъ-за того, що „Русская Рада“ кинула анатему на народовцѣвъ²⁾, и охоловъ ажъ въ тѣмъ часѣ, коли пѣ-

¹⁾ „М. ѐ. Раевскїй и росейскїй панславизмъ“..., стор. 47.

²⁾ „Русская Рада“ заборонила голосу Омелянови Огоновскому, коли ѓнъ на загальнѣмъ зборѣ сего политичного товари-

знавъ ся зъ великимъ патриотомъ, Степаномъ Качалою, котрый вчявъ его, пѣзнавати деякі похыбки народовцѣвъ та й бути справедливимъ супроти святоюрцѣвъ и фракціѣ руссофильскоя. Пѣзнѣйше говоривъ ему Володиславъ Федоровичъ¹⁾, що Русинамъ хибує тѣлько доброго полтика, котрого-бъ всѣ слухали, а котрый оперувавъ бы партіями, разъ сею, а разъ тою, якъ коли треба.

Небавомъ опѣсля выбравъ ся Корнило зб Львова до Володислава Федоровича. Живучи въ Окнѣ²⁾, маєтности сего пана, пѣзнавъ ся ѓнъ зъ Володимиромъ Ганкевичемъ, и ѓдтакъ сей молодой докторъ правъ спонукавъ его, переробити трагедію „Ярополкъ“. Тогдѣ читавъ Устѣяновичъ творѣ Бокля п. з. „Исторія цивилизаціѣ въ Англії“ и пѣзнавъ ся такожъ зъ Остапомъ Терлецкимъ, що ставъ пѣзнѣйше соціологомъ. Терлецкій радивъ Устѣяновичеви, щобы „плюнуувъ“ на весь князѣвскій періодъ нашихъ дѣй, по-за-якъ князѣ своими усобицями привели Русь до упадку. Одначе Корнило не хотѣвъ нынѣшньою Руси ѓдѣрвати ѓдъ кореня и посадити єѣ на битѣмъ шляху, боячись, щобъ не запропастилась „пѣдъ ногами народѣвъ“.

Опѣсля (1873) бувъ ѓнъ на всесвѣтнѣй выставѣ въ Вѣдни. Тамъ пѣзнавъ ся ѓнъ мѣжъ иншими зъ маркизомъ Бакегемомъ, котрый тогдѣ бувъ першимъ секретаромъ Штремайра, министра просвѣты³⁾. Бакегемъ сприявъ Русинамъ и вневнявъ Корнила, що нѣ министерство, ства (7. вересня 1871. р.) ставъ промовляти за домовымъ миромъ мѣжъ Русинами. „Русская Рада“ кинула тогдѣ анатему на всѣхъ передовыхъ Русинѣвъ-народовцѣвъ.

¹⁾ Про Володислава Федоровича гляди „Исторію литер. руск.“ гляди II, стор. 84—87.

²⁾ Окно — село повѣту Скалатского.

³⁾ Маркизь Оливієръ Бакегемъ єсть теперъ австрійскимъ министромъ торговлѣ.

нѣ Нѣмцѣ нѣчого добраго для Русинѣвъ учинити не зможуть, поки они не будутъ тымъ, чимъ бути повиннй, — Русинами. Повернувши въ Галичину Устіяновичъ живѣ опять въ Окинѣ, ѳдки поѣхавъ въ Сучаву, а зѣ-ѳдтамъ въ Яссы.

Въ Яссахъ пѣзнавъ ѳнѣ князя Каятакуцена, колишняго претендента зѣ россійской руки на тронъ Молдавы пѣсля упадку Кузы, и довѣдавъ ея ѳдѣ него про деякѣ важнѣй политичнѣй дѣла въ Молдавѣ. А вже-жѣ ваймилѣйше жилось Корнилови на Буковинѣ. Тамъ сидѣвъ ѳнѣ то въ Сучавѣ у батька, то въ Радѣвцяхъ у брата, то въ Серетѣ у шурина, малюючи портреты и пишуци першу й другу частину своихъ поезій. Опроче ѣздивъ ѳнѣ трѣма опадами на Угорщину и познакомивъ ея тамъ зѣ декотрыма передовыми Русинами. Мѣжь-тымъ малювавъ ѳнѣ церкви по деякихъ селахъ и мѣсточкахъ въ Галичинѣ¹⁾. Всюды намагавъ ѳнѣ побудити рускихъ священникѣвъ до любви батькѣвщины, всюды бувъ ѳнѣ речникомъ высокихъ идей Тарасовыхъ, одначе горячѣй слова молодого поэта-артиста мало-кого загрѣвали до энтузіязму за идею самостѣйности нашої народности. Тому-то трѣхи-не понавъ ѳнѣ въ апатію, видячи, що слова правды не можуть зворушити сердце землякѣвъ до саможертвы въ справахъ народныхъ. Ажѣ ось товаришѣ покликали Устіяновича до Львова (1881), щобѣ обѣймивъ редакцію гумористичной часописи „Зеркало“. Сю часопись выдававъ ѳнѣ въ 1882. и 1883. р. и вмѣвъ поставити ѳѣ помѣжь наилучшими гумористичными письменами славянськими, прикрашуючи ѳѣ гарными своими рисун-

¹⁾ Корнило Устіяновичъ малювавъ церкви въ Славску, Волосянцѣ, Козьовѣй, Тухольцѣ, Шудьганѣвцѣ, Опѣрци, Бѣльчи, Островѣ (пѣдѣ Тернополемъ), въ Угрии, Тишкѣвцяхъ, Медынѣ, Полѣвцяхъ и въ Красноѣльцяхъ.

ками и користуючись помочію самыхъ лучшихъ писателѣвъ галицкихъ¹⁾.

Въ 1883. р. ѡдбулось у Львовѣ 17. (29.) вересня народне вѣче Русинѡвъ. На тѡмъ-то зборѣ мотивувавъ Устіяновичъ резолюцію о шкѡльныхъ справахъ краю. Грѣмкимъ голосомъ критикувавъ ѡнъ непрактичну систему науки въ школахъ народныхъ и такожъ польонизаційну систему верховной управы шкѡльной въ Галичинѣ. Именно выступивъ ѡнъ противъ самоволь дѣякихъ инспекторѡвъ и учителѣвъ и ѡдтакъ порываючи присутныхъ до энтузіязму кликнувъ ѡнъ смѣливо: „Вонъ зъ политичною и религіійною пропагандою изъ школы! — школа святины науки!“ Въ кѡнци звернувъ ся бесѣдникъ до Русинѡвъ самыхъ и жалкуючись на ихъ байдужнѡсть сказавъ: „Рагуймо я любѣмъ нашѣ школы, бо выбе остатня година и для той одинокой гимназіѣ руской, — выбе остатня година для выкладѡвъ рускихъ на университетѣ руской землѣ, — выбе остатня година, и грѣмъ посмертний заголосить по народности, котра втратила свѡй языкъ — свою душу“... И загремѣло громомъ въ цѣлѡмъ вѣчу та понеслись слова: „Нѣ, не умремо, не дамо ся! Русь жиє и жити буде!“... ідтакъ сказавъ Устіяновичъ ще кѡлька теплыхъ слѡвъ, взываючи притомныхъ, щобъ засновували читальнѣ и вписувались въ члены товари-

¹⁾ Корнило Устіяновичъ выдававъ „Зеркало“ въ 1882. р. и ѡдтакъ въ 1883. р. до 1. червня. іпѡсля звалась сея гумористична часопись „Новымъ Зеркаломъ“. Редакцією „Нового Зеркала“ займавъ ся Устіяновичъ до 15. (27.) вересня 1883. р.; ѡпѡсля ѡдповѣдавъ за редакцію Василь Нагѡрный до 1. (13.) мая 1884; ѡдлакъ на мѣсѣ Нагѡрного вступивъ д-ръ Кость Левицкій. Въ 1885. р. выдававъ „Нове Зеркало“ Евгеній Олесницкій, котрый ѡдповѣдавъ за редакцію такожъ въ 1886. р., коли-то сю часопись опять названо „Зеркаломъ“. Цѣнна сея гумористична газета перестала виходити въ жовтнѣ р. 1886.

ства „Просвѣта“, та й ѓдчитавъ резолюцію, котру збрѣвъ принявъ одногосно¹⁾).

Побѣчь патріотичныхъ праць въ хосенъ Руси-Украины займавъ ся Устіяновичъ не тѣлько писанемъ стихотворѣвъ, але й малюванемъ деякихъ историчныхъ образѣвъ. Щобы-жь бѣльше вправитись въ малярствѣ, поѣхавъ ѓнъ въ кѣнци р. 1886. до Вѣдня, и вчивъ ся тамъ онятно въ академіи штукъ, вдоволяючись иногдѣ кусникомъ сухого хлѣба, по-за-якъ не мѣгъ одержати нѣ пѣдмоги зъ фондѣвъ кравныхъ, нѣ помочи ѓдъ якого-то мецената. По чотыромѣсячныхъ студіяхъ намалювавъ ѓнъ величный образъ Мо й се я, и сямъ своимъ творомъ зѣднавъ собѣ славу не тѣлько мѣжь земляками, але й въ чужинѣ²⁾).

Хоча-жь Устіяновичъ бачивъ чи-мало свѣта, хоча придаввивъ ся въ Петербурзѣ и Вѣдни знаменитымъ творамаъ штуки малярской, то все-таки не бувъ ѓнъ ще тамъ, де художники довершають своихъ студій, — не бувъ въ Италіи. Та не такъ-то легко було поѣхати туды артистови, щѣ бувъ „безеревренникомъ“! Ажь ось дѣзнавъ ся ѓнъ, щѣ зъ-помѣжь руского духовенства выбирае ся де хто на ювильейне торжество Папы Льва XIII. Корыстуючись деякими пѣльгами въ зборовѣи вандрѣвцѣ выѣхавъ Устіяновичъ 6. цвѣтня 1888. р. до Италіѣ, щобы познакомитись зъ клясичными творами художникѣвъ все-свѣтньои славы. Бувъ ѓдтакъ въ Римѣ и ѓдвѣдавъ ще

¹⁾ „Бесѣда Корнила Устіяновича, выголошена на другѣмъ народнѣмъ вѣчу Русинѣвъ дня 17. (29.) червня 1833. р. для умо-тивованя другои резолюціи о школныхъ справахъ краю“. („Дѣло“, 1833., число 71.) Порѣвн. статью п. з. „Народне вѣче Русинѣвъ зъ дня 17. (29.) червня 1833“. (ibid., число 69.)

²⁾ Добру оцѣнку „Мойсея“ написавъ Володимиръ Коцовскій въ „Зорѣ“, 1888., число 1., стор. 17--18. Порѣвн. „Дѣло“, 1887., число 140.

виші города клясичной землѣ. Згадки изъ своєї вандрѣвки списавъ ѓнъ именно въ статьѣ „Въ Римѣ и въ Неаполи“. („Дѣло“, 1888., число 108 111. 115.)

Въ-кѣнци годить ся ще сиѣмнута, що Корнило Устїяновичъ вызначуе ся гарными прикметами душѣ, та що въ громадѣ русскихъ народовцѣвъ уважав ся сердечнымъ товаришемъ. А знаютъ его не тѣлько люде письменнїи, але й неграмотнїи хлѣборобы, добаваючїи въ нѣмъ тямущого своего брата. Особливо-жь на вечерницяхъ музыкально-деклямаційныхъ придбавъ ѓнъ собѣ вже неразъ грѣмкихъ оплескѣвъ, по-за-якъ естъ однимъ зъ наилучшихъ декляматорѣвъ.

Корнило Устїяновичъ почавъ литературну свою дѣяльнѣсть въ 1867. р., написавши стишокъ панегиричный въ честь Михайла Куземского п. з. „Кормчїи“¹⁾. Въ сѣмъ стишку звеличивъ ѓнъ патріота Куземского ось-якимъ словомъ:

— При кермѣ нашей волѣ
Кормчїи Михайль стоить,
Избавить насъ отъ недолѣ, —
Грозной бури ворожитъ!²⁾

Небавомъ опѣсля зладивъ ѓнъ стихъ п. з. „Измѣнникамъ отчины“³⁾. Тымъ „измѣнникамъ“ дорѣкавъ ѓнъ, що они „згордили русскимъ хлѣбомъ и за безцвѣтны мечты поїшли служити злымъ сусѣдамъ на скорбь своєї отчины“. Тогдѣ-то Корнило не позбувъ ся ще думокъ руссофильскихъ и называвъ „измѣнниками“

¹⁾ Михайло Куземскїи бувъ тогдѣ пралатомъ-крилошаниномъ митрополичою коненсторїѣ у Львовѣ и предсѣдателемъ управляющого Совѣта Дому Народного.

²⁾ „Галичанинъ“. Науково-белетристичная прилога до „Слова“. 1867. I. рочникъ ; число 4.

³⁾ *ibid.*, число 7.

мабуть Украиннофилѡвъ! А вже-жъ кѡлька лѣтъ опбеля ставъ ѡнъ самъ Украиннофилѡмъ, коли переконавъ ся, що Русины-народовцѣ въ патріотизмѣ приносять батькѡвщинѣ саможертву. Въ 1872. р. помѣстивъ ѡнъ у Львѡвскѡй „Правдѣ“ свѡй вѣршь п. з. „Наша церковь“ (V, стор. 12—13), що єго зложивъ ачей зъ поглядомъ на стихотвѡръ Шевченка „Могила Богданова“, де Кобзарь згадує про „церкву-домовину“¹⁾. Въ тѡмъ (пятѡмъ) рочнику „Правды“ надруковано ще три стихи Устїяновича: „Галичъ“ (стор. 59—62), „Падъ Дунайомъ“ (147—148) и „Думку“ (148). Особливо вдатнымъ уважає ся стихъ „Галичъ“, въ котрѡмъ авторъ звернувъ ся до землякѡвъ ось-якою апострофою:

Прокиньте ся!

Въ останній разъ

Зоря займається для насъ

И будить всѣхъ, и до житя

И працѣ и борбы насъ кличе

Въ останній разъ!

Дивѣть: усѣ народы братнї

Купають въ потѣ зною лиця

И плодомъ працѣ благодатнымъ

Вже крешуть жизнь собѣ нову,

И быстрою, безпечною ходою

Спѣшать на волю золоту; —

А тѡльки вы однї, однї

На сквернѡй постели рабства

Качаетесь лѣнивї въ снѣ, —

И кленете пророкови,

Що васъ збудивъ до жертвъ и до житя...

Въ 1873. р. явивъ ся въ „Правдѣ“ гарный епичный стихотвѡръ „Вадимъ“ (стор. 606—612), а въ 1874. р. помѣщено

¹⁾ „Кобзарь“. У Празі, 1876; II., стор. 262—263.

въ сѣй часописи стихи „Веснянка“ (369—370) и „На зоряхъ“ (489—491). Ёдтакъ въ 1875. р. надруковано епичнѣй поезіѣ п. з. „Письма К. Н. Устиѣновича“. Часть I. Поеми историчнѣ. Накладомъ Владислава Федоровича. У Львовѣ. (16^о, сторѣнъ 376). Въ сѣмъ выданю помѣстивъ авторъ навпередъ письмо свое до Владислава Федоровича, присвячуячи ему свои епичнѣй творы; потѣмъ слѣдуе „Вступъ“ (стор. 3—18), писанный вѣршами, а ёдтакъ напечатано тутка двѣ поемы „Вадимъ“ (19—33)¹⁾ и „Искоростень“ (35—368). Поемы сѣй кѣнчатъ ся „Прощою“, въ котрѣй авторъ заявивъ исповѣдь свои вѣры.

Въ тѣмъ „письмѣ“ до Федоровича высказавъ Устиѣновичъ провѣдну думку обохъ сихъ поетичныхъ творѣвъ ось-якими словами: „Въ сихъ думахъ старавъ ся я познакомити краянъ нашихъ зъ мрачною стариною, выяснити вѣру предкѣвъ нашихъ и въ историчнѣй правдѣ показати минувшѣй, загибшѣй часы (стор. 1).

Поетичный твѣръ „Вадимъ“ е справдѣ думою историчною, въ котрѣй вдатно зъображае ся змагане славного проводыря народу противъ Рюрика, першого князя Руси, и ёдтакъ нещасна ёго боротьба про свободу й волю. Меншу стѣйнѣсть литературну мае исторична поема „Искоростень“, котра обѣймае XXIV пѣсень.

Поема „Искоростень“ переносить нашу думку въ мрачну старину и розвивае передъ нашою душею неначе панораму гарныхъ образѣвъ зъ давной бувальщины, коли-то въ народнѣй фантазіи вся природа була оживлена богами, коли рѣки говорили, а дерева въ недоли людскѣй тужили та въ смутку ажъ до землѣ хилились.

¹⁾ Поему „Вадимъ“ помѣщено вже передше въ „Правдѣ“ (1873), тутки-жъ змѣнено текстъ въ кѣлькохъ мѣсяцяхъ, а денежуды переставлено лишъ поодинокѣй слова.

Особливо гарні суть ті мѣсяця въ сѣй поемѣ, де авторъ пише объективно. Сюды належать ось-ті пѣснѣ: 1) „Крѣвава нѣчь“ (стор. 112—118); — 2) „Смерть Игоря“ (127—135); — 3) „Торжество“ (136—148); — 4) „Ягода“ (166—182). Авторъ заявивъ велику вправу въ описѣ грозы природной и въ мальованю такихъ картинъ, въ котрыхъ змагає ся пристрасть людска, хоча й идиличнѣи сцени зъумѣвъ ѓнъ досыть добре зъобразити. Але де лишъ авторъ высказує философичнѣи рефлексіѣ, або субъективнѣи думки, тамъ можна сейчасъ замѣтити слабшу сторону єго стихотвору. Тому-то въ пѣсни XIII. анострофа „до вселенной“ (стор. 184—186) є непотрѣбнымъ эпизодомъ въ поемѣ, и не-одному христіанинови могла-бъ она вже зъ-за того неподобатись, що авторъ поставляє Христа-Бога въ небѣ побѣчь Зороастра и Будги. Тымъ-менше можь похвалити гадки высказанѣи въ „Прощи“ (стор. 369—376), де Бога нашого зове поєть „всєдержителемъ голымъ безъ силы и безъ волѣ“, и де ѓнъ высказує идеаль свого Бога. ѐдтакъ про космогоничнѣи й митичнѣи казки въ сѣй поемѣ годить ся примѣтити, що въ нихъ добачаємо чи-малу красу поєтичну. Тѣлько-жъ не можь сєго похвалити, що авторъ безъ перестанку повертає въ ту мрачну старину. Се бо не вдоволивъ ся ѓнъ тымъ, що въ пѣсни II. (стор. 51—65) выложивъ майже въ системѣ руску митологію, — ѓнъ подає ще поглядъ на поганьску вѣру нашихъ предкѣвъ у „Вєтупѣ“, а ѓдтакъ въ пятохъ ѓддѣльныхъ мѣсяцяхъ (порѣвн. пѣснѣ: „Искоростень“, стор. 77—90; „Розбоѣ“, стор. 101—111; „Вѣщованє“, стор. 183—199; „Бойславъ“, стор. 214—233; „Коляда“, стор. 258—272). Въ сѣй останнѣи пѣсни поєторяє авторъ онятъ тєє, що бувъ высказавъ въ поєреднихъ пѣсняхъ, именно-жъ у „Вєтупѣ“.

А вже-жъ, нїгде правды дѣти, въ творѣ епічнѣмъ годѣ списувати просторї казки митичнї. Митологію пишуть прозою, а не вѣршами, а бѣтакъ якомь недоладно дочитувати замѣтки, щѣ поясняють текстъ твору поетичного. Опроче Устіяновичъ корыстувавъ ся митологічними писаннями такихъ авторѣвъ, котрыхъ не можъ назвати критичними.

Изъ казокъ митичныхъ утворивъ поетъ такожь довшї епізоды, котрї вважають ся справдѣ идіялами. (Порѣвн. пѣсеню XVIII п. з. „Коляда“). Правда, що тї епізоды бѣдкрывають свѣтъ тайный и чудовый, але всякій тямущїй критикъ схоче признати, що такими епізодами єднѣсть дѣѣ чи-мало розрыває ся. Замѣтивъ ачей и самъ авторъ, що въ поемѣ єго нема тои єдности, и про-те не вызначивъ бѣнъ своего поетичного твору именовъ богатыря Бойслава, або княгинѣ Ольги, але давъ єму заголовокъ „Искоростень“, мабуть-то-бѣ головна дѣѣя бѣдбувалася въ тѣмъ городѣ землѣ деревлянської¹⁾.

Въ 1876. р. надруковавъ Устіяновичъ другу часть своихъ поезїй накладомъ д-ра Корнила Сушкевича. Въ єѣй части помѣстивъ бѣнъ думу п. з. „Святославъ Хоробрый“ и трагедїю въ пяти дѣѣйствахъ п. з. „Олегъ Святославичъ Овруцькій“ (16^о, сторѣнъ 26 + 163). Въ роцѣ-жъ 1877. выдавъ бѣнъ третю часть стихотворѣвъ, се-бѣ-то трагедїю въ шести дѣѣйствахъ п. з. „Ярополкъ I. Святославичъ, великій князь Кївський“ (16^о, сторѣнъ 182). Такъ отже въ Корнилѣ Устіяновичу пѣзнали земляки драматурга, котрый идучи слѣдомъ за „королевскими драмами“ Шекспира намагавъ звеличити историчну бѣвальщину періоду князѣвского въ давнѣй Русї. Єго намѣромъ було написати кѣлька серїѣ драмъ исто-

¹⁾ Рецензію поемы „Искоростень“ написавъ Омелянъ Оголовскїй. Порѣвн. „Правду“, рочникъ XI. 1876; стор. 185—190.

ричнихъ; по-переду же хотѣвъ зладити тетралогію п. з. „Олегъ“, „Ярополкъ“, „Володимиръ І.“ и „Святополкъ Окаянный“. Поки-що выдавъ ѓвъ лишъ „Олега“ и „Ярополка“ и мабуть уже не довершить своего первѣтного пляну, по-за-якъ въ найновѣйшихъ часахъ драматургія въ загалѣ ѓдвертае ся ѓдъ „мрачной старины“ и зъявляє напрямъ бѣльше реальный.

Въ тыхъ двохъ трагедіяхъ придержуе ся авторъ Несторовои лѣтописи, и ѓдтакъ статья его богатырѣвъ змалювана по-найбѣльше зъ вѣрностію историчною. Такъ въ трагедіи „Олегъ Святославичъ Овруцькій“ зъображае ѓвъ долю сего князя, щѣ на ловахъ вбывши Люта, сына Свенельда, павъ жертвою пѣметы старого сего воеводы. Свенельдъ бо пѣдмовивъ Ярополка, великого князя Кіѣвского, щобы пѣшовъ на брата своего й принявъ волость его. И послухавъ Ярополкъ своего воеводы та въ боротьбѣ подолѣвъ Олега. ѓдтакъ сей князь утѣкаючи зъ поля битвы въ городъ Овручь попавъ ся на гребли въ натовпъ своихъ дружинникѣвъ та поваливъ ся зъ мосту въ дебру, въ котрѣй погибъ бувши притовченимъ кѣньми й людьми.

Хоча-жь подѣя трагедіѣ справдѣ исторична, то авторъ прикрасивъ Олега прикметами володаря нашихъ часѣвъ и поставивъ его тиномъ тямущого й справедливого князя, котрый говорить такіи речи, якіи мѣгъ бы теперь выголосити князь въ державѣ конституційной. Осъ и важнѣйшіи зразки его фразеологіѣ: „Моя котвѣ народъ!“ (стор. 60). „Для мира, гаразду и славы | моихъ народѣвъ, посвячу | жите мое; любвою, правомъ | мѣи княжій путь я назначу“ (111—112). — Мѣжь дѣвными особами сеи драмы крѣмъ Свенельда, воеводы Кіѣвского, визначуе ся ще Рута, жонѣ вбитого Люта, и Претичъ, воевода Сѣверскій, батько Руты. Гарно зъо-

бразивъ авторъ именно вдачу Руты, котра являє ся трох-не одною-однѣсѣвною женщиною въ сѣй трагедіи. Она горює изъ-за своєї недолѣ и хочь зъ-першу кличе пѣмсту на Олега, щѣ вбивъ єя мужа, то опѣсля лагодить свою пристрасть и лишає пѣмсту богамъ.

Выше ѡдъ сего драматичного твору стоить „Ярополкъ“. Ось и поглядъ на сю трагедію: Ярополкъ, великій князь Кіівскій, не знає щастя, супокою, ѡдколи братъ єго Олегъ „наложивъ нещасне бувство своє и князѣвствомъ и головою“. Хоча-жь прогуло вѣйны крѣваве лихо, то нема выгяду на тривкій супокѣй, бо отъ, Володимиръ, сынъ Малушѣ, не хотѣвъ Ярополкови поклонитись та зъ вуємъ Добрынею втѣкъ зъ Новгорода за море до Варягъ. Коли-жь єго не має въ Новгородѣ вже ѡдъ двохъ рокѣвъ, то Ярополкъ посылає туды своихъ посадникѣвъ. Але-жь въ І. игровищи дѣйства першого каже князеви Блудъ, воевода Кіівскій, щѣ Володимиръ своєї части не зрече ся, та щѣ на Варягъ своихъ опре ся и вѣйною наѣде на Русь. Ѡдтакъ жрець славянскій Гостомысль радить князеви, щѣбъ женивъ ся зъ дочкою Ильдеѣ, хана печенѣжского, и симъ подружемъ придбавъ собѣ союзника. Одначе Ярополкъ заявляє, щѣ вѣра печенѣжека є погана, та щѣ „въ ню князь рускій не полѣзе“. Тогдѣ попрѣкає князеви Гостомысль про єго наклѣнъ до Христіянъ, кажучи, щѣ грецька бранка, котру князь уважає своєю жоною, прехитро єго зачарувала. Ба й Свѣтогоръ, тивунъ Кіівскій, зове Грекиню згѣрдно бранкою. По сторонѣ-жь князя стоить Варяжко, воевода Овруцкій, бояринъ Мирославъ и Іоанъ, священникъ христіянскій. Ѡдтакъ Ярославъ сердить ся чи-мало добачаючи зраду Гостомысла и Свѣтогора; — бить каже, щѣ боярамъ суть сѣлю въ оцѣ Христіане, але бить рѣвно тримати-ме судъ чи Христіанамъ, чи „Сол-

нянамъ⁴¹⁾, и зъумѣе покарати поганыхъ бунтовникѡвъ. Опбеля заявляє князь, що якъ бы ѡдъ Грекинѣ мавъ сына, то самъ клавъ бы вѣнецъ на чоло єи; — коли-жь не має столо-наслѣдника, то рѣшає ся пбелати Варяжка посломъ до Полоцкого князя Рогволода, щобъ тамъ за-сватавъ єго дочку Рогнѣду за князя руского. — Почувши такї слова Блудъ, що любить по-тай Грекиню, радѣе радостію думаючи, що она покине теперъ князя. Опбеля Свѣтогоръ, наляканый княземъ, вибирає ся въ дорогу до Володимира, а Гѣстомысль готовъ передати Володимирови престоль въ Кієвѣ, коли-бъ ѡнъ присягъ, що построить богамъ храмы, двигне вѣру батькѡвску и прожєне всѣхъ Христїанъ.

Друге игровище дѣйства першого ѡдбуває ся на морскѡмъ берєгу Скандинавіѣ. Малуша, мати Волидимирова, дивує ся, що єи сынъ-сокѡлъ кудьсь три днѣ й noci гулявъ, що ѡнъ сумный-понурий ходить самъ-одинъ по скалахъ и лѣсахъ. И одвѣчає Володимиръ, що єму не має супокою, по-за-якъ дармо дожидає вѣтру, котрый бы єго й дружину понѣсь въ рѡдну сторону. Наближує ся Боянъ, гусляръ и спѣвакъ, зъ послами Новгородскими, Садкомъ и Ставуромъ. Оба нослы просять Володимира, щобъ не набиравъ Варягъ, бо самї Новгородцѣ заступлять єго проти напасти Ярополка. Та отъ, Вовчїй Хвѡстъ, воевода Бѣлозерскїй, заявляє князєви, що ѡнъ захопивъ корабель Новгородскїй, въ котрѡмъ бувъ посадникъ Ярополка. Тогдѣ Володимиръ розжеврѣвъ ся гнѣвомъ и бажавъ пѡмститись Ярополкови за єго самоволю. Посламъ же Новгородскимъ сказавъ ѡнъ, що не хоче бути княземъ безъ волѣ й безъ славы, княземъ намальованымъ, що ланцомъ вѣча прикованый до Вадимо-

⁴¹⁾ „Солнїянами“ зове авторъ тыхъ Славянъ-Русичѣвъ, що ѡддавали сонцю божїй поклѡнїє.

вого стовпа. — Коли-жъ бдѣйшли послы, наближивъ ся Добрыня, вуй Володимира, и радивъ ему, щобъ оженивъ ся таки ось-туть въ Скандинавіи зъ дочкою короля; одначе Малуша бажала, щобъ Володимиръ пѣславъ въ Полоцкъ по Рогволодову Рогнѣду, бо по такѣмъ подружю Полоцкій сусѣда помѣгъ бы ему въ пригодѣ и золотомъ и вѣйсками. Тогдѣ Володимиръ граючись зъ гуслею Бояновою сказавъ Добрыни, чтобы пѣшовъ для князя своего въ сваты до Рогволода, та ему заявивъ, що якъ бы ѓнъ сватаня не принявъ, або лишъ зволѣкавъ, то Володимиръ погулявъ бы на весѣлю зъоруженый у десять тысячъ сватѣвъ. Опѣсля оповѣстивъ Володимира Оляфъ, королевичъ скандинавскій, що все вѣйско варяжске дождае его, бо вѣтеръ обернувъ на море. Володимиръ прощае ся зъ Рагнарѣмъ, своимъ господаремъ, дякуючи ему за гостину. Молодый князь весѣдае зъ дружиною на байдаки: ѓдпливаючи спѣвають они пѣсеню, що починае ся словами: „По морю, по морю, по плынныхъ валахъ | плывемъ на щоглистыхъ змяхъ...¹⁾“

Въ першѣмъ игровищи дѣйства другого бачимо Рогнѣду въ свѣтлицѣ замку Полоцкого. Она довѣдуе ся ѓдъ няньки своєї, що прѣѣхали сватове Ярополка, великого князя Кіѣвского. Входитъ ей батько Рогволодъ и Варяжко зъ товаришами, але-жъ являе ся такожъ Добрыня и каже князеви Полоцкому, щобъ ѓддавъ Рогнѣду за Новгородского князя Володимира. Старый Рогволодъ не хотячи собѣ паразити нѣ Ярополка, нѣ Володимира, полишае дочцѣ выбѣръ жениха. Одначе Добрыня заявляе, що коли Рогволодъ не прийме сватаня Володимира, то ѓнъ въ сорокъ-тысячъ свата явить ся на весѣлю, бгати коровай желѣзомъ. Тогдѣ ѓдповѣдае Рогнѣда, що она

¹⁾ Гарну музыку до слѣвъ сеи пѣснѣ скомпонувавъ профессоръ Анатоль Вахнянинъ.

будучи княгинею не хоче роззувати сына рабынь-бранки, та що послужать Ярополкови. Почувши тї слова, Добрыня ѳдходячи каже грѳбно, що за єю негѳдну обиду розбле ся богато крови.

По сѳй гарнѳй сценѳ слѳдує игровище друге вѳ свѳтлицы велико-князѳвского замку вѳ Кієвѳ. Грекиня до-вѳдує ся ѳдѳ Блуда, що Ярополкѳ сватає Рогнѳду. Она проклинає свою долю, и вѳ одчаю душѳ бажає пѳмсты Ярополкови. Тогдѳ признає ся Грекини Блудѳ, що єѳ любить, та що готовѳ покласти за неѳ житє и останнїй живчикѳ своего серця. И ѳдповѳдає Грекиня, що коли Блудѳ єѳ любить, нехай стоить при нѳй и ѳй поможе, а она нагородить єму вѳрнѳсть сотенно. — Ажѳ ось дѳзнались обоє, що приѳхавѳ великїй князь. Входить Ярополкѳ, и Грекиня зове єго яснымѳ прѳмѳнемѳ своего серця, а коли князь запытавѳ ся єѳ, чоґо она плаче, то ѳдповѳдає она, що є хвора, тому-що бачить свое сонѳико. Князь оповѳщає свою жону, що сповняючи єи бажанє велѳвѳ для неї приладити княжїй дворець вѳ Овручи, а ѳдтакѳ Грекиня каже, що ѳй бѳльшь нѳчоґо не треба, коли князь, єи рай, живый и здоровѳ. Онѳсля ѳдходит Грекиня на спочинокѳ, а Ярополкѳ пытає ся Блуда, чи не ѳнѳ звѳстивѳ ѳй про сватанє князя? — „Та де!“ ѳдповѳвѳ лукавый Блудѳ, „она вже про тєє знала“. — Входить Инѳварѳ, полковникѳ Роднянѳскїй, и заявляє князєви, що Володимирѳ зѳ Варяґами вернувѳ ся изѳ Скандинавіѳ, та що прогнавши дружину княжу зѳ Новгорода велѳвѳ сказати, що йде на Ярополка, мстити Олега. Тогдѳ сказавѳ князь Блудови, щобѳ скликавѳ дружину та при меду придбавѳ охотникѳвѳ до вѳйны. Ажѳ ось являє ся Варяґко и звѳщає князєви, що Рогволодѳ приймивѳ єго сватѳвѳ, та просить єго о помѳчь проти Володимира, котрый грозить взяти Рогнѳду силомѳць. Князь

приказує збрати комонникѡвъ и пѡдъ опытнымъ ватажкомъ ѡдправити ихъ въ Полоцкъ. — Се все чула Грекиня, и коли ѡдѡйшовъ князь, прикликала Блуда и сказала: „Ахъ Блудъ! коли мене ты любишь, | зачинь, щѡбъ вѡйско въ часъ не йшло | на помѡчь Рогволоду, — | за те я вдячна вѣчно буду“. Блудъ обѡймаючи любу Грекиню обѣцює, що ѡй поможе, хоча знає, що князя и свѡй край зраджає.

Перше игровище дѣйства третього ѡдбуває ся въ лѣсистѡй околици въ ночи. Володимиръ говорить Добрыни й Малуши, що пѡмстять наругу, яку заподѣяла єму Рогвѡда сказавши, що не хоче роззути робичича. Ѳдтакъ ѡдходить ѡнъ зъ Варягами пѡдъ Полоцкъ.

Въ другѡмъ игровищи дѣйства третього слуги князѣвскѡй выкочують черезъ ворота замку Кѡвского на улицу бочки зъ медомъ; за ними виходить окличникъ, котрый зыває Кѡянъ, щѡбы стали на службу у князя Ярополка. Мѡжь-тымъ коли голота не, являє ся Блудъ та Инѡваръ. Инѡваревѡ було приказано, сиѣшити на помѡчь Полоцкови, але ѡнъ не має ще готового вѡйска, тому-то радить єму Блудъ, щѡбъ поступивъ въ Родню, де стоить полкъ Инѡваря, и щѡбъ зъ ѡдтамъ ишовъ до Полоцка. Инѡваръ послухавъ Блуда, котрый бажавъ, щѡбъ сей воевода своими вандрѡвками зъ Кѡва до Роднѡ, а зъ Роднѡ до Кѡва, а ѡдтакъ походомъ въ Полоцкъ збавивъ богато часу и за пѡзно прибувъ на мѣсце бойовѡе. — Голота-жь все ще не и погукує: „Слава князевѡ!“ Мѡжь-тымъ оба Христѡяне, Мирославъ и Иоанъ, у своихъ бєсѣдахъ выступаютъ проти князя, дармá щѡ въ явѡ другѡй дѣѣ першой були прихильниками своего володаря. А вже-жь поганьскѡй жрецъ Гостомысль являє ся непримиримымъ ворогомъ Ярополка, та каже одному Кѡянинови, щѡбъ не пристувавъ до дружины князя, котрый

вбивши рѣдного брата кидає ся зновъ на другого. Ажь ось приходять самъ князь Ярополкъ и дѣзнавшись, що зъ Кіянъ не богато буде ему хѣсна, высылає Блуда до Печенѣгъ, просити хана Ильдею о помѣчь.

Въ третѣмъ игровищи дѣйства третього бачимо дѣди-нець замку Рогволодового, обведеный муромъ. Въ ночи видно луно пожару въ городъ и чимъ-разъ бѣльше чути якѣсь крики. Зъ замку выходять Рогволодъ зъ двома сынами. Одинъ Полочанинъ являє ся въ воротахъ и звѣщає Рогволодови, що Володимиръ въ покосы все кладе и зъ вѣйскомъ въ крови сюды вже бредє. Варяги выломлюють ворота и вбивають молодшого сына Рогволода. Приходить Володимиръ зъ дружиною и проколює старшого сына князя Полоцкого; ѳдтакъ Рогволодъ ранить Володимира, котрый кликнувши „зчезай, гадюко ты ѳдка!“ кидає ся на Рогволода и коле его, почѣмъ Добрыня его добиває. Та не доволенъ Володимиръ сею помѣстою; ѳнъ жадѣнъ еще крови и зъ Добрынею ѳходить на боище. Вбѣгає прѣстоволоса Рогнѣда. Побачивши мертвѣ тѣла батька и двоухъ братѣвъ, въ розпуцѣ хоче она себе мечемъ убити, та омлѣвши падає на трупы. — Вертає ся Володимиръ, а зъ нимъ приходять Добрыня, Вовчій Хвѣстъ и Боянъ. Володимиръ деклямує отъ-сей вѣршь про солодошѣ вѣйны :

Нема на свѣту надъ вѣйну!

Не має розкоши надъ ню.

Га! хто въ житю не воювавъ,

Кому незнана боротьба,

Той марно те житє проспавъ, —

Травою живъ, и гине якъ трава!

ѳдтакъ говорить Боянъ, що Морена люта вже много жизни скосила, та чей було - бѣ на добѣ, залишити сю тризну. И справдѣ каже Володимиръ зупинити вѣй-

ско, по-за-якъ не хоче, щобы Словяне вважали ёго кро-
вопоёмъ. Ажь ось замѣтивъ Боянъ, що якесь дѣвча сто-
гне на трупахъ. Коли-жь Добрыня сказавъ, що се Ро-
гнѣда конає, то заворушилось въ души Володимира я-
коюсь любою трѣвою, взъ-за чого кликнувъ Добрыня :

Устань, Рогнѣдо до весѣля!

На трупахъ батька и братѣвъ

Робичичъ сватає тебе!

Ось уже очуняла Рогнѣда и ѳдтакъ побачивши
трупы батька и братѣвъ дорѣкає Володимирови, що ѳнъ
повбивавъ еи рѣдню. Володимиръ кає ся заявляючи, що
страшну сю кривду нагородить Рогнѣдѣ любою. Ба,
ѳнъ стає передъ Рогнѣдою навколѣнки и просить еи,
щобы приняла ёго въ сердце свое. И ѳдзываетъ ся Рогнѣда
мовъ не-при-собѣ :

Страхъ, бѣлый страхъ мѣй князю й пане!

Надъ теплыми ещє мерцями

Рѣднѣ мои слухать те!

Боги, боги! чи чули вы

Про сватанє такє?

Володимиръ плаче и мольть-благає Рогнѣду, щобъ
ёго полюбила; — плаче й Рогнѣда та каже, що ошалѣе
ѳдъ слѣвъ тыхъ, щѣ слухати ихъ не повинна; ба, она
признає ся, що душа еи то любо вяне, то зновъ дрѣжить
передъ Володимиромъ. ѳдтакъ она паде въ намороку,
а Володимиръ бере ёѣ на руки й иде геть зъ нею.

Сею подѣєю выкликує ся чи-малый ефектъ на сце-
нѣ: любощѣ на трупахъ батька и обохъ братѣвъ уважа-
ють ся справдѣ проявою незвычайною. Не диво про-те,
що Левъ Сапогѣвекій подаючи въ „Зорѣ“ (1882. ч. 21.)
змѣсть сеи трагедіѣ написавъ отъ-се: „Гроза сеи явы
страшна; а авторъ, щѣ ѳдваживъ ся вывести таку сце-
ну передъ зрѣтелѣвъ, поваживсь на велике дѣло, та

въ честь нашего автора мусимо сказати, що ява тота належить до найкрасшихъ“. Хоча-жь авторъ въ писаню сеи сцены проявивъ чи-малый талантъ поетичный, то все-таки ситуація цѣла є тутъ дивовижна, тому-що любовщѣ на трунахъ дорогихъ особбъ ледви чи коли въ свѣтѣ доси лучились, та що наглый перехѳдъ чувствъ Рогнѣды бдѣ тяжкихъ проклонѳвъ до любви супроти кровопоя вважає ся невмовѣрнымъ. Взоровзѳръ до написаня сеи явы принявъ авторъ изъ Шекспировой трагедіѣ „Король Рихардъ третій“, де въ другѳй сценѣ акту першого несуть тѣло короля Генрика VI. въ домовинѣ. За домовиною постуає Анна, вдова по Едвардѣ, князю Уельскѳмъ, а сынѣ того-жь короля. Ажь ось приходять Рихардъ Гльостеръ, щѳ вбивъ Едварда и короля Генрика VI., та пѳзиѳйше ставъ королемъ Рихардомъ III. Гльостеръ вздержує похѳдъ похоронный и править Аннѣ свои любовнѣ речи, дармá що она зове єго катомъ проклятушимъ. Але-жь треба признати, що єй любовщѣ въ трагедіѣ Шекспира нѣкого не разять, тому-що Анна не зѳображає ся тутъ тяжко горюющею, и що вѳдтакъ приймає перстѣнь ѳдѣ Гльостера байдужно. Тутъ же въ трагедіѣ Устѣяновича Рогнѣда стоить въ крови, щѳ тече зъ ранъ батька й братѳвъ, и ѳдтакъ паде она въ памороку, по за-якъ душа єи то любо вяне, то дрѳжить передѣ страшнымъ Володимиромъ.

Ледви-жь ѳдѳйшовъ Володимиръ, несучи Рогнѣду, то сказавъ Добрыня Свѣтогорови, щѳбъ заявивъ Блудови, що Володимиръ прийме єго въ-мѣсто ѳтця, коли ѳнъ Ярополка передасть князеви въ руки. Вертає ся Володимиръ и звѣщає своимъ дружинникамъ, що йде на Кіѳвъ; ѳдтакъ приказує Боянови, щѳбъ лишивъ ся при немощнѳй княгини и єи своимъ єпѳвомъ розважавъ.

Въ першомъ игровищи дѣйства четвертого дознає ся Ярополкъ ѡдъ Иніваря, що ѡнъ спѡзнивъ ся зъ войскомъ на оборону Полоцка, та що Володимиръ убивши Рогволода и его сынѡвъ полонивъ Рогнѣду та й иде вже на Кївъ. Великій князь велѣвъ скликати на вѣче всѣхъ Христїанъ и Словянъ, бо вже остання пора до дѣла. Ѡдтакъ приходить Грекиня убрана въ дорогу. Она выбирає ся въ Овручъ и ось хоче князеви послѣдній разъ ѡддати поклѡнъ. Князь вздержує єѣ, але она не хоче зустрѣнутись зъ Рогнѣдою. Тогдѣ каже їй Ярополкъ, що Володимиръ вбивъ Рогволода и полонивъ собѣ Рогнѣду. Коли-жъ князь ѡдбѣшовъ на вѣче, явивъ ся лукавый Блудъ. Ѡнъ говорить Грекини, що збулось по єи воли, по-за-якъ горда єи розлучниця є вже невѡльницею. Грекиня хоче позбутись Блуда словами байдужными, але ѡнъ ѡдповѣдає, що зрадивъ своего князя изъ-за любви до неї. Коли-жъ она теперъ ѡдвертає ся ѡдъ Блуда, то ѡнъ враженный въ любовь своѣй готовъ на пѡмсту-смерть. Грекиня ѡдходитъ сказавши, що она могла-бъ скорше грозити Блудови, що однако прощає ему. — Ѡнбєля приходить Гостомысль и каже Блудови, що Володимиръ домагає ся вѡдъ него, чтобы передавъ ему Ярополка, а за єю прислугу князь буде уважати его батькомъ своимъ. Блудъ натякає на трудности, по-за-якъ всѣ Христїане й жида ачей потягнуть за Ярополка; вѣ-кѡнці обѣцює ѡнъ вволити волю Володимира, коли ѡддасть ему Грекиню въ полонъ.

Въ другѡмъ игровищи дѣйства четвертого ѡдбуває ся вѣче на майданѣ біля ворѡтъ Кївского замку. Нарѡдъ ѡдказує помочи нещасному князеви, а Гостомысль дорѣкає Ярополкови, що нарѡдъ здертый до послѣдної рубашки терпять голодъ и нужду черезъ боярѣ, войско й князя-пана... Коли-жъ Христїане радили князеви,

помириться зъ братомъ сердитымъ, то въ одчаю душѣ кликнувъ Ярополкъ, що вже оцоганивъ ся ему той нарѣдъ, и ѳдакъ приказавъ ѳнъ воеводамъ, кликати кличь на битву, а непослушнымъ прочитати молитву повздовжь плечей. Але-жь Блудъ радавъ князеви, не починати битвы а радше пѳйти въ Родню, де припасѳвъ давныхъ богато, и тамъ дождати Печенѳгъ. Коли-жь и Варяжко притакнувъ Блудови, то рѣшивъ ся Ярополкъ, тайкомъ утѳкати зъ Кіева. — Небавомъ опѳсла являє ся Володимиръ зъ дружиною и зъ Варягами. Гостомысль и Свѳтогоръ витають князя въ Кіевѣ, а ѳнъ каже Кіянамъ, що держати-ме все ихъ свободы, та не позволить множитись Христіянамъ. Якъ же ѳнъ дѳзнавъ ся ѳдъ отрока, що Ярополкъ утѳвѣ въ Родню, то велѣвъ воеводѣ Добрыни, ще сегодня пуститись за ворогомъ въ погоню.

Въ першѳмъ игровищи дѣйства пятого являють ся въ замку Кіѳвскѳмъ Рогнѣда, си нянька и Боянъ зъ гарфою. Нянька радить Рогнѣдѣ, пѳддати ся жѳночѳй доли, любити й терпѣти; ѳдакъ Боянъ сѣвае пѣсеню любовну. Але Рогнѣдѣ страшна тая любовь до Володимира. Она дрѳжить, якъ лишъ его побачить, плаче ѳдъ тяжкою горести и не може слѣзъ загатити. Осъ входить и Володимиръ та довѣдуе ся ѳдъ Рогнѣды, що ѳнъ лякае еѣ поглядомъ своимъ огнянымъ. Приходить такожъ Малуша, повитати свого сына й невѣстоньку. Зѣтиха каже она Володимирови, що Рогнѣда якась понура й горда, та що не буде ему зъ нею щастя. Являють ся Гостомысль и Вовчій Хвѳстъ. Гостомысль оповѣщае князя, що безбожнѣ Варяги нападають хаты и згнущають ся надъ Кіянами. Тогдѣ приказавъ Володимиръ Вовчому Хвостови, щѳбы розетавивъ по улицяхъ свѳѳй полкъ и зѳоруженыхъ Словянъ, та й кожного напастника вбивъ на сѣдане вовкамъ. Опроче велѣвъ сейчасъ сюды

прикликати воеводу Гарольда й старшину варяжску. О́д-такъ являє ся сотникъ Путята, сынъ Добрынѣ, й каже князеви, що бнѣ зъ дружиною полонивъ Грекиню. Коли-жъ Володимиръ хотѣвъ о́дбѣйти, щобы зъ честію привитати княгиню хорошеньку, то внали зъ крикомъ Варяги пѣдъ проводомъ Гарольда. Сей воевода бувъ сердитый томú, що Кіяне вбивали Варягъ за-для ихъ хижакства; о́дтакъ заявивъ о́нъ князеви, що Варяги здобули Кіѣвъ, та що будуть уважати его своимъ, поки не дѣстануть сплаты. Почувши таку бутну мову, Володимиръ убивъ Гарольда мечемъ, почѣмъ Боянъ звеличивъ князя вѣршомъ похвальнымъ.

Въ другѣмъ игровищи дѣйства пятого бачимо Ярополка на заборолѣ Роднянскѣмъ. О́нъ придивляє ся сходячому сонцю и каже, що полетѣвъ бы за яснымъ Дай-Богомъ, щобы побачити ся зъ жоною, котра сидить въ неволи у Володимира, та отъ, нема у него крыль... Приходить Варяжко й остерегає Ярополка передъ Блудомъ, котрый готовъ запродаати князя й его дружину. Саме-тогдѣ зголоднѣла, обдерта товпа народу горне ся до князя и кричить: „Смерть! голодъ! хлѣба, хлѣба, хлѣба!“ И каже Ярополкъ, що зъ-помѣжъ тыхъ бѣдолахъ мре кождый тѣлько разъ, а бнѣ що-день умирає за кождого зъ люду, бо зъ житемъ кождого сплыває по капли князѣвскои крови. А вже-жъ приказавъ о́нъ Блудови, вынести голодному народови все, щѣ лишъ нашло-бъ ся въ княжѣмъ замку. О́дтакъ радивъ князеви Варяжко, втѣкати до Печенѣгъ, хоча-бъ прийшлося ити туды перебоємъ. Але Блудъ замѣтивъ, що заморена жменя тыхъ, котри бажаютъ мира, ачей не перебе ся скрѣзь табѣръ Добрынѣ; про-те хотѣвъ о́нъ, щобы князь пѣшовъ и загодивъ ся зъ братомъ. Хоча-жъ Варяжко о́драджувавъ о́дъ такого почину, то Ярополкъ скинувъ вѣнецъ зъ го-

ловы и сказавъ, що изъ-за волѣ иде миритись зъ Володимиромъ.

Перше вгровище дѣйства шестого ѡдбувае ся въ приѣзку княжого замку въ Кіевѣ. Добрыня приносить Володимирови вѣнецъ велико-князѣвскій и заявляє єму, що Варяги й Христіане стоять ще по сторонѣ Ярополка, що про-те єго суперникъ не повиненъ жити. Тодѣ каже Володимиръ, що боить ся вбити брата въ супокою; позволяе отже Добрыни зарядити, якъ тамъ потреба, — просить одначе, щобъ шанувавъ жите Ярополка. Въ другій явѣ иде Грекиня зъ Рогнѣдою. Грекиня дорѣкає своій розлучницѣ, що она думна й неприступна, и ѡтакъ пѡдозрѣває єѣ, що она любить Ярополка. Ба, она каже, що коли зъумѣла перешкодити князеви вызволити Полоцкъ и перебити ладканы Рогнѣдиного коро-вая, то чей зъумѣе и пѡмститись. Але Рогнѣда ѡдповѣдає, що Грекиня дала єѣ въ руки ворогови та вбила єи батька й братѡвъ. Тодѣ злюща Грекиня ѡдзываетъ ся до Рогнѣды ось-якою грѣзбою:

Було не йти за чоловѣка мого!

А сли тобѣ за мало того,

И станешъ ще помежи мною

А серцемъ чоловѣка мого,

Такъ попрощай же ся зъ душою.

Вмрешъ! марно вмрешъ — клянѡ ся Богу!

Опѡсля признає ся Рогнѣда, що Володимиръ клявѣ ся йи богами всѣми, що Ярополкъ марне згине. Почувши таку мову Грекиня молитъ-благає Рогнѣду, чтобы просила Володимира за Ярополкомъ; адже-жь Володимиръ любить вельми Рогнѣду, то й въ силѣ все зробити для неѡ. — Ледви-жь ѡдѡйшла зажурена Грекиня, приближує ся Малуша и сердить ся на Рогнѣду, що она зове єѣ свекрухою, а не княгинєю; ѡтакъ заявляє зъ докоромъ,

що не Володимиръ вбивъ Рогволода и его двохъ сынѡвъ, але вбила ихъ Рогнѣда, невѣстонька мила. Почувши таке Рогнѣда прозываетъ Малушу волхвилею, изъ-за чого свекруха грозить їй, що розкаже своему сынови, якъ свята Рогнѣдонька лає матусю. И справдѣ оповѣстила Малуша свого сына, що Рогнѣда їй клене, одначе князь впевняє свою любку, що не дасть єѣ бѡльше зневажати; — ѡнъ хоче, чтобы всѣ корились Рогнѣдѣ и величали єѣ княгинею. Але-жь Рогнѣда не бажає такои чести; она просить Володимира, щобъ дарувавъ їй близь Кїѡва сѣльце, що зовуть его Предславиномъ; — тамъ зможе она выплакати свое горе, або й умерти, якъ годѣ. Володимиръ ѡбѣщуетъ дати їй тє село й каже, що туды ходити-ме що-вечера, чтобы спочити по трудахъ при своѣй люббѣй лебедоньцѣ. Рогнѣда повисає Володимирови на шию й плачучи каже: „Люблю, люблю тя! О не глуми ся надо мною!“ — Въ слѣдуючѡй явѣ звѣщає Путята своему князеви, що Варяги збунтували ся, почувши, що ведуть сюды Ярополка зъ Роднѣ; ѡдтакъ зъявляє ѡнъ, що наближують ся вже й Печенѣги. И кликнувъ Володимиръ въ гнѣвѣ: „Нехай же-жь гине! — смерть голодна!“ Казавъ ѡдтакъ ворота мѣста зачинити и коли ѡдъ Свѣтогора дѡзнавъ ся, що Ярополкъ иде зъ Роднѣ на Кїѡвъ, то велѣвъ переказати Добрыни, що великїй князь на все вже годить ся. Небавомъ ѡпѡсля переходить сценою Ярополкъ, Блудъ и Варяжко, а за ними идуть зъоруженїй Кїяне; та отъ, за стѣною чути крики: „Слава Володимирови! смерть Ярополкови!“ Блудъ ѡдходить, завѣдомити великого князя, що прийшовъ сюды Ярополкъ. ѡдтакъ Вовчїй-Хвѡстъ звѣщає нещасному сему князеви, що Володимиръ дожидаетъ его въ гридници. Ярополкъ слушає сего зазыву и ѡдходить, а на сценѣ являє ся Володимиръ зъ мечемъ въ руцѣ. Влѣтає простоволоса Гре-

князя и молитъ князя, щобъ не вбивавъ Ярополка. Володимиръ ѡддыхае єѣ ѡдъ себе и каже, що Ярополкъ еще сегодня умре. Коли-жь Грекия погрозила князеви, що кожда чиста душа проклена єго на вѣки и назове братобоемъ, то змякло єго сердце, и ѡнъ кликнувъ до неї: „Ходи за мною! — если ще живъ, нехай живе! Твоя заслуга, що-мъ простивъ; — не дякуй! поспѣшѣмъ до него!“ Такъ отже пѡшли обое сквапно туды, куды повели Ярополка.

Въ другѡмъ игровищи дѣѣ шестои якійсь окаяный Варягъ и одинъ „збуй“ дожидають своєи жертвы въ гридниці князѣвского замку. Входитъ Ярополкъ и Блудъ, котрый зачинає за собою двери. За-пѡзно гримає въ двери вѣрный Варяжко покликуючи: „Продавъ тя Блудъ! О стережись!“ Ярополкъ обнажує мечъ и кличе: „Де братъ мѡй? — На бѡкъ розбишаки!“ Ажь ось Варягъ бѡде князя, але ѡнъ вбиває свого напастника й ранишь збуя. Ѳдтакъ Блудъ проколює князя зъ заду кажучи: „Не я, а братная любовь | не нынѣ твоего сердца кровь!“ Саме-тогдѣ Варяжко, Мирославъ и Инѣваръ вывалюють двери: Варяжко кидає ся на Блуда и проколює єго. Ярополкъ умирає на рукахъ Инѣваря й Мирослава... Вѣѣгає другими дверми Володимиръ и Грекия, котра паде на Ярополка. „За-пѡзно вже!“ мовить Володимиръ, побачивши мертвого брата, — „встає погорда и каянне | и за волося мя бере | и гне долѣ мой колѣна!“ — Великій князь горює, хоча Добрыня зъ другими воеводами витає єго побѣдою; — ѡнъ каже, що зъ вины Добрынѣ погибъ Ярополкъ; ѡдтакъ проклинає зраду Блуда, — проклинає свою душу, а коли по єго приказу вѣѣ притомнѣ ѡддалились, паде ѡнъ на тѣло вбитого брата и плачучи голосить: „Охъ, брате, брате мѡй, прости!“

Отъ и довгий поглядъ на трагедію, що єв написавъ Устїяновичъ пѣдъ заголовкомъ „Ярополкъ“. Въ сѣмъ драматичнѣмъ писаню бачимо таку безлѣчь рѣзnorodныхъ дѣй, що зъ того матеріалу можна було утворити не-то одну, але двѣ, ба й чотыри трагедіѣ, и кожда зъ нихъ була-бъ ще богата подѣями историчными. Та й справдѣ на засновку нагромадженого матеріалу мѣгъ авторъ написати ось-якї драматичнї творы: 1) „Рогнѣда“, 2) „Грекиня“, 3) „Ярополкъ“ и 4) „Володимиръ“. Тому то всякїй тямущїй критикъ схоче признати, що въ „Ярополку“ нема єдности дѣйства, изъ-за чого Володимиръ въ сѣй трагедіѣ являє ся важнѣйшою особою дѣевою, нѣжь его суперникъ Ярополкъ. Вже-жь Михайло Подольнскїй признавъ, що „въ Ярополку нема одволитой акціѣ и навѣтъ майже нема справдѣшнього драматичного героя“¹⁾. Въ загалѣ видно, що авторъ не мѣгъ подолѣти величезного матеріалу историчного; про-те его инсценизація єсть подекуды слаба, неначе-бъ ѓнъ низавъ наместо всѣ-лякою низкою. Одначе бачимо на сѣй низцѣ такожь дорогоцѣннїй жемчуги, се-бъ-то въ сѣй трагедіѣ находятъ ся такї сцены, котрї служатъ доказомъ чи-малого драматичного таланту автора. Такими гарными сценами суть примѣромъ отъ-сї: 1) Сватанє на замку Рогволода (дѣйство II., ява 1—4); — 2) Стрѣча Грекинѣ зъ Блудомъ (д. II., игр. II., ява 1. 5); — 3) Стрѣча Грекинѣ зъ Рогнѣдою (д. VI., ява 2.) и деякї инші. А вже-жь суть такожь декотрї сцены злишнї, примѣромъ ява зголоднѣлов, обдертой товпы народу передъ Ярополкомъ (д. V., игр. II., ява 3.); — ѓдтакъ и ява деякихъ особѣ є справдѣ недоладною. Такъ уважає ся дивовижнымъ прихвостнемъ Володимира сїѣвакъ и гуельяръ Боянъ, котрый выстунає

¹⁾ „Зоря“; III. рочникъ (1882) въ статьи „Представлене Ярополка на рускѣй сценѣ во Львовѣ“; число 22., стор. 354.

зъ гарфою иногда тамъ, де его побуту зовемъ не треба, примѣромъ въ игровищи третѣмъ дѣйства третього, коли-то Володимиръ кладе покосомъ своихъ вороговъ въ Полоцку. Все-жъ таки сеся трагедія має свою стѣйность литературну. Правда, що Корнило Устѣяновичъ наслѣдувавъ Шекспира въ писаню сего твору¹⁾, одначе онъ умѣвъ именно жѣночій типы зобразити ладомъ оригинальнымъ, изъ за чого поетична его вдача являє ся подекуды самостѣйною. Тому-то „Ярополкъ“ Устѣяновича єсть окрасою репертоару театру руско-народного и за для вдатной характеристика головныхъ дѣячѣвъ и такожь изъ-за гарныхъ образѣвъ порѣвнаня та дикціѣ ядренистой уважає ся однимъ зъ наилучшихъ творѣвъ въ нашій драматургій²⁾.

Свою трагедію присвятивъ Корнило своему батьковни Николѣ, пишучи мѣжь иншимъ ось-що: „Зъ борцѣвъ свободы звелієсь мы на розчинателѣвъ єи. Неприпускаємъ вѣльного слова противной гадки и зазубившиєсь въ буквяхъ и выраженяхъ и формахъ поржавѣлыхъ и новыхъ, ѳдцуралієсьмо ся другъ друга, патріотъ патріота, сынъ батька; безчестимо, плюгавимо и нищимо ся передъ лицемъ розвельможившихъ ся вороговъ; безъ надѣѣ тверезои на будучность, безъ любѣ до нынѣшности, безъ почитаня для бувальщины тяжкои въ нашій дѣла — пянній завзятемъ однимъ — скарбомъ одиѣсьнькимъ, перехованымъ зъ пра-пра-прадѣдовъ — молимъ и чаємъ

¹⁾ Порѣвн. згадану 7. яву игровища III. въ дѣйствѣ III., де ѳдбувають ся любощѣ Володимира зъ Рогіѣдою на трупахъ єи батька и братѣвъ.

²⁾ Обѣ трагедіѣ, „Олега“ и „Ярополка“, написавъ поєтъ чотыростоповыми ямбами, котрѣ обмѣняють ся зъ пятистоповыми ямбами каталектичными. Въ такомъ писаню зустрѣчаємо часто римъ правильный.

лишь пѣмѣты на ворогахъ нашихъ, — хочь бы по трупахъ нашихъ“...

Написавши бѣльшій свои стихотворы, се-бѣ-то поемы историчнѣи и двѣ трагедіи, Устѣяновичь мовѣ-то втомивъ ся духомъ и черезъ кѣлька рокѣвъ не заявлявъ плѣднои дѣяльности литературнои. Ажь ось бѣдъ р. 1881. ставъ бѣнъ помѣщувати именно въ „Зорѣ“ свои стихи, мѣжь котрыми вызначуе ся патріотичный покликъ „Прозрѣмъ!“ Ось-якою гарною апѣстрофою звертае ся тутъ поеть до Руси:

Яка-жь ты красна, чудно прекрасна,
 Мати моя!
 До сходу сонця сѣе преяена
 Глава твоя
 Пѣдъ дѣдемомъ Дону святого, —
 Грудь у намиетѣ Днѣпра старого,
 Пышный, роскошный твоѣи станъ
 Оперезавъ Богъ въ сѣрѣбло живуче,
 А стопы твои цѣлуе Сянъ
 Зѣ темныхъ Бескидѣвъ круто плывучи,
 И Буга хвиля тиха-безгласна —
 О моя мати прекрасна!...¹⁾

Вѣ загалѣ сила поетичного слова Устѣяновича проявляе ся особливо въ короткихъ патріотичныхъ вѣршахъ, мѣжь-тымъ коли въ довшихъ стихотворахъ субъективнѣи рефлексіи не дозволяютъ авторови высказувати своихъ думокъ въ одвѣтнѣи звязи.

Корнило Устѣяновичь писавъ чи-мало такожь прозою. Вже въ V. рочнику „Правды“ (1872) помѣстивъ бѣнъ вдатну статью п. з. „Русько-польскѣи взаемины въ Галичинѣ“ (ч. 4. 5). Але найважнѣйшимъ прозаичнымъ его писа-

¹⁾ „Зоря“; VI. рочникъ (1885); число 22., стор. 260.

немъ есть автобіографія п. з. „М. О. Раевскій и російскій панславизмъ“. Споминки зъ пережитого и передуманого. У Львовѣ, 1884. (вел. 8^о, сторѣнь 86). Се в щира сповѣдь поэта-артиста, котрый въ 60-хъ рокахъ перебувъ мытарство московского панславизму и зъ руссофила ставъ ся горячимъ Украинцемъ-народовцемъ.

Меншою ваги суть его повѣстки: 1) „Сватане Балы“¹⁾; — 2) „Межи добрыми людьми“²⁾; — 3) „И не введи насъ во искушеніа“. Притча³⁾. — 4) „И остави намъ долги наша, якоже и мы оставляемъ должникомъ нашимъ“⁴⁾; — 5) „Емигрантъ“⁵⁾. Опроче годить ся ще спомнути про гумористичнѣй статью „Пѣдъ недѣлю“, помѣщуванѣй въ фелетонѣ „Дѣла“ р. 1888. Въ сѣй политичнѣй часописи надруковано мѣжъ иншими такожъ осьякѣй статья Устѣяновича: 1) „Де-що о нашѣй живописи церковнѣй“⁶⁾; — 2) Въ Римѣ и въ Неаполи“⁷⁾.

1) „Зоря“. 1884; ч. 20. 21. — Дефиницію „Балы“ подавъ самъ авторъ въ отъ-сихъ словахъ: „Бала“ — то здоровенне, добро-сердие, лѣнивомысле, а услужне существо, щѣ выросло зъ гимназійного „ковалѣ“ и доковало ся щасливо до семинарскихъ ворѣтъ, для котрого свѣтъ о стѣлько важить, о скѣлько въ нѣмъ лучають ся добрѣй парохіѣ, а на тыхъ парохіяхъ супокѣйный кусничокъ хлѣба“. (стор. 166.)

2) „Буковинскій Альманахъ“ выданный въ память десяти-лѣтнего существованія (1875—1885) общества русскихъ академикѣвъ „Союзъ“ въ Чернѣвцяхъ. 1885; стор. 148—163).

3) „Буковина“. Часопись политична и наукова для народа руского. Чернѣвць, 1886; число 5.

4) „Буковинскій Календаръ“. 1887. Чернѣвць; стор. 90—94.

5) „Дѣло“. 1888; число 124. 128.

6) *ibid.*, ч. 8—10.

7) *ibid.*, ч. 108. 111. 115.

5. Михайло Старицкій¹⁾.

Онъ родивъ ся въ 1840. р. въ Золотоношскѣмъ повѣтѣ губерніи Полтавской. Отець его Петро бувъ поміщикомъ въ Полтавщинѣ, а мати була родомъ зъ Лисенкѣвъ. На осьмому роцѣ житя Михайло Старицкій втративъ батька, а чотыри роки опѣсля вмерла ему мати. Такъ отже оставъ онъ круглымъ сиротою и виховувавъ ся у свого дядька й опѣкуна, Виталія Лисенка.

Першу освѣту одержавъ Михайло въ гимназіи Полтавскій. Тодѣ-то читавъ онъ за-любки поезіи Пушкіна и небавомъ знавъ ихъ майже на память. А вже-жь и онъ самъ зъявлявъ чн-малі способности до поезіи, и славивъ ся товаришами изъ-за своихъ гумористичныхъ вѣршѣвъ и сатиръ на начальство. Але першимъ его серйознымъ творомъ було либретто до невыкѣнченои оперы Лисенка „Гаркуша“. Зъ гимназіи выйшовъ Старицкій зъ найкрасшими аттестатами; ѳдтакъ бувъ студентомъ Харкѣвского университета на математичнѣмъ выдѣлѣ. По двохъ рокахъ онъ перенѣсъ ся въ Кіѣвъ на тойже выдѣлѣ, але небавомъ перемѣнивъ его на выдѣлѣ правничій. За часѣвъ своего житя университетского займавъ ся онъ перекладомъ зъ російскихъ поетѣвъ, переважно лирикѣвъ.

Въ Кіѣвѣ одруживъ ся Старицкій зъ Софією, рѣдною сестрою Миколы Лисенка, славного композитора музыкального.

Коли наслѣдивъ майно свого свояка, Родзянки, въ повѣтѣ Хорольскѣмъ губерніи Полтавской, то Олександръ Кониській приймавъ (1861) участь юридичну въ подѣлѣ спадщины. Та небавомъ продавъ Старицкій се май-

¹⁾ Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіѣвъ, 1884; стор. 448—457. Деякі вѣстки про житє Старицкого подали Ом. Огоновскому Микола Лисенко й Олександръ Кониській.

но и також спадщину по своєму батькови и купивъ собѣ село на Подблѣ, 4 милѣ одъ Винницѣ. Пѣдъ часъ росейско-турецкои вѣйны (1877) займавъ ся ѓнѣ доставою сухарѣвъ для вѣйска; одначе въ сѣй орудѣ не поталанило ему, и про-те стративъ богато свого майна. Опѣсля купивъ собѣ инше сѣльце, продавши тее, щѣ набувъ передше.

Въ 1882. р. прибула въ Кіѣвъ перша украиньска труппа драматична, котра хочъ зъявляла найбѣльшій у-сѣхъ на сценѣ, одначе не мѣла досытъ пѣдмоги матеряльной. Тогдѣ Старицкій задумавъ присвятити себе театрови украиньскому. Про-те продавъ ѓнѣ свѣй мастокъ и придбавши собѣ потрѣбныхъ грошій пѣднѣсь високо стѣйностъ труппы театральной. Спершу орудовавъ ѓнѣ театромъ вкупѣ зъ Маркомъ Кропивницкимъ: Старицкій дававъ грошѣ, а Кропивницкій бувъ режисеромъ. Въ 1883. р. грали цѣлу зиму въ Кіѣвъ, але вже въ 1884. р. заборонено имъ давати сценичній представленя на Украинѣ. Небавомъ опѣсля ѓддѣливъ ся Старицкій одъ Кропивницкого, изъ-за чого настали двѣ украиньскі труппы театральні. Въ Москвѣ 1887. р. зѣхались они разомъ, та не могли якоє зъ собою погодитись; тому-то въ сатиричній часописи „Развлеченіе“ помѣщувано карикатурній образки про ту незгоду обохъ директорѣвъ.

Хоча-жь въ труппѣ Кропивницкого були лучшій артистки и артисты¹⁾, нѣжь въ товариствѣ Старицкого, то здумѣвъ сей талановитый мужъ въ театрѣ своѣмъ вѣрно зъобразжати етнографичный побутъ Украины. Опроче Старицкій выставляє часто гарній оперетки, по-за-якъ ѓнѣ

¹⁾ Въ театральній труппѣ Кропивницкого були до недавного часу Зацьковецка, Садовскій, Саксаганьскій и и. Теперъ перейшла Зацьковецка до театру Садовского, котрый удержує свою окрему труппу.

має выключне право, грати драматичнїй творы зъ музыкаю свого шурина Миколы Лисенка¹⁾.

Литературну свою дѣяльнѣсть почавъ Старицкій пѣдъ псевдонимомъ „Гетьманця“, тай онѣсля писавъ часто пѣдъ сею назвою. У Львѣвскѣй науково-литерацкѣй часописи „Нива“ помѣстивъ онъ 1865. р. шѣсть дробныхъ поезій Лермонтова (число 17), одинъ вѣршь Огарева (ч. 18), сѣмь пѣсень Гайного (ч. 19. 20) и двѣ байки Крылова (ч. 20) въ перекладѣ украинськѣмъ. Ода такъ друковано деякїй его оригінальнїй поезїв и такожь переклады у Львѣвскѣй „Правдѣ“; именно напечатано въ сѣмъ письмѣ три переклады зъ поезій Пушкина: „Козакъ“ (1867; стор. 215), „Зимнїй вечеръ“ (1868; стор. 76), „Втоплений“ (1868; стор. 125). Въ II. рочнику „Правды“ (1868) надруковано оригінальнїй поезїв Гетьманця: „Думка“ (стор. 236. 382), „До подруги“ (стор. 258), „Вечѣрня“ (стор. 331), „Мѣй рай“ (стор. 391).

Въ тѣмъ часѣ займавъ ся онъ пересївномъ сербскихъ народныхъ думъ и пѣсень, и про-те въ „Правдѣ“ (1870) помѣщено думу „Будовання Скадра“ (стор. 253—260). Два роки опѣсля (1872) надруковано въ сѣй часописи пересївъ двоухъ сербскихъ народныхъ пѣсень (стор. 10—11) и такожь перекладъ двоухъ нѣмецкихъ казокъ Андерсена п. з. „Дѣвчатко зъ сѣрниками“ (стор. 19—21) и „Циганська голка“ (68—71). Въ тѣмъ-же рочнику „Правды“ находимо перекладъ оповѣданя Вагнера п. з. „Швачка“ (150—156; 202—209) и такожь оригінальнїй стихъ п. з. „Покликъ до братѣвъ Славянъ“ (9—10). Дальшїй пересїввы сербскихъ народныхъ думъ и пѣсень явились въ „Правдѣ“ р. 1873. и 1874., а того-жь (1874) року надруковано тутъ перекладъ деякихъ пое-

¹⁾ Порѣви. статью В. Сѣчовика п. з. „Вѣсти зъ Украины“. („Дѣло“, 1888; ч. 41).

зій Некрасова. Въ VIII. рочнику сеи часописи (1875) напечатано поему Лермонтова п. з. „Демонъ“ въ перекладѣ Руданьскаго и Гетьманця (стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868), а рѣкъ опѣсля помѣщено тутъ одинъ оригинальный вѣршь Гетьманця п. з. „Нема правды“ (стор. 205—206), и одинъ переспѣвъ зъ поезій Некрасова (405).

Мѣжь-тымъ выдавъ „Стариченко“ „Казки Андерсена з короткою ёго життєписею“. („Выданне оздоблене патретомъ автора и одинадцятьма малюнками работы Н. Мурашка.“) Кієвъ, 1873. Зъ нѣмецкаго першовтору переклавъ „Стариченко“ трицять казокъ придержуючись досыть вѣрно тексту оригіналу¹⁾.

Рѣкъ опѣсля (1874) выдавъ Старицкій въ Кієвъ музыкальну комедію въ чотырьохъ дѣяхъ п. з. „Рѣздвяна нѣчь“ (музыка М. Лисенка)²⁾, переробивши оповѣданє Миколаы Гоголя „Ночь передъ Рождествомъ“³⁾. Въ тѣмъ-же роцѣ надруковавъ ѣнъ деякѣ „Байки Крылова“ (всѣхъ 30) въ перекладѣ руско-украиньскѣмъ⁴⁾, а въ 1875. р. напечатавъ ѣнъ перекладъ оповѣданя М. Гоголя п. з. „Сорочиньскій ярмарокъ“ изъ „Вечерѣвъ на хуторѣ била Диканьки“⁵⁾. Въ тѣмъ-самѣмъ роцѣ явивъ ся перекладъ епичнаго стихотвору Лермонтова п. з. „Пѣсня про царя Йвана Василѣвича, молодого опричника, та одважнаго крамаренка Калашника“, а ѣдтакъ слѣдуючого року (1876)

¹⁾ Въ нѣмецкѣмъ першовторѣ Андерсена помѣщено 116 казокъ.

²⁾ Трохи-не всѣ свои творы й переклады друковавъ Старицкій у Кієвѣ. — „Рѣздвяну нѣчь“ напечатано ще въ 1876. 1882. и 1883. р.

³⁾ „Вечера на хуторѣ близъ Диканьки“, часть II.

⁴⁾ „Байки Крылова“ надруковано ще въ 1882. р.

⁵⁾ „Сорочиньскій ярмарокъ“ надруковано у-друге въ 1883. р.

видавъ Старицкій въ Кієвѣ „Сербскій народнѣ думы и пѣснѣ“ (м. 8°, III+420 сторѣнь; „чиста выручка на корысть братѣвъ-Славянѣ“).

Въ украинськомѣ альманаху „Луна“ на 1881. р. (частина I.) помѣтивъ Старицкій свѣй водевилъ въ 1 дѣи п. з. „Якъ ковбаса та чарка, то минеться й сварка“ (стор. 81—120)¹). Въ томѣ-же альманаху надруковано ще отъ-сѣ его стихотворы: „Зимовый вечѣръ“ (стор. 59—61), „Передъ труною“ (61—64). Того-жь року (1881) выдавъ ѣнъ перекладъ всѣлякихъ поезій п. з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думы“, се-бѣ-то переклады деякихъ поезій Байрона, Гайного, Мицкевича и Сырокомлѣ та й переспѣвъ 48 сербскихъ народныхъ пѣсень жѣночыхъ²).

Въ 1882. р. надруковавъ ѣнъ въ Кієвѣ перекладъ Шекшировой трагедіѣ въ 5 дѣяхъ „Гамлетъ, принць Данеській“ (зъ прилогою музыки Лисенка). Въ переднѣмъ словѣ замѣчае тутка Старицкій, що ѣнъ уже въ 1873. р. задумаваъ перекласти на мову украинську лучшій творы Шекшира не тѣлько изъ-за популярной нерерѣбкы писъмъ великого драматурга, але й за-для того, щобъ рѣдну мову выправити на величныхъ вѣбрцяхъ клясичныхъ (стор. I).

Головну жъ свою дѣяльнѣсть литературну заявивъ Старицкій въ 1883. р. Тогдѣ-то напечатавъ ѣнъ другу частину стихотворѣвъ п. з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думы“. Тутъ помѣтивъ ѣнъ крѣмъ кѣлькохъ своихъ стихѣвъ именно переклады деякихъ поезій Лермонтова, Некрасова и т. и. Мѣжь переспѣвами важнѣйшою естъ

¹) Гляди литературну оповѣстку Василя Лукича въ „Зорѣ“, 1882. р. (въ статьи „Закордоньска Украина въ 1881. р.“), стор. 24.

²) Тѣ „пѣснѣ и думы“ одѣвивъ Василь Лукичъ въ „Зорѣ“, 1882. р., стор. 8—9.

поема Лермонтова „Демонъ“ (стор. 129—180), котру Старицкій вкупъ зъ Руданьскимъ уже давнѣйше переложивъ¹⁾, а ѳдтакъ въ томъ збѣрнику подавъ у новѣй перерѣбцѣ.

Въ томъ же (1883) роцѣ выдавъ ѳнъ у Кіевѣ украинській альманахъ п. з. „Рада“ (частину I.). Въ сѣмъ вельми цѣннѣмъ збѣрнику надруковавъ ѳнъ крѣмъ колькохъ своихъ стихѣвъ и переспѣвѣвъ еще поезіѣ Грѣнченка, Щоголева, П. Ратая, Олены Пчѣлки и и. ѳдтакъ находятъ ся тутъ отъ-сѣ писаня: 1) „Микола Джеря“²⁾. Повѣсть Нечуя²⁾ (стор. 7—102); — 2) „Повѣя“. Романъ въ трѣохъ частинахъ П. Мирного; частина I. (стор. 109—172); — 3) „Скажи мѣсяченьку!“ Розповѣдокъ Данила Мордовцева (182—189); — 4) „Бурлака“. Оповѣдане Бабенка (201—216); — 5) „Новобранецъ“. Оповѣдане Гната Карого (219—234); — 6) „Дѣдъ“. Оповѣдане Лопуха (235—250); — 7) „Лѣрникъ“. Оповѣдане Бабенка (253—267); — 8) „Не судилось!“ Драма въ 5 дѣяхъ М. Старицкого (271—350); — 9) „Про спѣлки хлѣборобскѣй“. Розправа В. В—нка (371—392); 10) „Песиголовецъ“. Демонологичный обрысъ Грицька Десятина (393—395); — 11) „Библиографичный покажчикъ новой украинской литературы“ (1798—1883. р.). Збѣбравъ М. Комаровъ (стор. 397—470)³⁾.

¹⁾ Порѣвн. „Правду“ зъ 1875. р., стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868.

²⁾ Повѣсть „Микола Джеря“ надруковано вже въ „Правдѣ“ 1878. р., томъ I., стор. 1—187.

³⁾ Другу частину украинского альманаха „Рада“ надруковано въ 1884. р. Въ сѣмъ збѣрнику нема нѣякихъ творѣвъ Старицкого. Тутъ напечатано мѣжъ иншимъ поему Олены Пчѣлки п. з. „Козачка“ (стор. 1—39), ѳдтакъ другу частину романа П. Мирного п. з. „Повѣя“ (стор. 41—122) и его образки зъ житя п. з. „Якъ ведеця, такъ и живеця“ (стор. 135—198).

Въ 1885. р. надруковано въ Одессѣ оперету Старицкаго въ 3 діяхъ п. з. „Утоплена“¹⁾. Написавъ же ънъ сю оперету на основѣ оповѣданя Микола Гоголя п. з. „Майская ночь, или Утопленница“²⁾. Въ томъ-же роцѣ напечатано въ Кіевѣ отъ-сей драматичный творъ: „Черноморцѣ“. Оперета въ 3 картинахъ. Музыка М. Лисенка. По Кухаренку скомпонувавъ М. С(тарицкій)³⁾.

Опроче деякихъ драматичныхъ творѣвъ и перерѣбокъ Старицкаго доси не друковано. Сюды належать: 1) „Тарасъ Бульба“, либретто до оперы Микола Лисенка; 2) „За правду“, драма; 3) „За двома зайцями“, комедія; 4) „Одноокий писарь“, комедія; 5) „По модному“, оперета; 6) „Сорочинській ярмарокъ“, оперета; 7) „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ“, драма; 8) „На Ивана Купала“, оперета. — Теперъ пише Старицкій драму п. з. „Богданъ Хмельницькій“.

Михайло Старицкій придбавъ собѣ добре имя въ нашій литературѣ именно выданемъ перекладу сербскихъ народныхъ думъ та пѣсень и написанемъ драмы „Не судилось!“

Присвячуючи перекладъ тыхъ думъ и пѣсень своему щирому другу и товаришови, Михайлови П. Драгоманову, замѣтивъ ънъ у словъ „бдѣ переводчика“, що Украинцѣ своєю исторією, вдачаю, суспѣльнымъ побутомъ и мовою спорѣдненіи суть зъ наддунайскими Славянами. Одаткъ подѣливъ ънъ сїя творы народнои сербскои поезіѣ на три части: 1) думы „юнацкїѣ“, се-бѣ-то лицарскїѣ та историчнїѣ; 2) пѣснѣ про побуть суспѣльный и пѣснѣ

¹⁾ Се есть передрукъ зъ литературного збѣрника „Нива“ (стор. 55—144). До сїи опереты зложивъ М. Лисенко гарну музыку

²⁾ „Вечера на хуторѣ близъ Диканьки“, часть I.

³⁾ Про оперету „Черноморцѣ“, гляди П., стор. 743—745-

жѣночѣ; 3) пѣснѣ обрядовѣ. Хоча-жь Старицкѣй довершивъ цѣлого сего перекладу, одначе выдавъ тѣлько пѣснѣ юнацкѣй, до котрыхъ долучивъ двѣ думы зъ періоду гайдуцкого, щѣ естъ похожѣй на гайдамачину украиньску. У своѣмъ перекладѣ намагавъ онъ зъ вѣрностію фотографичною ѡддати мысли оригіналу и про-те придержувавъ ся онъ подекуды такожь того метричного складу, якѣй проявляє ся въ думахъ и пѣсняхъ сербскихъ¹⁾.

Меншою ваги суть єго переклады байокъ Крылова²⁾, поезій Байрона, Лермонтова³⁾, Некрасова, Мицкевича, Сырокомлѣ, Гайного и и. Особливо недоладными являють ся деякѣ новѣ слова й выразы, котрѣ Старицкѣй подекуды нескладно ковавъ⁴⁾. Не диво про-те, щѣ рецензентъ украиньскихъ перекладѣвъ Старицкого замѣтивъ отъ-се: „Приглянувшись добре литературнымъ трудамъ п. Старицкого, мы мусимо признати єму окремого рода мѣсце въ рядѣ малорускихъ писателѣвъ. Старицкѣй являє ся дуже смѣлымъ новаторомъ въ образованію языка, и въ єго творахъ повно новыхъ слѣвъ, якихъ въ иншихъ литературныхъ творахъ, писаныхъ народнымъ языкомъ рускимъ, не подыблешь. Онъ творить новѣ слова въ цѣл-

¹⁾ Старицкѣй переложивъ 52 народныхъ думъ и пѣсень сербскихъ.

²⁾ Порѣвни. рецензію байокъ Крылова въ „Кіевскѣй Старицѣ“, VI., 1883., стор. 359.

³⁾ Мѣжь перекладами поезій Лермонтова визначує ся лишъ „Пѣсня про царя Івана Василѣвича, молодого опричника, та од-важного крамаренка Калашника“.

⁴⁾ Въ рецензії альманаха „Луна“ пише Костомарѣвъ отъ-се: „Лучше оставить всѣхъ Байроновъ, Мицкевичей etc. въ покоѣ и не прибѣгать къ насильственной ковкѣ словъ и выражений, которыя народу непонятны, да и самыя произведенія, ради которыхъ они куются, простолюдину непонятны и пока не нужны“. („Вѣстникъ Европы“. С.-Пб. 1882. I., въ статьи: „Задачи украиньско-фильства“, стор. 900.)

комъ оригінальний спосібъ: або винаходить якійсь нові корені, або до званихъ коренівъ додає неодвѣтні наростки, або въ кінци дає словамъ цѣлкомъ хибні значеня“...¹⁾

А вже-жъ и оригінальні єго стихотворы не мають великои стійности літературной. Авторъ доторкнувъ ся подекуды до питанъ національного и суспільного житя на Украинѣ, одначе не збумѣвъ, чи не хотѣвъ ясно высказати своихъ думокъ. Такъ въ „Поклику до братівъ Славянъ“ пытає ся вінъ, „чи довго ще кривдѣ и надсилѣ тлумити | святе наше право розвою? | Не вже не одной мы матери дѣти? | не вже не брати мѣжь собою?“²⁾ Але-жъ до „брата Москаля“ звернувъ ся вінъ словомъ вельми несмѣлымъ, ба, вінъ каже, що зъ Москалемъ насъ Украинцівъ „зъєднали недолѣ крѣвне“³⁾. Тѣлько въ одній думцѣ, щѣ єъ написавъ авторъ підъ заголовкомъ „Нема правды“, поваживъ ся вінъ трохи яснѣйше высказати свои змаганя патріотичні. Ось и початокъ сєго гарного стихотвору:

Украино, моя рѣдна нене!
 Ой тяжке житя твоє й мерзене!
 Що якъ гляну на гаѣ темряві —
 Тѣльки вбачу рѣченьки крѣвавѣ,
 Що якъ гляну на степы широкѣ —
 Тѣльки вбачу могилки высокѣ,
 Що якъ гляну на поля-долины —
 Усе рѣдне пропадає, гине⁴⁾.

¹⁾ „Зоря“. 1883; въ статьи: „Украинскі переклады М. Старицкого“; стор. 76.

²⁾ „Правда“. 1872; стор. 9.

³⁾ *ibid.*

⁴⁾ *ibid.*, 1876; стор. 205—206.

Одначе въ пѣзнѣйшѣмъ стиху „До України“ згадує ѡнъ тѣлько про степы розлогѣ, про вишневі садки, про поважну рѣчь старыхъ дѣдовъ чубатыхъ та „хапливу“ працю хлѣборобѣвъ, — а не смѣючи пѣднести протесту противъ недолѣ-неволѣ батькѣвщины высказує ѡнъ лишь любовь до народу своего „убожествомъ прибитого, знеможеного и темнотю сновитого“¹⁾. Теплѣйшимъ словомъ озвавъ ся авторъ про лиху долю темного, незрячого брата у стиху до „М. Л(исен)ка“, де ѡнъ каже, що „намъ треба розбуркати силы, | щобъ пѣднѣять того брата зъ могилы, | просвѣтити вѣкового раба“²⁾. Особливо въ вѣршу, що починає ся словами „Нѣчь зъ горы зорить очима“ зъявляє Старицкѣй братню любовь до голоты, котра „свою скруту и турботу | слѣзьми выливає“³⁾. Одтакъ въ думцѣ „Зимовій вечѣръ“ ось-якъ малює ѡнъ гѣрку недолю бѣдныхъ своихъ землякѣвъ:

Добрѣ, въ кого незла оселя,
 Того й хурдяга не дотне, —
 А позернѣть у нашѣ села,
 На те убожество страшне:
 Якъ-то теперъ отѣй голотѣ
 Сидѣть въ нетопленѣмъ хлѣвѣ,
 Замученѣй въ тяжкѣй роботѣ
 Безъ думы навѣть на чолѣ! —
 Стерчить въ заметѣ та землянка,
 Подертый дахъ зовсѣмъ полѣгъ,
 Замѣсть ѡкна зъ папѣру латка,
 Крѣзь стѣны ажъ пробавъ ся снѣгъ;
 Надъ пѣчю капає изъ стелѣ,

¹⁾ „Рада“. Український альманахъ на 1883. рокъ. Кієвъ. Частина I., стор. 1—2.

²⁾ *ibid.*, стор. 2—3.

³⁾ *ibid.*, стор. 181.

И глина ляпає на пѣль;
 У хатѣ лава тѣльки й стѣль,
 Нема й заводу тутѣ постелѣ,
 Нѣ подушокѣ посаговихѣ —
 Лишь двое ряденѣ старовихѣ
 Та оберемочокѣ соломы...¹⁾

Коли-жъ Старицкій не утворивъ цѣннихъ поезій лиричнихъ и епичнихъ, то въ руско-українськѣй драматургій занявъ ѓнъ одно зъ передовихъ мѣсець, написавши драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Не судилось!“ Хто прочитає давнѣйшій его писаня драматичнїй, той зможе добачити въ авторѣ великій поступъ ѓдъ утвореня маловажнихъ, шутливихъ сценѣ до реального зъображеня побуту суспѣльного на Украинѣ. Бо чи-жъ може вважатись вдатнимъ творомъ музыкальна комедїя „Рѣздвяна нѣчь“? Правда, що Старицкій придержувавъ ся Гоголевого оповѣданя „Ночь передъ Рождествомъ“, та що зъ сего твору принявъ въ комедїю свою всѣ дїялоги; але-жъ такою перерѣбкою чудового оповѣданя не зъумѣвъ ѓнъ зладити путнього писаня драматичного. Вже-жъ бо не всяка казка годить ся до перерѣбки драматичной, по-са-якъ въ недостачи акціѣ проявить ся на сценѣ непотрѣбне балаканє²⁾. Особливо-жъ дивовижною вважає ся ява трѣохѣ мѣшкѣвъ, въ котрїй вдова Солоха всадила сѣльського голову, дяка и козака Чуба. Все-жъ таки треба признати, що Старицкій зложивъ вельми вправно текстѣ спѣванокѣ и куплетѣвъ. — Ще меншу литературну стѣйностъ має водевиль „Якъ ковбаса та чарка, то минеться й сварка“. Се є проста фарса, зъображаюча двохѣ су-

¹⁾ „Луна“. Украинський альманахъ на 1881. р. Кїєвъ. Частина I, стор. 59—60.

²⁾ Про мову комедїѣ „Рѣздвяна нѣчь“ гляди „Кїевскую Старицу“, т. VI, 1883; стор. 361.

сѣдѣвъ, полупанкѣвъ-хуторянь, Шпоньку и Шила, котрѣ на ловахъ посварились изъ-за заяця, и опѣся въ шинку зъ собою помирились. — Трохи лучшою естъ опера „Утоплена“, котра являє ся досыть вдатною перерѣбкою Гоголевого оповѣданя „Майская ночь, или Утопленница“¹⁾).

Въ тыхъ оперетахъ и шуткахъ не проявивъ отже Старицкѣй вдачѣ оригинальной; а вже-жь въ драмѣ „Не судилось“ выдвигнувъ ся ѡнъ ѡдъ-разу на вершину самостѣйного поетичного твореня. Сей твѣрць оцѣнивъ вельми складно Микола Костомарѣвъ, котрому давнѣйшій писаня Старицкого не зовѣмъ були по-внутру. Про сю-жь драму высказавъ ѡнъ ось-яке похвальне слово: „Мы не можемо не признати нового самостѣйного плоду пера сего писателя однимъ изъ лучшихъ у своѣмъ родѣ и заслугующихъ на увагу появъ въ украинскѣй литературѣ... Авторъ доторкнувъ ся самыхъ живыхъ струнъ сучасного суспѣльного житя, розкрывъ недугу, котру ѡдчувають всеюды въ нашѣмъ часѣ и зъобразивъ еѣ въ такихъ рысахъ, въ якихъ она виявляє ся въ сучаснѣй украинскѣй суспѣльности. Се именно ентузіазмъ изъ-за народности, котрый спонукуе молодыхъ, интеллигентныхъ людей зблизити ся до люду. Таке прямоване може вести до вельми пожаданныхъ наслѣдкѣвъ, и мы можемо вказати на хосеннѣй еѣ плоды въ трудахъ, щѣ тыкають ся етнографіѣ, археологіѣ, исторіѣ, филологіѣ и працѣ на поли мовы; але у многихъ таке прямоване, стыкаючись зъ противными условинами житя, зовѣмъ не удае ся и выкликуе появы негативнѣй, иногдѣ просто заслугуючѣй на смѣхъ, а деколи й сумнѣй“...²⁾

¹⁾ Оперету „Утоплена“ оцѣнивъ коротко М. Комаръ въ „Зорѣ“, 1886; стор. 290.

²⁾ „Кіевская Старина“. Томъ VII. 1883., стор. 297—300. —

Ось и поглядъ на сю драму Старицкогѣ: Михайло Ляшенко, студентъ университета, приѣхавъ на село до своихъ родителейъ и радъ-бы зблизитись до народу та подати освѣту меншому братови. Та й вельми людяни були тогдѣшнїи его думки, по-за-якъ высказувавъ ось-якїи свои бажаня: „Нѣ ѡдъ кого не залежать, а працювати тамъ, де менѣ мило, на корысть народови“. „Мы стоимо за освѣту меншого брата, за народне щастя, за правду!“ (стор. 275)¹⁾. Великою пѡдмогою въ такѡмъ гуманнѡмъ прямованю бувъ его товаришь, Павло Чубань, щѡ ставъ уже лѣкаремъ. Коли-жь Павло такїи хосеннїи мрѣвѣ вмѣвѣ погодити зъ житемъ практичнымъ и стѡйно простувавъ до своєї меты, то Михайло любувавъ ся небавомъ лѣнощами та забувавъ про науку сѣльскої дѣтвори, ѡдъ коли прихиливъ ся серцемъ до Катрѣ, дочки бѣдної селянки, Горцины Дзвонарихи. Та й хороша була Катря Дзвонарѡвна, „таки просто и мѣжь паннами красунею була-бъ, та й годѣ“.

Михайло видѣвъ въ любовѣ своѣй цѣлу суть свогѡ народовства, не зважаючи на теє, що Павло дорѣкавъ паничеви, що его порыває поезїя, примха. Михайло ходивъ на улицу, любувавъ ся красою и тѣшивъ свое сердце розмовонькою дѣвочою. Коли-жь Павло недужѡй Дзвонарисѣ подававъ лѣкарску помѡчь, то въ хату єи приходивъ такожь Михайло, мабуть-то-бъ учивъ Катрѣ читати. Та отъ призналась дѣвчина своѣй подрузѣ Пашцѣ,

Порѡвн. „Дѣло“. 1888., число 61. въ статьи В. Сѣчовика „Вѣсти зъ Украины“.

¹⁾ Гляди сю драму въ украинськѡмъ альманаху „Рада“ (1883). — Такїи гуманнїи думки заявивъ Михайло въ розмовѣ зъ Николаємъ Степановичемъ Вѣлхвостовомъ, котрый говорячи по-московски замѣтивъ, що „цивилизация приводитъ все языки ко одному знаменателю“.

що й она полюбила паняча, дарма, що годованцеви Дзвонарѣвъ, Дмитрови Ковбаневи, дала передше слово, що буде его дружбною.

Мѣжь-тымъ батько й мати Михайла не добачали тон любви своего сына до простой дѣвчины сѣльской. Старый Иванъ Ляшенко бувъ колись богатимъ паномъ, та отъ, марнотратна его жонá, Анна Петровна, панскими выребеньками довела его сѣльске майно до руины. О́дтакъ батько Михайлѣвъ понавъ ся въ тенета, якѣ заставивъ своѣй жертвѣ жидь-орандарь Шльома.

Хоча-жь Иванъ Ляшенко говорить тѣлько по-украиньски¹⁾, то на людѣ поглядае онъ зъ презирствомъ и жадкуе ся передъ жидомъ, що выпустили на волю „гайдамакъ“. О́дъ Шльома довѣдуе ся онъ, що кудлатый Павло пристае зъ людьми въ громадѣ и щось имъ на улици шепоче. „Доброго гостя привезла намъ панѣ! — Безштанько чортовый!“ погукуе злющій панѣ и о́дтакъ при помочи жида намагае взяти хлопа въ лещеты (стор. 283). Опбѣля позаорювавъ онъ прогоны для громадского товару и силувавъ селянѣ, щобъ „кучугуры“ за добрі свои землѣ змѣняли, або цхъ купили.

А вже-жь того гостя привезла заблаглива панѣ, щобъ забавитись зъ нимъ романтичною идиллею; одначе тямущій Павло высмѣявъ женихане кокетливои Анны Петровны сказавши ось-що: „Минѣ не пристало Юсифомъ бути, та й вамъ до Пентехрѣнхи далеко!“ (стор. 298). Коли-жь „слабонервна“ и сентиментальна панѣ роздумувала тѣлько про солодощѣ житя, то й пристаркуватый ей мужъ бажавъ побалакати весело зъ Жозефиною, котра була учителькою примховатон его дочки, малои

¹⁾ По-московски говорить въ сѣй драмѣ Николай Степановичъ Бѣдохвостовъ. На ладь московской мовы наворачтають часто Анна Петровна, мала ей дочка Зизѣ и покоѣвка Аннушка.

Зизѣ, и крѣмъ французщины вѣякои иншой мовы не знала. Хоча-жь бѣдна тая мучениця не злюбила его солодкихъ слѣвъ, то таки мусѣла слухати его гутѣрки про „славнѣ свои ручки и чорнѣ очи“.

Михайло не пускавъ ся своихъ любовныхъ мрѣй и навѣщавъ Катрю що-дня. Ажь ось пѣшла слава по селу, що паничъ у Дзвонарѣвны застрявъ, и днюе й почуе. Такѣ недобрѣ вѣстки ширила именно Аннушка, поковѣвка Ляшенковъ, дѣвчина вертка на всѣ заставы, котра була лиха на панича зѣ-за того, що ѣнѣ ѣдвернувъ ся ѣдѣ ней зѣ давнѣйшими своими любощами. Ѡдтакъ Михайло томивъ ся страшною нудьгою: думавъ тѣлько про Катрю. Давнѣйше здавалось ему, що нема такои силы на свѣтѣ, котра-бѣ его злякала, зупинила на его шляху, — теперъ розкинеъ ѣнѣ супроти дѣвочого погляду и шовковыхъ брѣвокъ (стор. 300). Не було для него розрады, по-за-якъ его товаришь Павло покинувъ двѣрѣ женихливой Анны Петровны. Не кохання грызло его, а та думка непоковла его, що зѣ родомъ своимъ приѣде ся ему на вѣки порвати. Ѡдтакъ замѣтивъ ѣнѣ небавомъ, що его Катруся иногдѣ таке прѣстувате сплете щось, що зѣ-нехотя заемѣеъ ся; ба, тогдѣ пришло ему ось-що на думку: „Коли-бѣ тѣлько вона не мастила головы оливою, чи смальцемъ! а то зѣ щирости такъ наязлозить для мене, що ажь одгонить“ (стор. 306). Та не зважавъ паничъ на тее, що дѣвчина вся мовѣ потонула въ коханю, — ѣнѣ що-разѣ рѣдше навѣщавъ еѣ и не знавъ, якъ закончити любовну свою справу. Ажь ось зѣявивъ ся у Михайла товаришь его Павло, щѣ живѣ тогдѣ у Олександра, дядка Михайлового. Той-же Олександрѣ бувъ оженивъ ся зѣ простою дѣвчиною-крѣвначкою, и зѣ-за того Анна Петровна жила зѣ нимъ въ сварни. Павло довѣдавъ ся вже передше про любощѣ Михайла до Катрѣ

и хотѣвъ теперь допевнитись, чи ѓнѣ зъ нею оженить ся. Коли-жь Михайло натякнувъ про тее, що трудно буде ему укоськати батькѡвъ, та що пѡпѣ безъ согласія ихъ не повѣнчае, то заявивъ ему Павло, що треба зъ родомъ поламати на вѣки и жити своими руками (стор. 309). Опроче дядько Олександръ готовъ бувъ принять Михайла зъ Катрею у себе дома та зъеднати попа до вѣнчаня. Такъ отже минувъ швидко чарѡвный сонъ Михайла, — розбуркавъ Павло грубо, жорстоко...

Мѣжь-тымъ стара Горпина Дзвонариха рада була одружити дочку зъ чесною людиною — зъ Дмитромъ, котрый допомагавъ бѣднѡй вдовицѣ за-для того, що покѡйный чоловѣкъ Горпины выховавъ его и зберѣгъ сиротѣ и батькѡвщину и хату. Але Катря призналась Дмитрови, що любить Михайла. „Я сама винна“, сказала она, „не моя сила, такъ судило ся!“ (стор. 318). Тогдѣ замѣтивъ Дмитро зъ докоромъ, що паны зазѣхають на хлѣборобѡвъ-старцѡвъ, що ѓднимають имъ остатню радѡсть, остатнє щастє. ѐдтакъ въ розпуцѣ сердца озвавъ ся до Катрѣ ось-якъ: „Якъ ѓнѣ насмѣтця надъ тобою, якъ потопче красу твою, кине тебе на зневагу, на горе, — то не сховаеця ѓнѣ ѓдъ мене нѣгде!“ (стор. 319).

Бѣдна Катря довѣдалась вже по-переду ѓдъ пянои Степаниды, колишньої панскои полюбовницѣ, що по селу пѡшла про неѣ лиха слава; тому-то зажурилась она вельми и сказала на самотѣ: „Надѣвувала ся! Наступае вже кара людська, невпросима, невмолима“ (стор. 317). Горювала-жь она тымъ бѡльше, що Михайло очевидноки забувавъ про неѣ. Мати хотѣла его саме-тогдѣ выслати до Петербурга, куды звавъ его дядя; — она сподѣвалась, що сынъ ви тамъ оженить ся зъ якою красавицею и дѡбе ся свѣтлою карієры. Михайло-жь не мѡгъ рѣшитись ѣхати до столицѣ, але ѣ не мѡгъ ѓдважитись поговорити

зъ родителями про задуману женитьбу. Ажь ось поко-
 ѣвка Аннушка выкрала листъ, щѣ его написавъ до Ми-
 хайла дядько Олександръ въ справѣ подружя зъ Катрею.
 Зъ сего-жь листу довѣдалась Анна Петровна, що ви сынъ
 „женить ся на простѣй дѣвцѣ“. Она млѣла и проклинала
 „мерзавку“, та очуняла ажъ тогдѣ, коли дѣзналась, що
 приѣхавъ єи кузинъ, Николай Степановичъ Бѣлохвостовъ.
 Одъ него сподѣвалась она помочи въ клонотѣ своѣмъ,
 думаючи, що ѣнъ укоськає Михайла. И дѣйстно повелось се-
 му крутѣви и вертиголовѣ нѣбы-то влагодити любовну спра-
 ву молодого своего друга. Бѣлохвостовъ говоривъ Михайло-
 ви, що ѣнъ оженившись зъ Катрею вчинить єѣ нещасливою;
 опроче можна буде дѣвчину заспокоити, и ачей ѣддасть
 ся она за иншого. А поки-що Михайло мусить ѣхати
 въ Петербургъ. Одтакъ заявивъ Бѣлохвостовъ, що спо-
 нукає батька Михайлового, щѣбъ Катрю и матѣрь „обез-
 печивъ“ якъ найлучше, почѣмъ Михайло зможе собѣ по-
 ступити, якъ єму внодобає ся. Почувши таку раду ко-
 лишнѣй народовецъ кивувъ ся на шию своякови и клик-
 нувъ: *„Голубчикъ, другъ мой! Какъ я тебѣ благодаренъ!
 Ты меня просто воскресилъ!“* (стор. 334)¹⁾.

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Катря скучала
 за Михайломъ и прийшла до двору, оповѣстити своего ми-
 лого, що Дмитро хоче єго вбити. Дѣзнавшись про се Ми-
 хайло гѣрко попрѣйнувъ бѣдну дѣвчину сказавши: „По-
 бий мене лиха та нещаслива година, що я и завязавъ
 зъ божевѣльными. Спокою нѣ въ день, нѣ въ ночи — и
 все черезъ тебе... Мнѣ твои сльозы въ печѣнкахъ уже
 сидять!“ (стор. 335). — „Въ печѣнкахъ?! бѣльше не бу-

¹⁾ Вволючи волю Бѣлохвостова Михайло говоривъ зъ нимъ
 въ тѣй сценѣ (IV, 10) по-московски, дарма що передше въ 2. сценѣ
 I. дѣѣ сказавъ сему „объединителеви“: „Живешь на Украинѣ,
 то знай єѣ и мову“ (стор. 275).

дуть!“ одповѣла Катря въ одчаю душѣ. Саме тогдѣ Аннушка одчинила ѡкно и прислухувалась, якъ паничъ бесѣдувавъ зъ Катрею; ѡдтакъ побѣгла сейчасъ, „ѡдлепортувати баринѣ, — пушай полюбуютця на рандѣву!“ (стор. 336). И ось прилетѣла блѣда й злюща Анна Петровна, та кинулась прожогомъ до Катрѣ. Явивъ ся й Иванъ Андреевичъ зъ Бѣлохвостовомъ и зъ дворовыми, — вчинилась замятня: бѣдна Катря сталась жертвою наруги не-абы-якои, дарма що Михайло намагавъ єѣ оборонити. И кѡнчить ся четверта дѣя вельми ефективно. Коли бо старый лакей Харлампій радивъ, ѡдрѣзати дѣвчинѣ косу, то она божевѣльно обвела всѣхъ очима й крикнула: „Рѣжьте косу! Тобѣ єѣ рѣзати, Михайло! Рѣжь! Чого-жь зупинились? Катуйте — топчѣть ногами; давѣть и дитину ѡдѣ вашого сына!“ (стор. 338). Почувши єѣ слова Анна Петровна зѡмлѣла.

Опѡсля наближилась катастрофа швидкою ходою. Катря довѣдалась ѡдѣ Пашки, що въ дворѣ всѣ пакують ся, що ѣде й паничъ у досвѣта. Тогдѣ сказала она своѣй подружѣ, щобъ запросила до неи Михайла на прощане. Коли Пашка ѡдбѣшла, Катря взяла пузирьокъ зъ отрутою; бувъ се лѣкъ, що єго Павло дававъ Дзвонарисѣ, закроплювати очи. И задумалась нещасна дѣвчина та сказала: „Полечу я возулею до його, до мого милого, край ѡконечка сяду: закую-застогну, тугою обдѣму йому сердце, нехай згадає воно, якъ колись любили ся, якъ зъ кохання того захмелили ся... Побачити-бъ тѡльки ще разъ його на прощання, та й выпити!“ (стор. 342). — Ажь ось увѣйшовъ въ хату Харлампій и заявивъ Катри, що панство простять єѣ, ба ще й придане добро дадутъ, коли она выйде за-мужъ заразъ за кого-небудь. — „Добре!“ одповѣла дѣвчина сама-не-при-собѣ, и ѡдтакъ ѡдбѣйшовъ лакей, радѣючи, що зѡсталось у него въ кешени

300 карбованцівъ, котрї давъ панъ для Катрї. Потѣмъ скажено вбѣгла Аннушка зъ кѣлькома дворовыми хлопцями. „Що?! думала помѣщицею бути?!“ гукнула местна покоївка, — „а, не дѣждешь! на смѣтнику повѣнчають!“ Хлопцѣ кинулись на Катрю, вымазати їй голову квачемъ зъ мазницѣ. Коли-жь Катря несамовито кричала, щобы зглянули ся надъ матѣрю неповинною, то выбѣгла „зъ ванкира“ Дзвонариха хитаючись и страшными словами прокляла свою дочку; ѡдтакъ пхнула єѣ ногою а сама зѣмлѣла. Влѣтає въ хату Дмитро саме-тогдѣ, коли мати проклїнала дочку; ѡнъ пѣдбїмає Катрю и клене матери, котра знущалає надъ дитиною безневинною; потѣмъ кїдає ся на Аннушку и давить єѣ за горло. Коли-жь деякї хлопцѣ хотѣли єму руки скрутити, то вынявъ ѡнъ зъ-за холявы нѣжь, почѣмъ всѣ пѣшли въ ростѣчь.

Небавомъ опѣсля прочуњяла Катря. Дмитро падкає-горює и просить єѣ, щобѣ була єго дружиною та забула Михайла. Але Катря каже єму ось-що: „Тобѣ треба дѣвки чесної... Якъ минѣ тебе шкода, Дмитре! Не судилось!“ — По такѣй мовѣ Дмитро мовѣ скажений выбѣгъ изъ хаты, шукати свого ворога и пѣмститись єму за тяжку обиду. Та отъ, Катря почувла голосъ Михайла за ѡкномъ; — ѡнъ приходить, бо єго прикликала Катря, хочъ єму Харлампїй сказавъ брехливо, що она їде за-мужь и за Михайломъ не жалѣє нѣ крапельки. Коли-жь Катря учула, що Михайло ѡдзываетъ ся про неѣ зъ докоромъ, то не могла выдержати наруги и выпила всю трутїну зъ фляшечки.

Слѣдує патетична розмова Катрї зъ Михайломъ. Нещасна дѣвчина хоче надивитись на соколика свого, щобѣ нѣколи єго не забути, а Михайло дѣзнавшись, що она єго таки любить, пригортає єѣ палко и каже, що єѣ такъ

кохає, якъ нѣколи въ свѣтѣ. Саме-тогдѣ окна въ хатѣ засвѣтилися червонымъ огнемъ, — Дмитро підпаливъ панскій двѣръ. Небавомъ Катря стала важко дихати и призналась Михайлови, що выпила отруту. Якъ же бнѣ въ розпуцѣ намагавъ єѣ ратувати, то кликнула она слабымъ голосомъ: „Я не хочу вмерати! — не хочу!... Таке щастя!... Не однімайте одъ мене! Я жити хочу! Михайло, рятуй мене!“ (стор. 349). — Приходить Пашка и каже, що панскій двѣръ горить, та що Дмитра ловлють, мѣжь-тымъ коли мати Катрѣ божевѣльна бѣгає. Коли-жь єѣ Михайло велѣвъ прикликати лѣкаря-фельшара, по-за-якъ Катря отруилась, то бдновѣла Пашка, що Павло єсть въ селѣ. Ледво-жь бдбйшла Пашка, вмерла Катря на рукахъ Михайла. Вбѣгає Дмитро й кидає ся зъ ножемъ на панича, але соцькї й люде вяжуть єго; — бдчиняють ся двѣрѣ и входить Павло. Зъ жахомъ зирнувши округъ каже бнѣ сумовито: „Такъ така, паничу, ваша поезія?!“

Отъ и весь змѣсть сеи драмы. Оцѣняючи єѣ въ „Кіевскій Старинѣ“ Костомарѣвъ высказавъ єще отъ-єї важні слова: „Всѣ особы зъображенї вельми плястично, зъ явными рысами, властивыми такъ личности кожного, якъ и клясѣ, въ котрѣй они обертають ся. Всѣ они реальні и выкѣнченї. Мова въ цѣлѣй драмѣ правильна и рѣчь всюды бдповѣдає думкамъ“¹⁾.

Навязуючи до сихъ слѣвъ Костомарова деякї нашї замѣтки заявляємо навпередъ, що не всѣ особы зъображенї авторомъ реально. Вже-жь сама героиня драмы, Катря, проявляє вдачу вельми сентиментальну, а въ кѣнци пятои дѣѣ попадає въ афектацію неприродну, яка була-бъ властивою головнѣй дѣвѣй особѣ въ трагедїи псевдоклясичнѣй. Проста сѣльска дѣвчина не нахилить ся нѣ-

¹⁾ „Кіевская Старина“. VII. 1883., стор. 299.

коли на стільки до романтизму, щоб отруившись атропиномъ деклямувати патетичні слова про солодошть любови. Тому-то замѣчає й самъ Костомаровъ, що конець драмы є штучний, изъ-за чого по его думцѣ далеко бѣльше природнымъ уважає ся конець драмы Квѣтчиной „Щира любовь“, котра що-до змісту въ де-чѣмъ подбѣна до драмы Старицкого: „Не судилось!“¹⁾ Одаткъ годѣ дѣзнатись, хто є головнымъ дѣячемъ въ драмѣ Старицкого, чи Михайло, чи Катря? Авторъ хотѣвъ мабутъ Михайла поставити головнымъ богатыромъ, щѣ зъображавъ бы репрезентанта нового либерального напряму интеллигентной молодежи украиньскої, але-жь тѣлько Павло Чубань являє ся въ думкахъ своихъ консеквентнымъ, мѣжь-тымъ коли Михайло, выголосивши кѣлька гуманнихъ фразъ, ставъ небавомъ романтичнымъ ледаремъ. Опроче Катря въ другѣй половинѣ драмы выступає бѣльше напередъ, нѣжь Михайло, и въ кѣнци стає справдѣшною героинею трагичною.

Найкраще зъображені авторомъ отъ-сѣ подѣѣ драмы: 1. Розмова Михайла зъ Пашкою (I, дѣя, 4. выхѣдъ). — 2. Дѣялогъ Ивана Андреевича и Шльомы (I, 7). — 3. Ява Пашки й Катрѣ (I, 10). — 4. Стрѣча Михайла зъ Катрею и Пашкою (I, 11). — 5. Дѣялогъ Катрѣ й Пашки (II, 5). — 6. Розмова Дзвонарихи й Катрѣ (III, 6. 1). — 7. Ява Дмитра, Дзвонарихи й Катрѣ (III, 6. 2). — Слабшими частинами сего драматичного твору вважають ся отъ-сѣ: 1. Ява Михайла й Катрѣ (II, 10). — 2. Стрѣча Михайла зъ Бѣлохвостовомъ (IV, 10). — 3. Розмова Михайла зъ Катрею (V, 8).

Въ загалѣ легко завважати, що въ трѣохъ першихъ актахъ дѣя розвиває ся природно, та що въ IV. и V. актѣ проявляє ся наклѣнѣ автора до псевдоклясичной манієры

¹⁾ *ibid.*, стор. 300.

въ писаню трагедій. Все-жь таки сей творъ має високу стійність літературну и поставляє автора въ ряду найлучшихъ українськихъ драматургівъ. Одаткъ ставъ Старицькій неначе „предитечею“ того напряду реального, котрого репрезентантомъ являє ся теперъ именно Іванъ Карпенко-Карый.

6. Марко Кропивницькій¹⁾.

Марко Кропивницькій родивъ ся 1841. р. въ селѣ Жеванівцѣ Херсоньскои губерніі. Батько его бувъ управителемъ майна помѣщика Фундуклѣя и користувавъ ся повагою въ кружку своихъ приятелѣвъ. Свого сына посылавъ онъ до одной зъ Кіівськихъ гимназій. Коли-жь Марко скінчивъ науку въ гимназій, то вчавъ ся одинъ рѣкъ на исторично-філологічнѣмъ видѣлѣ Кіівского университета. Одаткъ пѣшовъ на урядову службу въ мѣстѣ Бобрынци Херсоньскои губерніі, и ставъ тамъ споружувати аматорскій представлення театральні на сценѣ тамошнього клуба. Въ Бобрынци бувъ онъ секретаремъ мѣйской рады. Въ червни 1866. р. пѣзнавъ ся зъ нимъ Олександръ Кониській, котрый живъ въ сѣмъ мѣстѣ три мѣсяцѣ на засланю, доки не переѣхавъ до Катеринослава. Трохи-не що дня приходивъ Кропивницькій до Кониського зѣ скрипкою и спѣвавъ пѣсені народні гарнимъ голосомъ баритоновымъ. Неразъ ѣздили оба въ Жеванівку, де живъ батько Кропивницького, бо въ Бобрынци крѣмъ священника та полицейского пристава не було свѣчнаго чоловѣка, изъ-за чого жите було тутка скуч-

¹⁾ Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ, 1884; стор. 416—426. Вѣстки про жите Кропивницького подали Ом. Огоновскому Микола Лисенко, Олександръ Кониській та Ів. Гриневецкій, директоръ руско-народного театру.

не. Опісля бувъ Кропивницькій урядовцемъ въ Єлисаветградѣ Херсонської губерніѣ, а въ 1871. р. оддавъ себе цѣлкомъ театрови. Въ-перше дебютовавъ ѓнъ на великій сценѣ въ Одесѣ, де подобавъ ся вельми въ роли Стецька, коли гравъ оперету Квѣтчину „Сватання на Ганчарѡвцѣ“.

Небавомъ опісля молодой галицко-рускій патріотъ Володимиръ Ганкевичъ звѣдавъ Украину и пѡзнавшисъ зъ Кропивницькимъ спонукавъ его, гостювати въ Галичинѣ въ руско-народнѡмъ театрѣ, щѡ стоявъ тогдѣ пѡдъ дирекцією Теофілѣ Романовичѡвной. Такъ отже выступавъ Кропивницькій (1875) въ Тернополи двѣчи въ драмѣ Шевченковѡй „Назаръ Стодоля“: першій разъ въ роли титуловѡй, а въ-друге въ роли сотника Хоми Кичатого. Кажуть, щѡ явою сотника Кропивницькій выкликавъ въ театрѣ загальний ентузіязмъ. Потѡмъ гравъ мѣжъ иншими ролю Кабицѣ въ „Черноморцяхъ“ Кухаренка и спѣвавъ деякі куплети та народні пѣснѣ. Зъ Тернополя поѣхавъ ѓнъ зъ трупю Теофілѣ Романовичѡвной до Борщова, ѡдтакъ до Улашковець, Снятына й Черновець. Въ Снятынѣ выступавъ ѓнъ въ роляхъ Шельменка-наймита й Шельменка, волосного писаря. Въ Чернѡвцяхъ подобавъ ся ѓнъ своєю игрою не тѡлько Русинамъ и Полякамъ, але й Нѣмцямъ, котрі любувались вельми єго явою въ роли выборного Макогоненка, се-бѣ-то въ оперетцѣ Котляревского „Наталка Полтавка“. — Зъ Черновець выѣхала трупа Романовичѡвной вразъ зъ Кропивницькимъ до Серета, а зъ-ѡдтамъ до Кѡцманя. Побувши ѡдтакъ 4—5 мѣсяцѣвъ въ Галичинѣ Кропивницькій вернувъ ся на Украину.

Въ 1880. р. засновавъ ѓнъ свою трупу театральну. Осъ и генеза театру Кропивницького: Въ Кременчуцѣ гостювала тогдѣ трупа Ашкаренка, а мѣжъ акторами бувъ

такожъ Кропивницькій. Одначе театрови Ашкаренка поводилось лихо; щобъ отже выдобутись зъ бѣды, выпросивъ ѓнь у правительства право, выставити десять украиньскихъ спектакльвъ въ Кременчуцѣ. И отъ, Украинцѣ та й Москалѣ горнулись натовпомъ до театру, изъ-за чого Ашкаренко позбувъ ся рунны финансови. Небавомъ запрошено сю трупу въ Харкѡвъ. Тутъ Кропивницькій вкупѣ зъ деякими товаришами выдѣливъ ся зъ труппы Ашкаренка и зложивъ трупу спеціально-украиньску, котра онѡсля объѣздила бѡльшій города Украины. Въ 1881. р. гостювавъ Кропивницькій въ Кієвѣ и читавъ свою драму „Глитай“ Кониському и кѡлькомъ иншимъ Украинцямъ, почѡмъ ѓнь у сѣмъ своѣмъ творѣ зробивъ деякія поправки.

Коли-жъ Михайло Старицкій засновавъ своѣй театрѣ, то Кропивницькій бувъ тутъ режисеромъ (1882), але по двохъ рокахъ ѡддѣливъ ся ѓнь ѡдъ Старицкого и засновавъ опять свою трупу театральну. Въ 1887. р. приѣхавъ ѓнь зъ сею труппою до Петербурга и зъєднавъ собѣ таку славу, що російска праса признала Кропивницкого артистомъ лучшимъ ѡдъ акторѡвъ сцены императорскои. А вже-жъ трупа Кропивницкого була лучшою ѡдъ труппы Старицкого, доки въ его театрѣ выступали славні артистки й артисты, именно Марія Заньковецка, Садовскій и Саксаганьскій. Коли-жъ Заньковецка перейшла до театру Садовского, котрый ставъ удержувати окрему свою трупу, то й вменшилась слава театру Кропивницкого.

Марко Кропивницькій почавъ литературну свою дѣяльнѡсть въ 1863. р. Уже бо тогдѣ написавъ ѓнь въ Бобринци драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Дай серцю волю, заведе у неволю“, одначе сю драму надруковано ажъ въ 1882. р. въ „збѡрнику творѡвъ М. Л. Кропивниц-

кого“. Въ 1871. р. помѣстивъ онъ въ „Новороссійскѣмъ Телеграфѣ“ жартъ въ 1 дѣи п. з. „За сиротою и Богъ зъ калитою“. Опѣсля въ 1877. р. надруковано въ „Одесскѣмъ Вѣстнику“ его оповѣдане п. з. „Турецька вѣйна зъ Славянами“.

Однако про ширшу его литературну дѣяльність до-вѣдались Украинцѣ ажъ въ 1882. р., коли въ Кіевѣ напечатано першій томъ збѣрнику его творѣвъ (8^о, сторѣнь 208). Въ сѣмъ збѣрнику помѣщено отъ-сѣи драматичнѣи творы: 1) „Дай серцю волю, заведе у неволю“. Драма въ 5-ти дѣяхъ и 6-ти одмѣнахъ. — 2) „Глитай, а бо-жь павукъ“. Драма у 4-хъ дѣяхъ и 5-хъ одмѣнахъ. — 3) „Невольникъ“. Драматичнѣи картины у пяти одмѣнахъ. (Перероблено зъ поемы Т. Г. Шевченка: „Невольникъ“). — 4) „Помирились“. Жартъ въ 1 дѣи.

Опѣсля въ 1885. р. надруковано въ Харьковѣ „выправлений и доповнений збѣрникъ творѣвъ М. Л. Кропивницкого“ (выдане друге; 8^о, сторѣнь 273). Крѣмъ давнѣишихъ трѣохъ творѣвъ („Дай серцю волю...“, „Невольникъ“ и „Помирились“) помѣщено тутъ двѣ новѣи штуки: 1) шутку-оперетку въ 3-хъ дѣяхъ п. з. „Пошились у дурнѣ“ и 2) траги-комичный етюдь въ 1 дѣи п. з. „Лихо не кожному лиху, инчому й таланъ“. (Опѣсля слѣдуе 6 куплетѣвъ зъ музыкальными нотами). Се друге выдане мѣло выйти въ двохъ томахъ, зъ котрыхъ першій мавъ мѣстити чотыри творы, надрукованѣи спершу въ Кіѣвскѣмъ выданю зъ 1882. р., а въ другѣи томъ повиннѣи були ввѣйти чотыри новѣи штуки: 1) драма „Доки сонце зѣйде, роса очи выѣсть“; 2) оперетка „Пошились у дурнѣ“; 3) етюдь „По ревизіи“, и 4) етюдь „Лихо не кожному лиху, инчому й таланъ“. Але обѣ драмы „Глитай“ и „Доки сонце зѣйде...“ та й етюдь „По ревизіи“ забороненѣи цензурою, дармѣ що дра-

ма „Глитай“ була вже надрукована, а всѣ ті три твори дозволені цензурою театральною и грають ся скрѣзь, де українській театръ дозволений¹⁾. Такъ отже въ 1885. р. вийшовъ лишъ одинъ томъ, въ котрѣмъ крѣмъ трьохъ давнѣйшихъ штукъ надруковано сказаніи два новіи твори драматичніи.

Найдавнѣйшою єсть драма „Дай серцю волю, заведе у неволю“, що єсть Кропивницькій написавъ 1863. р. въ городѣ Бобринци. Одаткъ слѣдує комедія „Помирились“, написана 1869. р. въ Бобринци, почѣмъ драматичній картины п. з. „Невольникъ“ зложеніи були 1872. р. въ Одесѣ. Мѣжь р. 1881—1882. скомпонувавъ онъ драму „Глитай“, а въ 1882. р. зладивъ онъ въ Києвѣ два драматичніи твори: шутку-оперетку „Пошились у дурнѣ“ и трагико-комичній етюдъ „Лихо не кожному лиху, инчому й таланъ“.

Однимъ зъ першихъ рецензентѣвъ творѣвъ Кропивницького явивъ ся Иванъ Франко. Сей критикъ хвалить навпередъ мову, котрою написаніи драми Кропивницького. Ось и єго слова: „Такои чистои, блискучои всѣми блесками поезіѣ и гумору народнои мови намъ не у многихъ нашихъ писателѣвъ лучить ся подыбати. Широкою струєю плыве тота мова въ драмахъ Кропивницького, — авторъ очевидно самъ знає свѣй „даръ слова“ и любує ся переливами єго чудовыхъ красокъ и блескѣвъ. Пѣснѣ, жарты, приказки и выгадки мовѣ перлы-самоцвѣты сыплють ся безконечною многотою; деякіи сцени авторъ, здаєсь, тѣлько для нихъ и понаписувавъ“²⁾.

¹⁾ Порѣви. литературну оповѣстку М. Комара про збѣрникъ творѣвъ М. Л. Кропивницького зъ р. 1885. („Зоря“, 1886; стор. 133—135.)

²⁾ „Зоря“, 1883; стор. 217.

Коли-жъ Франкови подобалась чи-мало мова въ драмахъ Кропивницького, то самі творы его суть по думцѣ критика „лишь слабыми пробами, недоростающими до поважной оцѣнки“. Ба, Франкови здає ся, що въ деякихъ штукахъ, н. пр. въ драмѣ „Дай сердцу волю“, авторови не йшло навѣтъ о написане драмы, а по-просто о показане, въ драматичнѣй рамцѣ, кѣлькохъ сценъ зъ народнаго житя, котрѣ нѣчимъ не вяжуть ся зъ основою самои акціѣ, коли тѣлько яка акція въ загалѣ есть въ тѣй штуцѣ¹⁾.

А вже-жъ така оцѣнка сєи драмы, хочъ подекуды остра, есть въ загалѣ правдива; бо таки „нема тутъ одноцѣльной акціѣ драматичной, нема конечнаго, причиннаго звязку фактѣвъ, а сцены идуць за сценами зовсѣмъ по прихоти автора“. Опроче „бѣльшу половину штуки займають сцены й особы, зовсѣмъ до штуки непристѣбнѣй и нѣчимъ нехарактеристичнѣй“²⁾. Весь зміѣтъ сєи драмы дасть ся пересказати въ отъ-сихъ словахъ: Парубокъ Семень Мельниченко любить ся зъ дѣвчиною Одаркою. До тѣи дѣвчини привязавъ ся и другій парубокъ Микита Гальчукъ, сынъ старшины, зъображений въ драмѣ гордымъ, хмурымъ, пѣякою и розбишакою. Одроче Одарку посватавъ Семень, изъ-за чого Микита лютить ся, грозить, ба й кидає ся, вбити Семена, та попадає за те въ тюрьму. Опѣсля онъ втѣкає и пропадає десь-кудысь на чотыри роки. Ледви-жъ оженивъ ся Семень зъ Одаркою, якъ ось прийшовъ ѡдъ старшины наказъ Семенови, ити „до приѣому“ въ салдаты, але побратимъ Семеновѣвъ, Иванъ Непокрытый, выручає его та йде въ салдаты замѣсьць него. Черезъ чотыри роки вертає ся Иванъ зъ вѣины до села и небавомъ приводять „орештанта“ Микиту. Обоухъ ихъ приѣмає Семень до сво-

¹⁾ *ibid.* — ²⁾ *ibid.*, стор. 218.

ей хаты, по-за-якъ Иванъ бувъ бурлака безхатный, а Микитинъ батьки померли въ великѣй бѣдности. Та отъ, Микита схопившись разъ въ ночи хотѣвъ вбити своего добродѣя, Семена, але почувши, що Семень крѣзь сонъ зове его рѣднымъ братомъ, кинувъ сокиру и метнувъ ся прожогомъ до дверей. Иванъ пробудившись старавъ ся его втихомирити; та не вытерпѣвъ бѣдолаха тяжкихъ мукъ душѣ: вымовивши въ-останне слово „Одарко!“ померъ сердешный страдникъ.

Адже-жь драма „Глитай“ має справдѣ стѣйнобѣсть литературну, ба й самъ И. Франко назвавъ сю штуку „далеко драматичнѣйшою“ ѡдъ драмы попередньої¹⁾. Вже безъименный рецензентъ сеи драмы въ „Дѣль“²⁾ вважавъ еѣ одною зъ лучшихъ штукъ въ репертоарѣ руско-народного театру, высказуючи про неѣ ось-якій свѣй судъ: „Глитай належить до тыхъ штукъ репертоару нашої сцены, що выходять по-за кругъ шаблонности и тривіализму, а подають предметъ новый и серіозный, надъ котрымъ конче призадуматись треба“³⁾. Ѳдтакъ Володимиръ Коцовекій написавъ про сю драму ось-таку замѣтку: „Дѣя розвивае ся природно, просто и рѣвно, безъ пропускѣвъ и ефектѣвъ, спокѣйно, а помимо того бачимо на сценѣ дѣйстне житє“...⁴⁾

Ось и поглядъ на змѣстъ сеи драмы Кропивницкого: Рѣчь дѣе ся въ Херсонщинѣ. Головною дѣевою особою є богатый, пристаркуватый чоловікъ, Йосифъ Степановичъ Бычокъ, котрый выйшовши колись зъ двѣрскихъ лакеѣвъ, служивъ у якогось полковника и зата-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ „Дѣло“, 1885; ч. 115. 116. 117. 120 въ статьи „Глитай, народный образъ въ 5 актахъ М. Кропивницкого“.

³⁾ *ibid.*, ч. 120.

⁴⁾ „Зоря“, 1886; стор. 418.

ивъ его грошѣ, якъ бнѣ померѣ. Запанувавши ѳдтакъ ставъ Бычокъ обдирати миръ хрещеный. Усе село стогне въ его кормизѣ: хто разъ попавъ ся въ его лещеты, годъ вже пручатись. Люде говорятъ, що се гѳршь настало, якъ за крѣпацтва. „Павукъ, одно слово павукъ! Скрѳзъ на-вкруги розкидає бнѣ павутиння, и яка-бъ мушка, чи комашка непоткнулась, заразы и заплутаєцця“ (стор. 111). Осъ примѣромъ Мартинъ Хандоля бувъ колись богатимъ селяниномъ, горѣвки не вживавъ, а якъ попавъ ся въ лапы глитаєви, то розпивъ ся и звѣвъ ся нѣ-на-що. Жѣнка зъ дѣтьми пѳшла въ наймы, а бнѣ ставъ у шинкаря за попыхача, доки зъ десятои чарки дуба не давъ.

Але-жь Бычокъ голосить людямъ, що єсть ихъ добродѣемъ не-абы-якимъ! „А хто-жь окрѳмъ мене всѣхъ васъ рятує и вызволя зъ усякои оказиѣ?“ каже бнѣ Мартинови. — „У мене“, мовить бнѣ, „таке вже чудне сердце, що якъ тѳлько уздрю убогого, то навѣтъ готовъ и сорочку зъ себе здѳйняти та йому ѳддати!“ (стор. 71). Та й намагає бнѣ надати своѣй вдачи зѳвнѣшнѣй прикметы чесного житя. Хата у него повна образѳвъ та лампадокъ; — цѣрква, не хата! Ёнѣ и Богу молитъ ся по тричи въ день и поклоны бє и цѣлу обѣдню выстоює навколѣшкахъ. Але-жь тѳлько передъ людыми вдає зъ себе святого та божого, а на одинцѣ бнѣ бѣсови рѳдня.

Той-то „глитай“ бувъ ласый на красу Олены, щѳ була вѣрною дружиною бѣдного Андрѣя Когута. И сего Андрѣя обмотавъ бнѣ своимъ павутинемъ и допѣкавъ ему словами: „позыку знаєшь, а на ѳддачу не дбаєшь“; тому-то Андрѣй не хотячи впасть ся Бычкови въ руки, щѳбъ живцѣемъ не облупивъ, принявъ службу прикажчика у мѣщанина Ивана Павловича. Попрошавъ ся отже зъ жѳнкою и повандрувавъ до мѣста, за якихъ 200 верстовъ ѳдъ свого села. Се-жь була ковѣнка на руку Быч-

кови, и ђнѣ забавѣ жити зѣ Оленою говорачи, що ђдѣ невѣнчаной жѡнки бѡльшь шанобы.

Минувѣ рѡкѣ, якѣ пѡшовѣ Андрѣй, въ чужину, а Стеха, мати Олены, бѣдуючи гѡрко, мусѣла трое своихъ малыхъ дѣтокѣ по людяхъ порозтыкати, щобѣ не попухли зѣ голоду. Бычокѣ казавѣ фѣ уже давнѣйше, щобѣ ђддала ему свою Оленку. Тогдѣ-то ђдповѣла она „глтаевѣ“, що еѣ дочка въ неи не простого роду, черезѣ грѣхѣ найшло ся. Теперѣ же говорить она Оленцѣ, що „краще соромѣ, нѣжѣ голодна смерть!“ Але дочка дорѣкае матери за таку мову кажучи: „Пекельна ваша мова! Отруѣть краще мене, нѣжѣ маю зламати законѣ!“ (стор. 93). Ажѣ ось приходитѣ ђдѣ Андрѣя листѣ, — глитай его скомпонувавѣ, передавѣ Оленѣ, а прочитавѣ его Оленѣ писарѣ. Та отѣ, поганѣ вѣсти принѣсь сей листѣ: „Андрѣй, мовлявѣ, не хоче вже вертати, — нехай Олена дармо й не жде его, бо ђнѣ уже покохавѣ другу, кращу й богату. Въ одчаю душѣ проклинае Олена свого Андрѣя страшнымѣ проклономѣ та й каже матери: „Идѣть, мамо, заразѣ до Йосипа Степановича: нехай иде сюды, нехай заразѣ несе грошѣ, бѡльше, бѡльше грошей!... Андрѣй зрадивѣ мене, стоптавѣ правду, зламавѣ слово, и нема у моѣмѣ серцеви Бога! Теперѣ я грѣха не боюсь, а бѣдности й злиднѣвѣ не хочу! Не жахайте-сь, мамо! Кличте мерщѣй Йосипа Степановича! Не я перва, не я й остання!“ (стор. 101).

Бычокѣ приходитѣ зѡ Стехою, котра зѣ его хаты приносить горѣвку и всякѣ ласощѣ. Глитай хоче на старѡсть зазнати солодошѣй любви. Олена-жѣ приймае ђдѣ него дороге наместо и пе горѣвку-ромѣ запоемѣ кажучи, що за грошѣ купить щастя й таланѣ. „Сегодня мы и весѣля справимо!“ погукуе Олена пѡдѣ чаркою, „чортяка на смѣтнику звѣчае!“ ђдтакѣ бере ђдѣ „глитая“ пер-

стѣнь, а перстѣнь Андрѣя зриває зѣ свого пальця и выкидує крѣзь ѡкно. — „Обнѣмѣть мене!“ каже Олена Бычкови, „пригорнѣть до серця!... Цѣлуйте мене, солодко, палко!“ — але небавомъ ѡдпыхає его й кричить: „Геть! холоднѣ губы, якъ у мертвеця, лице, якъ лѣдъ! Охъ, якѣ-жь вы гидкѣ, гидчѣшь ѡдъ жабы!“ (стор. 106).

Хоча-жь Бычокъ убирає Олену въ шовки, то его краля зовѣмъ зтеряла ся, — ходить несамовита, а молодицѣ зовуть Стеху „перекупкок, що торгує дочкою“. Та отъ, небавомъ починає Олена наскучувати Бычкови, и ѡдтакъ говорить бнѣ про неѣ самъ до себе: „Цѣлѣвѣннѣкѣй день и нѣчь все щось балака, або регоче, то почне голосити... Такъ голосить, ажъ луна по хатѣ йде!... А учора мало мене не задавила: якъ ухопила за горло, ледве-ледве руки ѣй рознявъ! — Закортѣло на старѣсть! Мало-жь бѣдкавъ ся хочъ бы й зъ своею жѣнкою! — И голодомъ ѣѣ моривъ, и въ льохъ заперавъ, и по-середъ зими у ополонцѣ купавъ, и бивъ, и нѣвечивъ! Таки привѣвъ ѣѣ до того, що втѣкла! Теперъ ще гѣрша халепа!“... (стор. 122).

Мѣжь-тымъ повернувъ уже Андрѣй до села. інѣ входить въ хату Бычка зъ деякими селянами, и хоче ѡддячити „глитаєви“, що взявъ собѣ его жѣнку та розѣрвавъ его серце, але наляканный „глитай“ ѡдказує: „Я твоєи жѣнки не держу, бери ѣѣ хочъ заразъ... Я ѣѣ не силою взявъ“... (стор. 126). Коли-жь натякнувъ Андрѣй про листы, що бнѣ ихъ, мовлявъ, черезъ Бычка писавъ до Олены, то промовила она зъ-тиха: „Листы писавъ до Олены“... Андрѣй пише: „покохавъ я другу, кращу й багату“. Пише, що вже нѣколи не вернетця. „Не сподѣвай ся“, каже, „мене бачити нѣколи!“ „Я й не сподѣваюсь“... Учувши-жь такѣ речи Олены, Андрѣй крикнувъ въ розпуцѣ: „А! теперъ я все розумѣю!“ ідтакъ звер-

нувшись до „глитая“ промовивъ: „Пекельна душе, сатано! Вдовольнай же себе до кѣнця! Вѣзьми нѣжь, ударь мене ось сюды (въ груди).“ Ледви сказавъ ѣнъ се, якъ ось Олена силеснула руками и вымовивши тѣлько слова „Андрѣй, Андрѣй!“ пала мертва.

Саме-тогдѣ ввѣйшла Стеха. Андрѣй думаячи, що Олена лишъ перекинулася мертвою, сказавъ до Стехи згѣрдно, щобъ помогла паніи пѣднѣтись. Коли-жь дѣзнавъ ся, що єго нещасна жонѣ справдѣ нежива, то припавъ до нея и голосивъ сумовито надъ мертвымъ єи тѣломъ. Опѣсля вхопивъ нѣжь зъ столу ѣ поренувъ єго въ бѣкъ Бычкови. Мѣжь-тымъ коли „глитай“ умирає, Андрѣй кидає зъ лякомъ нѣжь и каже: „Теперь, люде добрї, берѣть мене, вяжѣть, закуйте у залѣза! Убїйте! Я мертвецъ!“ Та отъ, Стеха впала Андрѣєви до нѣгъ и заголосила: „Охъ, убїй же, убїй мене!“ — „Тебе убїти?!“ одвѣтує Андрѣй, „рука не здѣймаєтця на таку грѣшницю, на таку гадину! Зоставайсь на покволь та на глумъ усьому хрещеному мирови!“ И припавши до Одены кликнувъ въ-останне: „Горличко моя, сердце мое! На кого-жь ты мене покидаєшь на цѣмъ холоднѣмъ, зрадливѣмъ свѣтѣ?!...“

Изъ погляду на єю драму можъ дѣзнатись, що єѣ писавъ авторъ, котрый будучи самъ артистомъ драматичнымъ знає добре сцену и вмѣє користувати ся всякими ефектами, якї выкликують ся ситуаціями сензаційными. Опроче намагавъ ѣнъ у своѣй драмѣ зъобразити подѣѣ реально, одначе въ сѣмъ напрямѣ нѣшовъ ѣнъ подекуды по-за границѣ естетичной чємности и хотѣвъ, щобъ въ явѣ осьмѣй дѣѣ першой пѣный Мартинъ роззувавъ чоботы зъ нѣгъ та зъ шинкаремъ Юдкою точивъ дивовижнї балѣандрасы. А вже-жь нѣхто не вдовольить ся явою такой матери, щѣ продала „глитави“ свою

дочку. Опроче авторъ зъобразивъ сю вдову вельми недоладно, бо ось въ одной и тойже сценѣ (II, 2) каже она дочкѣ: „Краще соромъ, нѣжь голодна смерть“, а коли дочка выбѣгла зъ хаты, то безхарактерна мати ламає руки й кає ся зъ-за того, що колись-то послухала нерозумного дѣвочого сердца и пошла на грѣхъ ..

Одтакъ бачимо въ сѣй драмѣ такожъ подѣѣ, слабо умотивованій и въ наслѣдкахъ своихъ справдѣ неимовѣрній. Такъ въ явѣ дванацятій дѣѣ першою Олена дѣзнавшись, що єи чоловікъ Андрѣй изъ-за бѣдности приневоленый вти въ чужину на заробѣтки, падає рыдаючи: „Серце, сердце горить... О дайте-жь мнѣ отруты-зѣлля!... Милый мене покидає! Рвись же сердце зъ груди, тумань ся разумъ, пожежою палайте мрѣѣ!... Пропаща я пропаща!“ (стор. 90). — Але сейчасъ очунавши говорить Андрѣви ось-що: „Ѣдь, Ѣдь, мѣй соколе, мѣй свѣте, моя думко! Швидче Ѣдь! Серцемъ тебе благословляю! Прощай!“

Або чи є се имовѣрнымъ, щобъ жовѣ, люблячи щиро свого мужа, сейчасъ одвернулаь одъ него сердцемъ и пригорнулаь до поганого „глитая“, коли доведалась про якийсь листъ Андрѣя, зъ которого вычитавъ ѣй писарь, що єи чоловікъ покохавъ другу, крашу й богату? !¹⁾

¹⁾ Про обѣ тѣ неимовѣрній подѣѣ порѣвнай слова рецензента въ Кіѣвскѣй „Зарѣ“ (1882., № 273): „Въ первомъ дѣйствиі, вообще несценичномъ, кажется несомнѣнъ правдивой сцена разлуки, когда крестьянинъ Андрій отправляется на сторону для заработковъ, и любящая его женщина предается нѣсколько неумѣреннымъ изліяніямъ и жалобамъ. Во второмъ дѣйствиі нѣтъ изображенія тяжелой борьбы, переживаемой женщиною въ виду предполагаемой измѣны возлюбленнаго и обольщенія со стороны „глитая“. (Порѣвн. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 423.)

Одтакъ суть въ сѣй драмѣ деякі сцены злишній й непотрѣбнѣй, примѣромъ стрѣча Олены зъ подругою Христею (I, 5). А вже-жь Иванъ Франко, начисливъ ажъ 24 сторони злишнѣй въ драмѣ, що занимає 48 сторони друкованыхъ; тому то не можемо ему притакнути въ той его думцѣ, мабуть-то-бъ и тѣ сцены, въ котрыхъ являеся Мартинъ Хандоля, ослабляли головный интересъ штуки¹⁾. Уже бо рецензентъ „Глитая“ въ „Дѣлѣ“ замѣтивъ въ сѣй справѣ се, що слѣдує: „Коли-бъ при Глитаю на сценѣ не появивъ ся п'яный Мартинъ, мы бы за нимъ глядѣли, зовсѣмъ такъ-само, якъ коли подыблемо павутинѣ въ кутѣ, а на нѣмъ розкраченого павука, то сейчасъ першимъ дѣломъ приглядаємо ся, де муха? Чимъ муха для павука, тымъ п'яниця для „глитая“: и сей и той не мали бы зъ кого ссати кровь“²⁾. И справдѣ ява Мартина є неначе малюнкомъ, що илюструє якъ-найлучше вдачу пажирливого „глитая“.

Хочь отже въ драматичнѣй будовѣ „Глитая“ суть деякі похибки и появы неконсеквентнѣй, хочь въ характерѣ Олены бачимо чи-малу афектацію, то таки вважаємо сей твѣръ Кропивницкого вдатнымъ зъображенемъ кровоноя-павука, котрый въ селѣ занашувавъ долю бѣдныхъ и богатыхъ людей.

Менше вдатными суть „драматичнѣй картины“, списані п. з. „Невольникъ“. Гарно выйшли зъ-пѣдъ пера автора тѣлько двѣ першѣ дѣѣ, котрѣ суть вѣрнымъ драматичнымъ пересѣвомъ першой половины поемы Шевченковой „Невольникъ“. Ось читаємо въ драмѣ Кропивницкого, що старый запорожець Василь Коваль высылаетъ въ Сѣчь своего годованця Степана, котрый думавъ, що єсть его сыномъ, и вважававъ себе братомъ его дочки

¹⁾ „Зоря“, 1883., стор. 218.

²⁾ „Дѣло“, 1885., число 116.

Ярины. Та отъ, старый Коваль бажаючи, щобъ Ярина була дружиною Степана, заявляє ему, що онъ есть сиротою. Тодъ въ серцю обохъ молодятъ будять ся чути новой любви, и Ярина прощае ся зъ своимъ судженымъ въ тяжкомъ жалю. Се все зъобразивъ Кропивницкій зовсімъ складно. Одначе вже въ двѣ третѣй проявляє ся довжезне балакане запорожцѣвъ, котрымъ товаришь Неплюй плете теревенѣ-пѣсєвѣтницѣ. Тѣ-то запорожцѣ спочиваютъ пѣсля боротьбы зъ ордою и поминаютъ добромъ молодого курѣниного атамана, котрого старый Коваль выховавъ козакамъ на вѣху а ворогамъ на погибель. Опѣсля входитъ бандуриста Недобитый, а запорожцѣ любятъ ся его спѣвомъ. Коли-жь подрѣмались, явивъ ся Степанъ и ставъ тужити за своею милою. Тодъ пѣдѣйшовъ до него Недобитый и подавъ ему листъ одъ Ярины. Ледви-жь почавъ Степанъ читати се письмо, якъ ось джура звѣстивъ ему, що на запорожцѣвъ орда наступае двома крылами одъ моря и одъ шлехетчины. — Въ двѣ четвертѣй видимо запорожцѣвъ въ бисурменьскѣй неволи; мѣжь ними сидитъ такожь ихъ атаманъ Степанъ. Приходить Недобитый въ турецкѣй одежи: онъ хоче запорожцѣвъ вызволити зъ неволѣ и дае имъ терпуги й молотки, щобъ розѣрвали свои кайданы; онѣсля-жь роздае имъ пистоль, ятаганы й шашки. — Въ двѣ пятѣй являє ся Ярина въ садочку при своѣй хатѣ. Она высказуе подрузѣ Оксанѣ свою тугу за Степаномъ, але-жь и старый Коваль журить ся, що такъ довго нема Степаночка, бо ось минувъ уже третѣй рѣкъ, якъ сей козакъ поѣхавъ на Запороже. Ажь ось приходитъ слѣпый Степанъ зъ хлопцемъ-поводаремъ. Деякимъ селянамъ розказуе онъ, якъ бисурмены-Турки вкинули запорожцѣвъ у „хвурдиу“ та заковали ихъ въ тяжкѣй кайданы. Два роки гнили они въ тѣмъ льоху, не бачили свѣта

сонця. При помочи-жь одного старого дѣдугана втѣкли декотрѣ, але Степана дѣгналі яничары и выпекли єму очи горячимъ залѣзомъ. Забили знову въ кайданы, посадили въ тюрьму та й замуrowали. Подержали ще, та й вышустиди слѣпого на свѣтъ зъ товариствомъ. Одаткъ товариство прямувало на Сѣчь и зъ собою довело его до кордону. Отъ, теперь тыняє бнѣ безъ пристановища! И ставъ нещасный Степанъ спѣвати думу, щѣ починає ся словами: „У недѣлю въ-ранцѣ рано | синє море грало ..“¹⁾

Приходить Ярина и пѣзнає свого Степаночка. Опѣсля 'старый Коваль каже до безталанного сѣчовика: „Прости мене, мѣй сыночку! Не такой-жь я тобѣ доленьки у Господа благовѣ!“ Ярина-жь радѣе радостію, щѣ вернувъ ся єи суджений, та щѣ прояснивъ ся єи свѣтъ.

Коли-жь „Невольникъ“ Кропивницкого основує ся на знаменитѣй поемѣ Шевченка, то жартъ его „Помирли сь“ єсть наслѣдованємъ якогось россійского твору драматичного и не має майже нѣякои стѣйности литературной. По думцѣ Ив. Франка сей жартъ єсть цѣлый немѣвъ живцемъ переведеный зъ творѣвъ россійского драматурга Островского. Осъ и слова сего тямущого критика: „Тѣ самѣ великорускѣ а зовѣмъ неукраинскѣ мѣщане, щѣ бють ся на-кулачки въ прилюднѣмъ мѣсци и люблять навѣтъ зъ доброго приятеля зѣдрати, коли рука засвербить; те саме темне самодурство, боязнь передъ всякими новостями, вѣра въ Антихриста и близькѣй конецъ свѣта, тѣ самѣ забобоны, котрѣ такъ характеристичнѣ для московскихъ раскольникѣвъ, але зовѣмъ неможливѣ середъ украинского народа. При тѣмъ же и самъ предметъ сєй фарсы такъ само грубый

¹⁾ Се є дума Шевченкова въ поемѣ „Невольникъ“.

и огидный, ображаючий всяке чуте моральне, якъ и въ многихъ штукахъ Островского¹⁾).

Хоча-жь жартъ Кропивницкого „Помирились“ не має литературной стѣйности, то все-таки єсть ънъ лучшій ѡдъ шутки-оперетки „Пошились у дурнѣ“, котра вважає ся невдатною перерѡбкою якоєсь оперетки Французкою. Вже М. Комарь запримѣтивъ, що просто не вѣрить ся, щобъ авторомъ сего драматичного пєсєня бувъ Кропивницкій. Въ загалѣ оцѣняє Комарь ось-якъ сию шутку-оперетку: „Кропивницкій виводить передъ нами чи-мало дѣєвыхъ осѡбъ, але-жь нѣхто не скаже, щобъ одна зъ нихъ такъ чи сякъ нагадувала собою Украинця або Украинку, коли не лѣчить того, що по волѣ автора имъ надано украинскѣй прозвища й украинську мову, котрѣ зовѣмъ не личуть до сихъ манекенѡвъ. Сама фабула пєсы грубо-роблена и не тѡльки не можлива въ нашому народному житю, а просто таки ве має въ ньому анѣ-чогѡсѣнько подѡбного. Намъ здається навѣтъ, що така дѣя, такѣ люде, такѣ вчинки сихъ людей, якѣ виводить авторъ въ сѣй пєсѣ, нѣгде нѣ въ якѡй сторонѣ не можливи и скрѡзь здаватимуть ся чимсь чуднымъ, робленимъ... Вся пєса стройть ся на такихъ засновахъ, якъ каверза, пѡдмовляне, фальшивѣ листы, випадкова поява якогось захожого чоловѣка и т. д., — въ цѣлѡй пєсѣ не має жадного живого образа... Де-жь таки видано не тѡльки у насъ, де весѣльный обрядъ дуже поважається, а хочъ бы й де-небудь мѣжь людьми, щобъ батько, якѣй бы ѡнъ не бувъ, єднавъ дочку за якогось невѣдомого чоловѣка, ѡдъ котрого ѡнъ не чувъ нѣ слова,

¹⁾ „Зоря“, 1883., стор. 218. — Сей жартъ подобавъ ся Вєдикороссови Петрову, котрый замѣтивъ, що въ сѣмъ водевилю „єсть очень много бойкихъ мѣсть, достаточно комическихъ положенѣй“. („Очерки исторѣи укр. литер. XIX. столѣтѣя“, стор. 425.

котрого въ очи навѣтъ не бачивъ нѣколи, та ще й чекавъ бы его просто на весѣлѣ?...¹⁾

Та й нѣгде правды дѣти, въ очахъ критика-эстетика тая шутка є нѣсенѣтницею не-абы-якою. А вже-жъ инша рѣчь выйде, коли хто схоче легкимъ смѣхомъ звеселитись. не зважаючи на теє, чи предметъ смѣху доводити ся до путя. И отъ, дивнымъ дивомъ сеєя фарса Кропивницкого подобає ся на сценѣ, не тѣлько за-для комичныхъ ситуацій, але й зъ-за гарної музыки само-го-жъ драматурга. котрый тутъ у-перве заявивъ себе композиторомъ легонькихъ и принадныхъ куплетѣвъ.

Коли-жъ Кропивницкій въ тѣй шутцѣ-оперетцѣ намагавъ перелициувати чужій обычай на вдачу украиньску, то въ трагико-комичнѣмъ етюдѣ „Лихо не кождо-му лиху, ничо-му й таланъ“ змалювавъ онъ досыть вдатно стать украиньского паламаря и въ загалѣ зобразивъ живо народнїй вечерницѣ.

Ще лучшимъ єсть маленькій етюдъ „По ревизїи“, ба, по думцѣ Комара єсть онъ безперечно найкрасшимъ зъ новыхъ надрукованыхъ штукъ Кропивницкого. Напечатано-жъ сей етюдъ въ Катеринославскѣй часописи „Степь“ 1885. р. (№ 13. и 14). Въ сѣмъ драматичнѣмъ творѣ малює авторъ порядки сѣльскаго суда и дѣяльнѣсть сѣльскихъ урядникѣвъ — старшины и писаря. Осъ и змѣсть сего етюда: Волосный старшина вже бѣльше тыжня лагодить ся фхати „по ревизїи“ по хуторамъ та селамъ, але нѣякъ не може зѣбрати ся, бо трохи-не щодня запиває ся запоємъ. Теперъ онъ приходитъ у волость и посылає сторожа за кѣвнями, бо треба вже конечно фхати „по ревизїи“. Зъ монолога его видно, що онъ не тѣльки гульвѣса, а ще й джиґунъ чи-малый, осъ бо зга-

¹⁾ „Зоря“. 1886., стор. 134—135.

дує він про те, якъ цѣлувавъ ся зъ матушкою та зъ письменодительшою. Гарні молодичѣ, нема що й казати! та далеко имъ до Присѣки Московки. Шкода тѣльки, що она не така, що она на се не поѣде. Отъ, якъ бы она за-судила ся зъ кимъ, тогдѣ инше дѣло, тогдѣ, значить, можна й приневолити, звѣсно, яко „начальникъ“. Не вепѣвъ ще старшина налюбуватись своими мрѣями, якъ ось приходять стара баба Риндачка зѣ своимъ пяненькимъ свѣдкомъ Гараськомъ, жалуватись на Присѣку. Старшинѣ байдуже, що се не его дѣло, а волосного суда, — вінъ сейчасъ посылає свѣдка по Присѣку, а самъ починає розпытувати Риндачку. Жвава цокотуха, знаючи добре звичаѣ старшины, Риндачка перше всего ставить на стѣль фляшку горѣлки и отъ починає ся таке частованє, що поки свѣдокъ привѣвъ Присѣку, старшина зъ Риндачкою трохи-не цѣлу фляшку вычаствували. Старшина ласкаво выслухує жалобу Риндачки, але якъ побачивъ Присѣку, заразъ починає до нея пѣдлабузнювати ся, а Риндачку зъ свѣдомъ выгоняє геть. Мѣжь-тымъ приходять писарь; вінъ є вже пѣдъ чаркою, бо цѣлый тыждень пивъ-гулявъ по хуторахъ. Побачивши-жь компанію писарь посылає ще за горѣлкою и починає ся гульня. Саме-тогдѣ, коли компанія розвеселила ся и стала спѣвати пѣснѣ, входитъ знову Риндачка зѣ своимъ свѣдомъ. Бачучи такій судъ она протестує, але старшина гримає на неѣ и велить мирити ся зъ Присѣкою. Та отъ, писарь ласкаво вмовляє Риндачку, и въ кѣнци она сама вгамовує ся и мирить ся зъ Присѣкою. Вѣѣ запивають ѣдтакъ мирову и починають спѣвати; — старшина зовсѣмъ розклясь и схилившись на стѣль засыпляє. Саме въ сю пору зъявляє ся сторожь и голосно выгукує, що конѣ готовѣ. Але-жь годѣ ѣхати „по ревизіи“, коли ревизоръ захрѣпъ. Шутливый писарь бере дзвѣнокъ и дзво-

нить надъ головою старшины, а сему снить ся, нѣбы-то бнѣ ѣде „по ревизіи“, и выгукне: „поганяй! поганяй!“
 Всѣ смѣются ся и мирно розходятъ ся.

Подавши отъ-сей змѣстѣ етюда „По ревизіи“ Комарь оцѣнивъ ось-якъ сей твѣръ драматичный: „Авторъ зѣумѣвъ и въ сихъ тѣсныхъ рямкахъ уявити намъ справдѣ реальну картину, выхоплену прямо зъ житя народнього. Всѣ дѣвѣи особы, починаючи бѣдъ головнѣйшою и кѣнчаючи самою найменшою, змалюванѣи авторомъ такъ реально, мовѣ передъ вами живѣсенъкѣи люде. Зъ наибѣльшою умѣлостію обмалювавъ авторъ образъ старой бабы Ряндачки, гострой цокотухи, повной жизненныхъ силъ и жвавости, але разомъ зъ тымъ людины доброй, мягкосердой, котра такъ само легко може помирити ся, якъ и посварити ся, и въ тѣмъ и въ другѣмъ разѣ однаково щиро и жваво виявлятиме себе. — Вся дѣя сеи пѣсы ведеться жваво; — въ розмовѣ жарты веселѣи та меткѣи прикладки, якъ оно звычайно ведеться при такѣи okazji, а про все те всѣ тѣи веселошѣ не затуляють бѣдъ насѣ беспорядной долѣи народньої пѣдѣ панованѣемъ такихъ „начальникѣвъ“ и такихъ порядкѣвъ“...¹⁾

Чи етюдъ „По ревизіи“ справдѣ мае такую високу литературну стѣйнобѣсть, яку приписуе ему Комарь, годѣ намъ сконстатувати, по-за-якъ досѣ не могли мы роздобути той Катеринославекѣи часописѣи „Стѣнь“, въ котрѣи надруковано сей твѣръ Кропивницкого. Поки-що вдоволяемо ся тыми замѣтками Комара и за его проводомъ уважаемо той етюдъ неначе гарнымъ образкомъ, схопленнымъ вѣрно зъ природы.

Марко Кропивницкѣи стоить межи давнымъ романтичнымъ, а новымъ реальнымъ напрямомъ въ литера-

¹⁾ *ibid.*, стор. 134. — Порѣвни. Петрова „Очерки...“, стор. 425.

турѣ. Хоча-жь подекуды прихилиє ся до реализму, то зъображає ђнѣ по-найбѣльше такї типы, котрї можуть появитись въ якѡй-небудь литературѣ европейскѡй. Опроче Володимирѣ Коцовскѡй замѣтивъ по-правдѣ, що у Кропивницького бачимо переважно тишы й ситуаціѣ, постѡйні проявы зѣ життя и ѡдломки дѣѣ та характерѡвъ. Ѡдтакъ каже сей критикъ, що Кропивницькїй переносить загальні теми на питомий українськїй ґрунтъ, — що шукає мѣся, особѣ, обставинѣ для готового змѣсту¹⁾.— Въ драматичныхъ єго творахъ нема характерѡвъ одноцѣльныхъ и живыхъ, ба й нема вѣрного зъображеня побуту суспѡльного на Украинѣ, по-за-якъ авторъ, гонячи за ефектами на сценѣ надає иногдѣ своимъ героямъ и героинямъ такї прикметы, якї въ житю одвѣтнои верствы суспѡльности ачей не появляются. Коли-бъ авторъ писавъ бѣльше природнымъ ладомъ и наблюдавъ правила драматургїѣ, то мѡгъ бы ђнѣ выдвигнутись на вершину литературнои славы. Поки-що єсть ђнѣ похожїй на вправного артиста-маляра, котрый въ тецѣ своѣй нагромадивъ деякї гарні шкицы, але не зладивъ ще нѣ одного знаменитого бѣльшого образа. Се бо любує ся ђнѣ именно въ яркихъ краскахъ, одначе не наблюдає гармонїѣ мѣжь тѣнью а свѣтломъ у своихъ картинахъ драматичныхъ.

7. Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый²⁾.

Теперѣшній репрезентантъ реального напряду въ руско-українськѡй драматургїи, Иванъ Карповичъ Тобилевичъ родивъ ся 14. вересня 1845. р. въ селѣ Арсенѣв-

¹⁾ „Зоря“, 1888: стор. 397.

²⁾ Звѣстки про житє Карпенко-Карого подавъ Ом. Огоновскому одинъ Українецъ зѣ Херсонщипы, котрый не хоче, щобъ єго названо по имени.

ць, Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. Батько його й дідь по батьковині жили на чинши в селі Туріні Чигиринського повіту Київської губернії; баба його була проста селянка, а дідь, хоч і не різнився нічим від простого хлібороба-мужика, то вважав себе шляхтичем, бо був чиншевиком наймаючи землю. А вже-ж дідь Івана по матері був крпаком пана Золотницького, та й баба попалась у крпацтво до того-ж пана, хоч попереду була вольною козачкою Полтавської губернії.

Батько Івана своїми руками працював коло землі, а потому служив економіком по панських селах. Се був один із розумних людей старої освіти, якою визначувались колись тямущі прості Українці. У него було п'ять синів і одна дочка. Хоча-ж заробляв на рік тільки 150 карбованців, однако виховував дітей у люде. Два брати й сестра Івана були акторами вувшої трупи Кропивницького, третій служив „по адміністрації“ Херсонської губернії, а четвертий в мабуть хліборобом.

В 1855. р. віддав батько Івана в чотири-клясову Бобринецьку повітову школу¹⁾. Ту школу кінчив він в 1859. р. „з нагородою“ і почав опісля заробляти, як міг, а відтак за свої зароблені гроші став даліше вчитись. Небавом потім враз з Кропивницьким почав він служити десь писарем в городській управі. Тоді любив читати хосенні книжки і став сам себе розвивати. В 1862. р. був він раз в театр: сценічна гра зачепила його душу з-глибока, і про-те з Кропивницьким і з другими хлопцями грав він українські штуки в аматорському театр в Єлисаветграді

¹⁾ Бобринець був тоді городом повітовим; опісля (1863) перенесено повіть до Єлисаветграда.

и Бобринци. Все-жь таки не кидавъ ѓнь цисарства и черезъ 20 рокѡвъ поперебувавъ на службѣ державнѡй та громадскѡй. Въ останнѡмъ часѣ (до р. 1883.) служивъ ѓнь секретаремъ полиціѣ въ Єлисаветградѣ.

Мѣжь-тымъ познакомивъ ся ѓнь (1868) зъ Д. П. Пильчиковомъ, учителемъ Херсоньскои гимнзії, котрый рокѡвъ зо два дававъ ему книжки и показувавъ ему, щѡ самъ знавъ. Люблячи-жь освѣту Иванъ Тобилевичъ и доси вчить ся ѓдъ людей, або зъ книжокъ, якї може де роздобути.

Въ 1883. р. поступивъ ѓнь въ труну Старицкого, де грали тогдѣ Кропивницкїй, Заньковецка и Затиркевичка. Тобилевичъ Карпенко-Карый ставъ отже товаришемъ тои артистичнои трѡйцѣ, котра сценичною грою стала славною въ цѣлѡй Россїи. Тогдѣ писали въ Одесскихъ часописяхъ про тыхъ артистѡвъ драматичныхъ, щѡ они стоять выше акторѡвъ Парижскихъ, Римскихъ, Марсильскихъ и Вѣденскихъ. И справдѣ въ тѡмъ украиньскѡмъ театрѣ не було пѣякои иллюзіѣ, а зъображалось реальне жите; тому-то бывало таке, щѡ въ часѣ спектакля дамы млѣли або проявляли гистерїку. Ба й цѣла публика не могла иногдѣ зносити вражѣня, и про-те середъ акту спускали неразъ завѣсу, щѡбъ хочъ трохи вѣс успокоились и могли давитись на дальшу акцію въ драмѣ.

Въ 1884. р. Карпенко-Карый муєвѣвъ покинути сцену, по-за-якъ правительство велѣло ему жити на заслани въ Новочеркаску на Дону. Тамъ проживъ ѓнь рокѡвъ зо три; ѓдтакъ въ 1887. р. повернувъ ся домѡвъ на свое хозяйство въ Шечетѡвцѣ біля Єлисаветграду, де й теїерь самъ працює своими руками.

Литературну свою дѣяльнѡсть почавъ Иванъ Тобилевичъ въ 1881. р., написавши въ мѣсяци листопадѣ пѡдъ псевдонимомъ „Гнать Карый“ оповѣданє „Новобра-

нець“, котре надруковано 1883. р. въ першій частинѣ украиньскаго альманаха „Рада“ (стор. 219—234). Се оповѣданє має деякі прикметы спільнї зъ оповѣданями Марка Вовчка и зъ жовнярекими повѣстями Осипа Федьковича, и подобає ся чи-мало изъ-за-того, що єсть гарною етнографичною картинкою изъ суспільного побуту люду украиньскаго. Чудово зобразивъ авторъ особливо розлуку новобранця Петра зъ своєю семьею, коли ѣхавъ въ городъ на службу воєнну. Карый написавъ ще й друге оповѣданє п. з. „Безталанна“, але єго доси ще не надруковано.

Въ 1883. р. Карпенко-Карый ставъ писати драматичнї творы для украиньскаго театру М. Кропивницкаго. Першою єго драмою „Чабанъ“ російска цензура не дозволила нѣ за-для театру, нѣ за-для печати. Одаткъ въ 1884. р. написавъ онъ двѣ драмы, „Бондарѣвна“ и „Хто виненъ?“, опѣсля въ 1885. р. скомпонувавъ комедію „Розумный и дурень“, а въ 1886. р. зложивъ драму „Наймичка“. Въ тѣмъ роцѣ переробивъ онъ драму „Хто виненъ?“, давши ѣй заголовокъ „Безталанна“, и въ сѣмъ видѣ грають єѣ теперь на сценахъ въ Россіи. Тогдѣ-жъ написавъ онъ ще комедію п. з. „Мартинъ Боруля“. Коли-жъ повернувъ до повѣту Єлисаветградскаго, то написавъ драму „Не такъ пань, якъ пѣдпанки“.

Въ 1886. р. надруковано въ Херсонѣ „Збѣрникъ драматичныхъ творѣвъ Ивана Карпенка-Карого“ (8°, сторѣнь 140). Тутъ помѣщенї отъ-сѣ три драматичнї писаня: 1) „Бондарѣвна“. Драма въ 4 дѣяхъ и 5 одмѣнахъ; 2) „Хто виненъ?“. Драма въ 4 дѣяхъ и 3) „Розумный и дурень“. Комедія въ 5 дѣяхъ. Слѣдуючо-го-жъ року (1887) напечатано въ Херсонѣ драму въ пяти дѣяхъ п. з. „Наймичка“ (8°, сторѣнь 54). Не надру-

ковані доси два твори: „Мартинъ Боруля“, комедія въ пяти дѣяхъ, и драма „Не такъ пань, якъ підпанки“. Ту комедію розрѣшила театральна цензура для гри и єѣ ставили въ Одесєѣ, але драма „Не такъ пань, якъ підпанки“ для театру остала ся недозволеною, хочъ дуже добре написана. Въ нѣй зъображають ся часы крѣпацтва, де являють ся й пань и підпанки, ихъ окономы та управителѣ у односинахъ до крѣпостного люду.

Оцѣняючи литературну дѣяльнѣсть Карпенка-Карого всякій тямущій критикъ зможе легко завважати, що єнъ въ першихъ починахъ своєи письменности драматичнои придержувавъ ся ще напряду романтично-сентиментального. Такъ въ драмѣ „Бондарѣвна“ являє ся героиня Тетяна справдѣшною ентузіяеткою, що любить козацку славу и для неї готова щастє свое єддати.

Темою до сєи драмы послужили авторови народнїй пѣсєнѣ про гарну бондарѣвну, котру „панѣ Каньовскій“ застрѣливъ „срѣбною кулею“, коли она не хотѣла податись забаганкамъ сєго женихливого старосты¹⁾. Сими пѣснями корыстувавъ ся вже давнѣйше Федѣръ Зарєвичь, написавши драмать народнїй въ 3 дѣяхъ и з. „Боднарѣвна“²⁾. Коли-жь Зарєвичь подавъ драматичный пересѣвѣвъ тыхъ пѣсєнь, то Карпенко-Карый зладивъ простору картину фантастичну, въ котрѣй побѣчь бондарѣвны Тетяны стоить запорожець Тарасъ, являючїй вразъ зѣ своєю любкою вдачу вельми романтичну. Тому-то замѣтивъ уже Г(орленко) у своѣй рецензія трьохъ

¹⁾ Про „Боднарѣвну“ порѣви. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси, собранныя Я. О. Головацкимъ“, именно часть I., стор. 65., 66—67; часть III. а, стор. 30—34.

²⁾ Гляди „Правду“, письмо літературно-політичне. Рочник пятїй. 1872. Львів; стор. 26—39; 75—88; 111—122.

драматичныхъ творѣвъ Карпенка-Карого, що ся драма не може вважатись вдатною. Именно каже сей критикъ, що авторъ ѳдступивъ чи-мало ѳдъ народнаго переказу: коли бо сей переказъ являє ся повнымъ глубокого драматизму, то въ тѣй драмѣ бачимо богато слѣвъ, а не видимо людей; — ба, по думцѣ Г(орленк)а й тѣ слова суть „холоднѣ“, дарма, що они вважають ся гарными. Опроче сей рецензентъ замѣчае въ сѣмъ творѣ такожь анахронизмы. Фабула бо построена не на мотивахъ ѳддаленаго политичнаго гнету епоки Богдана Хмельницкаго, до котрой Карый ѳдносить свою драму, але на невзгодинахъ крѣпостнаго права другои половины XVIII. вѣку, коли-то паны правобережнои Украины згнушались невѣ-мѣру надъ своими крѣпаками. А вже-жь панъ староста Каньовскій, Микола Потоцкій, бувъ собѣ лишъ вертиголова зъ забаганками польско-козацкими; — мѣжъ-тымъ являє ся ѳнъ въ драмѣ Карого простымъ гульвѣ-сою и займае ролю маловажну, по-за-якъ дѣяльною особою въ нещаснѣй доли бондарѣвны есть приѳѣчникъ его, шляхтичъ Чеславъ Герцель, мѣлодраматичный интригантъ, котрый по думцѣ рецензента пригадуе деякѣ типы Шекспировѣ¹⁾.

гдтакъ другій рецензентъ драматичныхъ творѣвъ Карпенка-Карого, Иг. Ж., заявивъ, що „Бондарѣвна“ вважае ся не зовсѣмъ вдатною мѣлодрамою зъ комично-драматичною фигуροю женихливаго старосты, котрый вбивъ Тетяну хѣба лишъ для того, що треба було крѣ-ваву розвязку якось довести до кѣнца²⁾.

Зъобразивши въ драмѣ „Бондарѣвна“ картину давной давнины Карпенко-Карый звернувъ ся до злиднѣвъ

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 342—343., въ статьи „Три пьесы Ив. Карого. Херсонъ 1886. г.“

²⁾ *ibid.* 1888. Томъ XXII; стор. 65².

теперішнього побуту суспільного и въ драмѣ „Хто виненъ?“ з'явивъ одъ-разу переходъ одъ романтичної сентиментальности до реальної дѣйности. Хоча въ сѣй драмѣ нема едности дѣй, хоча тутъ бачимо тілько драматичні картини, що неначе рѣзномоднї жемчуги нанизанї суть на одній низцѣ, то все-таки вражѣне, яке утворює ся цѣлою подѣєю, є справдѣ величне.

Ось и поглядъ на сю драму: Рѣчь дѣє ся въ Херсонщинѣ. Гнать, молодой парубокъ, любить вертливую дѣвку Варку, але дождѣє ся одъ парубка Демяна, що она єму невѣрна. Гната-жь любить тихенька Софія, дочка старого шевця, Ивана Щасливого, и отъ, на вечѣрницяхъ у Явдохи сей парубокъ прихилєє ся до неї серцемъ, дарма що Варка дивить ся заздро на тї любощѣ. Небавомъ батько Софїї перебравъ ся изъ села въ городъ, де купивъ собѣ хатку. Сюды зайшла Варка, щобъ подразнити тихоню Софію, мабуть-то Гнать уже забувъ про неѣ. Тутъ же дождѣє ся она, що Софію полюбивъ молодой швець Петро. Вертає ся отже швидко домѡвъ, щобъ розказати се Гнатови, сподѣючысь, що онъ одкине ся одъ Софїї. Опѣсля заявляє Петро Иванови Щасливому, що радъ бы зъ єго дочкою одружитись. Бѣдний швець радѣє, що такїй гарный парубокъ и добрый майстеръ сватає єго дочку, и каже Петрови: „Кращого зятя я-бъ и не хотѣвъ. Побалакай зъ Софією! Коли вона згодить ся, то, Боже, васъ благослови!“ Ажь ось вертає ся Софія зъ базару и просить батька, щобъ пустивъ єѣ въ село на роботу, по-за-якъ она въ городѣ не може привыкнути. Добряга-батько вволяє волю дочки и ѡтакъ заявляє їй, що Петро єѣ сватає; одначе Софія каже, що за Петра за-мужь не поде, — ба, она просить батька, щобъ ѡддавъ єѣ за Гната. И не противить ся дочцѣ до-

брый батько. „Не хочеш ити за Петра“, каже онъ, — „иди за Гната!“

И бддалась Софія за Гната, а батько ея продавши свою хату, перейшовъ въ село та ставъ сидѣти вразъ зъ дочкою въ хатѣ Гната. Тутъ не було гаразду нѣ ему, нѣ его дочцѣ: лиха свекруха не давала имъ спокою, зовучи ихъ погаными дармоѣдами. Гнатъ боронивъ зъ-першу Софію супроти напастей своєї матери, але небавомъ не стало ему терпцю, та сказавъ жбнцѣ, що вже й ему наобѣсѣли ея слезы... Бѣдна Софія плакала, що Гнатъ бдцуравъ ся хаты, що жонá стала ему осоружна. Небавомъ довѣдалась она, що Гнатъ ходить до Варки. Коли-жь батько Софіѣ кинувъ хату Гната, щобъ не слухати докорбв сварливої его матери, то нещасна Софія лягла на полу безъ силы. Та отъ, злюща свекруха сказала Гнатови, що его „нечунайда“ вылежує ся, изъ-за чого кинувъ ся онъ на Софію зъ палицею. Мѣжь-тымъ Гнатъ звѣвъ ся нѣ-на-що: нѣ волика, нѣ коровы, — а его жонá ослѣпла въ той день, коли родила дитину. Ажь ось приходить до Софіѣ Петро й каже, що ея батько дуже слабый, — що радъ-бы ще побачити свою дочку. Софія хоче сейчасъ вхати до батька, бо серце ея чує, що вже завтра не застане его живого. Просить отже Петра, щобъ пбшовъ шукати пдводы. Коли-жь Петро вийшовъ за пдводою, а Софія збиралась въ дорогу, наближивъ ся до хаты Гнатъ пняный. Онъ говорить самъ до себе, що Варка его й нагодувала, и напоила, и наголубила, а однако душа болить; ба онъ собѣ мимрить, що въ него три душѣ, и вѣ три болять, ныють, щемлять... Одну хвилинку ему жаль наче Софіѣ, другу — себе, а третю — вся душа, вся дума у Варки, и про-те радъ бы онъ Софію прогнати, а Варку взяти... Опбсля навши на призьбу сказавъ, що у хату не пде, бо вбивъ бы слѣпу.

Вертає ся Софія и взрѣвши Гната пытає ся его: „Де це ты бувъ, серденько?“ Гнатъ трусить ся, хватає Софію за горло и давить еѣ. Останній слова нещасной Софіѣ були ось-якї: „Гна-те! голуб-чику — татко — Господи!“ Гнатъ ѳднихає ѳдъ себе трупа — стоить якъ божевѳльный. Входить Петро и не замѣчаючи мертвой Софіѣ каже: „А я пѳдводу знайшовъ!“... И ѳдзыває ся до него Гнатъ: „Цыть! Дивись, вона умерла! — Я не виненъ, я не виненъ! Такъ...ѣй...на роду...написано!“

Сю драму оцѣнили въ „Кїевскѳй Старинѣ“ два критики, Г(орленко) та й Иг. Ж., и узнали еѣ вдатнымъ творомъ. Г(орленко) замѣчає, що авторъ въ сѣй драмѣ найлучше зѳобразивъ вдачу гулящой Варки, котра люблячи Гната изъ-за своєї пристрасти зовсѣмъ спокѳйно розбиває таланъ своєї суперницѣ. А вже-жь Гнатъ — „герой“ драмы — по думцѣ Г(орленк)а чоловѣкъ хитливой вдачѣ, мѣжь-тымъ коли его мати являє ся вѣрнымъ образомъ клекѳтливой старой свекрухи. Добрячу-жь Софію вважає ѳнъ плаксивою и сентиментальною, якъ и въ загалѣ такожь другї чеснї особы въ сѣй драмѣ (се-бъ-то Иванъ Щасливый и Петро) проявляють вдачу сентиментальну. За-то дѣвчата й парубки въ народныхъ сценахъ зѳображенї зовсѣмъ реально и вдатно.

Г(орленко) пише ѳдтакъ у своѣмъ критичнѳмъ оглядѣ, що драма „Хто виненъ?“ нагадує вельми важный реалистичный етюдъ Стеценка п. з. „Доля“, одначе рецензентъ не ставить того Карому въ вину, що въ его драмѣ находятъ ся реминисцензїѣ деякихъ картинъ въ драматичнѳмъ творѣ Стеценка, по-за-якъ мотивъ семейныхъ невзгодинъ проявляє ся часто въ народнѳй поезїи и буває ѳдгомономъ злиднѣвъ, звычайныхъ въ житю хлѣбороба¹⁾.

¹⁾ „Кїевская Старина“. 1887. Томъ XVII., стор. 343—344.

Годить ся тутъ запримѣтити, що Стеценко выдавъ 1863. р. въ Харьковѣ драму въ пяти дѣяхъ п. з. „Доля“ (8^о, сторѣнь 51), та що Карпенко-Карый добачавъ въ нѣй справдѣ взоровзбрѣ въ писаню своєї драмы „Хто виненъ?“ Такъ примѣромъ Маруся Петренчиха, Иванъ Петренко, Олена жѣнка Ивана, та Ивга въ „Доли“ Стеценка являють ся прототипомъ свекрухи Ганны, Гната, Софїѣ и Варки въ драмѣ „Хто виненъ?“ Тѣлько-жь драма Карпенка-Карого стоить до твору Стеценка въ такихъ ѣдносилахъ, въ якихъ находить ся вдатный малюнокъ до шкицу нарысованого на-прихапци.

Другій критикъ, Иг Ж., замѣчае, що въ драмѣ „Хто виненъ?“ бачимо цѣлый рядъ драматичныхъ картинъ, списаныхъ „зъ немалымъ талантомъ“, та що розвите драматичного дѣйства йде рука въ руку зъ элементомъ етнографичнымъ. Особливо подобавъ ся критикови монологъ Софїѣ въ четвертѣй дѣи (стор. 89), щѣ его авторъ скомпоновавъ по-майстерски. Въ сѣмъ монологу зъображае Карпенко-Карый долю нещасной Софїѣ, котра сѣвши на призѣбѣ біля хаты прислухуе ся спѣвови веселыхъ дѣвчатъ и парубкѣвъ на улицѣ, и ѣдтакъ ѣдними словами згадуе про давнѣйшій свѣй рай та теперѣшній невзгодины: „Якъ весело имъ! — спѣвають и танцюють! Зачуешъ вулицю, згадаешъ свое дѣвування, — сердце такъ бѣтѣся у грудяхъ, мовъ выскочить хоче!... Недавно й було, а де все те дѣлось?... Якъ гарно пахне на дворѣ, та тихо якъ!... Господи! мабуть чудова нѣчь! Душею чую, що й мѣсяць свѣтитъ... Онъ свѣтитъ усѣмъ людямъ однаково: и щасливимъ и нещаснымъ!... Колись ѣнъ такъ саме свѣтивъ и надъ моею головою, якъ були мы въ-купцѣ зъ Гнатомъ; — а теперъ?... и теперъ ѣнъ свѣтитъ такъ само, — такъ само свѣтитъ... Та тѣлько я не бачу того свѣту! Не бачу ясного сонечка, травицѣ

зеленой не бачу, не бачу обличя мого милого.. Дитину маю, хочь бы нею утѣшатись... не бачу... не бачу!... родила й не бачила, въ той-самый день ослѣпла! Милый ѳдцуравъ ся ѳдъ мене, а батько третій мѣсяць не приходивъ и вѣсточки не присылавъ, — може вмеръ?... Хочь бы Петро навѣдавъ ся! Одна осталась, одна — якъ былина на поли“...

Дальше замѣчае Иг. Ж., що конецъ драмы не може вважатись вдоволяющимъ. Коли бо Гнатъ вбивае Софію, то ачей кождый схоче себе запытати, хто-жь виненъ изъ-за такой долѣ „герѳвъ“? — чи сѣльскій вечерницѣ? чи женихливѳсть сѣльскихъ дѣвчатъ? чи наконецъ „судьба“, котра занашае долю людей, не знати за-для чого? Тому-то заявляє сей критикъ, що авторъ не ѳдкрывае намъ тутка провѳдной своєї идеѣ, изъ-за чого мысль его являє ся справдѣ неясною¹⁾. А вже-жь нѣгде правды дѣти, авторови не годить ся закидувати нѣсенѣтницѣ въ розвязаню драматичной дѣѣ, по-за-якъ въ кѳнци драмы легко дѳзнатись, що головна вина спадае тутъ на Варку, котра занашастила долю Гната й Софій.

Зъ острѣйшою критикою ѳдносить ся до драмы „Хто виненъ?“ якійсь Б. Ѳльхѳвскій, ба, бнѣ оцѣняе въ загалѣ некористно оба драматичнѣ творы „Бондарѳвна“ и „Хто виненъ?“²⁾. Критикъ сей пише, що драма „Хто виненъ?“ змѣстомъ своимъ дуже нагадуе драму Недолѣ „Неспарована пара“ (Кіѳвъ, 1885). Одначе легко дѳзнатись, що той твѳръ Карпенка-Карого до сего писаня Недолѣ не

¹⁾ *ibid.* 1883. Томъ XXII., сентябрь, стор. 65—66².

²⁾ „Зоря“, 1886; стор. 380. — Про драму „Бондарѳвну“ пише Ѳльхѳвскій мѣжь иншимъ, що Тетяна, Тарасъ, Бондаръ бѳльше нагадують якихъсь середньѳвчннхъ захѳдно-европейскихъ дамъ и лицарѳвъ, а нѣжь украинське поспѳльство и козацтво (стор. 379—380).

стоять въ нѣякихъ ѳдносилахъ, по-за-якъ ѳнъ нагадуе тѳлько драму Стеценка н. з. „Доля“. Дальше замѣчае Ѳльхѳвскій, що драма „Хто виненъ?“ була-бъ далеко кращою, якъ бы першихъ двохъ дѣй зовсѣмъ не було. Отже критякъ хоче, щобъ авторъ вировадивъ насъ ѳдъ разу въ хату Гната, де злюща свекруха кидаєсь зъ мокрымъ рядномъ на свою тихеньку невѣстку Софію. Хоча-жь Ѳльхѳвскій каже, що для выясненя характерѳвъ тѳ двѣ першій дѣй не мають нѣякого значеня, ба навѣтъ шкодятъ розвоєви дѣй драматичной, то мы вважаємо тѳ дѣй зовсѣмъ потрѣбными тому, що безъ сего засновку розвязка дѣйства була-бъ вельми недоладною. Опроче заявляє сей критякъ, що тѳлько въ третѳй и четвѳртѳй дѣй характеръ Гната й Софіѳ намальованій рельефно, мѣжь-тымъ коли Варка дуже скидаєть ся на Марусю въ драмѣ Кропивницкого „Дай серцю волю...“ А вже-жь такій характеръ, якимъ визначає ся Варка въ драмѣ Карого, єсть живцемъ схоплений зъ реальнои дѣйственности и не потребує нагадувати иншихъ типѳвъ. Маруся являє подекуды вдачу патетичну, мѣжь-тымъ коли Варка єсть природнымъ типомъ сѣльской розлучницѣ.

Драма „Хто виненъ?“ єсть пѳсля „Наймички“ наилучшимъ творомъ Карпенка-Карого. Можна-бъ авторови закинути розъединене дѣйства изъ-за злишнихъ эпизодѳвъ та й зъображене солодкаво-сентиментальной вдачѣ Софіѳ, одначе сумнѳ невзгодины суспѳльного побуту змалювавъ ѳнъ въ сѳй драмѣ зовсѣмъ реально и справдѣ талановито.

Меншой стѳйности литературной єсть комедія „Розумный и дурень“. Тутъ бачимо два зовсѣмъ ѳдмѣннѳй типы, двохъ братѳвъ, Михайла й Данила. Батько ихъ Каленикъ Окунъ наживъ копѣйки чумачкою и теперъ радъ-бы спокѳйно доживати вѣку при дѣтяхъ. Старшій

его сынъ, Михайло, являє ся типомъ сѣльскаго глїтая. Батько ему ввѣривъ ся: щó онъ скаже, то й робить, а Данило у нихъ обохъ дурный. Молодшій сей сынъ Каленика натура идеальна: онъ хотѣвъ бы лишъ доброго чого навчитись та любовою оббїмити всякого въ громадѣ. Данило любить вертливу дѣвку Маряну, котра на всякій случай рада-бъ и Михайла держати біля себе, хоча серцемъ своимъ прихляє ся до Данила. Небавомъ батько, сповуканий „аблакатомъ“ (адвокатомъ) сѣльскимъ, робить одного Михайла хозяиномъ, а „дурному“ Данилови каже, щобы служивъ старшому братови й зароблявъ у него; коли-жъ онъ порозумнѣйшае, то дасть ему Михайло те, щó слѣдъ. Бѣдний Данило зове Михайла мошенникомъ-злодѣемъ, але батько не терить такои наруги и выганяе молодшого сына геть изъ своего двору.

Опѣсля прощае ся Данило зъ Маряною; онъ думавъ по-переду, щó въ ту недѣлю єѣ посватае, а ось теперь треба йти въ-наймы, добути грошей, щобъ черезъ рѣкъ найббольшъ зъ Маряною побрати ся. Але Маряна хоче бути панією; она лине серцемъ до Данила, а жде Михайла. И справдѣ вмѣе она причарувати Михайла и ѳдтакъ сей грошелюбъ подобавши собѣ розумну єи вдачу женить ся зъ нею небавомъ. Мѣжь-тымъ безхатникъ-Данило пѣшовъ на ливію у Чорноморію, де зъ рыбалками зароблявъ собѣ кошѣйку. Мивувъ довгій рѣкъ и наближувавъ ся день повороту до Маряны, за котрою Данило безъ вини туживъ. Хозяинъ рыбалокъ полюбивъ его мовъ своего сына и хотѣвъ его посватати за свою дочку Марту, котра серцемъ линула до гарного й трудящого парубка. Але Данило заявивъ ѣй, щó въ него есть дѣвчина, котру любить вельми.

Мѣжь-тымъ Михайлови посовзнулась нога въ поганой плутанинѣ. Онъ бравъ по селахъ шинки, котрыхъ жи-

дамъ не можь було держати, але „аблакать“ програвъ дѣло за тѣ шинки и въ звѣздѣ присудили 250 рублѣвъ кары або три мѣсяцѣ въ острожѣ. Та отъ, Маряна дала ось-яку раду нажирливому Михайлови: „Нехай старый посидить! Хиба не однаково сидѣть чи дома, чи въ острожѣ? И тамъ в людѣ, роботы-жь ѓнѣ нѣякои не робить, а три мѣсяцѣ посидить, 250 карбованцѣвъ заробить! Хто-жь ему заплатить стѣлько за три мѣсяцѣ?“ — „А й правда!“ каже Михайло радѣсно; „золото — не жѣнка“, и хоче еѣ поцѣлувати. Але Маряна ѓднихае его й говорить: „Не лѣзь! ты лапами своими помнешь одежу!“

И справдѣ Михайло сказавъ родителямъ: „Тату! посидьте три мѣсяцѣ. А вы, мамо, не турбуйтеся! я буду возить васъ до батька що-недѣлѣ. И вамъ, тату, не буде тамъ такъ скучно, якъ дома: людей въ острожѣ доволѣ, а на харчѣ я вамъ дамъ ѓ рублѣвъ, та й зъ дому можна буде возить“... Почувши таку мову старый Каленикѣ ставъ горювати, що Михайло забувъ Бога, що щеня бѣльшь жалощѣвъ мае у своѣмъ собачѣмъ серцѣ до матери, нѣжь ѓнѣ до батька свого. — Ажь-ось входить Данило. Батько й мати побачивши сына зрадѣли вельми и оповѣли ему про свою недолю. Данило ѓдае бѣдному батькови 150 рублѣвъ, котрѣ заробивъ въ Черноморѣи, кажучи, що ѓнѣ все ѓддасть, а решту ачей пѣдождуть. Каленикѣ просить доброго сына, щобъ ему пробачивъ свою обиду, а ѓдтакъ Данило стае на-вколѣшки й каже: „Благословѣть же мене, тату, теиерь на шлюбъ зъ Маряною!“... Саме-тогдѣ увѣйшла Маряна, а Данило побачивши еѣ станувъ мовѣ вкопаний. „Щѣ це зъ тобою?“ каже ѓнѣ въ болести сердца. — „ты молодиця?!“ — „Вона моя жѣнка!“ ѓдповѣдае за неѣ Михайло. Отъ и конецъ „комедѣ“, котру авторъ повиненъ бувъ назвати драматичною картиною, по-за-якѣ въ сѣмъ творѣ есть кѣлька

трагічнихъ ситуацій, а нема въ йому такихъ прикметъ, якими визначає ся правильно зложена комедія.

Про сю „комедію“ пише Г(орленко) въ „Кіевскій Старинѣ“, що Михайло, Маряна и „старики“ — живі особи, та що авторъ слабше зобразивъ идеаліста Данила. Опроче по думцѣ Г(орленка) зовсѣмъ непотрѣбный четвертый актъ, де появляє ся романтична Марта мѣжь рыбаками въ Чорноморіі¹⁾. — Подѣбно гадку высказує въ „Зорѣ“ иншій критикъ, Б. Олховый, заявляючи се, що слѣдує: „Характеры батька й Михайла обмальовано гарно, але Данило зовсѣмъ блѣдый. Великою хибою комедіѣ є такожъ и те, що авторъ зовсѣмъ нѣ до чого причепивъ цѣлу дѣю (четверту), де малює намъ Данила на рыбацьствѣ, — и розповѣдає про коханє хазяйской дочки, Марты, до Данила. Уся ся дѣя нѣчогобѣнько не дає намъ для головної идеѣ твору и надто живо вже нагадує саме такі сцени въ повѣсти Левицкого „Микола Джеря“²⁾. — Годить ся ще спомнути, що Иг. Ж. въ „Кіевскій Старинѣ“ виражає ся похвально про комедію „Розумный и дурень“. Онъ пише, що ся комедія служить переходомъ ко лучшому творови автора, се-бѣ-то ко драмѣ „Наймичка“; опроче замѣчає онъ, що мова тутъ краща, нѣжь въ попереднихъ двохъ драмахъ, та що тины, хоча й не вважають ся оригінальными, все-таки являють ся живими людьми³⁾.

Одтакъ подаємо отъ-сей поглядъ на драму „Наймичка“. У богатого хозяина, Василя Микитовича Цокула, є недужа жѣнка, и ось онъ не цурає ся грѣшною

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 344—345.

²⁾ „Зоря“, 1886; стор. 380. — Порѣви. повѣсть Левицкого-Нечуя „Микола Джеря“ въ украинськѣмъ альманаху „Рада“. Частина I. Кіівъ, 1883., именно сторону 72—81.

³⁾ „Кіевская Старина“. 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 66³.

любови зъ молодицями и дѣвчатами. Разъ накинувъ бнѣ окомъ на бѣдну жидѣвску наймичку, сироту Харитину, котра про свѣй рѣдъ нѣчого не знае. Пригадуе собѣ тѣлько, що еи мати лежала мертвою въ якѣсь корчмѣ на лавѣ, та що она сама сидѣла тогдѣ въ куточку и боялась поворухитись, щобы хто не примѣтивъ. Харитина була у шинкаря Бороха и у его жѣнки Рухлѣ попыхачемъ: жиды надъ нею знущались: за найменшу провину еи, або и за цѣлоту „панича Янкеля“ карае еѣ стара Рухля побоями. Бѣдна сирота не находить нѣгде охоронити порады, нѣхто не обѣзве ся до неи словомъ люднымъ. Душа еи звертае ся лишъ до парубка Панаса, Цокулового наймита, але сей влюбивъ ся въ другѣй дѣвчинѣ, Маруси, котра являє ся вѣтреницею. Маруся бо прилипла до хорошого москаля-гусарина Пилипа и покинула бѣднаго Панаса.

Мѣжь-тымъ Цокуль роздумуе, якъ бы Харитину переманити до себе. „Слухай!“ каже бнѣ разъ до жида Бороха, „уступи менѣ свою наймичку Харитину!“ — „Вы знову за свое“, бѣдповѣдае Борохъ; — „якъ же Рухля зо-станеться сама зъ дѣтьми, га?“ — „Ты собѣ вѣзьми бабу Горцину!“ мовить Цокуль. — „А одѣ-чого вы не вѣзьмете собѣ бабу Горцину?“ каже лукавый жидъ (стор. 10). — Въ-кѣнци торгуе ся жидъ зъ Цокуломъ, и сей обѣщюе ему дати три четверти бѣвса за те, що Борохъ бѣступить ему Харитину. Небавомъ приходитъ до Цокула Янкель и каже, що тата прислали по пять четвертей бѣвса, по-за-якъ на три четверти мамаша не хоче пристати. Цокуль вволяє волю жида и бѣдтакъ Борохъ присылае ему Харитину зъ квитками. Хозяинъ говорить до неи любязно, а бѣдна сирота зове его дядечкомъ, та и каже, що дуже радо хоче у него служити. Она признае ся, що зъ-малку була у родичѣвъ жидѣвъ, та не знае

нѣ своего прозвища, нѣ ѡдки она. Цокуль голубить Харитину и каже їй, щобъ усѣмъ говорила, що ѡнъ єи хрещеный батько.

Бѣдна дѣвчина зрадѣла наибѣльше зъ-за того, що бачити-ме що-дня Панааса. „Яке несподѣване щастя!“ каже она до себе, — „такъ я не сирота, у мене й батько є!“ (стор. 24). Опѣсля Цокуль ставъ черезъ „аблаката“ старати ся о документъ для Харитины, бо инакше було-бъ небезпечно держати єѣ у себе.

А вже-жъ Харитина не зазнала тихого раю въ хатѣ своего добродѣя, хоча жила у него по-пански. Мелашка, давнѣйша полюбовница Цокула, ѡдзывалась въ докоромъ про молоду клюшницю и сказала про неѣ отъ-се Панаасови: „Придивись, якъ вбравъ Харитю, жидѣвську наймичку!... думаєшь, вона справдѣ хрещениця?... Вона зъ хазяйномъ живе, єй-Богу!... Я сама бачила, якъ вони обнимались, цѣлувались!“... (стор. 30). Ледви-жъ ѡдѣйшла Мелашка, наближилась до Панааса Харитина. Она признає ся своему яеному соколови, що єго любить уже давно, и що до смерти єго любити-ме; ѡдтакъ просить єго, щобъ тѣлько не цуравъ ся єи. — „Любишь?“ клькнувъ сердитый Панаасъ, „а, прокляте насѣння! бачъ, якъ єѣва! Одною рукою будешъ обнимать мене, а другою хазяина?... Ха, ха, ха!... хрещениця! Яка ты хрещениця? Любвица хазяйська!“... (стор. 32). Коли-жъ нещасна Харитина хотѣла передъ Опанасомъ оправдуватись, то ѡнъ ѡдонхнувъ єѣ ѡдъ себе и хутко пѣшовъ.

Саме-тогдѣ явивъ ся Цокуль и ось сказала єму Харитина въ розпуцѣ сердца про се, що їй наговоривъ Панаасъ. Тогдѣ давъ їй Цокуль ось-яку раду: „Плюнь на него! на бѣса тобѣ Панаасъ здавъ ся. Люби того, хто тебе любить... А ты знаєшь що? вѣзьми та й полюби мене на злѣсть йому! А я тебе люблю стократъ бѣльше,

нѣжь Панасъ; я тебе буду жалувать, — ты у мене будеш хозяйкою... Панасъ бдѣ тебе бдцуравъ ся, — знову поголоска йде, то хочь зарѣжь ся, тобѣ не повѣрять. Нехай говорятъ! — плюнь! Ты бѣдна дѣвчина, — хто тебе вѣзме зъ такою славою, а я тебе бддамъ за-мужь, дамъ придане, то й Панасъ вѣзме“... (стор. 34). Говорачи се Цокуль голубивъ и обнимаваъ Харитину, та ажъ Мелашка помѣшала ему тѣ любощѣ, бо покликкала его до недужою жѣнки. Тогдѣ бѣдна сирота задумалась тяжко й сказала мѣжь иншимъ отъ-се: „На що-жь ты одѣпхнувъ мене, мое серденько, Панасе мѣй коханий? чомъ же ты сердцемъ своимъ не почувъ, що тебе одного люблю, тебе одного душа моя бажае? На що-жь одвернувъ ся бдѣ мене, покинувъ мене безпомошную на поталу? Що-жь менѣ робить, де шукать порадоньки? — Не знаю! не знаю!“... (стор. 35).

Трохи зъ-годомъ пѣдлабузною ся Цокуль Мелашцѣ и обѣцюючи вѣй купити квѣтчасту хустку каже бднь: „Поможи менѣ повернуть дѣло такъ, щобъ Панасъ вѣ по-сватавъ, то побачишь, якъ тобѣ добре буде!“ Мелашка обѣцюе залагодити сю справу, а небавомъ потѣмъ Цокуль стрѣчае сумовиту Харитину и каже вѣй, що Панасъ еѣ сватати-ме. „Пѣзно, пѣзно!“ бдповѣдае она. „Я его обманювати не буду, я все ему сама скажу. — Ему скажу, жѣнцѣ вашѣй скажу, скажу веѣмъ людямъ, — нехай заплюють мене, може менѣ легче буде!... Я все вамъ кину пѣдъ ноги, — не треба менѣ нѣчого вашого! воно давить мене, — дыхать не можу. Я була обшарпана, та за те у вѣчи смѣливо двила ся усѣмъ, а вы дали менѣ одежу гарну, обморочили, одурили мене, знѣвечили мене, жяття мое отруили — спасибѣ за ласку! Нѣчого менѣ одъ васъ теперъ не треба!“... (стор. 39).

Ледви-жь одѣйшла Харитина, явивъ ся Панасъ по приказу своего хозяина. Цокуль каже, що за вѣрну службу хотѣвъ бы его хозяиномъ зробити, та що знайшовъ ему гарну дѣвчину — Харитину. Тогдѣ озвавъ ся Панасъ, що про неѣ недобра є слава, та що єѣ сватати не буде, бо люде кажутъ, що Харитина полюбовниця хозяина. „Покарай ихъ, Господи, за такую неправду до бѣдной сироты!“ покликуюе Цокуль. Панасъ вѣритъ и не вѣритъ хозяиновѣ. „Вы присягаетесь“, каже онъ, „що ця неслава — брехня, а Мелашка божить ся, що правда, що сама бачила!“... Саме тогдѣ ввѣйшла Мелашка и заявила, що про Харитину нѣчого не казала, а вели й яку дурницю сказала, то розпалила ся за ключѣ, що ѣй давъ хозяинъ.

Такъ отже вѣритъ уже Панасъ, що Харитина безневинна и каже, що ему теперь соромно й глянути на неѣ, — що скривдивъ такъ тяжко сироту; про-те она мабутъ одцурае ся теперь одъ него, якъ онъ по-переду одъ неѣ одцуравъ ся. Але Цокуль радить Панасовѣ, щобъ еще сегодня побалакавъ зъ Харитиною, и од-такъ наймитъ одповѣдае, що ще сегодня зъ нею поговорить, а якъ що его щастя, то хочъ и въ недѣлю до шлюбу.

Та не такъ склалось, якъ ждалось! Харитина скинула одежу, соромомъ своимъ зароблену, и легче стало ѣй, коли одяглась въ давну свою убогу, полатану, крѣ-вавицею зароблену одежу. Опбеля попрощала она богату оселю, де ѣй важко було жити; коли-жь одходила, то стрѣтила єѣ Мелашка и сказала: „Куды це ты такъ нарядилась? — Мы тебе тутъ просватали, а ты...“ „Пѣду, звѣнчаюсь! Прощайте!“ одповѣла Харитина и хутко одѣйшла. Сейчасъ оповѣстила Мелашка Цокула, що Харитина втѣкла, та що мовъ несамовита сказала: „звѣнчаюсь... звѣнчаюсь!“ (стор. 44).

Зажуреный Цокуль велѣвъ прикликати Панаса и сказавъ ему, що Харитина збожевольла бдѣ коханя до него, та втѣкла, — мабуть пошла зновъ до Рухлѣ. Панась бѣжить хутко за Харитиною кажучи, що єѣ на рукахъ принесе. Ажь-ось входитъ „аблакать“ и мовить Цокулови, що дѣло справивъ, — довѣдавъ ся, що Харитина є землячка Цокула, родомъ зъ Осиковатой, та що матѣрь єи звали Мотрею. — „Мотря, покритка“, говоривъ аблакать, „жила у бабы Сычихи, — въ городѣ пришла зъ маленькою дитинкою, сама вмерла, а дѣвчинка выросла у Манашки, — оце-жь вона й є Харитина, — отъ и метрика!“ (стор. 46). Почувши таку зловѣщу новину Цокуль мовъ божевольный паде на-вколѣшки, и бючи себе въ груди покликуює: „О, Господи! Ажь ось коли ты покаравъ мене за мое лукавство, за мой грѣхъ великій, тяжко покаравъ! Душогубъ!... душогубъ! Нема менѣ мѣсяца на земли и земля не прийме моего тѣла, кѣстки мои выкине! — Покарай же мене, Господи, тяжче, покарай на души, на тѣлѣ, — тѣлько прости мене!“...

Мѣжь-тымъ доганяє Панась Харитину біля млына и каже ѣй, що єѣ любить, що єѣ сватати буде. Але нещасна сирота признає ся до своєи вины кажучи: „Я тебе любила и люблю, и передъ тобою грѣхъ свѣй покую, — обманювать тебе не буду. Тяжко вымовить!... Слухай! Була брехня, а ты принявъ за правду, повѣривъ и одѣпхнувъ мене; — теперь правдою те стало, що тодѣ було брехнею!“ (стор. 50). — Въ тяжкѣй рознуцѣ пытає ся єѣ Панась: „Щѣ-жь ты наробила?! На-що-жь ты себе занастила?“ — „Прости мене, прости!“ молитъ-благаетъ Харитина. — „Нехай тебе Господь простить!... не судилась ты менѣ!“ каже Панась въ одчаю душѣ.

Коли-жь Харитина хутко бдѣйшла, то Панасъ нагадавъ собѣ и Марусю, и такожь жаль ему стало осьтой Харитины; про-те проклинавъ всѣхъ баламутѣвъ-звѣрюкъ, щѣ зводятъ изъ розуму дѣвчатъ собѣ на потѣху, а имъ на погибель. Одтакъ надумавъ ся и сказавъ отъсе: „Мы нещасливѣи обоѣ, мы сироты, наймиты, — хто насъ пожалѣе? Подамъ же руку ѣй, — складемъ два безталанна до купы, и Господь пошле намъ таланъ, выплаканый гбркими слезами... О, якъ гарно робиться на серци, и слезы на очахъ! — Це ты, Господи, керувшь моимъ серцемъ! Вволю-жь твою волю, пбду за нею и своими слезами обмыю ѣѣ“... (стор. 52).

Але Харитина не дѣждалася почути бдѣ Панаса тыхъ слѣвъ, — безталанна сирота втопилася... Панасъ хотѣвъ ѣѣ выратувати та вытягнувъ зъ воды неживу. Вбѣгае Цокуль и побачивши трупа горюе въ тяжкѣмъ смутку покликуючи: „Боже праведный!... Люде добрѣи! Закопайте мене живого въ землю, убийте мене камѣнямъ, дрючками, бо я не вартъ собаки! Знайте, всѣ знайте, щѣ я цѣй дѣвчинѣ батько, батько и душоубъ, — це я ѣѣ втопивъ! Берѣть мене, вяжѣть, плюйте на мене, ведѣть мене на судъ, — я розкажу тамъ, якѣй я грѣшникъ великѣй!“... А бѣдный Панасъ цѣлюючи мертву Харитину каже въ-останнѣ: „Прости менѣ, страднице, прости! — И я виненъ передъ тобою!“

Сю драму оцѣнивъ навпередъ Евгеній Олесницкѣй, написавши въ „Дѣлѣ“ мѣжь иншимъ се, щѣ слѣдуе: „Якъ бачимо, сюжетъ драмы простый, ситуацѣ не выдуманѣ, не представляють ся плодомъ фантазѣ, а реальнымъ зъображенемъ дѣйстнаго житя. Въ тѣмъ лежить и вартѣсть драмы. — Не менше стѣйною представляеся драма зѣ становища артистичнаго. Сцены выходять одна зъ другою консеквентно, ситуацѣ вяжуть ся гармонѣйно.

Психологічний процесъ у головної героині драми, Харитини, переведений зовсѣмъ природно и консеквентно; щó-до Панаса можна бѣ закинути те, що авторъ велить dokonуватись у него рѣшучимъ змѣнамъ надто скоро и зъ причинъ за-мало оправдуючихъ тї змѣны. Такъ примѣромъ здаєсь трохи неоправданимъ и мало умотивованимъ нагле рѣшене Панаса женитись зъ Харитиною, о котрій наслухавсь тóлько, що єсть любовницею Цокула, и набравъ до неї справдѣшної неохоты. Змѣна та dokonуєсь вѣ драмѣ вѣ наслѣдокъ причины надто слабон, бо лише за-для простої намовы самого-жъ Цокула, отже особы найближше интересованой, до котрой впрочóмъ Панасъ не мавъ и не мógъ мати великого довѣрїя. — Другї характеры и особы драмы виведенї за-те дуже природно и консеквентно. Óдносить ся то особливо до характеру Цокула и Мелашки, хочъ и другї поменшї лица и характеры, якъ примѣромъ дѣда-мельника, Маруєь и москаля, арендара и єго сына, складно и гармонійно доповняють цѣлòсть¹⁾.

Опòсля похваливъ „Наймичку“ Кїївскїй рецензентъ Иг. Ж., замѣтивши, що вѣ сѣй драмѣ появляє ся широкой, етнографичный засновокъ, котрый характеризує ся рядомъ прекрасныхъ картинъ изъ побуту сусѣльного²⁾. А вже-жъ найважнїйшї суть тї замѣтки, котрї про сю драму списавъ вѣ „Зорѣ“ Володимиръ Коцовскїй. Осъ и слова сего критика: „Вѣ Наймицѣ бачимо частину сучасного житя и бачимо заразомъ одну зъ найтяжшихъ ранъ сего житя, щó бдѣ неї певно болѣло и болить неразъ и кожного зъ насъ: бездушне жите зъ дня на день зъ одного, безвыхòдне страдане зъ другого боку“³⁾. По-

¹⁾ „Дѣло“. 1888; число 227.

²⁾ „Кїевская Старина“. 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 67—68².

³⁾ „Зоря“. 1888; стор. 379.

давши їдтакъ змѣсть драмы пише сей критикъ ось-що : „И щѣ-до будовы, и щѣ-до переведеня дѣѣ можна бы „Наймичѣ“ дешѣ закинути. Помимо майстерского выкѣнченя першого акту держить ся будова трохи за-вѣльно въ купѣ; цѣкавѣсть слабне, — нема того, що такъ скажу, зѣосередненя (концентраціѣ) дѣѣ, яке бачу въ драмѣ того-жь автора „Хто виненъ?“ Є деякѣ лишнѣ эпизоды, хотъ зрештою самѣ про себе гарнѣ и реальнѣ. Є деякѣ лишнѣ ефекты. Пѣзнати, що и Карпенко-Карый не дармо акторъ, та що, якъ кажуть, „Наймичка“ ма-буть таки справдѣ написана спеціально для звѣстной зна-менитой украиньской артистки Заньковецкой. Рѣшучо злишнымъ, бо чисто театральнымъ и лишъ механично на-вязанымъ эффектомъ уважаю примѣшку до дѣѣ факту, що Цокуль — батько Харитины... Вже то авторъ по-ступивъ собѣ дуже зъ тактомъ, позволяючи Харитинѣ умерти безъ свѣдомости того гидкого факту. Адже сей случайный фактъ не робить Цокула анѣ на волосъ бѣль-ше або менше винуватымъ, нѣкого и нѣчого не харак-теризує, заносить якоюсь старосвѣччиною („фатумъ“) и тѣлько немилѣ цесує вражѣне, выкликуване природнымъ розвоємъ дѣѣ, природнымъ розвоємъ чутя“¹⁾.

До тыхъ замѣтокъ навязуемо ще деякѣ свои. У Кар-пенка-Карого добачаємо чи-малый талантъ, зѣобразати такѣ драматичнѣ сцены, въ котрыхъ появляють ся люде живѣсьнѣкѣ. Хочъ авторъ самъ бувъ знаменитымъ ар-тистомъ драматичнымъ, то не пѣшовъ ѣнъ слѣдомъ за Кропивницкимъ. Се бо зъ малыми выимками не гонить ѣнъ за эффектомъ, але пише ладомъ природнымъ, нена-че-бѣ бувъ фотографомъ типѣвъ суспѣльного побуту на Украинѣ. Але якъ на вдатнѣй картинѣ фотографичнѣй

¹⁾ *ibid.*, стор. 397.

тільки ті особи вважають ся мовь живі, котрі мають характеристичні рысы лица, такъ и въ драматичныхъ творахъ Карпенка-Карого вызначують ся лишь ті дѣвѣ люде, котрі своєю вдачою являють непохитну стѣйность у своихъ змаганяхъ. Тому-то въ „Наймичцѣ“ найлучше вдавъ ся авторови типъ молодичѣ Мелашки, мѣжь-тымъ коли Харитина являє ся подекуды плаксиво-сентиментальною, якъ и въ загальнѣ идеальнѣ типы въ драмахъ Карого зображені досыть блѣдо. Одаткъ крѣмъ Мелашки авторъ змалювавъ гарно такожъ инші особы, стоячі на другѣмъ и третѣмъ плянѣ драматичной картини, якъ аблаката, Бороха, Марусю, гусарина Пилипа й дѣдамѣрошника. Коли-жь для Харитины ѡдчуваемо въ собѣ симпатію, то до фарисея Цокула ѡдносно ся подекуды зъ апатією, хоча ѡнъ въ кѣнци драмы паде на-вколѣшки и плаче-рыдає надъ мертвымъ тѣломъ своєї безталанной дочки. Опроче замѣчаемо, що въ „Наймичцѣ“ злишною єсть ява дѣдамѣрошника, дарма, що характеристика его вважає ся справдѣ вдатною.

Особливо-жь подобають ся въ сѣй драмѣ чудові діялогі, и ѡдаткъ за-для живої акціѣ читачь чи-то зрѣтель забуває на те, що инсценизація драматична не всюды є доладна. Меншой стѣйности суть монологи, въ котрыхъ высказує ся психичне змаганє одвѣтної особы. Видно, що авторъ умѣє добре наблюдати зовнѣшній появы въ житю, але ще не навчивъ ся ѡдгадувати всѣхъ тайникѣвъ въ души чоловѣка. Тому-то монологъ Харитины въ семѣй явѣ дѣѣ третьої и монологъ Панаса въ четвертѣй явѣ дѣѣ пятої не можуть уважати ся вдоволяючими.

Драматичні твори Карпенка-Карого суть окрасою литературы руско-української. Зовеѣмъ складно порѣвнавъ ихъ В. Коцовскій зъ драмами Кропивницького и

въ свій справѣ высказавъ ѓнѣ ось-такій свѣй сѣдъ: „У Кропивницького бачимо переважно тины и ситуаціѣ, постоѣннѣ проявы зѣ житя, и ѓдломки дѣѣв и характерѡвѣ; у Карпенка-Карого кожда особа — живый и цѣлый характерѣ, особный самѣ про себе, кожда хвиля — частина житя, вся дѣѣя — драматична цѣлѡсть. Кропивницькій переносить загальнѣ темы на питомый украиньскій ґрунтѣ, шукае мѣсця, особѣ, обетавинѣ для готового змѣсту. Карпенко-Карый шукае темѣ, змѣсту середѣ самого житя, бере свои драмы (тему, характеры и поодинокѣ сцены) прямо зѣ живого житя; въ кождѡй сценѣ, въ кождѡмъ словѣ чути се живе жите, помимо зрештою бѡльше чи менше вдатного артистичного обробленя... То й не диво, що въ творахѣ Карпенка-Карого кожда сцена, кожде слово вяже увагу, выкликуе глибоку задуму“¹⁾).

Карпенко-Карый єсть отже репрезентантомѣ реального напряму въ теперѣшнѣй драматургїи руско-украиньскѡй. Супрѣти реального зѣображеня житя, яке появляе ся въ єго творахѣ, уважають ся декому неначе анахронизмомѣ тѣ драматичнѣ писаня, котрѣ суть плодомѣ давной школы псевдоклясичной и романтично-сентиментальной. Карпенко-Карый наворачнувѣ руску драматургїю рѣшучо на шляхѣ новый; — поки-що придержуе ся ѓнѣ въ бѡльшѡй части естетичной мѣры въ реализмѣ. Чи-жь Цокуль не стане „предитечю“ дальшихѣ типѡвѣв напряму грубо-реалистичного, покаже намѣ недалека будучнѡсть въ розвою драматичного таланту автора.

8. Григорїй Цеглиньскїй¹⁾.

Родивѣ ся 9. марта 1853. р. въ Галичинѣ, въ повѣтовому мѣстечку Калуши, де батько єго Иванѣ бувѣ

¹⁾ ibi 1.

¹⁾ Деякѣ замѣтки про свое жите подавѣ авторови сєи исторїѣ литературы самѣ Григорїй Цеглиньскїй.

урядникомъ полиційнымъ. Сѣмя Григорія була старого мѣщанського роду якъ по батькови, такъ и по матери. Въ шестому роцѣ житя пѣшовъ ѓнѣ до школы; хоча-жь веселый хлопчывна рвавъ ся до науки, то вразила его чи-мало метода педагогична, яка панувала въ тогдѣшнихъ головныхъ школахъ Галичины. Тая метода основувалась на порціяхъ „березовои кашѣ“, котрї подавано щедро школярикамъ каждой днини, найначе-жь у соботу. Осѣ бо учитель нѣмецкои мовы въ Калужскѣй школѣ бивъ школярѣвъ березиною, педагогъ рахунковый мотлошивъ лѣщиною, мѣжь-тымъ коли учитель рускои мовы побивавъ дѣтей дубиною. Ба й катихить обряду латиньского, щѣ заступавъ якїйсь часѣ катихита руского, вчивъ страха Божого тростиною. Такъ отже щѣ-година проявлялись щѣ-разѣ иншї вправы гимнастично-педагогичнї. Малого Григорія минали вправдѣ тї побоѣ, по-за-якъ „професоры“ заявляли шанобу супроти его батька, котрый уважавъ ся въ мѣстѣ поважаною особою та вмѣвъ суворыхъ педагогѣвъ влагоджувати дрѣбными дарунками. А вже-жь иншї хлопцѣ тремтѣли ѓдѣ погляду своихъ „професорѣвъ“, тому-щѣ наука въ поодинокихъ годинахъ вызначувалась своими окремыми педагогичными вправами, се-бѣ-то березиною, лѣщиною, дубиною, тростиною. Се були судорожнї змаганя останкѣвъ ковшньои, середньовѣчнои схоластерїѣ, котра въ тѣлесныхъ побояхъ добачала важный причинокъ до едукацїѣ молодѣжи шкѣльнои.

Коли Григорїю бувъ десятыи рѣкъ зѣ роду, то вмерѣ его батько, изъ-за чого бѣдна мати пѣклувалась якъ мога долею трѣохъ сынѣвъ (Симеона, Григорїи и Романа) та двоихъ дочокъ (Юлїѣ та Марїѣ). Старшїи братъ Симеонъ, щѣ вчивъ ся въ гимназїи Станиславѣвскѣй, бажавъ по смерти батька найти пристановище въ якѣй бурѣ Львѣв-

скѣй, и про-те въ кѣнци ферій выбравъ ся зъ матѣрю пѣшки до Львова. Пришли обоє сюды и сѣли собѣ на порозѣ палаты митрополичои при церквѣ архикатедральной. Одинъ старенькій крилошанинъ побачивши путникѣвъ запытавъ ся ихъ: „Чого вы?“ — „Мы до бурсы!“ ѣдшовѣли они. — „Вже за-пѣзно!“ сказавъ достойникъ махнувши рукою и пѣшовъ собѣ геть. Ѡдтакъ оба путники зъ чимъ прийшли, зъ тымъ и вернулись пѣшки домѣвъ. Хоча-жь Симеонъ бажавъ щиро дальше вчитись, то годѣ було ему дѣстати якои-небудь помочи ѣдъ бѣдной матери, изъ-за чого ѣнъ ставъ ѣпѣсля учителемъ сѣльскимъ. За пѣдмогою-жь сего брата ставъ Григорій (1866) учитись въ гимназіи Коломыйскѣй. Ѡпѣсля прийняли его въ руску бурсу, котру основавъ Теодоръ Бѣлоусъ, директоръ гимназіи Коломыйскои. Тому-жь, що сей институтъ удержувало брацтво церковне, то бурсаки ходили на всѣ богослуженя, се-бѣ-то на всеночній, утреній, литургіи и вечерній, а въ годинахъ свободныхъ читали „Благовонную китицю“ (збѣрникъ стихѣвъ) и „Науку о скотоводствѣ“. Опроче бували они приневоленіи сповняти работы прислуги домашней: замѣтали хату, носили воду и рубали дрова. У школѣ мова польска була выкладовою; тѣлько религіи та языка руского вчилися Русины по-руски. Коли-жь ѣдъ тогдѣшней науки языка руского вѣяло на школярикѣвъ холодомъ, ба и мертвотою, то при науцѣ польского языка вмѣвъ Янъ Турскій захохотити до западливыхъ вправѣ письменныхъ якъ Полякѣвъ, такъ и Русинѣвъ.

Скѣничивши науку въ низшей гимназіи (1870) Григорій Цеглинскій перейшовъ въ гимназію Станиславѣску. Такожъ въ сѣй гимназіи не мѣгъ ѣнъ зъ-першу дѣзнатись де-чого путного про руску мову и литературу, поки не поставлено учителемъ Евгенія Желехѣвъ-

ского. Але-жь до сего щирого Русина и вельми симпатичного педагога тамошній рускій ученики не могли одъ разу зблизитись зъ довѣрою. Се бо рознеслась була мѣжь Станиславѡвекими Русинами про него чутка, що онъ є „фонетикъ“, та що его подкупили Поляки, щобъ опоганивъ руску мову и перевѣвъ руску молодѣжь въ табѡръ польскій. Не диво про-те, що рускій ученики высшой гимназіѣ заворушились чи-мало изъ за того, що тагій „измѣнникъ“ учти-ме ихъ языка руского, — ба, они порѣшили, выйти зъ кѡмнаты шкѡльной, коли Желехѡвскій мавъ прийти на науку рускою мовы. Одначе небавомъ надумались инакше и лишились въ клясѣ. Але якъ зачудувались они, коли той „фонетикъ“ явивъ ся глубокимъ знатокомъ рѡднои мовы й литературы! Саме-тогдѣ пѡзнавъ ся Цеглинскій зъ Антономъ Слюсарчукомъ, кандидатомъ учительскои семинаріѣ, котрый мавъ маленьку библіотеку руску и вважавъ ся добрымъ знатокомъ рускою литературы. Одъ Слюсарчука дѡстававъ отже Цеглинскій деякі рускі книжки и вже тогдѣ полюбивъ щиро рѡдну мову.

Коли Григорій Цеглинскій зложивъ екзаменъ зрѣлости (1874), то поѣхавъ до Вѣдня и на тамошнѣмъ университетѣ ставъ учитись филологій клясичнои пѡдъ проводомъ знаменитыхъ професорѡвъ Гартля, Шенкля, Гофмана й Гоммерца. Опроче слухавъ онъ выкладѡвъ славного Миклошича, професора языкѡвъ славянскихъ, и деякихъ лекцій Фридриха Миллера, професора языкѡвъ индоевропейскихъ. Будучи студентомъ Вѣденского университета ставъ онъ членомъ „Сѣчи“ — товариства молодыхъ Русинѡвъ-народовцѣвъ. Небавомъ заворушилась була въ „Сѣчи“ словесна боротьба мѣжь націоналами и прихильниками нового критичного напрямю. Одначе Цеглинскій стоявъ ѡддалеки одъ того змаганя, тому-що

въ першомъ роцѣ побуту свого у Вѣднѣ одбувавъ вѣй-
скову службу однорѣчного охотника. Єго-то вразивъ без-
пощадный критичный духъ декотрыхъ Сѣчовикѣвъ, су-
проти котрого вѣ патриѣтичний змаганя громады Львѣв-
скихъ народовцѣвъ уважалисъ дитячою нѣсенѣтницею.
Тогдѣ говорили тѣ Сѣчовики, що націоналы пережилисъ
и належать уже до старой школы, що въ поезіяхъ са-
мого Шевченка нема ясныхъ думокъ космополитичныхъ
и т. в. Найгорячѣйшими прихильниками того критичного
руху були слухачѣ медицины й деякі юристы; филосо-
фы жь являлисъ скептиками супроти такихъ космополи-
тичныхъ думокъ, бо не вважали ихъ хсенными для на-
роду національно-слабого и побивающого ся ляхолѣтемъ
на своѣй батькѣвщинѣ. Опроче тѣ критики сталисъ пѣз-
вѣйше або націоналами, або людьми байдужными су-
проти всякого змаганя Русинѣвъ-Украинцѣвъ.

Живучи въ Вѣднѣ переймивъ ся Цеглинскій щирымъ демократичнымъ духомъ, але й не мѣгъ охоронитисъ
ѣдъ того безпощадного критичного духа, ѣдъ котрого вѣяло
холодомъ подекуды й на молодыхъ націоналѣвъ. Такъ
отже прибравъ ѣнъ тамъ гордынѣ не-абыяков и поглядавъ
зъ горы на литературнѣй й національнѣй змаганя галицко-
русскихъ та украинскихъ народовцѣвъ. Коли-жъ ѣнъ увѣйшовъ
у Львѣвъ въ товариства руско-народнѣй, коли побачивъ тутъ
тиху и безкорыстну працю деякихъ патриѣтѣвъ въ выдѣлахъ
сихъ товариствъ, коли пѣзнавъ талановитого Володимира
Барвѣньского, редактора „Дѣла“, профессора Даміяна
Гладилевича и др., то позбувъ ся ѣнъ своѣи гордынѣ и
своѣи недовѣры до патриѣтичныхъ змаганъ народовцѣвъ
русскихъ, и ѣдтакъ уважавъ ѣнъ своимъ обовязкомъ,
ба й честію, брати якій не-будь удѣлъ въ ихъ
громадскихъ и письменныхъ працяхъ,

Мѣжь-тымъ поставлено его (9. вересня 1879. р.) заступникомъ учителя въ гимназїи рускѣй, а 5. серпня 1880. р. именовано его дѣйственнымъ учителемъ при тойже гимназїи. Въ сѣмъ роцѣ надруковавъ онъ наукову свою працю „De Hippocrate Ephesio iambographo“¹⁾.

Товариство „Руска Бесѣда“ повѣрило Цеглинському въ 1882. р. зарядъ руско-народного театру. Вразъ зъ Дамїаномъ Гладилловичемъ занявъ ся онъ запопадливо зведенемъ нової труны театральної, зложенемъ доброго репертоару и всего апарату сценичного; ѳдтакъ завѣдувавъ онъ справами театральными до р. 1888. Въ тѣмъ часѣ читавъ онъ въ рукописи новї творы драматичнїи, и ѳдтакъ лучшїи зъ нихъ передававъ сценѣ. Тогдѣ познакомивъ ся онъ зъ цѣлымъ драматичнымъ апаратомъ руского театру. Зъ-першу подобались ему деякїи творы, але небавомъ опѣсля вразивъ его вузкїи кругъ народного жита, якїи проявлявъ ся въ нашихъ мелодрамахъ. Опроче не було ему по-нутру неприродне идеализоване народного жита, щѣ могло явитись причиною кислого сентиментализму. Въ загаль замѣтивъ онъ, що въ тыхъ мелодрамахъ було мало драматичнои акціѣ, та що они не могли-бъ удержатись на сценѣ, коли-бъ ихъ не оживляли сцѣвы и танцѣ народнїи. Тому-то рѣшивъ ся онъ самъ, зладити деякїи творы драматичнїи. Та и не чужою була ему европейска драматургїя: онъ читавъ Аристофана, Плявта и Теренція въ оригїналѣ, познакомивъ ся гарадъ зъ творами Шекспира, Шиллера, Гоголя, Фредра, Корженевского, Балуцкого и и.

Цеглинскїи намагавъ ѳтже обняти жите народне ширшимъ кругомъ, — ввести на сцену мѣщанство и середню верству свѣчної суспѣльности руской, именно-жѣ

¹⁾ „Справозданє дирекціѣ ц. к. гимназїѣ академичнои во Львовѣ на рѣкъ школьнїи 1879/80“; стор. III—XXIV.

бажавъ ѡнъ зъобразати въ комедіяхъ жите правдиве, реальне. Отъ и вся генеза его творѡвъ драматичныхъ.

Въ 1881. р. (2. лютого) оженивъ ся Цеглинскій зъ Софією, дочкою Григорія Вацика, священника въ Пѣдгайчикахъ, повѣту Золочѡвского, и ѡдтакъ живъ у Львовѣ до кѡнца року шкѡльного 1888. Декретомъ министерства просвѣты зъ д. 16. липня 1888. р. поставлено его управителемъ самотѡйныхъ паралельныхъ класъ рускихъ при гимназїи Перемыскѡй.

Годить ся тутъ спѡмнути, що утворене сихъ класъ послѣдувало заходами послѡвъ рускихъ по иниціативѣ посла Юліяна Романчука. Вже въ кѡнци р. 1886. (20. грудня) поставивъ Романчукъ въ соймѣ краєвѡмъ внесенє, щобы въ Перемышля засновати руску гимназію, та щобы въ Стрию, Станиславовѣ, Коломыи, Тернополи, Бережанахъ и въ Золочевѣ заведено або рускї гимназії, або постѡйній рускї паралельки. Ѳдтакъ правительство и въ комисїи соймовѡй и на повнѡмъ засѣданю сойму заявило ся за заложенємъ руской гимназїи въ Перемышля въ мысль внесеня Романчука, однако въ наслѣдокъ зворушеня газетъ польскихъ и довгихъ нарадъ польскихъ послѡвъ въ клюбахъ ухваливъ соймъ 24. сѣчня 1887. р. незначною бѡльшостію голосѡвъ, щобы въ Перемышля не закладати руской гимназії, тѡлько щобы завести тамъ рускї паралельки, и то лишъ „w miarę udowodnionej potrzeby“. Отже соймова бѡльшѡсть хотѣла, щобы въ Перемышля були паралельки нестѡйній пѡдъ однимъ зарядомъ зъ польскою гимназією. А вже-жъ министерство просвѣты на пѡдставѣ цѣсарского рѣшеня зъ 26. липня 1887. р. стало заводити зъ початкомъ року шкѡльного поступенно постѡйній рускї паралельки пѡдъ управою окремою.

Такъ отже обіймивъ Цеглинській провизоричну управу рускихъ клясъ паралельныхъ при гімназїи Перемыскій, а галицко-рускїй патріоты поглядають на него зъ повнымъ довѣріємъ сподѣючись, що підъ его умнымъ проводомъ гарно розвивати-ме ся той засновокъ рускою гімназїѣ, та що при хосеннѣмъ впливѣ науки въ живѣй рускѣй мовѣ въ стародавнѣмъ городѣ князя Володаря проявить ся бѣльше справдѣшнього, народного патріотизму.

Григорій Цеглинській („Григорій Григорієвичъ“) почавъ свою драматургічну дѣяльнѣсть въ 1884. р., написавши комедію въ трѣохъ дѣяхъ „На добродѣйні цѣли!“¹⁾ Сю комедію надруковано у Львовѣ 1884. р. въ бібліотецѣ „Зорѣ“. Хоча-жь авторъ ставляючи тутъ першїй кроки на поли драматургіѣ подекуды похитнувъ ся, то однако небавомъ опѣсля почавъ бнѣ смѣло простувати до меты, котру собѣ вытычивъ для свого змаганя литературного. Въ загалѣ першїй сей твѣръ не може ще вважатись вдатнымъ изъ-за того, що авторъ, хочачи писати реально, подавъ нѣбы-то портреты кѣлькохъ у Львовѣ жиючихъ особъ; тому-то его писанє є радше сатирою, нѣжь справдѣшнюю комедію. Въ сѣй сатирѣ зъображають ся именно деякїй особы, щѣ передъ кѣлькома роками були выдѣловыми членами „общества рускихъ дамъ“ и стояли мовѣ-то підъ управою своего секретаря, котрого авторъ назвавъ Петромъ Петровичемъ Масненькимъ. Одначе можна сумнѣватись, чи авторъ сего твору досягъ той цѣли, котру вытычує собѣ комедія зъ поглядомъ на поправу обычаѣвъ суспѣльности. Въ комедїи мають проявлятись типы, а не поодинокїй особы, ко-

¹⁾ Комедію „На добродѣйні цѣли!“ и бѣтакъ иншїй драматичий свои писаня выдавъ Цеглинській підъ псевдонимомъ Григорія Григорієвича.

трі в ситуаціі, утвореній авторомъ, лишъ короткій часъ могли заявляти свою неприродну дѣяльність, а опісля ставали зновъ звичайними хозяйками своїхъ домівъ та не потребували вже горнутись за-любки около свого секретаря Петра Петровича Масненького. Опроче въ сѣмъ першомъ драматичномъ творѣ Цеглинського деякі комичні події суть похожі на фарсу, а Онуфрія Святолюбска зб своїмъ котикомъ и песикомъ уважає ся амазонкою несимпатичною.

А вже-жъ після представлення сеи комедіи на сцені руско-народного театру назвавъ єї одинъ критикъ знаменитою. Онъ замѣтивъ, що сеєя комедія є на-скрѣзь оригінальна, що авторъ зложивъ єї таланливо, та що особливо въ другій дѣї акція переведена знаменито. Отакъ заявивъ той критикъ се, що слѣдує: „Авторъ вмивъ ся представити деякі хвилі зъ життя нашої інтелігенції, — першій поваживъ ся піддати критиці сатиричній хибі світогляду інтелігенції и недостачі належного напряму въ єї образованю. Щира отже и сердечна тенденція того першого твору Григорія Григорієвича. Заслуга автора тымъ бѣльша, що личности, виведені нимъ до акції, взяті буцѣмъ изъ сметанки нашої суспільности, що живучи у великомъ мѣстѣ могла-бъ и себе и дітей своїхъ инакше поводити, инакше ихъ образувати, могла-бъ бѣдъ иншихъ навчити ся, що не годить ся уживати патріотизму за средство до довершеня личныхъ матеріяльнихъ цѣлей“¹⁾.

Выше станувъ Цеглинській въ літературній своїй дѣяльності въ тѣмъ-же 1884. роцѣ, написавши „мѣщанську пригоду“ въ однімъ актѣ п. з. „Тато на заручинахъ“. (Надруковано у Львовѣ 1885. р. въ бібліо-

¹⁾ „Дѣло“, 1884; число 119.

тець „Зорѣ“). Ось и короткій змість сеи комичной картинки: Осипъ, сынъ богатыхъ мѣщанъ, Максима й Олены Простогубовъ, сватає ся до лѣсничанки Вандзѣ. Батьки ей, паньство Порожницкѣй, хочъ якъ противнѣ „хлопамъ“, радѣ будущому подружю, по-за-якъ Осипъ перебравъ ся по-паньски, а ще до того грошей у него на стѣлько, що заплатитъ всѣ довги за тестя. Прїятелѣ паньства Порожницкихъ обѣцюють ему выробити небавомъ мѣсце при радѣ повѣтовѣй. Але-жь цѣле те сватанє не може дѣйти до путя черезъ простый кожухъ Осипового батька. Панѣ Порожницка буцѣмъ-то не може стерпѣти вонѣ того кожуха; ѡдтакъ на старого Максима вдягають коротенькѣй вузкѣй сподиѣ и куценькѣй фракъ, а Олену уберають „буцѣмъ по-паньски въ нескладне вельми одѣне“. Осмѣшенный Максимъ бдзыває ся ѡдтакъ зъ докоромъ до юридивыхъ панѣвъ: „Закпили вы зъ хлопа разъ, другѣй разъ не гараздъ! Най вамъ Богъ не памятає!“ А звернувшисє до Олены каже ѡнъ: „Ходи, стара! чей по сѣмъ не заблагнесь тобѣ бѣльше паньства!“ Ба, кривда батькова ѡдхилає й сына ѡдъ Вандзѣ, и про-те дочцѣ Порожницкихъ, котра ѡдозвалася такожь зъ докоромъ про хлопску сукману, дає Осипъ ось-яку морализуючу науку: „Ажь теперь я пѣзнаю, кѣлько та сукмана варта, коли-мь ю зъ ласки вашои такъ тяжко обидивъ. Краснѣй вашѣй очи, панно Вандзю, але красша ще тая сукмана, щѣ мене выживила, выховала, на людей вывела, а теперь и поблагословити мала, та спаси-Бѣгъ вамъ, що не благословила!“... Такъ отже погорджений кожухъ хлопскѣй занапашує справдѣ всѣ пляны пѣдпанкѣвъ, а ратує одну мѣщаньску родину ѡдъ нещастя и деморализацѣй¹⁾.

¹⁾ Порѣвн. „Дѣло“, 1884; ч. 119.

Про литературну стѣйно́сть сея „мѣщаньскои пригоды“ замѣчае згаданий критикъ, що „штука знаменито обдуманна, добре переведена, гарно мотивована“¹⁾. По нашѡй думцѣ сея картинка є досыть вдатна, тѡлько Максимъ и Олена непотрѣбно перебирають ся въ паньске фанте на потѣху пѡдпанкамъ. Въ сѣмъ бо творѣ Цеглиньского доволѣ комичныхъ ситуацій, такъ що злишнѣ суть всякѣ дивовижнѣ метаморфозы дѣвевыхъ особѣ.

Въ 1885. р. надруковано въ Библіотецѣ „Зорѣ“ третій драматичный твѡръ Григорія Григоріевича п. з. „Соколики. Комедія въ чотырохъ дѣяхъ“. Сю комедію звеличено въ рускихъ и деякихъ польскихъ часописяхъ великими похвалами и ѡдтакъ поставлено автора помѣжь наилучшими драматургами галицко-рускими. Ось и короткѣй змѣсть сего драматичного твору:

Онисимъ Шкаралупка, старый кавалеръ, котрому все „щось дуже въ ногахъ швилить“, є слухнянымъ покѡрникомъ супроти своєи господинѣ Настусѣ, щѡ вмѣ ему радити на гостецъ, кольку, болячку, жовтачку. Она то рада-бѣ Шкаралупку спонукати, щобы зъ нею оженивъ ся, але ѡнъ не хоче якось второпати єи натякѡвъ про женитьбу и поки-щѡ дожидає у себе двоухъ старыхъ кавалерѡвъ, Панталеймона Малолюбки и Матвѣя Кашкевича. Оба сѣ соколики приходять до Шкаралупки и оповѣщають єго, щѡ въ Франціи „вспыхнула самая ужаснѣйшая холера“. Приходить ѡдтакъ Юрѣй Доброхоцкѣй, приятель соколикѡвъ. Се бувъ колись старый кавалеръ, а теперь „ѡдживає ѡнъ пѡдъ обухомъ жѡнки“, щѡ зве ся Юрѣя. Доброхоцкѣй каже трьомъ соколикамъ, щѡ знає „наипевнѣйше средство противъ всякои слабости“, а ѡдтакъ и противъ холеры, — а симъ средствомъ єсть жѡн-

¹⁾ ibid.

ка. Почувши таку раду три соколики зрадѣли и ось за-баглось имъ, дѣстати жѣнку „хорошеньку, молоденьку, товстеньку“. Скупяга Кашкевичъ не хоче „чепурненькой“, бо така „тѣлько строятсь буде“, — ѣнь бажає придбати собѣ дружину найпаче „богатеньку“. Такъ отже трѣомъ соколкамъ захотѣлось конче оженитсь, а Доброхоцкій тѣшивъ ся, що ачей пѣдлабузнить ся своѣй клекѣтливѣй жѣнцѣ, коли одинъ изъ соколикѣвъ подружить ся зъ тѣтечною сестрою ѣи, се-бѣ-то зъ вдовою Анною Щедоброю.

Саме тогдѣ запросивъ ѣнь соколикѣвъ до себе на вечерокъ, на именины своѣи найстаршой дѣньки. „Прийдѣть!“ каже ѣнь, „а застанете таку, якои самѣ бажаєте: хорошеньку, чепурненьку, богатеньку“. Опѣсля Шкаралупка просить Малогубки, щобъ обѣмъ соколкамъ порадивъ, „якъ-то найлучше подобатсь паннѣ?“ Малогубка подає имъ деякѣ „общѣи“ а передъ всѣмъ „практическѣи поученѣи“, се-бѣ-то ѣдбуває зъ ними муштру, котрою они приготовили-бъ ся до баталѣи любовной.

Коли ѣдѣйшли Малогубка й Кашкевичъ, Шкаралупка прикликує Настусю и каже ѣй выймити фракъ, жовту камизельку и таке инше. Опѣсля пописує ся передъ нею всякими вправами ѣмнастичными та фразами сентиментальными, якихъ навчивъ ѣго Малогубка, неначе-бѣ ѣнь стоявъ передъ панною, котру мавъ побачити у Доброхоцкѣихъ. Настуся дивить ся на Шкаралупку, мовъ на божевѣльного; коли-жъ соколикъ сказавъ, що ѣнь „тяженько зѣтхає за предметомъ своѣго душевного бажанѣи — за архангеломъ своимъ“, то Настуся увѣрила, що Шкаралупка сватає ѣѣ и про-те ѣдзываеть ся до него ось-якъ: „А Господи святой! де-жъ я того варта! — Встаньте, паноньку! встаньте, мѣй соколику найдорожшѣй!“ Саме тогдѣ, коли Настуся обѣймала Шкаралупку, ввѣйшовъ сестрѣнецъ ѣго, Володимиръ Молодкевичъ, и кликнувъ

весело: „А, а дядечку! Дай Боже щасливо!“... Але Шкаралупка признавъ ся, що се була лишь „проба“, и ѳдтакъ довѣдавъ ся ѳдъ сестрѣнця, що ѳнъ женить ся. Шкаралупка не противить ся его женитьбѣ; тѳлько ставить одно услѳве, щобъ весѣле Володимира не ѳдбулось скорше, чимъ весѣле его. „Отъ, видишь!“ каже соколикъ, „ще нывѣ выберусь въ сваты; завтра освѣдчусь, а за три недѣлѣ оженюсь!“

Ось уже й вечерокъ у Доброхоцкихъ. Приходятъ Малогубка, Шкаралупка и Кашкевичъ. Всѣ три держать въ правѳй руцѣ позавиванѣ дарунки для маленькой Мисѣ, се-бѣ-то ляльки, — Шкаралупка велику, Малогубка меншу, Кашкевичъ дуже маленьку. ѳдтакъ входитъ Анна Щедобра, єи дочка Мальвинка, а за ними Володимиръ. И дивнымъ дивомъ три соколики горнуть ся до молодой Мальвинки, а на єи матѣрь нѣхто й не дивить ся, дарма, що сеєя кокетка рада-бѣ собѣ зъєднати одного зъ соколикѳвъ. Трохи пѳзвѣйше явилось бѳльше гостей, и ось стали всѣ бавитись „пташка“. Анна хотѣла наблизитись до Малогубки, але всѣ три соколики выбрали собѣ голубку Мальвинку, припавши до неи мовъ три метелики до одной цвѣтки.

Небавомъ опѳсля розвѣялись надѣвъ Юрѣ Доброхоцкои и Анны Щедоброй, хочъ зъ-першу по забавѣ дожидали ще сватаня соколикѳвъ. Хоча бѳ соколики прийшли до Анны слѣдуючого дня, то гадали они освѣдчитись о руку Мальвинки. Ихъ женихане помѣшавъ Володимиръ, котрый заявивъ „вуяшкови“, що Мальвинка его наречена; ѳдтакъ сказавъ Доброхоцкѣй трьомъ соколикамъ, що ѳнъ мавъ на думцѣ посватати одного зъ нихъ зъ Анною, матѣрю Мальвинки. Почувши такѣ слова, соколики швидко попрощались и пхались разомъ до дверей, коли ось въ дверьохъ станули три господинѣ соко-

ликѡвъ, Настуся, Магдуся и Горшинка, котрї прибѣгли въ хату Анны за своими соколиками. Они-жь втѣкають иншими дверми и опѡеля Юрія, довѣдавшись ѡдъ Анны, що веѣ три соколики сватались до Мальвинки, обкидуе мокрымъ рядномъ свого мужа за те, що зъ его вини заподѣялась така халепа.

Настуся приводить мѣжь-тымъ Магдусяю и Горшинку въ хату Шкаралупки та заявляє имъ, що соколики хочуть женитись. Магдуся и Горшинка дѡзнавшись про такую новину, ѡдходять домѡвъ, щобъ пощитатись зъ невдячними своими соколиками. Коли-жь Шкаралупка вернувь ся ѡдъ Щедоброи, то Настуся стала ему дорѣкати, що черезъ него не може показатись на свѣтъ Божїй, по-заякъ кождый на неѣ показуе пальцемъ. Ледви-жь ставъ Шкаралупка еѣ вкоськувати, вбѣгли Малогубка й Кашкевичь, щобъ насварити на него за те, що поваживъ ся потай товаришѣвъ сватати Мальвинку. Ажь оеѣ прибѣгъ Доброхоцкій и попрекнувъ соколикѡвъ, особливо-жь Шкаралупку, кажучи, що се нечесно, обманювати женщину, се-бъ-то Щедобру. Опроче погрозивъ ѡнъ соколикамъ, що про ихъ дружнїй ѡдносины до господынь знати-ме цѣле мѣсто. Наляканї такимъ заявленемъ Малогубка й Кашкевичь бѣжуть слѣдомъ за Юріємъ, мѣжь-тымъ коли Шкаралупка въ тяжкѡмъ своѣмъ клопотѣ довѣдуе ся ѡдъ Володимира, що вчера у Щедоброи веѣ бачили Настусяю. Коли-жь Володимиръ прочитавъ ему зъ газеты, що въ Марсїліи люде мруть-вымирають на холеру именно за-для того, що богато зъ нихъ въ не-дузѣ не дѡзнають нѣякого старунку й плеканя, то Шкаралупка справдѣ ставъ тремтѣти изъ-за боязни смерти.

Небавомъ прийшла Настуся подякувати своему соколикови за хлѣбъ-сѡль, та стала хитро пѡдлешуватись ему, натякаючи про холеру, котра певно сюды прийде,

„бо то зъ вѣтромъ иде“. Ажь ось вѣгають Малолюбка й Кашкевичъ та заявляють, що Доброхоцкій таки Шкаралупку мавъ на думцѣ, коли згадувавъ про обиду, заподѣяну Аннѣ Щедобрѣй. Але Шкаралупка збиває обохъ соколикѣвъ зъ пантелику, кажучи, що єго господыня бѣдъ теперъ єсть єго нареченою Анастасією. Дѣзнавшисъ про се Малолюбка й Кашкевичъ просятъ свого товариша лишъ о те, щобы про єго сватанѣ Настуся не говорила нѣчого Горпинцѣ й Магдусѣ, а то захотѣло-бъ ся такожъ имъ того-самого. Але Настуся каже нишкомъ, що обомъ тымъ господынямъ таки справдѣ того захоче ся, якъ лишъ оба соколики прйдуть домѣвъ. Коли-жь увѣйшовъ Володимиръ, то озвавъ ся Шкаралупка: „Володку! я казавъ, щобъ ты зъ весѣлемъ почекавъ, поки я не оженюсь. Щѣ сказавъ, то й дотримаю. За три недѣлѣ мое весѣле, ойбєля можешъ ты женитисъ“.

Про єю комедію написавъ М(ихайло) П(одолинскій)¹⁾ въ „Зорѣ“ мѣжь иншимъ се щѣ слѣдує: „Скажемо коротко, що якъ въ другихъ драматичныхъ творахъ п. Цеглинського, такъ и тутъ (въ „Соколикахъ“) похваляємо передовѣмъ выбѣръ предмету. Авторъ має смѣлѣсть, якъ той певный себе пловецъ, кинути ся въ безодню житя, де єму попаде ся, де єму захоче ся. И куды скочить, завсѣгды вырине тамъ, де захотѣвъ, и выплыне на берѣгъ, коли и якъ схоче. Цеглинскій реалистъ въ добромъ сєго слова значеню, а не такій, щѣ спекулює на те, щобъ пѣдбити насъ вышуканымъ, або хочъ-бы и дивогляднымъ тематомъ, якъ то роблять другій. Предметы єго комедій суть вѣсь прості, особы й акція не вышукані, вѣсь намъ знакомі, а навѣтъ, якъ зауважавъ

¹⁾ Своихъ „Соколикѣвъ“ присвятивъ авторъ Михайлови Подолинському.

якійсь мудрагельный критикъ въ котрбйсь зъ польскихъ газетъ, „буденный“. Але власне въ сѣй „буденности“ предмету, акціѣ й осббѣ лежить заслуга нашего комедіописателя. Помимо всеи звычайности и невышуканости предметѣвъ умѣ Цеглиньскій зроби́ти ихъ новыми и цѣкавыми. Ёго акція жива, характеристика осббѣ переважно выкбнчена, и якъ переконали ся мы зъ „Соколикѣвъ“, авторъ умѣ порушати зручно навѣтъ ббльшими масами. Все те ворожить — кажемо се голосно — на свѣтлу драматургічну карієру. Хочь-бы отже ёго „Соколики“ и не були еще въ цѣлости комедією досконалою, *comme il faut*, то суть они незаперечно одною зъ наилучшихъ нашихъ дотеперѣшнихъ комедій, а щб важнѣйше, суть майже нехибною вѣщункою якоись будущей знаменитой комедіѣ, котра вєлавить имя автора яко одного зъ перворядныхъ писателѣвъ комедій, и то не тблько малорускыхъ!¹⁾

По нашбй думцѣ въ „Соколикахъ“ являють ся головнй прикметы доброй комедіѣ, се-бъ-то природный гуморъ, комичнй ситуаціѣ, одвѣтна характеристика дѣєвыхъ осббѣ и жива акція. Одначе авторъ не будить въ насъ рбвного интересу для своего твору вб всѣхъ чотырохъ дѣяхъ. Найлучше удалось ёму зложити двѣ першй дѣѣ; бдтакъ сила комичности слабшає въ третѣй дѣи, а въ четвѣртбй дѣи розвязка узла комичного вважає ся трохи-не тривіальною. Соколикъ Шкаралупка женить ся зб своею господынею, проживши зъ нею въ вольнбй любовѣ лѣтъ пятьнацять; одначе до сеи змѣны у своѣмъ дотеперѣшнѣмъ житю рѣшає ся бнъ нагло, тблько зъ конечности, щббъ позбутись нѣбы-то лихихъ поговброкъ давного соколвка Юрія Доброхоцкого. Очевидячки хо-

1) „Зоря“, 1884; число 23., стор. 200.

тѣмъ авторъ посмѣявся старымъ соколякамъ въ загаль, и бдтакъ драматичною сатирою бдвернути декого бдъ недоладного ихъ житя. Все-жь таки думаемо, що сеся комедія була-бъ ще лучшою, коли-бъ авторъ не намагавъ вытворювати подекуды штучного ефекту комичного, та коли-бъ иногдѣ не зображавъ пересадной манієры пристарковатыхъ соколикбвъ.

А вже-жь вдатнѣйшою бдъ сего драматичного твору вважає ся комедія въ чотырохъ дѣяхъ п. з. „Шляхта ходачкова“. (Львбвъ, 1887; „Зоря“, число 15—20, 23—24, и окремый передрукъ). Авторъ выпровадивъ тутъ на сцену недобиткбвъ давной шляхты ходачковой, котра въ Галичинѣ въ деякихъ селахъ жие поббчь простыхъ хлѣбороббвъ и все ще чванить ся своими гербами й привилегіями, не зважаючи на те, що єи сусибльный побуть изъ-за дивовижныхъ єи нороббвъ уважає ся справдѣ анахронизмомъ супроти разумныхъ змагань простого мужика. Осъ и змѣсть сеє комедіѣ Григорія Григорієвича:

Въ селѣ Ходачковѣ заворушилась шляхта противъ своего префекта (се-бъ-то вѣйта) Антона Розумовекого, чоловіка тямущого, котрый не иде слѣдомъ за поведенцією безглузлого паньства, а пристає радо зъ хлопами. Першою єго жбнкою була мужичка, и зъ того подружія була въ него дочка Франя; опбсла оженивъ ся бнъ зб шляхтянкою Маріянною, котра єсть фудульна на свбй рбдь и на становище панѣ префектовой. Та отъ, Розалія Цяпонька, шляхтянка-вдова, оповѣщає єѣ, що теперь передъ новыми выборами кожда шляхтянка хоче бути префектовою, та що бунтъ шляхты готовъ вгамувати писарь Кароль Ворониньскій, коли-бъ тблько мбгъ посватати пасербицю Маріянны, панну Франю. Маріянна не противна такому жениханю бажаячи, щобъ и на-будуще могла чванитись назвою панѣ префектовой добродѣйки.

Але Франя не хоче й чути про таку „партію“, та рада-бъ спекатись влѣзливого жениха словами докѣрливими. Аж ось входить Розумовскій зъ старимъ господаромъ Кириломъ Радою и зъ ресентымъ Митрофаномъ Часткою. Ресентый говорить мовою церковно-бурсацкою, по-за-якъ „не подобаєть ему глаголати глаголаніємъ обыкновеннымъ“. Таке балаканє перебиває старій Рада и заявляє просто Розумовському, що єго синь Остапъ бажає оженитись зъ Франею. Префектъ высказавши морализуючій рефлексій про дурну поведенцію теперѣшньої шляхты ходачковою, въ присутности Ворониньского общіею поблагословити дѣтей, коли они лишь пѣзнакть ся и полюблять ся.

Ледви-жь довѣдалась шляхта, що Розумовскій хоче выдати дочку за мужика, то заворушилась неначе божевѣльна, покликуючи, що префектъ не шанує привилеѣвъ-жемчугѣвъ шляхоцкихъ. Особливо вередувавъ Онуфрій Рура, гербу Тромба, котрый выступаючи загонието противъ Розумовского погукувавъ безъ вини: „до трибуналу зъ нимъ!“ Коли-жь шляхта опѣсла въ хатѣ Филипа Трѣски одноголосно рѣшила, що Розумовскому бѣльше префектомъ не бути, приходить придурковатый Валентій, синь Трѣски, та каже важко стогнучи, що єго на косовици хтось побивъ. Тогдѣ заявляє Рура, що справникомъ тыхъ побоѣвъ є префектъ, и що про-те треба навчити єго процедуры! Одаткъ Рура й Трѣска кладуть Валентого на землю и прикрывають простираломъ; Рура-жь ставитъ біля него збанокъ воды, та велить ему стогнати, неначе-бъ вже вмиравъ. Опѣсла заявляє Рура, що префектъ за сѣ побоѣ сидѣти-ме въ криминалѣ. Та отъ вбѣгає писарь Ворониньскій и протестує проти такой процедуры, — одначе шляхта погукує, що ѣнъ є въ змовѣ зъ префектомъ; хочуть про-те єго звязати, але ѣнъ вы-

хоплює ся и втѣкає. Тогдѣ-жь стямилась шляхта, що нема кому писати акціѣ. Показалось, що крѣмъ Руры нѣ одинѣ шляхтичъ ходачковий не вмѣє писати. Бундючний Рура каже шляхтѣ йти до жида-арендаря, Хаскля Дуфта, и туды привести такожь хлопѣвъ, щобъ хамы дѣзнались, якого мають вѣйта.

Въ корчмѣ зббралась шляхта зъ мужиками. Рура прочитавъ акцію противъ Розумовского; ѡдтакъ шляхтичѣ пѣдписали єѣ „znakiem krzyża świętego“. Опѣсля кождый изъ виднѣйшихъ шляхтичѣвъ захвалює свою кандидатуру на префекта, та що-жь?! коли шляхтичъ Мудрицкій запытавъ хлопѣвъ, на кого завтра дадутъ гольсь, то ѡдповѣвъ Маруда: „А Господь знає! Та хйба таки на пана Розумовского!“ Тогдѣ шляхта велѣла Хаскльови ставити передъ хлопами безлѣчь шклянкоѣ пива. Зъ-першу хлопы нѣббы-то прицуцнули, та сказали, що пиво „доскональнє“; тому-то заявивъ Рура, що якъ выберуть єго префектомъ, то що-дня справить хлопамъ такий бенкетъ. Коли-жь Руру запытавъ шляхтичъ Келбасевичъ, чимъ-же ѡнѣ лучшій ѡдѣ другихъ, то ставъ ѡнѣ величатись своимъ гербомъ. Та ба! такожь иншій шляхтичѣ повыймали свои печатки и розказували исторію своихъ гербѣвъ. Ажь осьь входить тихцемъ Воронивскій и каже шляхтѣ, що єще сегодня донесе ѡнѣ властямъ про сю незаконну агитацію межѣ простымъ людомъ. Вѣѣгають жѣнки крикунѣвъ-шляхтичѣвъ, и кожда зъ нихъ кидаетъ ся до своего чоловѣка прожогомъ, тому-що шляхта, замѣсьць пѣйти на выборы, осьь-туть не-розвиваетъ ся. Коли-жь тѣ панѣ-шляхтянки довѣдались, що Воронивскій явивъ ся противникомъ кандидатуры ихъ мужѣвъ, то якъ-стѣй прискочили они до писаря и стали вередувати на него, по-за-якъ ѡнѣ дуривъ ихъ своимъ жениханемъ до ихъ дочокъ. Бѣдолаха-писарь утѣкає, а опѣсля входить

въ корчму префектъ Розумовскій зъ Радою, и попрекнувши шляхту изъ-за пиятики до опбвночи, каже всѣмъйти домѡвъ. Розлюченій ходачки прозвавши префекта „перешиванцемъ“ выходятъ зѡ своими жѡбниками, а Рура забувшись лишае на столѣ акцію, котру Розумовскій собѣдчитуе. Выходять и хлопы й заявляють Кирилови Радѣ, що дивились на шляхоцку комедію. Остае жидъ самъ одинъ и мимрить собѣ, що въ него въ кешени сидять и шляхтичѣ и хлопы.

Слѣдуючого дня ѡдбувались выборы. По-переду выбрано комисію, въ котру мавъ увѣйти Розумовскій. Коли-жь шляхта горюжилася клеточячи й выкрикуючи, що проти такого выбору заложить протестъ, то заявивъ Розумовскій рѣшучо, що префектомъ бути не хоче. Та ба! шляхта на перекѡрѣ ему голосуе на него и одногосно выбирае его своимъ префектомъ. Ѳдтакъ Ворониньскій тѣшитъ ся, що такъ стало ся, якъ ѡнъ хотѣвъ; бѣжить отже до префектовой кажучи собѣ: „И префектъ мѡй, и префектова моя, и Франя моя!“ Опѡсля-жь шляхта просить Розумовского, чтобы скасувавъ писаря; — ѡнъ бо обѣцывавъ сему й тому шляхтичеви, що оженить ся зъ его донькою, а теперь показуе ся, що ѡнъ чорный интригантъ, ба, що не мае гербу, та зове ся Вороною. Префектъ не противить ся скасованю писаря, бо й такъ не мало мае зъ нимъ клопоту въ громадѣ. Натомѣсть просить громадянъ, чтобы писаромъ выбрали Остапа Раду, що бувавъ у школахъ и въ вѡйску. Шляхта й хлопы не противлять ся префектови, и кажутъ, що волять радше Остапа, вѣжь Ворону. Коли-жь писарь небавомъ повернувъ, то сказала Маріянна своему мужеву: „Теперь ачей по такѡй заслужъ для насъ не ѡдмовишь пану Ворониньскому руки нашей Франѣ?“ Але Розумовскій заявляє, що урядоване писаря въ громадѣ вже

скінчилося. Коли-жъ Маріянна довѣдалась, що Ворона є підшиванець, а не шляхтичъ, та що вінъ про префектову розголошувавъ, мабуть-то она въ дворѣ служила поко-
 фвкою, то не цуралась она вже й Остапа, та рада була его сватаню. Одакъ Ворона ставъ выговорювати на шляхтичѣвъ, що они повстанцѣ, бунтѣвники, ворохобники, изъ-за чого ходачки кинулись до него, але вінъ швидко выхопивъ ся зъ-підъ ихъ рукъ, нагадавши имъ, що они бажали мати свого короля. Въ кінци префектъ запрошує шляхту въ хату свою „на свои обновины а молодыхъ руковины“. Шляхта радѣ изъ-за тыхъ запросинъ, кричить „вѣвать!“ и підносить Розумовеского на рукахъ въ гору.

Отъ и поглядъ на сей драматичный твѣръ, въ котрѣмъ добачаемо добру инсценизацію, акцію вельми живу и богато комичныхъ ситуацій. Тому-то й рецензентъ „Ходачковой шляхты В(ахнянинъ) запримѣтивъ въ „Дѣлѣ“ (1886; ч. 127), що підъ взглядомъ инсценизаціѣ выв'язавъ ся авторъ изъ своєї задачѣ цѣлковито. Именно пише вінъ, що акція розвиває ся правильно, консеквентно и скоро, та що типы шляхтичѣвъ выходять ясно. Подумцѣ рецензента вартѣсть штуки полягає головно на вѣрній копіятурѣ житя представленої ходачковой шляхты, по-за-якъ авторъ знявъ вѣрну фотографію зъ єї недобиткѣвъ. До архи-комичныхъ сценъ зачисляє В(ахнянинъ) сцену зъ побитымъ Валькомъ (въ двѣ другѣй), списуване акціѣ и розказы про походженє гербѣвъ (въ двѣ третѣй). — Намъ одначе здає ся, що та сцена зъ побитымъ Валькомъ є шуткою „пересоленою“ и неимо-
 вѣрною, дарма, що въ сѣй подѣи нагромаджено багато смѣхотворного матеріялу. — Дальше замѣчає рецензентъ про сю комедію ось-що: „Чи всѣ характеры консеквентно переведені, мы на-разѣ, по першѣмъ представленю, въ пытанє се не входимо. Писарь Ворониньскій мѣгъ бы

бути консеквентнѣйшій въ своѣй партійности, а реєнтый Частка выдавъ ся намъ досыть злишнымъ на сценѣ“. — Зъ сими замѣтками годимо ся зовѣмъ, та пѣдносимо ще се, що такою церковно-бурсацкою мовою, якою говорить реєнтый, теперъ ачейже не бесѣдує нѣ одинъ дякъ галицко-рускій. Але-жь рецензентъ не може рѣшитись ѡдповѣсти на отъ-се пытанє: „Чи вѣрна фотографія жита ходачковой шляхты, знята зъ найтемнѣйшой стороны, отже й односторонна, представляє собою ѡдповѣдный предметъ для драмату? Чи не належало-бъ и свѣтлї стороны сєй шляхты бѣльше узгляднити?“ — Мы ѡдповѣдаемо на се пытанє, що авторъ не конче потребувавъ въ сѣй комедїи пѣдносити свѣтлї стороны жита ходачковой шляхты, тому-що цѣлю комедїѣ єсть поправа обычаївъ; отже авторъ хотѣвъ осмѣяти у тои шляхты чваньбу застарѣлыми гербами, загонясту буту, нестѣйну вѣдчу й недостачу всякои просвѣты, изъ-за чого простї хлопцы супроти недобиткѣвъ ходачковой шляхты являють ся людьми тямущими и справдѣ симпатичными. Опроче шляхтичь-перешиванецъ Розумовскїй уважає ся речникомъ здоровыхъ думокъ, якї пѣсля нового wyboru префекта ачей зъ-годомъ-перегодомъ у деякихъ ходачкѣвъ могли проявлять ся. Тому-то мы не можемо при-такнути Иванови Франкови, котрый натякає на „element płytko dydaktyczny, uosobiony w figurze prefekta Rozumowskiego“. А вже-жь иншї єго замѣтки про литературну стѣйнобѣсть сєй комедїѣ суть майже зовсѣмъ правдивї¹⁾.

¹⁾ Ось и важнѣйшїє слова Франка про литературну стѣйнобѣсть „Шляхты ходачковой“: „Jest to bez zaprzeczenia najlepszy, najgłębiej pomysłany z dotychczasowych utworów tego autora, rzecz wierna etnograficznie i psychologicznie, pisana miejscami z prawdziwym humorem i werwą satyryczną. Do słabych stron „Szlachty chodackowej“ zaliczyć wypada chyba zbyt w niektórych miejscach karykaturowanie, leżące w manierze autora“... („Kuryer Lwowski“. 1888. № 238).

Въ кѣнци годить ся ще спѣмнути про комедію въ одной дѣи п. з. „Лихій день“ („Руско-украиньска Библиотека“ Е. Олесницкого, № 13. Львѣвъ, 1886)¹⁾. Про сю комедію пише Е. Олесницкій въ „Дѣль“ (1886, ч. 130) се що слѣдуе: „Талантливый и у своихъ творахъ зовсѣмъ оригинальный авторъ взявъ темать до своей комедіи изъ звычайной въ нашихъ мѣстахъ агитаціи выборной. Темать живой и вдячный обробивъ авторъ дуже живо й интересно. Комедія вызначася вѣрною характеристикой типѣвъ, дуже живою акціей, ситуаціями природными, а при томъ дуже комичными, и зручнымъ разысканіемъ сценичныхъ ефектѣвъ навѣтъ въ подробностяхъ, котрія якъ зъ одной стороны бавлять зрѣтеля, такъ зъ другой причиняють ся немало до звершенія характеристики дѣевыхъ лицъ“.

Ось и короткій змістъ сего комедіи: Въ одномъ повѣтовѣмъ мѣстѣ ѡдбувають ся выборы посла. Паньскимъ агитаторамъ не дѣстае ще двоухъ голосѣвъ. Щобы придбати собѣ тѣ голоса, вештае ся всюды жидова, ласа на заробокъ, а що рускій выборць стоять твердо при своѣмъ кандидатѣ, и не хочуть голосувати за паномъ, то змовляють ся жида, выдерти карты легитимаціи двомъ господарямъ-выборцамъ изъ села Иванѣвки, котрія заѣхали до корчмы Мошка Гоймеса, „наибѣльшого дурня зъ цѣлого кагалу“. Тутъ обсакуе сейчасъ жидова обоухъ селянъ, Ивана Головного и Проця Рубатого, ба, обстунае двери й ѡкна, такъ, що выборцамъ нѣякъ не можъ выдобути ся зъ господы Мошка й пѣйти на вы-

— Остру критику „Шляхты хоначковой“ та иншихъ комедій Григорія Григоріевича написавъ Володимиръ Коцовскій въ „Зорѣ“ 1888. р. въ статьи „Рускій театръ у Львовѣ“ (стор. 341—342; 414—415).

¹⁾ Комедію „Лихій день“ присвятивъ авторъ Анатолю Вахнянинови „за щиріи труды въ народныхъ читальняхъ“.

боры. Въ тѣй своѣй бѣдѣ оба выборцѣ хочуть подступомъ позбутись тои облога: ось бо перебирають ся въ полотнянки й капелюхи своихъ наймитѣвъ, Марина й Олексы, та зачернують собѣ лица; одтакъ наймитамъ кажутъ перебраться въ опанчѣ й шапки своихъ господарѣвъ та й передъ жидами удавати выборцѣвъ. Опѣсля жидова сама выкидує перебранныхъ выборцѣвъ за двери и намагає всякими штучками зъєднати собѣ ихъ наймитѣвъ, думаючи, що се суть справдѣ выборцѣ. Коли-жь Олекса супроти поданныхъ ласощѣвъ дѣйстно улягъ покусь, а опѣсля жидамъ не хотѣвъ „продати своего голоса“, то приводять они агитатора панского, Адама Гембу, котрого называють „панъ сендзя“. Той-то Гемба має псевдо-выборцѣвъ покарати за те, що буцѣмъ-то они наѣвшись та напившись, жидамъ не хочуть платити, та беруть ся ще до бѣйки. Небавомъ Гемба подлещує ся „Ивановецкимъ панамъ выборцямъ“ та просить Мартина, щобъ передавъ ему свою легитимацію. Коли-жь Мартинъ не може второпати, що се таке тая легитимація, то Гемба пхає ему въ руки грошѣ, мѣжь-тымъ коли другій агитаторъ, Солонинка, подлещує ся грѣшми Олексе; одтакъ жида кидають ся на обохъ псевдо-выборцѣвъ и шукають карты легитимаційной въ ихъ кешеняхъ. Ажь ось подъ часъ такой тягивины входятъ правдиві выборцѣ, Головный и Рубатый и кажутъ наймитамъ скидати опанчу та й ити до ковій. Оба агитаторы й жида лютятъ ся, що имъ не повелись ихъ хитроцѣ, та ось небавомъ входятъ селяне, и звѣщають радѣсно, що Ивановецкй выборцѣ рѣшили побѣду въ хосенъ руского кандидата. Тогдѣ агитаторъ Гемба каже нишкомъ Солонинцѣ: „Лихій на насъ день, пане куме!“ — выборцѣ-жь радѣють радостію и спѣвають пѣсню: „Дай-же Боже добрый часъ!“...

Ся комедія є гарною картинкою драматичною, в котрій крѣмъ тенденціѣ патріотичной добачаємо цѣнный причинокъ до характеристики сѣльскихъ нашихъ громадянъ, щѣ именно изъ-за хитрощій жидовы побивають ся лихолѣтемъ на своѣй батькѣвщинѣ. Коли-бъ тѣлько въ сѣмъ рускѣмъ драматичнѣмъ творѣ не було за-богато харамарканя жидѣвского, то можна-бъ его вважати зо-всѣмъ вдатнымъ.

Изъ сего погляду на драматургичну дѣяльнѣсть „Григорія Григоріевича“ можь дѣзнатись, щѣ у него є справдѣ талантъ до писаня комедій. Поетична бо его вдача зъявляє трохи-не всѣ тѣ прикметы, якими авторъ комедій повиненъ визначуватись. Коли-жь Цеглинскій хоче здобути собѣ тривку литературну славу въ будущинѣ, то треба єму конче позбутись манієры низькой комики, яка подекуды въ его комедіяхъ зустрѣчає ся. Опроче при своѣмъ талантѣ не потребує онъ гнатись за штучными ефектами драматичными, бо вже-жь его комедій могли-бъ подобатись, хоча-бъ въ нихъ проявлялось и дещо менше матеріялу смѣхотворного.

„Григорій Григоріевичъ“ зладивъ ще „моно драмъ“ п. з. „Пригоды въ женитьбѣ Евстахія Чипочкевича“¹⁾). Сей „монодрамъ“ пригадує намъ подекуды комедію „Соколики“, тѣлько не добачаємо въ нѣмъ того гумору, якимъ визначує ся сей творъ драматичный.

Побѣчь комедій писавъ Цеглинскій такожь новелѣ й повѣстки; именно скомпонувавъ новелю „Двѣ пары“²⁾ и оповѣданє „Сыны“³⁾; ѣдтакъ змалювавъ онъ

¹⁾ „Зоря“, 1885; число 13., стор. 157—159.

²⁾ *ibid.*, число 1—6; стор. 4—6; 16—19; 28—30; 40—42; 52—55; 61—65.

³⁾ *ibid.*, ч. 21—22; стор. 241—244; 253—259. — Се оповѣданє присвятивъ авторъ Софронови Недѣльскому.

образокъ сибирскій п. з. „На бѣлки“¹⁾ и такожъ „Рѣдвянї образки“²⁾. Опроче пѣсля Шмітъ-Вайсенфельса переповѣвъ бнѣ повѣсть „За рѣдну землю“³⁾. — Нова „Двѣ пары“ и оповѣдане „Сыны“ проявляють тенденцію вельми патріотичну и подобають ся за-для легкого й принадного способу писаня. Одначе найкрасшимъ є третій „Рѣдвяннй образокъ“ п. з. „На вартѣ“, котрый має справдѣшню стѣйностъ литературну, хочъ авторъ добачавъ тутка свѣй взоровзбрѣ въ знаменитѣй манїерѣ оповѣданя Осипа Федьковича.

Въ 1887. р. обнявъ Цеглинскій редакцію „Зорѣ“, нисьма литературно-наукового для рускихъ родинъ, и въ сѣмъ видавництвѣ користувавъ ся пѣдмогою найлучшихъ писателѣвъ руско-украинскихъ, се-бѣ-то Ивана Нечуя-Левицкого, Олекс. Кониського, Олены Пчѣлки, Осипа Федьковича, Данила Млаки, Ив. Франка, Корн. Устїяновича и др. Редакцією сеи часописи займавъ ся Цеглинскій до 1. (13.) серпня 1888. р., поки не покликано єго до управы ново-отвореныхъ паралельныхъ клясъ рускихъ при гимназїи Перемыскѣй. Опѣсля ставъ редакторомъ „Зорѣ“ професоръ Олександръ Борковскій.

По-мѣжъ критичными й литературными статьями Цеглинского вызначують ся именно отъ-сї: а) „Шевченко и його сучасна критика“⁴⁾; — б) „Отець и сынъ“ (се-бѣ-то Маркіянъ и Володимиръ Пашкевичь)⁵⁾; — в) „Осипъ Юрій Гордынскій-Федьковичъ“ . Некрологъ⁶⁾.

1) *ibid.*, 1886; ч. 10; стор. 157—158.

2) *ibid.*, 1887; ч. 1; стор. 4—7.

3) *ibid.*, ч. 1—2; 4—6; 10—11; 13—14; 19—20; 23.

4) „Правда“. Рочникъ XIII. 1880; стор. 49—56.

5) „Зоря“, 1887; ч. 21. 22; стор. 351—354.

6) *ibid.*, 1888; ч. 2; стор. 32—33.

Опроче годить ся ще спомнути про вдатнї польскї и рускї его етишки зь прикрасою политичною, котрї надруковано въ гумористичныхъ часописяхъ „Зеркало“ и „Нове Зеркало“ р. 1882—1885¹⁾.

9. Григорій Бораковскій.

Григорій Максимовичъ Бораковскій родивъ ся въ 1846. р. въ Павлоградъ Катеринославскои губерніи. Батько его выводивъ свѣй рѣдь зь Чернигѣвскихъ дворянъ, а мати була Павлоградска купчиха, проста жѣнка. Одъ неи переймавъ малый Григорій украинську мову, и коли почавъ учитись читати по-московскому, наточивъ ѣнъ лишь на силу свѣй языкъ, щобъ выговорювати слова, такъ якъ треба. Въ шестѣмъ роцѣ жвтя оставъ ся ѣдъ батька, и ѣдтакъ сама мати пѣклувалася долею своего сына. Перше ѣддала его въ цовѣтову школу въ Павлоградъ, а ѣдтѣль перейшовъ ѣнъ въ Катеринославску гимназію. Тутъ, стоячи на квартирѣ, де зѣбралось хлопцѣвъ зь десять, ставъ Григорій зь товаришами своими грати домовї спектаклѣ аматорскї. Зь-першу грати они комедїйки московскї, а ѣдтакъ украинскї („Простака“, „Сватання на Гончарѣвцѣ“, „Кума-мѣрошника“ и и.). Въ сю пору почали выдаватись творы Шевченка, Кулѣша, Марка Вовчка, Стороженка, та й стала виходити „Основа“²⁾. Молодымъ товаришамъ полюбилася отъ-ся литература, и тогдѣ стали они грати украинскї жарты й комедїи въ городекѣмъ театрѣ въ хосенъ бѣдныхъ

¹⁾ Цеглинскїй зладивъ ще й статью змѣсту экономичного п. з. „Американська конкуренція“ (Дѣло“, 1881; ч. 94—99). Се є перерѣбка одвѣтної статѣи въ издавництвѣ „Вѣдєньского индустрийного клубу“.

²⁾ „Основа“, южно-русскїй литературно-ученый вѣстникъ. Петербургъ, 1861. 1862.

ученикѣвъ. Коли-жь спектаклѣ пѣшли частѣйше, а украинськихъ творѣвъ драматичныхъ було тогдѣ мало, то одинъ изъ товаришѣвъ (Михайло Комаръ) узявъ ся та тихцемъ написавъ якусь драматичну шутку, и ѳдтакъ молоденькѣ аматоры зыграли еѣ дома. Забрала й Бораковского охота: пѣшовъ въ садъ Потемкина надъ Днѣпромъ, та за пѣвъ-дня ѳдмахавъ якусь шутку украинску, потѣмъ выдавъ еѣ за чужу, и молодѣ товаришѣ зыграли еѣ дома. Коли-жь ся шутка всѣмъ подобалась, то ѳнъ давай писати другу, третю, и зъ того часу за два роки, будши въ шестѣй и семѣй клясѣ гимназѣйноѣ, написавъ тыхъ шутокъ зъ ѳсѣмъ. Изъ нихъ осталась теперь тѣлько одна шутка-водевиль въ одноѣй дѣи п. з. „Влюбленный жидъ“, а иншѣ запропастились.

Перейшовши въ Харкѣвскѣй университетъ (1864) Бораковский въ першѣмъ роцѣ гравъ ще зъ товаришами декѣи шутки й комедѣй, та бувавъ въ кружку студентѣвъ-Украинцѣвъ, але ѳбѣсля ставъ ѳнъ займатись студѣями медицинскими та небавомъ почавъ помѣщати статьи въ часописяхъ науково-медицинскихъ. Потѣмъ скѣнчивши курсы оженивъ ся и пѣшовъ на Волинь, де пробувъ пѣвтора року лѣкаремъ повѣстовымъ. ѳдтакъ перейшовъ назадъ въ Катеринославску губернѣю. Въ тѣмъ часѣ працювавъ ѳнъ надъ докторскимъ экзаменомъ и писавъ рѣзныѣ науковѣ статьи, котрѣ надруковано въ часописѣ „Медицинскѣй Вѣстникъ“. Коли-жь опоравъ ся зъ докторскою диссертацѣю, то бажавъ просовувати голову въ университетъ на профессорскѣй двери. Якъ разъ у сю пору вмерла перша его жѣнка. Се й запинило его ѳдъ дальшихъ праць науковыхъ, а небавомъ захотѣлось ему трохи провѣтрити ся, побурлакувати. Ажь ось вподобалась ему въ Новомосковску интеллигентна й щира дѣвчина, и ѳнъ оженивъ ся въ-друге, та й знову ѳдсунувъ ще дальше

свои науковій працѣ. Опісля пішли дѣти, стала жінка нездужати, та й не було вже охоты добиватись до доцентуры на университетѣ, коли будучи повѣтовымъ лѣкаремъ мавъ гарне жалованє (до 2.000 рублѣвъ). Такъ минуло лѣтъ зъ пять. Выбрали Бораковского председа- телемъ совѣта женської прогимназіі въ Новомосковску. Треба було дещо зробити для бѣдныхъ учениць. Збравъ ся кружокъ драматичныхъ amatorѣвъ и ѳдакъ въ Бораковскѣмъ ѳджила давна снага до драматичного компонованя. Тогдѣ-то спомнувъ ѳнь про молодечій свои творы и въ тецѣ своѣй найшовъ лишь двѣ шутки п. з. „Влюбленный Жидъ“ и „Якъ на лобѣ роги растутъ“. Хотѣвъ ихъ було выправити, або перелицювати, та подумавъ, що въ нихъ проявляє ся молода его сила; тому-то не доторкнувъ ся вже до нѣякихъ змѣнѣ, и пустивъ ихъ на сцену. Въ 1872. р. написавъ ѳнь выдумку въ двохъ дѣяхъ п. з. „Якъ жінки чоловікѣвъ морочуть“.

Трохи зъ-годомъ ставъ Бораковскій думати про писанє новыхъ творѣвъ драматичныхъ. А було въ него чимало мотивѣвъ до сензаційныхъ драмъ. Буваючи бо на судовыхъ слѣдствахъ и вештаючись по селахъ за-для лѣкарской практики бачивъ ѳнь иногдѣ справдѣшню трагедію въ житю, що западала єму въ душу и неначе провилась, щобъ записати єѣ и повѣдати про неѣ землякамъ. Почавъ отже (1878) писати драму „Якъ доля немає, то й щастя минає“. Авторъ придержувавъ ся тутъ не тѣлько правдивои подѣѣ, але й записавъ вѣрно мовы головныхъ дѣячѣвъ та свѣдкѣвъ, корыстуючись протоколами слѣдчими й актами судовыми. Опісля написавъ кѣлька жартѣвъ, та отъ, лиха доля перейшла єму дорогу въ порожни: вмерла щира его дружина и лишила єму пятеро дрѣбненькихъ дѣтокѣ. Тогдѣ-то Бораковскому не до писаня було! ѳдакъ деякѣ приятели стали

ему дораджувати, щобъ оженивъ ся въ-третє, бо самъ зъ такими дробными дѣтками нічого не подѣе. Послухавъ ѓнъ тыхъ людей, та взявъ собѣ жѣнкою бѣдну дѣвчину, думаючи, що она вмѣти-ме цѣнити теперѣшне свое добро. Та не зазнавъ ѓнъ щаснои долѣ зъ новымъ своимъ подружемъ; про-те розвязавъ ся зъ лихою жѣнкою и ставъ глядати розрады въ литературѣ. Написавъ драмы: „Изъ моря житейского“ (1886), „Маруся Чурай“ и „Лихомъ щастя не добудешъ“ (1887). До писаня драмы „Маруся Чурай“ забравъ ся Бораковскій зъ пієтизмомъ не-абы-якимъ. Про „пѣсенворку“ Марусю почувъ ѓнъ оповѣданя ѓдъ старого дѣда зъ Полтавскихъ козаковъ; ѓдъ него переймивъ такожъ пѣсенѣ Марусинї. Дѣставъ опѣселя таке-жъ оповѣданє, записане княземъ Шаховскимъ, тѣлько трохи внако. Потѣмъ узявъ монографію Костомарова п. з. „Богданъ Хмельницкій“ и деякі инші творы историчнї, и вчитавшиє въ нихъ добре, уявивъ собѣ ясный образъ того часу, въ котрѣмъ жила Маруся Чурай.

Коли Бораковскій задумавъ выдати драматичнї свои творы, то пѣславъ ихъ въ цензуру черезъ Л. В. Ильницкого, книжного магазинера въ Кієвѣ. Цѣлый рѣкъ держали его писаня въ цензурѣ, та пропустили тѣлько чотыри жарты, котрї надруковано въ Кієвѣ. Осъ и они: „Влюбленный Жидъ“. Шутка-водевиль въ одной дѣи (1885). — „Якъ на лобѣ роги растутъ“. Малороссійскій водевиль въ одной дѣи (1886). — „Оказія зъ Пампушкою“. Жартъ въ одной дѣи (1886)¹⁾. — „Рѣздвяный вечѣръ“. Оперетка въ одной дѣи (1886).

Въ Катеринославѣ выдавали тогдѣ (1886) часописъ „Степь“. Цензоромъ бувъ вице-губернаторъ, такъ и про-

¹⁾ Жарту „Оказія зъ Пампушкою“ не могли мы досѣль роздобути.

пустивъ драму („Якъ долъ немає, то й щастя минає“), щó єѣ заборонила була цензура Кіѣвска. Тымъ-то й надруковано сю драму въ „Степъ“ (№ 49. 50. 51).

Опѣсля пѣславъ Бораковскій въ Одесску цензуру десять творѣвъ драматичныхъ и просивъ, щобъ дозволили ихъ выдати въ двохъ томахъ, а мѣжь-тымъ пѣславъ „Марусю Чурай“ въ Кіѣвъ до цензуры. Ждавъ-дожидавъ ѓнъ пѣвтора року; въ кѣнци Одесска й Кіѣвска цензура згодились на печатанє всѣхъ сихъ творѣвъ, але „Главное Управленіє по дѣламъ печати“ пустило лишь одну драму: „Якъ долъ немає, то й щастя минає“, хочъ въ 1885. р. те-жь „Главное Управленіє“ не дозволило друковати сеи драмы. Але-жь саме-тогдѣ (1888) не дозволено друковати жартѣвъ, щó ихъ напечатано (1886) въ Кіѣвѣ, а то: „Якъ на лобѣ роги ростуть“ и „Рѣздвяный вечѣръ“.

Коли-жь Бораковскій не мѣгъ дѣждатись виданя своихъ драмъ и шутокъ въ Россіи, то пѣславъ ихъ въ Галичину, де заходами Костя Паньковскаго напечатано у Львовѣ 1888. року „Збѣрникъ драматичныхъ творѣвъ Г. М. Бораковскаго“. Томъ I. (мала 8^о, сторѣнь 79 + 116 + 54 + 48 + 61). Въ сѣмъ томѣ надруковано отъ-сѣ драматичнѣ творы: 1) „Лихомъ щастя не добудешъ“. Драма въ пятохъ дѣяхъ. — 2) „Маруся Чурай“. Драма въ шѣстьохъ дѣяхъ. — 3) „Якъ жѣнки чоловікѣвъ морочуть“. Выдумка въ двохъ дѣяхъ. — 4) „Изъ моря житейскаго“. Драматичнѣ картины въ трьохъ дѣяхъ. — 5) „Якъ долъ немає, то й щастя минає“. Драма въ чотырьохъ дѣяхъ¹⁾.

¹⁾ Сю драму перепечатано зъ Катеринославскои часописи „Степъ“, 1886. р. № 49—51. — Въ першѣмъ томѣ того Збѣрника оповѣщено Украинцѣвъ, що другій томъ буде мѣстити въ собѣ отъ-сѣ легенькѣ жарты: 1) „Влюбленный Жидъ“; 2) „Якъ на лобѣ

Першій драматичній писаня Бораковського, с. в. шутки-водевилі, вважають ся творами слабкими. Особливо-жъ „Влюблений Жидъ“ в шуткою недоладною, хочъ рецензентъ въ Катеринославській часописи „Степь“ (1885, № 23) озвавъ ся про неѣ зъ великою похвалою (стор. 367). А вже-жъ въ роцѣ слѣдуючомъ написавъ Михайло Комаръ про сю шутку ось яку критичну звѣтку: „Може й справдѣ кому водевилъ сей здається втѣшнымъ та веселимъ, якъ запевняє авторъ въ своѣй передмовѣ, а намъ ажъ сумно стало, прочитавши його. Де-жъ накъ, весь водевилъ скомпонованый на тому, якъ обдурюють жида-шинкаря и выманюють у него грошѣ! Та ще хто-бъ дуривъ? Може якій нашъ сѣльскій глитай або крамарь-кацапъ, що иншій може й жида якого за поясъ заткне? То-то-жъ бо й є, що нѣ! Жидъ, бачите, закоханий, то вже тутъ на якійсь иншій гешефты наворачає авторъ. Надыбавъ онъ (авторъ) десь такого жидка, що дуже залицяється до нашихъ дѣвчатъ, и на сей разъ закохавъ ся въ дѣвчину Параску, а Параска то вже має собѣ парубка, тѣльки шкода, що парубокъ Иванъ — паньскій крѣпакъ, то й она мусить бути крѣпачкою, коли поде за нього. Про выкупъ же нема що й думати, бо панъ заправивъ ажъ сто карбованцѣвъ, а въ нихъ, якъ усе навѣтъ хазяйство спродати, ледве на 50 набереться. Отъ въ такій-то пригодѣ на пѣдмогу наворачається дядько Иванѣвъ: онъ запевняє жида, що за 50 карбованцѣвъ той власкавить Параску, а вѣв намовляє, щобъ поки-що не цурала ся жида и взяла ѣдъ нього грошѣ; разомъ же про все се выказує жидѣвцѣ, жѣнцѣ шинкаря, и потѣмъ того зводить всѣхъ ихъ до купы. Жидъ выходить на улицю, до нього приходитъ Параска; жидъ починає роги ростуть“; 3) „Рѣздвяный вечѣръ“; 4) „Де два цѣлуютъ ся, третій губъ не протягай!“; 5) „Оказія зъ Нѣмцемъ“.

залицяти ся до неї, она бере одъ нього грошѣ, а жидѣвка чатує тутъ-же на улиці, заховавшиє въ бѣчку. Коли-жь ото зъ другої улицѣ почувъ ся голосъ Иванѣвъ, жидѣ зъ переляку ховається въ ту-саму бѣчку, де вже сидить єго Сурка. Бѣчка одкочується на середину улицѣ, жиды івалтують и бѣються, а Иванѣ зъ дядькомъ та Параскою дивлячись на се, смѣють ся. Кѣнчається на тому, що жидѣ обдурений и коханємъ не поласувавъ, и грошѣ пропали, та ще й жѣнка побилася¹⁾.

Въ сѣй шутцѣ деякі комичні ситуаціє очевидячки суть неприродні, ба й просто неможливі, а софистичні выкрутасы мужика Семена, дядька Иванового, вважають ся справдѣ дивовижними. Ось що ѣнъ каже жидови Йосѣць: „Ну, хоть пѣвотнѣ, примѣрно, то якъ-бы дати їй (Парасцѣ), то вона не бачивши нѣколи стѣлько грошей, отуманѣлася бы зовсѣмъ, а тодѣ, звѣстно, зъ дѣвчиною роби, що хочъ“... (стор. 29). Опѣсля-жь въ монологу каже Семенъ ось-яке: „Треба таки надоумить Параску, щобъ вона перше зъ Йосѣки стягла хочъ пѣвотнѣ карбованцѣвъ! Нехай по-дурному до дѣвчатъ не лишне: бо такъ-же у жиды не достанешъ грошей, — безъ закладу, такъ безъ жидѣвськихъ процентѣвъ не дасть! Ото їй и буде що дати пѣдмоги на выкупъ своєму коханцеві, а то ѣнъ бѣдолаха зовсѣмъ и вуха повѣсивъ! Тамъ онѣсля, якъ Богъ дасть, розживутця, тодѣ й ѣддадутъ жидови, а теперъ хай беруть за науку!“ (стор. 37). — Тѣлько-жь мудрагель Семенъ забувъ, що попереду сказавъ Иванови ось-що: „Потрѣвай племеничку! Дядько твої ще не все до Йосѣки въ шинокъ побдносивъ, — ще таки де-що жѣнка попрдержала! Заложу Йосѣкови де-що, та й дамъ тобѣ де-яку пѣдмогу...“ (стор. 11).

¹⁾ „Зоря“, 1886; стор. 270.

Хоча-жь въ сѣй шутцѣ добачаемо чи-мало похибокъ драматургічныхъ и такожь деякі промахи противъ эстетики й морали, то звиняемо автора подекуды, що надруковавъ сю драматичну нѣсенѣтницю. Онъ бо хотѣвъ землякамъ подати пробу литературну зъ молодецкихъ своихъ лѣтъ, коли ще бувъ ученикомъ сегои клясы гимназіальной. Опроче авторъ ачей не бувъ бы надруковавъ сего твору, коли-бъ приятель не були ему наговорили, що *„настоящая пьеса ставится на сцену легко и смотрится публикой весело“* (стор. 3).

Не лучшимъ бдѣ сего шутки в водевиль „Якъ на лобѣ роги растутъ!“ Авторъ намагавъ показати, що на лобѣ справдѣ выросли роги богатому мужикови Охримови Лемѣшцѣ, котрый хотѣвъ оженити Омелька, своего придурковатого сына бдѣ першой жѣнки, мѣжь-тымъ коли зъ молодою его жѣнкою Оксаною женихавъ ся волостный писарь Микола Зубенко. Та ба, до Лемѣшихи причепивъ ся ще поповичъ Книшолопенко, выгваный зъ бурсы, и прийшовъ до нея саме тогдѣ, коли писарь хотѣвъ зъ Оксаною „жити краденымъ щастямъ“. Старого Лемѣшки не було тогдѣ дома, — поѣхавъ зъ Омелькомъ въ сваты. Ажь ось въ сѣняхъ щось застучало! Книшолопенко й писарь гадали, що се вернувъ ся хозяинъ, то й намагали денебудь схватись: Книшолопенко скочивъ на припѣчокъ и влѣзъ въ коминъ, а писарь скрывъ ся пѣдъ поломъ, де стоявъ пѣдсѣтокъ зъ пѣремъ. Але небавомъ дѣзнались оба бдѣ Оксаны, що въ сѣняхъ була „триклята свиня, що побила все глечики“. Вылѣзъ писарь зъ-пѣдъ полу, весь въ пуху, злѣзъ и поповичъ зъ припѣвчка, и бдѣтакъ Оксана стала смѣятись, що „оцей (поповичъ) ще лучше убравъ ся: краще мабуть самого старшого чорта!“ — Небавомъ чутно було въ сѣняхъ голосъ Омелька: „Мамо! мамо! бдѣчинѣть!“ Тогдѣ втѣкъ

писарь въ боковій двери, а поповичь сховавъ ся пѣдъ поломъ. Омелько розказувавъ мачусь, що вѣдучи зъ батькомъ поганявъ кобылу та й задрѣмавъ на возѣ; ѡдтакъ и не зчувъ ся, якъ вѣжки зъ рукъ выпали. Саме тогдѣ собаки кинулись на кобылу, — та якъ скажена стала летѣти, а Омелько впавъ зъ воза. На придурковатого парубка наперла собашня, а ѡнъ вертаючись пѣшки въ село, побачивъ, що й отець навернувъ уже сюды кобылу. Якъ же теперъ зачувъ Омелько голосъ батька, то гайда пѣдъ пѣлъ, де вже сидѣвъ поповичь! Такъ отже пѣдъ поломъ ѡдбувае ся въ сѣй шутцѣ трохи-не така-жь комедія, яка въ „Влюбленѣмъ Жидѣ“ проявляє ся въ боццѣ. Приходить писарь зъ двома соцькими по Книшолопенка и каже Лемѣщцѣ: „Та це бачите, нашъ поповичь сказивъ ся! на його на якѣмъ мѣсяци таке находе. Мы було його заперли у волости, щобъ одиравить пѣдъ калавуромъ у городъ, а ѡнъ, бачите, черезъ коминъ вылѣзъ та й чкурнувъ. Мы вже побачили, якъ ѡнъ коло вашо хаты бувъ. Берѣть, берѣть, хлопцѣ, вяжѣть!“ (стор. 42). — Поповича беруть соцькѣ за руки и ведутъ его геть ѡдсѣль. ѡдтакъ писарь позбувшись суперника женихае ся зновъ зъ Оксаною, котру старый Лемѣшка вважае тихою и смирною. Та отъ, тая тихоня каже писареви, що така потайна любовь у панѣвъ е всюды модою; потѣмъ сѣвае, що еъ нѣ-за-що лаяти; лучше нехай сивѣ чубы не вяжутця зъ молодыми дѣвками, а то все въ нихъ будутъ лобы изъ рогами! (стор. 47. 48).

Слабенькою е такожь оперетка „Рѣздвяный вечѣръ“, котру Бораковскій скомпонувавъ „по Гоголю¹⁾ и ин-

¹⁾ Микола Гоголь въ „Вечерахъ на хуторѣ близъ Диканьки“ написавъ оповѣдане „Ночь передъ Рождествомъ“. — Порѣвн. музыкальну комедію М. Старицкого и з. „Рѣздвяна нѣчь“. („Исторія литер. рус.“, II., стор. 821).

шимъ“. Авторъ любує ся въ драматичнѣй фарсѣ, то й въ сѣй оперетцѣ бачимо прикметы низького комизму¹⁾.

Въ 1872. р. написавъ Бораковскій шутливу „выдумку“ въ двохъ дѣяхъ п. з. „Якъ жѣнки чоловѣкѣвъ морочуть“. По думцѣ Комара въ сѣмъ творѣ того „грубого кумедіянства“ здає ся ще бѣльше, нѣжь въ першихъ его шуткахъ. „Выдумка Бораковского“, пише М. К(омаръ)²⁾, „по своему зміету и складу справдѣ выдумка и до того ще зовсѣмъ нѣкчемна“. — По нашѣй гадцѣ ся „выдумка“ Бораковского вважає ся лишъ фарсою, заправленою до-сыта низшою комикою, але не є нѣкчемною. Вже-жь бо въ нѣй не появляють ся мотивы такѣ неморальнѣй, якѣ добачаємо въ „Влюбленѣмъ Жидѣ“. Осѣ и коротенькѣй змієть сеи „выдумки“: „Двѣ жѣнки, Настя й Ганна, задумали за пѣдмовою москаля Кузькина, ѡдводити своихъ чоловѣкѣвъ ѡдѣ пиянства. Тому-то они переодягають ихъ пяныхъ въ москалѣвъ, самѣ те-жь перебирають ся и починають морочити своихъ чоловѣкѣвъ, нѣбы-то они вже москалѣ. Приходить справдѣшнѣй москалѣ и тутъ починає ся комедія не-абыяка! Москалѣ Кузькинѣ муштрує новобранцѣвъ, рѣвняє ихъ, пѣдпирає животы колѣномъ, штовхає въ пузо, дає стусанѣвъ въ спину, и т. и., а они сонуть и падають при такѣй поганѣй муштрѣ. Потѣмъ выходить москалѣ и небавомъ появляє ся „Федфебель“. Оба мужики кидають ся до своихъ рушницъ, и въ поспѣху хватають одинъ кочергу, а другѣй рогаць, и стають зъ ними въ рядъ и свлудють ся вырѣвнатись. Опѣсля приходять обѣ жѣнки въ простѣй своей одежи и вымуштрованѣй чоловѣки обѣцують, що вже бѣльше пити не будуть.

¹⁾ Про оперетку „Рѣздвинный вечѣръ“ озвавъ ся Б. Вѣльхѣвскѣй зъ великимъ докоромъ. (Порѣвн. „Зорю“ зъ р. 1886; стор. 290).

²⁾ „Зоря“, 1889; стор. 13.

Бораковскій намагавъ въ сѣмъ творѣ нагромадити якъ найбѣльше смѣхотворного матеріялу, не зважаючи на те, чи комичнї ситуаціѣ суть природнї й имовѣрнї, чи недоладнї й карикатурнї. Тому-то й не можемо притакнути авторови, котрый въ передмовѣ заявивъ, що єго легенька смѣхотворна „выдумка“ годила-бъ ся за для забавы жѣнкамъ на рѣздвяныхъ святахъ¹⁾). Вже-жъ бо така дивовижна муштра вояцка ачей не вподобав ся нѣкому въ тѣмъ часѣ, коли спѣвають ся поважнї колядки рѣздвянї. А бѣтакъ не конче порадно було-бъ, щобъ жѣнки дивились на комедію, якъ москаль пѣдлабузює ся Нести своїми любощами.

Коли Бораковскій у своїхъ шуткахъ-водевиляхъ являє ся слабымъ драматургомъ, то въ драмахъ уважає ся бнѣ письменникомъ чи-мало талановитымъ. А вже-жъ мѣжъ драмами визначує ся найбѣльше „Маруся Чурай“. Авторъ придержуючи ся романтичного напряду литературного зобразивъ въ сѣй драмѣ „украинську пѣсенетворку“ Марусю Чурай, щѣ жила на Украинѣ за Богдана Хмельницкого и складала дуже гарнї пѣсенї, котрї стали народными й спѣвають ся скрѣзь на весьому просторѣ Руси-Украины бѣдъ Дону до Карпатѣвъ²⁾). Ось и змѣсть сеи романтичної драмы: Маруся Чурай любила Грицька Бобренка, сына хорунжого полку Полтавского. Грицько ставъ їй милимъ изъ-за того, що бнѣ на коню въ поли козакъ, орелъ мѣцный, а тутъ бѣля неи бнѣ голубъ сизый зъ серденькомъ щиримъ, оченьками яеными. Нахиливъ ся сердцемъ до Марусѣ ще й другїй славный козакъ Кѣндратъ Искра, але она не любила єго. Въ розмовѣ зъ подругою своєю Меласею

1) „Збѣрникъ драматичныхъ творѣвъ.“ Предмова стор. 4.

2) Деякї пѣсенї Марусѣ Чурай помѣстивъ Бораковскій въ самѣй драмѣ.

зъявила Маруся, що, якъ бы Грицько зрадивъ єѣ, якъ бы промѣнявъ за другу, то-бъ була й єго и єи погибель (стор. 9). Але-жь Грицько кохавъ Марусю щиро; коли бдтакъ она натякала про се, що мати намагає одружити єго зъ Ганною, дочкою богатого пана Вешняка, то бдповѣвъ той козакъ: „Ну, Марусю! що мати собѣ думає, то такъ собѣ воно при ѣй и останеться! Я ѣй уже на це давъ одвѣтъ, що опрѣчь тебе нехай и не гадає про иншу невѣстку!“ (стор. 11).

Одъ Грицька довѣдалась Маруся, що Хмельницькій побиває Ляхѣвъ, та що бнѣ самъ полетѣвъ бы орломъ за Запорозцями, добувати козацькою славы. Тогдѣ сказала козырь-дѣвка, що якъ ни тяжко бъ було розставатись зѣ своимъ милымъ, она сама благословляючи провела-бъ єго въ дорогу, коли-бъ наставъ такій часъ, що треба-бъ було Грицькови взяти въ руки шаблю гостру и єѣти на коня вороного. Маруся бажала, щобы Грицько пѣмстивъ Ляхѣвъ и за люту смерть єи батька, що закатували єго вмѣстѣ зъ Павлюкомъ у Варшавѣ.

Небавомъ Искра заявивъ Грицькови, що Хмельницькій поборовши Ляхѣвъ пѣдъ Кореунемъ велѣвъ всѣмъ полкамъ збиратись пѣдъ Бѣлу Церковъ. Маруся, почувши таку звѣстку, подала Грицькови батькову шаблю и сказала: „Вѣзьмешъ ѣѣ... Вѣзьми серце! Служила вона моему батькови; не одивъ ворогъ полѣгъ бдъ Гордѣя Чурая! Най-же вона послужить и тобѣ, серденько, и боронить тебе бдъ смерти страшнои, бдъ ворога лютого!“ (стор. 16).

Поѣхавъ Грицько на вѣйну, а Маруся тужила за милымъ и тѣлько пѣснею придавлювала свое горе. Ажь ось довѣдалась, що гетьманъ побивши Ляхѣвъ пѣдъ Пилявцями повѣвъ вѣйско слѣдомъ за ними ще дальше, щобъ зовсѣмъ загнати ихъ и добути волѣ всѣй Укра-

инѣ. Коли-жь Ягаѣвна, сусѣда Чураихи, выбиралась въ Кіѣвъ на богомблѣ, то Маруся зъ Меласею рѣшились ити зъ нею. Въ Кіѣвѣ бо сподѣвалась Маруся довѣдатись де-чого про долю козакбвъ Полтавскихъ.

Приходить Маруся въ Кіѣвъ зѣ своими товаришками. Біля Софійского собору дожидає нарбдъ свого гетьмана-побѣдника, що зъ козаками вѣзджає въ городъ. Маруся бѣжучи вѣ-переди всѣхъ довѣдалась бдъ верхового козака, що старого Бобренка гетьманъ изъ хорунжого постановивъ у сотники, та що его сынъ Грицько замѣць батька ставъ уже хорунжимъ. Коли ось гетьманъ зъ вѣйскомъ приближивъ ся до собору, то въ народѣ роздались радбстнй крики: „Слава нашому гетьманови! Слава тобѣ Богдане! Слава нашимъ козаченькамъ!“ Та отъ, усѣ повертались зъ вѣины, а Грицька Бобренка не має! Бѣднѣй Маруси забило памороки. Коли-жь прочуяла, то побачила передъ собою Искру, котрый ѣй сказавъ, що Грицько вже въ Полтавѣ, — що бнъ зъ дороги звернувъ зъ Вешнякомъ, та полетѣвъ швидче до своєї зарученої, до панночки Ганусѣ. Така несподѣвана вѣсть вразила Марусю громомъ.

Опбеля оповѣстивъ Искра стару Горпину Чураиху, що Грицько про Марусю мабуть забувъ и думати, поза-якъ бнъ теперъ зъ панами Вешняками рбвняє ся. Вернулась и Маруся зъ Кіѣва и жалковалась передъ матѣрю на Грицька, що клявъ ся, боживъ ся, а теперъ зрадивъ! Коли-жь мати бдбйшла въ боковѣ двери, то Маруся въ розпуцѣ сердца выбѣгла зъ хаты и зъ греблѣ скочила въ воду. Саме тогдѣ ишовъ греблею Искра, а коли побачивъ, що Маруся кинулась въ воду, то пбрнувъ за нею и вытягъ зъ рѣчки. Якъ же струснувъ нещасну дѣвчину, то стала она дхати. На рукахъ принѣсѣ єѣ въ хату Чураихи. Потбмъ пбшовъ на гору въ

паньскій будынокъ Бобренка, щобы привести одтѣль лѣкаря. Ёму здавалось, що хворобѣ Марусѣ нѣхто такъ не поможе, якъ той, хто єѣ зморивъ. Небавомъ приводить Искра до Марусѣ Грицька. „Чуєшь, Грицьку!“ каже до него Искра, „теперь або воскресай єѣ, або добий одъ разу!“

Підходить Грицько до недужої Марусѣ й каже: „Марусю! Се я твоїй Грицько! твоїй прежній Грицько вернувъ ся до тебе, мое сердце!“ — Маруся не хоче вѣрити такому щастю и мовить: „Стрѣвай!... А та?... заручниця? Ганна?“ — „Ты, ты одна тѣлько у мене!“ одповѣдає Грицько, схилившись до Марусѣ. „Другихъ минѣ теперь не треба!“ Тогдѣ Маруся обнимає его руками за шию и смѣючись зъ плачемъ говорить: „Мѣй?... ты мѣй?... Мамо! голубочко?... Щасте-жь мое, щасте вернуло ся до мене!.. О рада-жь я, рада!.. Ха, ха, ха!“...

Небавомъ потѣмъ одбувалась вечерницѣ въ домѣ Барабашихи, матери Меласиної. Мѣжь гѣстями була Вешнякова зъ дочкою Ганною. Вешнякова заявила, що въ сихъ дняхъ дожидає свого мужа, котрый зъ Бобренкомъ ѣздивъ въ Москву до царя, та вже вернувъ ся до гетьмана въ Чигиринъ. Ажь ось приходитъ на вечерницѣ Маруся. Она старає ся весь часъ бути веселою й каже Меласи, що прийшла за тымъ, щобъ довѣдати ся вже въ оставокъ, чого одъ Грицька ждати. Являє ся й Грицько и сѣдає біля Марусѣ. Зъ-першу бувъ онъ несмѣлый супроти Марусѣ, коли-жь она заспѣвала три свои пѣснѣ, то озвавъ ся до неї сими словами: „Марусю! серденько! завтра прийду до тебе побалакати въ кѣнець“. (стор. 91).

Маруся дожидає Грицька, та отъ уже пятый день, якъ его немає. Приходить Ягаѣвна и каже Маруси, що

вже зь-ранку у Вешняка дружки співають, — збирають ся на вѣнчанє завтра. Въ одчаю душѣ Маруся просить матери, щобы пѣшла и прикликала сюды Грицька хочь на хвилиночку. Стара Чураиха сама не знає, щѣ робити, але Ягаѣвна каже рѣшучо: „Ходѣмъ-те у двохъ! я его выкличу“. Обѣ ѡдходять, а Маруся въ монологу каже ось-щѣ: „Попращаємо ся зъ тобою, попращаємо ся, та й... на вѣки за тымъ зѡйдемо ся зъ тобою!... Зведуть насъ, серденько, не вѣнцѣмъ золотимъ, а въ земли доски гробовимъ! Заспѣвають намъ не пѣсню дружки весѣльно, а память дяки вѣчну! Положить на вѣкъ зъ тобою насъ отрута смертная!“ (стор. 102). — Ѳдтакъ бере отруту и дожидає жениха. Приходить Грицько, а Маруся каже єму, щѣ не судилось ѣй бути передъ Богомъ и людьми, такъ хочь передъ Богомъ она зѣстане ся Грицьковою. Тенерь хоче зъ нимъ попроситись. Грицько дивить ся боязливо на Марусю и мовить: „Мияѣ самому тяжко на серця; не можу я забути й тебе, Марусе, не можу... а робити вѣчого!“ (стор. 103). Потѣмъ співає Маруся пѣсню: „Ой не ходи, Грицю, та на вечерницѣ“ и наливши Грицькови отруты каже: „Пий, Грицю, та не все! Половину мияѣ зѣставъ!... Я зъ тобою вмѣстѣ выпью, якъ на вѣнчанѣмъ пьють... Зъ единой груди колись мати выкормила насъ, зъ единой кружки и на послѣдокъ напемо ся!“... (стор. 104).

Грицько не и довѣдує ся зъ пѣснѣ Марусиною, щѣ она его отруила. Коли-жь Маруся нацѣлувавши Грицька хотѣла допити отруты, то Чураиха, убѣйшовши въ кѣмнату, кивулась до дочки и выбила зъ рукъ єи кружку на пѣль. Маруся хватає руками остатки розбитой кружки, але мати не допускає дочки пити отруты. Тогдѣ Грицько крикнувъ: „Отруила! Богъ тебе простить, Марусе!“ и якъ-стѣй выбѣгъ зъ хаты.

У слѣдуючѣй картинѣ видимо площу въ Полтавѣ. На тѣй площі поставлено шафотъ, коло которого ходять. Навкруги шафота филое ся товпа народу, дождаючи Марусѣ, котру карати-мутъ смертію. До той товпы пѣдбѣгла й Ягаѣвна зъ деякими жѣнками. Станувши мѣжь козаками гуторить она, що не годить ся карати чоловѣка, що не бува при своѣмъ умѣ й зрѣбить лихо другому. А звѣстно, що Маруся збожеволѣла въ ту пору! „Цѣлый тыждень не знати, щѣ казала, не знати, щѣ робила!“... Ось уже приводятъ Марусю; сказано, за смерть повинна смерть бути! Тѣлько й полегчили ѣй кару тымъ, що не колесовати й не мучити, а безъ мукъ голову ѣдрубаютъ зразу, та й годѣ! Вже казавъ судья писареви прочитати нещаснѣй Маруси резолюцію, якъ ось появляе ся на кони Искра, щѣ привозить гетьманѣвъ наказъ. И звѣстивъ писарь народови, що „гетьманъ велить зачести славному голову Гордѣя Чурая, ѣдрубану ему нашими ворогами, за обурену голову его нещасной дочки Марусѣ, та що вчиняе ѣй прощенье за ви чарѣвнѣй пѣснѣй“. О се прощенье постаравъ ся славный козакъ Искра. Дѣзнавшись про таку милѣсть Хмельницкого, загомѣбли люде: „Спасибѣ гетьманови! спасибѣ! Добре дѣло! Молодець Искра!“ Мелася-жь кинулась до Марусѣ и кликнула радѣсно: „Марусю! Чуешь голубочко?... жива будешь!“ Але Маруся ѣдповѣла сумовито: „Я мертвецъ уже!... Тѣло мое зѣстало ся жити, а душа вже вмерла!“ А звернувшись до Искры сказала: „Спасибѣ тобѣ, Кѣндрате, мѣй вѣрный друже и... брате! Прости мене! Не знаю, чимъ и ѣддяковати тобѣ! Нехай тебе Богъ благословить зъ Меласею! А мене... доведи ты теперь у якѣй монастырь... Тамъ я пѣду у самый затвѣръ и остатними слезами, щѣ запеклись де ще въ очахъ моихъ,

може вымолю у Господа спокій для своєї грѣшнои, измученои душѣ!“...

Отъ и конецъ сеи гарнои драмы, въ котрѣй авторъ зобразивъ вдатно романтичну героиню Марусю, щѣ могла-бъ богато добра зробити въ громадѣ, коли-бъ була одружилася зѣ своимъ Грицькомъ. Та отъ ѣнъ зрадивъ ѣи любовь, и про-те въ пристрасти своѣй губить она того зрадника и заванащуе свою долю.

Добру оцѣнку сеи драмы подавъ М. К(омаръ) въ „Зорѣ“. Осъ щѣ пише ѣнъ про „Марусю Чурай“: „Образъ Марусѣ змалюваный у автора скрѣзь ясными и правдивыми фарбами. Се правдива козачка, доня свого часу, до того поетична, чутлива вдача, щира у веѣхъ своихъ почуваняхъ и вчинкахъ, здатна кохати безмѣрно, незломно, притьмомъ добувати ся своєю долѣ, та не здатна перемогти свою недолю. — Ёи коханѣ, якъ воно росте и дужчае, особливо въ часѣ розлуки, а потѣмъ, якъ вона дознаеться про зраду Грицька, такъ само розвитокъ думки про пѣмсту и отруту и саме выконанѣ сѣи думки, переведенѣй авторомъ зъ такою психологичною правдивостю, котра ясно свѣдчить про справжній артизмъ автора. Такъ само правдиво змалювано характеръ Искры, сього щирого козака зъ його лицарскимъ коханемъ до Марусѣ, котре, не вважаючи на те, щѣ Маруся його не любить, наповнило його сердце тѣльки однимъ спочутемъ до лихои долѣ Марусѣ. Се та щира любовь безъ жадного егоизму, котра присуща тѣльки безмѣрно благородному сердцеву и такѣй лицарскѣй вдачи, яку бачимо у Искры: ѣнъ весь отдаеться на послугу Маруси и свою долю нѣбы-то вбачае тѣльки въ щастю Марусѣ, хочь-бы те щастѣ можливе було тѣльки въ купѣ зъ другимъ. Особливо гарна и порушающа та сцена, коли ѣнъ ратуе втоплеву Марусю и самъ кличе зрадника Грицька, щѣбъ

заспокоити Марусю. — На превеликій жалъ авторъ зовсімъ занедбавъ инші дѣеві особы въ своій драмѣ, и се перше всего треба сказати про Грицька, котрого образъ зовсімъ неясный и навѣтъ неможливый, а черезъ се и самый мотивъ зрады зовсімъ не выясненый.¹⁾

Зъ сими замѣтками К(омар)а годимо ся трохи-не зовсімъ; тѣлько здае ся намъ, що образъ Грицька не е такимъ неяснымъ, якимъ уважае его рецензентъ. Се вдача хитлива, -- се вина Грицька, и зъ-за того гине ѓнъ ѓдъ отруфъ, котру подала ему Маруся. Опроче сама Маруся сказала Меласи въ присутности Грицька, що мати мостять его одружити на Ганнѣ Вешнякѓвнѓй (стор. 11). А що мати справдѣ силувала Грицька до того подружя, можъ дѓзнатись такожь изъ слѓвъ Ягафвны (стор. 97). Такъ отже мотивъ зрады въ части выясненый. А вже-жь вдача Искры являє ся не-въ-мѣру идеальною. Понимаемо ще ту сензаційну подѣю, коли ѓнъ у Хмельницкого выеднавъ для Марусѣ прощене кары смертной, але годѣ вважати имовѣрною ту его саможертву, коли ѓнъ выратувавши Марусю зъ воды привѣвъ до неѣ Грицька, щобъ або воскресавъ еѣ, або добивъ ѓдъ разу.

Все-жь таки „Маруся Чурай“ е цѣннымъ здобуткомъ драматичной нашої литературы. Акція веде ся жваво, и ѓдтакъ уже М. К(омаръ) замѣтивъ, що въ драмѣ богатуруху и чи-мало сценъ дуже ефектныхъ и здатныхъ зворушити читателя и глядача²⁾ Авторъ зъявляє намъ въ творѣ своімъ психологичну студию и вывязуе ся зъ трудного своего завданя въ загаль зовсімъ добре. Тому-то характеристика Марусѣ е справдѣ имовѣрна; тѣлько не мѓгъ авторъ позбутись сентиментальности, до котрой врештѣ

1) „Зоря“, 1889; стор. 14.

2) *ibid.*

самъ переказъ народный напутивъ его. Найкрасшій-жь суть ті сцены, въ котрыхъ неначе въ сивзодахъ проявляє ся голосъ люду про головну подбю. Сюды належить друга картина третьей дѣѣ, де чуемо гутѣрку люду біля Софійского собору въ Кіевѣ, коли Хмельницькій поборовши Ляхѣвъ наближувавъ ся туды зъ вѣйскомъ. Одтакъ вельми гарна є друга картина шестой дѣѣ, въ котрѣй зъображає ся товна народу, що стоять вокругъ шафота и дожидає нещасной Марусѣ. Въ загалѣ въ сѣй драмѣ змальовано гарно картины суспѣльного побуту на Украинѣ въ часахъ Хмельнищины, дарма що авторъ намагавъ зладити образъ историчный и назвалъ свою драму историчною.

До драмы „Маруся Чурай“, що-до стѣйности литературной, найближше примощують ся драматичнѣй картины п. з. „Изъ моря житейского“. — Ось и короткій обягъ сего твору: Дѣвчина Марися, дочка богатого селянина Павла Лубенця ѡдъ першой жѣнки, любить Петра, сына бѣдной вдовы, Степаниды Дугаренчихи. Але батько силує єѣ, щобъ подала слово другому, сынови волостного старшины. Та отъ, Марися заявляє въ церквѣ прилюдно, що батько зъ старшиною силою пригнали єѣ до вѣнця, що одначе она не хоче вѣнчатись, тому-що обѣцялась и запряглась другому. Одтакъ въ вѣнчальному убраню втѣкає она въ хату Степаниды. Приходятъ сюды Павло Лубенець, старшина, писарь и соцькѣ та й силомѣць хочуть єѣ зъ-ѡдеѣль тягти. Петро-жь не вытерпѣвъ: мовъ несамовитый кинувъ ся зъ ножомъ до батька Марисѣ и вдаривъ его въ спину. Петра арештовано, а безталанна дѣвчина небавомъ опѣсля збожеволѣла. Въ третѣй дѣѣ божевѣльна Марися приходитъ въ хату Степаниды саме тогдѣ, коли она по довгѣй, тяжкѣй недузѣ вмерла. Петро нѣчого сього не знає. Але того

самого дня лучилась на селѣ пожежа: все десятички побѣгли туды, и Петро втѣкъ зъ арешту, щобъ побачитись зъ матѣрю и розпытати ся про Марисю. Приходить ѓнь домѡвь и ось-туть бачить свою матѣрь неживу, а Марисю божевѡльною. Въ нестямку та одчаю Петро вѣшае ся¹⁾.

Про сѣ драматичнѣ картины написавъ М. К(омаръ) ось-яку критичну розвѣдку: „...Бачимо тутъ дуже цѣкавый и добре обмалюванный образъ Марисѣ, дѣвчины доброй, щиро кохаючої, и надзвычайно чутливои и вразливои вдачѣ, зятной на енергичный протестъ проти насильства, та нездатной провадити сталу, вытревалу боротьбу, що одна лишъ веде до перемоги. Проявы такой вдачѣ у всехъ сценахъ Марисѣ зъ Петромъ и матѣрю его, а потѡмъ въ сценахъ зъ мачухою и батькомъ, и напоследокъ у власному еи оповѣданю про свѡй вчинокъ въ церквѣ — скрѡзь змалюванѣ авторомъ вѣрно й умѣло; а въ тѡй сценѣ, коли божевѡльна Марися приходитъ въ хату Петра и зъ неприятными речами обертається до लोकѣйной Степаниды, а потѡмъ до Петра, правдивѡсть психологичного анализу досягае справжнього артизму, котрый знову свѣдчить про чѣ-малый таланъ автора. Але рядомъ зъ симъ бачимо мало обрисованный и неясный образъ Петра, то спокѣйно розсудливого, то палкого и завзятого, то зновъ надто легкодухого. Въ драмѣ зовсѣмъ зайва дѣва особа — се недужа, а потѡмъ умираюча мати Петра, котра въ самѡй ходѣ драмы не мае нѣякои ролѣ, и введена авторомъ хѣба тѡльки за-для того, щобъ отягчити становище головныхъ дѣвевыхъ особъ“...²⁾

Годѣ-жь намъ притакнути тымъ закидамъ рецензента. Не знати, чѡму ѓнь называе образъ Петра мало

¹⁾ Порѡвн. „Зорю“, 1889; стор. 34. - ²⁾ *ibid.*

обрисованымъ и неяснымъ? Вже-жь бо ѣ розсудливый чоловѣкъ въ одчаю душѣ може другимъ и собѣ заподѣяти не одно лихо. Але-жь нѣякъ не можемо погодитись зъ тою думкою, мовь-то-бѣ недужа, а потѣмъ умираюча мати Петра була зайвою особою дѣввою. Вже ѣ самъ М. К(омаръ) признае, що правдивѣть психологичного анализу досягае справдѣшнього артизму въ тѣй сценѣ, коли божевѣльна Марися обертае ся до (мертвой) матери Петра, а ѡдтакъ до него самого. По нашѣй думцѣ не було-бѣ отже тутъ такого артизму, коли-бѣ божевѣльна Марися не була явилась передъ мертвою Степанидою.

Меншу стѣйностъ литературну мае драма „Лихомъ щастя не добудешъ“. Вже до сєй драмы, а ще бѣльше до слѣдуючої, можна ѡднести ось-якѣ слова автора: „Я беру для своихъ творѣвъ такѣ правдивѣ случаи, котрѣ приходило ся бачити своими очима“¹⁾. Въ листѣ-жь до М. К(омар)а писавъ Бораковскій, що корыстувавъ ся слѣдчими протоколами, и що деякѣ сцены списанѣ нимъ цѣлкомъ згѣдно зъ сими протоколами. И въ сѣому-то вбачае М. К(омаръ) велику помылку автора. Карна бо хроника може справдѣ дати добрый матеріаль до драмы, та тѣлько на одну лишь основу, до котрой пѣдткане повиненъ авторъ виробити силою своєи творчої здатности. ідтакъ замѣчае М. К(омаръ) зовсѣмъ справедливо, що Бораковскій надто вже тримавъ ся слѣдчихъ протоколѣвъ, и черезъ се въ єго побутовыхъ пєсахъ або не выясненѣ, якъ слѣдъ, характеры дѣєвыхъ осѣбъ и мотивъ ихъ вчинкѣвъ, або трапляе ся часомъ таке, що вчинки дѣєвыхъ осѣбъ не згѣднѣ зъ ихъ вдачою, а разомъ зъ тымъ въ пєсахъ часомъ

¹⁾ „Збѣрникъ драматичныхъ творѣвъ“. Предмова, стор. 3.

багато дечого зайвого, а часомъ чого не достачає, и розвитокъ дѣвъ йде непомѣрно¹⁾.

Въ сѣй драмѣ зображає ся картина невзгодинъ въ домашнѣмъ житю изъ-за нещасной любви. Ось и короткій змістъ сего драматичного твору: Ганна, донька вдови Харитины Бутенчихи, иде за-мужъ за Федора, сына богатого селянина Трохима Задорѣжного. Мати пересилувала доньку, не дозволивши їй одружитись зъ парубкомъ Грицькомъ, котрого Ганна любила. Грицько прощає ся зъ Ганною на весѣлю єи, та въ одчаю иде добровольцемъ въ Сербію. Нещасна Ганна тужить за нимъ, а тутъ ще свекруха лиха. Въ хатѣ настає справжнє пекло: свекруха грызе, Ганна що-дня въ сльозахъ, а Федѣръ починає пити та й бити жѣнку. Вертає ся Грицько зъ чужини, бачить ся зъ Ганною, и прежнє коханє запалало зъ новою силою. Грицько радъ бы спонукати Ганну, щобъ отрувила свого чоловѣка, але Ганна жахає ся такой рады й каже: „Нѣ, Грицько! Нѣ! такъ не треба! Лихомъ, кажуть, щастя не добудешь!... Оставь Грицю! Ты Бога забувь уже! Ты перше не такій бувъ! Душа въ тебе въ бисурманськѣй крови мабуть запекла ся!“... (стор. 48—49). — Тогдѣ ѣнъ подає думку, тѣкати за Дудай до старыхъ Запорожцѣвъ, — каже, що для неї придбає пашпортъ. И Ганна не має силы ѣдказати мовлячи: „Грицьку! Бери мене!... Бери мене силою! ...бо я сама не посмѣю. Якъ вѣзьмешъ, назадъ тодѣ не верну ся“ (стор. 50). — И отъ, коли они вже вмовились утѣкати, несподѣвано надходить п'яный Федѣръ, хапає сокиру и кидаетъ ся на Грицька. Ганна схоплює тогдѣ подушку зъ полу и закрыває нею голову Грицькови. Сей же кидаетъ ся на Федора, звалює єго на землю, выриває сокиру зъ рукъ и порыває ся нею самъ ударити Федора.

¹⁾ „Зоря“, 1889; стор. 14.

Але Ганна вырывае Грицькови сокиру й кидае ё ё пѳдъ пѳлт. Тогдѳ Грицько хапае подушку, накрывае нею Федора и при помочи Ганны дуеять ёго. Коли Федѳръ бувъ уже неживый, то убійця намагавъ заразы замести слѳдъ: кивнувъ Федора головою внизъ, заложивши ноги въ драбину. Упавъ, значить, пьяный, та й заливъ ся: „Бачить нѳхто че бачивъ“, каже Грицько Ганнѳ, „а ты такожь знать нѳчого не знаешъ“... Та ба! сю страшну подѳю пѳдгледѳла изъ сѳней циганка, котра попереду пѳдлещувала ся Грицькови й Ганнѳ, а опѳсля вкрала ся въ хату и забрала изъ скринѳ грошѳ свекрухи Ганниной. Коли отже Грицько думавъ, що того убійства нѳхто не бачивъ, то показала ся циганка въ дверьохъ и сказала: „И я, голубчики, нѳчого не бачила и не знаю, а вы то-жь не будете бачити, що заразы у васъ за це коня возьмутъ!“ (стор. 53).

Сю драму треба було покѳичити четвертою дѳєю, коли-то Грицько задусивъ Федора. Але-жь Бораковскій списавъ сю драму по правдивому случаю. Коли отже въ кѳнци четвертой дѳѳ вѳвѳвъ на сцену циганку, то не наче заповѳвъ напередъ, що слѳдувати-ме ще пята дѳя. Въ сѳй дѳи виводить авторъ передъ нами слѳдство станового пристава. Хоча-жь она е справдѳ зайва, то въ писаню ёи заявивъ авторъ подекуды чи-мало артизму драматичного. Пѳсля подѳѳ вельми трагичной слѳдуе въ пятѳмъ актѳ ситуацѳя трагично-комична, въ котрѳй появляють ся становый приставъ, письмоводець-хабарникъ Федорченко и лукавый выкрутень-циганъ, що вкравъ коня и ось теперъ наводить станового на слѳдъ убійства. Психологично обдуманымъ являе ся саме слѳдство, що въ нѳмъ авторъ зѳобразивъ вдатну характеристику запеклого Грицька и мягкосердной Ганны. Тѳлько конецъ драмы не ѳдновѳдае розвязкови трагичной подѳѳ. Коли Ганна

призналась до вини и зъ плачемъ впала на землю, то Грицько помѣтивши, що становый и письменоведець кинулись до неи, хотѣвъ утѣкати, але становый захопивъ его въ дверяхъ и прикликавъ соцького. Вбѣгае соцькій зляканий и звѣщае становому, що циганъ утѣкъ. Тогдѣ становый розсердившись покликуюе: „къ чорту цигана!“ и велить заковати Грицька. Такъ отже годѣ було доладно закѣнчити дѣю, котра вже не належала до акцій драматичной.

Въ кѣнци годить ся ще спомнути про драму „Якъ долѣ немає, то й щастя минае“. Она е найслабшою мѣжь надруковаными чотырма драмами Бораковского; все-жь таки бачимо и въ нѣй деякі гарні сцены. Осъ и обягъ сеи драмы: Дѣвчина Любка, дочка бѣдной вдовы Горпины Шарудихи, заручена зъ Степаномъ, сыномъ богатого селянина, Павла Дробота; та годѣ симъ молодятамъ одружитись, бо надѣйшла вѣстка про збѣръ ополченцѣвъ. Пѣшовъ Степанъ на войну. Любка тужить за нимъ, ажъ тутъ надходить листъ ъдъ товариша Степанового, нѣбы то на его очахъ турецка бомба розорвала Степана на шматки. Листъ сей подробивъ фельдшеръ Телигинъ, котрый намагавъ одружитись зъ Любкою. Небавомъ и воинскій начальникъ на запытане батька заявивъ, що Степанъ пѣдъ Карсомъ процавъ безъ вѣсти. Ѡдтакъ Телигинъ ставъ улещати матѣрь, котра вже й справдѣ почала умовляти дочку, забути Степана й одружитись зъ фельдшеромъ. Ажь осъ приходить до Горпины Павло Дроботъ зъ приятелемъ Лемѣшкою. Въ розмовѣ каже Горпина, що Любка все сумуе та плаче, а Любка ѡдновѣдае, що горюе зъ-за того, що мати хоче вѣдати за нелюба-фельдшера. Тогдѣ ѡдзываетъ ся Лемѣшка: „А здається, ѡнъ собѣ чоловікъ нѣчого: и заможный и зъ себе не поганый, такъ що й полюбити-бъ можно!“

Тогдѣ Любка ѡдказуе ось-якъ : „Та ну його зовеѣмъ ! Цуръ йому ! Я краще пѡду за вбогого, за калѣку, урода, хочь за старого, за всякого, а тѡльки не за його !“ (стор. 36). И ось за се вхопивъ ся Лемѣшка и спершу шуткуючи, а потѡмъ вже й справдѣ починае сватати Любку за старого Дробота. Такъ нѣ сѣло, нѣ пало, одруживъ ся Дроботь зъ любкою свого сына. Дѣвчина горюе, та не може забути Степана. Коли ось надходить листъ ѡдъ Степана, зъ котрого батько дѡзнавъ ся, що сынъ его попавъ ся бувъ въ полонъ турецкій, та теперъ ѡнъ уже на воли й небавомъ верне ся домѡвъ. И справдѣ приходитъ Степанъ. Его проява розбивае житѣ нещасной Любки, котра не вытерпѣвши лихой долѣ топить ся въ криници. Зъ-ѡдтамъ вытягнули єв Степанъ и Телигнъ, а коли бѣдолаха Степанъ рыдавъ на грудяхъ утопленои, то Телигнъ сказавъ байдужно : „Што-жь ! планида ужь ея должно такая !“

Въ сѣй драмѣ вважае ся похибкою недостача въ мотивованю тои дивной подѣѣ, що старый Дроботь, чоловікъ розсудливый й поважный, женить ся зъ любкою свого сына, та що дѣвчина не противна такому подружю. Хочь авторъ написавъ сю драму на основѣ слѣдчихъ протоколѡвъ, то годилось у творѣ драматичнѡмъ зъобразити ту подѣю имовѣрно. Тому-то пише М. К(омаръ) ось-що : „У автора все се стало ся якось зъ-нечевя та й годѣ... Певно, що тутъ були якѣсь инші невѣдомѣ причины, або и Павло Дроботь и Любка були зовеѣмъ не такѣ, якъ выводить ихъ авторъ. А не выясняе ѡнъ ихъ справжньої истоты певне черезъ те, що вдовольнивъ ся тѡльки слѣдствомъ, котрому бракувало матеріялу для сього. Черезъ се и въ самѡй будовѣ драмы бачимо великѣ помылки. Такъ остатня IV. дѣя цѣлкомъ зайва и написана авторомъ певне за-для того, що ѡнъ

ишовъ слѣдомъ за протоколами. Краще-бъ було закѣнчити III. дѣю смертю Любки бѣдъ розрыву сердца, або що, коли Степанъ несподѣвано явивъ ся передъ єи очима¹⁾. — А вже-жъ намъ здає ся, що четверга дѣя нѣ-якъ не є зайвою. Якъ-бы не було сеи дѣѣ, то не можна-бъ було дѣзнатись про зворушенє душѣ Дробота, коли бнѣ зустрѣвъ ся зѣ своимъ сыномъ и зѣ Любкою, и бѣтакъ розвязка катастрофы не могла-бъ зватись вдоволяющею.

Бораковскій займає поважне мѣсце въ исторіи нашої литературы. Єго имя можна записати побѣчь именъ новѣйшихъ драматургѣвъ украиньскихъ, Карпенка-Карого, Старицкого и Кропивницкого. Коли-жъ отъ-сѣ письменники знають лучше сцену, нѣжъ Бораковскій, коли они суть неначе „художниками“, то Бораковскій списує въ драмахъ студіѣ психологичнѣи и користуючись слѣдчими протоколами намагає реально зобразити лихолѣте житя людского, дарма, що бнѣ зѣ природы єсть идеалистомъ, та въ наилучшѣи своѣи драмѣ „Маруся Чурай“ заявляє наклѣвъ до романтизму. А вже-жъ при те-перѣшнѣмъ реальнѣмъ напрямѣ литературнѣмъ Карпенко-Карый має найбѣльше прихильникѣвъ; бѣтакъ въ класификаціи критикѣвъ слѣдують прочѣи драматургѣи въ отъ-сѣмъ порядку: Старицкій, Кропивницкій, Бораковскій. Одначе Бораковскій при своѣи свѣчнѣи вѣдчи мѣгъ бы стати може и выше згаданныхъ письменникѣвъ, коли-бъ писавъ справдѣшнѣи драмы, а не любовавъ ся въ драматизованныхъ переспѣвахъ протоколѣвъ слѣдчихъ. Врештѣ Бораковскій пише очевидячки на-прихапци и не старає ся зладити твору добре обдуманого, тривкого. Все-жъ таки можна сподѣватись, що сеи драматургѣ, заявивши чи-малый таланъ въ списуваню поодинокихъ

¹⁾ „Зоря“, 1889; стор. 14—15.

картинъ драматичныхъ, скомпонує небавомъ одноцѣльну, гарну драму, въ котрій зобразить вдатну картину зъ суспѣльного побуту на Украинѣ.

Крѣмъ тыхъ девяти драматуріѣвъ заслугоють на згадку ще отъ-сѣ чотыри письменники :

1. Кирило Тополя¹⁾. Онъ живѣ на Украинѣ мабутъ недалеко Канева²⁾ и проявивъ литературну дѣяльнѣсть мѣжь 1834. и 1844. роками, написавши отъ-сѣ два драматичнѣ творы: 1) „Чары, або де-кѣлько конѣвъ зъ народныхъ украинськихъ бувальщинъ та оповѣданъ“. („Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и разказовъ украинскихъ“). Москва, 1837³⁾; 2) „Чуръ-нѣсенѣтниця („Чуръ-чепуха“), або де-кѣлько фактѣвъ зъ житя украинського панства“. Казань 1844. — Изъ „предъувѣдомленія“ къ „Чарамъ“ можѣ дѣзнатись, що авторъ бувъ чоловѣкомъ невченимъ, та що въ тѣмъ переднѣмъ словѣ на-силу намагавъ писати по-росейски. Тутъ заявляє онъ, що въ „Чарахъ“ зобразивъ въ части справдѣшню дѣйстнѣсть зъ суспѣльного побуту, въ части-жѣ проявы зъ переказѣвъ простонародныхъ. Осѣ и обягъ сеи драматичнои картинки :

Перша сцена є веначе прологомъ и ѣдбуває ся въ недѣлю въ жидѣвскѣмъ шинку, куды зѣбрались вѣйтъ и парубки зъ дѣвчатами. Вѣйтъ любує ся горѣвкою и небавомъ засыпляє за столомъ. Парубки й дѣвчата спѣвають и танцюють; ажѣ осѣ будить ся вѣйтъ и въ по-

¹⁾ „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Н. И. Петрова. Кієвъ, 1884; стор. 119—122.

²⁾ Въ переднѣмъ словѣ до „Чарѣвъ“ пише Тополя, що драматичнѣ дѣѣ его творѣвъ ѣдбувають ся на правѣмъ берегу Днѣпра, въ Кіѣвскѣй Украинѣ, що по-ниже Києва по Днѣпру, тамъ де города Черкасы, Каневъ и сусѣднѣ имъ мѣста. Тутъ натякає онъ мабутъ про се, що живѣ недалеко Канева.

³⁾ Ще въ 1831. р. дозволила цензура друковати „Чары“.

хмѣлю кричить: „На панщину! Мужики молотити, жѣнки до конопель, дѣвки прясти! — заразь! чуете?“ Зъ него шуткують та доливають ему горѣвки. Опѣсля жидъ Лейба выпроваджуе вѣйта зъ корчмы. Одаткъ молоде бавить ся свобѣдно. Мѣжь парубками визначують ся Гриць и Василь, а мѣжь дѣвчатами ведуть пѣредъ Галя, Христя й Любка.

Въ другѣй сценѣ Гриць и Василь бесѣднують про дѣвчата. Побачивши-жъ Галю й Любку ховають ся они за колоды и пѣдслухують ихъ розмову, зъ котрой доведують ся, що Галя любить Гриця, а Любка — Василя. Батьки парубкѣвъ, Лопата й Коваль, застають ихъ въ компаніи зъ Галею и Любкою и добачають въ сихъ дѣвчатахъ уже й судженихъ своимъ сынамъ. Але Гриць бувъ гульвѣса, що пѣддуривъ уже не одну дѣвку. Одаткъ Галя зъ подругами пѣдслухала разъ глумливу его мову про дѣвчата и почала вянути-увявати, по-за-якъ не було въ неи надѣѣ на щасливу любовь. Тогдѣ-то мати еи, Кугутка, прикликала до неи Домаху Змѣиху, що була знахоркою й вѣдьмою. Домаха ѣдкрыла бѣднѣй дѣвчинѣ, що Гриць любить другу. — Слѣдуе забавна сцена зъ вѣйтомъ. Онъ зачувши про гостину знахорки у богатой Кугутки приходить до неи зъ корчмы, щобъ до не-хочу напитись горѣвки. Ажъ ось въ ночи стали вѣдьмы збиратись у Змѣихи. Они напились зачарованого зѣля и вылѣтають коминомъ. Приходить вѣйтъ и побачивши зѣле думае, що се варенуха, та й не. Ба, и его пре якась сила въ коминѣ. Онъ хапае ся лавки, выливае на неѣ зварене зѣле, а лавка летить зъ нимъ горѣ. И занесло вѣйта на Лысу Гору. Тутъ ѣдбувае ся шабашъ вѣдьмомъ и знахорокъ. Хоромъ ихъ верховодить самъ чортъ въ видѣ жида, що спѣвае пѣсеню въ мовѣ польско-жидѣвекѣй. Мѣжь-тымъ Змѣиха зберегае вѣйта ѣдъ лютости своихъ

товаришокъ и дав ему мошонку зъ червѣнцями, почѣмъ ѡнъ зъ лавкою вертае ся назадъ летячи простѣснѣнко до корчмы. Жидъ сердить ся, що вѣйтъ такъ рано его будить; але вѣйтъ побренькуе червѣнцями и тогдѣ жидъ пѣдлещуе ся ему горѣвкою. Опѣсля хоче вѣйтъ платити жидови, та замѣсець червѣнцѣвъ находить черепы.

Небавомъ посватавъ ся Гриць зъ Христею. Дѣзнавшись про таке лихо Галя дѣстае зѣля ѡдъ Змѣихи и въ середу троить невѣрного Гриця. Вмираючи признае ся Гриць до свои вѣны й каже: „Ахъ, Боже мѡй! теперъ тѡлько я бачу, що хто не по правдѣ вѣкъ живе, той не по правдѣ й вмирае. — Въ пятницю о пѡвночи зѡбрали ся парубки й дѣвчата на улицѣ. Не було мѣжь ними тѡлько Христѣ, Галѣ й Гриця. Пѡдъ лѣсомъ мрѣе крѡзь темряву кладовище. Дѣвчата поглядають жахливо одна на одну и не смѣють нѣ спѣвати, нѣ танцювати. Василь намагае звеселити другихъ и починае спѣвати пѣсеню: „Не ходи, Грицю, на вечерницю!“ Пѡшла луна сев пѣсенѣ по кладовищу. И ось кинувъ ся вѣйтъ до дѣвчатъ, та попрѣкнувъ ихъ, що такъ пѡзно спѣвають, изъ-за чога й на могилахъ лунае ихъ пѣсеня. И справдѣ, чутно на могилахъ слова: „Ей, мати, мати, жаль ваги не мае, | та нехай же Гриць по двоухъ не кохае!“ — И свѣнула блискавка на заходѣ, загремѣло громомъ, хмари покрыли небо й небавомъ люнуло дощемъ на землю. Всѣ вжахнулись и розбѣглись по хатахъ¹⁾.

„Чары“ Тополѣ суть чудовою картинкою етнографичною, котру зовсѣмъ добре оцѣнивъ уже Микола Ко-

¹⁾ „Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и разсказовъ украинскихъ. Соч. Кирилла Тополи“. („Семейная Библиотека“. Ежемѣсячное сочиненіе — издаваемое Севериномъ Гавр. Шеховичемъ“. Львовъ, 1885; стор. 119—128. Тутъ подано змѣсть сихъ драматичныхъ сценъ.)

стомарѳвѣ. Осѣ бо написавъ ѳнъ въ „Молодику“ (1844), що всѣ сцены суть вельми вѣрнѣй, интереснѣй самѣ собою, всѣ зъображенѣ безъ найменшої претенсѣй до драматичного твореня. По думцѣ Костомарова въ „Чарахъ“ нема розвитыхъ характерѳвѣ, але за те кожда особа являє ся зѳ своїми природными прикметами. Хочъ отже въ сѣй картинѣ нема єдности дѣѣй й выкѳнченя въ цѣлѳмъ творѣ, то поодинокѣ сцены суть зъображенѣ справдѣ по-майстерски. Тополя малює свою картину прямо зъ природы; — се не идеаль, а прости й вѣрне зъображене того, що авторъ видѣвъ. Ѳдтакъ и мова Тополь не може зватись єго цитомою мовою, — се мова зовсѣмъ природна, чиста, проста, прикрашена прислѳвьями, поговѳрками, пѣснями¹⁾. Коли-жь Костомарѳвъ добачавъ въ „Чарахъ“ всякѣй прикметы твору украиньского, то не можемо при-такнути Петрову, котрый автора сего писаня вважає Полякомъ²⁾. Той письменникъ думає именно, що литературнѣ „преданя“ Тополь зберегались въ польскѣй литературѣ, а не въ украиньскѣй. Всякѣй же, хто вѣдає польскѣй та украиньскѣй переказы простонароднѣй, зможе легко дѳзнатись, що „Чары“ основують ся тѳлько на переказахъ украиньскихъ, дарма, що зборами вѣдомъ верховодить жидъ, котрый намагає говорити по-польски. Вже-жь бо вѳйтъ, Гриць, Галя та другѣй парубки й дѣвчата вважають ся типами украиньскими, и въ загалѣ въ цѣлѳмъ сѣмъ драматичнѳмъ творѣ видно прикметы складаня чисто-народного, украиньского.

Другѣй твѳръ Тополь „Чуръ-иѣсенѣтниця“ не має стѳйности литературнои. Видно, що авторъ пѳзнавъ, якъ

¹⁾ Н. Костомарѳвъ въ статьи „Обзоръ сочиненѣй, писанныхъ на малороссѣйскомъ языкѣ“ („Молодикъ“ на 1844. годъ, украиньскѣй литературнѣй сборникъ, издаваемый П. Бецкимъ. Харьковь, 1843; стор. 180—182)

²⁾ „Очерки исторѣи укр. литер.“, стор. 119.

слѣдъ, тѣлько побуть украинськихъ мужикѣвъ, та що на житѣ панѣвъ глядѣвъ лишъ зъ-далека, изъ-за чого ѣнъ не зъумѣвъ зъобразити вѣрної картини зъ побуту паньского.

2. Иванъ Озаркевичъ, старшій, (род. 1795. р.) бувъ священникомъ въ Коломы, де й вмеръ 1854. р. Ѧнъ знавъ литературу украинську, и про-те въ 1848. р. для галицко-русской сцены приладивъ оперетку Ивана Котляревского „Наталка Полтавка“, давши ѣй заголовокъ : Комедію-опера. „Дѣвка на ѡдданю або на миловане нема силоване“. Зложена въ Коломы (надрукована [1848] латиньскими черенками безъ означена року й мѣсяца 8^о, стор. 38). Озаркевичъ не назвавъ имени автора той украинской оперетки, неначе-бъ уважавъ неѡдповѣднымъ, ѡдносити свою перерѣбку до первотвору Котляревского. Вже-жъ бо перелицьовавъ ѡнъ сю оперетку подекуды одвѣтно до галицкихъ суспѣльныхъ обставинъ. Наталку назвавъ ѡнъ Анничкою, а выборному Макого-ненькови велѣвъ бути сѣльскимъ десятникомъ. Возный Тетерваковскій говорить по-руски, а не „язычіемъ“ церковно-бурсацкимъ, и залюбки уживае слѣвъ „Mości Dobrodzieju“. Врештѣ Озаркевичъ скоротивъ денекуды текстъ первѣстной оперетки та й заподѣявъ деякіи змѣны въ пѣсняхъ. Такъ замѣсьць пѣсенѣ, що починае ся словами „Отъ юныхъ лѣтъ не зналъ я любви“ спѣвае возный: „Або пѡду утою ся, | або въ камѣнь розѡбю ся, | абы тое увесь свѣтъ знавъ, | же ты возный щире кохавъ“ (стор 4), и т. в. Мову-жъ украинську замѣнивъ Озаркевичъ пѡднарѣчіемъ галицкимъ, а подекуды говоромъ надднѣ-стрянскимъ.

Комедію-оперу „Дѣвка на ѡдданю“ привѣзъ Озаркевичъ зъ собою до Львова на „собѡръ“ рускихъ „ученыхъ“ въ жовтня 1848. р., и сѣ представили аматоры

въ честь тыхъ „ученыхъ“ въ музеи рускои семинаріѣ, де ѡдбувались зборы 99-ти патріотѡвъ рускихъ. Се було й перше руске представленє сценичне у Львовѣ. Ѳдтакъ сю комедію-оперу и деякіи иншіи комедіѣ та шутки¹⁾ грали аматоры такожь на сценѣ въ Коломыи, причѡмъ всякіи выдатки покрывавъ Озаркевичъ своими грѡшми.

Въ тѡмъ часѣ переробивъ ѡнъ оперу Степана Писаревскогo (Стецька Шереперѣ) п. з. „Купала на Ивана“ и выдавъ єѣ латиньскими черенками въ Чернѡвцяхъ 1849. р. пѡдъ заголовкомъ: „Комедію-опера Весѣле, або надъ цигана Шмагайла нема розумѣшшого“. Въ трохъ дѣйствіяхъ зъ спѣвами и танцями народовыми. Нависана въ Коломыи на взоръ Стецька“ (8°, сторѡнъ 37). Такожь въ єѣи комедію-опера бачимо досыть гарну мову, по-за-якъ Озаркевичъ подавъ лишъ перерѡбку готового твору украиньскогo. А вже-жь въ рѡкъ ѡпѣля зладивъ ѡнъ въ твердѡй мовѣ макароничнѡй переспѣвъ нѣмецкогo твору Метерльогo п. з. „Дары предковъ. Аллегорія на день рожденія Єго Велич. Франць Іосифа I.“ (Въ Черновцахъ, 1850. 8°, сторѡнъ 15)²⁾.

По смерти Ивана Озаркевича надруковано въ альбумѣ Богдана Дѣдицкогo „Зоря галицкая“ (1860) два стихи: „Молитва“ (стор. 69) и „Слезы“ (стор. 70).

Въ рукописи лишились перерѡбки двохъ драматичныхъ творѡвъ „Сватання на Гончарѡвцѣ“ Григорія Квѣтки-Основяненка и „Жовнѣрь-чарѡвникъ“ („Москаль-ча-

¹⁾ Мѣжь тыми драматичными творами вызначує ся именно „Козакъ и охотникъ“. Радоспѣвъ въ єдиѡмъ дѣйствію, довольно лицованный зъ нѣмецкогo Иваномъ Аївалевичемъ (Витшиньскимъ). Въ Перемышли, 1849. Куплеты сего „радоспѣву“ пѡдложивъ пѡдъ ноты Михайло Вербицкій, и ѡдтакъ грали єго неразъ въ руско-народнѡмъ театрѣ у Львовѣ.

²⁾ Сю „аллегорію“ надруковано гражданкою.

рѣвникъ“) Ивана Котляревского, и такожь перекладъ байокъ Езоповыхъ.

3. Рудольфъ Мохъ (род. 1816), священникъ въ Островѣ, Станиславѣвскаго повѣту, бувъ за-молоду однимъ зъ першихъ патриотѣвъ въ Галичинѣ, щѣ намагали писати въ живѣй мовѣ рускѣй. Тому-то выдавъ ѣнъ у Львовѣ 1841. р. збѣрникъ своихъ стихотворѣвъ п. з. „Мотыль“ (8^о, сторѣнь 39)¹⁾, а въ 1848. р. бувъ ѣнъ тямущимъ дѣячемъ на соборѣ русскихъ „ученыхъ“, на котрѣмъ выголосивъ патриотичну бесѣду (26. жовтня 1848. р.). Въ сѣмъ своѣмъ „словѣ“ сказавъ Мохъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Подаймо собѣ братнїи руки! Любовь народа и просвѣщенїе его, тая-то святая справа, згромадила насъ сюда. Най-же-жь насъ она и получить такъ, абысьмо единымъ сердцемъ и единымъ духомъ жили. Посподоу ся всираймо, куда-будь занесе насъ доля, а приложивши руки до рала назадъ ся не оглядаймо и не ставаймо!“²⁾ Коли-жь на тѣмъ соборѣ въ ѣддѣлѣ шкѣльнѣмъ звѣстный диктаторъ граматичный, Йосипъ Левицкїй, доказувавъ, щѣ въ писемѣ безъ буквы ѣ обѣйти ся не можна, то Рудольфъ Мохъ бувъ противнымъ его гадцѣ домагаючись, щѣбы сю букву въ писемѣ выкинути, тому-щѣ она є непотрѣбна и нѣчого не помагає. Одначе тогдѣ ухвалено, щѣбы буква ѣ, „яко непреодолимый избытокъ предкѣвъ нашихъ, черезъ много столѣтїй уважанный, и надаль позѣстала“³⁾. Але-жь Мохъ не покидавъ

¹⁾ Мѣжь стихами Моха, надруковаными въ збѣрнику „Мотыль“, щѣ наилучшимъ єсть оповѣдане гумористичне п. з. „Школяръ въ дорозѣ“ (стор. 29—39).

²⁾ „Историческїй очеркъ основанїя галицко-русской Матицѣ и справозданїе первого собору ученыхъ русскихъ и любителей народнаго просвѣщенїя“. Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ, 1850; стор. 98.

³⁾ *ibid.*, стор. LXXXVIII. — „Правда“, 1888; випуск I, стор. 48.

свои думки, и въ 1850. р. самъ Йосипъ Левицкій въ статьѣ „О галицко-рускомъ языцѣ“ надруковавъ въ Вѣднѣнскѣмъ „Вѣстнику“ (1850, ч. 64) его сатиру на букву ѣ, де авторъ мѣжь инымъ ось-що про загибель сего „кривого хвостача“ заявляє :

Увы всѣмъ вѣрнымъ, щѣ ся тримали

Хвоста старого, — ахъ! ѣ конае!

Увы! чого ся мы дочекали!

Ворогъ вже вѣчну память спѣвае.

Йоре прекрасный! кривый хвостаче!

Чорнѣ на тебе круки спадають; —

Не достъ же л на в плаче,

А ту ще хвостикъ ѣ ѣдтинають! —

Ахъ! якъ то було красно и мило,

Хвосткомъ кожде кѣнчити дѣло!

Охъ! ой, ратуйте, кто ѣ знае!

Гѣрка годино! хвѣсть ѣдпадае!...

Въ 1849. р. писавъ Мохъ драматичный твѣрѣ „Герценъ спасенъ“ и въ „Зорѣ галицкѣй“ того року надруковано „уломокъ“ сего писаня (число 89. 90. 93)¹⁾. Дѣвными особами суть тутки арендаръ Воронъ Пявкись, жѣнка его Хая и чотыри господарѣ. Того-жъ року (1849) выдавъ ѣнъ у Львовѣ драматичнѣ сцены п. з. „Справа въ селѣ Клекотинѣ“ (8^о, сторѣнѣ 144). Въ сѣмъ творѣ зъобразивъ авторъ недолю сѣльского люду изъ-за сварнѣ й запою. Тогдѣ добачавъ авторъ въ панахъ таки справдѣшнихъ добродѣвѣвъ клекѣтливого пянюги-хлопа, и въ переднѣмъ словѣ звеличивъ ѣнъ пана Тихомировича и Зѣ-неба-прута изъ-за людянои вдачѣ супроти пѣд-

¹⁾ Сю драматичну картину представили аматоры у Львовѣ 3 (15) мая 1849. р. въ память данои свободы. — Въ „Зорѣ галицкѣй“ 1849. р. надруковано ще „уломокъ зѣ пѣдѣ пера Р. Моха“ п. з. „Розпука арендарска“ (дѣялогѣ); число 7—8.

даныхъ. Тѣ драматичнѣ сцены, писанѣ римоваными стихами, не мають стѣйности литературной, одначе въ пятьдесятыхъ рокахъ, коли галицко-руска литература була вельми убога, вважано Моха письменникомъ не-абы-якимъ, котрый по думцѣ землякѣвъ вызначувавъ ся таланомъ шутливымъ.

Годить ся ще запримѣтити, що въ 1864. р., коли у Львовѣ засновано руско-народный театр¹⁾, Рудольфъ Мохъ зладивъ въ стихахъ комедію п. з. „Опѣкунство“ въ память освобожденя хлопѣвъ ѡдъ панщины²⁾. Сю комедію зыграли у Львовѣ на сценѣ Народного Дому 7 (19) липня 1864. р. въ день зѣвзду членѣвъ галицко-русской Матицѣ, одначе показалось, що у Моха драматичного талану немає, хочъ деякѣ сцены въ сѣй комедіи вызначувались чи-малою комичностію.

4. Гнатъ Якимовичъ (род. 1831. р.) бувъ священникомъ въ Дебеславцяхъ Коломыйского повѣту. Въ галицко-рускѣй литературѣ ставъ ѡнъ звѣстнымъ въ 1869. р., коли въ Коломыи пѣдъ криптонимомъ *Ъ, Ъ, Ъ* выдавъ политично-историчну драму въ 5 дѣяхъ п. з. Роксоляна (16^о, сторѣнь 77). Але-жь въ руско-народнѣмъ театрѣ представлено сю драму вже передъ чотырма роками, се-бѣ-то 29. цвѣтня (11. мая) 1865. р. Авторъ придержуючись народного переказу зѣобразивъ въ сѣмъ творѣ долю Рогатыньской попадянки Анастасіѣ Лѣвонской, котра при нападѣ татарскѣмъ попалась въ ясырь

¹⁾ Порѣви. „Русскій народный театръ во Львовѣ, его дѣятельность, сѣставъ и управленіе ѡтъ 1864. до 1870. года“. Написаль Н. Ч. Коломыя, 1870. — „Русскій театръ въ Галичинѣ“. Статя Ивана Франка въ „Зорѣ“, 1885; стор. 268—270; 279—283. — „Исторія народного театру“. Статя Петра Полянского въ „Новѣмъ Галичанинѣ“. Перемышль, 1889; число 1. и дальшій.

²⁾ Комедіѣ „Опѣкунство“ не надруковано.

и опбеля стала жоною могучого турецкого султана Солимана. Анастасія являє ся въ сѣй драмѣ великою патріоткою, що въ реторичныхъ фігурахъ деклямує перемелені фразы про лучшу долю батьківщины въ тыхъ часахъ, коли ще панували рускій князь. Осъ и деякі зразки Анастасинои фразеології: „Вѣра православна, якъ яснов сонце середъ полудня народъ просвѣщала и сердца вѣрниковъ своихъ къ усвѣванію въ високихъ честнотахъ христіянськихъ загрѣвала. Языкъ рускій гомонѣлъ звучно въ княжескихъ палатахъ, въ которыхъ вразъ съ мудрымъ боярствомъ свѣтлі архіереи о славѣ отчины нашої промышляли“ (стор 42)... „Полца, если насъ когда и гладила и мастила, то вно на тоє, чтобы могла насъ по тому тѣмъ лекше и смачнѣйше поглощати. Но чей Богъ дастъ, що буде инакше; чей народъ рускій пережіє гнобителѣвъ своихъ, — чей му поверне ся давняя его доля-воля!“ (стор. 43)¹).

Хоча-жь ся драма не має стійности литературной, то въ шѣстьдесятихъ рокахъ уважано Якимовича славнымъ драматургомъ въ Руси галицкѣй. Не диво про те, що авторови заблаглось, щобъ его „Роксоляну“ выставлено на сценахъ Петербурскихъ. Онъ пбелавъ свою политично-историчну драму дирекціи императорскихъ театровъ и въ писемѣ своѣмъ до згаданой дирекціи заявивъ, що єму до сихъ поръ за его литературнїй праць „кромѣ внутреннего удовольствія въ прочомъ только гоненія отъ чужихъ и своихъ досвѣдчити лучилося“. Дальше пише онъ, що почувъ себе „вседостаточнѣйше вознагражденнымъ“, коли дирекція „знайдетъ тую драму достойною

¹) Якимовичъ написавъ зъ-першу (1864. р.) свою драму въ рѣднѣй мовѣ, та переробивъ єѣ тогдѣ, коли заблаглось єму, пбслати єѣ въ Петербургъ. Тогдѣ-то ввѣвъ онъ на сцену такожъ єзуита Устницкого, тяжкого ворога православія.

представленія“, и що нѣякои нагороды ѓдъ дирекціѣ ѓнѣ не домагае ся, хочъ и „не находится въ блистательныхъ обстоятельствахъ“. — Сю подѣю оповѣстила „Современная Лѣтопись“ (додатокъ до „Московскихъ Вѣдомостей“; 1869, ч. 20) и зъявила притѣмъ ось-яку замѣтку: Хочъ порушуе насъ всякій ѓдкликъ зъ рѣднои Червонои Руси, то на бѣду, годѣ намъ вволити волю Якимовичу. Ёго „Роксоляна“ зовѣмъ не драма, а просто лирична пѣсонька въ дѣялогахъ, и ввести еѣ на сцену не можна не за-для того, що написана она на галицко-рускѣмъ нарѣчю, але й тому, що не ѓдповѣдае она нѣ одной зъ сценичныхъ вимѣнокъ и немає у нѣй нѣ крихточки драматичнои акціѣ...¹⁾ Самъ же авторъ помѣстивъ въ сѣй справѣ у Льѣвскѣй „Основѣ“ (1870; ч. 12) ось-таку оповѣтку: „Изъ министерства императорскаго Двора вышло письмо зъ д. 19. іюля 1869, адресоване до Игн. Якимовича, въ котрѣмъ написано, що языкъ, которымъ ѓнѣ пише, есть галицко-русинскимъ языкомъ, одно изъ нарѣчій русскаго языка, которіе по розпоряженію министра императорскаго Двора не допускаются на сцену“.

Для руско-народнаго театру написавъ Якимовичъ (1866) ще й оригинальный „комедію-драматъ“ зѣ спѣвами въ 3 дѣяхъ п. з. „Буонаротти, або завстыджена зависть“. Хоча-жь до сего твору приладивъ музыку славный композиторъ Михайло Вербицкій, то на сценѣ не мѣгъ ѓнѣ удержатись; тому-то й Якимовичъ не надруковавъ того „комедію-драмату“. А вже-жь за пѣдмогою Михайла Качковскаго напечатавъ ѓнѣ въ Станиславовѣ 1870. р. пѣдъ криптонимомъ т, ь, ь героичну драму въ 3 дѣяхъ п. з. „Одиссей на островѣ Аета“ (16^о, сторѣнѣ 86). Сеся

¹⁾ „Правда“. Льѣв, 1869; стор. 192.

П Е Р Е Г Л Я Д Ъ.

Періодъ пятый.

(I. ѳддѣль.)

I. Загальный поглядъ историчный и литературный.

	Сторона
1. Важнѣйшія замѣтки историчныя	5
2. Поглядъ на просвѣту и на справы суспѣльно-національныя	48
а) Русскія выклады на университетѣ Львовскѣмъ (1787—1808)	48
б) Соборъ русскихъ „ученыхъ“ у Львовѣ	60
в) Галицко-русска Матиця	71
г) Товариство „Просвѣта“	79
д) Школы и справы просвѣтныя	90
1. Школы на Украинѣ	90
2. Школы въ галицкѣй Руси	99
3. Просвѣта на Буковинѣ	116
4. Упадокъ просвѣты въ угорскѣй Руси	122
5. Доля литературного змаганя на Украинѣ	131
6. Пытане азбучне й правописне	140
е) Справы суспѣльно-національныя	156
ж) Короткій поглядъ на исторію литературъ славянскихъ	166

II. Оглядъ руской литературы періоду нового.

А. Поезія.

а) Поезія епічна.	184
1. Иванъ Котляревскій	186
2. Петро Артемовскій-Гулакъ	210
3. Евгений Гребѣнка	229
4. Осипъ Бодяньскій	239
5. Олександръ Корсунъ	244
6. Порфирій Кореницкій	250
7. Степанъ Писаревскій	252
8. Петро Писаревскій	255
9. Степанъ Александровъ	257
10. Михайло Макаровскій	260
11. Левко Боровиковскій	269
12. Анто́нъ Могильницкій	274
13. Леонидъ Глѣбовъ	292
14. Константинъ Думитрашко	297
15. Богданъ Дѣдицкій	302
16. Евгений Згарскій	315
17. Степанъ Руданьскій	319
18. Исидоръ Воробкевичъ (Данило Млака)	330
19. Григорій Воробкевичъ (Наумъ Шрамъ)	345
Иніші поеты епічний. Переклады	348
(II. бддѣль.)	
б) Поезія лирична.	353
1. Маркіянъ Шашкевичъ	354
2. Никола Устіяновичъ	393
3. Амвросій Метлинскій	426
4. Тарасъ Шевченко	442
5. Михайло Петренко	578
6. Олександръ Чужбинскій	580

	Сторона
7. Яковъ Щоголѣвъ	587
8. Иванъ Гушалевичъ	596
9. Ксенофонтъ Климовичъ	606
10. Осипъ Федьковичъ	615
11. Володимиръ Шашкевичъ	661
12. Василь Куликъ	680
13. Володимиръ Маслякъ	687
14. Юлія Шнайдеръ	697
Иной поеты лиричній :	701
1. Викторъ Забѣла	702
2. Михайло Козановичъ	703
3. Павло Леонтовичъ	705
4. Остапъ Левицкій	707
5. Василь Чайченко	709
6. Климентія Поповичъ	711
7. Иляріонъ Грабовичъ	713
8. Володимиръ Самойленко	714
9. Олександръ Навроцкій	715
10. Петро Охоцькій-Огіевскій	716
11. Семень Метлинскій	718
12. Миколайчикъ Бѣлокопытый	719
13. Исидоръ Пасѣчинскій	719
14. Володимиръ Александровъ	720
Збѣрки лиричныхъ поезій	721
Тома Падура	722
в) <i>Поезія драматична</i>	726
1. Василь Гоголь	728
2. Яковъ Кухаренко	735
3. Микола Костомаровъ	746
4. Корнило Устіяновичъ	784
5. Михайло Старицкій	818

	Сторона
6. Марко Кропивницькій	839
7. Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый	858
8. Григорій Цеглинський	882
9. Григорій Бораковскій	908
Інші письменники драматичні:	
1. Кирило Тополя	934
2. Иванъ Озаркевичъ, старшій	938
3. Рудольфъ Мохъ	940
4. Гнатъ Якимовичъ	942
Ненадруковані драматичні твори	947
Поодинокі драматичні писаня	948
Переклади чужихъ творівъ драматичнихъ	950

ПОПРАВКИ и ДОПОВНЕНЯ.

(Часть друга, 1. ѳддѣль).

Стор. стрѳч.

5. 3. зъ долу замѣсьць стор. 240. — читай: I., стор. 240.
5. 4. „ замѣсьць стор. 376. — читай: I., стор. 376.
29. 15. зъ горы замѣсьць: вице-президентомъ и першимъ секретаромъ поставлено Вацлава Залеского — читай: вице-президентомъ поставлено д-ра Григорія Гинилевича, а першимъ секретаромъ Вацлава Залеского.
34. 12. зъ долу замѣсьць: губернатора — читай: заступника губернатора.
121. 5. зъ долу замѣсьць: Въ гимназіяхъ Сучавскѳй, Радовецкѳй и Серетскѳй — читай: Въ гимназіяхъ Сучавскѳй, Радовецкѳй и въ низшѳй реальнѳй школѣ Серетскѳй.
121. 13. зъ долу замѣсьць: 209.116 — читай: 190.005.
144. 9. зъ долу замѣсьць: пѳчне ѳнъ выдавати „Ладу“ письмомъ латиньскимъ — читай: пѳчне ѳнъ выдавати „Ладу“ такожь письмомъ латиньскимъ.
149. 5. зъ горы замѣсьць: и принявъ латиньске г — читай: а латиньске г выражавъ скомбинованымъ знакомъ кг.
156. 17. зъ горы замѣсьць: 6. читай: е).
208. 17. „ замѣсьць: У-перве надруковавъ сю оду П. Кулѣшь въ Петербурской „Основѣ“ — читай: У-перве надруковано сю оду въ 1849. р. у Львѳвскѳй „Пчолѣ“, число 16.
226. 1. зъ долу — додати: Малороссійску балляду „Твардовскій“ надруковано 1827. р. въ польскѳй

Стор. стрѣч.

- часописи „Dziennik Warszawski“ (томъ IX., стор. 204—212).
228. 2. зъ горы — додати: Письма П. П. Артемовскаго-Гулака надруковано 1888. р. заходами А. Потєбнѣ въ XXI. томѣ „Кіевскои Старини“ стор. 184—208. — Рѣкъ передше (1887) напечатано въ сѣмъ журналѣ два незвѣстнй доси стихотворы сего поэта (въ томѣ XIX; стор. 799—802).
235. 13. зъ горы — додати: Въ 1874. р. передруковано „Полтаву“ у Львѣвскѣи „Правдѣ“ (стор. 529—533; 569—575; 617—622).
242. 8. зъ долу замѣсьць: „Казка..“ читай: 3) „Казка...“
252. 8. зъ горы — додати: Варіантъ сей „Писульки“ надруковано въ Петербургскѣи „Основѣ“ 1862. р., листопадъ, стор. 31—32. п. з. (Забутокъ зъ старовины.) „Писулька до мого братухи“.
257. 9. зъ долу — додати: Умеръ въ 1868. р.
275. 3. зъ горы замѣсьць: Одаткъ мати Антона ѳдалась за Матковскаго...“ читай: Одаткъ мати Антона ѳдалась за Величковакаго, урядника при салинахъ въ Солотвинѣ.
302. 1. зъ долу — додати: Политичну й литературну дѣяльнѣсть Богдана Дѣдицкаго оцѣнивъ зовсѣмъ добре Иванъ Верхратскій у своѣмъ письмѣ литературно-наукѣомъ „Денница“. Станиславѣвъ, 1880; стор. 73—76; 89—93; 135—137.
309. 8. зъ горы — додати: Въ 1854. р. выдавъ Дѣдицкій у Львовѣ „Русскую Анеологию“ (часть I).
317. 14. зъ горы — додати: Въ томъ-же рочнику „Правды“ (1868) надруковавъ Згарскій критично-естетичну оцѣнку поемы Шевченковои „Неофиты“ (число 19—23).
348. 13. зъ долу — замѣсьць: сугъ читай: суть.

(Часть друга, 2. ôддѣль).

Стор. стрôч.

406. 7. зъ горы замѣсьць: десять лѣтъ — читай: два-
цять лѣтъ.
469. 4. зъ долу замѣсьць: „Катерина“, „Утоплена“, „При-
чинна“... читай: „Перебендя“, „Катерина“, „То-
поля“, „До Основяненка“, „Иванъ Подкова“, „Та-
расова нôчь“ и двѣ думки.
470. 14. зъ горы зам. 1842. — читай: 1841.
471. 10. зъ долу замѣсьць: Опанаса Чужбиньского — чи-
тай: Олександра Чужбиньского.
474. 15. зъ горы замѣсьць: Опанась Чужбиньскій — чи-
тай: Олександръ Чужбиньскій.
480. 8. зъ долу замѣсьць: Миколѣ — читай: Микитѣ.
517. 6. зъ горы „ Миколы „ Микиты.
548. 5. зъ долу додати: „Дружне посланіе“ Шевченка.
оцѣнивъ такожь Зенонъ Грушкевичъ у Львôвскôй
„Школьной Часописи“, 1885. р. число 19—21.
569. 4. зъ долу зам. II. чит. I.
570. 13. „ замѣсьць: шѣсть повѣстей — читай: сѣмь
повѣстей.
606. 4. зъ долу додати: „Денница“ Ивана Верхрат-
ского. Станиславôвъ, 1880; стор. 286—287.
609. 14. зъ долу — додати: Въ „Вечерницахъ“ надру-
ковано такожь двѣ прозаичнїи статьѣ Климковича:
1) „Гадка ученого о руськôй словесности“ (1862.
р., число 20—21); 2) „Збираня забыткôвъ устной
словесности“ (1862; ч. 23. 25. 26.). Тутъ напе-
чатано ще три повѣсти Кулѣшеви, котрїи Клим-
ковичъ переложивъ зъ мовы россійской, а то:
1) „За те, ôдъ чого у мѣстечку Воронежѣ вы-
сохъ Пѣшевцѣвъ ставъ“ („Вечерницѣ“, 1862;
ч. 19); 2) „Огняный змѣй“ (ч. 20—26); 3) „За
те, щô стало ся зъ козакомъ Бурдюгомъ на зеле-
нôй недѣлѣ“ (ч. 36—37).
609. 16. зъ долу — додати: Про „Мету“ Климковича.
гляди „Денницу“ стор. 270—272; 362—364.
611. 6. зъ долу — замѣсьць 1872. р. — 1873. р. — чи-
тай: 1871. р. — 1872. р.

Поправки и доповненя

въ першѣй части Исторіѣ литературы руской,

Стор. стрѣч.

130. 7. зъ долу — додати замѣтку: Про Андрѣя Курбского гяди „Кіевскую Старину“, томъ XV., 1886., стор. 50.; 237—238; 240; 243—259. (Статья А. Архангельского п. з. „Борьба съ католичествомъ и умственное пробужденіе южной Руси въ концу XV. В.“).
135. 11. зъ долу — додати замѣтку: По думцѣ профессора А. Брикнера книгу „Апокрисисъ“ написано и выдано первѣстно въ мовѣ польскѣй. („Archiv für slavische Philologie“. Herausgegeben von V. Jagić. X. Band. Berlin, 1887; S. 601.
151. 4. зъ долу — додати замѣтку: Порѣвн. розправу: „Günter Zainer i Świętopełk Fiol. Przez Karola Estreichera. Warszawa, 1867.
201. 16. зъ горы замѣсьць: пѣдъ Цецорою — читай: на Цецорѣ.
288. 1. зъ горы замѣсьць: Гедеонъ Балабанъ — читай: Діонисій Балабанъ.
390. 15. зъ долу — до слѣвъ: Полуботокъ умеръ — додати: 17. грудня 1724. р. въ Петропавловскѣй крѣпости.
418. 4. зъ долу — додати замѣтку: Порѣвн. „пасхальну виршу“, выдану Ве. Коховськимъ въ Петербургскѣй „Основѣ“, 1862, червецъ, стор. 49—53⁴.
-

П Е Р Е Г Л Я Д Ъ.

Періодъ пятый.

(I. оддѣль.)

I. Загальный поглядъ историчный и литературный.

	Сторона
1. Важнѣйшія замѣтки историчныя	5
2. Поглядъ на просвѣту и на справы суспѣльно-національныя	48
а) Рускія выклады на университетѣ Львовскѣмъ (1787—1808)	48
б) Соборъ русскихъ „ученыхъ“ у Львовѣ	60
в) Галицко-русска Матица	71
г) Товариство „Просвѣта“	79
д) Школы и справы просвѣтныя	90
1. Школы на Украинѣ	90
2. Школы въ галицкѣй Руси	99
3. Просвѣта на Буковинѣ	116
4. Упадокъ просвѣты въ угорскѣй Руси	122
5. Доля литературнаго змаганя на Украинѣ	131
6. Питане азбучне и правописне	140
е) Справы суспѣльно-національныя	156
ж) Короткій поглядъ на исторію литературъ славянскихъ	166

II. Оглядъ рускои литературы періоду нового.

А. Поезія.

а) Поезія епічна.	184
1. Иванъ Котляревскій	186
2. Петро Артемовскій-Гулакъ	210
3. Евгений Гребѣнка	229
4. Осипъ Бодяньскій	239
5. Олександръ Корсунъ	244
6. Порфирій Кореницкій	250
7. Степанъ Писаревскій	252
8. Петро Писаревскій	255
9. Степанъ Александрѳвъ	257
10. Михайло Макаровскій	260
11. Левко Боровиковскій	269
12. Антонъ Могильницкій	274
13. Леонидъ Глѣбѳвъ	292
14. Константинъ Думитрашко	297
15. Богданъ Дѣдицкій	302
16. Евгений Згарскій	315
17. Степанъ Руданьскій	319
18. Исидоръ Воробкевичъ (Данило Млака)	330
19. Григорій Воробкевичъ (Наумъ Шрамъ)	345
Инші поеты епічний. Переклады	348
(II. бддѣль.)	
б) Поезія лирична.	353
1. Маркіянъ Шашкевичъ	354
2. Никола Устіяновичъ	393
3. Амвросій Метлиньскій	426
4. Тарасъ Шевченко	442
5. Михайло Петренко	578
6. Олександръ Чужбиньскій	580

7. Яковъ Щоголѣвъ	587
8. Иванъ Гушалевичъ	596
9. Ксенофонтъ Климовичъ	606
10. Осипъ Федьковичъ	615
11. Володимиръ Шашкевичъ	661
12. Василь Куликъ	680
13. Володимиръ Маслякъ	687
14. Юлія Шнайдеръ	697
Инші поеты лиричні :	701
1. Викторъ Забѣла	702
2. Михайло Козановичъ	703
3. Павло Леонтовичъ	705
4. Остапъ Левицкій	707
5. Василь Чайченко	709
6. Климентія Поповичъ	711
7. Иляріонъ Грабовичъ	713
8. Володимиръ Самойленко	714
9. Олександръ Навроцкій	715
10. Петро Охоцькій Огіевскій	716
11. Семенъ Метлинскій	718
12. Миколайчикъ Бѣлокопытый	719
13. Исидоръ Пасѣчинскій	719
14. Володимиръ Александровъ	720
Збѣрки лиричнихъ поезій	721
Тома Падура	722
в) <i>Поезія драматична</i>	726
1. Василь Гоголь	728
2. Яковъ Кухаренко	735
3. Микола Костомаровъ	746
4. Корнило Устѣяновичъ	784
5. Михайло Старицкій	818

6. Марко Кропивницькій	839
7. Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый	858
8. Григорій Цеглинський	882
9. Григорій Бораковскій	908
Інші письменники драматичні:	
1. Кирило Тополя	934
2. Иванъ Озаркевичъ, старшій	938
3. Рудольфъ Мохъ	940
4. Гнатъ Якимовичъ	942
Ненадруковані драматичні твори	947
Поодинокі драматичні писаня	948
Переклади чужихъ творівъ драматичнихъ	950

ПОПРАВКИ и ДОПОВНЕННЯ.

(Часть друга, 1. ôддѣлъ).

Стор. стрôч.

5. 3. зъ долу замѣць стор. 240. — читай: I., стор. 240.
5. 4. „ замѣць стор. 376. — читай: I., стор. 376.
29. 15. зъ горы замѣць: вице-президентомъ и першимъ секретаромъ поставлено Вацлава Залеского — читай: вице-президентомъ поставлено д-ра Григорія Гинилевича, а першимъ секретаромъ Вацлава Залеского.
34. 12. зъ долу замѣць: губернатора — читай: заступника губернатора.
121. 5. зъ долу замѣць: Въ гимназіяхъ Сучавскôй, Радовецкôй и Серетскôй — читай: Въ гимназіяхъ Сучавскôй, Радовецкôй и въ низшôй реальнôй школѣ Серетскôй.
121. 13. зъ долу замѣць: 209.116 — читай: 190.005.
144. 9. зъ долу замѣць: пôчне ôнъ выдавати „Ладу“ письмомъ латинскимъ — читай: пôчне ôнъ выдавати „Ладу“ такожъ письмомъ латинскимъ.
149. 5. зъ горы замѣць: и принявъ латинське g — читай: а латинське g выразавъ скомбинованымъ знакомъ kg.
156. 17. зъ горы замѣць: 6. читай: e).
208. 17. „ замѣць: У-перве надруковавъ сю оду П. Кулѣшь въ Петербурской „Основѣ“ — читай: У-перве надруковано сю оду въ 1849. р. у Львôвскôй „Пчолѣ“, число 16.
226. 1. зъ долу — додати: Малороссійску балляду „Твардовскій“ надруковано 1827. р. въ польскôй

Стор. стрѣч.

- часописи „Dziennik Warszawski“ (томъ IX., стор. 204—212).
228. 2. зъ горы — додати: Письма П. П. Артемовскаго-Гулака надруковано 1888. р. заходами А. Потебнѣ въ XXI. томѣ „Кіевскои Старины“ стор. 184—208. — Рѣкъ передше (1887) напечатано въ сѣмъ журналѣ два незвѣстнѣ доси стихотворы сего поета (въ томѣ XIX; стор. 799—802).
235. 13. зъ горы — додати: Въ 1874. р. передруковано „Полтаву“ у Львѣвскѣй „Правдѣ“ (стор. 529—533; 569—575; 617—622).
242. 8. зъ долу замѣсьць: „Казка..“ читай: 3) „Казка...“
252. 8. зъ горы — додати: Варіантъ сеи „Писульки“ надруковано въ Петербургскѣй „Оснѣвѣ“ 1862. р., листопадъ, стор. 31—32. п. з. (Забутокъ зъ старовины.) „Писулька до мого братухи“.
257. 9. зъ долу — додати: Умеръ въ 1868. р.
275. 3. зъ горы замѣсьць: Одакъ мати Антона ѳдалась за Матковскаго...“ читай: Одакъ мати Антона ѳдалась за Величковскаго, урядника при салинахъ въ Солотвинѣ.
302. 1. зъ долу — додати: Политичну й литературну дѣяльнѣсть Богдана Дѣдицкаго оцѣнивъ зовсѣмъ добре Иванъ Верхратскій у своѣмъ письмѣ литературно-науковѣмъ „Денница“ Станиславѣвъ, 1880; стор. 73—76; 89—93; 135—137.
309. 8. зъ горы — додати: Въ 1854. р. выдавъ Дѣдицкій у Львовѣ „Русскую Анеѣлогию“ (часть I.).
317. 14. зъ горы — додати: Въ томъ-же рочнику „Правды“ (1868) надруковавъ Згарскій критично-естетичну оцѣнку поемы Шевченковои „Неофиты“ (число 19—23).
348. 13. зъ долу — замѣсьць: сугъ читай: суть.

(Часть друга, 2. ôддѣлъ).

Стор. стрôч.

406. 7. зъ горы замѣсьць: десять лѣтъ — читай: два-
цять лѣтъ.
469. 4. зъ долу замѣсьць: „Катерина“, „Утоплена“, „При-
чинна“... читай: „Перебендя“, „Катерина“, „То-
поля“, „До Основяненка“, „Иванъ Пôдкава“, „Та-
расова нôчь“ и двѣ думки.
470. 14. зъ горы зам. 1842. — читай: 1841.
471. 10. зъ долу замѣсьць: Опанаса Чужбиньского — чи-
тай: Олександра Чужбиньского.
474. 15. зъ горы замѣсьць: Опанасъ Чужбиньскій — чи-
тай: Олександръ Чужбиньскій.
480. 8. зъ долу замѣсьць: Миколѣ — читай: Микитѣ.
517. 6. зъ горы „ Миколы „ Микиты.
548. 5. зъ долу додати: „Дружне посланіе“ Шевченка.
оцѣнивъ такожъ Зенонъ Грушкевичъ у Львôвскôй
„Школьнôй Часописи“, 1885. р. число 19—21.
569. 4. зъ долу зам. II. чит. I.
570. 13. „ замѣсьць: шѣсть повѣстей — читай: сѣмь
повѣстей.
606. 4. зъ долу додати: „Денница“ Ивана Верхрат-
ского. Станиславôвъ, 1880; стор. 286—287.
609. 14. зъ долу — додати: Въ „Вечерницяхъ“ надру-
ковано такожъ двѣ прозаичнй статьѣ Климковича:
1) „Гадка ученого о руськôй словесности“ (1862.
р., число 20—21); 2) „Збираня забыткôвъ устной
словесности“ (1862; ч. 23. 25. 26.). Тутъ напе-
чатано ще три повѣсти Кулѣшеви, котрѣ Клим-
ковичъ переложивъ зъ мовы россійскои, а то:
1) „За те, ôдъ чого у мѣстечку Воронежѣ вы-
сохъ Пѣшевцѣвъ ставъ“ („Вечерницѣ“, 1862;
ч. 19); 2) „Огняный змѣй“ (ч. 20—26); 3) „За
те, щô стало ся зъ козакомъ Бурдюгомъ на зеле-
нôй недѣлѣ“ (ч. 36—37).
609. 16. зъ долу — додати: Про „Мету“ Климковича.
гляди „Денницу“ стор. 270—272; 362—364.
611. 6. зъ долу — замѣсьць 1872. р. — 1873. р. — чи-
чай: 1871. р. — 1872. р.

Стор. стрѣч.

615. 9. зъ долу — додати: Замѣтки Ивана Верхратского въ „Денници“, 1880; стор. 152—157.
616. 2. зъ долу замѣсьць: Сынъ Ганицкого есть теперь священникомъ въ Сергіяхъ за Путиловомъ — читай: Георгій, сынъ стрыйного брата матери Федьковича, е парохомъ въ Путиловѣ.
616. 7 зъ долу — додати: Стаття Ивана Франка „Молодый вѣкъ Осипа Федьковича“ въ „Правдѣ“, 1888., выпускъ I. П., стор. 59—66; 125—132.
618. 12. зъ долу — замѣсьць 1874 — читай: 1863.
624. 10. „ „ „ „ „
661. 2. зъ горы — замѣсьць 1878 — читай: 1879, № 28.
667. 12. зъ горы — до слова „Вечерницѣ“ додай отъ-сю замѣтку: Про „Вечерницѣ“ гляди „Денницу“ Верхратского, стор. 169—173; 189—191.
670. 3. зъ долу — додати: Про „Дулю“ гляди „Денницу“, стор. 304.
673. 3. зъ долу — зам. 1885 — чит. 1865.
697. 9. „ — зам. 1862 — чит. 18. цвѣтня, 1860. р.
709. 9. зъ горы — до слова: Украинця — додай: цѣо зове ся Грѣнченко.
721. 5. зъ горы — до слова „Складка“ додай замѣтку: Гляди оновѣтку въ „Кіевскоій Старинѣ“, томъ XVIII. (1887), стор. 172—176.
782. 16. зъ долу — додати: „Послѣдніе годы Речи Посполитой“ („Останній часы Речи-посполитой“). Историчня розвѣдка М. Костомарова, подавъ перекладомъ И. Нечуй („Правда“, 1869; стор. 211—214; — 1870; стор. 124—129; 168—172; 202—209; 260—265). — „Издѣванія о литовскоій народноій поэзіи“ („Литовскій народній поезіѣ“). Перекладъ Е. Сакуна зъ выслѣду Костомарова („Правда“, 1874; стор. 790—797; 838—848).
783. 13. зъ горы и въ стрѣчкахъ 10. 13. 17. зъ долу замѣсьць: въ „Рускоій Библиотечѣ“ — читай: въ „Рускоій Историчноій Библиотечѣ“.

Стор. стрѣч.

799. 11. зъ горы — до слѣвъ „Олеѣъ Святославичъ Овруцкій“ додай отъ-сю замѣтку: Рецензію трагедіѣ „Олеѣъ Святославичъ“ написавъ А. В(ахнянинъ) у фелетонѣ „Дѣла“, 1885 р.; число 126. и 127.
861. 4. зъ долу — до слова „Бондарѣвна“ додай отъ-сю замѣтку: Дразу „Бондарѣвна“ надруковано такожъ въ „Степѣ Херсонскѣмъ“ 1886. р., стор. 33—120.

Замѣтка. Тому-що сю Исторію литературы рускои друковано въ литературно-науковѣмъ писемѣ „Зоря“ ѡдъ р. 1887., то авторъ не мѣгъ користуватись деякими цѣнными монографіями и статьями, котрі повились уже опѣсля, якъ напечатано его розвѣдки про поодинокихъ письменникѣвъ. Сюды належать именно отъ-сѣ письма:

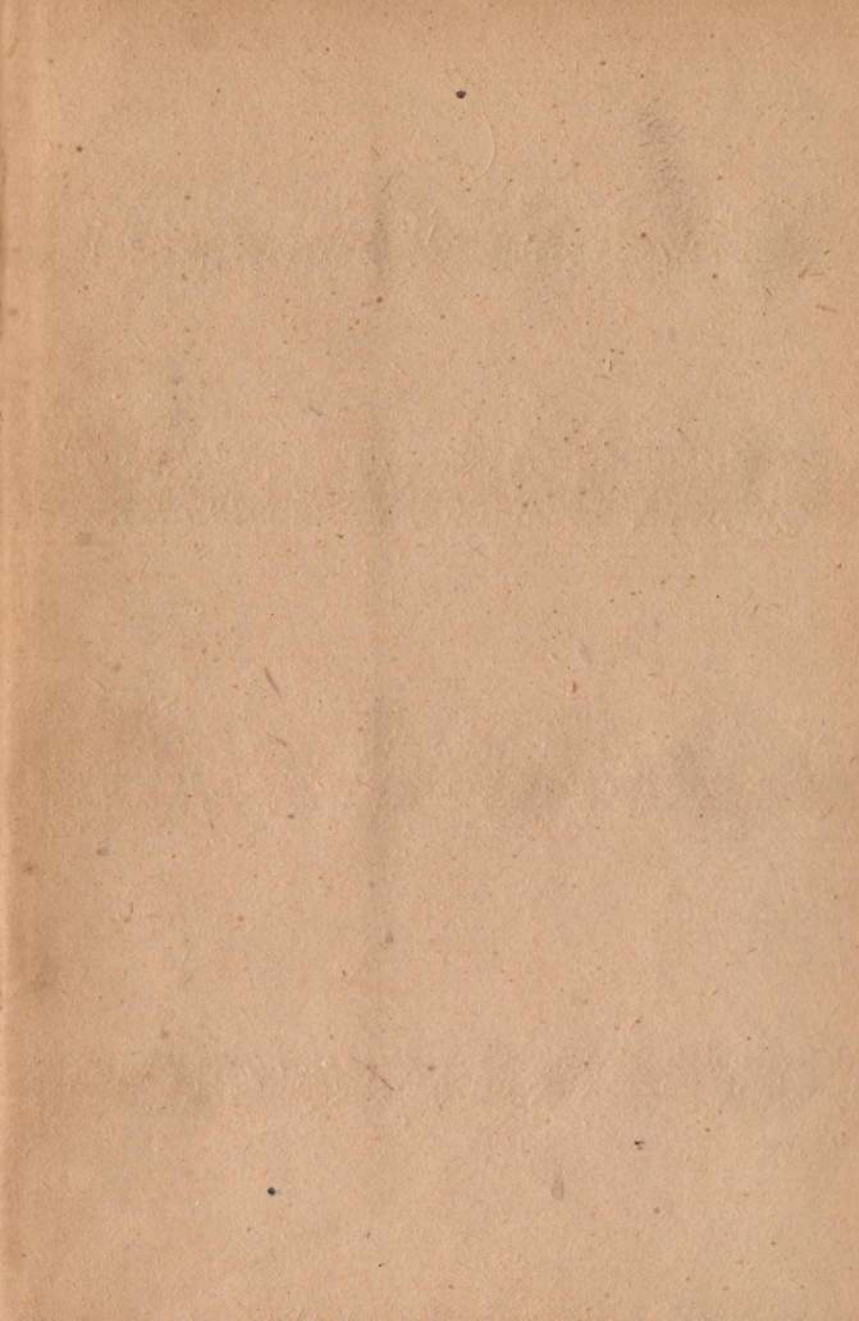
1. „Антѣнъ Любичъ Могильницкій“. Его жите, его значѣне. Написавъ профессоръ Константинъ Лучаковскій. („Справоздане дирекціѣ ц. к. гимназіѣ академичной у Львовѣ за рѣкъ шкѣльный 1886/7; стор. 9—70). — 2. „Протоколы, списаніѣ зъ Маркіяномъ Шашкевичомъ, Иваномъ Вагилевичомъ и Яковомъ Головацкимъ дня 13—15 червня 1837. р“... („Зоря“, 1888, стор. 12—14). — 3. „Первые четыре года ссылки Шевченка“. Н. И. Стороженка. („Кіевская Старина“; томъ XXIII. 1888; стор. 1—21). — 3. „Молодый вѣкъ Осипа Федьковича“, статья Ивана Франка („Правда“, 1888; стор. 59—66; 125—132). — Важною студією профессора Н. П. Дашкевича („Отзывъ о сочиненіи г. Петрова „Очерки истории украинской литературы XIX. столѣтія“) користувавъ ся авторъ доперва у своихъ статьяхъ про Квѣтку, Кулѣша и и, се-бъ-то пишучи третю часть своей Исторіѣ литературы.

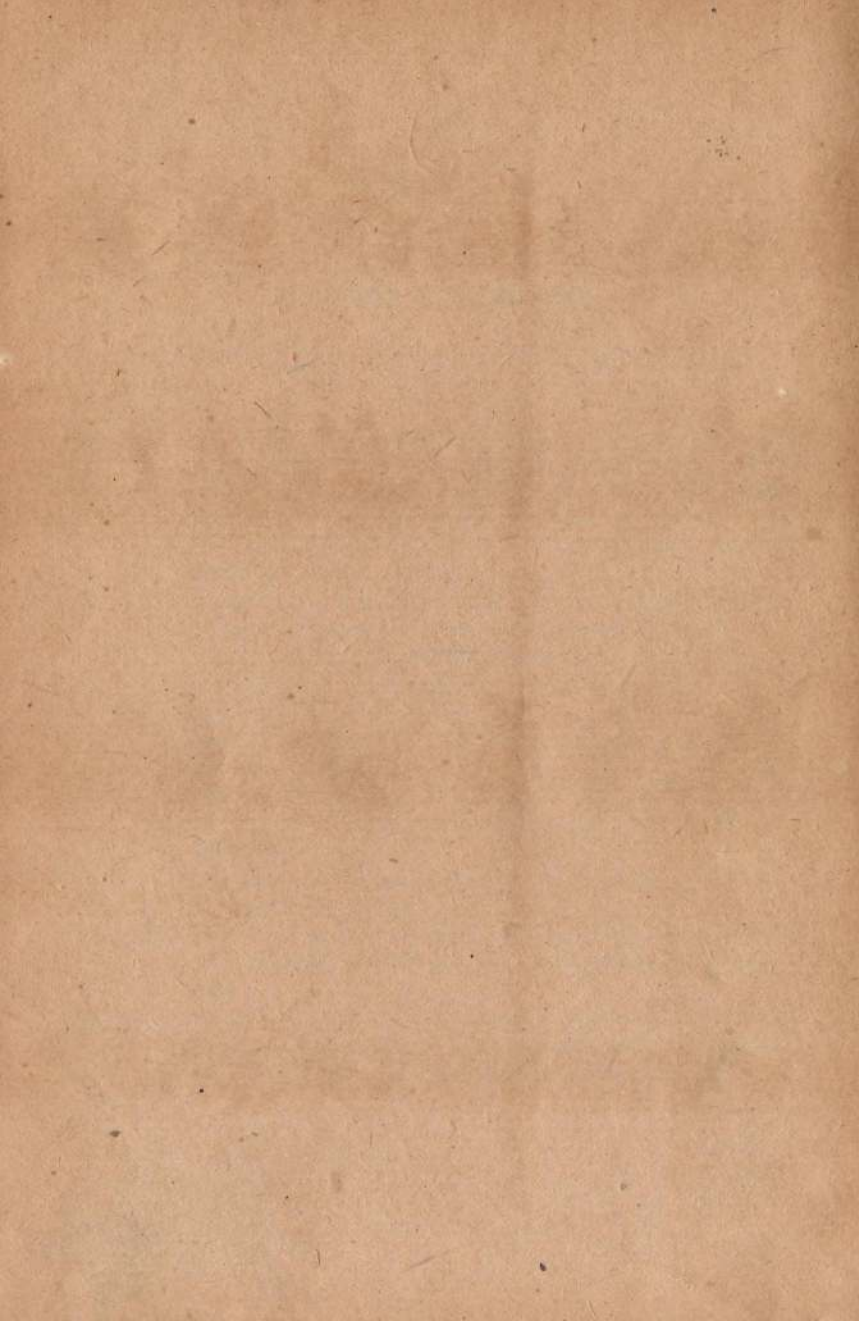
Поправки и доповненя

въ першій части Исторіѣ литературы руской.

Стор. стрѣч.

130. 7. зъ долу — додати замѣтку: Про Андрѣя Курбского гяди „Кіевскую Старину“, томъ XV., 1886., стор. 50.; 237—238; 240; 243—259. (Статья А. Архангельского п. з. „Борьба съ католичествомъ и умственное пробужденіе южной Руси въ концу XV. В.“).
135. 11. зъ долу — додати замѣтку: По думцѣ профессора А. Брикнера книгу „Апокрисисъ“ написано и выдано первѣстно въ мовѣ польскѣй. („Archiv für slavische Philologie“. Herausgegeben von V. Jagić. X. Band. Berlin, 1887; S. 601.
151. 4. зъ долу — додати замѣтку: Порѣвн. розправу: „Günter Zainer i Świętopelk Fiol. Przez Karola Estreichera. Warszawa, 1867.
201. 16. зъ горы замѣсьць: пѣдъ Цецорою — читай: на Цецорѣ.
288. 1. зъ горы замѣсьць: Гедеонъ Балабанъ — читай: Діонисій Балабанъ.
390. 15. зъ долу — до слѣвъ: Полуботокъ умеръ — додати: 17. грудня 1724. р. въ Петропавловскѣй крѣпости.
418. 4. зъ долу — додати замѣтку: Порѣвн. „насхальну виршу“, выдану В. Коховськимъ въ Петербургскѣй „Основѣ“, 1862, червецъ, стор. 49—53⁴.
-

0977E

B 2.322/2-2

2

2